

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาพรมแดนและช่องว่างความรู้เรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชัน
เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม
ปี พ.ศ. 2566 - 2570

โดย ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ

เมษายน พ.ศ. 2565

สัญญาเลขที่ ORG64OI003

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาพรมแดนและช่องว่างความรู้เรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชัน
เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม
ปี พ.ศ. 2566 - 2570

คณะผู้วิจัย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี ชัยวัฒน์	คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. นางสาวชนลักษณ์ ชัยศรีลักษณ์	นักวิจัย
3. นางสาวณัฏฐา คงศรี	นักวิจัย
4. นางสาวนิชาภัทร ไหมงาม	นักวิจัย
5. นายจรรวัฒน์ เอมซ์บุตร	นักวิจัย
6. นายปกรณ์สิทธิ ฐานา	นักวิจัย
7. นายศิวัช พุ่มพันธ์พานิช	นักวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
(สกสว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกสว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาพรมแดนและช่องว่างความรู้เรื่องคอร์รัปชันและธรรมาภิบาล เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปี พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ ขึ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาพัฒนาการของงานวิจัย งานวิชาการ และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาลในประเทศไทย (๒) ศึกษาอนาคตของการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาลจากแนวทางการดำเนินงานในระดับสากล (๓) วิเคราะห์พรมแดนความรู้ และช่องว่างของความรู้ รวมถึงช่องว่างของการนำไปใช้ในทางปฏิบัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาลในประเทศไทย และ (๔) เพื่อนำเสนอแนวทางการสนับสนุนการพัฒนาวิจัย วิชาการ และแนวปฏิบัติสมัยใหม่ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล

แนวทางการดำเนินโครงการ จำแนกออกได้เป็น ๔ ส่วน ได้แก่ (๑) รวบรวมรายงานศึกษาประเภท บทความ งานวิจัย โครงการวิจัย วิทยานิพนธ์ งานนำเสนอในที่ประชุมวิชาการ (Conference) ที่ตีพิมพ์หรือเผยแพร่ครั้งแรกระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๐ - พ.ศ. ๒๕๖๔ (๒) รวบรวมข้อมูล และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล (๓) ศึกษาแบบ กลไก และแนวทางการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน และส่งเสริมธรรมาภิบาลสมัยใหม่ และ (๔) ทบทวนประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล ทั้งในระยะสั้น กลาง และยาว

ผลการศึกษา พบว่า การให้ทุนการทำวิจัยในเรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันมีอย่างต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๑ มีความหลากหลายของหัวข้องานวิจัย และครอบคลุมในหลายทุกประเด็น โดยเฉพาะนิยาม และการให้ความสำคัญ และมีพัฒนาการของหัวข้องานวิจัยที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละช่วงเวลาอย่างชัดเจน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเงื่อนไขของการให้ทุนที่มักอ้างอิงกับโครงสร้างดังกล่าว

อย่างไรก็ดี งานวิจัยเกือบทั้งหมดเป็นเรื่องของแนวคิดและนิยามเชิงวิชาการ โดยมีงานวิจัยจำนวนน้อยมากที่มีการกล่าวถึงนิยามเชิงปฏิบัติการ (Operational Definition) ของธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน ทำให้งานส่วนใหญ่ยังขาดความเชื่อมโยงกับรูปธรรมในภาคปฏิบัติจริง ทำให้งานวิจัยมีความเชื่อมโยงกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงของประชาชนน้อย รวมถึงพบการกระจุกตัวของการวิจัยในหลายมิติ โดยเฉพาะการวัดหรือทดสอบความสนใจ ความเข้าใจ และความตระหนักต่อปัญหาธรรมาภิบาลและคอร์รัปชัน และเน้นไปที่เครื่องมือที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาไม่มากนัก

งานวิจัยชิ้นนี้ได้นำเสนอกรอบคิดเชิงระบบ และข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างคุณภาพการเพื่อปิดช่องว่างความรู้ อันเป็นหน้าที่หลักของกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) รวมถึงสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ด้วย

Abstract

The research project titled a study of knowledge frontier and gap of corruption and good governance to support Integrating Plan in Science, Research and Innovation 2023-2027 aims to (1) study development of research, academic works and practice about corruption and good governance in Thailand (2) study future of corruption and good governance from international guidelines (3) analyze knowledge frontier and gap, including implementation of corruption and good governance in Thailand, and (4) propose policy recommendation to support Integrating Plan in Science, Research and Innovation.

The methodology of this study divides into 4 parts; (1) collect research, articles, reports which are firstly published since 2003 (2) collect data and interview stakeholders about corruption and good governance (3) study system, mechanism, and guideline to solve corruption problem and support good governance and (4) review critical issues about corruption and good governance in short, medium and long-term.

Results found that research funding for corruption and good governance in Thailand are continuously until 2018. Its topics are various and cover several issues, especially its definition and significance. Moreover, current research topics at any time related to current situation and structure at that time due to funding condition.

However almost research focus on concept and academic definition rather than operational definition of corruption and good governance, so there is a lack of connection between academic research and real-world implementation. So there are less dynamic of the study of corruption and good governance to connect with the value of people. Research also found high concentration in some aspect, such as measurement of perception and awareness of the people and low focus on tangible instruments.

This research suggests systematic framework and policy recommendation to support Integrating Plan in Science, Research and Innovation by contributing to knowledge gap which is the main mission of Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation (MHESI), Thailand Science Research and Innovation (TSRI), and National Research Council of Thailand (NRCT).

บทสรุปผู้บริหาร

สถานการณ์คอร์รัปชันในประเทศไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ส่งผลให้รัฐบาลไทยให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน โดยระบุไว้ในแผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – พ.ศ. ๒๕๗๙) ในยุทธศาสตร์ด้านที่ ๖ คือ ยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งกำหนดให้มีการดำเนินงานที่สำคัญ ๗ เรื่อง หนึ่งในนั้น คือ “การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ” รวมถึงการกำหนดเป็นแผนแม่บทที่ ๒๑ การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ และกำหนดเป็นแผนการปฏิรูปประเทศฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๓ ด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ การระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – พ.ศ. ๒๕๖๕) ยุทธศาสตร์ด้านที่ ๖ มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพและธรรมาภิบาลในภาครัฐ เพื่อให้การบริหารจัดการภาครัฐมีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบและตรวจสอบได้อย่างเป็นธรรม รวมทั้งการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการกระจายอำนาจ และแบ่งภารกิจรับผิดชอบที่เหมาะสมระหว่างส่วนกลาง ภูมิภาคและท้องถิ่น รวมถึงในร่างกรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖ – พ.ศ. ๒๕๗๐) ในหมวดหมู่ที่ ๑๓ ไทยมีภาครัฐที่มีสมรรถนะสูง ที่อยู่ระหว่างการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน นอกจากนี้ประเทศไทยยังได้ระบุเป้าหมายในการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goal: SDGs) ในด้านการลดการคอร์รัปชันด้วยการบริหารจัดการที่ดี (SDG๑๖: Peace, Justice and Strong Institutions) เป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาประเทศในระยะ ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๕๙ – พ.ศ. ๒๕๗๓) อีกด้วย

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ในฐานะหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญของภาครัฐเองก็ได้จัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (แผน ววน.) ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์งานวิจัยของประเทศ เพราะเป็นแผนที่จะกำหนดยุทธศาสตร์ของการวิจัยซึ่งจะส่งผลต่อวิธีการจัดสรรงบประมาณการวิจัยที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศอย่างสูงสุด แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปี พ.ศ. ๒๕๖๖ - พ.ศ. ๒๕๗๐ ได้กำหนดให้มียุทธศาสตร์ภายใต้แผนจำนวน ๔ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่หนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจไทยด้วยเศรษฐกิจสร้างคุณค่าและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ให้มีความสามารถในการแข่งขันและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนพร้อมสู่อนาคต ยุทธศาสตร์ที่สอง การยกระดับสังคมและสิ่งแวดล้อมให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน สามารถแก้ไขปัญหาท้าทายและปรับตัวได้ ทันท่วงทีต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ยุทธศาสตร์ที่สาม การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีการวิจัยและนวัตกรรมระดับขั้นแนวหน้าที่ก้าวหน้าล้ำยุค เพื่อสร้างโอกาสใหม่และความพร้อมของประเทศในอนาคต ยุทธศาสตร์ที่สี่ การพัฒนากำลังคน สถาบันอุดมศึกษา และสถาบันวิจัย ให้เป็นฐานการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศแบบก้าวกระโดดและอย่างยั่งยืน ซึ่งยุทธศาสตร์และแผนงานเหล่านี้ได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน และ

เสริมสร้างธรรมาภิบาล โดยอยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ ๒ แผนงานที่ ๒.๔ มุ่งพัฒนาสังคมคุณธรรม ไร้ออร์รับ
ชั้น และเสริมสร้างธรรมาภิบาล

อย่างไรก็ดี ที่ผ่านมา สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)
และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ในฐานะของหน่วยทุนวิจัยในการพัฒนาประเทศ ได้ให้ความสำคัญ
กับการสร้างองค์ความรู้ สนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่ พัฒนากลไกของสังคม และเพิ่มประสิทธิภาพระบบ
ตรวจสอบที่เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน และการต่อต้านคอร์รัปชันมาอย่างต่อเนื่องโดยตลอดเช่นกัน ขณะที่
แนวโน้มที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันคือการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น
จำเป็นต้องอาศัยการเสริมสร้างระบบธรรมาภิบาลที่มีคุณภาพควบคู่กันไปด้วย

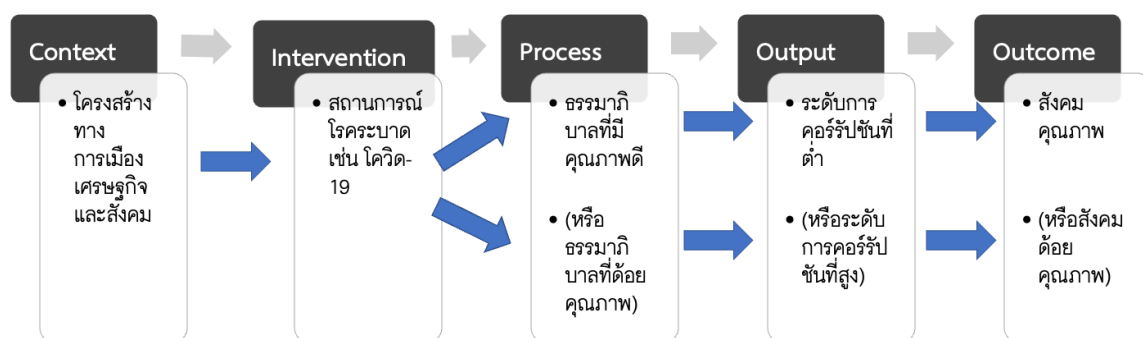
ในทางสากลแล้ว นิยามของ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการคอร์รัปชันนั้น มีความหมายที่
กว้างกว่านิยาม หรือความเข้าใจทั่วไปของสังคมไทย การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ได้หมายถึงการมีส่วน
ร่วมทางตรง เช่น การเลือกตั้ง การเรียกร้อง การให้ความเห็น (Feedback) เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการที่
ภาครัฐเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใส ให้เสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ มีความเป็นธรรมในการดำเนินงานของ
ภาครัฐ หรือมีการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของประชาชนอย่างรวดเร็วด้วย ขณะที่การคอร์รัปชันที่
สังคมไทยมักจะนึกถึงการโกงกินของผู้มีอำนาจเท่านั้น แต่ในระดับสากล กลับมีมุมมองในเรื่องของความไม่
โปร่งใสเป็นหลัก

หากพิจารณาในมุมมองเชิงกว้างในระดับสากล จะเห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมาภิ
บาล กับการคอร์รัปชันค่อนข้างชัดเจน โดยจะเห็นได้ว่า ธรรมาภิบาลถือเป็นหลักการทำงาน (Process) ที่
เปรียบเสมือนกลไกตัวกลางส่งผ่าน (Intermediaries) ให้สังคมมีคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วม การ
ใช้กฎหมายที่เป็นธรรม การใช้ทรัพยากรสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพและรับผิดชอบ หรือการเปิดเผย
ข้อมูลอย่างโปร่งใส กล่าวคือ ถ้าธรรมาภิบาลมีคุณภาพสูง สังคมนั้นก็จะมีคุณภาพดี ขณะที่ดัชนีการรับรู้
การทุจริต หรือตัวชี้วัดที่เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน เปรียบเสมือนเป็นตัวชี้วัดผลผลิตปลายทาง (Product)
จากคุณภาพของธรรมาภิบาลที่เกิดขึ้นกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นประชาชน ภาคธุรกิจ ข้าราชการ หรือ
ภาคประชาสังคม

ในช่วงที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมากจาก
การแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ทำให้จากเดิมที่เคยมีการศึกษาและวิพากษ์ปัญหาธรรมาภิบาลที่ด้อย
คุณภาพในสังคมไทยจำนวนมาก แต่อาจจะยังหาหลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidence) ที่ชัดเจน
ได้ยากนั้น กลับกลายเป็นว่า การแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ได้กลายเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ชั้นสำคัญที่
สะท้อนให้เห็นถึงธรรมาภิบาลที่ด้อยคุณภาพในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ธรรมาภิบาลที่ด้อยคุณภาพนำมาสู่
ความไม่มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ เท่าที่ควร และหากจะมองในแง่ดี
อาจกล่าวได้ว่ายังมีช่องว่างของการพัฒนาธรรมาภิบาลในประเทศไทยได้อีกมหาศาล

ภาพด้านล่างเป็นแนวทางการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างธรรมาภิบาล และการคอร์รัปชัน หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นกรอบแนวคิด “ธรรมาภิบาลที่มีการคอร์รัปชันเป็นศูนย์กลาง” (Corruption-centric Good Governance) โดยมองกระบวนการทางสังคมเปรียบเสมือนการทดลองทางธรรมชาติ (Natural Experiment) เพื่อทดสอบว่าระบบธรรมาภิบาลของประเทศสามารถทำงานได้ดีเพียงใด โดยมีบริบทตั้งต้น (Initial Context) คือ โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และมีตัวรบกวน (Intervention) คือ สถานการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น โควิด-๑๙ จากนั้น ปัจจัยนำเข้าจะเข้าสู่กระบวนการผลิต (Process) ซึ่งในที่นี้คือ ระบบธรรมาภิบาลที่ดี หรือไม่ดี (Good or Bad Governance) จึงออกมาเป็นผลผลิต (Output) ที่สามารถวัดค่าได้เป็นระดับการคอร์รัปชันที่อาจจะสูงหรือต่ำ และนำไปสู่ผลลัพธ์ (Outcome) คือ คุณภาพของสังคมที่อาจจะดีหรือด้อยก็ได้

ภาพแสดงกรอบแนวคิด “ธรรมาภิบาลที่มีการคอร์รัปชันเป็นศูนย์กลาง” (Corruption-centric Good Governance) จากบทเรียนการจัดการโควิด-๑๙ ของประเทศไทย

ที่มา: ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (๒๕๖๕)

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) รวมถึงสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) จึงเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่สำคัญในการยกระดับคุณภาพของสังคมให้ดีขึ้นในอนาคต ผ่านการออกแบบ และดำเนินการตามแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปี พ.ศ. ๒๕๖๖ - พ.ศ. ๒๕๗๐ ที่จะทำหน้าที่สนับสนุนการแสวงหา วิจัย พัฒนา และต่อยอดองค์ความรู้ เพื่อปิดช่องว่างของความรู้ (Knowledge Gap) ในสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพสังคมให้ดีขึ้น

โครงการศึกษาพรมแดนและช่องว่างความรู้เรื่องคอร์รัปชันและธรรมาภิบาล เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปี พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาพัฒนาการของงานวิจัย งานวิชาการ และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาลในประเทศไทย (๒) ศึกษาอนาคตของการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาลจากแนวทางการดำเนินงานใน

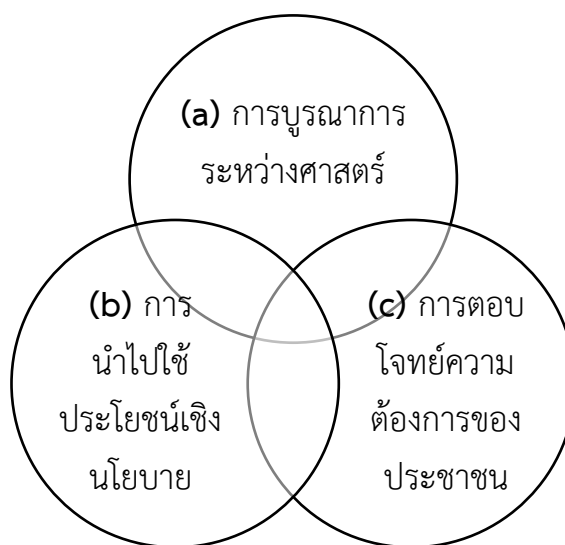
ระดับสากล (๓) วิเคราะห์พรมแดนความรู้ และช่องว่างของความรู้ รวมถึงช่องว่างของการนำไปใช้ในทางปฏิบัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาลในประเทศไทย และ (๔) เพื่อนำเสนอแนวทางการสนับสนุนการพัฒนาวิจัย วิชาการ และแนวปฏิบัติสมัยใหม่ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมและจัดสรรงบประมาณด้าน ววน. การพัฒนานวัตกรรม สอดคล้องและสนับสนุนการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาสังคมคุณภาพ

แนวทางการดำเนินโครงการ จำแนกออกได้เป็น ๔ ส่วน ได้แก่ (๑) รวบรวมรายงานศึกษาประเภท บทความ งานวิจัย โครงการวิจัย วิทยานิพนธ์ งานนำเสนอในที่ประชุมวิชาการ (Conference) ที่ตีพิมพ์หรือเผยแพร่ครั้งแรกระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๐ - พ.ศ. ๒๕๖๔ โดยการรวบรวมเอกสารจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ (๑.๑) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ (สสส.) (๑.๒) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) (๑.๓) สืบค้นโดยตรงไปที่มหาวิทยาลัย เฉพาะกรณีที่สามารถเข้าถึงไฟล์ฉบับเต็มได้จากอินเทอร์เน็ต ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (๑.๔) เครื่องมือค้นหา (Search Engine) ทางอินเทอร์เน็ตทั่วไป ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ Google และ Google Scholar และเฉพาะไฟล์ PDF ของเอกสารตัวเต็ม (๒) รวบรวมข้อมูล และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล (๓) ศึกษากระบวน กลไก และแนวทางการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน และส่งเสริมธรรมาภิบาลสมัยใหม่ ทั้งในเชิงวิชาการ แนวปฏิบัติ และนโยบาย ในระดับสากล โดยเฉพาะข้อเสนอขององค์กรระหว่างประเทศ และกรณีศึกษาต้นแบบของประเทศต่าง ๆ ที่น่าสนใจ และ (๔) ทบทวนประเด็นสำคัญ (Critical Issues) ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล ทั้งในระยะสั้น กลาง และยาว

ในส่วนของกระบวนการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพรมแดนความรู้ทางด้านธรรมาภิบาลและคอร์รัปชัน ตั้งแต่กระบวนการทำวิจัยไปจนถึงการนำงานวิจัยไปใช้ จะประยุกต์ใช้กรอบแนวคิด ๓ กรอบมาศึกษาใน ๓ ประเด็น ได้แก่ (๑) ประเด็นการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างศาสตร์ โดยใช้กรอบการสังเคราะห์ตามศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจว่าการศึกษารื่องคอร์รัปชันและธรรมาภิบาลในประเทศไทยอยู่ในศาสตร์ที่เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ บริหารธุรกิจ หรือศาสตร์อื่น (๒) ประเด็นการนำไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย อาศัยกรอบแนวคิดกระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process) ซึ่งได้กำหนดขั้นตอนของกระบวนการสร้างนโยบายสาธารณะไว้ ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การก่อตัวนโยบาย (Policy Formation) ๒) การกำหนดนโยบาย (Policy

Formulation) ๓) การตัดสินใจนโยบาย (Policy Decision) ๔) การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) และ ๕) การประเมินผลนโยบาย (Policy Evaluation) และ (๓) ประเด็นการตอบ โจทย์ความต้องการของประชาชน อาศัยกรอบแนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) ซึ่งประกอบไปด้วย ๖ ขั้นตอน คือ ๑) ขั้นตอน Empathize ๒) ขั้นตอน Define ๓) ขั้นตอน Ideate ๔) ขั้นตอน Prototype ๕) ขั้นตอน Test และ ๖) ขั้นตอน Implement

ภาพแสดงกรอบการสังเคราะห์ (Synthesis Framework) พรหมแดนและช่องว่างความรู้
เรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชัน

ที่มา: ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (๒๕๖๕)

พัฒนาการขององค์ความรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลของประเทศไทย

จากการทบทวนงานศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๐ - พ.ศ. ๒๕๖๔ จำนวน ๒๐๙ ชิ้น (ไม่รวมวิทยานิพนธ์และบทความ) พบว่า งานส่วนใหญ่จะยึดหลักธรรมาภิบาล ๖ ประการระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้แก่ ๑) หลักนิติธรรม ๒) หลักคุณธรรม ๓) หลักความโปร่งใส ๔) หลักการมีส่วนร่วม ๕) หลักความรับผิดชอบ ๖) หลักความคุ้มค่า ขณะที่งานศึกษาที่ยึดองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลสากลมีจำนวนไม่มากนัก สำหรับการวิเคราะห์งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๖๔ ด้วยการทบทวนวรรณกรรม จะสามารถแบ่งกลุ่มของงานธรรมาภิบาลออกได้เป็น ๘ ประเภท ตามประเด็นการศึกษาของงาน ได้แก่ (๑) ประเภทการบริหารจัดการ (๒) ประเภทกฎหมายและการกำกับดูแล (๓) ประเภทสัมปทานและการผูกขาด (๔) ประเภทยุทธศาสตร์และนโยบาย (๕) ประเภทการสำรวจทัศนคติ

องค์ความรู้หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาล (๖) ประเภทกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาล (๗) ประเภทเครื่องมือธรรมาภิบาล และ (๘) ประเภทอื่น ๆ โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับการบริหารจัดการในประเทศไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลในด้านการบริหารจัดการ สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๖ ช่วงตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ (จำนวน ๖ ฉบับ) ธรรมาภิบาลการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นไปยังภาคเอกชน ภาคธุรกิจ หรือภาคอุตสาหกรรม เน้นมาจากช่วงเวลาดังกล่าวมีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม มีการลงทุนจากภาคธุรกิจมากขึ้น มีการเบิกจ่ายงบประมาณเพื่อสนับสนุนเพิ่มขึ้น และมีการส่งออกที่ขยายตัว ทำให้ทิศทางด้านเศรษฐกิจ ธุรกิจ และอุตสาหกรรมมีแนวโน้มค่อนข้างดี และสังคมให้ความสนใจต่อธรรมาภิบาลที่มีประสิทธิภาพต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ช่วงที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ (จำนวน ๓ ฉบับ) ธรรมาภิบาลการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นในด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ (ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๔) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ คุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพ และการรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมเป็นฐานในการพัฒนาประเทศ

ช่วงที่ ๓ ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๘ (จำนวน ๒๔ ฉบับ) ธรรมาภิบาลการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นในด้านกลุ่มเครือข่าย องค์กร ชุมชนหรือหน่วยงาน โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ ที่นอกจากจะเพื่อเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มศักยภาพชุมชน และเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายด้วย และวัตถุประสงค์ในข้อหลังนี้ มีความง่ายในการขยายฐานนักวิชาการและนักวิจัยออกไปยังจังหวัดต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก โดยยังคงเน้นศักยภาพชุมชน และการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก

ช่วงที่ ๔ ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๐ (จำนวน ๑๔ ฉบับ) ธรรมาภิบาลการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นความหลากหลาย ทั้งนี้เนื่องจากเป็นช่วงรอยต่อของการมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับต้านโกงที่เน้นการป้องกันปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน จึงทำให้งานในช่วงนี้มีการศึกษาที่ผสมผสานแตกต่างกันในหลายประเด็น ทั้งนี้ส่วนหนึ่งอาจนับได้ว่าเป็นการสะท้อนว่าปัญหาทุจริตคอร์รัปชันได้แทรกซึมอยู่ในหลากหลายประเด็นในสังคมไทย

ช่วงที่ ๕ ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ (จำนวน ๙ ฉบับ) ธรรมาภิบาลการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นไปยังพื้นที่ชายแดน ทั้งนี้เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาหลังจากการประกาศกำหนดพื้นที่เขตเศรษฐกิจ

พิเศษและเริ่มดำเนินนโยบายไปแล้ว ๒ – ๓ ปี จึงคาดว่าจะเริ่มจะเห็นผลของธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการพื้นที่

ช่วงที่ ๖ ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๓ (จำนวน ๗ ฉบับ) ธรรมาภิบาลการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นด้านทรัพยากรธรรมชาติและองค์กร ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๔) เน้นการพัฒนาในด้านฐานทรัพยากรด้วยการสร้างความมั่นคง ยกระดับคุณภาพการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการภาครัฐ รวมถึงการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบและการสร้างธรรมาภิบาลในสังคม งานศึกษาในช่วงนี้จึงเชื่อมโยงทรัพยากรธรรมชาติและองค์กรผ่านกรอบธรรมาภิบาล เพื่อความยั่งยืนของการพัฒนา

๒. พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในประเทศไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแล สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ ช่วงตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๔ (จำนวน ๑๐ ฉบับ) ธรรมาภิบาลการจัดการความรู้และการปรับปรุงกฎหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้กับหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากหลังภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ รัฐบาลมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ และสร้างความเชื่อมั่นในการกำกับดูแล รวมทั้งป้องกันความเสี่ยงและการจัดระเบียบข้อมูลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานให้สามารถพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้เป็นที่ยอมรับ ซึ่งงานศึกษาในช่วงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ หมวด ได้แก่ (๑) การจัดการความรู้และการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน (๒) การจัดทำกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม และ (๓) การลงโทษทางอาญากับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ช่วงที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๙ (จำนวน ๑๒ ฉบับ) ธรรมาภิบาลการจัดความโปร่งใสกับการใช้อำนาจของรัฐ โดยส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ที่นำมาสู่การพัฒนาระบบบริหารภาครัฐหรือระบบราชการ โดยคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย (พ.ศ. ๒๕๕๑ – ๒๕๕๕) และหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญคือ การสร้างระบบการกำกับดูแลตนเองที่ดี เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งทำให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อประชาชน และต่อสังคมโดยรวม ซึ่งงานศึกษาในช่วงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ หมวด ได้แก่ (๑) การพิจารณากฎหมายกับความโปร่งใสและเป็นธรรม (๒) การจัดสรรทรัพยากรสาธารณะให้เกิดความโปร่งใสและเท่าเทียม และ (๓) การใช้กฎหมายในฐานะเครื่องมือพิทักษ์หลักนิติธรรม

ช่วงที่ ๓ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๓ (จำนวน ๙ ฉบับ) การปราบปรามโดยใช้กรอบธรรมาภิบาลเป็นตัวนำ ซึ่งมีที่มาจากสถานการณ์การทุจริตและความตระหนักต่อสถานการณ์การทุจริตที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

(ป.ป.ช.) ได้มีการปรับปรุงยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสถานการณ์การดำเนินงานด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นระยะที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ซึ่งงานศึกษาในช่วงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ หมวด ได้แก่ (๑) บทบาทของสภามหาวิทยาลัยกับการกำกับดูแลธรรมาภิบาล (๒) ระบบการทำงานกับการต่อต้านการทุจริต

๓. พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานและการผูกขาดในประเทศไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานและการผูกขาด สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ ช่วงตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๐ (จำนวน ๔ ฉบับ) ธรรมาภิบาลการป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองและผลประโยชน์ทับซ้อน งานศึกษากลุ่มนี้ได้รับความสนใจขึ้นหลังจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ ซึ่งต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ และรัฐบาลในขณะนั้นได้ให้ความสำคัญใน ๓ มาตราสำคัญ คือ เรื่องการยุบพรรคการเมือง (มาตรา ๒๓๗) เรื่องการควบคุมการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีโดยรัฐสภา (มาตรา ๑๙๐) และเรื่องการป้องกันนักการเมืองมีผลประโยชน์ทับซ้อน (มาตรา ๒๖๙) อันนำมาสู่ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในเวลาต่อมา

ช่วงที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๙ (จำนวน ๒ ฉบับ) ธรรมาภิบาลเน้นการเฝ้าระวังการออกกฎหมายและการแทรกแซงสื่อ สืบเนื่องจากภายหลังสถานการณ์ความวุ่นวายทางการเมือง โดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๘๗ ได้บัญญัติเรื่องการเมืองภาคพลเมืองไว้โดยสรุปว่า รัฐต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางนโยบาย ในการพัฒนาและในการตรวจสอบอำนาจรัฐทุกระดับ และยังบัญญัติให้รัฐส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งทางการเมือง และมีสิทธิในการรวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเสนอแนะ สนับสนุน เรียกร้อง คัดค้าน หรือประท้วง การตัดสินใจทางนโยบายหรือโครงการพัฒนา รวมทั้งตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

ช่วงที่ ๓ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๒ (จำนวน ๒ ฉบับ) ธรรมาภิบาลเน้นการประมวลองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างธรรมาภิบาลและการลดการคอร์รัปชันจากการผูกขาด จากประเด็นวิจัยที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เคยให้มาระหว่างช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๘ – พ.ศ. ๒๕๖๐ เพื่อกำหนดโจทย์วิจัยในอนาคต รวมถึงงานศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงช่องว่างที่อาจเป็นจุดเสี่ยงให้เกิดการทุจริตในอนาคต

๔. พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายในประเทศไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบาย สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ ช่วงตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๒ (จำนวน ๑๑ ฉบับ) ธรรมาภิบาลเรื่องนโยบายการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรี เนื่องจากการแข่งขันจัดตั้งเขตการค้าเสรีเพิ่มขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก ทำให้รัฐบาลในขณะนั้นให้ความสนใจกับนโยบายเขตการค้าเสรีแบบทวิภาคีกับประเทศต่าง ๆ เพื่อขยายตลาดส่งออกสินค้าของประเทศ ซึ่งงานศึกษาในช่วงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ หมวด ได้แก่ (๑) การประเมินผลกระทบจากการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรี (๒) กระบวนการกำหนดนโยบายและการเจรจาการค้าเสรี และ (๓) ปัจจัยสนับสนุนการค้าเสรีอื่น ๆ

ช่วงที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๙ (จำนวน ๗ ฉบับ) ธรรมาภิบาลและกระบวนการทุจริตคอร์รัปชันเชิงนโยบาย ส่วนหนึ่งมาจากการเป็นข่าวของการทุจริตในโครงการจำนำข้าวทุกเม็ด ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๗ ทำให้มีความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันในรูปแบบต่าง ๆ ต่อเนื่องไปยังปัญหาการทุจริตเชิงนโยบาย ซึ่งงานศึกษาในช่วงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ หมวด ได้แก่ (๑) กระบวนการทุจริตเชิงนโยบาย (๒) การทุจริตงบประมาณ และ (๓) นโยบายลดความเหลื่อมล้ำ

ช่วงที่ ๓ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๒ (จำนวน ๑๒ ฉบับ) ธรรมาภิบาลจากนโยบายสู่ท้องถิ่น แม้ว่าจะมีนโยบายการกระจายอำนาจของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาก่อนหน้า แต่การตื่นตัวของท้องถิ่นกลับเพิ่มสูงขึ้นมากหลังปี ๒๕๖๐ อันเนื่องจากการตื่นตัวของประชาชนและคนรุ่นใหม่ ทำให้การศึกษาธรรมาภิบาลในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ได้รับความสนใจมากขึ้น ซึ่งงานศึกษาในช่วงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ หมวด ได้แก่ (๑) ธรรมาภิบาลกับนโยบายการพัฒนาประเทศในส่วนกลาง (๒) ธรรมาภิบาลกับนโยบายการพัฒนาประเทศในส่วนท้องถิ่น และ (๓) ธรรมาภิบาลกับความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงพื้นที่

๕. พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับการสำรวจทัศนคติ องค์ความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาลในประเทศไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลกับการสำรวจทัศนคติ องค์ความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาล สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๒ ช่วงตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๐ (จำนวน ๗ ฉบับ) การสำรวจธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐ ภาคท้องถิ่น และประชาชน เป็นผลมาจากการที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐมากขึ้น จนนำไปสู่การตราพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นผลทำให้ในช่วงเวลานี้มีงานศึกษาในประเด็นธรรมาภิบาลกับองค์กรภาครัฐมากขึ้น

ช่วงที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๓ (จำนวน ๑๑ ฉบับ) การสำรวจธรรมาภิบาลในการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน เป็นผลมาจากยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๖๔ ของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) เพื่อสร้าง “สังคมไทยไร้คอร์รัปชัน” ทำให้มีการศึกษาธรรมาภิบาลเกี่ยวกับองค์กรและการคอร์รัปชันเพิ่มขึ้นในช่วงเวลานี้

๖. พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในประเทศไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาล สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ ช่วงตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๖ (จำนวน ๗ ฉบับ) ธรรมาภิบาลกับกลไกการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน เนื่องมาจากการพัฒนาของเศรษฐกิจและสังคมช่วงเวลานั้นเป็นแบบรวมศูนย์ ทำให้เกิดปัญหาระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย จึงมีการเสนอให้จัดตั้งกลุ่ม หน่วยงานหรือองค์กรที่รวบรวมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุก ๆ ฝ่าย สร้างกลไกการมีส่วนร่วมและสร้างกระบวนการตรวจสอบการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งงานศึกษาในช่วงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ หมวด ได้แก่ (๑) กลไกการตรวจสอบผ่านการเปิดเผยข้อมูล (๒) กลไกการมีส่วนร่วม และ (๓) กลไกการเปิดเผยข้อมูลและการมีส่วนร่วม

ช่วงที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๙ (จำนวน ๘ ฉบับ) ธรรมาภิบาลกับกลไกการพัฒนาท้องถิ่น สืบเนื่องมาจากการกระจายการปกครองไปสู่ท้องถิ่น ทำให้มีการศึกษากลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในหน่วยงาน องค์กร และชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น ในขณะเดียวกัน การให้ความสำคัญกับการทุจริตคอร์รัปชันในท้องถิ่นเองก็เพิ่มมากขึ้น จึงนำมาซึ่งการศึกษาประสิทธิภาพของกลไกการตรวจสอบในสังคม

ซึ่งงานศึกษาในช่วงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ หมวด ได้แก่ (๑) กลไกการพัฒนาท้องถิ่น และ (๒) กลไกการตรวจสอบโดยองค์กรอิสระ

ช่วงที่ ๓ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๓ (จำนวน ๒๒ ฉบับ) ธรรมนูญกับกลไกการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชันในระดับมหภาค สืบเนื่องมาจากยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๖๐ - พ.ศ. ๒๕๖๔ ของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) เพื่อสร้าง “สังคมไทยไร้คอร์รัปชัน” ทำให้มีการศึกษาธรรมนูญเกี่ยวกับกลไกการตรวจสอบคอร์รัปชันในมิติต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นในช่วงนี้ ซึ่งงานศึกษาในช่วงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ หมวด ได้แก่ (๑) กลไกการตรวจสอบรัฐบาล (๒) กลไกการตรวจสอบในสถานศึกษา และ (๓) กลไกการตรวจสอบในชุมชนและท้องถิ่น

๗. พัฒนาการงานศึกษาธรรมนูญกับเครื่องมือสำหรับธรรมนูญในประเทศไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธรรมนูญกับเครื่องมือสำหรับธรรมนูญ สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๒ ช่วงตามประเด็นของงานศึกษา โดยมีงานหลายชิ้นที่มีประเด็นซ้ำซ้อนหรือเกี่ยวเนื่องกันในประเด็นทั้งสองดังกล่าว ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๙ (จำนวน ๔ ฉบับ) เครื่องมือธรรมนูญในระดับองค์กรหรือประเทศ สืบเนื่องมาจากคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบวาระแห่งชาติด้านจริยธรรม ธรรมนูญ และการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐ ซึ่งมียุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนที่จะจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และธรรมนูญ การวัดผล ตรวจสอบ และวางระบบสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานด้านจริยธรรมและธรรมนูญ

ช่วงที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๓ (จำนวน ๖ ฉบับ) เครื่องมือธรรมนูญในระดับพื้นที่หรือชุมชน สืบเนื่องมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๙ มาตรา ๖๕ ที่กำหนดให้รัฐจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อเป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องและบูรณาการ ทำให้มีการศึกษาด้วยการใช้เครื่องมือหรือออกแบบเครื่องมือในระดับพื้นที่และชุมชนเกิดขึ้น

๘. พัฒนาการงานศึกษาธรรมนูญกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ

จากการทบทวนงานศึกษาทั้งหมด สามารถสังเคราะห์ด้วยการแบ่งธรรมนูญประเภทการอื่น ๆ ออกได้เป็น ๓ ช่วง ตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๖ การกำหนดโจทย์และการติดตามโครงการ งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งศึกษาในด้านการกำหนดโจทย์หรือหัวข้อวิจัย เพื่อหาข้อมูลและองค์ความรู้ที่สามารถนำมาใช้

เป็นแนวทางหรือวิธีการในการตอบปัญหาและอุปสรรคอันเกิดจากการที่ต้องดำเนินการ เพื่อรองรับมาตรา 67 วรรคสองในรัฐธรรมนูญ

ช่วงที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๐ การศึกษาการใช้งบประมาณและการตรวจสอบ เป็นการศึกษาด้านการใช้งบประมาณและการตรวจสอบเป็นส่วนใหญ่ เนื่องมาจากช่วงปี พ.ศ. 2556 พระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2556 ได้กำหนดแผนงานและวางงบประมาณของประเทศในเรื่องการพัฒนาประสิทธิภาพและการบริหารราชการแผ่นดิน และงานส่งเสริมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2560 มีการให้บทบาทเรื่องการเมืองการมีส่วนร่วมกับประชาชนตามแนวทางประชาธิปไตย โดยงานศึกษาช่วงนี้ได้เริ่มให้ความสำคัญกับการบูรณาการการใช้จ่ายงบประมาณร่วมกันระหว่างภาครัฐ เพื่อเป็นแนวทางการใช้งบประมาณสำหรับพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ช่วงที่ ๓ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๓ การประเมินผลและการประสานโครงการ งานศึกษาในช่วงเวลานี้มักจะมุ่งไปที่การประเมินผลและการประสานโครงการวิจัย รวมถึงการส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายที่ทำงานเกี่ยวข้องกับประเด็นต่อต้านคอร์รัปชัน โดยมุ่งให้สามารถเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและเข้มแข็งมากขึ้น

พัฒนาการขององค์ความรู้ในเรื่องคอร์รัปชันของประเทศไทย

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตคอร์รัปชันในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๕ - พ.ศ. ๒๕๖๔ จำนวน ๑๐๒ ชิ้น (ไม่รวมวิทยานิพนธ์และบทความ) สามารถจำแนกพัฒนาการตามกลุ่มขององค์ความรู้ออกเป็น ๔ ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ ๑ ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๔๕ (จำนวน ๑๒ ฉบับ) การสร้างองค์ความรู้และวางรากฐานการต่อต้านคอร์รัปชันในประเทศไทย งานวิจัยในช่วงนี้ส่วนใหญ่มีลักษณะของการสร้างองค์ความรู้และวางรากฐานองค์กรต่อต้านคอร์รัปชันไทย เป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านคอร์รัปชันที่ไม่ซับซ้อน หลากหลาย และเน้นไปที่ความสำคัญเป็นหลัก รวมถึงพยายามวางรากฐานของหน่วยงานเพื่อสร้างระบบกลไกการติดตามและตรวจสอบการคอร์รัปชัน

ช่วงที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๓ (จำนวน ๑๕ ฉบับ) การสร้างองค์ความรู้ด้านคอร์รัปชัน อันเนื่องจากการตื่นตัวในการต่อต้านคอร์รัปชัน ทั้งระดับประชาชนและระดับองค์กร เพราะในช่วงเวลาดังกล่าว เกิดเหตุการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญในสังคมไทยในประเด็นด้านคอร์รัปชัน ทำให้สังคมไทยในขณะนั้นมีการตื่นตัวมากขึ้น ดังนั้นงานวิจัยส่วนใหญ่ในช่วงนี้ จึงเน้นศึกษาในระดับหน่วยงาน ทั้งประเด็นโครงสร้าง กระบวนการทำงาน และกฎระเบียบ เพื่อแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน

ช่วงที่ ๓ ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๗ (จำนวน ๒๕ ฉบับ) ความหลากหลายและซับซ้อนของประเด็นคอร์รัปชัน สืบเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงก่อนหน้า ทำให้ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๗ สังคมไทยยังคงมีความตื่นตัวในด้านการคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในประเด็นการใช้อำนาจและการกำหนดนโยบายที่มีรูปแบบที่ค่อนข้างซับซ้อนและหลากหลาย ทำให้งานศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวเน้นไปที่ประเด็นการคอร์รัปชันในโครงการภาครัฐ เช่น การคอร์รัปชันในด้านการจัดซื้อจัดจ้าง โดยมีการศึกษาในประเด็นรูปแบบ สาเหตุ ช่องโหว่กฎหมาย ไปจนถึงแนวทางการป้องกันการคอร์รัปชันที่มีความเฉพาะเจาะจงในรายประเด็น และมีความลึกซึ้งมากขึ้น นอกจากนี้ในช่วงเวลานี้ เริ่มเห็นบทบาทขององค์กรต่อต้านคอร์รัปชันแห่งประเทศไทยที่ทำการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันมากขึ้น ส่งผลให้การมองประเด็นคอร์รัปชันมีความลึกซึ้งและเป็นระบบมากขึ้นด้วย

ช่วงที่ ๔ ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๑ (จำนวน ๕๐ ฉบับ) ยุคของการเพิ่มบทบาทภาคประชาชน ที่ต่อเนื่องมาจากการศึกษาการคอร์รัปชันในโครงการขนาดใหญ่ทางการเมืองมาสู่ความพยายามผลักดันบทบาทของประชาชนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน ทำให้งานวิจัยส่วนใหญ่ในช่วงนี้ มีวัตถุประสงค์ในการสร้างความรับรู้ สร้างค่านิยมการต่อต้านคอร์รัปชัน และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเน้นการส่งเสริมธรรมาภิบาลชุมชน สร้างความร่วมมือของประชาชน อันนำไปสู่แนวทางการพัฒนาเครื่องมือการป้องกันการคอร์รัปชันที่เน้นบทบาทของภาคประชาชนเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ดี ข้อสังเกตประการหนึ่งต่อพัฒนาการขององค์ความรู้และงานวิจัยเกี่ยวกับการต่อต้านคอร์รัปชันก็คือ องค์ความรู้และงานวิจัยในการต่อต้านคอร์รัปชันจะเกิดขึ้นตามหลังรูปแบบการคอร์รัปชันที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วเสมอ เช่น งานวิจัยทางด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบายก็เกิดขึ้นภายหลังสถานการณ์ที่คอร์รัปชันเชิงนโยบายได้เกิดขึ้นไปแล้วระยะหนึ่ง ประเด็นนี้อาจจะเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สังคมยังไม่สามารถแก้ปัญหาคอร์รัปชันได้อย่างสิ้นเชิง และแนวทางหนึ่งที่เป็นไปได้ในอนาคตก็คือการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการออกแบบการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันไปล่วงหน้า

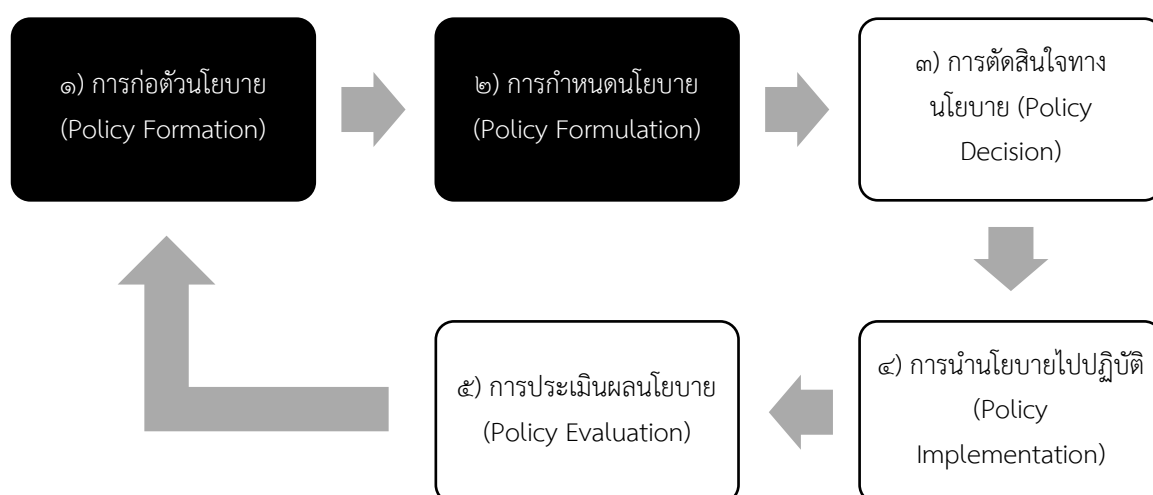
พรมแดนความรู้เรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันของสังคมไทย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันในประเทศไทย มีความหลากหลายในระดับหนึ่ง และมีพัฒนาการที่มีการเปลี่ยนแปลงหัวข้อธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละช่วงเวลาค่อนข้างดี ด้านหนึ่งทำให้เห็นพัฒนาการขององค์ความรู้จากการประยุกต์ใช้กรอบธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันที่ทันสมัยในแต่ละช่วงเวลา แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็อาจทำให้ข้อเสนอในการปรับโครงสร้างของการส่งเสริมธรรมาภิบาลและการต่อต้านคอร์รัปชันในระยะยาวมีน้อยลง และส่งผลกลับมาสู่ความเข้าใจระยะสั้นคือ มักจะเป็นการประยุกต์ใช้นิยามและกรอบคิดแบบดั้งเดิมเป็นหลัก ซึ่งแม้จะเป็นหลักสากลแต่ก็มักอ้างอิง จากงานวิชาการหรืองานวิจัยที่ผ่าน

มาแล้วช่วงเวลาหนึ่ง รวมทั้ง การขาดข้อเสนอในการปรับโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในระยะยาวมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการขาดบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างศาสตร์ โดยส่วนใหญ่การศึกษาทางด้านธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันจะกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มของเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์เป็นหลัก

ในส่วนของการนำป้ไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบายที่อาศัยกรอบแนวคิดกระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process) พบว่าการศึกษาส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดกระจุกตัวอยู่แค่ใน ๒ ขั้นตอนแรกคือ ๑) การก่อตัวนโยบาย (Policy Formation) และ ๒) การกำหนดนโยบาย (Policy Formulation) ขณะที่งานศึกษาในขั้นตอนที่เหลือ ได้แก่ ๓) การตัดสินใจนโยบาย (Policy Decision) ยังพอจะพบเห็นอยู่บ้าง แต่งานศึกษาในขั้นตอน ๔) การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) และ ๕) การประเมินผลนโยบาย (Policy Evaluation) มีอยู่เพียงไม่กี่ชิ้นเท่านั้น

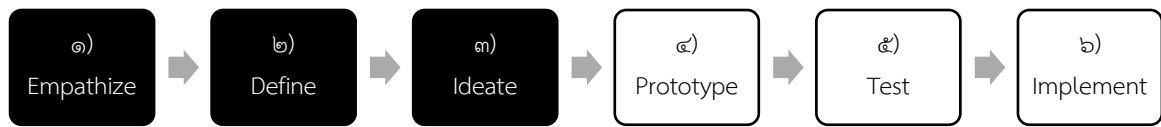
ภาพแสดงกระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process)

ที่มา: ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (๒๕๖๕) ปรับจาก Bullock, Anderson and Brady (๑๙๘๓)

เช่นเดียวกับประเด็นการตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนที่อาศัยกรอบแนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) ซึ่งประกอบไปด้วย ๖ ขั้นตอน คือ ๑) ขั้นตอน Empathize ๒) ขั้นตอน Define ๓) ขั้นตอน Ideate ๔) ขั้นตอน Prototype ๕) ขั้นตอน Test และ ๖) ขั้นตอน Implement พบว่า งานศึกษาเกือบทั้งหมดกระจุกตัวอยู่ในเพียง ๓ ขั้นตอนแรกเท่านั้น โดยมีงานศึกษาในขั้นตอนที่ ๔ ๕ และ ๖ เพียงไม่กี่ชิ้นเท่านั้น โดยเฉพาะในขั้นตอนที่ ๖ พบเพียง ๑ ชิ้นในปี ๒๕๖๐

ภาพแสดงกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process)

ที่มา: ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (๒๕๖๕) ปรับจากกรอบแนวคิดทั่วไปของกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

การศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันในอนาคตในระดับสากล

ประเด็นการศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันในอนาคตในระดับสากล เน้นไปที่ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการดำเนินนโยบายและการจัดการผลประโยชน์สาธารณะ ภายหลังสถานการณ์โควิด-๑๙ เป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากสถานการณ์โควิด-๑๙ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของทั้งในระดับประเทศและระดับโลกไปอย่างมากจากที่ผ่านมา นอกจากนี้ สถานการณ์โควิด-๑๙ ยังกลายเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับการใช้เทคโนโลยีที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างมากอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เมื่อผสมผสานทั้งผลกระทบทางตรงและทางอ้อมแล้ว การศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันในอนาคตในระดับสากลจึงมีการคาดการณ์คล้ายกันจากการคำนึงถึงผลกระทบทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้นร่วมกัน

ผลกระทบของโควิด-๑๙ ที่มีต่อประเด็นธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน

รายงานการศึกษาขององค์กรความโปร่งใสสากล (Transparency International) ได้ทำการรวบรวมและวิเคราะห์ผลกระทบของสถานการณ์โควิด-๑๙ ที่มีผลต่อการต่อต้านคอร์รัปชัน ธรรมาภิบาล และการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านคอร์รัปชันในระยะยาว โดยจำแนกออกเป็น ๑๐ ประเด็น ได้แก่ (๑) ประชาชนและสิทธิของประชาชน (๒) การตรวจสอบและการถ่วงดุล (๓) ความสามารถของรัฐ (๔) ระบบเศรษฐกิจ (๕) ความไม่เท่าเทียมกัน (๖) ความร่วมมือในสังคมและความไว้วางใจ (๗) ภูมิทัศน์ของข้อมูลข่าวสาร (๘) บทบาทของบริษัทเทคโนโลยีขนาดใหญ่และบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ไม่ใช่ภาครัฐ (๙) เส้นทางการเงินที่ผิดกฎหมาย และ (๑๐) กิจกรรมระหว่างประเทศ ซึ่งในทั้ง ๑๐ ประเด็นดังกล่าวสามารถเป็นไปในทิศทางที่ให้การสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชันได้ทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับแนวนโยบายและผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานของภาครัฐ ดังนั้นจึงเป็นโอกาสที่สำคัญสำหรับภาครัฐในแต่ละประเทศที่จะแปลงผลกระทบของสถานการณ์โควิด-๑๙ ให้เป็นโอกาสและส่งผลในทางบวกต่อการส่งเสริมธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชันที่จะส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว

แนวการศึกษาธรรมาภิบาลของสากลในอนาคต

OECD ได้ทำการศึกษาสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ ที่สร้างผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในวงกว้าง และมีข้อเสนอแนะว่า นโยบายการฟื้นฟูประเทศที่คาดว่าจะถูกนำมาใช้ **ภายหลังจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ คือ การนำธรรมาภิบาลมาใช้เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูอย่างยั่งยืน** ทั้งนี้ OECD จึงได้กำหนดกรอบการนำธรรมาภิบาลมาใช้ในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ดังกล่าว จำนวน ๑๒ ด้าน โดยงานวิจัยชิ้นนี้ได้จัดเป็นกรอบ (Framework) เอาไว้เป็น ๓ กรอบหลัก เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการให้ทุนที่ผ่านมาของสังคมไทย ได้แก่

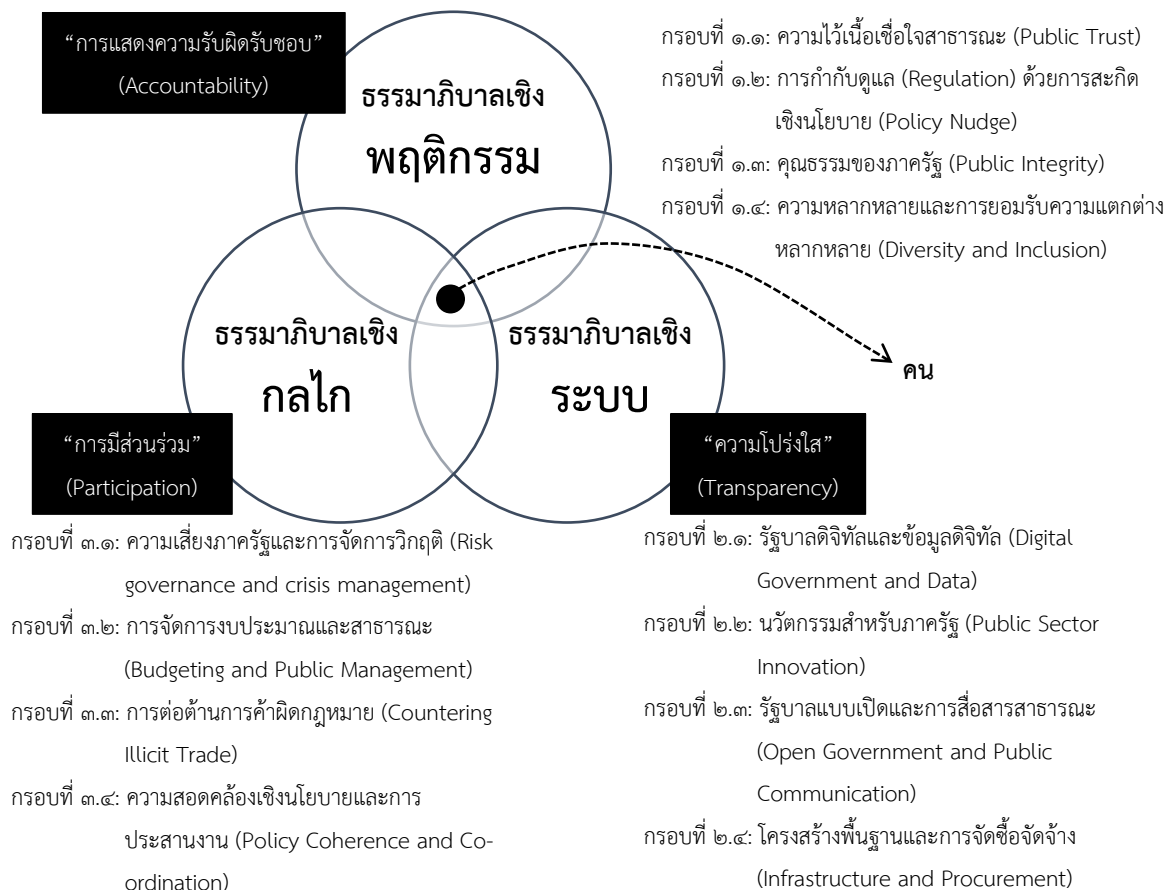
กรอบที่ ๑ ธรรมาภิบาลเชิงพฤติกรรม เป็นกรอบแนวคิดที่อยู่บนพื้นที่ที่มีคน พฤติกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างคนด้วยกันเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นหลักการที่เน้นไปที่ “การแสดงความรับผิดชอบ” (Accountability)

กรอบที่ ๒ ธรรมาภิบาลเชิงกลไก เป็นกรอบแนวคิดที่มีคน เครื่องมือ และความสัมพันธ์ของคนกับเครื่องมือของภาครัฐเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นหลักการที่เน้นไปที่ “การมีส่วนร่วม” (Participation)

กรอบที่ ๓ ธรรมาภิบาลเชิงระบบ เป็นกรอบแนวคิดที่มีคน โครงสร้าง และความสัมพันธ์ของคนกับโครงสร้างเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นหลักการที่เน้นไปที่ “ความโปร่งใส” (Transparency)

รายละเอียดของแนวการศึกษาธรรมาภิบาลในอนาคตของแต่ละกรอบ แสดงได้ดังภาพด้านล่าง

ภาพแสดงแนวการศึกษาธรรมาภิบาลของสากลในอนาคต

ที่มา: ปรับจาก OECD (n.d.), Responding to COVID-๑๙: The rules of good governance apply now more than ever และธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (๒๕๖๐), “สังคมไทยไร้คอร์รัปชัน” ให้สอดคล้องกับแนวทางการให้ทุนของสังคมไทยในอนาคต

ข้อสังเกตที่น่าสนใจเมื่อเปรียบเทียบธรรมาภิบาลสากลและธรรมาภิบาลของประเทศไทย พบว่าแม้ธรรมาภิบาลของทั้งสองกลุ่มจะมีคนเป็นศูนย์กลาง และคนจะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม กลไกและระบบเหมือนกันทั้งของไทยและต่างประเทศ แต่การมีคนเป็นศูนย์กลางของธรรมาภิบาลสากลนั้น จะเน้นไปที่การออกแบบกลไกและระบบเพื่อให้พฤติกรรมที่มีการตอบสนองอย่างเหมาะสม ในขณะที่ธรรมาภิบาลของประเทศไทยจะเน้นไปที่การอบรมบ่มเพาะหรือการปรับวิถีคิด (Mindset) โดยให้ความสนใจกับการออกแบบกลไกและระบบที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมไม่มากนัก ยกตัวอย่างเช่น หากพูดถึงการแสดงความรับผิดชอบ (Accountability) ธรรมาภิบาลในประเทศไทยมักจะเน้นไปที่การอบรมหรือการสร้างคุณธรรมในตัวคน แต่ธรรมาภิบาลสากลมักจะเน้นไปที่การออกแบบกลไกการแจ้งเบาะแส เพื่อให้คน

สามารถแสดงความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์สาธารณะได้อย่างเต็มที่ เช่นคนที่พบเห็นการคอร์รัปชันก็สามารถแจ้งเบาะแสได้ ซึ่งเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสาธารณะรูปแบบหนึ่ง

แนวการศึกษาเรื่องการคอร์รัปชันของสากลในอนาคต

จากการศึกษาขององค์กรความโปร่งใสสากล เรื่อง Facing Future Corruption Challenges – Trends of the Next (Wrede, ๒๐๑๙) ได้ระบุความท้าทายในปัจจุบันที่อาจส่งผลกระทบต่อปัญหาการคอร์รัปชันออกเป็น ๔ ประเด็น ดังนี้

๑) แรงกดดันที่เพิ่มขึ้นต่อเสรีภาพประชาธิปไตย

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมารัฐบาลหลายประเทศมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพมากขึ้น จากการศึกษาขององค์กร Freedom House พบว่าประเทศส่วนใหญ่มีระดับของหลักนิติธรรม สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน และกระบวนการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยที่แย่ลง โดยในปี ๒๐๑๘ Freedom House ประเมินว่ามีประเทศเพียงร้อยละ ๔๔ จากประเทศที่เข้ารับการประเมินทั้งหมดเท่านั้นที่มีเสรีภาพอย่างแท้จริง การจำกัดสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตยที่มากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อกระบวนการตรวจสอบและการถ่วงดุลอำนาจในระบอบประชาธิปไตย ทำให้ระบอบประชาธิปไตยในโลกมีความอ่อนแอลง และทำให้ความพยายามของรัฐบาลต่าง ๆ ในการผลักดันนโยบายการต่อต้านคอร์รัปชันล้มเหลวด้วยเช่นกัน

๒) การเพิ่มขึ้นของความไม่เท่าเทียมกันในสังคม

จากข้อมูลของ UK House of Commons Library ในปี ค.ศ. ๒๐๑๗ พบว่าผู้ที่รวยสูงที่สุดร้อยละ ๑ ของโลกครอบครองความมั่งคั่งทั้งหมดในโลกกว่าร้อยละ ๕๐ และมีการคาดการณ์ว่าในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ ความมั่งคั่งนั้นจะเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ ๖๔ ซึ่งความไม่เท่าเทียมกันเหล่านี้นำไปสู่การเข้าถึงอำนาจและอิทธิพลที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะในภาครัฐที่อาจมีการแสวงหาผลประโยชน์หรือการกำหนดนโยบายเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มผู้มีอำนาจหรือนายทุนที่มีทรัพยากรมาก เป็นเหตุให้หลักนิติธรรมของภาครัฐถูกทำลายลงมากยิ่งขึ้น และส่งผลต่อความพยายามในการต่อต้านคอร์รัปชันที่ล้มเหลวมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

๓) การกระจายตัวของมหาอำนาจโลก

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวอำนาจทางการเมืองโลก ประเทศมหาอำนาจในอดีตมีบทบาทลดลง ขณะที่ประเทศมหาอำนาจใหม่ของโลกเกิดขึ้นหลายประเทศและประเทศเหล่านี้กระจายตัวไปทั่วโลก อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลของ Freedom House (๒๐๑๙) แสดงให้เห็นว่าประเทศที่มีบทบาทในสังคมการเมืองโลกเพิ่มขึ้นนั้น ยังคงมีภาครัฐที่เปราะบางในแง่ของการจัดการด้านปัญหาการคอร์รัปชัน

โดยเฉพาะเรื่องระบบการตรวจสอบและการถ่วงดุลอำนาจที่ไม่ดีพอ จึงเป็นเหตุให้ปัญหาการคอร์รัปชันได้รับความสนใจในเวทีโลกลดลง และทำให้การต่อต้านคอร์รัปชันในอนาคตเป็นเรื่องที่จับต้องได้ยากยิ่งขึ้น

๔) ความท้าทายของการพัฒนาเทคโนโลยี

ในช่วงที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด ทำให้ข้อมูลข่าวสารมีความรวดเร็ว ถูกต้องแม่นยำและสามารถเข้าถึงได้อย่างโปร่งใส ซึ่งแน่นอนว่าเป็นหนึ่งในโอกาสที่จะนำมาปรับใช้ในการพัฒนาเครื่องมือหรือองค์ความรู้ในด้านการต่อต้านการคอร์รัปชัน ในทางกลับกันการพัฒนาเทคโนโลยีเหล่านี้ก็ยังเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่เพิ่มโอกาสการคอร์รัปชันด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น สกุลเงินดิจิทัล (Cryptocurrency) และปัญญาประดิษฐ์ (AI) ที่อาจนำมาสู่การคอร์รัปชันในรูปแบบใหม่ ๆ ยิ่งไปกว่านั้นข้อมูลส่วนบุคคลของประชากรส่วนมากเริ่มถูกเก็บไว้ในระบบออนไลน์มากยิ่งขึ้น และหากข้อมูลเหล่านั้นตกไปอยู่กับผู้ที่ไม่หวังดีก็อาจเป็นความเสี่ยงที่ก่อให้เกิดการคอร์รัปชันได้เช่นกัน

สำหรับประเด็นเรื่องการศึกษาการคอร์รัปชันในระดับสากลในอนาคต แบ่งออกเป็น ๓ กรอบได้แก่

กรอบที่ ๑ การศึกษาการคอร์รัปชันที่อ้างอิงกับดัชนีชี้วัดการคอร์รัปชันในระดับสากล

ในส่วนนี้จะแสดงให้เห็นถึงอนาคตของการศึกษาการคอร์รัปชันผ่านตัวชี้วัดการคอร์รัปชันในมิติต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล เพื่อชี้ให้เห็นถึงประเด็นการคอร์รัปชันที่สังคมโลกให้ความสนใจ และนำมาใช้ในการประเมินสถานการณ์การคอร์รัปชันในประเทศต่าง ๆ การศึกษาการคอร์รัปชันของแต่ละประเทศในระดับสากล จึงมักจะอ้างอิงไปยังดัชนีชี้วัดการคอร์รัปชันอย่างน้อยตัวใดตัวหนึ่ง เพื่อให้เป็นไปตามหลักสากล และอย่างน้อยมีตัวชี้วัดความสำเร็จของการแก้ปัญหาการคอร์รัปชันที่ชัดเจน

สำหรับในประเทศไทย การวัดผลคะแนนการคอร์รัปชันที่เป็นรูปธรรมมักจะอ้างอิงกับดัชนีรับรู้การทุจริตหรือดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชัน (Corruption Perception Index: CPI) ที่จัดทำโดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ ซึ่งในแผน ววน.เองก็กำหนดผลลัพธ์ของแผนที่อ้างอิงกับค่าดัชนีตัวนี้เช่นกัน และเนื่องจากค่าคะแนนดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันนั้น เป็นค่าดัชนีที่คำนวณมาจาก ๑๓ แหล่งข้อมูล (สำหรับประเทศไทยจะใช้ข้อมูลจาก ๙ แหล่งข้อมูล) และมีการประเมินทุกปี ดังนั้น หากทำการอ้างอิงตัวชี้วัดดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันที่ลงรายละเอียดและมีเป้าหมายในการเพิ่มคะแนนของแหล่งข้อมูลแต่ละแหล่งก็อาจจะเชื่อมโยงการให้ทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนาโดยตรงกับตัวชี้วัดแต่ละตัวมากขึ้น สำหรับแหล่งข้อมูลในกรณีของประเทศไทยที่ควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ได้แก่ World Justice Project (WJP) Rule of

Law Index และ Varieties of Democracy (V-Dem) ซึ่งยังได้คะแนนค่อนข้างต่ำและมีแนวโน้มลดลงในบางช่วงเวลา

กรอบที่ ๒ การศึกษาคอร์รัปชันที่คำนึงถึงความหลากหลายในความสนใจของประชากรแต่ละกลุ่ม

ปัจจุบันมีงานที่ศึกษาเรื่องการคอร์รัปชันรูปแบบต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจถึงความหมายและวิธีการคอร์รัปชัน รวมถึงช่องโหว่ของกฎระเบียบต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดการคอร์รัปชัน อยู่เป็นจำนวนมาก งานศึกษาเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงภาพกว้างของการคอร์รัปชัน แต่การนำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผลการศึกษาที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงมีน้อยมาก ทำให้การคอร์รัปชันยังคงมีอยู่และไม่ลดน้อยลง ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการนำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายไปปรับใช้ให้ตรงจุดและเกิดประสิทธิผลสูงสุด จึงเป็นประเด็นที่ต้องให้ความสำคัญ เพื่อให้ภาครัฐสามารถนำเอาข้อเสนอแนะด้านนโยบายจากงานศึกษาไปใช้ได้จริง งานศึกษาในอนาคตจำเป็นที่จะต้องเน้นการศึกษาคอร์รัปชันที่เป็นประเด็นเฉพาะ และมีความแตกต่างหลากหลายตามความสนใจของประชากรแต่ละกลุ่มให้มากขึ้น เช่น งานศึกษาที่เป็นในรูปแบบเครื่องมือการต่อต้านคอร์รัปชันที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของกลุ่มประชากรที่แตกต่างกัน เป็นต้น

เนื่องจากแนวนโยบายการต่อต้านคอร์รัปชันในอดีต มักเป็นนโยบายที่มีรูปแบบของสูตรสำเร็จ หรือ One Size Fit All จึงอาจไม่สามารถตอบโจทย์การแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด (Heywood, ๒๐๑๘; Lessmann & Markwardt, ๒๐๑๐) เนื่องจากแต่ละพื้นที่ที่มีสภาพสังคม ทรัพยากร โครงสร้างประชากร และเงื่อนไขของพื้นที่ที่แตกต่างกัน (ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ, ๒๕๖๐) รวมทั้งการมองประชากรให้เห็นกลุ่มที่หลากหลาย ทั้งช่วงอายุ เศรษฐฐานะ วิถีชีวิต (Lifestyle) การศึกษา ความสามารถในการเข้าถึงดิจิทัล หรือความถี่ของการย้ายถิ่น จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการออกแบบการส่งเสริมธรรมาภิบาลและการต่อต้านคอร์รัปชันที่สอดคล้องกับค่านิยม และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม ดังนั้นการมองบริบทเชิงพื้นที่ และกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเฉพาะเจาะจง เพื่อออกแบบแนวนโยบายในอนาคต น่าจะมีโอกาสนำไปสู่การต่อต้านคอร์รัปชันที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

กรอบที่ ๓ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และการต่อต้านคอร์รัปชัน

งานศึกษาเรื่อง “Are emerging technologies helping win the fight against corruption in developing countries?” โดย Isabelle Adam and Mihály Fazekas (๒๐๑๘) ชี้ให้เห็นว่า หากกล่าวโดยภาพรวมแล้ว ICT นั้นได้ส่งผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการคอร์รัปชัน ทั้งสถาบันของรัฐ องค์กรภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และสื่อมวลชน แม้ว่าจะมีแนวทางมากมายในการใช้ประโยชน์จาก ICT ในการต่อสู้กับการคอร์รัปชัน แต่เครื่องมือแต่ละประเภทมีประโยชน์และข้อเสียที่แตกต่างกัน ลักษณะเฉพาะของเทคโนโลยีที่ใช้ อาจทำให้เครื่องมือต่อต้านการคอร์รัปชันมี

ประสิทธิภาพมากขึ้นหรือน้อยลงได้ในแต่ละบริบท เนื้อหาในส่วนนี้จะทำการทบทวนวรรณกรรมในภาพกว้างของการใช้เทคโนโลยี ICT จากทั่วโลกเพื่อการต่อต้านการคอร์รัปชัน โดยมุ่งเน้นเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา โดยนำเสนอให้เห็นถึงการใช้ ICT เป็นฐานการต่อต้านการคอร์รัปชัน ๖ ประเภท ได้แก่ (๑) บริการสาธารณะดิจิทัลและรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (๒) แพลตฟอร์ม Crowdsourcing (๓) เครื่องมือแจ้งเบาะแส (๔) แหล่งการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใส (Transparency Portals) และข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) (๕) เทคโนโลยีจัดเก็บข้อมูลแบบกระจายศูนย์ (Distributed Ledger Technology) และบล็อกเชน และ (๖) ปัญญาประดิษฐ์ (AI)

ข้อสังเกตต่อพรมแดนความรู้เรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันของสังคมไทย

จากการรวบรวมเอกสารที่ผ่านมา ทั้งบทความ งานวิจัย โครงการวิจัย วิทยานิพนธ์ งานนำเสนอในที่ประชุมวิชาการ (Conference) ที่ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๐ - พ.ศ. ๒๕๖๔ เพื่อศึกษาพัฒนาการขององค์ความรู้ที่เกี่ยวกับธรรมาภิบาล และการคอร์รัปชัน มีข้อค้นพบที่น่าสนใจจากพรมแดนความรู้เรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันของสังคมไทยอยู่หลายประการ ซึ่งได้นำเสนอข้อสังเกตเอาไว้ในกรอบของการวิเคราะห์ SWOT (Strength-Weakness-Opportunity-Threat Analysis) ดังตารางด้านล่าง เพื่อให้สามารถเห็นภาพรวมของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและข้อจำกัดพรมแดนความรู้ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

ตารางแสดงการวิเคราะห์ SWOT ของการศึกษาระบบภูมิบาลและคอร์รัปชันของประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมา

จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)	โอกาส (Opportunity)	ข้อจำกัด (Threat)
- จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า มีความหลากหลายของหัวข้องานวิจัย และครอบคลุมในหลายทุกประเด็น โดยเฉพาะนิยาม และการให้ความสำคัญ - มีพัฒนาการของหัวข้องานวิจัยที่ชัดเจนสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละช่วงเวลา ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเงื่อนไขของการให้ทุนที่มักอ้างอิงกับโครงสร้างดังกล่าว - มีการทำวิจัยในเรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๑ องค์ความรู้ทางด้านนี้ได้ขาดช่วงไป ในขณะที่ประเด็นธรรมาภิบาลกลับมีความสำคัญมากขึ้น และ	- งานวิจัยเกือบทั้งหมดเป็นเรื่องของแนวคิดและนิยามเชิงวิชาการ โดยมีงานวิจัยจำนวนน้อยมากที่มีการกล่าวถึงนิยามเชิงปฏิบัติการ (Operational Definition) ของธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน ทำให้งานส่วนใหญ่ยังขาดความเชื่อมโยงกับรูปธรรมในภาคปฏิบัติจริง - พบการกระจุกตัวของงานวิจัยในหลายมิติ โดยเฉพาะการวัดหรือทดสอบความสนใจ ความเข้าใจ และความตระหนักต่อปัญหาธรรมาภิบาลและคอร์รัปชัน - งานวิจัยส่วนใหญ่ที่ แม้จะเป็นการศึกษาเชิงพื้นที่ ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในระยะหลัง แต่ก็ยังเป็นการศึกษาที่อ้างอิงกรอบแนวคิดและประเด็นในภาพกว้าง มากกว่าที่จะทำการศึกษาใน	- ประชาชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ มีความตื่นตัวสูงมาก ทั้งในเรื่องความเป็นธรรม ธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน จึงน่าจะเป็นโอกาสที่ดีในการผลักดันการสร้างองค์ความรู้ทางด้านธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน สมัยใหม่ที่สร้างการมีส่วนร่วมได้จริง - ปัญหาเรื่องความเป็นธรรม ธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันในช่วงที่ผ่านมากระตุ้นทำให้คนจำนวนมากในสังคม มีความตื่นตัวโดยเราอาจไม่จำเป็นต้องศึกษาเรื่องนี้อีกแล้วอย่างน้อยในระยะเวลานึง โดยควรเน้นการศึกษาไปที่กระบวนการและรูปธรรมของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มากขึ้น	- สกสว. วช. รวมถึงหน่วยงานภาครัฐอื่น จะมีทรัพยากรที่จำกัด ทั้งงบประมาณและจำนวนคน ส่งผลให้การส่งเสริมธรรมาภิบาล และการต่อต้านคอร์รัปชันจำเป็นต้องมีประสิทธิภาพมากขึ้น - การส่งเสริมธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน กำลังเป็นปัญหาใหญ่และรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งผลกระทบจริง และผลกระทบต่อความรู้สึกของประชาชน การวางโครงสร้างในการแก้ปัญหาระยะยาว จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กับการสร้างผลลัพธ์ระยะสั้น - ข้อจำกัดในการส่งเสริมธรรมาภิบาล และแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างน้อยในระยะสั้น เพราะ

จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)	โอกาส (Opportunity)	ข้อจำกัด (Threat)
รูปแบบของการคอร์รัปชันได้เปลี่ยนแปลงไป - มีนักวิชาการและนักวิจัยที่ทำงานในหลากหลายพื้นที่ ส่งผลให้งานวิจัยในระดับพื้นที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นในช่วงหลัง ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๕๖ - งานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นความสนใจ ความเข้าใจ และความตระหนักต่อปัญหาธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งความรู้สึกเหล่านี้เพิ่มสูงขึ้นอย่างมากในระยะหลัง จึงเป็นโอกาสในการขยายประเด็นการวิจัยจากความสนใจ ความเข้าใจและความตระหนักไปสู่การนำไปใช้เชิงปฏิบัติ	ประเด็นที่เฉพาะเจาะจงของพื้นที่ รวมทั้งมักจะเป็นการประยุกต์เอาแนวคิดในภาพรวมไปสอบถามความคิดเห็นในพื้นที่มากกว่าที่จะศึกษาความต้องการหรือความเข้ากันได้ของพื้นที่นั้นนั้นในการแก้ปัญหาธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน - นอกจากนี้ งานศึกษาส่วนใหญ่ยังเน้นไปที่ ภาพรวมของสถานการณ์มากกว่ากรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในสังคม ส่งผลให้องค์ความรู้ทางด้านธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันไม่เกิดพลวัตที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะการทำวิจัยในภาพรวมนั้นทำได้ง่ายกว่ากรณีศึกษา แต่อันที่จริงก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ยากกว่าเช่นกัน - งานวิจัยส่วนใหญ่ทางด้านธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันมักจะเกี่ยวโยง	- การรับข้อมูลข่าวสารจากต่างประเทศเป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนมีความคาดหวังต่อการพัฒนาประเทศที่ดีขึ้นในเชิงรูปธรรมมากกว่าความคิดเห็น การสนับสนุนการศึกษาวิจัยในด้านเครื่องมือที่เป็นรูปธรรม และเป็นไปตามหลักการสากลน่าจะได้รับการยอมรับมากขึ้น - คนรุ่นใหม่มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสูง อาจไม่ใช่ในด้านการใช้เทคโนโลยีอย่างเดียว แต่รวมไปถึงการสร้างหรือประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เพื่อตอบโจทย์สังคมด้วย ดังนั้น การสนับสนุนการวิจัยควรใช้โอกาสจากความสามารถของคนรุ่นใหม่ในด้านนี้ให้เต็มที่ - โลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทกับทุกเรื่อง รวมทั้งการทำงานของภาครัฐ ดังนั้น	เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของอุดมการณ์ทางการเมือง และการกระจุกตัวของโครงสร้างอำนาจทางการเมือง การรับรู้คอร์รัปชันที่ว่าเป็นเรื่องการเมือง และเป็นปัญหาที่เกิดจากคนบางกลุ่มจะยังคงมีอยู่ต่อไป - ผู้มีอำนาจส่วนใหญ่มียุติเย้ยค่อนข้างสูง ทำให้ยึดติดกับธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันแบบเดิมที่เชื่อมโยงกับคุณธรรมของตัวบุคคลเป็นสำคัญ แต่กลับละเลยธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันที่ได้รับความสำคัญมากขึ้นในยุคปัจจุบัน เช่น การให้ความไว้วางใจกับบุคคลใกล้ชิดเป็นพิเศษ ทำให้การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และมักจะเป็นแบบดั้งเดิมเป็นหลัก - ปัจจัยเชิงโครงสร้าง ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำและความเปราะบาง จะยังคง

จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)	โอกาส (Opportunity)	ข้อจำกัด (Threat)
	กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในด้านเหล่านี้โดยตรง เช่น กพ. ก.พ.ร. ป.ป.ช. ป.ป.ท. ACT เป็นต้น แต่อันที่จริงแล้ว หน่วยงานภาครัฐทุกแห่งล้วนเกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันทั้งสิ้น และแต่ละหน่วยงานต่างก็มีโครงสร้างและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จึงต้องการการออกแบบธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันที่แตกต่างกัน ทั้งในเชิงเนื้อหาและลำดับความสำคัญด้วย - งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่มักจะมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการนำไปใช้งานที่เฉพาะเจาะจงตั้งแต่ตอนเริ่มโครงการ จึงมักทำให้ผลการศึกษาเสนอแนวทางที่เหมาะสมที่สุดกับกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ แต่อาจนำไปสู่ความไม่เห็นด้วยหรือความยากลำบากในการปฏิบัติของกลุ่มเป้าหมายอื่น รวมถึงไม่เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่าง	การมองภาพในอนาคตที่เกินกว่า ๕ ปี ขึ้นไปนับตั้งแต่ปัจจุบัน และแสวงหาโอกาสจากการสร้างธรรมาภิบาลและการต่อต้านคอร์รัปชันจากโลกออนไลน์ที่ใช้เทคโนโลยีเต็มศักยภาพเป็นโอกาสที่สำคัญ	เป็นอุปสรรคสำคัญ ทั้งในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชัน รวมไปถึงการทำงานวิจัยและงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเหล่านี้ เพราะจะทำให้ปัญหามีความซับซ้อนและลงหลักปักฐาน (Consolidated) มากขึ้น

จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)	โอกาส (Opportunity)	ข้อจำกัด (Threat)
	กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง และทำให้เกิดข้อโต้แย้งจนนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้ยาก - หัวข้อและองค์ความรู้จากงานวิจัยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต แต่ไม่พบการประเมินผลงานวิจัยหรือการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์จริงในระยะยาว ทำให้ไม่ทราบ contribution ที่แท้จริงของงานวิจัย การติดตามและประเมินผลงานวิจัยอย่างน้อยในบางชั้นจะช่วยให้สามารถออกแบบการสนับสนุนทุนวิจัยในระยะถัดไปได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น		

ข้อเสนอต่อการกำหนดแนวทางการสนับสนุนงานวิชาการและวิจัยในอนาคต เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปี พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐

สืบเนื่องจาก (ร่าง)แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (แผน ววน.) พ.ศ. ๒๕๖๖ -๒๕๗๐ ที่มีแผนงาน P๑๓ (S๒) พัฒนานโยบายและต้นแบบสำหรับสังคมคุณธรรม การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน และการเสริมสร้างธรรมาภิบาล โดยใช้การวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม โดยมีผลกระทบและผลลัพธ์ระดับยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับแผนงาน P๑๓ (S๒) ตามที่ระบุไว้ในแผน ได้แก่

ผลกระทบยุทธศาสตร์ที่ ๒

- การทุจริตคอร์รัปชันลดลง โดยการใช้องค์ความรู้ ผลงานวิจัยเทคโนโลยีและนวัตกรรม
- ประเทศไทยมีการกระจายความเจริญของเมืองและชนบทเพิ่มขึ้นมีการเติบโตที่เอื้อต่อการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ และสังคม ลดความความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่ ด้วยการใช้้องค์ความรู้ ผลงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม
- ประเทศไทยสามารถลดความรุนแรงจากความขัดแย้ง เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ

ผลลัพธ์ยุทธศาสตร์ที่ ๒

- ธรรมาภิบาลภาครัฐเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ
- ประเทศไทยได้คะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต หรือ ภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perception Index: CPI) เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะดัชนีการมีส่วนร่วม (Participation Index) ดัชนีการเปิดเผยข้อมูล (Open Data Index) และดัชนีเสรีภาพ (Freedom House Index) ซึ่งอยู่ใน CPI เพิ่มขึ้น โดยการใช้้องค์ความรู้ ผลงานวิจัย เทคโนโลยีและนวัตกรรม
- นวัตกรรม เทคโนโลยี และดิจิทัลแพลตฟอร์มที่ได้นำไปใช้และแสดงความสามารถยกระดับการพัฒนา และแก้ไขปัญหาสังคม และสิ่งแวดล้อม มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

จากแผนงาน P๑๓ (S๒) พัฒนานโยบายและต้นแบบสำหรับสังคมคุณธรรม การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน และการเสริมสร้างธรรมาภิบาล โดยใช้การวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม ดังที่กล่าวมาข้างต้น นำมาสู่ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างคุณูปการ (Contribution) เพื่อปิดช่องว่างความรู้ (Knowledge Gap) อันเป็นหน้าที่หลักของกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) รวมถึงสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

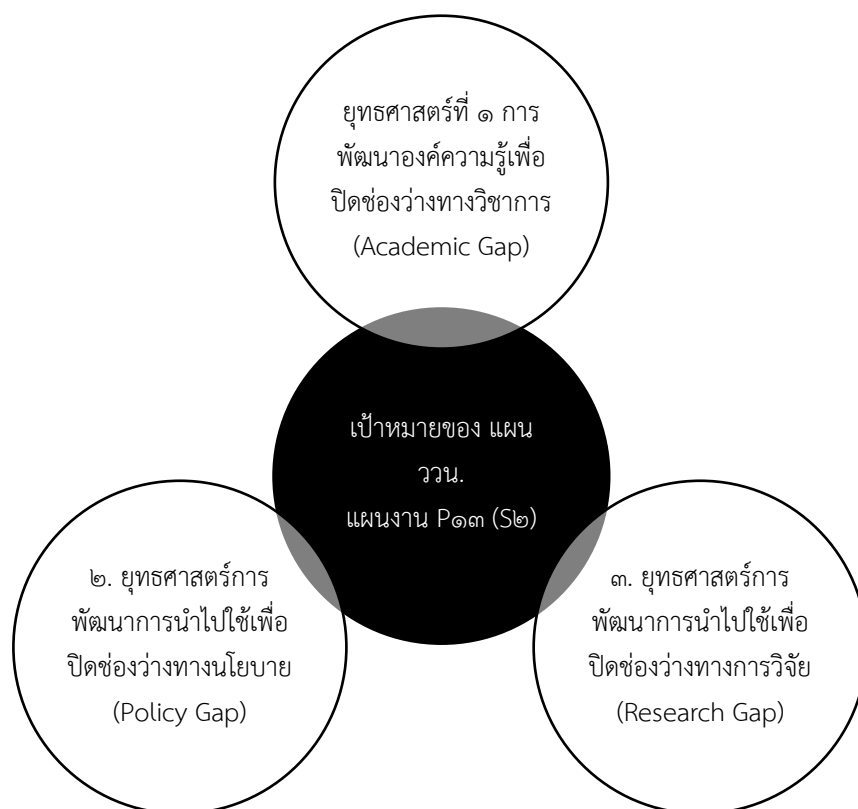
ด้วย โดยยุทธศาสตร์ในการสร้างคุณูปการเพื่อปิดช่องว่างความรู้ดังกล่าว จำแนกตามประเภทของช่องว่างความรู้ที่ได้เป็น ๓ ประการ ได้แก่

๑. ช่องว่างทางวิชาการ (Academic Gap) อ้างอิงจาก (a) กรอบคิดการบูรณาการระหว่างศาสตร์
๒. ช่องว่างทางนโยบาย (Policy Gap) อ้างอิงจาก (b) กรอบคิดการนำไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย
๓. ช่องว่างทางวิจัย (Research Gap) อ้างอิงจาก (c) กรอบคิดการตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนและสังคม

ช่องว่างของคุณูปการทั้งสามประเภท ไม่ได้แยกขาดกันอย่างเป็นอิสระ แต่มีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างซับซ้อนและซับซ้อน โดยการแบ่งหัวข้อของข้อเสนอในเชิงยุทธศาสตร์ครั้งนี้เป็นไปโดยยึดหลักของลำดับความสำคัญในช่องว่างแต่ละประเภทเป็นหลัก และเป็นไปการจำแนกข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น อันจะนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ที่ถูกออกแบบไว้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของเป้าหมายของ แผน ววน. แผนงาน P๑๓ (S๒) คือ พัฒนานโยบายและต้นแบบสำหรับสังคมคุณธรรม การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน และการเสริมสร้างธรรมาภิบาล โดยใชการวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม จึงสอดคล้องกับการปิดช่องว่างของคุณูปการด้วย โดยจำแนกยุทธศาสตร์ออกเป็น ๓ ยุทธศาสตร์ตามภาพถัดไป

ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของ แผน ววน. แผนงาน P๑๓ (S๒)

ที่มา: ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (๒๕๖๕)

รายละเอียดของข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ มีดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อปิดช่องว่างทางวิชาการ (Academic Gap)

ยุทธศาสตร์ที่ ๑.๑ การบูรณาการความรู้ระหว่างศาสตร์

ประเด็นปัญหา รู้ศาสตร์อื่นน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนการบูรณาการงานวิชาการและงานวิจัยข้ามศาสตร์ หรือมีความร่วมมือระหว่างศาสตร์ในประเด็นธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน เพื่อให้เกิดการขยายขอบเขตองค์ความรู้ให้มีความหลากหลาย และจะนำมาสู่การส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ การศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันในช่วงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมามีความกระจุกตัวอยู่ในสาขาเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์และนิติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าในช่วงหลังมีสาขาพัฒนาชุมชน และสังคมวิทยา รวมถึงนักวิจัยท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทร่วมทำงานในประเด็นธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันอยู่บ้าง แต่ก็ยังนับว่ามีจำนวนน้อยมาก

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

Quick Win ส่งเสริมการบูรณาการข้ามศาสตร์ โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษ และเริ่มต้นจากศาสตร์ที่มีความทันสมัย และมีส่วนเกี่ยวข้องทางตรงกับการส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชัน โดยอาจเริ่มต้นจากการส่งเสริมโครงการการบูรณาการข้ามศาสตร์ใน ๓ สาขาที่สำคัญ ได้แก่ สาขาพาณิชยศาสตร์ และการบัญชี สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสาขาพฤติกรรมศาสตร์หรือจิตวิทยา

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

๑. โครงการส่งเสริมการทำงานวิชาการหรือวิจัยของสาขาพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ร่วมกับศาสตร์อื่น เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชัน โดยเฉพาะกลุ่มสาขาการตลาด และจริยธรรมทางธุรกิจ (business ethics) ในมิติของความรับผิดชอบต่อสังคม เนื่องจากเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของภาคเอกชน ซึ่งเป็นกลุ่มผลประโยชน์สำคัญกลุ่มหนึ่งที่หายไปในการศึกษาวิจัยทางด้านการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน ประกอบกับกลุ่มสาขาเหล่านี้เองก็ให้ความสำคัญกับเรื่องคอร์รัปชันมากขึ้น เนื่องจากเกี่ยวข้องกับวิถีคิดของคนรุ่นใหม่ที่สำคัญกับจริยธรรมและความเป็นธรรมในสังคมควบคู่ไปกับการดำเนินธุรกิจ ยกตัวอย่างเช่นสถานการณ์ cancel culture ในช่วงที่ผ่านมา
๒. โครงการส่งเสริมการทำงานวิชาการหรือวิจัยของสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ร่วมกับศาสตร์อื่น เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชัน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการออกแบบเครื่องมือ การวัด (Measurement) การคิดเชิงระบบ และการทำให้เป็นรูปธรรมของธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน ซึ่งโครงการนี้จะก่อให้เกิดการทำงานที่สอดคล้องกับทิศทางของการพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมของประเทศตามแผน ววน. ที่เป็นไปเพื่อสนับสนุนการพัฒนาสังคมให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นในอนาคต
๓. โครงการส่งเสริมการทำงานวิชาการหรือวิจัยของสาขาพฤติกรรมศาสตร์หรือจิตวิทยา ร่วมกับศาสตร์อื่น เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชัน รวมไปถึงสาขาสัมัยใหม่อย่างเช่น ประสาทวิทยา ด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ ๑.๒ การถอดบทเรียนกรณีศึกษาธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน

ประเด็นปัญหา รู้กรณีศึกษาน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยที่เป็นการถอดบทเรียนธรรมาภิบาลและ/หรือการคอร์รัปชันภายใต้สถานการณ์สำคัญ (Big Events) หรือสถานการณ์ที่น่าสนใจของประเทศ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อพลวัตของธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ การศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันของต่างประเทศ มีการถอดบทเรียนจากสถานการณ์สำคัญอยู่เสมอโดยเฉพาะการถอดบทเรียนในเชิงกลไกและระบบ โดยไม่ใช่ประเด็นของตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการถอดบทเรียนในเรื่องสำคัญเหล่านี้จะสร้างความสนใจและตระหนักรู้ให้กับประชาชนอย่างมาก และเป็นแนวทางสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานของภาครัฐต่อไปในอนาคต

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ACT) สำนักงานอัยการสูงสุด สำนักข่าวอิศรา มูลนิธินโยบายสาธารณะเพื่อสังคมและธรรมาภิบาล (PPGG) กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win ส่งเสริมความร่วมมือให้เกิดการทำงานวิชาการและวิจัยร่วมกับหน่วยงานที่ทำงานด้านข่าวสืบสวนสอบสวน การทำสารคดี หรือการผลิตสื่อที่เกี่ยวข้องกับการถอดบทเรียนของสถานการณ์ปัจจุบันในเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน โดยเฉพาะโครงการที่น่าจะมีเนื้อหาที่ได้รับความสนใจในช่วงเวลานั้น ๆ จึงควรมีการดำเนินการอย่างรวดเร็ว และควรมีฐานข้อมูลนักวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญที่สามารถสืบค้นได้โดยง่าย และติดต่อได้จริงจากสาธารณะ เพื่อให้สามารถเกิดความร่วมมือกันได้ในเวลาอันรวดเร็วและทัน่วงที

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

๑. โครงการถอดบทเรียนธรรมาภิบาลในการให้ข้อมูลและการกระจายวัคซีนในช่วงโควิด-๑๙
๒. โครงการถอดบทเรียนแนวทางการสืบสวนและสอบสวนเรื่องสัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อม
๓. โครงการถอดบทเรียนเกี่ยวกับประสิทธิภาพการเข้าถึงบัตรสวัสดิการของรัฐ
๔. โครงการถอดบทเรียนจากความเห็นที่หลากหลายในเรื่องของการควบคุมกิจการและการแข่งขันทางการค้า

๕. โครงการถอดบทเรียนเกี่ยวกับการยื่นและเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
๖. โครงการปรับปรุง UX/UI ของระบบฐานข้อมูลนักวิชาการและนักวิจัยให้สามารถเข้าถึงได้โดยสาธารณะ

ยุทธศาสตร์ที่ ๑.๓ การสร้างองค์ความรู้พื้นฐาน (fundamental) ที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน

ประเด็นปัญหา *รู้พื้นฐานน้อยไป*

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยที่อาศัยอยู่ในลักษณะของชุดโครงการขนาดใหญ่ สำหรับการปิดช่องว่าง และเปิดพรมแดนใหม่ของความรู้พื้นฐานในสังคมไทย ซึ่งจะประโยชน์ต่อการต่อยอดความรู้ความเข้าใจธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันให้เกิดความหลากหลาย และอยู่บนพื้นฐานของวิถีคิดแบบสังคมไทย

ข้อเสนอแนะ การสร้างธรรมาภิบาล และการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน ไม่ใช่องค์ความรู้โดด (Stand Alone) แต่ต้องการองค์ความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนและต่อยอดองค์ความรู้ โดยในช่วงระยะหลังงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน มักจะเป็นงานวิจัยที่อ้างอิงในองค์ความรู้ในตัวเองเป็นหลัก โดยมักจะไม่ได้เป็นการต่อยอดมาจากองค์ความรู้พื้นฐาน ทั้งที่องค์ความรู้พื้นฐานดังกล่าวได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะหลังการขยายตัวของโลกออนไลน์และสถานการณ์โควิด-๑๙

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนงานวิชาการและวิจัยในการพัฒนาองค์ความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องการสร้างธรรมาภิบาล และการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน ซึ่งการสนับสนุนงานวิจัยเหล่านี้ทำให้ได้ประโยชน์ในการต่อยอดงานวิจัยในเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เพียงประเด็นของธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันเท่านั้น และควรมีการวางแผนการเผยแพร่ผลงานวิจัยให้มีประสิทธิภาพสูงสุดด้วย

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

๑. โครงการศึกษารูปแบบการสะสมทุนที่เปลี่ยนแปลงไปของภาคธุรกิจในประเทศไทย
๒. โครงการศึกษาความสัมพันธ์ของรัฐและเอกชนเปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

๓. โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบในโลกสมัยใหม่
๔. โครงการศึกษาวัฒนธรรมการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการเปิดเผยข้อมูล
๕. โครงการศึกษารูปแบบการลงทุนและการเคลื่อนย้ายทรัพย์สินระหว่างประเทศในยุคปัจจุบัน

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาการนำไปใช้เพื่อปิดช่องว่างทางนโยบาย (Policy Gap)

ยุทธศาสตร์ที่ ๒.๑ การส่งเสริมการนำองค์ความรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันไปใช้ประโยชน์ในระดับองค์กร

ประเด็นปัญหา ลองใช้ในองค์กรน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยในด้านการส่งเสริมธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันภายในองค์กร หรือภายในอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐแต่ละแห่ง เพื่อให้เกิดการนำองค์ความรู้ไปใช้อย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างทันทีในเวลาอันสั้น รวมทั้งยังช่วยให้เกิดการออกแบบการประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรมได้ชัดเจนมากขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะ งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในช่วงที่ผ่านมา มักจะมุ่งหวังการใช้ประโยชน์ทางนโยบายในภาพรวม ในระดับประเทศหรือในภาพกว้างเป็นหลัก ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะอยากให้โครงการได้รับการพิจารณาข้อเสนอโครงการได้ง่ายขึ้นจึงพยายามอ้างอิงไปถึงผลกระทบที่มีขนาดใหญ่ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การใช้ประโยชน์ทางนโยบายในระดับภาพกว้างนั้น เป็นไปได้ยากและใช้เวลานาน รวมทั้งต้องการการมีหลักฐานเชิงประจักษ์มารองรับที่เข้มแข็งและเพียงพอ ซึ่งแนวทางที่เป็นไปได้คือแนวทางของการกระจายการทำงานเป็นพื้นที่ที่เล็กลงเพื่อสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชัดเจนขึ้น แล้วจึงรวบรวมเอาหลักฐานเชิงประจักษ์ดังกล่าวมาเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในระดับภาพกว้างต่อไป แนวทางที่เป็นไปได้ และยังมีการดำเนินการไม่มากเท่าที่ควร คือ การให้ทุนในด้านการส่งเสริมธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน โดยให้นักวิชาการหรือนักวิจัยทำงานร่วมกับองค์กรหนึ่ง ๆ ภายใต้อำนาจหน้าที่ขององค์กรนั้น ๆ เพื่อให้เกิดการวิจัยเชิงลึก เอาประโยชน์จากการใช้งานเป็นตัวตั้ง และสามารถประเมินผลที่ชัดเจนได้ แม้สุดท้ายแล้ว ข้อเสนอจากการวิจัยอาจจะไม่ถูกนำไปใช้ทั้งหมด แต่ก็มีแนวโน้มจะถูกนำไปใช้บางส่วน หรือกลายเป็นข้อเสนอแนะให้กับสาธารณะ และยังเป็นการสะสมเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ในการต่อยอดการใช้ประโยชน์อื่นต่อไป

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ หน่วยงานภาครัฐทุกแห่ง รัฐวิสาหกิจ องค์การมหาชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สำนักประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (ITA) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนทุนอุดหนุนในการทำงานวิชาการและวิจัยในการส่งเสริมธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชันให้กับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการขอ Fundamental Fund โดยอาจกำหนดเงื่อนไขให้การขอ Fundamental Fund เป็นไปเพื่อการส่งเสริมระบบธรรมาภิบาลหรือการต่อต้านการคอร์รัปชันในองค์กร ควบคู่ไปกับการขอทุนสนับสนุนในโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพันธกิจหลักขององค์กรเท่านั้น เพียงแต่เงื่อนไขในการให้ทุน น่าจะต้องมีอย่างน้อย ๓ ข้อ ได้แก่ ต้องเป็นการทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิจัย ต้องเกิดผลลัพธ์หรือเครื่องมือที่เป็นรูปธรรม และต้องมีการประเมินผลการนำไปใช้ตามหลักวิชาการด้วย

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

๑. โครงการสนับสนุนการให้ทุนที่เป็นส่วนหนึ่งของ Fundamental Fund เพื่อการส่งเสริมระบบธรรมาภิบาลหรือการต่อต้านการคอร์รัปชันในหน่วยงาน ภายใต้การทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิจัยภายนอก
๒. โครงการศึกษา วัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) และวัฒนธรรมการทำงานของภาครัฐกิจที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมที่อาจส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อระบบธรรมาภิบาลและการต่อต้านคอร์รัปชันในโลกยุคใหม่
๓. โครงการกำหนดแนวทางการทำ Corruption Risk Assessment ตามหลักการสากล เพื่อให้เกิดการนำไปใช้ในการแสดงและประเมินผลระดับธรรมาภิบาล ควบคู่ไปกับการแสดงและประเมินผลลัพธ์โครงการ (อย่างไรก็ดี โดยหลักการของการทำ Corruption Risk Assessment อาจไม่จำเป็นต้องมีเป้าหมายหลักเพื่อการประเมินความเสี่ยงของการคอร์รัปชัน แต่เป็นไปเพื่อการให้ความรู้และแนวทางในการปฏิบัติงานของผู้รับทุนไม่ให้เกิดความเสี่ยงนำมาสู่การคอร์รัปชันได้)
๔. โครงการศึกษาการทำ Corruption Risk Assessment ตามหลักการสากล เพื่อประเมินความเสี่ยงของการนำข้อเสนอเชิงนโยบายของโครงการวิจัยต่าง ๆ ไปใช้จริง เมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้ว (คล้ายกับการประเมินโอกาสในการนำนโยบายไปใช้ในทางที่ผิด (Abuse) หรือใช้ประโยชน์จากช่องว่างของข้อเสนอเชิงนโยบาย (Cheating Gap))

ยุทธศาสตร์ที่ ๒.๒ การส่งเสริมการนำองค์ความรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันไปใช้ประโยชน์ในระดับชุมชนหรือพื้นที่

ประเด็นปัญหา ลองใช้ในชุมชนน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยในด้านการส่งเสริมธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในระดับชุมชนหรือพื้นที่ โดยเน้นไปที่การสรุปองค์ความรู้หรือถอดบทเรียนที่มีความเฉพาะเจาะจงกับบริบทหรือวัฒนธรรมของพื้นที่นั้น ๆ ไม่ใช่เพียงการนำกรอบแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ และควรส่งเสริมให้มีการทดลองแนวปฏิบัติ เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ระหว่างดำเนินโครงการ อันจะนำไปสู่การสร้างตัวชี้วัดและประเมินผลที่เป็นรูปธรรม ซึ่งจะเป็นองค์ความรู้สำคัญในการสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์และต่อยอดไปสู่พื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงหรือแตกต่างต่อไป

ข้อเสนอแนะ งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในระดับพื้นที่ในระยะหลังมีจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์และรูปแบบการทำงานที่คล้ายคลึงกันทั้งหมด โดยเฉพาะการศึกษาธรรมาภิบาลจากการจัดสัมมนากลุ่ม การอบรมให้ความรู้ หรือการใช้แบบสอบถามโดยวัดโดย Likert's Scale และผลการศึกษาส่วนใหญ่มักจะมุ่งไปที่การถอดบทเรียนและทำความเข้าใจบริบทพื้นที่ด้วยนิยามและแนวคิดของธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันแบบกว้าง ๆ โดยผลการศึกษาที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า ประชาชนและชาวบ้านตระหนักรู้และให้ความสำคัญกับธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันเป็นอย่างดี จึงไม่จำเป็นต้องกลับมาทำงานวิจัยด้วยการตั้งต้นที่การศึกษาแนวคิดและการอบรมให้เกิดความเข้าใจอีกแล้ว

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (มท.) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (DE) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สำนักประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (ITA) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนทุนอุดหนุนในการทำงานวิชาการและวิจัยในการส่งเสริมธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชันให้กับหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานในระดับพื้นที่หรือท้องถิ่น เครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่นให้ทำงานควบคู่กัน โดยมีเงื่อนไขในการให้ทุนอย่างน้อย ๓ ข้อ ได้แก่ ต้องเป็นการทำงานร่วมกันจากทั้งสองฝ่าย อย่างเป็นรูปธรรมและมีการแบ่งงานกันอย่างชัดเจน ต้องเกิดผลลัพธ์หรือเครื่องมือที่เป็นรูปธรรมที่มีการใช้งานในท้องถิ่นอย่างน้อยในระยะเวลาหนึ่ง และต้องมีการประเมินผลการนำไปใช้ตามหลักวิชาการด้วย

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

๑. โครงการศึกษาแนวทางการส่งเสริมธรรมาภิบาลและการต่อต้านคอร์รัปชัน ภายใต้การทำงานร่วมกันระหว่างภาคประชาชนภาคประชาสังคมและหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น
๒. โครงการศึกษาพฤติกรรมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของชุมชนและท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความสอดคล้องหรือเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมธรรมาภิบาลของแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบของธรรมาภิบาลแต่ละข้อที่เหมาะสมกับชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ
๓. โครงการศึกษาการรับรู้ (Perception) ที่มีต่อความเสี่ยงในการคอร์รัปชันของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ทราบถึงความสนใจของประชาชนในแต่ละพื้นที่ที่มีต่อประเภทของคอร์รัปชันที่แตกต่างกัน

ยุทธศาสตร์ที่ ๒.๓ การส่งเสริมการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ในการออกแบบนโยบายเพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันในทุกระดับ

ประเด็นปัญหา ลองใช้เทคโนโลยีน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยที่ศึกษาโอกาสและความเป็นไปได้ รวมทั้งแนวปฏิบัติในการนำเทคโนโลยีหรือเครื่องมือสมัยใหม่ มาใช้การส่งเสริมธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชัน ในทุกระดับ

ข้อเสนอแนะ งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันที่ผ่านมา มักจะเน้นไปที่การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน โดยจะเน้นไปที่ความรู้และทัศนคติของประชาชนเป็นหลัก แต่การส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชันนั้นเป็นเรื่องยากและมีความซับซ้อน เพราะต้องอาศัยความเข้าใจที่มีต่อระบบการทำงานของภาครัฐสูง การสร้างธรรมาภิบาล และการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันในประเทศพัฒนาแล้ว จึงกลับไปเน้นที่การกำกับดูแลทางความโปร่งใสทางการเงินหรือทรัพย์สินเป็นหลัก ทั้งในแง่ของการได้มาและการครอบครอง เพราะเงินหรือทรัพย์สินดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายหลักในการคอร์รัปชัน แม้ว่าในประเทศไทยจะมีหน่วยงานที่กำกับดูแลทางด้านนี้อยู่โดยตรง แต่การมีองค์ความรู้ทางเทคโนโลยีการเงินการเงินสมัยใหม่ เช่น DeFi, Blockchain, NFT ก็น่าจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างธรรมาภิบาล และการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันในอนาคตได้ นอกจากนี้ เทคโนโลยีกับทางการเงินสมัยใหม่นี้ดังกล่าวยังอาจเข้ามามีส่วนในการพัฒนาภาครัฐในด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น การจัดซื้อจัดจ้าง การติดตามและประเมินผล หรือการสั่งการ เป็นต้น รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชัน จะมีโอกาสพัฒนาต่อยอดไปเป็นการกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวชี้วัดธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันอีกด้วย

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (DE) สำนักงานรัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) (DGA) กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) องค์การต่อต้านคอร์รัปชันแห่งประเทศไทย (ACT) สำนักประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (ITA) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนทุนอุดหนุนในการทำงานวิชาการและวิจัยในหัวข้อที่เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีทางการเงินสมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชันของหน่วยงานภาครัฐ

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

๑. โครงการศึกษาแนวการใช้เทคโนโลยีทางการเงินสมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชันของหน่วยงานภาครัฐ
๒. โครงการศึกษาแนวการใช้เทคโนโลยีทางการเงินสมัยใหม่ เพื่อการตรวจสอบการได้มาและการครอบครองทรัพย์สินและหนี้สิน รวมถึงเพื่อพัฒนาระบบการเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ
๓. โครงการศึกษาแนวการใช้เทคโนโลยีทางการเงินสมัยใหม่ เพื่อกำกับดูแลการเบิกจ่ายงบประมาณและการจัดซื้อจัดจ้างในโครงการภาครัฐ

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การพัฒนาการนำไปใช้เพื่อปิดช่องว่างทางการวิจัย (Research Gap)

ยุทธศาสตร์ที่ ๓.๑ การส่งเสริมความเชื่อมโยงระหว่างสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชัน

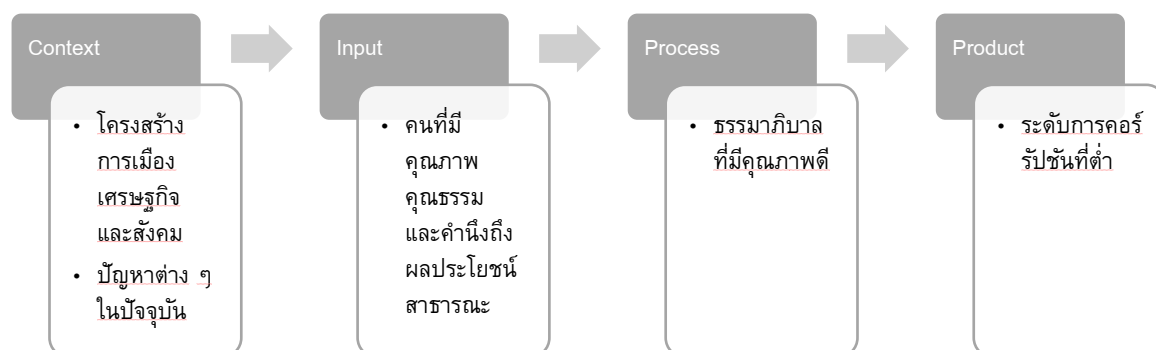
ประเด็นปัญหา เชื่อมโยงกันน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยในด้านการสร้างสังคมคุณธรรม การส่งเสริมธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชันที่เชื่อมโยงทั้งห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) อย่างสมบูรณ์ หรืออย่างน้อยต้องแสดงให้เห็นเป้าหมายของความเชื่อมโยงระหว่างสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชันดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในช่วงที่ผ่านมา ยังขาดความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันด้วยตนเอง ส่งผลให้การสนับสนุนธรรมาภิบาลไม่มีเป้าหมายที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนว่าจะนำไปสู่ผลผลิตอะไร นอกจากนี้ การศึกษาในทั้งสองประเด็นดังกล่าวยังขาดความเชื่อมโยงพื้นฐานของสังคมคุณธรรมและการศึกษาทางด้านสังคมคุณธรรมเอง ก็มักจะตั้งเป้าหมายไปสู่การลดคอร์รัปชัน ไปไม่ได้ชี้ให้เห็นห่วงโซ่ของผลผลิต (Chain of Outcome) อย่างเป็นรูปธรรมเพียงพอ แนวทางหนึ่งในการเชื่อมโยงสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชัน อาจจะใช้กรอบแนวคิด CIPP Model ก็ได้ โดยภายใต้กรอบนี้ จะพบว่าทั้งสามเรื่องมีความเกี่ยวข้องกัน การออกแบบ ดำเนินการ และประเมินผลการทำงานในแต่ละเรื่องจึงสอดคล้อง และมีผลกระทบต่อกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ภาพแสดงกรอบแนวคิด CIPP Model

ในการเชื่อมโยงสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชัน

ที่มา: ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (๒๕๖๕)

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ กระทรวงวัฒนธรรม (วธ.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนงานวิชาการและวิจัยที่ศึกษาองค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเชื่อมโยงสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชัน ตามหลักวิชาการสากล และสังเคราะห์องค์ความรู้ของความเชื่อมโยงเหล่านี้ที่มีอยู่ในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การออกแบบแนวทางการ สนับสนุนการทำงานแบบองค์รวมที่สอดคล้องกันทั้งห่วงโซ่ของผลลัพธ์ อันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชันที่สูงขึ้น

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

๑. โครงการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชันในประเทศไทย
๒. โครงการศึกษาการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชันในประเทศไทย
๓. โครงการออกแบบระบบเพื่อประเมินผล และติดตามผลลัพธ์การให้ทุนของ สกสว. ในประเด็นธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันในภาพรวม

ยุทธศาสตร์ที่ ๓.๒ การส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันที่สอดคล้องและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นปัญหา เชื่อมโยงประชาชนน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยที่เน้นทำความเข้าใจภาพรวมของสถานการณ์ในช่วงเวลาปัจจุบัน สะท้อนพลวัตของการคอร์รัปชัน และคาดการณ์ปัญหาคอร์รัปชันที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้สามารถพัฒนาองค์ความรู้ให้มีความทันสมัย และเสนอแนะแนวทางให้กับการดำเนินนโยบายที่ป้องกันคอร์รัปชันก่อนที่จะเกิดขึ้นได้

ข้อเสนอแนะ งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในช่วงที่ผ่านมา มักจะเป็นการศึกษาย้อนหลังจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว และงานศึกษาหลายชิ้นอย่าง มักจะอ้างอิงกรอบแนวคิดที่ผ่านมาแล้วเป็นเวลานาน โดยไม่ได้ประยุกต์ใช้ให้ทันสมัยขึ้น เพียงแต่เป็นการ

วิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับกรอบแนวคิดดังกล่าวหรือไม่เท่ากัน ดังนั้น การจัดการความรู้เกี่ยวกับธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน ควรได้รับความท้าทายให้มีการป้องกันปัญหาไปล่วงหน้า ไม่น้อยไปกว่าการสร้างระบบป้องกันจากสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต เพราะระบบที่ไม่มีธรรมาภิบาลและรูปแบบการคอร์รัปชันเอง ก็มีพลวัตที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ การออกแบบเพื่อป้องกันสิ่งเหล่านี้จึงต้องวางแผนล่วงหน้าด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีความท้าทายสำคัญที่มาจากความหลากหลายของกลุ่มประชากรที่แตกต่างกันในโลกยุคใหม่ที่เคารพตัวตนซึ่งกันและกันมากขึ้น และความท้าทายที่มาจากโลกดิจิทัล ที่พยายามบูรณาการระบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ให้สามารถสื่อสารดำเนินการ และประเมินผลได้ด้วยเพียงปลายนิ้วอีกด้วย นอกจากนี้ การสำรวจหรือทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันนั้น ควรเป็นการศึกษาที่ไม่เปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษามากนัก และมีการดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดฐานข้อมูล Panel Data ที่ใช้ประโยชน์ ไม่ใช่วิชาการและการวางแผนนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพแท้จริง

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนงานวิชาการและวิจัยที่ศึกษาสถานการณ์ธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันในภาพรวมของทั้งประเทศ แต่สามารถระบุความหลากหลายของกลุ่มประชากรและพื้นที่ได้อย่างชัดเจน และสามารถระบุค่านิยมและการให้ความสำคัญของธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันในแต่ละประเภทได้อย่างแม่นยำ เพื่อเป็นองค์ความรู้พื้นฐานในการต่อยอดการทำงานวิชาการและวิจัย รวมถึงการออกแบบการให้ทุนสนับสนุนให้มีประสิทธิภาพสูงที่สุด เนื่องจากในปัจจุบัน สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปมากจากองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในช่วงก่อนการระบาดของโควิด-๑๙

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

๑. โครงการศึกษาการสร้างค่านิยม และพัฒนาการของกระบวนการสร้างค่านิยมของประเทศไทย
๒. โครงการสำรวจค่านิยม ทศนคติ ประสพการณ์ และสถานการณ์ธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันของประชาชนหรือหัวหน้าครัวเรือนในประเทศไทย
๓. โครงการศึกษาการทำงานเชิงระบบของการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน เช่น workflow ขององค์กรต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน หรือ workflow ของระบบยุติธรรม ระบบการรับเรื่องร้องเรียน หรือระบบการจัดการปัญหาของชุมชนหรือประชาชนทั่วไปด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ ๓.๓ การส่งเสริมความร่วมมือทางด้านการส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันระหว่างประเทศ

ประเด็นปัญหา เชื่อมโยงต่างประเทศน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยที่สร้างความร่วมมือ และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางด้านการส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันระหว่างประเทศ เพื่อนำมาสู่การประยุกต์ใช้หลักการและคุณค่าอันเป็นที่ยอมรับของสากลให้เกิดความสมดุล (Balance) กับการดำเนินนโยบายในประเทศไทยที่ยังคงรักษาหลักการและคุณค่าแบบไทยไว้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในช่วงที่ผ่านมา มักจะเป็นการศึกษาในกรณีของประเทศไทยเป็นหลัก โดยอาจมีการอ้างอิงถึงกรณีศึกษาของต่างประเทศอยู่บ้าง แต่ก็เป็นเพียงการนำกรอบคิดมาใช้แบบกว้างเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบเห็นความร่วมมือในการทำงานวิชาการและวิจัยระหว่างประเทศค่อนข้างน้อย จึงทำให้ไม่เกิดการสร้างความสมดุลของการประยุกต์ใช้คุณค่าแบบที่สากลยอมรับและคุณค่าแบบไทยได้อย่างเหมาะสม และกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างคุณค่าทั้งสองแบบที่ยังหาจุดสมดุลไม่ได้

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ สำนักงานอัยการสูงสุด และสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.)

Quick Win สนับสนุนงานวิชาการและวิจัยที่สร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาหรือสถาบันวิจัยระหว่างประเทศในเรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชัน โดยจะต้องนำไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบหรือผลผลิตจากความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมร่วมกัน

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

๑. โครงการส่งเสริมความร่วมมือในการทำวิจัย หรือแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการในเรื่องการส่งเสริมธรรมาภิบาลและลดการคอร์รัปชันระหว่างหน่วยงานในประเทศไทย กับหน่วยงานในต่างประเทศ
๒. โครงการส่งเสริมความร่วมมือในการแลกเปลี่ยน หรือจัดทำฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมธรรมาภิบาลและลดการคอร์รัปชันระหว่างประเทศ

กรอบคิดเชิงระบบ (Systematic Framework)

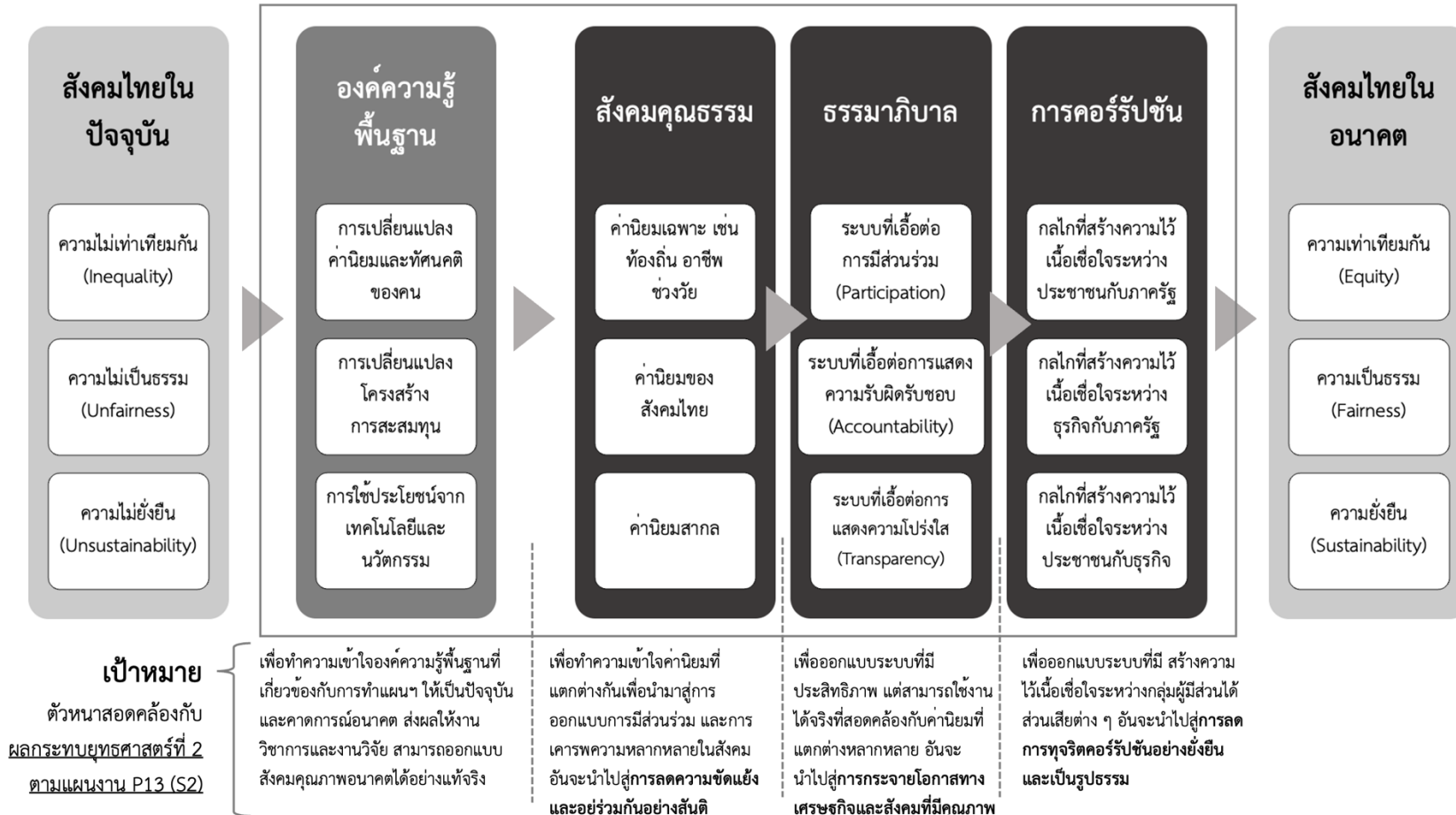
จากการศึกษาและการวางแผนกำหนดแนวทางการสนับสนุนงานวิชาการและวิจัยในอนาคต เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปี พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ นำมาสู่การออกแบบกรอบคิดในเชิงระบบในการทำงานเพื่อให้ปฏิบัติการตามแผน ววน. สามารถใช้ประโยชน์ได้จริงในทางปฏิบัติ และนำไปสู่เป้าหมายที่สอดคล้องกับผลกระทบของแผนงาน P๑๓ (S๒) ซึ่งประกอบด้วย

- การทุจริตคอร์รัปชันลดลง โดยการใช้องค์ความรู้ ผลงานวิจัยเทคโนโลยีและนวัตกรรม
- ประเทศไทยมีการกระจายความเจริญของเมืองและชนบทเพิ่มขึ้นมีการเติบโตที่เอื้อต่อการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ และสังคม ลดความความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่ ด้วยการใช้องค์ความรู้ ผลงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม
- ประเทศไทยสามารถลดความรุนแรงจากความขัดแย้ง เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ

กรอบคิดเชิงระบบในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามผลกระทบของแผน ววน. สามารถแสดงได้ตามภาพด้านล่าง ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน ที่มีความไม่เท่าเทียมกัน ความไม่เป็นธรรม และความไม่ยั่งยืน การพัฒนาองค์ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการออกแบบแผน ววน. ให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ ค่านิยมและทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในสังคม โครงสร้างการสะสมทุน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับภาครัฐ ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน และการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและนวัตกรรมการสร้างสังคมคุณภาพในอนาคต จากนั้นนำมาสู่การศึกษาที่เป็นรายละเอียดในแผน ววน. ในเรื่องสังคมคุณภาพ ได้แก่ ประเด็นสังคมคุณธรรม เพื่อทำความเข้าใจค่านิยมที่แตกต่างหลากหลายในสังคมไทย ประเด็นธรรมาภิบาล เพื่อทำความเข้าใจการทำงานของระบบธรรมาภิบาลที่มีอยู่มากมายในสังคมไทย และประเด็นการต่อต้านคอร์รัปชัน เพื่อทำความเข้าใจความไม่ไว้วางใจระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคม จากนั้นจึงนำมาสู่การออกแบบกลไกและเครื่องมือที่เป็นรูปธรรม อันจะนำไปสู่สังคมที่มีความเท่าเทียมกัน ความเป็นธรรม และความยั่งยืนเป็นที่ปรารถนาของสังคมไทยในอนาคต

ภาพแสดงกรอบคิดเชิงระบบ (Systematic Framework) เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปี พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐

แผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปี พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐

ที่มา: ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (๒๕๖๖)

สารบัญ

บทคัดย่อ.....	ก
ABSTRACT.....	ข
บทสรุปผู้บริหาร.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญรูปภาพ	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 หลักการและเหตุผล.....	1
1.2. วัตถุประสงค์	9
1.3. แนวทางการดำเนินงาน.....	9
1.4. ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ (OUTCOME).....	11
1.5. ขอบเขตของการคัดเลือกรายงานการศึกษา	11
บทที่ 2 กรอบแนวคิดในการศึกษา	13
2.1. กระบวนการนโยบายสาธารณะ (PUBLIC POLICY PROCESS)	13
2.2. กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (DESIGN THINKING PROCESS).....	15
บทที่ 3 พัฒนาการขององค์ความรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลของประเทศไทย	18
3.1 ความหมายของธรรมาภิบาล.....	18
3.2 องค์ประกอบของธรรมาภิบาล	20
3.3. ประเภที่ 1: การบริหารจัดการ.....	21
3.4 ประเภที่ 2: กฎหมายและการกำกับดูแล.....	40
3.5 ประเภที่ 3: การให้สัมปทานในประเทศไทย.....	61
3.6 ประเภที่ 4: ยุทธศาสตร์และนโยบาย	70
3.7 ประเภที่ 5: การสำรวจทัศนคติ องค์ความรู้หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาล	85
3.8 ประเภที่ 6: กลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาล.....	97
3.9 ประเภที่ 7: เครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาล	115

3.10 ประเภทที่ 8: ประเภทอื่น ๆ	127
3.11 สรุปภาพรวมการศึกษาระบบนิเวศ 137	137
บทที่ 4 พัฒนาการขององค์ความรู้ในเรื่องคอร์รัปชันในประเทศไทย	140
4.1 นิยามและประเภทของคอร์รัปชัน	140
4.2. การศึกษาคอร์รัปชันในประเทศไทย	142
4.3. การสังเคราะห์งานศึกษาการสังเคราะห์ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ	170
4.4. การสังเคราะห์ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (DESIGN THINKING)	176
4.5 สรุปการศึกษาด้านคอร์รัปชัน.....	181
บทที่ 5 การศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันในอนาคตในระดับสากล	195
5.1 ผลกระทบของโควิด-19 ที่มีต่อประเด็นธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน	195
5.2 แนวการศึกษาธรรมาภิบาลในอนาคต	201
5.3 การศึกษาเรื่องการคอร์รัปชันในอนาคต	228
บทที่ 6 ข้อเสนอแนะ.....	247
บรรณานุกรม	269
ภาคผนวก.....	297

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่ 1-1 ดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชัน (Corruption Perception Index: CPI) ของไทย	1
ภาพที่ 1-2 แผนงานเชิงกลยุทธ์ด้าน ววน. ภายใต้แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม	4
ภาพที่ 1-3 กระบวนการตัดสินใจของคนทั่วไป (Human Decision Process)	5
ภาพที่ 1-4 กรอบแนวคิด “ธรรมาภิบาลที่มีการคอร์รัปชันเป็นศูนย์กลาง” (Corruption-centric Good Governance) จากบทเรียนการจัดการโควิด-19 ของประเทศไทย	8
ภาพที่ 1-5 แนวทางการวิเคราะห์พรมแดนความรู้ และช่องว่างของความรู้ รวมถึงช่องว่างของการนำไปใช้ในทางปฏิบัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล	10
ภาพที่ 2-1 กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process)	13
ภาพที่ 2-2 กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process)	16
ภาพที่ 6-1 ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของ แผน ววน. แผนงาน P13 (S2)	254
ภาพที่ 6-2 ภาพแสดงกรอบแนวคิด CIPP Model ในการเชื่อมโยงสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชัน	263
ภาพที่ 6-3 ภาพแสดงกรอบคิดเชิงระบบ (Systematic Framework) เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปี พ.ศ. 2566-2570	268

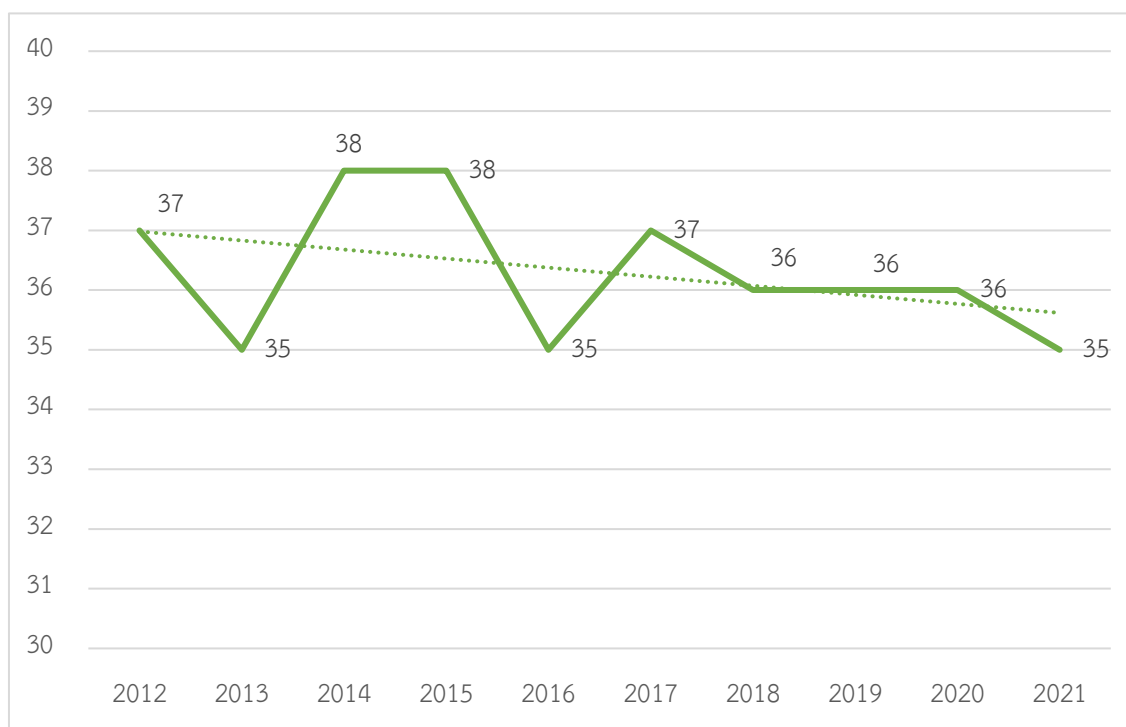
สารบัญตาราง

ตารางที่ 4-1 สรุปการศึกษาด้านคอร์รัปชัน.....	182
ตารางที่ 5-1 ผลกระทบของการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 ที่มีต่อการต่อต้านคอร์รัปชันฯ	196
ตารางที่ 5-2 กรอบแนวคิดแรงขับเคลื่อนของความไว้วางใจของสถาบันสาธารณะ ในปี 2021.....	205
ตารางที่ 6-1 แสดงการวิเคราะห์ SWOT.....	248

บทที่ 1 บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

คอร์รัปชันเป็นปัญหาใหญ่ในทุกสังคมทั่วโลก รวมทั้งในสังคมไทย หากพิจารณาคำดัชนีการรับรู้การทุจริต (Corruption Perception Index) ที่จัดทำโดยองค์กรความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) จะพบว่า ตลอดช่วงระยะเวลาอย่างน้อย 15 ปีที่ผ่านมา ระดับการคอร์รัปชันของไทยมีค่าค่อนข้างคงที่ หรือมีการเปลี่ยนแปลงในช่วงแคบ ๆ โดยมีคะแนนอยู่ระหว่าง 30 ถึง 40 คะแนนจากคะแนนเต็ม 100 คะแนน นั่นหมายความว่า กว่า 15 ปีที่มีการวัดค่าดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันอย่างเป็นทางการ ระดับการคอร์รัปชันในสังคมไทยดูเหมือนจะไม่ดีขึ้นและยังไม่มีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น พิจารณาได้จากภาพที่ 1-1

ภาพที่ 1- 1 ดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชัน (Corruption Perception Index: CPI) ของไทย

ที่มา: Transparency.org (2022)

ข้อมูลคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต (Corruption Perceptions Index - CPI) ปีล่าสุด ค.ศ. 2021 (พ.ศ. 2564) พบว่า ประเทศไทย ได้คะแนน 35 คะแนน จัดเป็นอันดับที่ 110 จาก 180 ประเทศทั่วโลก ตกลงมา 6 อันดับ (ได้อันดับที่ 104 เมื่อ พ.ศ. 2563)

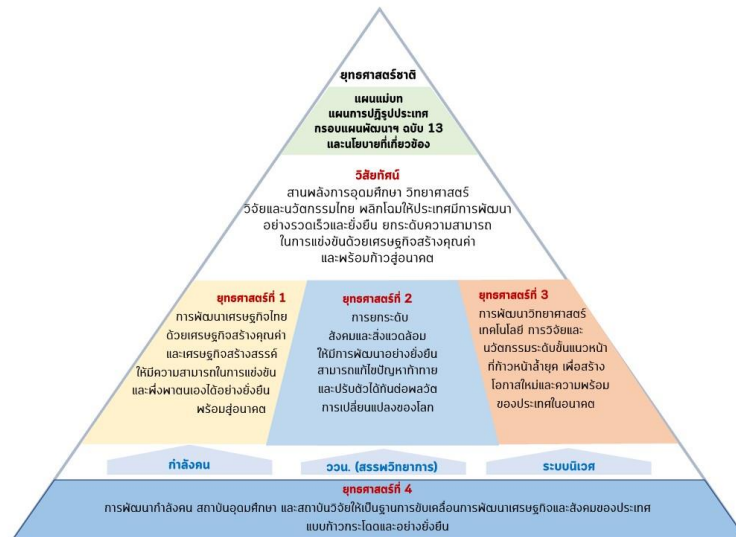
อย่างไรก็ดี ในช่วงเวลาที่ผ่านมาสังคมไทยเองก็มีความพยายามในการแก้ปัญหาคอร์รัปชันอย่างเข้มข้น เพราะทุกฝ่ายต่างรู้ว่า ปัญหาคอร์รัปชันเป็นปัญหาใหญ่ที่ฉุดรั้งการพัฒนาประเทศ ทั้งภาคประชาชน ภาคเอกชน ภาควิชาการ หรือแม้แต่ภาครัฐเอง ต่างก็มีความพยายามให้การสนับสนุนและลงมือต่อต้านคอร์รัปชันอย่างจริงจัง นอกจากนี้ เจตจำนงของประชาชนส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายในการสร้างสังคมไทยที่ปลอดจากการคอร์รัปชันอย่างจริงจัง ซึ่งล่าสุดเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2564 พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้ประกาศให้การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันเป็นวาระแห่งชาติ

สถานการณ์คอร์รัปชันในประเทศไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ส่งผลให้รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน โดยระบุไว้ในแผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2579) ในยุทธศาสตร์ด้านที่ 6 คือ ยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งกำหนดให้มีการดำเนินงานที่สำคัญ 7 เรื่อง หนึ่งในนั้น คือ “การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ” รวมถึงการกำหนดเป็นแผนแม่บทที่ 21 การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ และกำหนดเป็นแผนการปฏิรูปประเทศฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2563 ด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ การระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2565) ยุทธศาสตร์ด้านที่ 6 มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพและธรรมาภิบาลในภาครัฐ เพื่อให้การบริหารจัดการภาครัฐมีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบและตรวจสอบได้อย่างเป็นธรรม รวมทั้งการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการกระจายอำนาจ และแบ่งภารกิจรับผิดชอบที่เหมาะสมระหว่างส่วนกลาง ภูมิภาคและท้องถิ่น รวมถึงในร่างกรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – พ.ศ. 2570) ในหมวดหมู่ที่ 13 ไทยมีภาครัฐที่มีสมรรถนะสูง ที่อยู่ระหว่างการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน นอกจากนี้ ประเทศไทยยังได้ระบุเป้าหมายในการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goal: SDGs) ในด้านการลดการคอร์รัปชันด้วยการบริหารจัดการที่ดี (SDG16: Peace, Justice and Strong Institutions) เป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาประเทศในระยะ 15 ปี (พ.ศ. 2559 – พ.ศ. 2573) อีกด้วย

นอกจากนี้ จากกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2579) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2565) นำมาสู่ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2564) โดยสำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) กำหนดให้มีพันธกิจในการ “สร้างวัฒนธรรมต่อต้านการทุจริต ยกย่องธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการทุกภาคส่วนแบบบูรณาการ และปฏิรูปกระบวนการป้องกันและปราบปรามการทุจริตทั้งระบบให้มีมาตรฐานสากล” เพื่อยกระดับมาตรฐานจริยธรรม คุณธรรมและความโปร่งใสของประเทศไทยในทุกมิติให้มีมาตรฐานตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. 2003 (United Nations Convention against Corruption: UNCAC) โดยกำหนดเป้าหมายในการยกระดับคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต (CPI) ของไทยให้สูงกว่าร้อยละ 50 ภายในปี พ.ศ. 2564 นับว่า

เป็นการแปลงยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตสู่แนวทางการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ได้จัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (แผน ววน.) ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์งานวิจัยของประเทศ เพราะเป็นแผนที่จะกำหนดยุทธศาสตร์ของการวิจัยซึ่งจะส่งผลต่อวิธีการจัดสรรงบประมาณการวิจัยที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศอย่างสูงที่สุด แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปี พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2570 ได้กำหนดให้มียุทธศาสตร์ภายใต้แผนจำนวน 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่หนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจไทยด้วยเศรษฐกิจสร้างคุณค่าและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ให้มีความสามารถในการแข่งขันและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนพร้อมสู่อนาคต ยุทธศาสตร์ที่สอง การยกระดับสังคมและสิ่งแวดล้อมให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน สามารถแก้ไขปัญหาท้าทายและปรับตัวได้ทันต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลงของโลก ยุทธศาสตร์ที่สาม การพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีการวิจัยและนวัตกรรมระดับขั้นแนวหน้าที่ก้าวหน้าล้ำยุค เพื่อสร้างโอกาสใหม่และความพร้อมของประเทศในอนาคต ยุทธศาสตร์ที่สี่ การพัฒนากำลังคน สถาบันอุดมศึกษาและสถาบันวิจัย ให้เป็นฐานการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศแบบก้าวกระโดดและอย่างยั่งยืน ตามภาพที่ 1-2 ซึ่งภายในยุทธศาสตร์และแผนงานเหล่านี้ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน โดยอยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 2 แผนงานที่ 2.4 มุ่งพัฒนาสังคมคุณธรรม ไร้ออร์ปชัน และเสริมสร้างธรรมาภิบาล

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.)

ภาพที่ 1- 2 แผนงานเชิงกลยุทธ์ด้าน ววน. ภายใต้แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
ปี พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2570

ที่มา: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.)

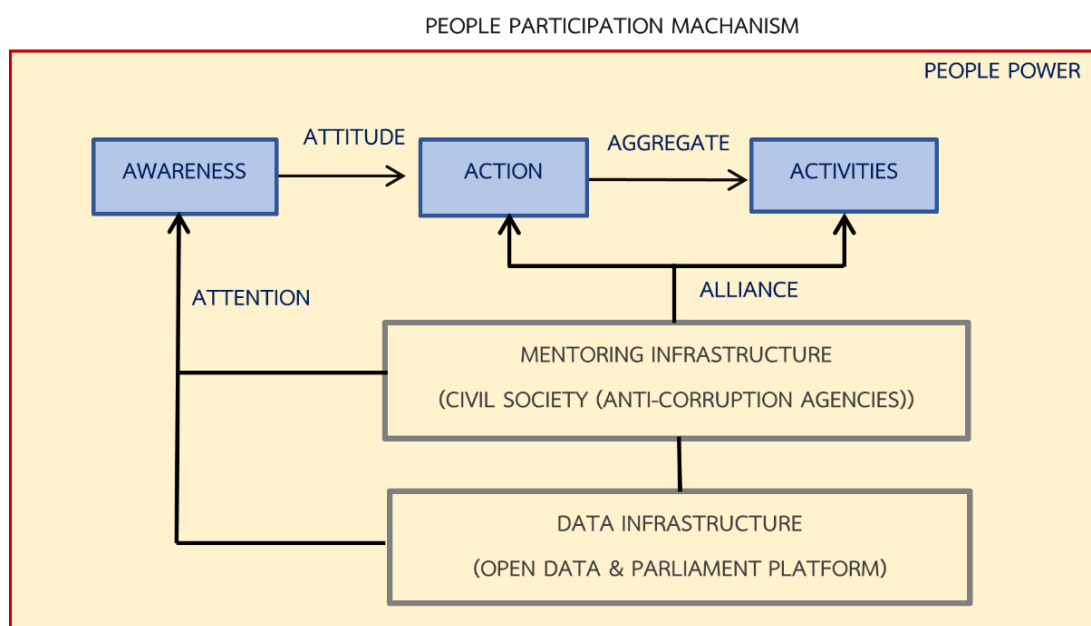
ในอดีตที่ผ่านมา สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เองในฐานะของหน่วยทุนวิจัยในการพัฒนาประเทศ ก็ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างองค์ความรู้ สนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่ พัฒนากลไกของสังคม และเพิ่มประสิทธิภาพระบบตรวจสอบที่เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน และการต่อต้านคอร์รัปชันมาอย่างต่อเนื่องโดยตลอด “โครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน” เป็นโครงการหนึ่งที่แสดงถึงการให้ความสำคัญภายใต้ความร่วมมือดังกล่าว โครงการนี้ดำเนินการช่วงปี พ.ศ. 2560 - พ.ศ. 2563 เพื่อทำการออกแบบการวิจัยและกิจกรรมบนฐานคิดที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้เข้าใจความหมายของคอร์รัปชัน เข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน โดยต่อยอดหรือใช้ความรู้เดิมจากโครงการวิจัยที่ สกสว. และ วช. มีการสนับสนุนมาก่อน เนื่องจากความเข้าใจเรื่องคอร์รัปชันจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้จากหลากหลายสาขา โครงการนี้จึงมีการบูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายสาขาวิชา รวมทั้งยังเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยเชิงวิชาการจากคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทีมวิจัยจากท้องถิ่นของ สกสว. ในจังหวัดน่าน นครราชสีมา แม่ฮ่องสอน สงขลา และกรุงเทพมหานคร เพื่อให้การศึกษามีความครอบคลุมประเด็นเรื่องคอร์รัปชันให้มากขึ้น

ข้อสรุปสำคัญจากโครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ทั้งระยะที่ 1 และระยะที่ 2 ได้ชี้ให้เห็นถึงความไร้ประสิทธิภาพของระบบและกลไกของสังคมตามกรอบธรรมาภิบาลสากล (International Good Governance Framework) โดยประเด็นสำคัญคือ การขาด “กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ

ออกแบบ กำกับ และตรวจสอบการบริหารราชการแผ่นดิน” โดยตามกรอบความเชื่อมโยงระหว่าง วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ วัตถุประสงค์ และผลลัพธ์ของยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปราม การทุจริตระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560 - พ.ศ. 2564) ของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการ ทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) นั้น กลไกสำคัญที่เป็นรากฐานของความสำเร็จ อันจะนำไปสู่ “สังคมไทยไร้คอร์รัปชัน” หรือตามยุทธศาสตร์ชาติใช้คำว่า “ประเทศไทยใสสะอาด ไทยทั้งชาติต้านทุจริต” คือกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน เมื่อขาดกลไกนี้จึงส่งผลให้การกระจายผลประโยชน์สาธารณะไม่สามารถทำได้ดี เท่าที่ควร

งานวิจัยโครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชันได้นำเสนอข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมของกระบวนการสร้าง การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบของประชาชนที่มีประสิทธิภาพ ด้วยการใช้การออกแบบในเชิงศาสตร์การ ตัดสินใจ (Decision Science) มาวิเคราะห์ ทำให้จำแนกขั้นตอนของการตัดสินใจออกได้เป็น 7 ขั้นตอน ได้แก่ มนุษย์จะเริ่มจากความสนใจ (Attention) จากนั้นจะนำไปสู่ความตระหนักรู้ (Awareness) สร้าง ทัศนคติ(ที่ดี) (Attitude) ก่อให้เกิดการปฏิบัติ (Action) เมื่อมีการปฏิบัติหลาย ๆ คนร่วมกัน (Aggregate) และนำไปสู่กิจกรรมร่วม (Activities) โดยมีพันธมิตรร่วมอุดมการณ์มาช่วยสนับสนุน (Alliance)

นอกจากนี้ ภายใต้การตัดสินใจดังกล่าวจำเป็นต้องมีโครงสร้างพื้นฐานมารองรับคือ โครงสร้าง พื้นฐานที่มาจากการเปิดเผยข้อมูล (Open Data Infrastructure) และต้องมีโครงสร้างพื้นฐานที่ช่วย สนับสนุนหรือให้คำแนะนำให้เกิดการดำเนินการต่อ (Mentoring infrastructure) ซึ่งได้รวมอยู่ในกลไก การมีส่วนร่วมของประชาชน ดังภาพที่ 1-3

ภาพที่ 1- 3 กระบวนการตัดสินใจของคนทั่วไป (Human Decision Process)

ที่มา: ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) โครงการวิจัยสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2

การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน จำเป็นต้องอาศัยการเสริมสร้างระบบธรรมาภิบาลที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะหากต้องการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในมิติของสากล ด้วยการเพิ่มคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริตให้สูงขึ้น ก็จำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพของระบบ ธรรมาภิบาลสากลด้วย เพื่อให้สอดคล้องกัน

ในระดับสากลนั้น นิยามของ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการคอร์รัปชันนั้นมีความหมายที่กว้างกว่าการให้นิยาม หรือการมีความเข้าใจทั่วไปของสังคมไทย การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ได้หมายถึงการมีส่วนร่วมทางตรง เช่น การเลือกตั้ง การเรียกร้อง การให้ feedback เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการที่ภาครัฐเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใส ให้เสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ ความเป็นธรรมในการดำเนินงานของภาครัฐ หรือมีการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของประชาชนอย่างรวดเร็วด้วย ขณะที่การคอร์รัปชันที่สังคมไทยมักจะนึกถึงการโกงกินของผู้มีอำนาจเท่านั้น แต่ในระดับสากล กลับมีมุมมองในเรื่องของความไม่โปร่งใสเป็นหลัก

ขณะที่กรอบธรรมาภิบาลในระดับสากล สหประชาชาติ (2009) เคยให้ความหมายไว้ว่า ธรรมาภิบาล คือแนวทางในการวัดผลว่า สถาบันสาธารณะดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์สาธารณะ และบริหารจัดการทรัพยากรสาธารณะในแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะได้ดีเพียงใด ” ธรรมาภิบาลตามแนวทางของสหประชาชาติมีหลัก 8 ประการ ได้แก่ หลักการมีส่วนร่วม (Participation) หลักนิติธรรม (Rule of Law) หลักการมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus Oriented) หลักความเท่าเทียมและการไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง (Equity and Inclusiveness) หลักประสิทธิผลและประสิทธิภาพ (Effectiveness and Efficiency) หลักการแสดงความรับผิดชอบ (Accountability) หลักความโปร่งใส (Transparency) และหลักการตอบสนอง (Responsiveness)

หากพิจารณาในมุมมองเชิงกว้างในระดับสากล จะเห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมาภิบาล กับการคอร์รัปชัน ค่อนข้างชัดเจน โดยจะเห็นได้ว่า ธรรมาภิบาล ถือเป็นหลักการทำงานที่เปรียบเสมือนกลไกตัวกลางส่งผ่าน (Intermediaries) ให้สังคมมีคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วม การใช้กฎหมายที่เป็นธรรม การใช้ทรัพยากรสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพและรับผิดชอบต่อสังคม หรือการเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใส กล่าวคือ ถ้าธรรมาภิบาลมีคุณภาพสูง สังคมนั้นก็จะมีคุณภาพดี ขณะที่ดัชนีการรับรู้การทุจริต เปรียบเสมือนเป็นตัวชี้วัดผลผลิตปลายทางจากคุณภาพของธรรมาภิบาล ที่เกิดขึ้นกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นประชาชน ภาคธุรกิจ ข้าราชการ หรือภาคประชาสังคม

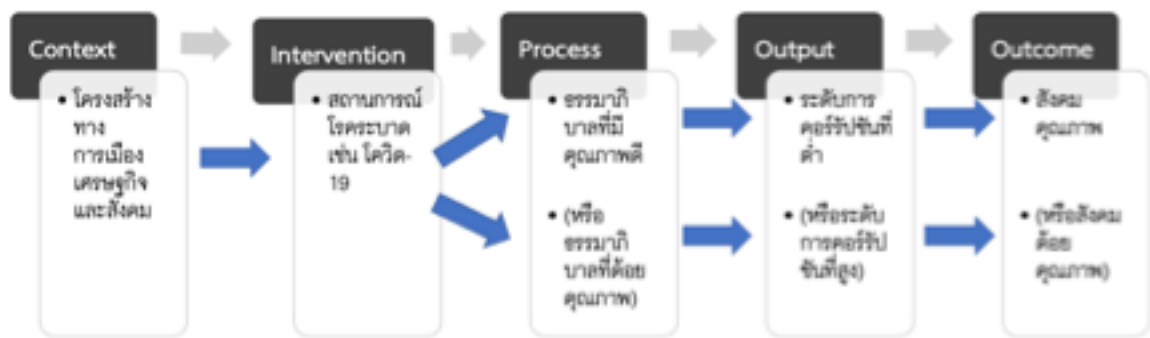
มุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยในโครงการสังคมไทยไร้คอร์รัปชันอย่างชัดเจน อันที่จริงแล้ว มูลค่าหรือระดับการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่ง ๆ เปรียบเสมือนเป็นผลผลิตปลายทาง (Final Output) ของการไม่มีธรรมาภิบาล ในสังคมนั้น ๆ โดยหากสังคมมุ่งเฉพาะแก้ปัญหาคอร์รัปชันโดยตรงโดยไม่พยายามยกระดับธรรมาภิบาลของสังคมให้มีคุณภาพสูงขึ้น ก็ย่อมจะส่งผลให้มูลค่าหรือระดับการคอร์รัปชันในสังคมนั้น ๆ ดีขึ้นเพียงในระดับหนึ่งหรือในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมกำลัง

แก้ไขปัญหที่ปลายทาง ในขณะที่หากสังคมหันมาให้ความสำคัญในการยกระดับคุณภาพของธรรมาภิบาล ด้วยการส่งเสริมให้กลไกต่าง ๆ ในหลักธรรมาภิบาลมีคุณภาพดีขึ้น ควบคู่ไปกับการการลงโทษหรือเอาผิดผู้ที่คอร์รัปชัน ก็จะช่วยส่งเสริมให้สามารถแก้ปัญหาคอร์รัปชันในระยะยาวไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้น การต่อต้านการคอร์รัปชันจึงเปรียบเสมือนเป็นการสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพดีขึ้น ขณะที่การส่งเสริมธรรมาภิบาลคือการพัฒนาตัวกลางส่งผ่านให้มีคุณภาพมากขึ้นเช่นกัน

ในช่วงที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมากจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้จากเดิมที่เคยมีนักวิชาการจำนวนมากวิพากษ์ถึงธรรมาภิบาลที่ด้อยคุณภาพในสังคมไทย แต่อาจจะยังหาหลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidence) ที่ชัดเจนได้ยากนั้น กลับกลายเป็นว่า การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้กลายเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ขึ้นสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงธรรมาภิบาลที่ด้อยคุณภาพในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

การมีธรรมาภิบาลที่ด้อยคุณภาพ นำมาสู่ความล้มเหลวในการแก้ปัญหาการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งการบริหารจัดการระบบสาธารณสุข การกระจายวัคซีน การสร้างความเท่าเทียมกันและเป็นธรรมในการเข้าถึงการรักษาพยาบาล หรือหากจะมองโลกในแง่ดีอาจกล่าวได้ว่ายังมีช่องว่างของการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาการแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้อีกมหาศาล

ภาพที่ 1-4 เป็นแนวทางการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างธรรมาภิบาล และการคอร์รัปชัน หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นกรอบแนวคิด “ธรรมาภิบาลที่มีการคอร์รัปชันเป็นศูนย์กลาง” (Corruption-centric Good Governance) โดยมองกระบวนการทางสังคมเปรียบเสมือนการทดลองทางธรรมชาติ (Natural Experiment) เพื่อทดสอบว่าระบบธรรมาภิบาลของประเทศสามารถทำงานได้ดีเพียงใด โดยมีบริบทตั้งต้น (Initial Context) คือ โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และมีตัวรบกวน (Intervention) คือ สถานการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น โควิด-๑๙ จากนั้น ปัจจัยนำเข้าจะเข้าสู่กระบวนการผลิต (Process) ซึ่งในที่นี้คือ ระบบธรรมาภิบาลที่ดี หรือไม่ดี (Good or Bad Governance) จึงออกมาเป็นผลผลิต (Output) ที่สามารถวัดค่าได้เป็นระดับการคอร์รัปชันที่อาจจะสูงหรือต่ำ และนำไปสู่ผลลัพธ์ (Outcome) คือคุณภาพของสังคมที่อาจจะดีหรือด้อยก็ได้

ภาพที่ 1- 4 กรอบแนวคิด “ธรรมาภิบาลที่มีการคอร์รัปชันเป็นศูนย์กลาง”

(Corruption-centric Good Governance) จากบทเรียนการจัดการโควิด-19 ของประเทศไทย

ที่มา: ผู้เขียน

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) รวมถึงสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) จึงเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่สำคัญในการยกระดับคุณภาพของสังคมให้ดีขึ้นในอนาคต ผ่านการออกแบบ และดำเนินการตามแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปี พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2570 ที่จะทำหน้าที่สนับสนุนการแสวงหาวิจัย พัฒนา และต่อยอดองค์ความรู้ เพื่อปิดช่องว่างของความรู้ (Knowledge Gap) ในสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพสังคมให้ดีขึ้น

โครงการนี้จึงถูกจัดทำขึ้น เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันในประเทศไทย รวมถึงในต่างประเทศ เพื่อแสวงหาช่องว่างของความรู้ที่ชัดเจน ให้เกิดเป็นแนวทางการสนับสนุนทุนวิจัยตามแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปี พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2570 อันจะก่อให้เกิดการนำความรู้ไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม และนำสังคมไทยไปสู่การเป็นสังคมที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง

1.2. วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของงานวิจัย งานวิชาการ และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาลในประเทศไทย
- (2) เพื่อศึกษาอนาคตของการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล โดยสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์จากแนวทางการดำเนินงานในระดับสากล
- (3) เพื่อวิเคราะห์พรมแดนความรู้ และช่องว่างของความรู้ รวมถึงช่องว่างของการนำไปใช้ในทางปฏิบัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล ในประเทศไทย
- (4) เพื่อนำเสนอแนวทางการสนับสนุนการพัฒนาวิจัย วิชาการ และแนวปฏิบัติสมัยใหม่ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล เพื่อให้เกิดการสร้างสังคมที่มีคุณภาพในประเทศไทย ในแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปี พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2570

1.3. แนวทางการดำเนินงาน

แนวทางการดำเนินโครงการเพื่อหาแนวทางการสนับสนุนการพัฒนาวิจัย วิชาการ และแนวปฏิบัติสมัยใหม่ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล ผ่านการวิเคราะห์พรมแดนความรู้ และช่องว่างของความรู้ รวมถึงช่องว่างของการนำไปใช้ในทางปฏิบัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล จะจำแนกออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ (ดูภาพที่ 1-5)

1. การศึกษาพรมแดนความรู้ และช่องว่างของความรู้ในงานวิจัย งานวิชาการ และแนวปฏิบัติในประเทศไทย โดยการรวบรวมงานวิจัย และเครื่องมือสมัยใหม่จากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่
 - หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
 - หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.)
 - สืบค้นโดยตรงไปที่มหาวิทยาลัย เฉพาะกรณีที่สามารถเข้าถึงไฟล์ฉบับเต็มได้จากอินเทอร์เน็ต ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

- เครื่องมือค้นหา (Search Engine) ทางอินเทอร์เน็ตทั่วไป ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ Google และ Google Scholar และเฉพาะไฟล์ PDF ของเอกสารตัวเต็ม

2. การรวบรวมข้อมูล และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล เพื่อให้ทราบถึงลักษณะการทำงาน หน้าที่ และการกระจายผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่การจัดทำแผนบูรณาการด้าน ววน. แบบมีส่วนร่วม และพัฒนาไปสู่การทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การศึกษาระบบ กลไก และแนวทางการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน และส่งเสริมธรรมาภิบาลสมัยใหม่ ทั้งในเชิงวิชาการ แนวปฏิบัติ และนโยบาย ในระดับสากล โดยเฉพาะข้อเสนอขององค์กรระหว่างประเทศ และกรณีศึกษาต้นแบบของประเทศต่าง ๆ ที่น่าสนใจ

4. การทบทวนข้อมูลที่ได้จากรายงานสถานการณ์และความต้องการด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในสังคมสมัยใหม่ โดยเป็นการทบทวนประเด็นสำคัญ (Critical Issues) ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล ทั้งในระยะสั้น กลาง และยาว รวมถึงการศึกษาอนาคต เพื่อให้ได้ฉันทศน์ความต้องการการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน และการเสริมสร้างธรรมาภิบาล

ภาพที่ 1- 5 แนวทางการวิเคราะห์พรมแดนความรู้ และช่องว่างของความรู้ รวมถึงช่องว่างของการนำไปใช้ในทางปฏิบัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาล

ที่มา: ผู้เขียน

1.4. ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ (Outcome)

(1) สกสว. มีข้อมูลบทสังเคราะห์งานวิจัย งานวิชาการ และแนวปฏิบัติสมัยใหม่ การศึกษาอนาคต และบทวิเคราะห์พหุประเด็นความรู้ และช่องว่างของความรู้ รวมถึงช่องว่างของการนำไปใช้ในทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และธรรมาภิบาลในประเทศไทย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมและจัดสรรงบประมาณด้าน ววน. การพัฒนานวัตกรรม สอดคล้องและสนับสนุนการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาสังคมคุณภาพ

(2) แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปี พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2570 ได้รับการยอมรับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสาธารณะมากขึ้น จากการมีข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมจากงานวิจัยที่จัดทำขึ้น ทำให้นำไปสู่การขับเคลื่อนระบบ ววน. อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

(3) ก่อให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรตามแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปี พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2570 ที่ตรงกับผู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง และตรงกับประเด็นที่ประเทศจะได้รับประโยชน์จากการจัดสรรทุนอย่างแท้จริง

1.5. ขอบเขตของการคัดเลือกรายงานการศึกษา

รายงานการศึกษาที่นำมาใช้ในการศึกษาชิ้นนี้ เป็นรายงานศึกษาประเภท บทความ งานวิจัย โครงการวิจัย วิทยานิพนธ์ งานนำเสนอในที่ประชุมวิชาการ (Conference) ที่ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. 2550 - พ.ศ. 2564 จากแหล่งข้อมูลดังต่อไปนี้

1. สถาบันพระปกเกล้า
2. สถาบันเพื่อการวิจัยและพัฒนาประเทศไทย
3. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
6. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
7. มหาวิทยาลัยขอนแก่น
8. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
9. สถาบันคลังสมอง
10. มูลนิธิคุณธรรม
11. สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช)
12. สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท)

13. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) หรือ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สทว.)
14. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
15. ฐานข้อมูลงานวิจัย (ThaiLIS)
16. ฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (ThaiJO)

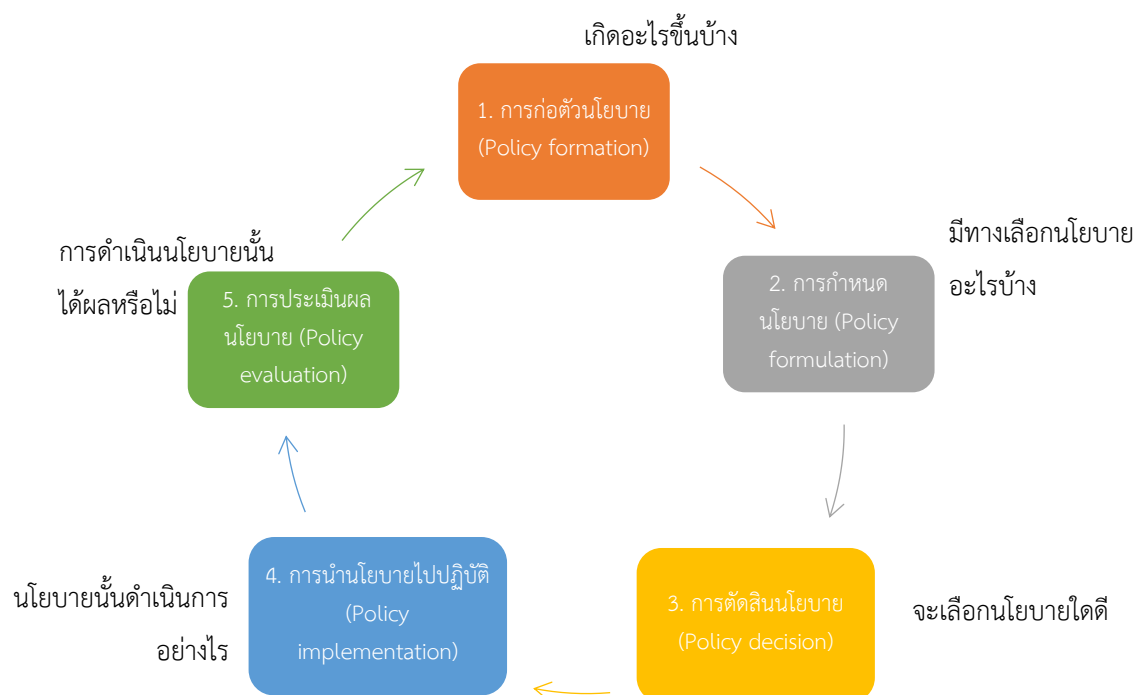
อย่างไรก็ดี มีรายงานการศึกษาอยู่อีกจำนวนหนึ่งที่สามารถค้นพบได้เฉพาะชื่อรายงาน หรือมีเพียงบทคัดย่อ โดยไม่สามารถหารายงานฉบับจริงได้แล้ว ซึ่งรายงานเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นรายงานวิจัยของสภาการวิจัยแห่งชาติที่มีการเก็บรักษาไว้ในห้องสมุด แต่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์น้ำท่วมในปี 2554 รายงานฉบับนี้จึงได้รวบรวมไว้ และทำการวิเคราะห์เท่าที่จะเป็นไปได้เท่านั้น

บทที่ 2 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อศึกษาพัฒนาการของงานวิจัย งานวิชาการและแนวปฏิบัติสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชันและธรรมาภิบาลในประเทศไทย ซึ่งในกระบวนการศึกษาดังกล่าวใช้กรอบแนวคิดหลัก 2 กรอบ เพื่อทำความเข้าใจให้เกิดการเชื่อมโยงตั้งแต่กระบวนการทำวิจัยไปจนถึงการนำงานวิจัยไปใช้ ได้แก่ กรอบแนวคิดกระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process) และกรอบแนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) รายละเอียด ดังนี้

2.1. กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process)

กระบวนการนโยบายสาธารณะ เป็นแนวคิดในการอธิบายกระบวนการการเกิดขึ้นของนโยบายสาธารณะของ Bullock, Anderson and Brady (1983) ซึ่งได้กำหนดขั้นตอนของกระบวนการสร้างนโยบายสาธารณะไว้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การก่อตัวนโยบาย (Policy Formation) 2) การกำหนดนโยบาย (Policy Formulation) 3) การตัดสินใจนโยบาย (Policy Decision) 4) การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) และ 5) การประเมินผลนโยบาย (Policy Evaluation) ดังแสดงในภาพที่ 2-1

ภาพที่ 2- 1 กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process)

รายละเอียดของแต่ละขั้นตอน อธิบายโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

1. การก่อตัวนโยบาย (Policy Formation)

เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการนโยบายสาธารณะ เป็นขั้นตอนของการวิเคราะห์ลักษณะและสภาพของปัญหาสาธารณะ ในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาอะไร เกิดขึ้นกับคนกลุ่มใด มีผลกระทบต่อสังคมอย่างไร เป็นปัญหาที่มีความเร่งด่วนแค่ไหน ประชาชนในสังคมต้องการให้แก้ไขปัญหานั้นอย่างไร ถ้าไม่แก้ไขจะเกิดผลอะไรบ้าง และถ้ามีการแก้ไขใครเป็นผู้ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์ ต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง ผลกระทบอะไรบ้างที่คาดว่าจะเกิดจากการแก้ไขปัญหา และผลกระทบนั้นจะตกอยู่กับผู้ใดบ้าง เป็นต้น

2. การกำหนดนโยบาย (Policy Formulation)

ขั้นตอนการกำหนดนโยบายเป็นขั้นตอนสำคัญ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำนโยบายไปปฏิบัติจริง ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการวิเคราะห์ทางเลือกนโยบายต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ ว่าแต่ละทางเลือกที่มีนั้นมีรายละเอียดอย่างไรบ้าง มีความสอดคล้องกับปัญหาที่ต้องการแก้ไขหรือไม่ มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้เพียงใด มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหรือไม่

3. การตัดสินใจนโยบาย (Policy Decision)

เป็นขั้นตอนของการเลือกนโยบายที่มีความเหมาะสมมากที่สุด ในอันที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ หลักการพิจารณาที่อาจนำไปใช้ในการตัดสินใจเลือกนโยบายที่มีความเหมาะสม ประกอบไปด้วย หลักประสิทธิผล หลักประสิทธิภาพ หลักความพอเพียง หลักความเป็นธรรม หลักการตอบสนอง หลักความเหมาะสม เป็นต้น

4. การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation)

เป็นขั้นตอนของการนำนโยบายสาธารณะที่ผ่านการคัดเลือกว่ามีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติไปใช้จริง ในขั้นตอนนี้มีความซับซ้อนและยากแก่การเข้าใจพอสมควร เนื่องจากมีผู้เกี่ยวข้องที่สำคัญจำนวนมาก อาทิ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารหรือระบบราชการ กลุ่มผลประโยชน์ องค์กรชุมชนหรือภาคประชาสังคม สื่อมวลชน เป็นต้น

การนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ จะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ความยากง่ายของสถานการณ์ ความซับซ้อนของปัญหาที่เผชิญอยู่ โครงสร้างตัวบทของนโยบายสาธารณะ โครงสร้างนอกเหนือตัวบทของนโยบายสาธารณะ นอกจากนี้ยังอาจได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกที่อยู่เหนือการควบคุม เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่รวดเร็ว ฉับพลัน และไม่คาดคิด ความผันผวนทางเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ภัยธรรมชาติ โรคระบาด เป็นต้น

5. การประเมินผลนโยบาย (Policy Evaluation)

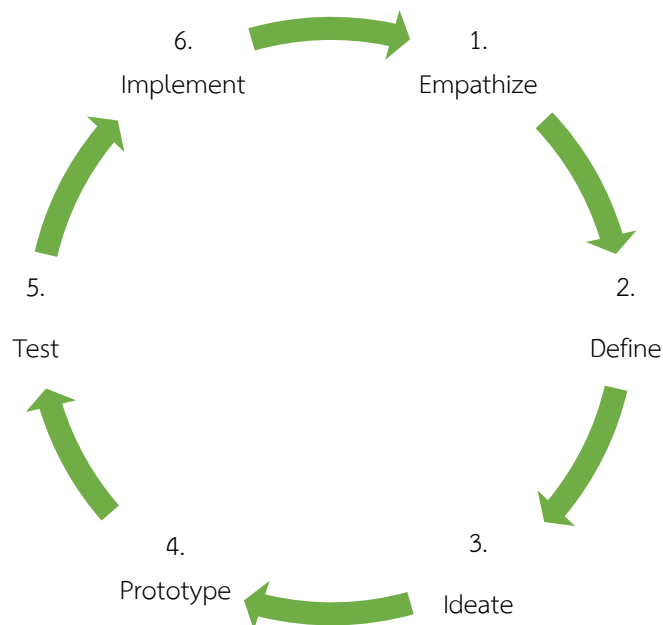
เป็นกระบวนการประเมินผลของการนำนโยบายไปใช้ว่า นโยบายที่นำไปใช้จริงนั้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ และมากน้อยเพียงใด ในกรณีที่เมื่อทำการประเมินผลแล้วพบว่า นโยบายนั้นไม่ประสบความสำเร็จ หรือประสบปัญหาในทางปฏิบัติ ให้ดำเนินการปรับแผน/แผนงาน/โครงการเสียใหม่ เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ จุดมุ่งหมายของการประเมินผลนโยบาย มีดังนี้

- 1) เพื่อสนับสนุนหรือยกเลิกนโยบายสาธารณะ ผลจากการประเมินนโยบายจะเป็นข้อมูลสำคัญที่ทำให้ผู้ดำเนินนโยบายตัดสินใจได้ว่า นโยบายสาธารณะนั้นเหมาะสมที่จะดำเนินการต่อไปหรือไม่ หรือควรยุติการดำเนินนโยบายสาธารณะนั้น
- 2) เพื่อทราบถึงความก้าวหน้าของการดำเนินนโยบายว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ เป้าหมาย หรือตามมาตรฐานที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด
- 3) เพื่อปรับปรุงนโยบาย ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ เมื่อประเมินผลแล้วทราบว่า การดำเนินการบางอย่างไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ก็สามารถปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้นโยบายที่นำไปใช้นั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- 4) เพื่อขยายผล ในการนำนโยบายสาธารณะไปใช้ เมื่อมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ อย่างสม่ำเสมอ จะทำให้ทราบว่าควรขยายผลนโยบายสาธารณะนั้นต่อไปหรือไม่ ในการขยายผลนี้ เป็นได้ทั้งการขยายผลในมิติของกลุ่มประชากร เวลาและสถานที่

2.2. กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process)

กระบวนการคิดเชิงออกแบบ คือ กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหาหรือโจทย์ให้ตรงประเด็น ตลอดจนพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาหรือโจทย์ที่ตั้งไว้ กระบวนการคิดเชิงออกแบบเป็นการประยุกต์วิธีการออกแบบผลิตภัณฑ์/บริการ/นวัตกรรม มาใช้ในการทำงาน ตลอดจนนำมาปรับใช้ในการบริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นวิธีในการจัดการกับปัญหาที่ซับซ้อนด้วยการทำความเข้าใจความต้องการของมนุษย์

กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอน Empathize 2) ขั้นตอน Define 3) ขั้นตอน Ideate 4) ขั้นตอน Prototype 5) ขั้นตอน Test และ 6) ขั้นตอน Implement พิจารณาได้จากภาพที่ 2-2

ภาพที่ 2- 2 กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process)

รายละเอียดของแต่ละขั้นตอน อธิบายโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Empathize

เป็นขั้นตอนของการทำความเข้าใจปัญหาที่กำลังพยายามแก้ไขในทุกแง่มุมอย่างชัดเจนที่สุด ตลอดจนทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมาย เพื่อหาหนทางแก้ไขที่เหมาะสมและดีที่สุด การเข้าใจปัญหาอาจเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถาม การสร้างสมมติฐาน การเข้าไปสังเกต การเข้าไปมีส่วนร่วม ตลอดจนต้องวิเคราะห์ปัญหาให้ถ่องแท้ การเข้าใจในปัญหาอย่างลึกซึ้งซึ่งถูกต้องจะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ตรงประเด็นและได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพ

2. ขั้นตอน Define

หลังจากที่ได้สร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (Empathize) ในขั้นตอนแรกแล้ว ขั้นตอนต่อไปของกระบวนการคิดเชิงออกแบบ คือ การนิยามหรือการตีกรอบปัญหา (Define) หมายถึง การนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมได้จากขั้นตอน Empathize มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ จากนั้นจึงเลือกเฉพาะข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหา แล้วนำเอาข้อมูลที่ผ่านการคัดเลือกแล้วมากำหนดปัญหา อธิบายปัญหาและเป้าหมายให้ชัดเจนว่า ปัญหาที่ต้องการจะแก้ไขคือปัญหาอะไร คำนึงค่ากับการเข้าไปแก้ไขหรือไม่

3. ขั้นตอน Ideate

เป้าหมายของขั้นตอนนี้ คือ ค้นหาแนวคิด (Idea) ที่จะสามารถตอบโจทย์ปัญหาที่ตั้งไว้ให้ได้มากที่สุด ในขั้นตอนของการระดมความคิดนี้ เป็นการนำเสนอแนวคิด (Idea) ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหาที่พอจะเป็นไปได้ ในขั้นตอนนี้ควรมีการระดมความคิดจากผู้เกี่ยวข้องหลากหลายฝ่าย เพื่อให้ได้มุมมองที่รอบด้าน เครื่องมือที่ใช้ในการระดมความคิดมีอยู่มากมาย เช่น การระดมสมอง การสัมภาษณ์ การเข้าไปมีส่วนร่วม

เมื่อระดมความคิดจนกระทั่งสามารถสร้างเป็นฐานข้อมูลได้แล้ว จากนั้นจะเป็นขั้นตอนของการประเมินผลเพื่อสรุปเป็นความคิดที่ดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุดสำหรับการแก้ไขปัญหา นั้น ๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเลือกความคิดเดียว แต่อาจเป็นรูปแบบของการผสมผสานหลากหลายความคิดให้ออกมาเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาสุดท้ายที่ชัดเจนก็ได้

4. ขั้นตอน Prototype

เป็นขั้นตอนของการสร้างต้นแบบ หรือแบบจำลอง ก่อนนำไปใช้จริง โดยอาจมีลดขนาด หรือลดทอนรายละเอียดลง ในขั้นตอนนี้อาจรวมไปถึงกระบวนการเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อทดสอบต้นแบบ หรือแบบจำลองที่สร้างขึ้นด้วย ซึ่งวัตถุประสงค์ของการสร้างต้นแบบ คือ การทดสอบสมมติฐานที่ว่าแนวคิดที่ได้คิดค้นขึ้นมานั้นสามารถตอบโจทย์ปัญหาที่ตั้งไว้ได้จริงหรือไม่

5. ขั้นตอน Test

เป็นการนำต้นแบบ หรือแบบจำลองที่ได้จากขั้นตอน Prototype ไปทดสอบก่อนนำไปปฏิบัติหรือใช้งานจริง ซึ่งตามหลักของกระบวนการคิดเชิงออกแบบแล้ว ขั้นตอนการทดสอบและพัฒนาต้นแบบเป็นขั้นตอนที่มีความเกี่ยวข้องกันและเป็นกระบวนการทำซ้ำ ที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง โดยในขั้นตอนการทดสอบนี้จะมีการประเมินประสิทธิภาพและผลลัพธ์ของต้นแบบ หรือแบบจำลองที่สร้างขึ้น เมื่อพบปัญหาช่องโหว่ ข้อเสียหรือข้อบกพร่อง ก็จะทำให้การแก้ไขปรับปรุงต้นแบบ หรือแบบจำลองนั้น ๆ ก่อนนำไปใช้จริงอีกครั้งหนึ่ง

6. ขั้นตอน Implement

ขั้นตอนของการนำไปใช้จริง ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ซึ่งขั้นตอนนี้มักจะถูกกละเลย เป็นกระบวนการที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ต้นแบบหรือแบบจำลองที่สร้างจากแนวคิดที่ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างละเอียดรอบคอบด้านนั้นถูกนำมาใช้งานได้จริง ซึ่งในกระบวนการคิดเชิงออกแบบโดยทั่วไปแล้วมักจะไม่นับรวมถึงขั้นตอนนี้ แต่การศึกษาค้นคว้าได้เพิ่มเติมขั้นตอนนี้ขึ้นเพื่อให้เห็นภาพว่า หลังจากมีการนำต้นแบบหรือแบบจำลองไปทดสอบแล้ว ได้มีการนำไปใช้จริงมากน้อยเพียงใด

บทที่ 3 พัฒนาการขององค์ความรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลของประเทศไทย

แนวคิดธรรมาภิบาล เริ่มมีการกล่าวถึงในประเทศไทยในช่วงหลังวิกฤตทางเศรษฐกิจปีพ.ศ. 2540 โดยเป็นแนวคิดที่ธนาคารโลก (World Bank) และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) เชื่อว่าการพัฒนาประเทศจะเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากธรรมาภิบาล ธนาคารโลกให้ทัศนะว่า ธรรมาภิบาลเป็นลักษณะและวิถีทางของการใช้อำนาจทางการเมือง เพื่อจัดการงานของบ้านเมืองโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้ประเทศเกิดการพัฒนา เมื่อเป็นเช่นนี้ประเทศต่าง ๆ จึงควรมุ่งดำเนินการสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นภายในประเทศ

สำหรับธรรมาภิบาลในบริบทสังคมไทยนั้น มีการแปลความและให้คำอธิบายที่แตกต่างกันตามยุคสมัย ทั้งนี้ในระยะแรกมีการใช้คำว่า “ธรรมรัฐ” โดยชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคณาจารย์กลุ่มรัฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ต่อมาเกิดการถกเถียง ตีความและแสดงความคิดเห็นต่อกัน กระทั่งนำไปสู่การใช้คำอื่น ๆ อาทิ ธรรมราชา การกำกับดูแลที่ดี ประชาธิปไตย เป็นต้น ส่วนในปัจจุบันสังคมไทยยอมรับและนิยมใช้คำว่า “ธรรมาภิบาล” (อมรรตน์ กุลสุจริต และคณะ, 2561; โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2556) เป็นการทั่วไป

3.1 ความหมายของธรรมาภิบาล

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้ให้ความหมายธรรมาภิบาลผ่านองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1) ด้านประชาสังคม (Civil Society) 2) ด้านภาคเอกชน (Private Sector) 3) ด้านภาครัฐ (State) ซึ่งหมายถึง “การใช้อำนาจทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ การบริหารราชการแผ่นดิน ในการจัดการกิจการของประเทศ” (อ้างถึงในสถาบันพระปกเกล้า, ม.ป.ป) ในปีค.ศ. 2008 สภายุโรป (Council of Europe) ได้ให้ความหมายที่คล้ายคลึงกันว่า ธรรมาภิบาล หมายถึง การดำเนินกิจการสาธารณะและบริหารจัดการทรัพยากรสาธารณะ ด้วยหลักการของสหภาพยุโรป 12 ประการ คือ

- 1) การเลือกตั้งอย่างเป็นธรรม ความเป็นตัวแทน และการมีส่วนร่วม (Fair Conduct of Elections, Representation, Participation)
- 2) ความรับผิดชอบ (Responsiveness)
- 3) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and Effectiveness)
- 4) การเปิดกว้างและความโปร่งใส (Openness and Transparency)
- 5) นิติธรรม (Rule of Law)
- 6) จรรยาบรรณ (Ethical conduct)

- 7) ความสามารถและความจุ (Competence and Capacity)
- 8) นวัตกรรมและการเปิดกว้างไปสู่การเปลี่ยนแปลง (Innovation and Openness to Change)
- 9) ความยั่งยืนและการกำหนดเป้าหมายระยะยาว (Sustainability and Long-term Orientation)
- 10) การจัดการทางการเงินที่ดี (Sound Financial Management)
- 11) สิทธิมนุษยชน, พลวัตทางวัฒนธรรม และความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Human Rights, Cultural Diversity and Social Cohesion)
- 12) ความรับผิดชอบ (Accountability)

นิยามของสภายุโรปข้างต้นสอดคล้องกับนิยามธรรมาภิบาลของธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (The Asian Development Bank: ADB) (อ้างถึงในบุษบง ชัยเจริญวัฒน์, 2544) ที่ว่า ธรรมาภิบาล หมายถึง “การมุ่งความสนใจไปที่องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้แน่ใจว่านโยบายที่กำหนดไว้ ได้ผล มีบรรทัดฐานเพื่อให้แน่ใจว่ารัฐบาลสามารถสร้างผลงานตามที่กำหนดไว้กับประชาชนได้” ขณะที่องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organisation for Economic Co-operation and Development: OECD) (2007) ได้ให้ความหมายของธรรมาภิบาลว่า หมายถึง “การบริหารราชการที่ปราศจากการปฏิบัติที่ไม่ดีและทุจริตคอร์รัปชัน โดยคำนึงถึงหลักนิติธรรม” สำหรับองค์การว่าด้วยความมั่นคงและความร่วมมือในยุโรป (Organization for Security and Co-operation in Europe: OSCE) เห็นว่า “ธรรมาภิบาล คือ พื้นฐานของการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความมีเสถียรภาพทางการเมือง และความมั่นคง อีกทั้งยังส่งเสริมการทำงานอย่างใกล้ชิดระหว่างสถาบันภาครัฐต่าง ๆ” ส่วนในมุมมองทางสิทธิมนุษยชน สำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: OHCHR) (n.d.) ได้กล่าวถึงธรรมาภิบาลว่า “เป็นกระบวนการที่สถาบันของรัฐดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จัดสรรทรัพยากรสาธารณะ และบรรลุผลด้านสิทธิมนุษยชน”

สำหรับในประเทศไทย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (Thailand Development Research Institute: TDRI) ได้ให้ความหมายของคำว่าธรรมาภิบาลในช่วงแรกเอาไว้ว่า หมายถึง “กฎเกณฑ์การบำรุงรักษาสังคมบ้านเมืองอันดี การจัดการบริหารสังคมที่ดีทุกด้าน ทุกระดับ รวมทั้งการจัดระบบองค์กรและกลไกของคณะรัฐมนตรี องค์กรของรัฐทั้งที่ใช่และไม่ใช่งานราชการ องค์กรราชการส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ชมรม สมาคมต่าง ๆ นิติบุคคล รวมถึงภาคประชาสังคม” ที่ผ่านมานโยบายธรรมาภิบาลมักได้รับความสนใจและส่งเสริมในระดับองค์กรมากกว่าในระดับประเทศ จึงทำให้มาตรฐานทางการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจของประเทศไทยยังขาดธรรมาภิบาลอยู่

ขณะที่สถาบันพระปกเกล้า ให้ความหมายของธรรมาภิบาลว่า หมายถึง “กลไกเครื่องมือและแนวทางการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันของภาคเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม อย่างต่อเนื่องและจริงจัง เพื่อพื้นฐานประชาธิปไตยที่เข้มแข็งของประเทศ มีเสถียรภาพ ความชอบธรรมทางกฎหมาย รวมถึงโครงสร้างและกระบวนการบริหารที่โปร่งใส มีประสิทธิภาพ และตรวจสอบได้” (อ้างถึงในอมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ, 2561)

3.2 องค์ประกอบของธรรมาภิบาล

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ให้หลักของธรรมาภิบาลไว้ 6 ประการ คือ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบ 6) หลักความคุ้มค่า ซึ่งเป็นหลักการเดียวกันกับหลักธรรมาภิบาลของสถาบันพระปกเกล้า ขณะที่หลักธรรมาภิบาลของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) มีองค์ประกอบที่เหมือนกันหลายด้านและต่างกันบางด้าน หลักการสำคัญของ ก.พ. ประกอบด้วย 1) หลักนิติธรรม 2) หลักความโปร่งใส 3) หลักความรับผิดชอบ 4) หลักความพึงพอใจของผู้รับบริการ 5) หลักการมีส่วนร่วม 6) หลักคุณธรรม

ส่วนกระทรวงมหาดไทย มีองค์ประกอบในหลักธรรมาภิบาล 11 ประการ คือ 1) การมีส่วนร่วม 2) ความยั่งยืน 3) ประชาชนมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรม 4) ความโปร่งใส 5) ความเป็นธรรม 6) ความสามารถที่จะพัฒนาทรัพยากรและวิธีการบริหารบ้านเมืองและสังคมที่ดี 7) ความเสมอภาค 8) ความอดทนอดกลั้น 9) หลักนิติธรรม 10) หลักความรับผิดชอบ 11) การเป็นผู้ดูแลแทนการควบคุม (ปิยากร หวังมหพร, 2562)

จากการทบทวนงานศึกษาเรื่องธรรมาภิบาล พบว่า งานส่วนใหญ่ที่ศึกษาเกี่ยวกับธรรมาภิบาล หรือนำธรรมาภิบาลไปใช้ในการศึกษาจะยึดหลักธรรมาภิบาล 6 ประการ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ฯ เป็นกรอบในการศึกษา ขณะที่องค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลอื่น ๆ มีการนำไปใช้ในการศึกษาบ้าง แต่ไม่มากนัก

สำหรับงานศึกษาครั้งนี้ จะใช้องค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลตามแนวทางขององค์กรสหประชาชาติ (UN) ซึ่งมีจำนวน 8 ประการ ได้แก่

1. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) ประชาชนควรสามารถแสดงความคิดเห็นของตนเองผ่านองค์กรหรือตัวแทนที่ถูกต้องตามกฎหมายได้
2. หลักนิติธรรม (Rule of Law) ควรบังคับใช้กรอบกฎหมายอย่างเป็นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

3. หลักการมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus Oriented) ควรประสานผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน เพื่อนำไปสู่ฉันทามติในวงกว้างเกี่ยวกับผลประโยชน์สูงสุดของชุมชน

4. หลักความเท่าเทียมและการไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง (Equity and Inclusiveness) ประชาชนแต่ละคนควรมีโอกาสที่จะปรับปรุงหรือรักษาความเป็นอยู่ที่ดีของพวกเขา

5. หลักประสิทธิผลและประสิทธิภาพ (Effectiveness and Efficiency) กระบวนการและสถาบัน ควรส่งเสริมให้เกิดผลลัพธ์ที่ตรงกับความต้องการของชุมชน ภายใต้เงื่อนไขการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด

6. หลักการแสดงความรับผิดชอบ (Accountability) สถาบันของรัฐ ภาคเอกชน และองค์กรภาคประชาสังคมควรแสดงความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งในระดับสาธารณะและสถาบัน

7. หลักความโปร่งใส (Transparency) ข้อมูลควรเข้าถึงได้โดยสาธารณะ เข้าใจได้ง่ายและตรวจสอบได้

8. หลักการตอบสนอง (Responsiveness) สถาบันและกระบวนการควรให้บริการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดอย่างครบถ้วน

เมื่อนำหลักธรรมาภิบาลของ UN ที่กล่าวมาข้างต้น มาวิเคราะห์งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550-2564 ด้วยการทบทวนวรรณกรรม สามารถแบ่งงานธรรมาภิบาลทั้งหมดออกเป็น 8 ประเภท ตามประเด็นการศึกษาของงาน ได้ดังนี้

- 1) ประเภทการบริหารจัดการ
- 2) ประเภทกฎหมายและการกำกับดูแล
- 3) ประเภทสัมปทานและการผูกขาด
- 4) ประเภทยุทธศาสตร์และนโยบาย
- 2) ประเภทการสำรวจทัศนคติ องค์กรความรู้หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาล
- 3) ประเภทกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาล
- 4) ประเภทเครื่องมือธรรมาภิบาล
- 5) ประเภทอื่น ๆ

รายละเอียดของงานศึกษาแต่ละประเภท จะได้นำเสนอในหัวข้อถัดไป

3.3. ประเภทที่ 1: การบริหารจัดการ

งานศึกษาที่จัดอยู่ในประเภทการบริหารจัดการ ประกอบด้วย งานศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจสาเหตุ รวบรวมปัจจัย ข้อจำกัด เพื่อแก้ไขปัญหา หรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมทั้ง

อาจมีการเสนอแนะแนวทาง วิธีการ หรือนโยบายเพื่อให้การดำเนินงานมีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลในภาพรวมหรือหลักธรรมาภิบาลในแต่ละด้าน

งานศึกษาหนึ่งที่จัดอยู่ในประเภทการบริหารจัดการ คือ โครงการ “ธรรมาภิบาลในองค์กรของรัฐ: กรณีศึกษารัฐวิสาหกิจไทย” ของไพโรจน์ วงศ์วิถันนท์ และคณะ (2552) ได้กล่าวถึงธรรมาภิบาล ที่อาจใช้คำอื่น ธรรมรัฐ หรือแนวทางการบริหารบ้านเมืองที่ดี สำหรับหน่วยงานภาครัฐ และใช้คำว่า บรรษัทภิบาล หรือการกำกับดูแลกิจการ สำหรับภาคเอกชน ซึ่งคำเหล่านี้ได้ปรากฏให้เห็นในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา โดยเกิดจากการนำไปปฏิบัติในระดับองค์กรของภาคเอกชนก่อนภาคส่วนอื่น

เมื่อนำข้อค้นพบที่ได้จากงานของไพโรจน์มาประกอบการศึกษางานวิจัยธรรมาภิบาล ประเภทการบริหารจัดการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 จนถึงปัจจุบัน พบความสอดคล้องกันในเรื่องการใช้หลักธรรมาภิบาลในองค์กรภาคเอกชนก่อน เนื่องจากงานธรรมาภิบาล ประเภทการบริหารจัดการ ในช่วงแรก เกือบทั้งหมดเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับภาคเอกชน ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม หลังจากนั้นในช่วงปีต่อ ๆ มาของงานธรรมาภิบาล ประเภทการบริหารจัดการ ได้ขยายกระบวนการศึกษาไปยังมิติอื่น ส่วนงานที่เคยศึกษาธรรมาภิบาล ประเภทการบริหารจัดการในภาคเอกชน ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรม มีจำนวนน้อยลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งช่วงปีสุดท้ายไม่ปรากฏงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับภาคเอกชน ธุรกิจ และอุตสาหกรรม จึงกล่าวได้ว่างานของไพโรจน์ได้นำมาสนับสนุนการจัดแบ่งช่วงพัฒนาการของงานศึกษาประเภทการบริหารจัดการ ในช่วงต้นได้ง่ายขึ้น

3.3.1 พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับการบริหารจัดการในประเทศไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลในด้านการบริหารจัดการ สามารถจัดแบ่งงานศึกษา ได้ออกเป็น 6 ช่วง ตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

- ช่วงที่ 1 ปี พ.ศ. 2550 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นไปยังภาคเอกชน ภาคธุรกิจ หรือภาคอุตสาหกรรม ช่วงเวลาดังกล่าวมีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม มีการลงทุนจากภาคธุรกิจมากขึ้น มีการเบิกจ่ายงบประมาณเพิ่มขึ้น และการส่งออกขยายตัว ทำให้ทิศทางด้านเศรษฐกิจ ธุรกิจ และอุตสาหกรรมมีแนวโน้มค่อนข้างดี¹

- ช่วงที่ 2 ปี พ.ศ. 2551 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นในด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยช่วงเวลาดังกล่าว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (ปี พ.ศ. 2550 – 2554)² มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ คุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพ และการรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม เป็นฐานในการพัฒนาประเทศ

¹ ที่มาจาก <https://www.ryt9.com/s/oie/292947>

² ที่มาจาก <http://inlandfisheries.go.th/images/active/acwork/pan10.pdf>

- ช่วงที่ 3 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 ถึงปี พ.ศ. 2558 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นในด้านกลุ่มเครือข่าย องค์กร ชุมชนหรือหน่วยงาน โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 มีวัตถุประสงค์ คือ เพิ่มศักยภาพชุมชน และเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย

- ช่วงที่ 4 ระหว่างปี พ.ศ. 2559 ถึงปี พ.ศ. 2560 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นความหลากหลาย เป็นช่วงรอยต่อของการมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับด้านโกง ที่เน้นการป้องกันปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน จึงทำให้งานในช่วงนี้มีการศึกษาที่แตกต่างกันในหลายประเด็น³

- ช่วงที่ 5 ปี พ.ศ. 2561 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นไปยังพื้นที่ชายแดน เป็นช่วงเวลาหลังจากการประกาศกำหนดพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษและเริ่มดำเนินนโยบายไปแล้ว 2 – 3 ปี คาดว่าจะทำให้เห็นผลจากการบริหารจัดการในพื้นที่⁴

- ช่วงที่ 6 จากปี พ.ศ. 2562 จนถึงปี พ.ศ. 2563 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นด้านทรัพยากรธรรมชาติ และองค์กร แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (ปี พ.ศ. 2550 – 2554) เน้นการพัฒนาในด้านฐานทรัพยากรด้วยการสร้างความมั่นคง ยกระดับคุณภาพ การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการภาครัฐ การป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ รวมทั้งการสร้างธรรมาภิบาลในสังคม

ช่วงที่ 1 ปี พ.ศ. 2550 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นไปยังภาคเอกชน ภาคธุรกิจ หรือภาคอุตสาหกรรม

ในช่วงแรกเป็นช่วงที่งานศึกษาเน้นไปที่การบริหารจัดการในภาคเอกชน ภาคธุรกิจ หรือภาคอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม มีการลงทุนจากภาคธุรกิจมากขึ้น มีการเบิกจ่ายงบประมาณเพิ่มขึ้น และการส่งออกขยายตัว งานศึกษาช่วงนี้มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 5 งาน เป็นการศึกษาในประเด็น การสร้างระเบียบ การรองรับระเบียบ การจัดทำรายงาน การศึกษาผลกระทบของธุรกิจอุตสาหกรรมที่มีต่อสิ่งแวดล้อม และการจัดการเมืองที่มีความเป็นอุตสาหกรรม ผลการศึกษามีความสอดคล้องกัน คือ แสดงให้เห็นว่าการบริหารจัดการมีปัญหาในเรื่อง การขาดการออกแบบระเบียบในการปฏิบัติงาน ขาดความมีประสิทธิภาพ ประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาและดำเนินโครงการ งานศึกษาจึงเสนอให้สร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน สร้างมาตรการที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิผลและประสิทธิภาพ สร้างความโปร่งใส (พงษ์วิภา หล่อสมบูรณ์, 2550; เดือน เต่น นิคมบริรักษ์, 2550; สุธาวลัย เสถียรไทย, 2550; วิทย์ สุนทรนนท์, 2550; จุฑาทิพย์ มณีพงษ์ และคณะ, 2550)

³ ที่มาจาก <http://www.anticorruption.in.th/2016/th/detail/714/4/%27รัฐธรรมนูญ%202560%27%20ในสายตาประชาชน>

⁴ ที่มาจาก <https://thailand.opendevdevelopmentmekong.net/th/topics/special-economic-zones/>

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาที่แตกต่างออกไปอีก 1 งาน คือ การบริหารจัดการงานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสำหรับมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตภาคใต้ ของฉลอง อุไรรัตน์ (2550) ที่ได้ศึกษาการบริหารจัดการระบบวิจัยในมหาวิทยาลัย เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหา กำหนดแนวทางและเครื่องมือที่ใช้สร้างความเข้มแข็งให้กับระบบบริหารงานวิจัย

เมื่อพิจารณาจากหลักธรรมาภิบาลทั้ง 8 ประการของสหประชาชาติ พบว่า งานส่วนใหญ่เป็นการพูดถึงหลักธรรมาภิบาลในด้านประสิทธิผลมากที่สุด รองลงมาคือในด้านความโปร่งใส มีงานศึกษาบางชิ้นที่กล่าวถึงหลักธรรมาภิบาลในภาพรวม และมีงานจำนวนหนึ่งพูดถึงด้านความเท่าเทียมกัน

หากใช้วิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานศึกษาตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า การศึกษาส่วนใหญ่เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ รองลงมาคือรัฐศาสตร์ และบริหารธุรกิจ

ช่วงที่ 2 ปี พ.ศ. 2551 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นในด้านทรัพยากรธรรมชาติ

งานธรรมาภิบาลในช่วงที่ 2 เน้นการศึกษาที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ คุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพ และการรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม เป็นฐานในการพัฒนาประเทศ

งานศึกษาไม่ว่าจะเป็นงานโครงการนำร่องการบริหารจัดการและพัฒนาพื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่รับน้ำนองเพื่อการบรรเทาอุทกภัยขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ของพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตามแนวพระราชดำริ "แก้มลิงพื้นที่บางบาล (1)" ของชูเกียรติ ทรัพย์ไพศาล และคณะ (2551) งานศึกษาเรื่องการบริหารจัดการบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และการสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยภูมิปัญญาตะวันออกเพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ ของโสภารัตน์ จารุสมบัติ (2551) ที่ได้สังเคราะห์วิธีและแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ มีการศึกษาการบริหารจัดการของเครือข่ายหรือการจัดการภายในองค์กรเกิดขึ้น จำนวน 1 งาน แต่ยังมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นการศึกษาการสร้างเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายสหกรณ์ผู้เลี้ยงกุ้ง นั่นคืองานศึกษาเรื่องการสร้างเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายสหกรณ์ผู้เลี้ยงกุ้งต่อการซื้อขายแบบมีข้อตกลงในตลาดภายในประเทศและตลาดต่างประเทศ โดยทัศนีย์ ลักษณะนิช (2551) ซึ่งงานนี้ถือเป็นงานชิ้นแรกที่ศึกษาในด้านเครือข่ายองค์กร หรือหน่วยงาน อันเป็นการศึกษาของช่วงต่อไป

เมื่อพิจารณาตามประเภทของหลักธรรมาภิบาลทั้ง 8 ประการของสหประชาชาติ พบว่า งานส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาภิบาลในด้านการมีส่วนร่วมมากที่สุด รองลงมาคือ ความเท่าเทียม ความโปร่งใส และหลักธรรมาภิบาลในภาพรวม

ในส่วนของการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานศึกษาตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า งานประเภทบริหารจัดการในช่วงที่ 2 นี้อยู่ในศาสตร์ของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ เป็นหลัก

ช่วงที่ 3 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 ถึงปี พ.ศ. 2558 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นในด้านกลุ่มเครือข่าย องค์กร ชุมชนหรือหน่วยงาน

ความสนใจของงานศึกษาในช่วงนี้ได้เคลื่อนกระบวนทัศน์มาสู่การศึกษาด้านกลุ่ม เครือข่าย องค์กร หรือหน่วยงาน งานศึกษาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทั้งในระดับมหาวิทยาลัย องค์กร ภาครัฐ เครือข่ายประชาชน รวมถึงสถานที่ทำงาน โดยในปี พ.ศ. 2552 มีงานศึกษาทั้งหมดจำนวน 9 งาน เป็นงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายหรือองค์กร จำนวน 5 งาน ซึ่งส่วนใหญ่ศึกษาในประเด็นปัญหา วิธีการทำงานหรือการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล การแก้ไขปัญหาด้วยการกำกับดูแล การเสริมสร้าง การบริหารงานที่ดีหรือจริยธรรมในการทำงาน (พิชญานา หล้าหา, 2552; สัญญา บัวเจริญ, 2552; ไพโรจน์ วงศ์วิภาณนท์ และคณะ, 2552; จุฑามาศ ทวีไพบูลย์วงศ์, 2552; ธงชัย เจริญนนท์, 2552) ขณะที่ ปรากฏงานที่ศึกษาถึงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและงานบริหารจัดการในภาคอุตสาหกรรมซึ่งเป็นประเด็นการศึกษาในช่วงแรกและช่วงที่สอง อีกอย่างละ 1 งาน คือ งานบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ โดยทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากร (บรรจง เทียนส่ง รัศมี, 2552) ส่วนงานบริหารจัดการภาคอุตสาหกรรมเป็นการจัดทำสารบบข้อมูลเพื่อติดตามข้อมูลทาง กฎหมายและให้คำปรึกษาผู้ประกอบการจากข้อมูลที่จัดทำ (วราพรรณ ด่านอุตรา, 2552)

สำหรับงานศึกษาอีก 2 ชิ้น ถือเป็นงานในมิติที่เพิ่งมีการศึกษาใหม่ ประกอบด้วย งานบริหาร จัดการพื้นที่ชายแดนและสถานะบุคคล จำนวน 1 งาน (สิทธิพร ภู่นริศ, 2552) และงานบริหารจัดการ กองทุนและสวัสดิการทางสังคมเชิงพื้นที่ (กัม ภาคนธาวี, 2552) อีกจำนวน 1 งาน ส่วนในปี พ.ศ. 2553 พบงานศึกษาที่เกี่ยวข้องบริหารจัดการเพียง 1 งาน ซึ่งอยู่ในหมวดทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การศึกษา กระบวนการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและธรรมาภิบาลในพื้นที่ อำเภอ พะโต๊ะ จังหวัดชุมพร ของจริยา สุพรรณ (2553)

ขณะที่ในปี พ.ศ. 2554 และปี พ.ศ. 2555 ปรากฏงานศึกษาทั้งหมด 6 งาน อยู่ในหมวดของการ บริหารจัดการด้านเครือข่าย องค์กร หรือหน่วยงาน ด้วยการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหาร พัฒนาและประเมินการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล รวมทั้งมีข้อเสนอให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล (นิ พล แก้วกาหลง, 2554; ปาริชา มารี เคน, 2554; อภินันท์ ศรีศิริ, 2554; วิมล ชาตะมินา, 2554; รัชณีย์ เจริญนนท์, 2555; อนันทย ประสาน, 2555)

ปี พ.ศ. 2556 มีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มและชุมชน ในประเด็นการนำกระบวนการมีส่วนร่วมมา ใช้ในการวางแผนหรือใช้ในกิจกรรมการพัฒนา จำนวน 3 งาน (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2556; กังสดาล กนกหงษ์, 2556; สรรณญา กระสังข์ และคณะ, 2556) และอีก 1 งาน ได้แก่ งานการมีส่วนร่วมของ

ประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม โดยพุทธจักร สิทธิ (2556) เป็นงานศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่นำการมีส่วนร่วมมาใช้ทุกขั้นตอน สำหรับในปี พ.ศ. 2557 มีงานบริหารจัดการโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาพลังงานธรรมชาติ จำนวน 1 งาน ได้แก่ งานการศึกษาความเป็นไปได้ของโรงไฟฟ้าฟาร์มกังหันลมใกล้ชายฝั่งทะเลและนอกชายฝั่งทะเลอ่าวไทย (เฟสหนึ่ง) โดยธัญชัย สลักดีปรีดา (2557)

ขณะที่ในปี พ.ศ. 2558 มีงานการบริหารจัดการในหมวดองค์กรหรือชุมชน จำนวน 2 งาน ซึ่งเป็นการประเมินหน้าที่ขององค์กรอิสระในการต่อต้านคอร์รัปชัน จำนวน 1 งาน คือ งานประเมินองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญว่าด้วยการต่อต้านคอร์รัปชัน ของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ (2558) และการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารสถาบันการเงินของชุมชน ได้แก่ การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของสถาบันการเงินทุนชุมชนในจังหวัดเชียงราย ของสุรินทร์ พิทักษ์สิกุล (2558) นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2558 ยังพบงานบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมจำนวน 1 งาน ได้แก่ งานศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของสมาชิกประชาคมอาเซียน ของนิรมล สุธรรมกิจ (2558)

งานศึกษาที่ถือว่าโดดเด่นมาก คือ งานศึกษาธรรมาภิบาลในองค์กรของรัฐ: กรณีศึกษา รัฐวิสาหกิจไทย ของไพโรจน์ วงศ์วิภาณนท์ และคณะ (2552) ที่ได้กล่าวถึงลักษณะและคุณภาพของระดับการมีธรรมาภิบาลขึ้นอยู่กับลำดับขั้นของการพัฒนาประเทศทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม พร้อมทั้งได้มีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องในแต่ละองค์กรเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะโดยรวม งานนี้จึงเป็นการศึกษาในระดับใหญ่เพราะเป็นเรื่องกฎหมายขององค์กร

เมื่อพิจารณาตามประเภทของหลักธรรมาภิบาลทั้ง 8 ประการของสหประชาชาติ พบว่า งานจำนวนมากอ้างอิงถึงหลักธรรมาภิบาลในภาพรวม ลำดับถัดมา คือ ด้านการมีส่วนร่วม ตามมาด้วยหลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่วนในด้านอื่น ๆ พบมีการกล่าวถึงด้านฉันทามติ ด้านความเท่าเทียม ด้านนิติธรรม ด้านการแสดงความรับผิดชอบ และด้านการตอบสนอง

หากนำงานศึกษาในช่วงนี้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามศาสตร์ต่าง ๆ จะพบว่า งานที่จัดอยู่ในประเภทการบริหารจัดการด้านกลุ่มเครือข่าย องค์กร ชุมชนหรือหน่วยงานนั้นมีการศึกษาผ่านมุมมองในหลายศาสตร์ อาทิ ศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิเทศศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ บริหารธุรกิจ สาธารณสุขศาสตร์ วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม

ช่วงที่ 4 ระหว่างปี พ.ศ. 2559 ถึงปี พ.ศ. 2560 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นความหลากหลาย

งานศึกษาในช่วงที่ 4 ค่อนข้างมีความหลากหลาย แต่ส่วนใหญ่ยังคงเน้นเรื่องการบริหารจัดการองค์กรและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จำนวนรวมทั้งหมด 7 งาน ประเด็นการศึกษาของงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์กรยังคงเป็นการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการพัฒนา ปรับโครงสร้างโดยใช้หลักธรรมาภิบาล การสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนมีส่วนร่วม การสร้างความโปร่งใส และการหาแนวทางการพัฒนา (วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ, 2559; สมนึก จันทร์โสดา, 2559; เสถียร สีชื่น, 2559; บุญเชิด หนูอิม, 2560) ส่วนประเด็นการศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะเป็นการสังเคราะห์หลักธรรมาภิบาลเพื่อนำมาสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์ประสิทธิภาพของนโยบาย การปฏิบัติตามกฎหมายหรือกรอบของกติกา การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ และสนับสนุนการจัดการตามหลักธรรมาภิบาล (สุทัศน์ เดิมสายทอง, 2559; จุฑารัตน์ ชมพันธุ์, 2559; พรณชญา ศิริวรรณบุศย์, 2560)

นอกจากนี้ปรากฏงานการศึกษาในประเด็นอื่นด้วย เช่น ในปี พ.ศ. 2559 มีการศึกษาการบริหารจัดการขยะและขยะอิเล็กทรอนิกส์ จำนวน 2 งาน บริบทของงานเป็นการศึกษาแนวทางปฏิบัติหรือกฎหมายในการควบคุม และแก้ไขจุดอ่อนในเรื่องความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน (พิชญ รัชฎาวงศ์, 2559; โสภารัตน์ จารุสมบัติ, 2559) งานบริหารจัดการงานวิจัย จำนวน 2 งาน แยกเป็นงานที่บริหารจัดการทุนวิจัยจำนวน 1 งาน ที่ศึกษาขั้นตอนการพิจารณาทุนวิจัยและพัฒนาแนวทางการพิจารณาทุนวิจัยด้วยการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารและติดตาม (ผ่องศรี เวสราธิ, 2559) อีกงานหนึ่งเป็นการบริหารจัดการองค์ความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความเท่าเทียมในเรื่องงานวิจัย (วิจิตร บุขบา มารมย์, 2559) ในปี พ.ศ. 2559 ยังมีงานศึกษาที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการนิคมอุตสาหกรรมจำนวน 1 งาน ที่ได้ฉายภาพการยกระดับนิคมอุตสาหกรรมให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมเชิงนิเวศที่มีภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม และมีการพัฒนาแบบประเมิน TAI ในเรื่องธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมสากล (พงศ์เทพ วิวรรณเดช, 2559)

ส่วนในปี พ.ศ. 2560 เกิดงานที่มีลักษณะใหม่ปรากฏขึ้น คือ งานศึกษาการบริหารจัดการระบบราชการ จำนวน 1 งาน ได้แก่ การศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารราชการของกลุ่มประเทศสามเหลี่ยมทองคำ ของอนันต์ อุปสอด (2560) และการศึกษาการบริหารจัดการโบราณสถาน จำนวน 1 งาน ได้แก่ งานศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลางตอนล่าง ของพระมหา บุญไทย ดั่งวงศ์ (2560)

เมื่อพิจารณาตามประเภทของธรรมาภิบาลทั้ง 8 ประการของสหประชาชาติ พบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่เป็นงานที่ใช้ธรรมาภิบาลในภาพรวมมากที่สุด จำนวน 11 งาน รองลงมาคือการศึกษาด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งปรากฏให้เห็นจำนวน 7 งาน และมีการกล่าวถึงหลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล จำนวน 5 งาน ในด้านฉันทามติและด้านการตอบสนอง มีงานศึกษาที่หยิบยกประเด็นดังกล่าวไปใช้ในการศึกษา

จำนวนเท่ากัน คือ ด้านละ 3 งาน นอกจากนี้พบว่าธรรมเนียมปฏิบัติด้านอื่น ๆ เช่น ด้านนิติธรรม ด้านความเท่าเทียม และด้านการแสดงความรับผิดชอบ มีการนำไปใช้บ้างในจำนวนที่ไม่มากนัก

หากใช้วิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานศึกษาตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า งานประเภทบริหารจัดการในช่วงที่ 4 มีความหลากหลายในมิติของการศึกษา และมีการกระจายไปในหลายสาขาเช่นกัน โดยสาขาที่เกี่ยวข้องมากที่สุดคืองานด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวน 5 งาน และงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 5 งาน ขณะที่ม้งงานทางสังคมวิทยา จำนวน 3 งาน งานทางเศรษฐศาสตร์ จำนวน 2 งาน และม้งงานทางครุศาสตร์ งานสังคมสงเคราะห์ งานวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ด้านละ 1 งาน

ช่วงที่ 5 ปี พ.ศ. 2561 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นไปยังพื้นที่ชายแดน

งานในช่วงนี้มุ่งเน้นการศึกษาการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ เพื่อดูความสัมพันธ์ของที่ดิน ทรัพยากร แรงงาน ระบบการศึกษา และสุขภาพชายแดน ที่เกิดขึ้นในบริบทของพื้นที่และการบริหารจัดการในแง่มุมต่าง ๆ โดยงานทั้งหมดได้กล่าวถึงหลักธรรมาภิบาลในมิติของการมีส่วนร่วมของผู้คนในพื้นที่ และความเป็นธรรมอันนำไปสู่ความเท่าเทียมกัน (สุรสม กฤษณะจุฑะ, 2561; กนกวรรณ มะโนรมย์, 2561; อรัญญา ศิริผล, 2561)

ช่วงเวลาดังกล่าวยังปรากฏงานศึกษาอื่นที่นอกเหนือจากการบริหารจัดการพื้นที่ ได้แก่ งานศึกษาการบริหารจัดการองค์กร ซึ่งพบว่ามีอยู่จำนวน 2 งาน เป็นการศึกษาการบริหารจัดการในสถานศึกษา เพื่อให้เกิดแนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาล ยึดหลักเสียงข้างมาก รับผิดชอบต่อหน้าที่ และปฏิบัติตามกฎระเบียบ (สุทธิวิทย์ วิลัยริด, 2561) งานอีกชิ้นหนึ่งเป็นการศึกษาการบริหารจัดการองค์กรในรูปบรรษัทแห่งชาติเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมธรรมาภิบาล และกระจายความมั่งคั่ง (จันทจิรา เอี่ยมมยุรา, 2561) นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาการบริหารจัดการภาครัฐที่เกี่ยวกับระบอบการเมืองและงานบริหารจัดการตำรวจ จำนวน 2 งาน ที่พยายามสร้างการจัดการบ้านเมืองที่ดี เพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการภาครัฐ และนำธรรมาภิบาลและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานตำรวจมาเปรียบเทียบระหว่างประเทศ (ธนพันธ์ โล่ประกอบทรัพย์, 2561; ปิยะ อุทาโย, 2561) สำหรับการบริหารจัดการเงินของชุมชน พบว่ามี 1 งานที่ศึกษาการจัดการสถาบันการเงินชุมชนบนหลักธรรมาภิบาล (นิศานาล มั่งศิริ, 2561) และม้งงานศึกษาระบบการให้เบาะแส ที่มีลักษณะของการบริหารจัดการระบบเพื่อแจ้งข้อมูลการคอร์รัปชันอย่างมีประสิทธิภาพ จำนวน 1 งาน (วิชญพงษ์ โพธิพิรุฬห์, 2561)

งานที่ถือว่าโดดเด่นในช่วงนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 3 งาน ประกอบไปด้วย งานศึกษาแรกเรื่อง การสร้างธรรมาภิบาลการบริหารจัดการที่ดินชายแดนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร ของสุรสม กฤษณะจุฑะ (2561) งานศึกษาดังกล่าวได้พัฒนาแนวทางการสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการที่ดินชายแดนแบบมีส่วนร่วมและสร้างความเป็นธรรมในการจัดการที่ดิน งานศึกษาชิ้นที่

สอง เรื่องแรงงาน ระบบสุขภาพ และการศึกษา: การจัดการและการร่วมรังสรรค์พื้นที่ชายแดนในบริบท การพัฒนาชายแดนเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนและภูมิภาคอนุวัตน์ลุ่มน้ำโขง ของอรัญญา ศิริผล (2561) งานศึกษาชิ้นนี้ได้พยายามแสดงให้เห็นว่าชายแดนสามารถสร้างทรัพยากรร่วมชายแดนได้ โดยได้เสนอ แนวคิดความเป็นคนในเมืองชายแดน ที่สามารถค้นหานโยบายร่วมกันได้ และให้ความสำคัญกับทุกคน อย่างไม่เลือกปฏิบัติ และงานศึกษาชิ้นที่สามเรื่อง ผู้หญิงกับธรรมาภิบาลที่ดินในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัด มุกดาหาร ของกนกวรรณ มะโนรมย์ (2561) งานศึกษาชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการพื้นที่ ชายแดนอย่างมีส่วนร่วมเช่นเดียวกัน แต่เน้นไปที่กลุ่มผู้หญิง พร้อมทั้งนำเสนอเชิงนโยบายถึงบทบาทและ การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการจัดการทรัพยากรที่ดินแบบธรรมาภิบาลเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้กับ ผู้หญิง

เมื่อพิจารณาตามประเภทของธรรมาภิบาลทั้ง 8 ประการของสหประชาชาติ พบว่า งานที่ใช้ ธรรมาภิบาลในแบบภาพรวมและงานที่พูดถึงการมีส่วนร่วมยังคงปรากฏมากที่สุด โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 7 งาน ขณะที่งานด้านการมีส่วนร่วมมีจำนวน 4 งาน สำหรับมิติด้านความเท่าเทียม พบว่าเป็นหลักการที่ถูก นำไปใช้มากขึ้น โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 3 งาน หลักด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล และด้านความโปร่งใส มีการนำมาใช้ในงานศึกษา จำนวนด้านละ 2 งาน ทั้งนี้พบว่าการนำหลักการตอบสนองไปใช้ จำนวน 1 งานศึกษา อย่างไรก็ตาม หลักด้านฉันทามติ นิติธรรม และด้านการแสดงความรับผิดชอบ ไม่ปรากฏว่ามี การนำมาใช้ในช่วงปี พ.ศ. 2561 นี้เลย

หากนำงานศึกษาในช่วงนี้มาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า ในช่วงที่ 5 นี้มีความคล้ายคลึงกับในช่วงก่อนหน้า กล่าวคือยังคงเน้นไปที่งานทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และ งานด้านรัฐศาสตร์ โดยเป็นงานมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวน 4 งาน และด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 4 งาน สำหรับงานที่อยู่ในศาสตร์ทางด้านเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยานั้น พบว่ามีการศึกษาในลำดับ รองลงมา จำนวนศาสตร์ละ 3 งาน นอกจากนี้มีงานในศาสตร์ที่มีความน่าสนใจและนำมาใช้ในการศึกษา ธรรมาภิบาลในแง่ของการบริหารจัดการอีกจำนวนหนึ่งซึ่งมีไม่มากนัก ได้แก่ สาธารณสุขศาสตร์ ครุศาสตร์ รวมถึงนิติศาสตร์

ช่วงที่ 6 จากปี พ.ศ. 2562 จนถึง พ.ศ. 2563 การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นด้านทรัพยากรธรรมชาติและองค์กร

การศึกษาในช่วงหลังได้กลับมาให้ความสำคัญกับการศึกษาในประเด็นการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและการบริหารจัดการองค์กรอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2562 มีงานที่ศึกษาการบริหารจัดการ องค์กร จำนวน 2 งาน ซึ่งเกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยงานชิ้นแรกทำการศึกษา กระบวนการทำงานของผู้บริหาร (กมลวรรณ คารมปราษฎ์ คล้ายแก้ว, 2562) งานชิ้นที่สองศึกษาบทบาท และอำนาจหน้าที่ พร้อมทั้งเสนอการแก้ไขปัญหาและบริหารงานแบบยึดหลักธรรมาภิบาลด้วยการให้พื้นที่ การมีส่วนร่วม (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2562) อีกประเด็นหนึ่งที่งานในช่วงนี้ได้มุ่งเน้น คือ การศึกษาการ

บริหารทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 2 งาน ซึ่งเป็นงานที่มีลักษณะเฉพาะพื้นที่ งานแรกเป็นการวางแผนการใช้ประโยชน์และพัฒนากิจการการจัดการน้ำ และจัดตั้งเครือข่ายชุมชนเพื่อช่วยรับมือกับปัญหา (องุ่นทิพย์ ศรีสุวรรณ, 2562) งานที่สอง มีการนำเครือข่ายมาใช้เช่นเดียวกับงานแรกเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาและบริหารจัดการด้วยวิถีธรรมาภิบาลแบบท้องถิ่น (ชนิษฐา ชูสุข, 2562) นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาเกี่ยวกับระบบฐานข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐเพื่อออกแบบป้องกันและลดความเสี่ยงการคอร์รัปชันที่มีประสิทธิภาพ (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์, 2562)

สำหรับปี พ.ศ. 2563 พบว่า มีการศึกษาเฉพาะในประเด็นบริหารจัดการองค์กร จำนวน 2 งาน แบ่งเป็น งานติดตามยุทธศาสตร์ชาติและการบริหารจัดการภาครัฐ (ปิยากร หวังมหาพร และอภิญา ดิสสะมาน, 2563) กับงานศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการของสภามหาวิทยาลัยภายใต้กำกับของธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษาที่จะต้องโปร่งใส ตรวจสอบได้ และตอบสนองผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างมีประสิทธิภาพ (ณดา จันทร์สม, 2563)

เมื่อพิจารณาตามประเภทของธรรมาภิบาลทั้ง 8 ประการของสหประชาชาติ พบว่า งานกว่าครึ่งหนึ่งเป็นงานที่อ้างอิงหลักธรรมาภิบาลด้านการมีส่วนร่วม และงานอีกครึ่งหนึ่งเป็นการมองธรรมาภิบาลแบบภาพรวม ส่วนหลักธรรมาภิบาลอื่นที่มีการกล่าวถึงอยู่บ้าง ได้แก่ หลักด้านความโปร่งใส หลักความเท่าเทียม และหลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล

หากใช้วิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานศึกษาในช่วงนี้ตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า สามารถจัดกลุ่มของงานศึกษาได้ 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ หนึ่ง งานด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวน 3 งาน ในจำนวนนี้มีงานหนึ่งชิ้นที่มีความสัมพันธ์กับศาสตร์ด้านสังคมวิทยาด้วย และ สอง งานด้านรัฐศาสตร์ มีจำนวน 3 งาน ทั้งนี้ยังมีงานอีกหนึ่งชิ้นที่อยู่ในศาสตร์สถาปัตยกรรมศาสตร์ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นงานที่ไม่เคยปรากฏในการศึกษาธรรมาภิบาล ประเภทการบริหารจัดการมาก่อน

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาธรรมาภิบาลที่จัดอยู่ในประเภทบริหารจัดการ พบว่า มีงานที่ไม่ระบุปีที่ทำการศึกษาอีก 2 งาน ได้แก่ งานศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาระบบตรวจสอบภายในกับธรรมาภิบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ 8 จังหวัด ภาคเหนือตอนบน เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน ของพิทยา พานทอง (ม.ป.ป.) งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ต้องการพัฒนาระบบตรวจสอบรายงานและการตรวจสอบภายใน โดยพิจารณาใน 5 ประเด็น ได้แก่ 1) การรับรู้ของผู้บริหารต่อระบบการตรวจสอบภายใน 2) ความเข้าใจของผู้ตรวจสอบภายในต่อภาระหน้าที่ของตนเอง 3) ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของระบบตรวจสอบภายใน 4) ความสัมพันธ์ของระบบตรวจสอบภายในกับการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5) แนวทางการพัฒนาระบบตรวจสอบภายใน ส่วนอีกงานที่ไม่ระบุปีที่ศึกษาอีกชิ้นหนึ่ง คือ การจัดการความรู้เพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่ดีในการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ภาครัฐ ของศิริลักษณ์ ไรจนกิจอำนวย (ม.ป.ป.) ได้ศึกษาหาแนวทางในการสร้างธรรมาภิ

บาลที่ดีของการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ภาครัฐด้วยวิธีประมูลออนไลน์ โดยนำแนวคิดการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ว่ามีรายละเอียดความรู้ในด้าน Explicit และ Tacit ไตบ้าง และส่งผลต่อธรรมาภิบาลและส่งผลอย่างไร

งานศึกษาทั้งสองชิ้นที่กล่าวมาข้างต้น ได้คำนึงถึงด้านความโปร่งใสซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญภายใต้หลักธรรมาภิบาลของสหประชาชาติ นอกจากนี้งานศึกษาชิ้นแรกยังแสดงให้เห็นถึงหลักด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล และหลักด้านการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย และเมื่อพิจารณาด้วยวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามศาสตร์ พบว่า งานศึกษาทั้งสองชิ้นเป็นงานด้านรัฐศาสตร์ แต่ในงานทั้งสองมีการศึกษาในประเด็นที่มีความสัมพันธ์กับด้านบริหารธุรกิจร่วมด้วย

3.3.2 การสังเคราะห์ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ

จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลในประเทศไทย ประเพณีการบริหารจัดการ ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda

ในขั้นตอนแรก Problem Identification หรือ Policy Agenda ซึ่งเป็นขั้นการก่อตัวทางนโยบาย วิเคราะห์ลักษณะของสภาพปัญหาสาธารณะว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร เกี่ยวข้องกับใคร และมีผลกระทบทางสังคมอย่างไร จนเกิดเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันในสังคม (Public Issue) กับสิ่งที่เป็นปัญหาสังคม (Public Problem) ซึ่งพบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ถึงปี พ.ศ. 2563 งานศึกษาธรรมาภิบาล ประเพณีการบริหารจัดการทุกงาน จำนวน 65 งาน อยู่ในขั้นตอนนี้ โดยหน่วยงานหลักที่ได้ทำการศึกษาด้านธรรมาภิบาลในขั้นตอนนี้ ได้แก่

1. หน่วยงานรัฐ อาทิ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมชลประทาน สำนักหอสมุดและศูนย์สารสนเทศวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กรมวิทยาศาสตร์บริการ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง สถาบันพระปกเกล้า เทศบาลในอำเภอเมืองลำพูน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในอำเภอเมืองลำพูน

2. หน่วยงานวิจัย เช่น สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ศูนย์วิจัยแห่งชาติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและของเสียอันตราย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

3. มหาวิทยาลัย เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย มหาวิทยาลัยชินวัตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยกีฬาแห่งชาติ

มหาวิทยาลัยพายัพ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ลำปาง มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์

4. โรงเรียน เช่น โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

5. มูลนิธิหรือองค์กรภาคประชาสังคม อาทิ สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม มูลนิธิเพื่อการบริหารสังคม สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

6. อื่น ๆ เช่น นักวิจัยท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่า หน่วยงานที่ทำการศึกษามีส่วนใหญ่ออกไปตามภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทั้งมหาวิทยาลัยที่มีขนาดเล็กและขนาดใหญ่ นอกจากนี้ยังพบว่ามีนักวิจัยในระดับท้องถิ่นที่มีผู้ร่วมวิจัยเป็นคนในพื้นที่ หรือเป็นหน่วยงานระดับท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เกิดการขยายองค์ความรู้ได้อย่างชัดเจนและได้ข้อมูลเชิงลึกจากการทำงานด้วย

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษาธรรมชาติ ประเภอบริหารจัดการ ได้ให้ความสนใจในประเด็นการทำความเข้าใจหรือวิเคราะห์สาเหตุ ปัจจัย บทบาท ผลกระทบ หรือการทำความเข้าใจปัญหาและความต้องการเป็นหลัก อาจกล่าวได้ว่าเป็นงานที่พิจารณาถึงที่มาที่ไปของสิ่งที่ศึกษา หรือองค์ประกอบโดยรวมของเรื่องนั้น ตัวอย่างงานที่ศึกษาในเฉพาะขั้น Problem Identification หรือ Policy Agenda เท่านั้น ได้แก่ งานในปี พ.ศ. 2552 เรื่องปัญหาและความต้องการในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของบุคลากร สังกัดสถาบันการพลศึกษา ของพิษณุโลก หล้าหา (2552) ที่ศึกษาปัญหาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารและอาจารย์สังกัดสถาบันการพลศึกษา ศึกษาความต้องการในการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารและอาจารย์ และเปรียบเทียบปัญหากับความต้องการในการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ด้วยการจำแนกตามตำแหน่งหน้าที่การปฏิบัติงาน

งานโครงการพัฒนาคน ชุมชน และพื้นที่การค้าชายแดน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ของสิทธิพร ภู่นริศและวรรณพณี รุ่งเรืองสากุล (2552) งานดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาช่องทางการค้าชายแดนจากจุดผ่อนปรนการค้าเป็นจุดผ่านแดนถาวร ศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งคนและชุมชน จากการเปิดด่านการค้าชายแดน ศึกษาโครงสร้างผู้ประกอบการ ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการเปิดชายแดน และนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ของจังหวัด เป็นต้น

งานในปี พ.ศ. 2559 เรื่องการศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการและติดตามโครงการทุนหมวดเงินอุดหนุนการวิจัยของหน่วยส่งเสริมการวิจัยในสถาบันอุดมศึกษา ของผ่องศรี เวสารัช

(2559) ได้ศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการและติดตามโครงการทุนหมวดเงินอุดหนุน การวิจัยของหน่วยส่งเสริมการวิจัยในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการและติดตามโครงการทุนหมวดเงินอุดหนุนการวิจัยของหน่วยส่งเสริมการวิจัยในสถาบันอุดมศึกษา

เป็นที่สังเกตว่างานศึกษาที่มีกระบวนการนโยบายสาธารณะเฉพาะในขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda จะเป็นงานลักษณะการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลในองค์กร เช่น งานศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการมีจริยธรรมในการทำงาน และบทบาทของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งส่งเสริมจริยธรรมของพนักงาน ของจุฑามาศ ทวีไพบูลย์วงศ์ (2552) การศึกษาสถานภาพระบบโครงสร้างองค์กรตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ. 2550 ที่มีผลต่อธรรมาภิบาล ของบุญเชิด หนูอิม (2560) เป็นต้น หรือเป็นงานศึกษาด้านการบริหารจัดการโครงการในระดับชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล เช่น การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ของพุดผจกร สิทธิ (2556) โครงการจิตสำนึก โอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรภาคเอกชนและองค์กรวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี ของสมนึก จันทรโสภา (2559) งานศึกษาระบบการเมือง การจัดการบ้านเมืองที่ดีและการเติบโตของการกระจายทรัพยากรสาธารณะในมุมมองเปรียบเทียบ ของธนพันธ์ โล่ประกอบทรัพย์ (2561) และการศึกษาเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการงานตำรวจและกฎหมายที่เกี่ยวข้องของประเทศสมาชิกอาเซียน เพื่อการดูแลความปลอดภัยสาธารณะ ของปิยะ อุทาโย และคณะ (2561) เป็นต้น

สำหรับข้อเสนอในงานศึกษาส่วนใหญ่เป็นการเสนอแนะการให้ข้อมูลความรู้ที่สมบูรณ์อย่างรอบด้านกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในงานนั้น ๆ การสร้างฐานข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การเปิดเผยข้อมูล (เดือน นิคมบริรักษ์, 2558) การจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือหรือกลุ่มที่ดูแลเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือกำหนดมาตรฐาน (พุดผจกร สิทธิ, 2556; กังสตาล กนกหงส์, 2556; โสภารัตน์ จารุสมบัติ, 2559; วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ, 2559; พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์, 2560) การสนับสนุนให้คำแนะนำหรือบริการ การเสนอแนะให้กำหนดหรือปรับปรุงกฎหมาย กฎ กติกา (นิรมล สุธรรมกิจ, 2558; พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์, 2560) การจัดทำแผนรายงาน (พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์, 2560) จัดทำหลักสูตรหรือการอบรมด้านธรรมาภิบาล (พงศ์เทพ วิวรรณเดช, 2559) การเสนอให้นางานวิจัยไปสู่การปฏิบัติ การพัฒนาโครงสร้างระบบ หรือคน การส่งเสริมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาลในการดำเนินงาน (พงศ์เทพ วิวรรณเดช, 2559; บุญเชิด หนูอิม, 2560) รวมทั้งการต่อยอดไปสู่การวิจัยในเรื่องที่ยังขาด มีความจำเป็น หรือมีความซับซ้อนมากขึ้น (ธัญชัย สลักดีปริดา, 2557; พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์, 2560)

2. ขั้นตอน Policy Formulation

จากงานศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2550-2563 จำนวนทั้งหมด 65 งาน มีงานที่มีผลการศึกษาอยู่ในขั้นตอนนี้จำนวนทั้งสิ้น 44 งาน ซึ่งงานธรรมาภิบาล ประเภทการบริหารจัดการ ส่วนใหญ่จะดำเนินการศึกษาผ่านขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda จนมาถึงขั้น Policy Formulation สำหรับหน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลในขั้นตอนนี้จะมีความคล้ายคลึงกับหน่วยงานที่ศึกษาในขั้นตอนแรก ได้แก่ หน่วยงานรัฐ หน่วยงานวิจัย มหาวิทยาลัย มูลนิธิหรือองค์กรภาคประชาสังคม นักวิจัยท้องถิ่น

งานศึกษาในขั้นตอนนี้ให้ความสำคัญกับการกำหนดแนวทางนโยบาย การออกแบบการแก้ไขปัญหา และการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่หลัก ผ่านการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและระเบียบวิธีการแก้ไขปัญหา งานศึกษาดังกล่าว ได้แก่ การศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบตรวจสอบภายในกับธรรมาภิบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ 8 จังหวัด ภาคเหนือตอนบน เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน ของพิทยา พานทอง (ม.ป.ป) โดยได้วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบการตรวจสอบภายในเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและมีประสิทธิภาพในการกระจายอำนาจ ซึ่งข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาประกอบด้วย ให้จัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบภายใน องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบลอันประกอบด้วยตัวแทนจากภาคประชาชน เข้าไปร่วม ให้มีการกำหนดวาระการประชุมและตรวจสอบการจัดทำรายงาน

ในการศึกษาการแก้ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยหลักธรรมาภิบาลของ ชนิษฐา ชูสุข (2562) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาต้นแบบที่ได้จากศึกษาจากนั้นนำไปขยายผลในพื้นที่ งานชิ้นนี้ได้เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับงานของพิทยา พานทอง (ม.ป.ป) โดยเสนอแนะให้พัฒนาต้นแบบกลไกการทำงานร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่ดี ในรูปแบบคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนจากภาคเอกชน ชุมชน ภาคประชาสังคม สถาบันวิชาการ และหน่วยงานราชการอื่น ๆ ในพื้นที่ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทั้งการกำหนดวิสัยทัศน์ กำหนดนโยบาย ออกกฎระเบียบ รวมทั้งตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งร่วมกันตามสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนในพื้นที่

ขณะที่งานของพรณชญา ศิริวรรณบุศย์ (2560) เรื่องการกระจายอำนาจ และคอร์รัปชัน: กรณีศึกษาการเผาป่าในเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย มีข้อเสนอเชิงนโยบาย คือ ควรผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศคู่เจรจา เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหามลพิษหมอกควันผ่านความร่วมมือภายใต้กรอบอาเซียนหรือสร้างจรรยาบรรณ (Code of Conduct) ร่วมกัน และให้หน่วยงานภาครัฐเข้าร่วมประชุมในระดับภูมิภาคเพื่อตัดสินใจ นอกจากนี้งานของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ (2558) เรื่องประเมินองค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญว่าด้วยการต่อต้านคอร์รัปชัน ก็มีข้อเสนอให้ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้องค์กรอิสระทั้ง 3 แห่ง คือ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน และสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน เป็นอิสระจากการเมือง

3. ขั้นตอน Policy Adoption

ในขั้นตอนนี้เป็นการตัดสินใจหรือเลือกนโยบายหรือวิถีทางที่มีความเหมาะสมที่สุด และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ ซึ่งหลักจริยธรรม คุณธรรม และธรรมาภิบาลถือว่ามีความสำคัญในการเลือกรูปแบบนโยบายที่นำมาใช้ตัดสินใจในเชิงนโยบาย คือ การต่อรอง (Bargaining) การโน้มน้าว (Persuasion) และการออกคำสั่ง (Command) จากงานศึกษาหลักธรรมาภิบาล ประเภทการบริหารจัดการ พบบงานที่มีการศึกษาในขั้นนี้จำนวน 3 ชิ้น ซึ่งได้ศึกษาถึงแค่ขั้นตัดสินใจ ได้แก่ การจัดทำคลังข้อมูลสารเคมี-กฏระเบียบ REACH ของวราพรณ ด่านอุตรา (2552) งานศึกษาชิ้นนี้ได้นำเสนอการจัดทำแหล่งเรียนรู้ ระบบข้อมูลสารเคมี เพื่อเป็นเครื่องมือในการติดตามข้อมูลความรู้เกี่ยวกับข้อกำหนดในกฎหมาย REACH และคลังข้อมูลสารเคมีเพื่อช่วยเหลือผู้ประกอบการด้วยการร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ และ โครงการการนำนโยบายการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปปฏิบัติ: กรณีศึกษา การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยปาริชา มารี เคน (2554) ที่ได้สร้างรูปแบบการนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้ในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของจังหวัดกาฬสินธุ์ และได้นำไปทดลองใช้พร้อมทั้งประเมินผล ส่วนโครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงปูม้าสู่ชุมชนประมง: ทางเลือกใหม่ของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดกระบี่และพังงา ของบรรจง เทียนสง์รัมย์ (2552) ได้ทดลองเลี้ยงปูม้าในบ่อดินและในคอกบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการผลิตปูที่ตอบสนองความต้องการของตลาด สร้างรายได้ให้ชุมชน และฟื้นฟูสภาพชีวิตของชาวประมงรายย่อยในพื้นที่จังหวัดกระบี่และพังงา

จะเห็นได้ว่างานศึกษาทั้งสามชิ้นได้สร้างเครื่องมือหรือกลไกบางอย่างเพื่อทดลองแก้ปัญหาหรือช่วยให้การดำเนินการในส่วนนั้นดีขึ้น นับว่าเป็นการตัดสินใจและเลือกนโยบายเพื่อตอบสนองกับเป้าหมายที่ได้วางเอาไว้ในการศึกษา ซึ่งทั้ง 3 งาน มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ คือ สถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ หน่วยงานรัฐ ได้แก่ ศูนย์วิจัยแห่งชาติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและของเสียอันตราย และสำนักหอสมุดและศูนย์สารสนเทศวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กรมวิทยาศาสตร์บริการ

4. ขั้นตอน Policy Implementation

ขั้นที่สี่นี้เป็นขั้นตอนที่นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจริงด้วยการเลือกแนวนโยบายที่ดีที่สุดเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ ซึ่งงานธรรมาภิบาล ประเภทบริหารจัดการ ที่อยู่ขั้นนี้มีเพียง 1 งานเท่านั้น ได้แก่ โครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงปูม้าสู่ชุมชนประมง: ทางเลือกใหม่ของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดกระบี่และพังงา ของบรรจง เทียนสง์รัมย์ (2552) ด้วยการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงปูม้าในบ่อดินและในคอก โดยได้เริ่มเลี้ยงปูม้าใน 10 ชุมชนที่มีความเหมาะสม การศึกษาแสดงให้เห็นภาพของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่คอยเฝ้าระวังและดูแลคอกปูอย่าง

ใกล้ชิดเพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้ที่ก่อให้เกิดเป็นความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชน และคืนความอุดมสมบูรณ์ให้กับทะเลในพื้นที่ สำหรับงานนี้ถือเป็นงานที่ผู้ศึกษาเป็นนักวิชาการด้านประมง ดังนั้นหน่วยงานหลักจึงคาดว่าเป็นมหาวิทยาลัย

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลของไทย ประเภทการบริหารจัดการ ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ พบว่า งานศึกษาในขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda มีจำนวนมากที่สุด เพราะงานทุกชิ้นจำเป็นต้องผ่านกระบวนการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเรื่องที่ศึกษาไม่ว่าจะเป็นสภาพปัญหา ความเกี่ยวข้อง และผลกระทบทางสังคม ก่อนเป็นอันดับแรก จึงจะไปสู่การศึกษาในขั้นต่อไป เมื่อเทียบกับงานศึกษาในขั้นตอน Policy formulation ซึ่งเป็นขั้นที่สอง พบว่างานการศึกษาในขั้นที่สองมีจำนวนน้อยลง ในขณะที่งานในขั้นที่สาม ขั้นตอน Policy Adoption เหลืองานศึกษาน้อยมาก จำนวนเพียง 3 ชิ้น และในขั้นที่สี่ ขั้นตอน Policy implementation มีงานศึกษาเหลืออยู่เพียงหนึ่งชิ้น สำหรับงานธรรมาภิบาล ประเภทการบริหารจัดการ ยังไม่มีการศึกษาที่ไปถึงขั้นสุดท้าย ขั้นตอน Policy evaluation แต่อย่างใด

3.3.3 การสังเคราะห์ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลของไทย ประเภทการบริหารจัดการ ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ซึ่งเป็นกระบวนการคิดสำหรับแก้ปัญหาที่จัดกรอบใหม่เพื่อให้กระบวนการที่ดำเนินดีขึ้น แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ 1. การทำความเข้าใจ (Empathize) 2. การสังเคราะห์ข้อมูล (Define) 3. การระดมความคิดใหม่ ๆ (Ideate) 4. การสร้างแบบจำลอง (Prototype) 5. การทดสอบ (Test) สามารถสรุปประเด็นสำคัญในแต่ละขั้นได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Empathize

เป็นขั้นตอนในการทำความเข้าใจปัญหา เรื่อง และกลุ่มเป้าหมายให้ได้มากที่สุด ในหลากหลายแง่มุม จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาล ประเภทการบริหารจัดการ จำนวน 65 ชิ้น พบว่า

งานทั้งหมดเริ่มต้นจากการศึกษาในขั้นตอนนี้ โดยงานศึกษาทุกชิ้นเริ่มจากการทำความเข้าใจในประเด็นปัญหาของเรื่องที่กำลังศึกษา ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาปัญหาและความต้องการในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของบุคลากร สังกัดสถาบันการพลศึกษา ของพิชญากา หล้าหา (2552) งานชิ้นนี้ได้ศึกษาปัญหาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารและอาจารย์สังกัดสถาบันพลศึกษา งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลของผู้นำชุมชนจังหวัดศรีสะเกษของ เสถียร สีชื่น (2559) ที่ต้องการศึกษาปัญหา อุปสรรค ในการสร้างธรรมาภิบาลในงานพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ และงานจิตสำนึก โอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรภาคเอกชนและองค์กรวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี ของสมนึก จันทร์โสภา

(2559) ได้ศึกษาปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับจิตสำนึกและโอกาสของประชาชนในกระบวนการธรรมาภิบาลท้องถิ่นในด้านการมีส่วนร่วมและด้านความโปร่งใส งานธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมในกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของ จุฬารัตน์ ชมพันธุ์ (2559) ที่ศึกษาธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย และงานการติดตามการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติสู่การปฏิบัติ: ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและการพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐของปิยากร หวังมหาพร และ อภิญา ดิสสะมาน (2563) ได้ศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติสู่การปฏิบัติขององค์กรภาครัฐ ตามยุทธศาสตร์ชาติที่ 6 ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการ

อีกรูปแบบหนึ่งคือ การทำความเข้าใจบริบทหรือองค์ประกอบของสิ่งที่ศึกษา เช่น งานพัฒนาคนชุมชน และพื้นที่การค้าชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ของสิทธิพร ภูนิศ (2552) ที่ศึกษารูปแบบการพัฒนาช่องทางการค้าชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน หรืองานการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักธรรมาภิบาล ของรัชณีย์ เจริญนนท์ (2555) ที่ศึกษาสภาพและรูปแบบการบริหารจัดการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามหลักธรรมาภิบาล หรืองานการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารราชการของกลุ่มประเทศสามเหลี่ยมทองคำ ของอนันต์ อุปสอด (2560) ที่ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารราชการในกลุ่มประเทศสามเหลี่ยมทองคำ และศึกษาหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารราชการในกลุ่มประเทศสามเหลี่ยมทองคำ

สรุปได้ว่างานศึกษาธรรมาภิบาลที่จัดอยู่ในกลุ่มการบริหารจัดการทั้งหมดมีการใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบที่ทำความเข้าใจปัญหาหรือปัจจัยของเรื่องที่ศึกษา

2. ขั้นตอน Define

ขั้นตอน Define เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้าน เพื่อให้เกิดแนวทางในการปฏิบัติ มีงานศึกษาจำนวน 55 ชิ้น ที่ศึกษาถึงขั้นตอนนี้ โดยได้ทำการประเมินหรือวิเคราะห์สิ่งที่ศึกษา ยกตัวอย่างงานที่ศึกษาในปี 2562 จำนวน 3 งาน เช่น การศึกษาการพัฒนาแนวทางการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์และจัดการน้ำ: พื้นที่เทศบาลเมืองลำพูน ของอุษณิพย์ ศรีสุวรรณ (2562) ที่ศึกษาและประเมินความต้องการใช้น้ำของกิจกรรมแต่ละประเภทในเขตเทศบาลเมืองลำพูน เพื่อให้เกิดความยุติธรรมต่อทุกกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินในเมือง งานการศึกษาฐานข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐเพื่อออกแบบยุทธศาสตร์ในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ (2562) ซึ่งวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงที่จะทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันในโครงการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ และงานบทบาทและอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทศวรรษหน้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ของบรรเจิด สิงคะเนติ (2562) ที่ศึกษาวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ กับการปรับบทบาทและอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นอกจากการความเข้าใจปัญหาแล้ว งานที่ศึกษาธรรมชาติ ประเภทบริหารจัดการ ส่วนใหญ่ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากขั้นตอน Empathize ด้วยทำให้เกิดการทำความเข้าใจงานในเชิงลึกและมีความชัดเจนในเรื่องที่ศึกษายิ่งขึ้น

3. ขั้นตอน Ideate

ขั้นตอน Ideate ถือเป็นขั้นที่สร้างความคิดต่าง ๆ ขึ้นมา ด้วยการระดมความคิดใหม่ อันจะนำไปสู่การหาคำตอบเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น สำหรับงานธรรมชาติ ประเภทการบริหารจัดการที่อยู่ในขั้นนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 18 งาน ซึ่งการสร้างความคิดใหม่มาจากวิธีการศึกษาของแต่ละงานที่มีรูปแบบที่ต่างกันอย่างตัวอย่างเช่น งานรูปแบบการรายงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับอุตสาหกรรมไทย ของวิทย์ สุนทรนันท์ (2550) และงานการสร้างธรรมชาติการบริหารจัดการที่ดินชายแดนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร ของสุรสม ฤกษ์จุฑา (2561) ที่ได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายด้วยการสัมภาษณ์ สันทนากลุ่มย่อย และจัดประชุมกลุ่มย่อย ในขณะที่การศึกษากลุ่มเป็นการนำผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้ศึกษา เช่น งานการนำนโยบายการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปปฏิบัติ: กรณีศึกษา การใช้หลักธรรมชาติในการบริหารจัดการ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยปาริชา มารี เคน (2554) ที่ได้นำวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) มาใช้ในพื้นที่ศึกษาหรือในงานศึกษาเรื่องแรงงาน ระบบสุขภาพ และงานการศึกษา: การจัดการและการร่วมรังสรรค์พื้นที่ชายแดนในบริบทการพัฒนาชายแดนเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนและภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ของอรรณญา ศิริผล (2561) ที่นำระเบียบวิธีวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนหลายกลุ่ม โดยเฉพาะคนในท้องถิ่นชายแดนเข้ามาร่วมในกระบวนการทำงานแบบการร่วมรังสรรค์ (Co-creation) มีการระดมความเห็นจนได้ผลลัพธ์เชิงนโยบาย

กล่าวได้ว่าขั้นตอน Ideate ที่เกิดขึ้นในแต่ละงานศึกษานั้น แตกต่างกันไปตามวิธีวิจัยที่แต่ละงานนำมาใช้ ซึ่งในการศึกษาธรรมชาติ ประเภทการบริหารจัดการ ส่วนใหญ่ใช้รูปแบบของการประชุมกลุ่มของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และการนำเอาผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าไปร่วมทำงานและหาคำตอบการศึกษาร่วมกัน

4. ขั้นตอน Prototype

ขั้นตอน Prototype คือ ขั้นของการสร้างต้นแบบหรือแบบจำลองเพื่อทดลองและหาคำตอบ ที่จะนำไปสู่การใช้จริงต่อไป งานธรรมชาติประเภทการบริหารจัดการ ที่อยู่ในขั้นตอนนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 4 ชิ้น ได้แก่ การศึกษาการพัฒนาแบบวัดทักษะการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้นำชุมชนที่บริหารงานตามหลักธรรมชาติ ของอนทัย ประสาน (2555) งานชิ้นนี้ได้พัฒนาแบบวัดทักษะการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้นำชุมชนตามหลักธรรมชาติ ในประเด็นของคุณภาพของแบบวัด และการสร้างเกณฑ์ปกติและการสร้างคู่มือการใช้แบบวัด การศึกษาความเป็นไปได้ของโรงไฟฟ้าฟาร์มกังหันลมใกล้ชายฝั่งทะเลและนอกชายฝั่งทะเลอ่าวไทย (เฟสหนึ่ง) โดยธนัญชัย สลักดีปรีดา

(2557) ได้ทำการศึกษาความเป็นไปได้ของโรงไฟฟ้าฟาร์มกังหันลมใกล้ชายฝั่งทะเลและนอกชายฝั่งทะเล อ่าวไทย โดยอาศัยแบบจำลองบรรยากาศ (Atmospheric Model) MC2 RAMS และ WRF ร่วมกับฐานข้อมูลมาตรฐาน NCEP/NCAR Re-analysis ในการจัดทำแผนที่ลมความละเอียดสูงครอบคลุมพื้นที่ที่ศึกษา เพื่อนำมาวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของโครงการ ส่วนโครงการนำร่องการบริหารจัดการและพัฒนาพื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่รับน้ำนองเพื่อการบรรเทาอุทกภัยขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ของพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตามแนวพระราชดำริ "แก้มลิงพื้นที่บางบาล(1) ของชูเกียรติ ทรัพย์ไพศาล (2551) ได้พัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมเป็นพื้นที่แก้มลิงเพื่อดำเนินการนำร่องและมีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาประสานงานและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และงานศึกษาการเสริมสร้างการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ของธงชัย เจริญนนท์ (2552) ได้ทดลองนำแนวทางการเสริมสร้างการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ไปใช้ในการบริหารจัดการองค์กร

5. ขั้นตอน Test

เป็นขั้นตอนการทดสอบต้นแบบหรือแบบจำลองที่ถูกสร้างขึ้นในขั้นตอน Prototype ไปทดสอบว่าได้ผลเป็นเช่นไร ก่อนจะนำต้นแบบหรือแบบจำลองนั้นไปดำเนินการจริง ซึ่งพบว่า มีงานศึกษาที่ดำเนินการมาจากถึงขั้นตอนนี้ 2 ชิ้น ได้แก่ การศึกษาถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงปูม้าและสาหร่ายทะเลสู่ชุมชน : ทางเลือกใหม่ของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดกระบี่ และพังงา ของบรรจง เทียนสงรัมย์ (2552) ได้นำองค์ความรู้การเลี้ยงปูม้าของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนมาให้กับชุมชนในเครือข่ายที่ได้คัดเลือกไว้ได้เข้ามามีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความต้องการของชุมชนและการสร้างความเข้มแข็ง ทั้งนี้ การศึกษาพบความสำเร็จที่แตกต่างกันในแต่ละชุมชน ขณะที่งานการเสริมสร้างการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ของธงชัย เจริญนนท์ (2552) ได้ทดลองใช้แนวทางการเสริมสร้างการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ภายหลังได้ประเมินความพึงพอใจในแนวทางที่เหมาะสมโดยผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย จำนวน 67 รูป/คน พบว่า การบริหารงานในมหาวิทยาลัยเป็นแบบมีส่วนร่วมทุกหน่วยงาน มหาวิทยาลัยได้นำผลการประเมินรอบแรกไปพัฒนาและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ และในแต่ละเรื่องมีหน่วยงานและผู้รับผิดชอบหน้าที่ในการพัฒนาการบริหารจัดการ

เป็นที่สังเกตว่า งานศึกษาธรรมาภิบาลประเภทบริหารจัดการที่อยู่ในขั้นตอน Test นี้ยังมีน้อยมาก และการทดสอบเกิดขึ้นทั้งในระดับองค์กรและในระดับพื้นที่ที่เฉพาะเจาะจงมากกว่าที่จะมีการขยายไปในหลายชุมชนหรือองค์กรอื่น ๆ

6. ขั้นตอน Implement

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการนำไปปฏิบัติ

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาล ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของไทยตามตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) พบว่า ขั้นตอน Empathize มีงานปรากฏจำนวนมากที่สุดและงานศึกษาทั้งหมดอยู่ในขั้นนี้ เมื่อเทียบกับงานศึกษาในขั้นตอน Define และ Ideate ที่เป็นขั้นถัดมานั้นมีจำนวนลดลง ส่วนในขั้นตอน Prototype งานหายไปจากขั้นก่อนหน้านี้อย่างมาก จนถึงขั้นสุดท้าย ขั้นตอน Test พบว่ามีงานเหลือเพียง 2 ชิ้น ทำให้สามารถพิจารณาได้ว่า งานส่วนใหญ่ยังคงติดอยู่ในตอนที่ 1 และ 2 สำหรับงานในขั้นที่ 3 ซึ่งระดมความคิดเห็นมีการนำมาใช้บ้าง แต่ยังมีไม่มากโดยเปรียบเทียบตามสัดส่วนของงานคือไม่ถึง 1 ใน 3 จากจำนวนงานทั้งหมด ในขณะที่ขั้นที่ 4 และขั้นที่ 5 ที่มีการสร้างต้นแบบและลองทดลองเพื่อทราบผลบางอย่าง งานศึกษาธรรมาภิบาล ประสิทธิภาพการบริหารจัดการยังดำเนินการศึกษาไปถึง จึงอาจกล่าวได้ว่า งานในตอนนี้ยังอยู่ในระดับที่ทำความเข้าใจและวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ เท่านั้น

3.4 ประเพณีที่ 2: กฎหมายและการกำกับดูแล

งานศึกษาธรรมาภิบาลในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและการกำกับดูแล สามารถแบ่งพัฒนาการออกได้เป็น 3 ช่วงหลัก โดยในช่วงแรก เป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2550-2554 งานศึกษาส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาในด้านการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและแก้ไขสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานด้านอาชีวศึกษา โดยงานส่วนมากจะเป็นการนำมาตรการทางด้านยุทธธรรมชุมชนและยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการยุทธธรรมเพื่อสร้างความเป็นธรรมและความสมานฉันท์ ในช่วงถัดมา เป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2555-2559 งานศึกษาในช่วงนี้ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจอรัฐที่มีผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรสำคัญ ๆ ของประเทศ และเป็นช่วงที่เริ่มมีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้เป็นกรอบในการดำเนินงานที่ชัดเจนขึ้น และในช่วงสุดท้าย เป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2560-2563 ซึ่งงานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การกำกับดูแลองค์กรหรือหน่วยงานระดับสูง รวมถึงการป้องกันและปราบปรามการทุจริตที่พัฒนาไปพร้อม ๆ กับกลไกสำคัญตามกรอบคิดหลักธรรมาภิบาล

3.4.1 พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในประเทศไทย

จากการทบทวนงานศึกษาทั้งหมด สามารถสังเคราะห์ด้วยการแบ่งธรรมาภิบาลประเภทกฎหมายและการกำกับดูแล ออกได้เป็น 3 ช่วง ตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

- **ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2550-2554)** งานศึกษามุ่งเน้นไปที่การจัดการความรู้และการปรับปรุงกฎหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้กับหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากหลังภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในปี พ.ศ.

2551 รัฐจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทอย่างยิ่งในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ และสร้างความเชื่อมั่นในการกำกับดูแล รวมทั้งการป้องกันความเสี่ยงและการจัดระเบียบข้อมูลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานให้สามารถพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมให้เป็นที่ยอมรับ (พิสิฐ ลิ้อธรรม, 2552) ซึ่งงานศึกษาในช่วงนี้ สามารถแบ่งออกได้ เป็น 3 หมวดใหญ่ ๆ ได้แก่

- การจัดการความรู้และการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน
- การจัดทำกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม
- การลงโทษทางอาญากับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

● **ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2554-2559)** งานศึกษามุ่งไปที่การจัดความไม่โปร่งใสกับการใช้อำนาจของ รัฐ โดยเป็นผลมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่นำมาสู่การพัฒนาระบบ บริหารภาครัฐหรือระบบราชการ โดยคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร) ได้กำหนดแผน ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย (พ.ศ. 2551 – 2555) โดยมีหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญคือ การ สร้างระบบการกำกับดูแลตนเองที่ดี เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งทำให้ บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อประชาชน และต่อสังคมโดยรวม⁵ โดย งานศึกษาในช่วงนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 หมวดใหญ่ ๆ ได้แก่

- การพิจารณากฎหมายกับความโปร่งใสและเป็นธรรม
- การจัดสรรทรัพยากรสาธารณะให้เกิดความโปร่งใสและเท่าเทียม
- การใช้กฎหมายในฐานะเครื่องมือพิทักษ์หลักนิติธรรม

● **ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2560-2563)** การปราบปรามโดยใช้กรอบธรรมาภิบาลเป็นตัวนำ ซึ่งมีที่มาจากสถานการณ์การทุจริตที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและ ปราบปรามการทุจริต ได้มีการปรับปรุงยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ให้ สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสถานการณ์การดำเนินงานด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตที่ เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564)⁶ งานศึกษาในช่วงนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 หมวด สำคัญ ๆ ได้แก่

- บทบาทของสภามหาวิทยาลัยกับการกำกับดูแลธรรมาภิบาล
- ระบบการทำงานกับการต่อต้านการทุจริต

⁵ ที่มา: <http://digital.nlt.go.th/items/show/13222>

⁶ ที่มา: https://www.nacc.go.th/article_attach/corruption.pdf

ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2550-2554) การจัดการความรู้และปรับปรุงกฎหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้กับหน่วยงานภาครัฐ

งานศึกษาธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในช่วงครึ่งทศวรรษแรก มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานผ่านการจัดการความรู้และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้นในคนทุกระดับ โดยงานศึกษาในช่วงนี้ จะมุ่งไปที่การนำกระบวนการทางกฎหมายมาสร้างให้เกิดกติกาในการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายของผู้คนในสังคม โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหรือผู้มีส่วนได้เสียมาสร้างความสมานฉันท์ ผ่านการผสานประโยชน์ที่แตกต่างและตกลงร่วมกันเป็นฉันทามติ

ทั้งนี้ งานศึกษาส่วนใหญ่ ยังมุ่งไปที่กลุ่มผู้บังคับใช้กฎหมาย โดยมีกลุ่มของงานเจ้าหน้าที่ตำรวจ ที่ต้องทำงานในลักษณะเชื่อมโยงกับเครือข่ายหรือผู้มีส่วนได้เสีย และในการปฏิบัติงานที่จะต้องมีชุมชนเป็นฐานราก เพื่อสร้างความเข้าใจของคนในชุมชนต่อกระบวนการแก้ไขปัญหา รวมถึงการใช้กระบวนการในรูปแบบของคดีอาญาเชิงสมานฉันท์ ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในกระบวนการหรือขั้นตอนเพื่อนำไปสู่ความยุติธรรมและความสมานฉันท์ในท้ายที่สุด

การจัดการความรู้และการจัดทำฐานข้อมูล

งานศึกษากฎหมายและการกำกับดูแลในประเทศไทยช่วงปีแรก เริ่มต้นด้วยการสร้างฐานข้อมูลเกี่ยวกับบริษัทข้ามชาติในประเทศไทยในรายอุตสาหกรรม โดยเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2550) ได้วิเคราะห์รูปแบบของนิติบุคคลต่างชาติที่เข้ามาประกอบธุรกิจในไทย ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงบทบาทของบริษัทข้ามชาติที่มีผลต่อระบบเศรษฐกิจ และศึกษาถึงส่วนแบ่งตลาดในอุตสาหกรรม รายได้จากการขาย และอัตราการเติบโตของรายได้ รวมถึงการจ้างงาน และการวิจัยและพัฒนา รวมถึงการศึกษาผลกระทบทางลบจากการเข้ามาประกอบกิจการของบริษัทข้ามชาติในประเทศไทย ที่ส่งผลทั้งในด้านมาตรฐานสิ่งแวดล้อม และการผูกขาดทางธุรกิจ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า อุปสรรคในการเข้ามาลงทุนประกอบกิจการในไทยของบริษัทข้ามชาติ มาจากความไม่แน่นอนของการบังคับใช้กฎหมายและกฎระเบียบ รวมทั้งกฎและกติกาของภาครัฐที่มีความไม่ชัดเจน ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ และกฎหมายการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวที่เข้มงวดเกินไป ทำให้บริษัทข้ามชาติถูกจำกัดประเภทการให้บริการแก่ลูกค้า

ผลการศึกษาของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2550) สอดคล้องกับผลการศึกษาจากงานของสุนีย์ สถาพร (2550) ที่ได้ทำการศึกษาในช่วงระยะเวลาเดียวกัน สุนีย์ สถาพร (2550) ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจลงทุนในประเทศไทยของนักลงทุนชาวออสเตรเลีย โดยได้ทำการวิเคราะห์เหตุผลในการเลือกลงทุนของนักลงทุนต่างชาติ พร้อมทั้งเปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขัน และการดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติของไทยกับประเทศอื่น ๆ ในทวีปเอเชีย ซึ่งจากความเห็นของนักลงทุนที่มีต่อกฎหมายและกฎระเบียบในไทย พบว่า นักลงทุนส่วนใหญ่ยังขาดความเชื่อมั่นในตัวบทกฎหมายและระบบ

กฎหมายไทย เนื่องจากกฎหมายโดยทั่วไปขาดความชัดเจน มีการตีความตามอำเภอใจ ไม่มีความสม่ำเสมอ และขึ้นอยู่กับเหตุผลทางการเมือง รวมถึงการที่การเมืองเข้ามามีอำนาจเหนือกฎหมาย ทำให้ถึงแม้จะมีกฎหมายที่ดี ก็ไม่มีการบังคับใช้ ประกอบกับระบบราชการไทยขาดประสิทธิภาพ

หลังจากนั้นไม่นาน สถานการณ์เกี่ยวกับการลักพาตัวและการที่มีคนหายในประเทศไทยเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีขบวนการขนย้ายบุคคล ทั้งโดยถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย นำไปสู่การแสวงหาผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยจากข้อมูลคนหายของศูนย์ข้อมูลคนหายเพื่อต่อต้านการค้ามนุษย์มูลนิธิกระจกเงา ในปี พ.ศ. 2551 แสดงให้เห็นว่า คนหายที่พลัดหลงและยังตามหาไม่พบอาจตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ ในปีถัดมานั้นเอง พิชรา สีนลอยมา (2552) ได้ทำการศึกษาในประเด็น การจัดการความรู้ด้านการสืบสวนติดตามคนหายในประเทศไทย โดยทำการศึกษาขั้นตอนและวิธีการสืบสวน นโยบายในการบริหารจัดการ รวมทั้งปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อประมวลผลและนำมาสร้างคู่มือการจัดการความรู้ด้านการสืบสวนติดตามคนหายในประเทศไทย พร้อมกันนั้นได้นำเสนอแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข ระเบียบ ข้อบังคับและกฎหมายต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการสืบสวนติดตามคนหายอีกด้วย

ในขณะที่ ศิริลักษณ์ โรจนกิจอำนวย (2554) ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาอีกเรื่องหนึ่ง โดยได้ทำการศึกษาการสร้างความรู้เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลที่ดีของระบบการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ภาครัฐ การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อจัดกลุ่มและลำดับความสำคัญของความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างธรรมาภิบาลที่ดีของระบบการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ภาครัฐ และเพื่อพัฒนาโมเดลองค์ประกอบของการจัดการความรู้เพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่ดี เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงระบบการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ของหน่วยงานภาครัฐให้มีธรรมาภิบาลที่ดีต่อไป

การจัดทำกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม

งานศึกษาในด้านการจัดทำกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม ซึ่งเป็นหลักสากลตามกรอบการศึกษาธรรมาภิบาล ได้ปรากฏขึ้นครั้งแรก โดยเป็นผลสืบเนื่องจากวิกฤติการณ์ทางการเมืองปี พ.ศ. 2549 และผลพวงจากการทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ในเรื่องการพิจารณาผ่านกฎหมายของสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่คาดว่าจะอาจมีการผ่านกฎหมายจำนวนมากหลังสภาวาระในเวลานั้น งานศึกษาของ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ (2551) ได้เล็งเห็นถึงโอกาสในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่ยากจะดำเนินการได้ในสมัยที่มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง จึงได้ทำการศึกษาเพื่อยกร่างกฎหมายและปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในขณะนั้น ซึ่งกฎหมายจำนวนหนึ่งมีปัญหาด้านการบังคับใช้ เพื่อนำเสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และเพื่อเฝ้าระวังและแจ้งเตือนการออกกฎหมายที่อาจเป็นประโยชน์ในวงแคบ และทำให้สาธารณะเสียประโยชน์ งานศึกษาจึงเป็นไปเพื่อช่วยให้การกลั่นกรองกฎหมายของรัฐบาลและสภานิติบัญญัติแห่งชาติมีความรัดกุมยิ่งขึ้น

ในขณะที่ปัญหาของกฎหมายระหว่างประเทศในช่วงเวลานั้น ได้มีการศึกษาโดย ตรีนตร สารพะงษ์ (2554) โดยในช่วงเวลาดังกล่าว การค้า การติดต่อและการขนส่งระหว่างไทย-ลาว มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น แต่ปัญหาเรื่องการตีความกฎหมายของไทยเป็นอุปสรรคและก่อให้เกิดการจำกัดสิทธิในสินค้า ซึ่งเป็นประเด็นที่ขัดกับหลักความเท่าเทียมและการไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง ที่จะต้องสร้างโอกาสในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและพัฒนาควบคู่ไปกับการดำเนินการทางกฎหมายที่เป็นธรรม งานศึกษาให้ข้อเสนอแนะว่า กรมการค้าต่างประเทศควรแก้ไขกฎหมายในการควบคุมการผ่านแดนให้มีความชัดเจนมากขึ้น หน่วยงานราชการต่าง ๆ ควรยอมรับแนวคิดเรื่องการผ่านแดน ถ้ายาล่า ซึ่งเป็นรูปแบบสากลในการขนส่งสินค้า กรมป่าไม้ควรแก้ไขบทบัญญัติเรื่องอำนาจในการออกใบเบิกทาง และ คณะกรรมการกฤษฎีกาควรจัดประชุมใหญ่เพื่อตอบข้อหารือของหน่วยงานต่าง ๆ ให้สามารถดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน

การลงโทษทางอาญากับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ที่จัดอยู่ในหลักสำคัญของธรรมาภิบาล ได้แก่ หลักการมีส่วนร่วม ที่มุ่งตอบสนองการเยียวยาต่อเหยื่ออาชญากรรม และเน้นแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดไม่ให้กลับมากระทำความผิดซ้ำ ซึ่งในกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ยังไม่อาจตอบสนองได้ การศึกษาในแนวปฏิบัติดังกล่าว เริ่มปรากฏในงานศึกษาของ ประธาน วัฒนาวณิชย์ (2551) ที่ได้ศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดทางด้านอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรมในการแก้ไขและฟื้นฟูผู้กระทำความผิดในชุมชน เน้นการบูรณาการด้านยุติธรรมชุมชน โดยนำมาตรการทางด้านยุติธรรมชุมชนมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการยุติธรรม และเพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขและฟื้นฟูผู้กระทำความผิดในชุมชน เพื่อให้การแก้ไขผู้กระทำความผิดในชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เช่นเดียวกับงานศึกษาทางด้านอาชญาวิทยาของ ประพนธ์ สหพัฒนา (2552) ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์พื้นที่ที่มีคดีลักทรัพย์ในปริมาณสูง (Hot Spot) ในกรุงเทพมหานคร เพื่อระบุบริเวณที่เกิดคดีดังกล่าว และหาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดเหตุคดีลักทรัพย์ ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมที่เกิดเหตุ โอกาสในการกระทำความผิด ผู้เสียหาย และเจ้าหน้าที่ตำรวจ รวมถึงการมุ่งเน้นที่จะนำงานศึกษาไปใช้ในการสร้างมาตรการป้องกันกระทำความผิดในคดีลักทรัพย์ โดยมุ่งหวังที่จะทำให้ความผิดประเภtnี้นลดลง และนำไปสู่ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาที่พบว่าข้อพิพาทในคดีอาญา มักเป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างบุคคล (Interpersonal Conflict) มากกว่าเป็นการกระทำต่อรัฐ โดยวิชัย ช่างหัวหน้า และคณะ (2552) ได้ศึกษาการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการไกล่เกลี่ยในศาลอาญา โดยศึกษาทฤษฎี แนวคิด และมาตรการทางกฎหมายและข้อจำกัดในการนำกระบวนการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนากฎหมายของไทยให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

งานศึกษาขั้นสุดท้ายในครึ่งทศวรรษแรก ยังคงเกี่ยวข้องกับระบบยุติธรรมทางอาญา ที่ผสมองค์ความรู้และเทคนิควิชาในทางนิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์เข้าด้วยกัน โดยใช้แนวคิดของวิชา “การวิเคราะห์กฎหมายด้วยเศรษฐศาสตร์” (Economic Analysis of Law) ซึ่งงานศึกษาของ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ (2554) ได้เรียกรอกรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวว่า “นิติเศรษฐศาสตร์” ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่สมมติว่า มนุษย์มีเหตุผลในการเลือกดำเนินการในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุด ดังนั้น หากระบบยุติธรรมอนุญาตให้ฟ้องคดีอาญาในกรณีข้อพิพาทส่วนบุคคลได้ ผู้เสียหายก็จะมีแรงจูงใจในการฟ้องคดีอาญามากกว่าที่ควรจะเป็น เพราะไม่ต้องแบกรับต้นทุนเองทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนั้น ต้นทุนสังคมจะสูงกว่าที่ควรจะเป็น หลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นสถานการณ์ดังกล่าวประกอบไปด้วย การมีจำนวนคดีเข้าสู่ระบบมากเกินกว่าที่ศาลจะสามารถพิจารณาให้เสร็จสิ้นได้ทันในแต่ละปี การมีคดีค้างในศาลจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสำคัญในด้านประสิทธิภาพกับระบบยุติธรรมทางอาญาของไทย เป็นต้น

นอกจากนี้ เรือรบยังมีนักโทษมากกว่าขีดความสามารถที่จะรองรับได้ประมาณร้อยละ 70 ซึ่งปัญหาดังกล่าวไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนทรัพยากร แต่เพราะกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยใช้ทรัพยากรทั้งด้านงบประมาณและด้านบุคลากรมากกว่าหลายประเทศ ดังนั้น การมีทางเลือกในการลงโทษทางอาญา เช่น การไต่ถาม หรือการจำคุกปรับ อาจเป็นทางเลือกที่จะช่วยให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้มีต้นทุนต่ำลง และมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในประเทศไทย จำนวนทั้งสิ้น 10 ชิ้น ในช่วงระยะเวลาที่ 1 (ระหว่าง พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2554) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากลตามแนวทางของสหประชาชาติ ที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่ มุ่งเน้นไปที่หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยมุ่งให้กระบวนการและสถาบันสามารถดำเนินงานเพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ตรงตามความต้องการของชุมชนหรือผู้มีส่วนได้เสียในสังคม ภายใต้การใช้ทรัพยากรที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งหลักการดังกล่าว ปรากฏอย่างเด่นชัดในกลุ่มงานศึกษาด้านการจัดการความรู้ และการจัดทำฐานข้อมูล ในขณะที่แนวทางตามหลักนิติธรรม ถูกสนับสนุนให้มีมากในลำดับรองลงมา โดยปรากฏในกลุ่มงานศึกษาด้านการจัดทำกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม ส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐต้องบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นกลาง และกลุ่มงานสุดท้าย ได้แก่ การศึกษาด้านการลงโทษทางอาญากับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ พบว่ามีความสอดคล้องกับหลักฉันทามติอย่างเข้มข้น ซึ่งเป็นการประสานประโยชน์ที่แตกต่างเพื่อนำไปสู่ผลประโยชน์สูงสุดของชุมชน

ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2555-2559) การขจัดความไม่โปร่งใสกับการใช้อำนาจของรัฐ

งานศึกษาธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในอีกครึ่งทศวรรษถัดมา เริ่มมีการศึกษาธรรมาภิบาลอย่างเจาะจงขึ้น เพื่อนำมาใช้ในการป้องกันการทุจริตที่ชัดเจนและเข้มข้นมากขึ้น โดยเฉพาะ

การมุ่งเน้นไปที่การใช้อำนาจรัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อส่วนรวม ทั้งในด้านการพิจารณา กฎหมายให้มีความโปร่งใส การตรวจสอบอย่างรัดกุมในด้านการวินิจฉัยและการบังคับใช้ รวมถึงการใช้ กฎหมายในลักษณะของเครื่องมือบ่มเพาะหลักนิติธรรม ด้วยการใช้กรอบของกฎหมายอย่างเป็นกลางให้ เกิดขึ้นในสังคม

นอกจากการมุ่งเน้นไปที่ตัวบทกฎหมายและการใช้อำนาจรัฐในการบริหารจัดการทรัพยากร สาธารณะแล้ว งานศึกษาในยุคนี้ ยังให้ความสำคัญกับการกำกับดูแล อันเป็นบทบาทที่ภาครัฐควรมุ่งให้ เกิดความโปร่งใสและเป็นธรรมแก่ผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนหรือสังคม โดยเฉพาะการนำหลักการมีส่วนร่วม เข้ามาใช้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นของตนผ่านองค์กรหรือตัวแทนที่ถูกต้อง ตามกฎหมายได้ ซึ่งถือเป็นการสนองตอบต่อหลักความรับผิดชอบที่สถาบันภาครัฐควรกระทำอย่างเปิดเผย ทั้งในระดับสาธารณะและในระดับสถาบัน

การพิจารณากฎหมายกับความโปร่งใสและเป็นธรรม

งานศึกษากฎหมายและการกำกับดูแลใน 2 ปีแรกของยุคที่สอง คือช่วงปี พ.ศ. 2555 ถึง พ.ศ. 2556 งานศึกษาส่วนใหญ่ มุ่งเน้นไปในการการกำกับดูแล ผ่านการพิจารณาการบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้ เกิดความเป็นธรรมในสังคม งานศึกษา 2 ชิ้นแรกเกิดขึ้นในปีเดียวกัน เริ่มต้นจากงานที่ศึกษาบทบาทหน้าที่ ของแพทยสภา ซึ่งเป็นองค์กรควบคุมและกำกับดูแลผู้ประกอบการวิชาชีพเวชกรรม โดยไพศาล ลิ้มสถิตย์ (2555) ได้ทำการศึกษากลไกธรรมาภิบาลในการควบคุมวิชาชีพเวชกรรมในต่างประเทศ ผ่านกรณีศึกษา ประเทศสหราชอาณาจักร นิวซีแลนด์ และแอฟริกาใต้ เพื่อให้ได้ตัวอย่างกลไกเสริมสร้างธรรมาภิบาลของผู้ ประกอบวิชาชีพเวชกรรม และนำแนวทางในการออกแบบกลไกธรรมาภิบาลผู้ประกอบการวิชาชีพเวชกรรมใน ต่างประเทศ มาเป็นแนวทางในการพัฒนาธรรมาภิบาลผู้ประกอบการวิชาชีพเวชกรรมในประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า องค์กรแพทยสภาในต่างประเทศพยายามปรับตัวหรือพัฒนาองค์กรของ ตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเมื่อเกิดกรณีที่ประชาชนหรือผู้ป่วยได้รับความเสี่ยงหรืออันตรายจากการ รักษาของแพทย์ ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากข้อบกพร่องของแพทยสภา ที่จะต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ ที่เกี่ยวข้อง ผ่านระบบหรือกลไกธรรมาภิบาล แต่ระบบอาจไม่มีประสิทธิภาพมากพอ ไม่ว่าจะเป็นการให้ สถานะทางกฎหมายของแพทยสภาที่ควรเป็นหน่วยงานรัฐที่เป็นอิสระ มิใช่ส่วนราชการทั่วไป รวมถึงการ ป้องกันปัญหาผลประโยชน์ขัดกัน ที่กรรมการแพทยสภามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามแนวปฏิบัติทางจริยธรรม เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกครอบงำหรือถูกแทรกแซงการทำงานจากองค์กรหรือกลุ่มบุคคล โดยจะต้องยึดถือ ความโปร่งใส และให้ความสำคัญกับการเปิดเผยตำแหน่งหน้าที่ ความเป็นหุ้นส่วน ความเป็นเจ้าของ หรือ การถูกว่าจ้างในหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ รวมถึงการเปิดเผยผลประโยชน์ส่วนตัว ต่อสาธารณชน และยังต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของแพทยสภา รวมทั้งเปิด

ช่องทางให้ประชาชนหรือผู้ป่วยสามารถใช้สิทธิร้องเรียน เมื่อเห็นว่าตนเองถูกละเมิดสิทธิ ได้รับความเสียหายจากบริการทางการแพทย์ที่เป็นความบกพร่องของแพทย์

โดยในปีเดียวกัน มีงานศึกษาของ อิสมาแอ สาเมาะ (2555) ที่ได้ศึกษาบทบาทหน้าที่และปัญหาของกฎหมายอิสลาม(ฟัตวา) ของรัฐเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับกรณีของดาโต๊ะ ยุติธรรมและจุฬาราชมนตรี ที่มีปัญหาลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งจะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิมในประเทศไทย รวมถึงสามารถใช้เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการในเรื่องศาลชะรีอะฮ์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการอิสลาม และคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรี

ในปีถัดมา นันทวัฒน์ บรมานันท์ (2556) ได้ศึกษาถึงความเป็นมาของมาตรา 103/7 วรรคหนึ่ง และวรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 โดยเน้นศึกษาพัฒนาการของการบังคับใช้กฎหมายเพื่อป้องกันการทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ ซึ่งมีที่มาจากกรณีที่ประเทศไทยประสบปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ กระทั่งทำให้รัฐต้องสูญเสียงบประมาณแผ่นดินในแต่ละปีเป็นจำนวนมหาศาล ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการไม่เปิดเผยข้อมูลและขั้นตอนในการจัดซื้อจัดจ้าง ทำให้การดำเนินการขาดความโปร่งใส และเป็นช่องทางให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามาแสวงหาประโยชน์ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐเป็นอย่างมาก

การจัดสรรทรัพยากรสาธารณะให้เกิดความโปร่งใสและเท่าเทียม

งานศึกษาในด้านความไม่โปร่งใสกับการใช้อำนาจของรัฐ เริ่มปรากฏชัดมากขึ้นในช่วงปี 2557 เป็นต้นมา โดยวรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง (2557) ได้ศึกษาระบบธรรมาภิบาลของสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ซึ่งเป็นองค์กรอิสระ ที่มีหน้าที่ในการจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ซึ่งในช่วงระยะเวลา 3 ปีนับตั้งแต่เข้าดำรงตำแหน่งในปี พ.ศ. 2554 ได้มีหน่วยงานหลายภาคส่วน ทั้งโครงการติดตามนโยบายสื่อและโทรคมนาคม สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน และคณะกรรมการการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน กสทช. ได้ออกมาวิพากษ์วิจารณ์ถึงการดำเนินงานและการออกแบบนโยบายที่ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะเท่าที่ควร ซึ่งนอกจากปัญหาในด้านเนื้อหาของนโยบายแล้ว กสทช. ยังถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงระบบธรรมาภิบาลองค์กรที่ล้มเหลวในหลากหลายมิติ ทั้งการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณะ กระบวนการจัดทำและการกำหนดนโยบาย การรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ การรับและจัดการเรื่องร้องเรียนของประชาชน และการใช้งบประมาณที่ขาดความโปร่งใส ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดเนื้อหาของนโยบาย

ในปีเดียวกัน กรกฎ ทองชะโชค (2557) ได้ศึกษาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของไทย เพื่อเสนอแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อให้การทำชลประทานมีประสิทธิภาพ และมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งรัฐบาลมี

หน้าที่ที่จะต้องบริหารจัดการน้ำ โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตรของเกษตรกร

นอกจากงานศึกษาในเรื่องการจัดสรรคลื่นความถี่และการจัดสรรทรัพยากรน้ำให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความโปร่งใสแล้ว ในปี พ.ศ. 2557 ยังมีงานศึกษาความเป็นมาของหลักเกณฑ์ RIA ของประเทศกลุ่ม OECD และแนวปฏิบัติในการใช้ RIA ในประเทศกำลังพัฒนา เพื่อเสนอแนวทางการใช้ RIA ในประเทศไทย โดยเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2557) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและทบทวนหลักเกณฑ์ความจำเป็นในการตรากฎหมาย รวมถึงการวัดผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในขณะนั้น ซึ่งการประเมินผลกระทบของกฎหมาย ได้อาศัยการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสีย โดยให้ความสำคัญกับความโปร่งใสในกระบวนการการจัดทำ RIA ให้ถูกต้อง เพื่อให้กฎหมายที่นำมาบังคับใช้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ต่อมาในปี 2558 ได้มีงานศึกษาการกำกับดูแลธรรมาภิบาลเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับตลาดทุนไทยในการเข้าสู่การแข่งขันในประชาคมอาเซียน โดยณดา จันทรสม (2558) ได้ศึกษาเปรียบเทียบกรอบมาตรฐาน ASEAN and Plus Standards และ International Organization of Securities Commissions (IOSCO) ที่ใช้ในการกำกับดูแลตลาดทุน และศึกษาเปรียบเทียบกฎระเบียบ ข้อบังคับในการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ของประเทศสมาชิกในประชาคมอาเซียน เพื่อหาแนวทางในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันให้กับตลาดทุนไทย ให้สามารถแข่งขันได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระดับภูมิภาคอาเซียนและในระดับประชาคมโลก

ในขณะที่สถานการณ์ภายในประเทศ ในประเด็น การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชน ยังคงถูกยึดโยงกับปัญหาการคอร์รัปชัน ที่เป็นปัญหาเรื้อรังในระบบเศรษฐกิจและสังคมไทยมาเป็นระยะเวลานาน เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และธิปไตย แสละวงค์ (2558) ได้ศึกษาความสามารถในการเข้าถึงสื่อสาธารณะของคนไทยว่ามีความสามารถเข้าถึงข้อมูลผ่านช่องทางใดบ้าง และมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงอย่างไรในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา และได้วิเคราะห์ถึงความเป็นอิสระของสื่อแต่ละรูปแบบ รวมถึงการสำรวจการใช้งบประมาณในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของรัฐในสื่อต่าง ๆ เพื่อศึกษาว่าหน่วยงานของรัฐแต่ละแห่ง มีการใช้งบประมาณในส่วนนี้มากน้อยและคุ้มค่าเพียงใด และยังได้ศึกษาแนวทางในการป้องกันการแทรกแซงสื่อของภาครัฐในต่างประเทศว่ามีวิธีการใดบ้าง มีความแตกต่างกับของประเทศไทยอย่างไร

การใช้กฎหมายในฐานะเครื่องมือพิทักษ์หลักนิติธรรม

งานศึกษาธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในช่วงปีสุดท้ายของยุคที่ 2 นี้ มุ่งศึกษากระบวนการพัฒนากฎหมาย ที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายได้

อุดม รัฐอมฤต (2559) ได้รวบรวมรูปแบบกระบวนการนำเสนอนโยบายที่เป็นโครงการขนาดใหญ่ และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาทุจริตเชิงนโยบายที่นำเสนอ โดยฝ่ายการเมืองของประเทศไทย และได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาเครื่องมือทางกฎหมายเพื่อใช้เป็นกรอบ ในการป้องกันและตรวจสอบการนำเสนอและผลักดันนโยบายของต่างประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สิงคโปร์ ญี่ปุ่น และฝรั่งเศส เพื่อให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ หรือ ดำเนินการตรากฎหมายใหม่เพื่ออุดช่องว่างของกฎหมายที่ไม่สามารถเข้าไปจัดการกับปัญหาการทุจริตเชิง นโยบายได้ เช่นเดียวกับงานของจักรกฤษณ์ ควรพจน์ และคณะ (2559) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาเครื่องมือใน การส่งเสริมหลักนิติธรรม/นิติรัฐในไทย เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาความรู้ กลไกและเครื่องมือในการส่งเสริม นิติธรรม/นิติรัฐให้เป็นระบบ และเพื่อใช้เป็นองค์ความรู้ในการพัฒนายุทธศาสตร์ สามารถนำไปต่อยอดใน การทำดัชนีนิติธรรม/นิติรัฐ ในผลการศึกษาได้นำเสนอวิธีการจัดทำดัชนี ที่มีลักษณะเป็นเหมือนคู่มือ เบื้องต้นด้วย

ในด้านการกำกับดูแล งานศึกษาของณดา จันทน์สม (2559) ได้ศึกษาแนวคิดของการกำกับดูแล กิจกรรมที่ดีของสหกรณ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากลและเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล โดยศึกษา โครงสร้าง กฎและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของการกำกับดูแลกิจการสหกรณ์ และจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อ พัฒนาระบบการกำกับดูแลสหกรณ์ในประเทศไทย เพื่อให้การบริหารกิจการมีความสอดคล้องตามหลัก ธรรมาภิบาล และลดความเสี่ยงต่อความมั่นคงของสหกรณ์และขบวนการสหกรณ์ เช่นเดียวกับงานศึกษา ของบุษยรัตน์ กาญจนดิษฐ์ (2559) ที่ได้วิเคราะห์สาเหตุและที่มาของปัญหา ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ สิทธิการรวมตัวและเจรจาต่อรองของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในไทยเข้าไม่ถึงการคุ้มครอง รวมถึง วิเคราะห์แนวทางการแก้ปัญหาและวิธีการที่เหมาะสมในการรวมตัวและเจรจาต่อรองของแรงงาน เพื่อ จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแก้ไขปรับปรุงหรือเพิ่มเติม พ.ร.บ.แรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 ให้มีความเหมาะสมและเป็นธรรมมากขึ้น

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในประเทศไทย จำนวนทั้งหมด 12 ชิ้น ในช่วงระยะเวลาที่ 2 (ระหว่าง พ.ศ. 2555 ถึง พ.ศ. 2559) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาล สากล ตามแนวทางของสหประชาชาติที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ พบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้น ไปที่หลักความโปร่งใส โดยมุ่งให้การใช้อำนาจอรัฐเป็นไปในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะ ป้องกัน การทุจริต ผ่านการให้ความสำคัญกับกฎหมายที่ต้องบังคับใช้อย่างเป็นกลาง เป็นไปตามหลักนิติธรรม เช่นเดียวกับหลักประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ ที่ถูกให้ความสำคัญในลำดับถัดมา

ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2560-2563) การปราบปรามโดยใช้กรอบธรรมาภิบาลเป็นตัวนำ

งานศึกษาธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในช่วงนี้ เริ่มมีการนำเอาหลักธรรมาภิบาล มาใช้เป็นกลไกในการป้องกันการคอร์รัปชันอย่างชัดเจนมากขึ้น ทั้งในสถาบันที่เป็นองค์กรหรือหน่วยงาน

ภาครัฐและในระดับชุมชน รวมถึงการศึกษาอำนาจหน้าที่ของบุคคลที่ดำรงตำแหน่งสำคัญในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา และการตรวจสอบระบบการทำงานเพื่อป้องกันการทุจริตในหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ

บทบาทของสภามหาวิทยาลัยกับการกำกับดูแลธรรมาภิบาล

จากปัญหาการร้องเรียนเกี่ยวกับความไม่โปร่งใสในการบริหารจัดการ โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งผู้บริหารระดับสูงของสถาบันอุดมศึกษา ทั้งการสรรหาอธิการบดี การได้มาซึ่งองค์ประกอบของสภามหาวิทยาลัย และปัญหาการบริหารมหาวิทยาลัยที่ขาดธรรมาภิบาลซึ่งเป็นประเด็นรุนแรงอยู่ในสังคม ณ ขณะนั้น นงนุช ศรีสุข (2560) ได้ศึกษาบทบาทของสภามหาวิทยาลัยในการกำกับดูแลผู้บริหารมหาวิทยาลัยเพื่อมุ่งสู่หลักธรรมาภิบาล โดยมีแนวคิดจากปัญหาที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยบูรพา การศึกษาชิ้นนี้มุ่งค้นหาคำว่า ควรพัฒนาตัวชี้วัดใดบ้าง เพื่อนำมาใช้ในการกำกับดูแลธรรมาภิบาลของผู้บริหารมหาวิทยาลัย ต่อมา ณา จันทรสม (2563) ได้ศึกษาแนวทางในการกำกับธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษาในต่างประเทศ เพื่อศึกษากฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการได้มาและการสรรหาสภามหาวิทยาลัย และผู้บริหารระดับสูงในมหาวิทยาลัยของรัฐ เพื่อศึกษาบทบาทของสภามหาวิทยาลัยในการกำกับธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ 2 ประเภทหลัก คือ มหาวิทยาลัยของรัฐ และมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดยเปรียบเทียบระหว่างกัน เพื่อหาแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งในบทบาทหน้าที่ของสภามหาวิทยาลัย ในปีเดียวกัน งานศึกษาของ จูน เจริญเสียง และคณะ (2563) ได้ทำการศึกษาและเปรียบเทียบกระบวนการสรรหาแต่งตั้งกรรมการและผู้บริหารระดับสูง และการกำกับธรรมาภิบาลของมหาวิทยาลัยราชภัฏ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล เพื่อศึกษากฎระเบียบที่เกี่ยวข้องและวิเคราะห์โครงสร้างธรรมาภิบาลของมหาวิทยาลัย เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางในการกำกับธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษา

ระบบการทำงานกับการต่อต้านการทุจริต

ในช่วงสุดท้ายของงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในประเทศไทย พบว่ามีการนำแนวทางการวิเคราะห์ด้วยหลัก “นิติเศรษฐศาสตร์” มาใช้อีกครั้ง นับตั้งแต่การศึกษาครั้งแรกของ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ (2554) ในเรื่องนิติเศรษฐศาสตร์ของระบบยุติธรรมทางอาญาของไทย ซึ่งเป็นงานศึกษาในช่วงท้ายของยุคที่ 1 ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยในช่วงยุคที่ 3 นี้ เมธี ครองแก้ว (2560) ได้นำแนวคิดและเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการวิเคราะห์และประเมินความมีประสิทธิภาพของกิจกรรมต่อต้านการทุจริตของคณะกรรมการ ป.ป.ช. โดยคำนึงถึงลักษณะในเชิงประวัติศาสตร์ การเมือง และกฎหมายของกิจกรรมดังกล่าว งานศึกษาชิ้นนี้ มุ่งค้นหาช่องทางในการปฏิรูประบบกฎหมายที่จะนำไปสู่การกำหนดและใช้กฎหมายต่อต้านการทุจริตให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น และเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่สูงขึ้นในการต่อต้านการทุจริตภายใต้กรอบการศึกษาทางเศรษฐศาสตร์

ในปีถัดมา วิชาญพงษ์ โพธิ์พิรุฬห์ (2561) ได้ศึกษาเปรียบเทียบระบบการแจ้งเบาะแสการทุจริตคอร์รัปชันของประเทศไทยกับมาตรฐานสากล (International Standards) และมาตรฐานของประเทศต้นแบบ (Best Practices) และประเมินประสิทธิผลของระบบการให้เบาะแสการทุจริตคอร์รัปชันในขณะนั้น โดยใช้การสำรวจความคิดเห็นและทัศนคติของเครือข่ายและภาคีในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตกับทุกภาคส่วน ทั้งในเชิงนโยบาย กฎหมาย มาตรการ โครงสร้างอำนาจหน้าที่ และการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงได้ศึกษากลไกการเฝ้าระวังและการให้เบาะแสการทุจริตคอร์รัปชันในระดับชุมชนและหน่วยงานปกครองในระดับพื้นที่ภาคใต้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาต้นแบบและแนวทางการขยายผลระบบบริหารจัดการที่ดีหรือธรรมาภิบาลในระดับชุมชนและท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือในการเฝ้าระวังและการให้เบาะแสการทุจริตคอร์รัปชัน เพื่อให้เป็นพื้นที่ปลอดการคอร์รัปชัน (Corruption Free Area) ต่อไป โดยงานศึกษาดังกล่าว ยังได้ศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อแรงจูงใจหรือความคิดในการออกมาให้เบาะแสการทุจริตคอร์รัปชัน โดยสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลประสบการณ์การคอร์รัปชันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ให้ความสำคัญกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐในฐานะผู้ให้เบาะแสจากภายในองค์กร (Internal Whistleblowers) และภาคประชาชนในฐานะผู้ให้เบาะแสจากภายนอกองค์กร (External Whistleblowers) เพื่อเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างประสิทธิผลของระบบการให้เบาะแสในเชิงนโยบาย และเพื่อปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้สามารถนำมาใช้บูรณาการ การป้องกันและปราบปรามการทุจริตได้

งานศึกษาระบบการทำงานกับการต่อต้านการทุจริตขึ้นถัดมา โดยอุดม รัฐอมฤต (2561) ได้ศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายในการร่วมมือกันทำงานขององค์กรอิสระหรือหน่วยงานอื่นของรัฐในต่างประเทศ ที่ทำหน้าที่ป้องกันและปราบปรามการทุจริตเชิงนโยบาย เพื่อนำมาใช้เป็นต้นแบบและนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมสำหรับประเทศไทย รวมทั้งศึกษาถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่เกี่ยวกับการวางระบบการทำงานร่วมกันขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ และบทบาท อำนาจหน้าที่และความเชื่อมโยงในการทำงานของแต่ละองค์กร และจัดทำข้อเสนอแนะทางกฎหมายในการกำหนดมาตรการ วิธีการทำงานร่วมมือกันขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตเชิงนโยบายเพื่อให้มีประสิทธิภาพ

ในขณะที่งานศึกษาของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ได้สร้างดัชนีบ่งชี้โอกาสการคอร์รัปชันในระดับจังหวัด (PROVINCIAL Corruption Probability Index) 77 จังหวัด เพื่อใช้เป็นเครื่องมือบ่งชี้ความก้าวหน้าของการลดการคอร์รัปชันโดยเปรียบเทียบในระดับจังหวัด และเพื่อสร้างความตื่นตัวให้กับประชาชนและหน่วยงานในพื้นที่ โดยได้พัฒนาต้นแบบและแนวทางในการขยายผลของระบบบริหารจัดการที่ดีหรือธรรมาภิบาลในหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับประชาชน โดยพัฒนากระบวนการสำคัญ ทั้งการเปิดเผยข้อมูล และกระบวนการอื่นที่ประชาชนจะสามารถมีส่วนร่วมในติดตามตรวจสอบและร่วมแก้ไขปัญหาได้ นอกจากนี้ ยังได้สร้างความตระหนักรู้ให้แก่ประชาชน โดยการสร้างการเรียนรู้จากกรณีศึกษา

การทุจริตคอร์รัปชันในโครงการขนาดใหญ่ ด้วยการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลประสิทธิภาพการคอร์รัปชันในระดับครัวเรือน และการร่วมกันแบ่งปันประสบการณ์

ในปีเดียวกัน ปูน วิชชุไตรภพ และคณะ (2561) ได้วิเคราะห์และประเมินประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับตัวแทนอำพราง (Nominee) ในโซ่อุปทานการท่องเที่ยวและบริการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการจัดการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมด้วยกระบวนการการมีส่วนร่วม และได้พัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับพัฒนากฎหมายป้องกันตัวแทนอำพรางในโซ่อุปทานการท่องเที่ยวและบริการของไทย เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการจัดการเพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน รวมถึงการพัฒนาข้อเสนอเชิงการจัดการเพื่อลดผลกระทบจากตัวแทนอำพราง ด้วยการจัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็น (ประชาพิจารณ์) ในการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย

งานชิ้นสุดท้ายในการศึกษาระบบการทำงานกับการต่อต้านการทุจริต มีลักษณะเช่นเดียวกับงานศึกษาในช่วงท้ายของยุคที่ 1 คือ งานศึกษาในด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยปิยะ อุทาโย และคณะ (2561) ได้เปรียบเทียบการบริหารจัดการงานตำรวจและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อดูแลความปลอดภัยให้กับสาธารณะในขอบเขตความปลอดภัยจากอาชญากรรม ของประเทศสมาชิกอาเซียน 10 ประเทศ โดยนำมาใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงงานตำรวจและการรักษาความปลอดภัยสาธารณะของไทย

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในประเทศไทย จำนวนทั้งหมด 9 ชิ้น ในช่วงระยะเวลาที่ 3 (ระหว่าง พ.ศ. 2560 ถึง พ.ศ. 2563) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากล ตามแนวทางของสหประชาชาติ พบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักประสิทธิผลและประสิทธิภาพ โดยมุ่งให้กระบวนการและสถาบันสามารถดำเนินงานเพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ตรงตามความต้องการของชุมชนหรือผู้มีส่วนได้เสียในสังคม ภายใต้ความโปร่งใส ทั้งนี้ หลักการตอบสนองและหลักการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียได้แสดงความคิดเห็นของตน รวมถึงการจะต้องคำนึงถึงกระบวนการที่ให้บริการอย่างครบถ้วน ก็เป็นหลักต่อมาที่ถูกให้ความสำคัญในช่วงสุดท้ายของงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในประเทศไทย

หากพิจารณาด้วยวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า งานศึกษาในช่วงที่ 3 ส่วนใหญ่ มีลักษณะเช่นเดียวกับงานศึกษาในช่วงที่ 1 และ 2 คือ งานศึกษาที่มีจำนวนมากที่สุดจัดอยู่ในด้านนิติศาสตร์ โดยมีจำนวน 5 ชิ้น ลำดับรองลงมาเป็นงานศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ มีจำนวน 4 ชิ้น ในขณะที่งานศึกษาด้านรัฐศาสตร์ มีจำนวน 3 ชิ้น และงานศึกษาในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มีจำนวน 2 ชิ้น (มีการนับซ้ำในแต่ละศาสตร์)

3.4.2 การสังเคราะห์ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ

จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลของไทย ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 31 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้มีการระบุถึงประเด็นปัญหา หรือวงจรธรรมชาติของปัญหา มีการกำหนดกลุ่มและเป้าหมาย หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ พร้อมทั้งบรรยายถึงความสำคัญของปัญหาไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงความเป็นไปได้ ผลกระทบในวงกว้าง มีการระบุขนาดของปัญหา และความรุนแรงของปัญหาไว้อย่างเหมาะสม

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลของไทยในขั้นตอนนี้ ในช่วงแรก ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย โรงเรียนนายร้อยตำรวจ และคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีงานศึกษาแต่ละ 2 ชิ้น ในยุคถัดมา หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษายังคงเป็นสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 4 ชิ้น และในยุคสุดท้าย หน่วยงานที่ทำการศึกษามากที่สุด คือ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ โดยมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 3 ชิ้น หากพิจารณาจากทั้งสามยุค นับตั้งแต่ พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2563 จะพบว่า หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในประเทศไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ที่ศึกษาไว้ทั้งสิ้น 7 ชิ้น ตลอดช่วงระยะเวลา 14 ปี

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษาเน้นไปที่ประเด็นการจัดความไม่โปร่งใสกับการใช้อำนาจรัฐเป็นหลัก โดยมีงานศึกษามากที่สุดเป็นจำนวนทั้งสิ้น 12 ชิ้น ซึ่งในจำนวนนี้ งานศึกษา 5 ชิ้น (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, 2557; กรกฎ ทองชะโชค, 2557; เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2557; ฝนดา จันทร์สม, 2558; เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และธิปไตย แสละวงค์, 2558) มุ่งศึกษาเรื่องการจัดสรรทรัพยากรสาธารณะให้เกิดความโปร่งใสและเท่าเทียม ในขณะที่งานศึกษาอีก 4 ชิ้น (อุดม รัฐอมฤต, 2559; จักรกฤษณ์ ควรวจน์ และคณะ, 2559; ฝนดา จันทร์สม, 2559; บุษยรัตน์ กาญจนดิษฐ์, 2559) มุ่งศึกษาเรื่องการใช้กฎหมายเพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษาไว้ซึ่งหลักนิติธรรม ส่วนงานศึกษาอีก 3 ชิ้น (ไพศาล ลิ้มสถิตย์, 2555; อิศมาแอ สาเมาะ, 2555; นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2556) มุ่งเน้นเรื่องการพิจารณาในต้วบทกฎหมายให้มีความโปร่งใสและเป็นธรรมกับทุกฝ่าย (ดูรายละเอียดได้จากตารางในภาคผนวก)

งานศึกษาส่วนใหญ่ให้ข้อเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ หน่วยงานและองค์กรภาครัฐควรเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในดำเนินงาน โดยเฉพาะในกระบวนการที่จะช่วยส่งเสริมให้ผลลัพธ์ของงานเป็นไปตามความต้องการของชุมชนหรือผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมด ภายใต้การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งมีงานศึกษาที่กล่าวถึงประเด็นนี้มากถึง 19 ชิ้น จากจำนวนงานศึกษาทั้งหมด โดยตัวอย่างงานศึกษาที่สะท้อนในประเด็นนี้ได้ชัดเจน ได้แก่ งานศึกษาของ เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และธิปไตย แสละวงค์ (2558) ที่ได้เสนอแนวทางและมาตรการในการป้องกันการแทรกแซงสื่อของภาครัฐ โดยเสนอว่าควร

ต้องมีการออกกฎหมายว่าด้วยการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของรัฐ เพื่อกำหนดกรอบการใช้งานใช้งบประมาณในการซื้อพื้นที่ประชาสัมพันธ์ในสื่อเอกชน โดยกฎหมายดังกล่าวต้องมีบทบัญญัติที่สำคัญ 4 ด้าน คือ 1) คำนินยาม 2) เนื้อหาของโฆษณาประชาสัมพันธ์ของรัฐ 3) กระบวนการใช้งบประมาณ และ 4) การบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งในงานศึกษาได้ระบุขอบเขตและความหมายของแต่ละข้อไว้โดยละเอียด

2. ขั้นตอน Policy Formulation

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 21 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้ศึกษาเพื่อพัฒนาทางเลือกของนโยบายหรือศึกษาเพื่อแสวงหาทางเลือกในการบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงความสามารถในการปฏิบัติตามแนวทางการบริหารทรัพยากรด้วยความเป็นธรรม ซึ่งหัวใจสำคัญของงานศึกษา มักจะกล่าวถึงบทบาทของสถาบันหรือหน่วยงานที่จะต้องยึดถือหลักความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้เสียในทุกระดับ

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลของไทยในขั้นตอนนี้ ในช่วงแรก ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย โดยมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 3 ชิ้น ในยุคถัดมา หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษา ยังคงเป็นสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งมีงานศึกษาอีกจำนวน 3 ชิ้น และในยุคสุดท้าย หน่วยงานที่ทำการศึกษาในขั้นตอนนี้มากที่สุด คือ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มีงานศึกษาจำนวน 3 ชิ้น โดยหากพิจารณาจากทั้งสามยุค จะพบว่า หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ที่ศึกษาไว้ทั้งสิ้น 6 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษาเน้นไปที่ประเด็นการจัดการความรู้และปรับปรุงกฎหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานให้กับหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก ซึ่งมีงานศึกษามากที่สุด จำนวนทั้งสิ้น 8 ชิ้น โดยในจำนวนนี้ งานศึกษา 3 ชิ้นแรก (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2550; พัชรา สีนลอยมา, 2552; ศิริลักษณ์ โรจนกิจอำนวย, 2554) มุ่งศึกษาเรื่องการจัดการความรู้และการจัดทำฐานข้อมูล ในขณะที่งานศึกษาอีก 3 ชิ้นถัดมา (ประพนธ์ สหพัฒนา, 2552; วิชัย ช่างหัวหน้า และคณะ, 2552; สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ, 2554) มุ่งศึกษากระบวนการลงโทษทางอาญากับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และงานศึกษา 2 ชิ้นสุดท้าย (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2551; ตรีเนตร สารพงษ์, 2554) มุ่งศึกษาเรื่องการปรับปรุงและจัดทำกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม

ในส่วนข้อเสนอของงานศึกษาส่วนใหญ่ ยังคงให้ความสำคัญกับเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ และการดำเนินงานที่ต้องมีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูล สามารถเข้าถึงได้โดยสาธารณะ และตรวจสอบได้ ตัวอย่างของงานศึกษาที่ให้ข้อเสนอแนะในขั้นตอนนี้ไว้ ได้แก่ งานศึกษาของ ไพศาล ลิ้มสถิตย์ (2555) ที่เสนอให้พิจารณาแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติกฎหมายหลายเรื่องใน พ.ร.บ.วิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. 2525 เนื่องจากมีเนื้อหาที่ล้าสมัย มีข้อบกพร่อง โดยบางเรื่องขาดความชัดเจน ทำให้มีการตีความผิดเพี้ยนไปจากเจตนารมณ์ในการบัญญัติกฎหมาย บางประเด็นไม่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของแพทยสภาอังกฤษซึ่งเป็นต้นแบบของแพทยสภาไทย และควรนำเอาหลักธรรมาภิบาลจาก

กรณีศึกษาแพทยสภาอังกฤษ แพทยสภานิวซีแลนด์ และแพทยสภาแอฟริกาใต้มาเป็นแบบอย่างในการปรับปรุงการดำเนินงานของแพทยสภาไทย เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแพทย์ ผู้ป่วย หรือญาติของผู้ป่วย

นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาของ กรกฎ ทองชะโชค (2557) ที่ได้เสนอแนวทางการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการชลประทานให้มีประสิทธิภาพ และมีความเหมาะสมกับสถานการณ์มากขึ้น โดยเสนอให้มีการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และควรมีมาตรการบังคับให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในทุกกรณีของการจัดหาแหล่งน้ำทุกขนาด เพื่อนำมาใช้ประกอบดุลยพินิจก่อนการตัดสินใจว่าควรให้ดำเนินการหรือไม่ต่อไป

3. ขั้นตอน Policy Adoption

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 2 ชิ้น (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2556; จักรกฤษณ์ ควรพจน์ และคณะ, 2559) งานศึกษาทั้งสองชิ้นได้ระบุถึงการกำหนดทางเลือกและการตัดสินใจเลือกนโยบาย โดยได้มีการกำหนดแนวทางพร้อมทั้งให้รายละเอียดแต่ละทางเลือกไว้อย่างชัดเจน ทั้งนี้หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลของไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดยในขั้นตอนนี้ งานศึกษามุ่งเน้นในเรื่องการจัดความไม่โปร่งใสกับการใช้อำนาจของรัฐ โดยมุ่งประเด็นไปที่การพิจารณาการบังคับใช้กฎหมาย ตัวอย่างงานศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ งานศึกษาของ นันทวัฒน์ บรมานันท์ (2556) ที่ได้ศึกษาถึงความเป็นมาของมาตรา 103/7 วรรคหนึ่งและวรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 เพื่อศึกษาถึงความเป็นมาของการกำหนดหลักเกณฑ์ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เกี่ยวกับการดำเนินการป้องกันการทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้รัฐต้องสูญเสียงบประมาณแผ่นดินในแต่ละปีเป็นจำนวนมหาศาล จากการที่ข้อมูลและขั้นตอนในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ มิได้เปิดเผยให้สามารถตรวจสอบได้เท่าที่ควร

ในส่วนของการเสนอแนะนั้น นันทวัฒน์ บรมานันท์ (2556) ได้เสนอแนวทางในการตัดสินใจเลือกหรือการเลือกวิธีทางที่เหมาะสมไว้ 2 แนวทาง แนวทางแรก คือ คณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือคณะรัฐมนตรีควรต้องเสนอให้รัฐสภาพิจารณาแก้ไขมาตรา 103/8 แห่งกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตให้ชัดเจนว่า สรุปแล้ว คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจเต็มในการเสนอหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการทุจริต เพื่อให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามหรือคณะรัฐมนตรีมีอำนาจในการกลั่นกรองหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการทุจริตที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติตาม ซึ่งถ้าหากพิจารณาเจตนารมณ์ของการจัดตั้งคณะกรรมการ ป.ป.ช. ก็พบว่า คณะรัฐมนตรีเองก็เป็นองค์กรหนึ่งที่ต้องอยู่ภายใต้การตรวจสอบของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ดังนั้น

เพื่อให้สมกับเจตนารมณ์ของกฎหมายจึงควรเสนอให้รัฐสภาแก้ไขมาตรา 103/8 แห่งกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตให้ชัดเจนเพื่อให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. สามารถกำหนดหลักเกณฑ์ให้หน่วยงานของรัฐ รวมทั้งคณะรัฐมนตรีปฏิบัติตามได้โดยไม่ต้องให้คณะรัฐมนตรี ซึ่งต้องเป็นผู้ถูกตรวจสอบเข้ามามีส่วนในการให้ความเห็นชอบหลักเกณฑ์ที่จะต้องใช้บังคับกับตนเอง โดยมาตรา 103/8 มีข้อความดังนี้ “มาตรา 103/8 ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีหน้าที่เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อสั่งการให้หน่วยงานของรัฐจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้างตามมาตรา 103/7 วรรคหนึ่ง โดยหน่วยงานของรัฐจะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่คณะรัฐมนตรีรับทราบข้อเสนอของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ดังกล่าว และให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีหน้าที่ติดตามผลการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีในกรณีดังกล่าวด้วย.....”

ในขณะที่แนวทางที่สอง การที่คณะรัฐมนตรีและคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องของการดำเนินการตามมาตรา 103/8 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 นั้น เป็นเรื่องของความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรทั้งสอง ดังนั้น จึงควรนำข้อขัดแย้งดังกล่าวไปให้ศาลรัฐธรรมนูญดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยตามมาตรา 214 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ต่อไป ซึ่งเมื่อศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยออกมาเป็นประการใด องค์กรทั้งสองก็ต้องปฏิบัติตามนั้น

4. ขั้นตอน Policy Implementation

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการนำนโยบายไปปฏิบัติ

5. ขั้นตอน Policy Evaluation

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการประเมินนโยบาย

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในประเทศไทย ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ พบว่า ในขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda มีงานศึกษาเป็นจำนวนมากที่สุด เมื่อเทียบกับงานศึกษาในขั้นตอนอื่น ๆ และหน่วยงานหลักในการทำวิจัยในขั้นตอนนี้ คือ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย โดยมีประเด็นหลัก ๆ ที่พบ ได้แก่ การจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้กับหน่วยงานภาครัฐ การใช้อำนาจรัฐโดยจะต้องยึดหลักความโปร่งใส การจัดสรรทรัพยากรสาธารณะให้เกิดความเป็นธรรมและเท่าเทียม การใช้กรอบของกฎหมายให้มีความเป็นกลาง การปรับปรุงระบบการทำงานเพื่อต่อต้านการทุจริต และการทบทวนบทบาทในการกำกับดูแล

3.4.3 การสังเคราะห์ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

จากการสังเคราะห์งานศึกษาระบบราชการกับกฎหมายและการกำกับดูแลของไทย ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Empathize

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 31 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้มีการทำความเข้าใจปัญหา ผ่านระเบียบวิธีวิจัย ทั้งการทบทวนเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต รวมถึงการทำแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ความเข้าใจในปัญหาที่ชัดเจนและตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลของไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 7 ชิ้น โดยหน่วยงานที่มีงานศึกษาในขั้นตอนนี้ในลำดับรองลงมา ได้แก่ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีงานศึกษาแต่ละ 3 ชิ้น ในขณะที่โรงเรียนนายร้อยตำรวจ และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีงานศึกษาเป็นลำดับถัดมา คือมีงานศึกษาแต่ละ 2 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษาได้มุ่งเน้นในประเด็นการจัดความไม่โปร่งใสกับการใช้อำนาจรัฐ ตัวอย่างของงานศึกษาที่สามารถทำความเข้าใจและระบุให้เห็นถึงกรอบของปัญหาที่ชัดเจน ได้แก่ งานศึกษามาตรการในทางกฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายของ อุดม รัฐอมฤต (2559) ที่ทำให้เห็นว่า ปัญหาใหญ่ของระบบคือข้อจำกัดในการควบคุมตรวจสอบที่ไม่สามารถสกัดกั้นได้ตั้งแต่การวางนโยบาย เนื่องจากไม่มีกลไกทางกฎหมายเปิดช่องไว้ รวมถึงสภาพการทุจริตที่มาจากบุคคลซึ่งสังกัดฝ่ายรัฐบาลที่ครองเสียงข้างมาก จึงทำให้กระบวนการตรวจสอบทางการเมืองโดยรัฐสภาไม่ได้ผล ทั้งยังไม่มีกฎหมายที่กำหนดข้อห้ามไว้ หรืองานศึกษาของ ณดา จันทรสม (2558) ที่พบว่า ประเทศไทยมีการประยุกต์ใช้กรอบการกำกับดูแลของสมาคมองค์กรกำกับดูแลตลาดหลักทรัพย์นานาชาติ เพียง 30 ข้อ จากหลักการทั้งหมด 38 ข้อ ซึ่งแตกต่างจากประเทศที่เป็นสมาชิกอาเซียนหรือบางประเทศในเอเชีย เช่น ประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย หรือญี่ปุ่น โดยหลักการทั้ง 8 ข้อที่ประเทศไทยไม่ได้มีการนำมาประยุกต์ใช้ มีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลในหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นหลักการที่ 6 ที่กล่าวถึงองค์กรกำกับดูแลจะต้องจัดให้มีกระบวนการตรวจสอบและบริหารจัดการความเสี่ยงที่เป็นระบบอย่างเหมาะสม หลักการที่ 8 ที่องค์กรกำกับดูแลมีบทบาทในการทำให้แน่ใจว่าความขัดแย้งทางผลประโยชน์และความไม่สอดคล้องของแรงจูงใจจะถูกหลีกเลี่ยง กำจัด เปิดเผย หรือสามารถบริหารจัดการได้ และหลักการที่ 20 ที่ผู้สอบบัญชีจะต้องเป็นอิสระจากการออกหลักทรัพย์ที่ตนเป็นผู้ตรวจสอบ

ในส่วนของตัวอย่างข้อเสนอที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนนี้ เช่น งานศึกษาของอุดม รัฐอมฤต และคณะ (2559) ได้เสนอให้วางกฎเกณฑ์ในการดำเนินงานโครงการตามนโยบายของรัฐบาลโดยตราเป็นพระราชบัญญัติการปรับปรุงข้อห้ามในการใช้นโยบายหาเสียงของพรรคการเมืองที่ต้องห้ามให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยคณะกรรมการการเลือกตั้งควรมีบทบาทในการวินิจฉัยและกำหนดบทลงโทษ ซึ่ง

จะต้องกำหนดข้อห้ามไว้ทั้งในรัฐธรรมนูญและในกฎหมายการเลือกตั้ง รวมทั้งการนำหลักการสมคบกระทำความผิดเพื่อป้องกันการทุจริตเชิงนโยบายมาบัญญัติไว้เป็นกฎหมาย และแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการแถลงนโยบายต่อรัฐสภา การกำหนดถึงการกระทำที่เข้าข่ายเป็นการทุจริตเชิงนโยบายไว้ในรัฐธรรมนูญ

2. ขั้นตอน Define

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 27 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นมีการระบุถึงปัญหาของกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน มีการสรุปปัญหาของกลุ่มเป้าหมายหรือพื้นที่ที่ทำการศึกษาไว้อย่างเฉพาะเจาะจง

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลของไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มีจำนวนงานศึกษามากที่สุด แต่ละ 5 ชิ้น รองลงมา ได้แก่ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีงานศึกษาแต่ละ 2 ชิ้น

งานศึกษาในขั้นตอนนี้มุ่งเน้นประเด็นการปราบปรามการทุจริตโดยใช้กรอบธรรมาภิบาลเป็นตัวนำ ตัวอย่างของงานศึกษา เช่น การเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการให้เบาะแสในประเทศไทยและการส่งเสริมความร่วมมือในระดับพื้นที่ภาคใต้เพื่อป้องกันปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐ ของ วิษณุพงษ์ โพธิพิรุฬห์ และคณะ (2561) ที่พบว่า กฎหมายไทยยังมีลักษณะแยกส่วนตามหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยบทบัญญัติการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสการทุจริตถูกสอดแทรกอยู่ใน พ.ร.บ.หลักของแต่ละหน่วยงาน ได้แก่ พ.ร.บ.ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (สำนักงาน ป.ป.ช.) และ พ.ร.บ.มาตรการของฝ่ายบริหารในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (สำนักงาน ป.ป.ท.) ซึ่งกฎหมายเน้นให้ความสำคัญคุ้มครองด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้แจ้งเบาะแส ส่วนการคุ้มครองด้านความปลอดภัยในการถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมโดยนายจ้าง พบว่ายังขาดความชัดเจน และหลายเรื่องยังไม่สามารถปฏิบัติได้จริง อีกทั้งเป็นมาตรการที่ครอบคลุมเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น ซึ่งถือเป็นช่องโหว่ทางกฎหมาย รวมทั้งกระบวนการรับเรื่องกล่าวหา ร้องเรียน การไต่สวน และการส่งเรื่องร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขาดประสิทธิภาพ ทำให้มีเรื่องค้างค้ำอยู่ที่สำนักงาน ป.ป.ช และ ป.ป.ท. เป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ วิษณุพงษ์ โพธิพิรุฬห์ และคณะ (2561) เสนอว่า ควรแก้ไขบทบัญญัติใน พ.ร.บ. ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ป.ป.ช.) และ พ.ร.บ. มาตรการของฝ่ายบริหารในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ป.ป.ท.) ให้สะท้อนเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการพิทักษ์ปกป้องผู้แจ้งเบาะแส โดยพิจารณาจัดหมวดหมู่ของบทบัญญัติให้มีความชัดเจน ทั้งนิยามผู้แจ้งเบาะแส หน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐในการแจ้งเบาะแส หน้าที่ในการแจ้งเบาะแสโดยสุจริต วิธีการแจ้งเบาะแส การจัดการกับคำกล่าวหา ร้องเรียน การจัดการกับผลการพิจารณาไต่สวน การคุ้มครองเกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ การงานของบุคคล การคุ้มครองชีวิตของผู้แจ้งเบาะแส การคุ้มครองผู้อื่นที่มีส่วนช่วยเหลือในกระบวนการ

ได้ส่วน การลดโทษให้กับผู้ร่วมกระทำผิดที่แจ้งเบาะแสที่เป็นประโยชน์ และการพิจารณาเงินรางวัลให้กับผู้แจ้งเบาะแส

3. ขั้นตอน Ideate

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 9 ชิ้น โดยงานทุกชิ้นได้มีการรวบรวมความคิดหรือทางเลือกใหม่ ๆ ผ่านการคัดกรองประเด็นที่คาดว่าจะสามารถให้ผลลัพธ์ออกมาได้ดีที่สุด ทั้งนี้หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลของไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย จำนวนมากที่สุด คือ 2 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษาได้มุ่งเน้นประเด็นการจัดการความรู้และการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานให้กับหน่วยงานภาครัฐ โดยตัวอย่างของงานศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ การศึกษากกรอบแนวคิดและกรอบยุทธศาสตร์ในการพัฒนาดัชนีชี้วัดด้านหลักนิติธรรม/นิติรัฐ (Rule of Law Index/Indicators) ในประเทศไทยของ จักรกฤษณ์ ครอบงษ์ และคณะ (2559) ที่มุ่งกำหนดกรอบแนวคิดและให้ความหมายของหลักการ การนำเสนอวิธีการในการจัดทำตัวชี้วัด รวมถึงข้อดี-ข้อเสีย และเปรียบเทียบตัวชี้วัด โดยรวบรวมเป็นคู่มือการออกแบบและการจัดเก็บข้อมูล

4. ขั้นตอน Prototype

มีงานศึกษาในขั้นตอนนี้เพียง 1 ชิ้น โดยเป็นของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2557) งานศึกษาชิ้นนี้ได้มุ่งออกแบบกระบวนการในการจัดทำ RIA หรือการประเมินผลกระทบของกฎหมาย โดยเน้นให้มีความถูกต้องมากกว่าความแม่นยำของเทคนิคที่ใช้ในการประเมิน ซึ่งปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ คุณภาพของกฎหมายที่จะต้องมาจากการประมวลข้อมูลและข้อวิเคราะห์ของบุคคลที่หลากหลาย โดยเฉพาะของผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง ซึ่งจะทำให้กระบวนการ RIA เป็นกระบวนการที่ดี และต้องมีข้อกำหนดให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาความเหมาะสมของการมีกฎหมาย ทางเลือก และรูปแบบของกฎหมาย ตลอดจนการร่างกฎหมาย และการพิจารณาความเหมาะสมของกฎหมายในรัฐสภา

ในขณะที่กระบวนการและขั้นตอนในการประเมินผลกระทบของกฎหมาย ควรให้มีการแก้ไขระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการประเมินผลกระทบของกฎหมาย เพื่อให้มีการจัดรับฟังความคิดเห็นทั้งหมด 3 ครั้ง โดยครั้งแรกเป็นการประเมินก่อนที่จะมีการยกร่างกฎหมาย เพื่อให้มีการตรวจสอบความจำเป็นในการออกกฎหมาย และได้พิจารณาถึงทางเลือกต่าง ๆ รวมทั้งเพื่อให้แนวทางในการกำกับดูแลหรือควบคุมของภาครัฐตามทีระบุไว้ในกฎหมายมีความเหมาะสมโดยเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ และเมื่อมีการยกร่างกฎหมายแล้ว ก็ควรให้มีการจัดทำการประเมินผลกระทบของกฎหมายอีกสองครั้ง เพื่อประเมินทางเลือกในการกำกับดูแล โดยการประเมินในขั้นตอนนี้จะเป็นการเปรียบเทียบผลประโยชน์และต้นทุนของทางเลือกต่าง ๆ เพื่อประเมินร่างกฎหมายในภาพรวม

ในส่วนของการเสนอของงานศึกษาในขั้นตอนนี้ มีการเสนอให้พิจารณาปรับปรุงพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 โดยเพิ่มบทบัญญัติว่าด้วยการ “ออกกฎ” (Rule Making) ของหน่วยงานราชการ ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการและขั้นตอนในการออกกฎที่โปร่งใส ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการออกกฎหมายรองทุกฉบับ อีกทั้งยังเสนอให้โครงสร้างของคณะกรรมการของหน่วยงานที่จะจัดตั้งขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบในการส่งเสริมและกำกับระบบการประเมินผลกระทบของกฎหมาย ควรประกอบด้วยภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาครัฐในสัดส่วนที่เท่ากัน เพื่อที่จะทำให้การปฏิรูปกฎหมายเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

5. ขั้นตอน Test

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการทดสอบ

6. ขั้นตอน Implement

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการนำไปปฏิบัติ

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับกฎหมายและการกำกับดูแลในประเทศไทย ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) พบว่า ในขั้นตอน Empathize มีงานศึกษาเป็นจำนวนมากที่สุด เมื่อเทียบกับงานศึกษาในขั้นตอนอื่น ๆ และหน่วยงานหลักในการทำวิจัยในขั้นตอนนี้ คือ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย โดยมีประเด็นหลัก ๆ ที่พบ ได้แก่ การจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้กับหน่วยงานภาครัฐ การใช้อำนาจรัฐต้องยึดหลักความโปร่งใส การจัดสรรทรัพยากรสาธารณะต้องก่อให้เกิดความเป็นธรรมและเท่าเทียม การใช้กรอบของกฎหมายให้มีความเป็นกลาง การปรับปรุงระบบการทำงานเพื่อต่อต้านการทุจริต และการทบทวนบทบาทในการกำกับดูแล

3.5 ประเภทที่ 3: การให้สัมปทานในประเทศไทย

งานศึกษาธรรมชาติในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการให้สัมปทาน สามารถแบ่งพัฒนาการได้เป็น 3 ช่วงหลัก โดยในช่วงแรก จะเป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2549-2550 งานศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นงานศึกษาในด้านการใช้อำนาจรัฐกับการเอื้อประโยชน์ให้ตนเองและกลุ่มธุรกิจ และการอาศัยช่องว่างทางกฎหมายในการสร้างประโยชน์ให้กับกลุ่มและพวกพ้อง ในช่วงถัดมา เป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2551-2559 ซึ่งงานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นการเฝ้าระวังการออกกฎหมายและการแทรกแซงสื่อจากการใช้งบประมาณของรัฐ โดยมุ่งการคุ้มครองผู้บริโภคหรือผู้มีส่วนได้เสียฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสาธารณะ และในช่วงสุดท้าย เป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2560-2562 ซึ่งงานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การประมวลองค์ความรู้ด้านธรรมชาติกับการคอร์รัปชัน และศึกษากระบวนการให้สัมปทานเพื่อทราบถึงช่องว่างที่อาจเป็นจุดเสี่ยงให้เกิดการทุจริตได้

3.5.1 พัฒนาการงานศึกษาธรรมชาติกับการให้สัมปทานในประเทศไทย

จากการทบทวนงานศึกษาทั้งหมด สามารถสังเคราะห์ด้วยการแบ่งธรรมชาติประเภทการให้สัมปทาน ออกได้เป็น 3 ช่วง ตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

- **ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2549-2550) การป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองและผลประโยชน์ทับซ้อน** เกิดขึ้นหลังจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 ซึ่งต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และรัฐบาลในขณะนั้นได้ให้ความสำคัญใน 3 มาตราสำคัญ คือ เรื่องการยุบพรรคการเมือง (มาตรา 237) เรื่องการควบคุมการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีโดยรัฐสภา (มาตรา 190) และเรื่องการป้องกันนักการเมืองมีผลประโยชน์ทับซ้อน (มาตรา 269)⁷ อันนำมาสู่ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในเวลาต่อมา

- **ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2551-2559) การเฝ้าระวังการออกกฎหมายและการแทรกแซงสื่อ** สืบเนื่องมาจากภายหลังสถานการณ์ความวุ่นวายทางการเมือง โดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 87 ได้บัญญัติเรื่องการเมืองภาคพลเมืองไว้โดยสรุปว่า รัฐต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางนโยบาย ในการพัฒนาและในการตรวจสอบอำนาจรัฐทุกระดับ และยังบัญญัติให้รัฐส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งทางการเมือง และมีสิทธิในการรวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเสนอแนะ สนับสนุน เรียกร้อง คัดค้าน หรือประท้วง การตัดสินใจทางนโยบายหรือโครงการพัฒนา รวมทั้งตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ⁸

- **ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2560-2562) การประมวลองค์ความรู้** มุ่งเน้นการทบทวนองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างธรรมชาติและลดการคอร์รัปชัน จากประเด็นวิจัยที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ

⁷ ที่มา: <https://dric.nrct.go.th/Search/SearchDetail/222848>

⁸ ที่มา: https://kpi.ac.th/media/pdf/M7_130.pdf

วิจัย (สกว.) เคยให้มาระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2558 – พ.ศ. 2560 เพื่อกำหนดโจทย์วิจัยในอนาคต รวมถึงงานศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงช่องว่างที่อาจเป็นจุดเสี่ยงให้เกิดการทุจริตในอนาคต

ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2549-2550) การป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองและผลประโยชน์ทับซ้อน

งานศึกษาธรรมชาติมาภิบาลกับการให้สัมปทานในช่วงแรก มุ่งศึกษาการใช้อำนาจรัฐกับการจัดสรรทรัพยากรและการใช้ช่องว่างทางกฎหมายในการสร้างประโยชน์ให้กับตนเองและพวกพ้อง ในช่วงปีแรก เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และสุณีพร ทวรรณกุล (2549) ได้ทำการศึกษาการผูกขาดทางธุรกิจกับการเมือง โดยมุ่งศึกษาวิธีการและแนวทางที่กลุ่มทุนใช้อำนาจในทางการเมืองครอบงำกลไกการกำกับดูแลของรัฐ เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว และการใช้อำนาจรัฐและอำนาจธุรกิจเข้ามาแทรกแซงการทำงานของคณะกรรมการแข่งขันทางการค้า ก่อให้เกิดการผูกขาดและจำกัดการแข่งขัน ศึกษาโดยใช้กรณีศึกษาการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้า และได้เสนอแนวทางในการป้องกันการผูกขาดทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อปรับปรุงการทำงานของคณะกรรมการแข่งขันทางการค้าและป้องกันการผูกขาดโดยรัฐวิสาหกิจ

ในปีเดียวกัน ได้มีงานศึกษาทุนสัมปทานกับธรรมชาติทางเศรษฐกิจ โดยสมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ (2549) ที่ศึกษาการใช้อำนาจรัฐกับการเอื้อผลประโยชน์ให้กับตนเองและกลุ่มธุรกิจ โดยต่อยอดการศึกษาเรื่องการเอื้อประโยชน์ของทักษิณและกลุ่มนายทุนโทรคมนาคมในการเปิดเสรีกิจการและแก้ไขสัมปทานกิจการโทรคมนาคม มีการวิเคราะห์ใน 8 กรณีศึกษา ถึงบทบาทการใช้อำนาจรัฐในการกำหนดนโยบายและมาตรการที่เอื้อต่อธุรกิจโทรคมนาคม โดยงานศึกษาได้เสนอแนวทางเพื่อป้องกันความเสียหายในลักษณะนี้ในอนาคต ด้วยการตรวจสอบและลงโทษนักการเมืองทางวินัยและอาญาอย่างเคร่งครัด การกำหนดมาตรการขจัดความเชื่อมโยงระหว่างธุรกิจสัมปทานกับอำนาจรัฐ การปรับปรุงกฎหมาย และเปิดเสรีกิจการ

นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาของ สุณีย์ อาชวานันทกุล (2549) ที่ได้ศึกษาธรรมชาติมาภิบาลในการกำกับดูแลตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยได้อธิบายหลักการและมาตรฐานสากลของธรรมชาติมาภิบาลในการกำกับดูแลตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เปรียบเทียบโครงสร้างการบริหารจัดการของ SET และ ก.ล.ต. กับต่างประเทศ มีการอธิบายประสิทธิผลของการใช้กฎหมายในกรณีที่อาจเข้าข่ายฝ่าฝืน พ.ร.บ. หลักทรัพย์ รวมถึงนำเสนอกรณีศึกษา และเสนอกฎเกณฑ์ต่อรัฐเพื่อเพิ่มความเป็นอิสระและความโปร่งใส ซึ่งงานศึกษาชิ้นนี้ได้เสนอให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของ ก.ล.ต. เพื่อลดความเสี่ยงจากการแทรกแซงทางการเมืองและผลประโยชน์ทับซ้อน มีการใช้อำนาจทางกฎหมายมากขึ้น และมีกฎเกณฑ์ที่เข้มงวด

งานชิ้นสุดท้ายในช่วงแรก เป็นงานศึกษาประเด็นสืบเนื่องจากกรณีการขายหุ้นชิน คอร์ปอเรชั่น โดย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2550) ได้ศึกษากฎหมายที่จำกัดสิทธิผู้ลงทุนต่างชาติในการประกอบกิจการ รวมถึงแนวทางการพิจารณาสัญชาติของบริษัทต่างชาติ ศึกษาประสบการณ์จาก

ต่างประเทศ โดยพบว่าบทบัญญัติของกฎหมายการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง จึงเสนอให้มีการทบทวนกฎหมายตรวจสอบการถือครอง รวมถึงการออกกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาอนินิ หรือพิจารณากฎหมายการเลี้ยงภาษี ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการกำกับดูแลเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการเลี้ยงภาษี

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทย จำนวน 4 ชิ้น ในช่วงแรก (ระหว่าง พ.ศ. 2549 ถึง พ.ศ. 2550) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากลตามแนวทางของสหประชาชาติ ที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักความโปร่งใส และหลักนิติธรรมเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับการบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นกลาง รวมถึงการความสัมพันธ์ของอำนาจทางธุรกิจกับการเมืองที่จะต้องเปิดเผย เข้าถึงได้โดยสาธารณะ และตรวจสอบได้ หากพิจารณาด้วยวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า งานศึกษาในช่วงที่ 1 จัดอยู่ในด้านนิติศาสตร์มากที่สุด มีจำนวน 3 ชิ้น โดยมีงานศึกษาในด้านเศรษฐศาสตร์และด้านรัฐศาสตร์เป็นลำดับรองลงมา จำนวนศาสตร์ละ 2 ชิ้น (มีการนับซ้ำในแต่ละศาสตร์)

ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2551-2559) การเฝ้าระวังการออกกฎหมายและการแทรกแซงสื่อ

งานศึกษาธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในยุคถัดมา มุ่งเน้นการเฝ้าระวัง การออกกฎหมายและการแทรกแซงสื่อจากการใช้งบประมาณของรัฐ เริ่มต้นด้วยงานศึกษาของ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ (2551) ที่ศึกษากระบวนการออกกฎระเบียบของหน่วยงานกำกับดูแลในประเทศไทย ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่ยังไม่มีขั้นตอนที่เป็นมาตรฐาน ยกเว้นคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) ที่เปิดให้มีการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ งานศึกษาเสนอให้มีกระบวนการออกกฎระเบียบของหน่วยงานกำกับดูแลให้มีความโปร่งใส มีส่วนร่วมจากประชาชนมากขึ้น และการออกกฎระเบียบก็ควรอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย

ต่อมา เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และชิปไตร แสละวงศ์ (2558) ได้ศึกษาความสามารถในการเข้าถึงสื่อสาธารณะ โดยศึกษาลักษณะของการเข้าถึงสื่อสาธารณะของคนไทยว่ามีการเข้าถึงข้อมูลผ่านช่องทางใดบ้างและมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงอย่างไรในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา รวมถึงวิเคราะห์ความเป็นอิสระของสื่อแต่ละรูปแบบ และสำรวจการใช้งบประมาณโฆษณาประชาสัมพันธ์ของรัฐในสื่อต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2556 เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าหน่วยงานของรัฐแต่ละแห่งใช้งบประมาณในส่วนนี้ไปมากน้อยและคุ้มค่าเพียงใด พร้อมทั้งได้ศึกษาแนวทางการป้องกันการแทรกแซงสื่อของภาครัฐในต่างประเทศ เพื่อจัดทำมาตรการในการป้องกันการแทรกแซงสื่อในประเทศไทย งานศึกษาพบว่า ในรัฐบาลไทยสามารถแทรกแซงการทำงานของสื่อได้ 3 ช่องทาง คือ 1) การใช้อำนาจตามกฎหมายกำกับดูแลเนื้อหาสื่อ 2) การใช้อำนาจในฐานะที่เป็นเจ้าของสื่อ และในฐานะผู้ให้สัมปทาน และ 3) การใช้งบโฆษณาประชาสัมพันธ์ของรัฐเพื่อซื้อสื่อ

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทย จำนวน 2 ชิ้น ในช่วงระยะเวลาที่ 2 (ระหว่าง พ.ศ. 2551 ถึง พ.ศ. 2559) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากล ตามแนวทางของสหประชาชาติที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่า งานศึกษามุ่งเน้นไปที่หลักความโปร่งใส และหลักนิติธรรม เช่นเดียวกับในช่วงแรก หากพิจารณาด้วยวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า งานศึกษาในช่วงที่ 2 จัดอยู่ในด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์ และด้านนิเทศศาสตร์เป็นหลัก คือ มีงานศึกษาจำนวนศาสตร์ละ 1 ชิ้น (มีการนับซ้ำในแต่ละศาสตร์)

ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2560-2562) การประมวลองค์ความรู้

งานศึกษาธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในช่วงสุดท้าย เริ่มต้นด้วยโครงการประมวลองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างธรรมาภิบาลและการลดคอร์รัปชัน โดยเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2560) ที่ศึกษาปริณิถยของวงวิชาการที่ทำการวิจัยเรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชัน โดยเลือกงานศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จำนวน 40 ชิ้น มาประมวลสาระสำคัญตามกรอบแนวคิดสมการคอร์รัปชันของ Robert Klitgaard และได้จัดกลุ่มงานวิจัยออกเป็นหมวดต่าง ๆ เช่น การผูกขาด การใช้อำนาจดุลยพินิจ และการตรวจสอบของรัฐ งานศึกษาชิ้นนี้นอกจากจะเป็นการประมวลองค์ความรู้และจัดทำเป็นฐานข้อมูลแล้ว ยังได้ให้ข้อเสนอแนะต่อโจทย์วิจัยในอนาคตด้วย

ในอีกสองปีถัดมา ต่อภัสสร ยมนา และวัชรพงศ์ รติสุขพิมล (2562) ได้ศึกษาระเบียบและข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการให้สัมปทานรังนกถ้ำ และตรวจสอบการแบ่งปันผลประโยชน์ที่มีช่องโหว่ที่เปิดโอกาสให้เกิดการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการทุจริต ผลการศึกษาพบจุดเสี่ยงหลัก 3 จุด คือ 1) การที่คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ครอบคลุมกระบวนการสัมปทานตั้งแต่ต้นจนจบอย่างเบ็ดเสร็จ 2) การขาดกระบวนการตรวจสอบที่เหมาะสม และ 3) การที่ผู้ดำเนินงานตามระเบียบและข้อกำหนดเป็นบุคคลที่อยู่ในคณะกรรมการร่วมกันทั้งสิ้น โดยงานศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรปรับโครงสร้างคณะกรรมการการพิจารณาจัดเก็บอากรรังนก ให้มีการกระจายอำนาจเพิ่มขึ้น และควรสร้างกลไกตรวจสอบ และขอคำแนะนำจากหน่วยงานอื่นที่มีหน้าที่ตรวจสอบการใช้งบประมาณของรัฐ รวมทั้งควรจัดเก็บและบริหารจัดการข้อมูลให้เป็นระบบ โดยอาศัยหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการมาช่วยออกแบบกระบวนการบริหารจัดการข้อมูลในระยะยาว

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทย จำนวน 2 ชิ้น ในช่วงระยะที่ 3 (ระหว่าง พ.ศ. 2560 ถึง พ.ศ. 2562) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากล ตามแนวทางของสหประชาชาติที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักความโปร่งใสเป็นสำคัญ และศึกษาธรรมาภิบาลในมิติภาพรวมมากขึ้น และหากพิจารณาด้วยวิธีการวิเคราะห์

และสังเคราะห์ตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า งานศึกษาในช่วงที่ 3 เป็นงานศึกษาในด้านเศรษฐศาสตร์ และมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวนศาสตร์ละ 1 ชิ้น

3.5.2 การสังเคราะห์ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ

จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทย ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 8 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้มีการระบุถึงประเด็นปัญหา หรือวงจรรวมชาติของปัญหา มีการกำหนดกลุ่มและเป้าหมาย หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ พร้อมทั้งบรรยายถึงความสำคัญของปัญหาไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงความเป็นไปได้ ผลกระทบในวงกว้าง มีการระบุขนาดของปัญหา และความรุนแรงของปัญหาไว้อย่างเหมาะสม

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย โดยมีงานศึกษามากที่สุดจำนวน 7 ชิ้น และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีงานศึกษาจำนวน 1 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษาเน้นประเด็นการจัดความไม่โปร่งใสกับการใช้อำนาจรัฐเป็นหลัก ในขณะที่ทำให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรมเป็นลำดับถัดมา ซึ่งข้อเสนอส่วนใหญ่ จะให้ความสำคัญกับการออกกฎระเบียบที่มีความโปร่งใสและมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นกลาง

ตัวอย่างของงานศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ งานศึกษาของ เตือนเด่น นิคมบริรักษ์ และธิปไตย แสละวงศ์ (2558) ที่ได้เสนอแนวทางและมาตรการในการป้องกันการแทรกแซงสื่อของภาครัฐ โดยเสนอให้มีการออกกฎหมายว่าด้วยการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของรัฐ เพื่อกำหนดกรอบการใช้งานงบประมาณในการซื้อพื้นที่ประชาสัมพันธ์ในสื่อเอกชน โดยกฎหมายดังกล่าวต้องมีบทบัญญัติที่สำคัญ 4 ด้าน คือ 1) คำนิยาม 2) เนื้อหาของโฆษณาประชาสัมพันธ์ของรัฐ 3) กระบวนการใช้งบประมาณ และ 4) การบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งในงานศึกษาได้ระบุขอบเขตและความหมายของแต่ละข้อไว้โดยละเอียด

2. ขั้นตอน Policy Formulation

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 8 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นมีเป้าหมายในการพัฒนาทางเลือกของนโยบาย หรือเพื่อแสวงหาทางเลือกในการบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงความสามารถในการปฏิบัติตามแนวทางในการบริหารทรัพยากรที่มีอยู่ด้วยความเป็นธรรม ซึ่งหัวใจสำคัญของงานศึกษามีการกล่าวถึงบทบาทของสถาบันหรือหน่วยงานที่จะต้องยึดถือหลักความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้เสียในทุกระดับ

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย โดยมีงานศึกษามากที่สุดจำนวน 7 ชิ้น และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีงานศึกษาจำนวน 1 ชิ้น

งานศึกษาในขั้นตอนนี้ เน้นประเด็นการจัดความไม่โปร่งใสกับการใช้อำนาจรัฐเป็นหลัก ในขณะที่ให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรมเป็นลำดับถัดมา ซึ่งข้อเสนอส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับการออกกฎระเบียบที่มีความโปร่งใสและมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นกลาง

ตัวอย่างของงานศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ งานศึกษาของ ต่อภัสสร ยมนา และวัชรพงศ์ รติสุข พิมล (2562) ที่ได้เสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการให้สัมปทาน และการตรวจสอบการแบ่งปันผลประโยชน์ธุรกิจรังนกถ้ำไ้ว 3 ประการ คือ 1) ควรตั้งคณะกรรมการเพิ่มเติมขึ้นมาอีกชุดหนึ่งเพื่อทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการตรวจสอบ กรรมการชุดนี้ประกอบไปด้วย ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรรมการอิสระที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านที่เกี่ยวข้อง 2) ควรกำหนดกระบวนการตรวจสอบที่มีความเฉพาะเจาะจงสำหรับการให้สัมปทานรังนก และขอคำแนะนำจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีหน้าที่ตรวจสอบการใช้งบประมาณของรัฐ เช่น สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) และ 3) ควรระดมหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการเพื่อเริ่มกระบวนการจัดเก็บ ตรวจสอบ และออกแบบกระบวนการบริหารจัดการข้อมูลในระยะยาว เพื่อพัฒนากระบวนการสัมปทานรังนกถ้ำไ้วในประเทศไทย

3. ขั้นตอน Policy Adoption

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการตัดสินใจทางนโยบาย

4. ขั้นตอน Policy Implementation

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการนำนโยบายไปปฏิบัติ

5. ขั้นตอน Policy Evaluation

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการประเมินนโยบาย

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทย ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ พบว่า ในขั้นตอน Policy Agenda และ Policy Formulation มีงานศึกษาเป็นจำนวนมากที่สุด เมื่อเทียบกับงานศึกษาในขั้นตอนอื่น ๆ และหน่วยงานหลักในการทำวิจัยในขั้นตอนนี้ คือ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย โดยมีประเด็นงานศึกษาหลัก ๆ ได้แก่ วงจรความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจผูกขาดกับการเมืองในประเทศไทย ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่มีมาอย่างยาวนาน และสามารถกระทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคเงินให้พรรคการเมือง หรือการส่งตัวแทนในการดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีหรือที่ปรึกษารัฐมนตรี รวมถึงการแต่งตั้งตัวแทนดำรงตำแหน่งในองค์กรกำกับดูแลเพื่อกำหนดกติกาการแข่งขันในตลาด ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการแข่งขันอย่างเสรีและเป็น

ธรรม การเฝ้าระวังทางกฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องจึงเป็นทางออกที่ช่วยป้องกันการแทรกแซงและการผูกขาดกลุ่มทุน รวมถึงควบคุมพฤติกรรมการเอาเปรียบคู่แข่งหรือผู้บริโภคในตลาดได้

3.5.3 การสังเคราะห์ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทย ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Empathize

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 8 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้มีการทำความเข้าใจปัญหา ผ่านระเบียบวิธีวิจัย มีการทบทวนเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต รวมถึงการทำแบบสอบถาม เพื่อให้เข้าใจในปัญหาที่ชัดเจนและสามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย โดยมีงานศึกษามากที่สุดจำนวน 7 ชิ้น และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 1 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษาเน้นประเด็นการป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองและผลประโยชน์ทับซ้อนเป็นหลัก ตัวอย่างของงานศึกษา ได้แก่ งานศึกษาการผูกขาดทางธุรกิจกับการเมือง โดยเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และสุณิพร ทวรรณกุล (2549) ที่ได้ศึกษาวงจรความสัมพันธ์ทางอำนาจของ 3 กลุ่ม ซึ่งประกอบไปด้วย กลุ่มการเมือง ธุรกิจผูกขาด และการกำกับดูแล โดยที่ทั้งสามกลุ่มมีการเอื้อประโยชน์ต่อกัน ผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของอำนาจทางธุรกิจกับการเมือง โดยกลุ่มธุรกิจผูกขาดต้องอาศัยประโยชน์จากนโยบายของรัฐ และสัมปทาน ที่มักจะเป็นผู้บริจาคเงินให้กับพรรคการเมือง ซึ่งเป็นการกระทำในลักษณะต่างตอบแทน การทำความเข้าใจวงจรความสัมพันธ์ของปัญหาเช่นนี้จะทำให้เห็นถึงความไม่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้อำหนดกติกาการแข่งขันของธุรกิจเอกชนหรือคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างแท้จริง

2. ขั้นตอน Define

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 8 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้ระบุถึงปัญหาของกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน มีการสรุปปัญหาของกลุ่มเป้าหมายหรือพื้นที่ที่ทำการศึกษาไว้อย่างเฉพาะเจาะจง

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย โดยมีงานศึกษามากที่สุดจำนวน 7 ชิ้น และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 1 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษามุ่งเน้นประเด็นการป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองและผลประโยชน์ทับซ้อน เช่นเดียวกับขั้นตอนก่อนหน้านี้ ตัวอย่างของงานศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ งานศึกษาธรรมาภิบาลในการกำกับดูแลตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดย สฤณี อาชวานันทกุล (2549) ที่ได้ระบุปัญหาโครงสร้างองค์กรกำกับดูแลไว้อย่างชัดเจน โดยพบว่า โครงสร้างของ ก.ล.ต. และตลท. มีปัญหาเรื่องการเปิดช่องให้ภาคการเมืองสามารถเข้าไปแทรกแซงได้โดยง่าย เนื่องจากการกำหนดให้เจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐ เช่น ปลัดกระทรวงการคลัง เป็นกรรมการคณะกรรมการ ก.ล.ต. โดยตำแหน่ง และ ก.ล.ต. มีอำนาจควบคุม ตลท. อีกชั้นหนึ่ง รวมถึงปัญหาในเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนที่แก้ไขได้ยาก เช่น การที่ปลัดกระทรวงการคลังเป็นทั้งกรรมการคณะกรรมการ ก.ล.ต. และเป็นกรรมการของบริษัทจดทะเบียนหลายแห่ง ที่ ก.ล.ต. กำกับดูแลอยู่ในเวลาเดียวกัน

3. ขั้นตอน Ideate

มีงานศึกษาทั้งสิ้น 1 ชิ้น ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ชื่อว่า โครงการประมวลองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างธรรมาภิบาลและการลดคอร์รัปชัน ดำเนินการศึกษาโดยเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2560) ที่ได้ประมวลงานวิจัยที่ได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 ทั้งหมด 40 ชิ้น การประมวลสาระและจัดหมวดหมู่ดำเนินการโดยใช้กรอบแนวคิด “สมการคอร์รัปชัน” ของศาสตราจารย์ Robert Klitgaard งานศึกษาชิ้นนี้พบว่า งานวิจัยที่ผ่านมาให้น้ำหนักกับประเด็นการผูกขาดของรัฐวิสาหกิจและการผูกขาดของระบบสัมปทานเป็นหลัก การศึกษาในประเด็นระบบสัมปทานในการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ มีอยู่ไม่มากนัก งานศึกษาดังกล่าวจึงเสนอให้มีการศึกษาเกี่ยวกับกฎและกติกาที่เป็นสากลที่ใช้ในการส่งเสริมความโปร่งใสในการให้สัมปทานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น

4. ขั้นตอน Prototype

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการสร้างตัวแบบ

5. ขั้นตอน Test

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการทดสอบ

6. ขั้นตอน Implement

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการนำไปปฏิบัติ

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทย ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) พบว่า ในขั้นตอน Empathize และ Define มีงานศึกษาเป็นจำนวนมากที่สุด เมื่อเทียบกับงานศึกษาในขั้นตอนอื่น ๆ และหน่วยงานหลักในการทำวิจัยในขั้นตอนนี้คือ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย โดยมีประเด็นหลัก ๆ ที่พบ ได้แก่ การออกกฎระเบียบเพื่อป้องกันการแทรกแซงทางการเมือง และการลงโทษนักการเมืองทางวินัยและอาญาอย่างเคร่งครัด เป็นเรื่อง

จำเป็นที่จะช่วยสกัดกั้นการผูกขาด และป้องกันพฤติกรรมการค้าที่ไม่เป็นธรรม ที่ส่งผลโดยตรงต่อผู้บริโภคในตลาด การให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรม และหลักความโปร่งใสตามกรอบคิธรรมาภิบาลจึงได้รับการให้ความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ ในทุกช่วงการศึกษานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อันเป็นแกนหลักของงานศึกษารรมาภิบาลกับการให้สัมปทานในประเทศไทย

3.6 ประเภทที่ 4: ยุทธศาสตร์และนโยบาย

งานศึกษาธรรมาภิบาลในไทย ที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์และนโยบาย สามารถแบ่งพัฒนาการออกได้เป็น 3 ช่วงหลัก โดยในช่วงแรก จะเป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2550 - 2552 งานศึกษาส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาในด้านการประเมินผลกระทบ กระบวนการเจรจา ตลอดจนมาตรการทางการค้า เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินกระบวนการทำข้อตกลง ภายใต้นโยบายการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรี งานศึกษาในช่วงถัดมา ในช่วงปี พ.ศ. 2557 - 2559 ส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาที่เกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการตามนโยบายของรัฐ โดยมุ่งเน้นที่การประเมินผลกระทบ รูปแบบ และกระบวนการดำเนินงานที่เกิดการทุจริตเชิงนโยบาย รวมถึงนโยบายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และในช่วงสุดท้าย เป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2560 - 2562 ซึ่งงานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่นโยบายการพัฒนา โดยเฉพาะในท้องถิ่นและพื้นที่ เพื่อสร้างประสิทธิภาพในการทำงาน พร้อมทั้งส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา

3.6.1 พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายในประเทศไทย

จากการทบทวนงานการศึกษาทั้งหมด สามารถสังเคราะห์ด้วยการแบ่งธรรมาภิบาล ประเภทยุทธศาสตร์และนโยบายออกได้เป็น 3 ช่วง ตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

- **ช่วงที่ 1 ปี พ.ศ. 2550-2552 นโยบายการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรี** เนื่องจากมีการแข่งขันจัดตั้งเขตการค้าเสรีเพิ่มขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก ทำให้รัฐบาลในขณะนั้นให้ความสนใจกับนโยบายเขตการค้าเสรีแบบทวิภาคีกับประเทศต่าง ๆ เพื่อขยายตลาดส่งออกสินค้าของประเทศ งานศึกษาในช่วงนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่

- การประเมินผลกระทบจากการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรี
- กระบวนการกำหนดนโยบายและการเจรจา
- ปัจจัยสนับสนุนอื่น ๆ

- **ช่วงที่ 2 ปี พ.ศ. 2557-2559 กระบวนการทุจริตคอร์รัปชันเชิงนโยบาย** เนื่องจากการทุจริตในโครงการจำนำข้าวทุกเม็ด ในช่วงปี พ.ศ. 2554-2557 ทำให้มีความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันในรูปแบบต่าง ๆ รวมไปถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของนโยบาย โดยงานศึกษาในช่วงนี้สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่

- กระบวนการทุจริตเชิงนโยบาย
- การทุจริตงบประมาณ
- นโยบายลดความเหลื่อมล้ำ

● **ช่วงที่ 3 ปี พ.ศ. 2560-2562 นโยบายสู่ท้องถิ่น** เนื่องจากนโยบายการกระจายอำนาจของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 ทำให้การศึกษาธรรมาภิบาลในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ได้รับความสนใจมากขึ้น โดยงานศึกษาในช่วงนี้สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่

- ธรรมาภิบาลกับนโยบายการพัฒนาประเทศในส่วนกลาง
- ธรรมาภิบาลกับนโยบายการพัฒนาประเทศในส่วนท้องถิ่น
- ธรรมาภิบาลกับความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงพื้นที่

ช่วงที่ 1 ปี พ.ศ. 2550-2552 นโยบายการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรี

จากสถานการณ์หยุดชะงักของการเจรจาการค้าพหุภาคีขององค์การการค้าโลก (WTO) ประกอบกับความขัดแย้งระหว่างประเทศสมาชิกภายใต้การเปิดการค้าอาฟต้า (AFTA) ส่งผลให้การจัดตั้งเขตการค้าเสรีเพิ่มขึ้นในหลายภูมิภาค รวมถึงประเทศไทยที่เริ่มให้ความสนใจกับนโยบายเขตการค้าเสรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา งานศึกษาธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายในช่วงแรกจึงเป็นงานศึกษาที่เน้นไปที่การเตรียมความพร้อมในการเจรจาความตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Agreement: FTA) กับประเทศต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของฝ่ายบริหารในการตัดสินใจเข้าร่วมข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศ ทั้งในระดับทวิภาคี พหุภาคี งานศึกษาในช่วงเวลานี้มีจำนวนทั้งสิ้น 10 ชิ้น โดยสามารถแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) การประเมินผลกระทบ ทั้งด้านผลประโยชน์ที่ได้รับและต้นทุนต่าง ๆ ที่ต้องแบกรับเพื่อเข้าร่วมข้อตกลงนั้น ๆ 2) กระบวนการเจรจา และ 3) ปัจจัยสนับสนุนอื่น ๆ

การประเมินผลกระทบจากการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรี

การศึกษาในประเด็นการประเมินผลกระทบ เป็นการศึกษาที่สำคัญ เนื่องจากเป็นการประเมินถึงผลประโยชน์ที่ประเทศจะได้รับและต้นทุนในด้านต่าง ๆ ที่ประเทศต้องจ่ายอันเป็นผลมาจากข้อตกลงการค้าระหว่างประเทศ ทั้งในด้านการผลิต การค้า การลงทุน และสิ่งแวดล้อม เริ่มต้นด้วยการศึกษาของสุธาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ (2550) ที่ได้วิเคราะห์ผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการทำข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) กับประเทศสหรัฐอเมริกา โดยแสดงให้เห็นถึงข้อได้เปรียบและเสียเปรียบของไทย ทั้งในด้านการผลิตสินค้า บริการ และการลงทุน ซึ่งนำไปสู่ยุทธศาสตร์ในการแก้ไขและการเตรียมตัวรับมือในกระบวนการเจรจา โดยเฉพาะประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมถึงนำเสนอแนวทางการปรับปรุงการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่ภาครัฐควรดำเนินการในอนาคตเพื่อรองรับการทำข้อตกลงการค้าเสรีในอนาคตด้วย

ในปีถัดมา มีการศึกษาการทำข้อตกลงพหุภาคีระหว่างประเทศในด้านสิ่งแวดล้อม (Multilateral Environment Agreements: MEAs) โดยบัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์ และคณะ (2551) ที่ได้วิเคราะห์

ผลกระทบทางการค้าและการจัดการสิ่งแวดล้อมของไทย อันเนื่องมาจากกฎ กติกา และมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมจากข้อตกลงดังกล่าว งานศึกษาพบว่า ข้อกำหนดหรือมาตรการในข้อตกลง MEAs หลายฉบับมีความขัดแย้งกับเงื่อนไขข้อกำหนดในความตกลงเขตการค้าเสรี (FTA) และเสี่ยงแก่การทำลายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชยันต์ ต้นดีวิศาการ และคณะ (2552) ที่ศึกษาความตกลงหุ้นส่วนทางธุรกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (JTEPA) นอกจากนี้ ในบางกรณียังพบว่าผลประโยชน์ที่คาดว่าจะเกิดกับประเทศมีน้อยกว่าภาระต้นทุนและความยุ่งยากที่ต้องแบกรับ ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดทิศทางการเจรจาการค้าข้อตกลงว่าควรจะเข้าร่วมหรือหลีกเลี่ยงการให้สัตยาบัน

อย่างไรก็ตาม การประเมินผลกระทบยังมีข้อจำกัดในเรื่องเครื่องมือในการประเมินที่ยังไม่ครอบคลุมต้นทุนอื่น ๆ เช่น ต้นทุนทางด้านสิ่งแวดล้อม และต้นทุนด้านสังคม เป็นต้น ซึ่งส่งผลทำให้ตัดสินใจหรือการกำหนดนโยบายขาดข้อมูลที่ครบถ้วนรอบด้าน รวมถึงขาดการยอมรับจากสังคม สุจิตรา वासาดำรงดี และคณะ (2551) จึงได้ศึกษาเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ด้านการประเมินมูลค่าสิ่งแวดล้อมจากฐานข้อมูลการประเมินมูลค่าสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือการประเมินมูลค่าสิ่งแวดล้อม และเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจนโยบายของภาครัฐตามหลักธรรมาภิบาลต่อไปในอนาคต

กระบวนการกำหนดนโยบายและการเจรจา

งานศึกษาในส่วนของกระบวนการกำหนดนโยบายและการเจรจา เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการเจรจาต่อรองผลประโยชน์ของประเทศ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยยุทธศาสตร์และนโยบายที่ชัดเจนในการเจรจาให้เป็นไปตามทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อย่างไรก็ตาม สุธาวลัย เสถียรไทย และคณะ (2550) ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยยังขาดการเตรียมความพร้อมในการเจรจา FTA เนื่องจากขาดฐานข้อมูลหรืองานวิจัยที่เพียงพอต่อการวางแผนงานด้านการเจรจาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเฉพาะขาดการกำหนดกรอบการเจรจา ซึ่งมีความสำคัญในการกำหนดทิศทางเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจในการเจรจาอย่างเป็นระบบ โปร่งใส และยั่งยืน ประกอบกับไทยใช้กลยุทธ์ในการเจรจาในฐานะฝ่ายตั้งรับ จึงทำให้เสียเปรียบในการต่อรองผลประโยชน์กับประเทศคู่ค้า ในปีต่อมา ได้มีการศึกษาถึงปัญหาในกระบวนการกำหนดนโยบายการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรีของรัฐบาลไทย ช่วงรัฐบาลทักษิณ พ.ศ. 2544-2549 โดยธรรมวิทย์ เทอดอุดมธรรม (2551) พบปัญหาธรรมาภิบาลในการจัดทำนโยบาย ตั้งแต่การตัดสินใจแบบรวมศูนย์ การขาดความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม รวมทั้งการขาดการชี้แจงและรับฟังความคิดเห็นจากรัฐสภา ต่อมา สมคิด บุญล้นเหลือ และคณะ (2552) จึงพยายามวิเคราะห์ข้อตกลงการเจรจาในอดีต พร้อมทั้งสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในแวดวงการเงิน เพื่อสร้างกรอบการเจรจาที่เหมาะสมในการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรี เพื่อแก้ปัญหาธรรมาภิบาลในการเจรจาอย่างเป็นระบบ และโปร่งใส โดยเน้นไปที่ภาคบริการด้านการเงินเป็นหลัก

ปัจจัยสนับสนุนอื่น ๆ

มาตรการในการสนับสนุนการลงทุนจากต่างชาติ เป็นอีกหนึ่งกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีจุดประสงค์เพื่อดึงดูดเม็ดเงินลงทุนจากนักลงทุนต่างชาติเข้ามาในประเทศไทย สุนีย์ สถาพร (2550) ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่ผลักดันให้นักลงทุนชาวออสเตรเลียเข้ามาลงทุนในประเทศไทย และประเทศอื่น ๆ ในทวีปเอเชีย พบว่าไทยมีปัจจัยโครงสร้างสาธารณูปโภคและการอำนวยความสะดวกแก่นักลงทุนที่ดีกว่าประเทศคู่แข่งอื่น ๆ แต่มีอุปสรรคในเรื่องของกระบวนการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ที่มีความซับซ้อนและล่าช้า ขาดกระบวนการติดตามโครงการอย่างเป็นระบบ เป็นผลทำให้มาตรการส่งเสริมการลงทุนที่ควรจะต้องดึงดูดการลงทุนนักลงทุน เช่น สิทธิประโยชน์การลดภาษีวัตถุดิบและเครื่องจักร ไม่มีประสิทธิภาพในการจูงใจนักลงทุน นอกจากนี้ สิทธิประโยชน์ที่ได้รับยังไม่ดีเทียบเท่าสิทธิประโยชน์จากประเทศอื่น ๆ หน่วยงานภาครัฐจึงควรมองหาช่องทางในการให้แรงจูงใจอื่น ๆ นอกเหนือจากภาษี พร้อมกับการปรับปรุงบริการภาครัฐให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ในขณะเดียวกัน มาตรการสนับสนุนการส่งออก ก็เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศที่สำคัญเช่นกัน สมพงษ์ วนาภา และคณะ (2550) ได้วิเคราะห์รูปแบบและมาตรการสนับสนุนบริษัทการค้าระหว่างประเทศให้มีประสิทธิภาพในการแข่งขันในตลาดโลก พบว่า มาตรการสนับสนุนควรเน้นไปที่การขยายหรือสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับผู้ประกอบการในแนวดิ่ง (Vertical Integration) ทั้งบริษัทขนาดใหญ่ที่มีฐานการผลิต เครือข่าย ประสิทธิภาพ และทักษะของบุคลากรสูง ร่วมกับบริษัทขนาดกลางและขนาดย่อม เพื่อสร้างคุณค่าตามสายโซ่แห่งคุณค่า (Value Chain) ซึ่งต้องอาศัยองค์การส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศในการขับเคลื่อนนโยบาย งานชิ้นนี้ยังพบอุปสรรคในการบริหารงาน เช่น ระบบราชการที่ขาดความคล่องตัว ขาดผู้บริหารหรือผู้เชี่ยวชาญที่มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนองค์กร ขาดตัวชี้วัด ขาดระบบการประเมินที่ชัดเจน มีการบริหารที่ไม่โปร่งใส รวมถึงขาดกลไกการตรวจสอบที่เข้มแข็ง ดังนั้น แนวทางในการพัฒนามาตรการดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพจึงต้องอาศัยหลักธรรมาภิบาล เช่น ความโปร่งใส การเปิดเผยและแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน การมีส่วนร่วมในความเสียงและกำไร เป็นต้น

นโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกให้แก่การดำเนินธุรกิจ รุธิร์ พนมยงค์ (2552) ได้ศึกษาโครงสร้างพื้นฐานด้านโลจิสติกส์ เพื่อรองรับการเปิดการค้าเสรีระหว่างไทยกับจีน โดยทบทวนกฎระเบียบและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างไทย จีน และประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งจะเป็นข้อมูลให้แก่ผู้ประกอบการไทยในการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดและกระจายสินค้าอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงเป็นข้อมูลสำหรับภาครัฐในโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบขนส่งและโครงสร้างพื้นฐานด้านโลจิสติกส์

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายของประเทศไทย ในช่วงระยะเวลาที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2552 หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากลตามแนวทางของ

สหประชาชาติ ที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่างานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักประสิทธิผล และประสิทธิภาพ โดยเน้นที่การสร้างองค์ความรู้ทั้งในเรื่องการประเมินผลกระทบ กระบวนการเจรจา และปัจจัยสนับสนุนอื่น ๆ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการจัดทำยุทธศาสตร์หรือนโยบายส่งเสริมการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่หลักธรรมาภิบาลอื่น ๆ ปรากฏให้เห็นในลำดับรองลงมา โดยเน้นไปที่หน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในการจัดทำยุทธศาสตร์หรือนโยบาย และสนับสนุนการค้าการลงทุนตามหลักนิติธรรม หลักความเท่าเทียม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบ

ช่วงที่ 2 ปี พ.ศ. 2557-2559 กระบวนการทุจริตคอร์รัปชันในนโยบาย

งานธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายในช่วงถัดมา เริ่มมีการศึกษาธรรมาภิบาลในกระบวนการทุจริตคอร์รัปชันเชิงนโยบายและการทุจริตงบประมาณของรัฐ โดยหยิบยกกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นจริงในประเทศไทย เช่น กรณีการทุจริตในโครงการจำนำข้าวทุกเม็ด การทุจริตงบประมาณพรรคการเมือง เป็นต้น โดยนำเสนอในรูปแบบการประเมินมูลค่าความเสียหาย และรูปแบบการทุจริตในกระบวนการดำเนินนโยบายของภาครัฐและการจัดสรรงบประมาณ เพื่อหาแนวทางในการแก้ไข ป้องกัน และปราบปราม

นอกจากนี้ งานศึกษาในยุคนี้ยังมุ่งเน้นไปที่นโยบายลดความเหลื่อมล้ำ ผ่านการใช้จ่ายภาครัฐด้านสวัสดิการและด้านสังคม นโยบายภาษี รวมถึงนโยบายด้านสุขภาพ อันเป็นบทบาทที่ภาครัฐควรมุ่งให้เกิดความเท่าเทียม พร้อม ๆ กับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมุ่งศึกษาสภาพปัญหา และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อปรับปรุงนโยบายให้มีประสิทธิภาพและเท่าเทียมกัน

กระบวนการทุจริตเชิงนโยบาย

จากประเด็นการทุจริตในโครงการจำนำข้าวทุกเม็ด ในช่วงปี พ.ศ. 2554-2557 ซึ่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก เนื่องจากโครงการดังกล่าวขาดทุนมูลค่ามหาศาล สร้างภาระหนี้สาธารณะ และส่งผลกระทบต่อคุณภาพข้าวไทย และการส่งออก รวมไปถึงปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายในโครงการอื่น ๆ ของรัฐ งานศึกษาในช่วงนี้จึงเน้นศึกษารูปแบบการทุจริต และประเมินมูลค่าความเสียหาย เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในลักษณะดังกล่าว เริ่มต้นจากการศึกษาของ นิพนธ์ พัวพงศกรและคณะ (2557) ที่พบปัญหาการขาดข้อมูลด้านการทุจริตในการประมาณการขนาดความเสียหายจากการทุจริตทางตรง เนื่องมาจากไม่สามารถตรวจสอบธุรกรรมการทุจริตที่เกิดขึ้นได้ ทำให้ต้องประเมินมูลค่าการทุจริตในภาพรวมและประเมินความสูญเสียด้านทรัพยากร อันเกิดจากการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจในทางอ้อม โดยใช้แบบจำลองตลาดข้าว ประกอบกับเอกสารและการสำรวจความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่าการดำเนินนโยบายรับจำนำข้าวมีข้อบกพร่องในด้านนโยบาย กล่าวคือ การกำหนดราคาจำนำที่สูงกว่าตลาดโลกโดยไม่จำกัดงบประมาณ

และการเก็งกำไรราคาโดยการจำกัดปริมาณการส่งออกข้าว นำไปสู่ความเสียหายมูลค่าหลายแสนล้านบาท ส่วนข้อบกพร่องในด้านการบริหารจัดการ พบว่า ฝ่ายบริหารมีเจตนาไม่ให้หน่วยงานรัฐจัดทำบัญชี พบการทุจริตในทุกระดับ มีการปกปิดและให้ข้อมูลเท็จ ซึ่งสะท้อนถึงการขาดความรับผิดชอบของรัฐบาลต่อประชาชน งานศึกษาชิ้นนี้เสนอแนะให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญและกฎหมายงบประมาณเพื่อสร้างวินัยการคลังและความรับผิดชอบต่อประชาชน ให้มีการเปิดเผยข้อมูล การจัดทำรายงานผลกระทบและบัญชี รวมถึงกำหนดกระบวนการจัดการในทุกขั้นตอนให้ชัดเจน

ต่อมา อุดม รัฐอมฤตและคณะ (2559) ได้รวบรวมรูปแบบของการทุจริตเชิงนโยบายในประเทศไทย เช่น กรณีทุจริตโครงการจัดการน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ (คลองด่าน) จังหวัดสมุทรปราการ โครงการรับจำนำข้าว การทุจริตการให้สินเชื่อของธนาคารกรุงไทยแก่กลุ่มธุรกิจกฤษฎตามหาคร เป็นต้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขและพัฒนากลไกการป้องกันการทุจริตเชิงนโยบาย ตั้งแต่กระบวนการนำเสนอ นโยบาย ผลการศึกษาพบว่า การทุจริตเชิงนโยบาย เป็นรูปแบบการทุจริตอย่างเป็นระบบ (Systemic Corruption) จากกลุ่มที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายของสาธารณะและกำกับดูแลหน่วยงานภาครัฐ สร้างเงื่อนไขเพื่อสนับสนุนการคอร์รัปชันผ่านการออกนโยบายหรือแนวทางให้เจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติหรือดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งมักจะมาจากฝ่ายรัฐบาลที่ครองเสียงข้างมาก ทำให้กระบวนการตรวจสอบภายใน หรือกระบวนการตรวจสอบผ่านรัฐสภาไม่มีประสิทธิภาพ ประกอบกับกฎหมายไม่ได้กำหนดข้อห้ามไว้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการวางกฎเกณฑ์การดำเนินงานโครงการตามนโยบายภาครัฐ ข้อห้ามบทลงโทษต่าง ๆ ให้ชัดเจนในรูปแบบกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติ แก้ไขรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้ง เพื่อให้การดำเนินนโยบายเป็นไปตามหลักนิติธรรม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อมากขึ้น

การทุจริตงบประมาณ

งบประมาณสนับสนุนพรรคการเมือง เป็นช่องทางการช่วยเหลือพรรคการเมืองที่ไม่สามารถหางบประมาณในการดำเนินงานของพรรคได้เอง รวมถึงป้องกันการแผ่ขยายอิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์หรือนายทุนเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางการเมืองหรือนโยบายต่าง ๆ ในอนาคต แต่การศึกษาหลายชิ้นแสดงให้เห็นว่า งบประมาณดังกล่าวถูกใช้ผิดวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ส่งผลให้เกิดการคอร์รัปชันในงบประมาณเพื่อการสนับสนุนพรรคการเมือง โดยเฉพาะจากพรรคการเมืองขนาดเล็กที่มักไม่ได้รับโอกาสในการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้ง จึงหาช่องทางในการแสวงหาประโยชน์จากงบประมาณดังกล่าวให้กับตนเอง งานศึกษาของ พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์ (2558) ได้ศึกษานโยบาย รูปแบบของกองทุนเพื่อการพัฒนาพรรคการเมือง และผลกระทบของเงินกองทุนที่มีต่อการพัฒนาพรรคการเมืองในประเทศไทยแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนากองทุนเพื่อการพัฒนาพรรคการเมืองให้มีประสิทธิภาพและเพิ่มความโปร่งใส การศึกษาพบว่า ในกรณีของประเทศไทย นโยบายการพัฒนา ระบบเงินสนับสนุนเพื่อพรรคการเมืองภายหลังจากการปฏิรูปการเมืองเมื่อ พ.ศ. 2540 ส่งผลให้พรรคการเมืองขนาดเล็กแสวงหาประโยชน์จากงบประมาณ โดยใช้วิธีการจัดตั้งสาขาพรรคที่ไม่มีสถานที่และ

เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานจริง พร้อมกับเปิดรับสมาชิกเพิ่มจำนวนมาก เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขการรับเงินสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อการพัฒนาพรรคการเมือง ซึ่งแตกต่างจากกรณีของประเทศอินโดนีเซีย ที่นโยบายการจัดสรรงบประมาณของประเทศอินโดนีเซีย เป็นการจัดสรรงบประมาณตามจำนวนคะแนนเสียงที่ได้รับ แต่จำนวนเงินที่ได้รับต่อหนึ่งคะแนนเสียงมีมูลค่าน้อยมาก ส่งผลให้พรรคการเมืองขนาดใหญ่ต้องพึ่งพากลุ่มทุนในภาคธุรกิจ และไม่สามารถป้องกันการแทรกแซงจากกลุ่มทุนได้ ดังนั้น วิธีแก้ไขนโยบายในสองประเทศจึงมีวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน โดยประเทศไทยเลือกปรับเปลี่ยนกฎข้อบังคับและเงื่อนไขการรับงบประมาณจากกองทุนเพื่อลดการแสวงหาประโยชน์จากพรรคเล็ก ในขณะที่ประเทศอินโดนีเซียเลือกปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์ในการจัดสรรงบประมาณเพื่อให้พรรคการเมืองมีอิสระจากกลุ่มทุนและเป็นตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง ข้อเสนอแนะเน้นไปที่การจัดสรรงบประมาณตามความจำเป็น เช่น ค่าใช้จ่ายเบื้องต้นต่าง ๆ รวมถึงมีกระบวนการตรวจสอบการจัดกิจกรรมทางการเมืองให้สอดคล้องกับข้อเสนอที่พรรคการเมืองเสนอเพื่อขอรับงบประมาณ

นโยบายลดความเหลื่อมล้ำ

ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนั้น มีการศึกษานโยบายลดความเหลื่อมล้ำ รวมถึงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ เริ่มจากงานศึกษาของ วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์ และคณะ (2557) ที่ได้ประเมินผลของนโยบายสาธารณะที่ชื่อว่า สวัสดิการรักษายาบาลถ้วนหน้า ซึ่งครอบคลุมประชากรเกือบร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมด และได้รับการจัดสรรงบประมาณเกินกว่าหนึ่งแสนล้านบาท เพื่อทราบถึงประสิทธิภาพและความเป็นธรรมของนโยบายสาธารณะดังกล่าว การศึกษาพบว่านโยบายสวัสดิการรักษายาบาลถ้วนหน้า ขาดการพิจารณาปัจจัยที่มีผลอย่างรอบด้าน รวมถึงขาดการเข้าถึงอย่างเป็นธรรม และเท่าเทียมระหว่างภูมิภาค และระหว่างกลุ่มข้าราชการกับบุคคลทั่วไป ทำให้การดำเนินนโยบายดังกล่าวไม่มีประสิทธิภาพและไม่มีความเป็นธรรมกับประชาชน โดยมีสาเหตุหลักมาจากการขาดฐานข้อมูลที่เป็นรูปธรรม จึงไม่สามารถทราบถึงสาเหตุของปัญหาทางสุขภาพและความเป็นธรรมที่เกิดขึ้นจริง ดังนั้น การพัฒนาการใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูลผู้ป่วยและฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร์ จะทำให้การดำเนินนโยบายด้านสุขภาพตรงประเด็นมากขึ้น

ในปีถัดมา สมชัย จิตสุชน (2558) ได้ศึกษาแนวโน้มของนโยบายและศึกษาแนวทางขับเคลื่อนนโยบายลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย โดยพิจารณาในเรื่องการใช้จ่ายของรัฐบาลด้านสวัสดิการและด้านสังคม และนโยบายภาษี ในกลุ่มประชาชนที่มีรายได้แตกต่างกัน 5 กลุ่ม พบว่าความท้าทายของระบบสวัสดิการไทยประกอบไปด้วย 1) ต้องเร็ว ทั้งถึง และครบถ้วน 2) ไม่แพง มีประสิทธิภาพ 3) ลดความเหลื่อมล้ำได้จริง 4) ให้น้ำหนักกับการลงทุนด้านสังคม 5) ขับเคลื่อนนโยบายอย่างเหมาะสมกับบริบท 6) ปฏิรูประบบการบริหาร 7) เร่งสร้างประชาคมสวัสดิการ นอกจากนี้ นโยบายลดความเหลื่อมล้ำในแต่ละกลุ่มรายได้ต้องแตกต่างกัน เนื่องจากในแต่ละกลุ่มรายได้มีข้อจำกัดที่ต่างกัน และต้องเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจให้ควบคู่ไปกับการลดความเหลื่อมล้ำด้วย

จากงานศึกษารรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายของประเทศไทย ในช่วงระยะเวลาที่ 2 ระหว่างพ.ศ. 2557 ถึง พ.ศ. 2559 หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากลตามแนวทางของสหประชาชาติ ที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่างานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล และหลักความโปร่งใส โดยเน้นไปที่การลดกระบวนการทุจริต ผ่านกลไกระดับบน เช่น กฎหมาย และการเปิดเผยข้อมูล นอกจากนี้ ยังมีองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลอื่น ๆ ได้แก่ หลักความรับผิดชอบ หลักความเท่าเทียม และหลักนิติธรรม ที่ได้รับการศึกษาอยู่บ้างเช่นกัน

ช่วงที่ 3 ปี พ.ศ. 2560-2562 นโยบายสู่ท้องถิ่น

งานศึกษารรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายในช่วงนี้ เริ่มมีการนำเอาหลักธรรมาภิบาลมาใช้กับนโยบายการบริหารประเทศของหน่วยงานภาครัฐ ตั้งแต่ระดับนโยบายการพัฒนาประเทศ นโยบายสาธารณะ หรือในระดับผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ โดยมุ่งเน้นการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพภายในหน่วยงาน หรือระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้วยกันเอง และยังมีการนำเอาหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการสร้างความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ โดยเฉพาะหลักการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย เพื่อนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนด้วย

ธรรมาภิบาลกับนโยบายการพัฒนาประเทศในส่วนกลาง

การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาในรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นมิติเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา และเสถียรภาพทางการเมือง งานศึกษาของ เพชรลัดดา เพ็ชรภักดี และคณะ (2560) ได้หยิบยกนโยบายการพัฒนาของประเทศสิงคโปร์ที่มีการพัฒนามีคุณภาพรอบด้าน โดยยึดหลักธรรมาภิบาลและการพัฒนายั่งยืน เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Approach) และเป็นองค์ความรู้ในการสร้างกรอบในการพัฒนาประเทศไทยในทุกด้านอย่างสอดคล้องไปพร้อมกัน การศึกษานี้เริ่มมีการใช้กรอบแนวคิดสากลอย่างกรอบแนวคิดการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development) โดยรวบรวมผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ครอบคลุมทุกมิติ ได้แก่ เศรษฐศาสตร์ การศึกษา และภาษาอังกฤษ การเมืองร่วมสมัย สังคมและการจัดการวัฒนธรรม และการพัฒนากายภาพ สิ่งแวดล้อม

ต่อมา ได้มีการศึกษาถึงประเด็นความท้าทายในเรื่องการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐตามยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) ภายใต้หลักธรรมาภิบาล โดย ปิยากร หวังมหาพร และอภิญญา ดิสมะมาน (2562) เน้นไปที่การประเมินระดับการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ ผ่านการสำรวจความคิดเห็นของบุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐ 6 แห่ง พบว่า ระดับการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ชาติอยู่ในระดับดีมาก แต่ยังมีปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน คือ ขาดบุคลากรในการดำเนินงาน ขาดงบประมาณ ระบบการทำงานที่ไม่ต่อเนื่อง เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร ขาดการใช้เทคโนโลยี และที่สำคัญที่สุด คือ ขาดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นจากทั้งตัวบุคลากร

ภายในองค์กรเองและจากประชาชน ดังนั้น ความท้าทายที่สำคัญในการดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนตามยุทธศาสตร์แห่งชาติ คือ การมีส่วนร่วม เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและเป็นไปตามยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศต่อไป

ในปีถัดมา มีการศึกษายุทธศาสตร์การจัดการการทุจริตคอร์รัปชัน เริ่มต้นที่งานศึกษาของ สมชาย ธรรมสุทธิวัฒน์ และคณะ (2561) ที่ศึกษาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคมในการป้องกันการทุจริตผ่านประสบการณ์การป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันของประเทศญี่ปุ่นและเกาหลี ผลการศึกษาชี้ให้เห็นปัญหาของการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทย เช่น การขาดความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนในการป้องกันการทุจริต รวมถึงไม่มีระบบความคุ้มครองแก่ผู้เปิดเผยข้อมูลทุจริต ขณะที่งานศึกษาของ เตือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2562) มุ่งเน้นไปที่ประเด็นสาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชัน โดยเฉพาะขั้นตอนการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐผ่านการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ พร้อมทั้งวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติในต่างประเทศ และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายภายใต้กรอบธรรมาภิบาล เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงมาตรการและนโยบายในการป้องกันปัญหาคอร์รัปชันในการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ธรรมาภิบาลกับนโยบายการพัฒนาประเทศในส่วนท้องถิ่น

จากการกระจายอำนาจของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีบทบาทหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม นโยบายการกระจายอำนาจกลับหยุดชะงัก เนื่องจากการพักการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นชั่วคราวตามมติของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ในปี พ.ศ. 2557 จึงส่งผลให้งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นเกิดขึ้นช้ากว่านโยบายการกระจายอำนาจในปี พ.ศ. 2540

โครงสร้างการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) 2) เทศบาล 3) องค์การบริหารส่วนตำบล และ 4) องค์การปกครองท้องถิ่นพิเศษ งานศึกษาของ มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ (2560) ได้ตั้งคำถามถึงประสิทธิภาพและธรรมาภิบาลในโครงสร้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดังกล่าวว่ามีประสิทธิภาพในการจัดสรรบริการสาธารณะให้ประชาชนหรือไม่ หลังจากทำการศึกษาด้วยการสำรวจความเห็นของประชาชนพบว่าประสิทธิภาพของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลไม่แตกต่างกัน นำไปสู่ข้อเสนอให้ยุบรวมสองส่วนราชการเข้าด้วยกัน เพื่อให้การจัดสรรบริการสาธารณะแก่ประชาชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขณะที่งานศึกษาของ กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว (2562) เน้นศึกษาไปที่ประเด็นคุณสมบัติของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีในด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อนำเสนอ

แนวทางการพัฒนาผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เป็นไปตามหลักความโปร่งใสและหลักการมีส่วนร่วมในองค์ประกอบของธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาลกับความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงพื้นที่

งานวิจัยจำนวนหนึ่งได้มุ่งเน้นการศึกษาไปที่ประเด็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานธรรมาภิบาลในเรื่องหลักการมีส่วนร่วม เริ่มต้นที่งานศึกษาของ จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์ และคณะ (2560) ได้ทำการสังเคราะห์องค์ความรู้ในการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงพื้นที่ ภายใต้กรอบธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบ โดยอาศัยความร่วมมือในระดับจังหวัด ท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ในการพัฒนาการดำเนินงานวิจัยเชิงพื้นที่ที่จะเป็นประโยชน์ต่อไปในอนาคต

งานศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนของ โกสินทร์ หินเหว้า และคณะ (2560) ได้ทำการศึกษายุทธศาสตร์ความร่วมมือระหว่างตำรวจกับภาคประชาชนในการลดอาชญากรรมในพื้นที่ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการลดอาชญากรรมในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ในปีเดียวกัน ชัยนต์ ดันติวิสตการ และคณะ (2560) ได้ศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มนิคมอุตสาหกรรม แรงงาน และภาคประชาสังคม เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและความต้องการของประชาชนในพื้นที่จังหวัดลำพูน ตามหลักธรรมาภิบาลและการพัฒนาที่ยั่งยืน และงานศึกษาของ ชุติวลัยุณย์ เสมมหาศักดิ์ (2562) ที่ศึกษาความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ในการผลักดันแผนการจัดการความเสี่ยงจากน้ำไว้ในแผนการพัฒนาท้องถิ่น

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายในประเทศไทย ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2560 ถึง พ.ศ. 2562 หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากลตามแนวทางของสหประชาชาติ ที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่างานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมถึงหลักการมีส่วนร่วมมากที่สุด โดยมุ่งให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนในการบริหารงานหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มากยิ่งขึ้น รองลงมา มีการกล่าวถึงหลักธรรมาภิบาลโดยรวมและหลักความเท่าเทียม นอกจากนี้ มีงานศึกษาจำนวนหนึ่งที่เน้นในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม และการตอบสนอง

3.6.2. การสังเคราะห์ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ

จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์และนโยบายตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 29 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นมีการระบุถึงประเด็นปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินนโยบายหรือยุทธศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพ ผ่านการประเมินผลลัพธ์ ศึกษารูปแบบ หรือศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเปรียบเทียบเพื่อชี้ให้เห็นปัญหาที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายในขั้นตอนนี้ ในช่วงแรก ได้แก่ สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏงานศึกษา จำนวน 2 ชิ้น นอกนั้นเป็นหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เป็นต้น รวมถึงศูนย์/สถาบันวิจัยภายใต้มหาวิทยาลัย เช่น ศูนย์วิจัยโลจิสติกส์ และคณะเศรษฐศาสตร์ ภายใต้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ความเป็นเลิศแห่งชาติด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและของเสียอันตราย และสถาบันวิจัยทรัพยากรน้ำ ภายใต้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในยุคลดมา หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษามากที่สุด คือ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย จำนวน 3 ชิ้น ส่วนที่เหลือเป็นงานศึกษาของคณะเศรษฐศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 3 ชิ้น และคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 1 ชิ้น และในยุคสุดท้าย หน่วยงานที่ทำการศึกษามีความหลากหลาย ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย มูลนิธิสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ คณะนิติศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฯลฯ รวมทั้งสิ้นจำนวน 12 ชิ้น โดยหากพิจารณาจากทั้งสามยุค นับตั้งแต่ พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2562 จะพบว่า หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายในประเทศไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีงานศึกษาแต่ละ 4 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษาเน้นในประเด็นการพัฒนาประสิทธิภาพของการดำเนินนโยบายเป็นหลัก โดยมีงานศึกษามากที่สุดเป็นจำนวนทั้งสิ้น 17 ชิ้น ซึ่งในจำนวนนี้ งานศึกษา 9 ชิ้น มุ่งศึกษาเรื่องการประเมินผลกระทบ/ผลลัพธ์จากนโยบาย เพื่อชี้ให้เห็นปัญหาในการดำเนินนโยบายที่ขาดประสิทธิภาพ ในขณะที่งานศึกษาอีก 4 ชิ้น มุ่งศึกษาเรื่องการประเมินการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ และยังมีงานศึกษา 4 ชิ้น มุ่งเน้นเรื่องนโยบายการลดความเหลื่อมล้ำ

ข้อเสนอจากงานศึกษาส่วนใหญ่ ประกอบไปด้วย ข้อเสนอให้หน่วยงานภาครัฐจัดทำแนวทางยุทธศาสตร์และนโยบายที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิภาพในการดำเนินนโยบาย โดยอาศัยการพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ การทำวิจัยในหลายแง่มุม การสร้างกระบวนการดำเนินการที่ชัดเจน เป็นระบบ บูรณาการ และโปร่งใส รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย เพื่อสร้างมาตรฐานในการดำเนินนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วม ตัวอย่างงานศึกษาที่สะท้อนในประเด็นนี้ได้อย่างชัดเจน ได้แก่ งานของสุธาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ

(2550) ที่ได้เสนอแนวทางในการพัฒนายุทธศาสตร์การเจรจาการค้าระหว่างประเทศ โดยเสนอให้สร้างองค์ความรู้และผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ เช่นเดียวกับงานศึกษาของ บัณฑิต เศรษฐศาสตร์โรตัม และคณะ (2551) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาบุคลากรและงานวิจัยในรอบด้านเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจนโยบาย ในขณะที่งานศึกษาของเมดิคัลดี จารยะพันธุ์และคณะ (2550) และงานศึกษาของปิยากร หวังมหาพร และอภิญา ดิสสะมาน (2562) มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาระบบบริหารงานราชการที่เป็นระบบ บูรณาการ และมีส่วนร่วม

2. ขั้นตอน Policy Formulation

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 24 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้ศึกษาเพื่อพัฒนาแนวทางที่สามารถใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินยุทธศาสตร์และนโยบายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งคำนึงถึงความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐ ความโปร่งใสของกระบวนการดำเนินนโยบาย และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายของไทยในขั้นตอนนี้ ในช่วงแรกดำเนินการโดยหน่วยงานที่หลากหลาย ได้แก่ สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ฯลฯ รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 ชิ้น ในยุคถัดมา หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษา ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งปรากฏงานศึกษาแต่ละ 2 ชิ้น และในยุคสุดท้าย หน่วยงานที่ทำการศึกษาในขั้นตอนนี้ยังคงมีความหลากหลาย ประกอบไปด้วย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย มูลนิธิสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ และศูนย์วิจัยภายใต้มหาวิทยาลัยของรัฐ รวมทั้งสิ้น 8 ชิ้น โดยหากพิจารณาจากทั้งสามยุค จะพบว่า หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย จำนวน 3 ชิ้น คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 2 ชิ้น และคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 2 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษามุ่งเน้นไปที่ประเด็นการประเมินผลกระทบจากนโยบายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานให้กับหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก ซึ่งมีงานศึกษามากที่สุด จำนวนทั้งสิ้น 14 ชิ้น โดยในจำนวนนี้ งานศึกษา 9 ชิ้นแรก มุ่งศึกษาเรื่องการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบจากนโยบายเพื่อประกอบการตัดสินใจนโยบาย ในขณะที่งานศึกษาอีก 5 ชิ้น มุ่งศึกษาเรื่องกระบวนการดำเนินนโยบาย

ในส่วนของการเสนอจากงานศึกษาส่วนใหญ่ ยังคงให้ความสำคัญกับเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ และการดำเนินงานที่ต้องมีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ ตัวอย่างงานศึกษาที่ให้ข้อเสนอแนะในขั้นตอนนี้ไว้ ได้แก่ งานศึกษาของ มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ (2560) ที่เสนอให้มีการควรวรรมองค์การบริหารส่วนตำบลกับเทศบาลเข้าด้วยกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการส่งผ่านนโยบายสาธารณะให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น งานศึกษาของนิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ (2557) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะเพื่อป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน รวมถึงงาน

ศึกษาของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2562) ซึ่งเสนอแนวทางการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ โดยเน้นหลักความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และการกำกับดูแลที่ดีเพื่อสร้างระบบการตรวจสอบที่น่าเชื่อถือ

3. ขั้นตอน Policy Adoption

มีงานศึกษาเพียง 1 ชิ้น ที่ดำเนินการโดย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ งานดังกล่าวเป็นงานศึกษาที่ระบุถึงการกำหนดทางเลือกและการตัดสินใจเลือกนโยบาย โดยมีการกำหนดแนวทางพร้อมทั้งให้รายละเอียดแต่ละทางเลือกไว้อย่างชัดเจน งานชิ้นดังกล่าวได้แก่งานของชุตีวัลลัญญ์ เสมมहाศักดิ์ (2562) ที่ได้ศึกษาสภาพการบริหารจัดการความเสี่ยงจากน้ำเพื่อการเกษตร และความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงพื้นที่ในพื้นที่นอกเขตชลประทาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากน้ำเพื่อการเกษตร โดยได้ตัดสินใจนโยบายที่จะพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการความเสี่ยงน้ำด้วยการกำหนดและบรรจุแผนการจัดการความเสี่ยงไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดน้ำกระทบกับชุมชนเกษตรจนเกิดความเสียหาย นอกจากนี้ชุตีวัลลัญญ์ เสมมहाศักดิ์ (2562) ยังได้เสนอแนวทางสร้างและแต่งตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำประจำตำบล ให้เป็นคณะทำงานของท้องถิ่นในทุกตำบลอย่างเป็นทางการ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการทำงาน ลดความซับซ้อนและขั้นตอนในการทำงาน สร้างระบบการบริหารความเสี่ยงจากน้ำเพื่อการเกษตรบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม

4. ขั้นตอน Policy implementation

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการนำนโยบายไปปฏิบัติ

5. ขั้นตอน Policy evaluation

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของประเมินประสิทธิผลของนโยบาย

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลที่เกี่ยวกับยุทธศาสตร์และนโยบายในประเทศไทย ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ จะพบว่าในขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda มีงานศึกษาเป็นจำนวนมากที่สุด เมื่อเทียบกับงานศึกษาในขั้นตอนอื่น ๆ ในขณะที่งานศึกษาในขั้นตอนต่อมา คือ Policy Adoption มีงานศึกษาเพียงชิ้นเดียวเท่านั้น และยังไม่มียานศึกษาใดที่ทำการศึกษาไปจนถึงขั้น Policy Implementation และขั้น Policy Evaluation เลย หมายความว่า การศึกษาธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายในประเทศไทยยังจำกัดอยู่แค่การชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาของนโยบาย และการนำเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าว มีการนำไปปรับใช้ในแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจนอยู่บ้าง แต่ยังไม่มีการนำไปใช้จริงหรือประเมินผลของนโยบายที่นำไปใช้แล้ว

3.6.3 การสังเคราะห์ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

จากการสังเคราะห์งานศึกษาระบบภูมิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายของไทยตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Empathize

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 30 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นมีการทำความเข้าใจปัญหา ผ่านระเบียบวิธีวิจัย ทั้งการทบทวนเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต รวมถึงการทำแบบสอบถาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในปัญหาที่ชัดเจนและตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายของไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย มีจำนวนทั้งสิ้น 4 ชิ้น ลำดับรองลงมา ได้แก่ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีงานศึกษา 3 ชิ้น คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม มีงานศึกษาแต่ละ 2 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษาได้มุ่งเน้นในประเด็นการประเมินสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินนโยบายของภาครัฐ ตัวอย่างของงานศึกษาที่ได้ทำความเข้าใจในประเด็นปัญหาและระบุให้เห็นถึงกรอบของปัญหาที่ชัดเจน ได้แก่ งานศึกษาของธรรมวิทย์ เทอดอุดมธรรม (2551) ที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาในกระบวนการดำเนินนโยบายเจรจาการค้าเสรีระหว่างประเทศของรัฐบาล งานศึกษาของวรวรรณ ชาญด้วยวิทย์ และคณะ (2557) ที่พบว่านโยบายสุขภาพของไทยขาดข้อมูลผู้ป่วยที่เชื่อมโยงจนทำให้ละเลยสิทธิในการเข้าถึงสวัสดิการสุขภาพของประชาชนบางกลุ่ม และบางพื้นที่ ส่วนงานศึกษาของเพชรลัดดา เพ็ชรภักดี และคณะ (2560) ที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาการจัดลำดับความสำคัญในการดำเนินนโยบายของภาครัฐในการพัฒนาประเทศ

ในส่วน of ตัวอย่างของข้อเสนอในงานศึกษาในขั้นตอนนี้ อาทิ เพชรลัดดา เพ็ชรภักดี และคณะ (2560) ได้เสนอให้มีการเรียงลำดับความสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเริ่มจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิต ทนความรู้ทางเทคนิคและนวัตกรรม ขณะที่วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์ และคณะ (2557) เสนอให้มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อให้เข้าใจและระบุปัญหาในการดำเนินนโยบายที่ตรงกับความต้องการของประชาชน และนิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ (2557) เสนอให้มีการเปิดเผยข้อมูล พร้อมทั้งกำหนดแนวทางและขั้นตอนการดำเนินนโยบายอย่างชัดเจน และเป็นระบบ

2. ขั้นตอน Define

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 32 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้ระบุถึงปัญหาของกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน มีการสรุปปัญหาของกลุ่มเป้าหมายหรือพื้นที่ที่ทำการศึกษาไว้อย่างเฉพาะเจาะจง

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายของไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 4 รองลงมา ได้แก่ คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีงานศึกษา 3 ชั้น คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถาบัน
ธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่มีงานศึกษาแต่ละ 2 ชั้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษามุ่งเน้นประเด็นข้อผิดพลาดของการดำเนินนโยบาย ตัวอย่างของงานศึกษา
ได้แก่ งานศึกษาของพรรณชฎา ศิริวรรณบุศย์ (2558) ที่ศึกษารูปแบบการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนแก่
พรรคการเมืองในประเทศไทยและอินโดนีเซีย พบว่าปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในงบประมาณสนับสนุน
พรรคการเมืองในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน โดยในประเทศไทยพบว่าการขาดกฎระเบียบข้อบังคับ
ที่ชัดเจน ทำให้เกิดช่องว่างในการแสวงหาประโยชน์ของพรรคการเมืองเล็กด้วยการรับสมัครสมาชิก ตั้ง
สำนักงานเพื่อให้ได้รับการจัดสรรงบประมาณมากขึ้น ขณะที่อินโดนีเซียจัดสรรงบประมาณตามคะแนน
เสียงในจำนวนเงินที่น้อยมาก ทำให้พรรคการเมืองต้องพึ่งพาแหล่งทุนภายนอก

ในส่วนของข้อเสนอแนะ พรรณชฎา ศิริวรรณบุศย์ (2558) เสนอให้มีการจัดทำรายงานประจำปีใน
การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของพรรคการเมือง เพื่อตรวจสอบการทำงานและเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณา
จัดสรรงบประมาณจากคณะกรรมการการเลือกตั้งต่อไป นอกจากนี้ ยังต้องมีการสร้างแรงจูงใจ พร้อม ๆ
กับสร้างกระบวนการตรวจสอบช่องทางอื่น เพื่อให้แน่ใจว่าพรรคการเมืองจะนำเงินที่ได้รับจัดสรรจาก
งบประมาณไปพัฒนาพรรคการเมืองตามวัตถุประสงค์จริงอย่างแท้จริง

3. ขั้นตอน Ideate

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 10 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้มีการรวบรวมความคิดจากผู้ที่เกี่ยวข้อง
หลายฝ่ายจนเกิดเป็นแนวความคิดเบื้องต้น หน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์
และนโยบายของไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีงานศึกษามาก
ที่สุด จำนวน 3 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษาได้มุ่งเน้นประเด็นการพัฒนาความร่วมมือในการจัดองค์กรให้เหมาะสมกับ
สภาพของพื้นที่ ผ่านการระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดยตัวอย่างของงานศึกษาใน
ขั้นตอนนี้ ได้แก่ งานศึกษาของชยันต์ ตันติวิสดาการ และคณะ (2560) ที่ได้ศึกษาปรับปรุงแผนแม่บทเมือง
อุตสาหกรรมเชิงนิเวศของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน รวมถึงศึกษารูปแบบความร่วมมือใน
การพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของคนในพื้นที่ ผล
การศึกษาชี้ให้เห็นว่าความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) กลุ่มแรงงาน และภาค
ประชาสังคมต้องอาศัยความไว้วางใจในการทำงาน ความตระหนักถึงประโยชน์ของการพึ่งพาอาศัยกันของ
ทุกฝ่าย

4. ขั้นตอน Prototype

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการสร้างต้นแบบ

5. ขั้นตอน Test

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการทดสอบ

6. ขั้นตอน Implement

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการนำไปปฏิบัติ

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับยุทธศาสตร์และนโยบายในประเทศไทย ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) พบว่า ในขั้นตอน Define มีงานศึกษาเป็นจำนวนมากที่สุด เมื่อเทียบกับงานศึกษาในขั้นตอนอื่น ๆ เนื่องจากงานศึกษาเกือบทุกงานล้วนแล้วแต่ผ่านกระบวนการทำความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น และยังมีการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในเชิงลึกมากขึ้นในขั้นตอน Define งานศึกษาในขั้นตอนถัดไป ซึ่งเป็นขั้น Ideate นั้นมีจำนวนที่ลดลง และพบว่ามีงานศึกษาใดที่ไปถึงขั้นตอน Prototype ขั้น Test และขั้น Implement ซึ่งหมายความว่างานศึกษาโดยส่วนใหญ่ยังจำกัดอยู่แค่การทำความเข้าใจปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาที่ชัดเจน แม้ว่าจะมีการระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาทางแก้ปัญหาบ้าง แต่ยังไม่มีการสร้างต้นแบบ ทดลองถึงผลกระทบ และนำไปใช้จริงเลย

3.7 ประเภที่ 5: การสำรวจทัศนคติ องค์ความรู้หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาล

งานที่จัดอยู่ในประเภทการสำรวจทัศนคติ องค์ความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาลมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ เพื่อสอบถามความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของธรรมาภิบาล การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล ปัญหาและอุปสรรคในการสร้างธรรมาภิบาล รวมถึงแนวทางในการส่งเสริมหรือพัฒนาธรรมาภิบาลให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสม

3.7.1 พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับการสำรวจทัศนคติ องค์ความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาลในประเทศไทย

จากการทบทวนงานศึกษาทั้งหมด สามารถสังเคราะห์ด้วยการแบ่งธรรมาภิบาล ประเภทการสำรวจทัศนคติ องค์ความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาล ได้ออกเป็น 2 ช่วง ตามประเด็นของงานศึกษาดังนี้

- ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2550 – 2560 การสำรวจธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐ ภาคท้องถิ่น และประชาชน เป็นผลมาจากการที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐมากขึ้น จนนำไปสู่การตราพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นผลทำให้ในช่วงเลาดังกล่าวมีงานศึกษาในประเด็นธรรมาภิบาลกับองค์กรภาครัฐมากขึ้น

- ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2561 – 2563 การสำรวจธรรมาภิบาลในการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน เป็นผลมาจากยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ 3 พ.ศ. 2560 ถึง พ.ศ. 2564 ของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) เพื่อสร้าง “สังคมไทยไร้คอร์รัปชัน” ทำให้มีการศึกษาธรรมาภิบาลเกี่ยวกับองค์กรและการคอร์รัปชันเพิ่มขึ้นในช่วงเวลานี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2550 – 2560 การสำรวจธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐ ภาคท้องถิ่น และประชาชน

การศึกษาในช่วงนี้ ประกอบด้วยงานศึกษา จำนวน 7 งาน ซึ่งงานทั้งหมดมุ่งเน้นไปที่การสำรวจความรู้ความเข้าใจ การนำธรรมาภิบาลไปใช้ในการบริหารจัดการของภาคส่วนต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และภาคอุตสาหกรรม รวมถึงศึกษาในประเด็นปัญหาและอุปสรรคของการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารงานให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

เริ่มต้นจากงานศึกษาของสุจิตรา บุญยรัตพันธุ์ ในปี พ.ศ. 2550 ที่ทำการสำรวจทัศนคติที่มีต่อหลักธรรมาภิบาลของประชาชนที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ทั้งในเขตเมือง เขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล พบว่า ธรรมาภิบาลของไทยยังคงมีปัญหาในสายตาของประชาชน และยังมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันอยู่ เช่น 1) หลักนิติธรรม แม้ว่าประชาชนโดยส่วนใหญ่จะเห็นว่ามี การใช้กฎหมายที่ขาดความเท่าเทียมกัน แต่ก็ยังมีประชาชนบางกลุ่มที่ยอมรับและทนต่อสภาพดังกล่าวได้ ในขณะที่ประชาชนบางกลุ่มกลับเห็นว่ากฎหมายควรมีความยืดหยุ่นและประนีประนอมกันได้ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นทัศนคติที่ขัดแย้งกับหลักนิติธรรม ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาพบอีกว่า ประชาชนจำนวนหนึ่งเห็นว่าการจ่ายเงินใต้โต๊ะ เพื่อแลกกับการรับบริการที่สะดวกและรวดเร็วเป็นเรื่องปกติ 2) หลักความโปร่งใส ประชาชนส่วนใหญ่เห็นถึงความสำคัญของการเปิดเผยข้อมูลการตัดสินใจนโยบายและการใช้จ่ายงบประมาณของภาครัฐต่อสาธารณชน แต่ในความเป็นจริง ประชาชนกลับไม่ได้รับข้อมูลดังกล่าว ไม่รับรู้สิทธิขั้นพื้นฐาน 3) หลักความรับผิดชอบ ส่วนใหญ่เห็นว่าภาครัฐควรได้รับการตรวจสอบ มีคนส่วนน้อยที่เห็นว่าไม่ต้องตรวจสอบเพราะผู้นำเหมือนหัวหน้าครอบครัวที่ต้องเชื่อฟังการตัดสินใจ และ 4) หลักการมีส่วนร่วม คนเมืองเห็นว่าตนเองต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของประเทศในทุกระดับ ขณะที่คนนอกเขตเทศบาลเห็นว่าตนเองควรมีส่วนร่วมในปัญหาเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนในแต่ละพื้นที่มีทัศนคติต่อธรรมาภิบาลที่แตกต่างกัน

ในปีต่อมา เริ่มมีการสำรวจภาพรวมของธรรมาภิบาลที่เจาะลึกไปที่หน่วยงานต่าง ๆ มากขึ้น งานศึกษาของชูวิทย์ นาเพีย (2551) ศึกษาธรรมาภิบาลของบุคลากรขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยทำการสำรวจบุคลากรภายในองค์กรเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน รวมถึงศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการศึกษา พบว่าบุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานในระดับมาก ไม่

ว่าจะเป็นประเด็น ระเบียบการปฏิบัติงานที่ชัดเจน การเปิดโอกาสให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ทุกระดับ รับทราบผลการดำเนินงานประจำปี และการร่วมกำหนดนโยบาย การใส่ใจกระตือรือร้นในปัญหา สาธารณะ และการสนับสนุนให้บุคลากรเข้ารับการฝึกอบรมต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ เป็นต้น และในปีเดียวกันนั้น รัตนะ บัวสนธิ์ (2551) ได้รวบรวมและสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับธรรมาภิบาล ในมหาวิทยาลัยของรัฐและหน่วยราชการไทย เพื่อสำรวจองค์ความรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลในมหาวิทยาลัย ของรัฐและหน่วยงานภาครัฐ

ในปี พ.ศ. 2559 เริ่มมีการสำรวจภาพรวมของธรรมาภิบาลในกลุ่มคนที่มีหลากหลายมากขึ้น ทั้ง ในชุมชน กิจกรรมสังคม และภาคอุตสาหกรรม รวมถึงมีการขยายการสำรวจไปยังกลุ่มที่เกี่ยวข้องมากขึ้น เริ่มต้นที่งานธรรมาภิบาลของผู้นำชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ โดยเสถียร สีชื่น (2559) ที่ได้ทำการสำรวจ ทักษะคติของผู้นำชุมชนต่อหลักธรรมาภิบาล ปัญหา อุปสรรค และบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างธรรมาภิบาลในงานพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชน เพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาธรรมาภิบาลในงานพัฒนา ชุมชนของผู้นำชุมชน

งานศึกษาของพระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนติโพล และพระมหากฤษณ์ธนิษฐ์ เสฏฐเมธี (2559) ที่ได้ ศึกษาองค์ความรู้ธรรมาภิบาลเช่นเดียวกับงานศึกษาก่อนหน้า แต่งานชิ้นนี้มุ่งเน้นไปที่การบริหารกิจการ ของคณะสงฆ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์พระสงฆ์ งานศึกษาของจุฑารัตน์ ชมพันธ์ (2559) เน้นการศึกษาไปที่ ธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อมของอุตสาหกรรมปิโตรเลียม โดยสำรวจความคิดเห็นจากทั้งจาก ผู้บริหาร หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง และงานศึกษาชิ้นสุดท้ายของช่วงที่ 1 ปรากฏในปี พ.ศ. 2560 โดยอนันต์ อุปสอด (2560) ได้ศึกษาธรรมาภิบาลในการบริหารราชการของ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในกลุ่มประเทศสามเหลี่ยมทองคำ โดยสำรวจผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งพระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐ และประชาชน เพื่อวิเคราะห์การใช้หลักธรรมาภิบาล และเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้น

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับการสำรวจทัศนคติ องค์ความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาล จำนวนทั้งสิ้น 7 ชิ้น ในช่วงระยะเวลาที่ 1 (พ.ศ. 2550 - 2560) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิ บาลสากลตามแนวทางของสหประชาชาติ ที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่างานศึกษาส่วนใหญ่ มุ่งเน้นไปที่หลักธรรมาภิบาลในภาพรวม โดยมุ่งสำรวจทุกองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลเพื่อทำความเข้าใจถึงปัญหาและอุปสรรค นอกจากนี้ ยังมุ่งเน้นในเรื่องการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นจาก หลายฝ่าย รวมถึงต้องให้ความสำคัญแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องด้วย ซึ่งอาจสอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วม และหลักนิติธรรม เพื่อพัฒนาการบริหารงานขององค์กรให้ดียิ่งขึ้น

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2561 – 2563 การสำรวจธรรมาภิบาลเพื่อแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน

การศึกษาในช่วงนี้ เริ่มมีการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันมากขึ้น ประกอบด้วยงานศึกษา จำนวน 11 งาน ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การสำรวจองค์ความรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลกับการทุจริตคอร์รัปชัน เพื่อออกแบบกลไกหรือเครื่องมือในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล มีการใช้วิธีการวิจัยที่หลากหลายเพื่อทำความเข้าใจปัญหาที่นำไปสู่การทุจริตคอร์รัปชัน ทั้งการใช้แบบสำรวจ การทดลองเชิงเศรษฐศาสตร์ Text Mining และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) รวมถึงทำการศึกษาปัญหาทั้งในภาครัฐส่วนกลาง ชุมชนในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เพื่อให้เข้าใจมิติของการคอร์รัปชันอย่างรอบด้าน นอกจากนี้ มีงานศึกษาที่สำรวจธรรมาภิบาลในการบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐ ภาคท้องถิ่น และสถานศึกษาด้วย

เริ่มต้นที่งานศึกษาของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ที่ได้ทำการสำรวจธรรมาภิบาลของภาครัฐผ่านทัศนคติของประชาชนในเรื่องความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน ค่านิยม ประสพการณ์การจ่ายสินบนของคนไทย พบว่าคนไทยส่วนใหญ่ให้นิยามของคอร์รัปชัน จำกัดอยู่ที่นักการเมือง ข้าราชการ และการยกยอกเงิน ยิ่งไปกว่านั้น คนไทยมีค่านิยมบางอย่างที่ส่งเสริมให้เกิดการคอร์รัปชัน เช่น น้ำใจ และบุญคุณ เป็นต้น ขณะที่ค่านิยมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ไม่ได้รับความสำคัญมากนัก การละเลยการคอร์รัปชันรูปแบบอื่นประกอบกับค่านิยมที่ส่งเสริมให้เกิดคอร์รัปชัน ยิ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน โดยวิธีหนึ่งที่อาจจะช่วยให้เกิดการทุจริตลดลง คือ การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการติดต่อราชการ นอกจากนี้ งานศึกษาดังกล่าวยังมีการวิเคราะห์รูปแบบการทุจริตคอร์รัปชันอื่น ๆ เช่น การเจตนาปกปิดทรัพย์สิน การถือครองที่ดิน ในบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของนักการเมือง เครือข่ายความสัมพันธ์ของนักการเมือง อีกด้วย

ในปีเดียวกันนั้น มีงานศึกษาที่ทำการสำรวจบริบทชุมชน สภาพปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในหลายพื้นที่ เพื่อออกแบบระบบและกลไกในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน ภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย งานศึกษาของอมรรัตน์ กุลสุจริตและคณะ (2561) ที่ศึกษาสภาพปัญหา ปัจจัยสาเหตุ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ตลอดจนรูปแบบและช่องทางการทุจริตคอร์รัปชันในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในชุมชน 4 แห่งในกรุงเทพฯ พบปัญหาคอร์รัปชันภายในชุมชนที่คล้ายคลึงกัน เช่น การยกยอกเงินของสมาชิกชุมชนเพื่อใช้จ่ายส่วนตัว การทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้างของเจ้าหน้าที่รัฐ การละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการชุมชน และไม่มีการชี้แจงบัญชีรายรับรายจ่ายของชุมชนรวม เป็นต้น ในขณะที่งานศึกษาของอภิสิทธิ์ ลัมยศ (2560) และปรีชา อุตระกุล (2561) มุ่งเน้นศึกษาปัญหาคอร์รัปชันในเชิงพื้นที่ โดยอภิสิทธิ์ ลัมยศ (2560) ศึกษาในพื้นที่อำเภอปอแก้ว จังหวัดน่าน ในขณะที่ปรีชา อุตระกุล (2561) ศึกษาในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา งานศึกษาที่กล่าวข้างต้นล้วนมุ่งเน้นในเรื่องการมีส่วนร่วมในกระบวนการทุกขั้นตอนของประชาชน ในการพัฒนาระบบและกลไกในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลเพื่อป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในพื้นที่ โดยพบว่าบริบทชุมชนในแต่ละพื้นที่ค่อนข้างแตกต่างกัน เช่น

ชุมชนในพื้นที่กรุงเทพฯ มีการรวมตัวเพื่อต่อสู้ร่วมกันยาก ขณะที่ชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่านสามารถรวมตัวกันได้ง่าย หรือในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ความร่วมมือกันมักต้องเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นต้น

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตคอร์รัปชันชิ้นสุดท้ายในช่วงที่ 2 คือ งานศึกษาของธานีชัยวัฒน์ และคณะ (2563) ที่ได้สำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับคอร์รัปชันในหลากหลายรูปแบบ เช่น 1) การใช้ภาษาที่สร้างอุปลักษณะของคอร์รัปชันให้น่ากลัวน่ารังเกียจ และผูกโยงกับตัวบุคคลว่าเป็นคนดีหรือคนชั่ว 2) การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติในการต่อต้านการคอร์รัปชันที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอต่อการสร้างความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน อาทิ การร้องเรียน ตรวจสอบ ป้องกัน เป็นต้น และ 3) การทดสอบความร่วมมือของคนในสังคม ผ่านการทดลองทางเศรษฐศาสตร์ ควรเน้นไปที่คนรุ่นใหม่เป็นหลัก เป็นต้น

นอกเหนือจากงานศึกษาที่สำรวจธรรมาภิบาลเพื่อแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันแล้ว ยังมีงานศึกษาที่สำรวจธรรมาภิบาลในองค์กรต่าง ๆ อยู่จำนวน 7 ชิ้น แบ่งเป็นงานศึกษาธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐของปิยากร หวังมหาพร และอภิญญา ดิสสะมาน (2562) ที่ประเมินหลักธรรมาภิบาลในการดำเนินงานขององค์การภาครัฐ จำนวน 6 องค์การ ได้แก่ กรมการท่องเที่ยว กรมกิจการผู้สูงอายุ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมบังคับคดี กรมพัฒนาธุรกิจการค้า และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม งานศึกษาธรรมาภิบาลในสถานศึกษาของสุทธิวิทย์ วิลัยรัตน์ และคณะ (2561) ที่ได้ประเมินการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลใน 8 ด้านของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์ งานทั้งสองชิ้นพบว่าการประเมินธรรมาภิบาลในการดำเนินงานภายใต้องค์กรภาครัฐในภาพรวมนั้นอยู่ในระดับมากทั้งสิ้น แต่ยังพบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานจำนวนมาก เช่น บุคลากรไม่เพียงพอต่อภาระงาน การจัดสรรงบประมาณไม่มีประสิทธิภาพและไม่มีประสิทธิผลเท่าที่ควร การขาดความต่อเนื่องและการบูรณาการในการทำงาน การขาดการใช้เทคโนโลยี และไม่มีการเปิดเผยข้อมูลหรือสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน เป็นต้น

ในขณะที่งานศึกษาของปิยากร หวังมหาพร (2562) จากมหาวิทยาลัยศรีปทุม ได้ทำการสำรวจวิธีการประเมินหลักธรรมาภิบาลของหน่วยงานที่ให้รางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทย จำนวน 13 หน่วยงาน เช่น สถาบันพระปกเกล้า กรมพัฒนาธุรกิจ กระทรวงพาณิชย์ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) เป็นต้น โดยวิเคราะห์รูปแบบการให้รางวัล เกณฑ์และตัวชี้วัดที่ใช้ในการประเมินรางวัล ระดับของรางวัลธรรมาภิบาล เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัญหาในการให้รางวัล เช่น ชื่อรางวัลไม่สอดคล้องกับลักษณะและระดับของรางวัล เกณฑ์การประเมินขาดมาตรฐานและความชัดเจน เป็นต้น รวมถึงยังเสนอแนวทางในการพัฒนารางวัลธรรมาภิบาลในประเทศไทยให้สามารถจูงใจให้องค์กรต่าง ๆ ปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลมากขึ้นในอนาคต

นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาธรรมาภิบาลจากการสำรวจความคิดเห็นจากภาคประชาชน เช่น งานสำรวจเรื่องเล่าและการรับรู้ของคนไทย โดยไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2563) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่าองค์ความรู้

เกี่ยวกับความเป็นไทย การปราบโกง ความรักชาติ ขบวนการปปส. กฎหมายอาญา ม.112 อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดและแอฟเฟ็คท์⁹ ล้วนนำไปสู่ความขัดแย้งในช่วงรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ซึ่งสะท้อนถึงการขาดหลักธรรมาภิบาลในประเทศไทย งานศึกษาของสุทธิชัย ยังสุข (2562) ที่สำรวจปัญหาของประชาชนในต.ท่าโพธิ์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก โดยยึดหลักฉันทามติและการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาของชุมชนอย่างยั่งยืน งานศึกษาของปริญญา สร้อยทอง (2562) ที่ศึกษาปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดินระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ตำบลบึงกระจับ อ.วิเชียรบุรี จ.เพชรบูรณ์ งานศึกษาของวัลลภ สุขสวัสดิ์ (2562) ที่ศึกษาปัญหาน้ำประปา ไฟฟ้า และคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสขนาลัย จังหวัดสุโขทัย ภายใต้หลักธรรมาภิบาล โดยต่างนำเสนอแนวทางในการพัฒนาการบริหารงานหรือจัดการปัญหาในพื้นที่ตามหลักธรรมาภิบาล

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับการสำรวจทัศนคติ องค์กรความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาลจำนวนทั้งสิ้น 12 ชิ้นในช่วงระยะเวลาที่ 2 (พ.ศ. 2561-2563) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากลตามแนวทางของสหประชาชาติ ที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่างานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักธรรมาภิบาลในภาพรวม การมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดระบบหรือกลไกที่สามารถแก้ปัญหาในเรื่องนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

3.7.2 การสังเคราะห์ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ

จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลกับการสำรวจทัศนคติ องค์กรความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาลในประเทศไทยตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่อยู่ในขั้นตอนนี้มีทั้งหมด 19 ชิ้น โดยหน่วยงานหลักดังนี้ 1) หน่วยงานภาครัฐ คือ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ จำนวน 1 ชิ้น 2) มหาวิทยาลัย ได้แก่ มหาวิทยาลัยนเรศวร จำนวน 4 ชิ้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 3 ชิ้น คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ปรากฏงานแต่ละ 2 ชิ้น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม และมหาวิทยาลัยเกริก ปรากฏงานแต่ละ 1 ชิ้น 3) หน่วยงานวิจัย ได้แก่ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ จำนวน 1 ชิ้น และสถาบันพระปกเกล้า จำนวน 1 ชิ้น 4) มูลนิธิและส่วนท้องถิ่น ได้แก่ มูลนิธิชุมชนโคราชและศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน รวม 2 ชิ้น จะเห็นว่าหน่วยงานที่ทำการศึกษามากที่สุด คือ กลุ่มมหาวิทยาลัย ทั้งขนาดเล็กและใหญ่ และ

⁹ แอฟเฟ็คท์ (Affect) หมายถึง พลังชนิดหนึ่ง (Intensive Force) ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุทางกายสัมผัส ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการแปรเปลี่ยนจากพลังไปสู่ ความรู้สึก อารมณ์ และการกระทำต่อไป

งานศึกษาบางชิ้นมีการประสานความร่วมมือกันระหว่างสถาบันกับพื้นที่ เพื่อสำรวจหรือศึกษาองค์ความรู้ให้ระดับภาพรวมและพื้นที่

งานศึกษาธรรมาภิบาลในขั้นตอนนี้มุ่งทำความเข้าใจหรือวิเคราะห์สาเหตุ ปัญหาและอุปสรรคปัจจัยสำเร็จและปัจจัยที่เกี่ยวข้องขององค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ สถานศึกษา ชุมชนท้องถิ่น ตัวอย่างของงานศึกษาที่อยู่เฉพาะในขั้น Problem Identification หรือ Policy Agenda เท่านั้น เช่น งานสำรวจทัศนคติของประชาชนภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีต่อหลักธรรมาภิบาลของสุจิตรา บุญยรัตพันธุ์ (2550) ที่ศึกษาปัญหาของหลักธรรมาภิบาลของภาครัฐในแต่ละประเภทผ่านการรับรู้ของประชาชนในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทำการเปรียบเทียบทัศนคติของประชาชนทั้ง 2 พื้นที่ รวมถึงศึกษาบทบาทของปัจจัยภูมิหลังและการรับรู้ข่าวสารที่มีต่อทัศนคติที่มีต่อหลักธรรมาภิบาล งานศึกษาของอนันต์ อุปสอด (2560) ศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารราชการของกลุ่มประเทศสามเหลี่ยมทองคำ งานศึกษาของ อภิสิทธิ์ ลัมยศ (2561) ทำการศึกษาบริบทชุมชน ทูทางสังคมสถานการณ์ ในเรื่องธรรมาภิบาลและปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน เพื่อเป็นองค์ความรู้ในการพัฒนากลไกในการส่งเสริมธรรมาภิบาล

สำหรับข้อเสนอในงานศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นการเสนอแนะให้หน่วยงานหรือองค์กรที่ทำการศึกษาคำความเข้าใจหลักธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานภายในองค์กร รวมถึงวิธีการนำธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในส่วนงานต่าง ๆ เช่น ออกกฎระเบียบ จัดทำคู่มือ ขั้นตอนการดำเนินงานและบรรจุเป็นแผนงานปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและมีมาตรฐานเดียวกัน (เสถียร สีชื่น, 2559; อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ, 2561; ปรีชา อุยตระกูล และคณะ, 2561; ปิยากร หวังมหาพร และอภิญา ดิสสะมาน, 2562) สร้างจิตสำนึกทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม ความรับผิดชอบ ความสามัคคี (เสถียร สีชื่น, 2559; สุทธิวิทย์ วิลัยจิตและคณะ, 2561) นำพุทธศาสนาเข้ามาช่วย (เสถียร สีชื่น, 2559; พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนดีพิโล และพระมหาภุชฌณินันต์ เสฏฐเมธี, 2559; อนันต์ อุปสอด, 2560) พัฒนากลไกในการตรวจสอบ เช่น การเพิ่มบทบาทภาคประชาสังคมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบ ติดตาม การทำงานของแต่ละหน่วยงาน (อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ, 2561; ปรีชา อุยตระกูล และคณะ, 2561; ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2563) การสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรเอกชน ภาครัฐ และประชาชนในการร่วมกันแก้ปัญหาในชุมชน (สุทธิชัย ยังสุข, 2562) รวมไปถึงการเสนอแนวทางในการศึกษาในอนาคต (ปิยากร หวังมหาพร, 2562; ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2563)

2. ขั้นตอน Policy Formulation

ในขั้นตอน Policy Formulation ปรากฏงานศึกษาในขั้นตอนนี้ทั้งสิ้น 10 ชิ้น โดยส่วนใหญ่จะดำเนินการศึกษาผ่านขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda จนมาถึงขั้น Policy Formulation สำหรับหน่วยงานหลักที่ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลในขั้นตอนนี้ ยังคงจำกัดอยู่ในหน่วยงานวิจัย มหาวิทยาลัย มูลนิธิและส่วนท้องถิ่น

งานศึกษาในขั้นตอนนี้ให้ความสำคัญกับการนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาหรือการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐ สถานศึกษา และชุมชน เช่น งานศึกษาหลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยสุทธิวิทย์ วิลัยรุต และคณะ (2561) ที่ได้นำเสนอแนวทางการเสริมสร้างหลักธรรมาภิบาล โดยมุ่งไปที่การสร้างจิตสำนึกและการรณรงค์ให้บุคลากรในสถานศึกษามีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบ มีคุณธรรม จริยธรรมและความสามัคคีทาง งานศึกษาของอมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ (2561) นำเสนอแนวทางการพัฒนาระบบและกลไกในพื้นที่ชุมชนในกรุงเทพฯ ให้เป็นชุมชนปลอดคอร์รัปชันภายใต้หลักธรรมาภิบาล โดยการกำหนดระเบียบของชุมชนให้มีความชัดเจน โปร่งใส และมีส่วนร่วม รวมถึงหน่วยงานภาครัฐต้องมีการกำกับดูแลและติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของชุมชนด้วย เช่นเดียวกับงานศึกษาของปรีชา อุตระกุล และคณะ (2561) ที่เลือกศึกษาในพื้นที่นครราชสีมา และงานศึกษาของปิยากร หวังมหาพร และอภิญญา ดิสสะมาน (2562) ที่ศึกษาประเด็นปัญหาจากการดำเนินงานภายใต้หลักธรรมาภิบาลขององค์กรภาครัฐ เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาการใช้หลักธรรมาภิบาลในหน่วยงานภาครัฐ โดยต้องมีการปรับปรุงระบบบริหารงานราชการให้บูรณาการ ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการรายได้และรายจ่ายของภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และมีส่วนร่วมมากขึ้น ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการกำลังคนและพัฒนาบุคลากรภาครัฐให้มีแบบแผนและชัดเจน ปรับปรุงระบบการให้บริการประชาชนของหน่วยงานภาครัฐให้ตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ และปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่ล้าสมัย

3. ขั้นตอน Policy Adoption

งานศึกษาที่ดำเนินมาจนถึงขั้นการตัดสินใจหรือเลือกนโยบายหรือแนวทางการประยุกต์ใช้ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์มีเพียง 1 ชิ้น ได้แก่งานศึกษาของ ธาณี ชัยวัฒน์และคณะ (2563) ในชื่อโครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2 ในปี 2563 ซึ่งเป็นงานที่สืบเนื่องมาจากงานศึกษาสำรวจภายใต้โครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 1 งานศึกษาชิ้นนี้เน้นการศึกษาบริบทของปัญหาการคอร์รัปชันในภาพรวมจนถึงในระดับพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจปัญหาและหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่เหมาะสม ซึ่งจะทำให้สามารถตัดสินใจแนวทางหรือเลือกนโยบายที่จะแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด เช่น จากการศึกษาปัญหาการคอร์รัปชันในโรงเรียน พบว่าขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการตรวจสอบเพื่อพัฒนาโรงเรียน จึงได้มีการสร้างเครื่องมือเพื่อให้นักเรียนสามารถ Feedback ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนให้แก่ผู้บริหาร เพื่อให้ผู้บริหารแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด อีกกรณีหนึ่ง คือ การศึกษาการต่อต้านคอร์รัปชันในระดับชุมชน พบว่ารูปแบบการติดต่อกับหน่วยงานราชการเข้าถึงได้ยาก ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องการทำธุรกรรมที่ต้องเกี่ยวข้องกับหน่วยงานราชการ หรือต้องใช้เอกสารราชการ จึงได้มีการสร้างต้นแบบการติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานภาครัฐในรูปแบบของแอปพลิเคชันที่ช่วยให้ชาวบ้านเข้าถึงการติดต่อกับหน่วยงานราชการได้ง่ายขึ้น โดยชาวบ้านสามารถทำธุรกรรมทางราชการโดยไม่ต้องไปถึงที่อบต. แอปพลิเคชันยังสามารถสร้างเอกสารราชการอัตโนมัติ การติดตามเอกสารราชการ และเป็นช่องทางการร้องเรียน/ร้องทุกข์ของชาวบ้านต่อหน่วยงานราชการด้วย เป็นต้น

4. ขั้นตอน Policy Implementation

ในขั้นตอนนี้เป็นการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจริงด้วยการเลือกแนวทางหรือนโยบายที่ดีที่สุด ซึ่งมีงานศึกษาจำนวน 1 ชิ้น คืองานศึกษาของ ธาณี ชัยวัฒน์และคณะ (2563) ที่ได้มีการพัฒนากลไกหรือเครื่องมือจากปัญหาของประชาชนในพื้นที่ในเรื่องการแจ้งเรื่องร้องทุกข์ และติดตามข้อเรียกร้องจากองค์กรภาครัฐส่วนท้องถิ่น รายงานผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ในการเฝ้าระวัง แจ้งปัญหา และติดตามปัญหาภายในพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่นกับประชาชนในพื้นที่

5. ขั้นตอน Policy Evaluation

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการประเมินนโยบาย

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับการสำรวจทัศนคติ องค์กรความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาลในประเทศไทย ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ พบว่างานศึกษาในขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda มีจำนวนมากที่สุด เนื่องจากงานศึกษาทุกชิ้นเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจสภาพปัญหา ก่อน ในขณะที่งานศึกษาในขั้นตอนต่อมา คือ Policy Formulation มีจำนวนงานศึกษาที่ลดลง ในขั้นตอนที่สาม Policy Adoption และขั้นตอนที่สี่ Policy Implementation เหลืองานศึกษาอยู่เพียงเล่มเดียว และยังไม่มีการศึกษาใดที่ทำการศึกษาไปจนถึงขั้นสุดท้าย Policy Evaluation เลย

3.7.3 การสังเคราะห์ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับการสำรวจทัศนคติ องค์กรความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาลของไทย ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Empathize

ขั้นตอน Empathize เป็นการทำความเข้าใจปัญหาที่ศึกษา โดยปรากฏงานศึกษาที่อยู่ในขั้นตอนนี้ จำนวนทั้งสิ้น 19 ชิ้น

งานศึกษาในขั้นตอนนี้ทั้งหมดมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจปัญหา เช่น งานธรรมาภิบาลของผู้นำชุมชนจังหวัดศรีสะเกษของ เสถียร สีชื่น (2559) ที่ได้ศึกษาปัญหา อุปสรรค ในการสร้างธรรมาภิบาลในงานพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ งานสถานะองค์ความรู้ด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์วิเคราะห์ตามหลักพุทธ ธรรมาภิบาลของพระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนดีพโล และพระมหากฤษณ์ธนิษฐ์ เสงี่ยมณี (2559) ที่ศึกษาการบริหารกิจการสงฆ์ผ่านการสัมภาษณ์พระสงฆ์ งานศึกษาแนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการเฝ้าระวังติดตามการคอร์รัปชันโดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา:

พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ของอภิสิทธิ์ ลัมยศ (2561) ที่ทำการศึกษาบริบทชุมชน ทูทางสังคม สถานการณ์ในเรื่องธรรมาภิบาลและปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ทั้งในระดับสังคมไทยและระดับพื้นที่และระบบ/กลไกทางสังคมต่อการจัดการและป้องกันกับปัญหาดังกล่าวในแบบชาวบ้าน

การเข้าใจปัญหายังสามารถศึกษาผ่านทัศนคติของประชาชนในเรื่องนั้น ๆ เพื่อเป็นการทำความเข้าใจปัญหาในมุมมองที่แตกต่างไปได้อีกด้วย เช่น งานศึกษาเรื่องประชาชนและธรรมาภิบาล: การสำรวจทัศนคติของคนไทยในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสุจิตรา บุญยรัตพันธุ์ (2550) งานศึกษาของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ที่ได้ทำการสำรวจทัศนคติของประชาชนในเรื่องความรู้ความเข้าใจ ค่านิยม และประสบการณ์เกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันของคนไทย เพื่อทำความเข้าใจถึงสาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในสังคม

จะเห็นได้ว่างานศึกษาธรรมาภิบาลกับการสำรวจทัศนคติ องค์ความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาลล้วนแล้วแต่มีการเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจปัญหาหรือปัจจัยที่ส่งผลในเรื่องที่กำลังศึกษาอยู่

2. ขั้นตอน Define

งานที่อยู่ในขั้นตอน Define นี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 16 ชิ้น งานศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบถึงปัญหาที่ชัดเจน เช่น งานศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาระบบและกลไกเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมที่ปลอดคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนในเขตบางเขน เขตสายไหม เขตดอนเมือง และเขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร โดยอมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ (2561) ที่ได้ศึกษาสภาพปัญหาสาเหตุ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ตลอดจนรูปแบบและช่องทางการทุจริตคอร์รัปชันในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในชุมชน งานความท้าทายในประเด็นธรรมาภิบาลกับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติของปิยากร หวังมหารพร และอภิญญา ดิสสะมาน (2562) ที่ศึกษาและประเมินปัญหาของการนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้ดำเนินงานในหน่วยงานภาครัฐ งานศึกษาของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) ได้ทำการสำรวจเพื่อหา Pain Point ของประชาชนในการป้องกันคอร์รัปชัน ทั้งในเรื่องการเปิดเผยข้อมูลที่ขาดการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและไม่สามารถตรวจสอบข้อมูลย้อนหลังได้ การขาดเครื่องมือในการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินการทำงานของโรงเรียน การขาดรูปแบบการติดต่อกับหน่วยงานราชการ

3. ขั้นตอน Ideate

งานศึกษาที่อยู่ในขั้นตอน ideate นี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 8 ชิ้น เป็นการระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายกลุ่ม เพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาในเรื่องที่ทำการศึกษา เช่น งานธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมในกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของจุฑารัตน์ ชมพันธุ์ (2559) ที่ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ทั้งองค์กรเอกชน ภาครัฐ และประชาชนในชุมชนใกล้เคียงศึกษา เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อมในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี งานศึกษาของอมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ (2561) ที่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนใน 4 เขตพื้นที่กรุงเทพฯ มี

ส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นร่วมกับนักวิชาการเพื่อออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหาภายใต้หลักธรรมาภิบาล งานศึกษาเรื่องประชาสังคมกับการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นเพื่อพัฒนาระบบและกลไกในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมาของปรีชา อุตระกุล และคณะ (2561) ที่ได้รวบรวมความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคมในจังหวัดนครราชสีมา เพื่อร่วมกันพัฒนาระบบ กลไก การเสริมสร้างธรรมาภิบาลการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรดังกล่าว และงานศึกษาของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) ที่ได้ร่วมระดมความคิดเห็นจากหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ในการพัฒนาแนวทางในการติดต่อกับหน่วยงานราชการเพื่อแก้ปัญหาในประเด็นความยากในการเข้าถึงหน่วยงานราชการของประชาชน

จะเห็นว่าการศึกษาในขั้นตอนนี้อยู่ในรูปแบบการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาแนวทางที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย

4. ขั้นตอน Prototype

งานศึกษาที่อยู่ในขั้นตอน Prototype มีอยู่เพียง 1 ขั้นเท่านั้น คือ โครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2 ของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) ที่ได้สร้างต้นแบบหรือแบบจำลองจากข้อค้นพบในงานสำรวจ เพื่อป้องกันคอร์รัปชันในหลากหลายรูปแบบ เช่น 1) การสร้างระบบการเปิดเผยข้อมูล (Open Data) ที่ทดลองนำเสนอข้อมูลทั้งในรูปแบบตามความสนใจ (Agenda-based Open Parliament) และตามรายชื่อนักการเมือง (Member-based Open Parliament) เพื่อแก้ปัญหากระบวนการเก็บข้อมูลที่ไม่ตรงตามความต้องการของประชาชน และไม่สามารถตรวจสอบย้อนหลังได้ 2) การสร้างรูปแบบการติดต่อกับหน่วยงานราชการ ที่มีฟังก์ชันการสร้างเอกสารราชการอัตโนมัติ รวบรวมข้อมูลและแสดงผลตามพื้นที่ และการติดตามเอกสาร เพื่อแก้ปัญหาที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงการติดต่อกับหน่วยงานราชการ และความไม่รู้ระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ 3) การสร้างระบบการประเมินคุณภาพของโรงเรียน ที่นักเรียนมีโอกาสในการตรวจสอบโรงเรียนของตนเองได้ ทั้งนี้ เพื่อแก้ปัญหาที่นักเรียนไม่สามารถมีส่วนร่วมในการ Feedback และตรวจสอบคุณภาพการทำงานของผู้บริหารโรงเรียน และ 4) การสร้างระบบการทำงานร่วมกันขององค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับการต่อต้านการคอร์รัปชัน เพื่อแก้ปัญหาการทำงานร่วมกันขององค์กรต่อต้านการคอร์รัปชันต่าง ๆ ที่ประสิทธิภาพ

5. ขั้นตอน Test

งานศึกษาที่อยู่ในขั้นตอน Test นี้ คือ งานศึกษาของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) ซึ่งเป็นงานขั้นเดียวกับงานศึกษาในขั้นตอน Prototype โดยได้มีการนำต้นแบบหรือแบบจำลองที่ถูกสร้างขึ้นในขั้นตอน Prototype มาทดสอบ ก่อนที่จะนำไปดำเนินการจริง พบว่า ระบบการเปิดเผยข้อมูล (Open Data) ที่นำเสนอข้อมูลตามความสนใจ (Agenda-based Open Parliament) ให้ผลสำเร็จในการสร้างความสนใจที่มากกว่าและยาวนานกว่าการนำเสนอข้อมูลตามรายชื่อนักการเมือง ในส่วนของรูปแบบการติดต่อกับหน่วยงานราชการ ระบบการประเมินคุณภาพของโรงเรียน และระบบการทำงานร่วมกันของ

องค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับการต่อต้านการคอร์รัปชันนั้น ต่างพบว่าประสบความสำเร็จในการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ทั้งในเรื่องการพัฒนารูปแบบการติดต่อกับทางราชการ การเปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถ Feedback และประเมินคุณภาพของการบริการในโรงเรียน และสามารถเพิ่มศักยภาพในการทำงานของการต่อต้านการคอร์รัปชันได้จริง

6. ขั้นตอน Implement

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการนำไปปฏิบัติ

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับการสำรวจทัศนคติ องค์กรความรู้ หรืองานวิจัยที่ศึกษาธรรมาภิบาลในประเทศไทย ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) พบว่าการศึกษายังคงจำกัดอยู่แค่ในขั้นตอน Empathize และ Define ซึ่งปรากฏงานศึกษาจำนวนมากในสองขั้นตอนแรกนี้ แต่ในขั้นตอนถัดมา ซึ่งเป็นขั้นตอน Ideate นั้นมีจำนวนงานศึกษาลดลง ยิ่งไปกว่านั้น ในขั้นตอน Prototype และ Test กลับเหลืองานศึกษาอยู่เพียง 1 ชิ้นเท่านั้น อาจหมายความว่างานศึกษาโดยส่วนใหญ่ยังคงกระจุกอยู่ในขั้นตอนทำความเข้าใจปัญหาและการระบุปัญหาที่ชัดเจน โดยมีงานศึกษาจำนวนหนึ่งที่ใช้กระบวนการระดมความคิดเห็นเพื่อหาวิธีการแก้ปัญหากัน แต่มีงานเพียงไม่กี่ชิ้นที่ได้ดำเนินการต่อจนไปถึงขั้นตอนการสร้างต้นแบบและการทดสอบต้นแบบ และยังไม่มียานชิ้นใดที่ทำการศึกษานำไปถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติจริง

3.8 ประเภทที่ 6: กลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาล

งานศึกษาธรรมาภิบาลในไทยที่เกี่ยวข้องกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาล สามารถแบ่งพัฒนาการได้เป็น 3 ช่วงหลัก โดยในช่วงแรก จะเป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2550 - 2556 งานศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในประเด็นกลไกการมีส่วนร่วมทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่ายระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชน รวมถึงกลไกการเปิดเผยข้อมูล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในช่วงถัดมา เป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2557 - 2559 งานศึกษาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกลไกการส่งเสริมธรรมาภิบาลในการพัฒนาหน่วยงานภาครัฐในส่วนท้องถิ่น พัฒนาบุคลากร และการอยู่ร่วมกันในชุมชน และในช่วงสุดท้าย เป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2560 - 2563 ซึ่งงานศึกษาในต้นนั้นมุ่งเน้นไปที่กลไกการส่งเสริมธรรมาภิบาลในการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน ต่อมาจึงเน้นไปที่กลไกการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน และปัญหาในระดับท้องถิ่น เช่น ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ปัญหาสิทธิพื้นที่ทำกินของคนในชุมชน เป็นต้น

3.8.1 พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในประเทศไทย

จากการทบทวนงานการศึกษาทั้งหมด สามารถสังเคราะห์ด้วยการแบ่งธรรมาภิบาล ประเภทกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาล ได้ออกเป็น 3 ช่วง ตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

- **ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2550-2556 กลไกการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน** เนื่องมาจากการพัฒนาของเศรษฐกิจและสังคมช่วงเวลานั้นเป็นแบบรวมศูนย์ ทำให้เกิดปัญหาระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย จึงมีการเสนอให้จัดตั้งกลุ่ม หน่วยงานหรือองค์กรที่รวบรวมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุก ๆ ฝ่าย สร้างกลไกการมีส่วนร่วมและสร้างกระบวนการตรวจสอบการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ งานศึกษาในช่วงนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- กลไกการตรวจสอบผ่านการเปิดเผยข้อมูล
- กลไกการมีส่วนร่วม
- กลไกการเปิดเผยข้อมูลและการมีส่วนร่วม

- **ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2557-2559 กลไกการพัฒนาท้องถิ่น** สืบเนื่องมาจากการกระจายการปกครองไปสู่ท้องถิ่น ทำให้มีการศึกษากลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในหน่วยงาน องค์กร และชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น ในขณะเดียวกัน การทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ในช่วงเวลาดังกล่าวก็ทำให้เกิดคำถามถึงประสิทธิภาพของกลไกการตรวจสอบในสังคมเช่นกัน งานศึกษาในช่วงนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

- กลไกการพัฒนาท้องถิ่น

- กลไกการตรวจสอบโดยองค์กรอิสระ

- **ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2560-2563 กลไกการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน** สืบเนื่องมาจากยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ 3 พ.ศ. 2560 - พ.ศ. 2564 ของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) เพื่อสร้าง “สังคมไทยไร้คอร์รัปชัน” ทำให้มีการศึกษาธรรมาภิบาลเกี่ยวกับกลไกการตรวจสอบคอร์รัปชันในมิติต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ในช่วงนี้ งานศึกษาในช่วงนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- กลไกการตรวจสอบรัฐบาล
- กลไกการตรวจสอบในสถานศึกษา
- กลไกการตรวจสอบในชุมชนและท้องถิ่น

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2550-2556 กลไกการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน

งานศึกษาธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในช่วงแรก มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ผ่านกลไกการเปิดเผยข้อมูล และการมีส่วนร่วม โดยประเด็นการศึกษาในช่วงนี้ จะมุ่งไปที่การจัดการองค์ความรู้เพื่อหากลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาล โดยการเปิดเผยข้อมูลเพื่อตรวจสอบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมถึงแสวงหากลไกการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับภาคประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มตำรวจที่ต้องการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อผลลัพธ์ในการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กลไกการตรวจสอบผ่านการเปิดเผยข้อมูล

ในส่วนของงานศึกษากลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในประเทศไทยช่วงแรก เริ่มต้นด้วยการศึกษาของสุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2550) ที่ได้วิเคราะห์บทบาทของสื่อมวลชนไทยในการนำเสนอข่าวสืบสวนที่เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ พบว่าสื่อมวลชนไทยมีการนำเสนอข่าวเชิงสืบสวนไม่มากเท่าที่ควร และสื่อที่นำเสนอสู่สาธารณะไม่ค่อยมีคุณภาพมากนัก เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านเวลาและศักยภาพของนักข่าว รวมถึงข้อมูลที่นำเสนออาจกระทบต่อผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจและนักการเมือง จึงเสี่ยงกับการถูกฟ้องร้อง งานศึกษาชิ้นนี้ได้เสนอว่า การนำเสนอข่าวสืบสวนควรอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งศูนย์ประสานงานส่งเสริมข่าวสืบสวน โดยเป็นการระดมความร่วมมือจากหนังสือพิมพ์หลัก ทั้งนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มสื่อมวลชน ตีแผ่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ และส่งเสริมการตรวจสอบการบริหารจัดการของภาครัฐในอีกช่องทางหนึ่ง

หลังจากนั้น งานศึกษาของศิริลักษณ์ โรจนกิจอำนวย (2554) ได้ศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ในการสร้างธรรมาภิบาลในการจัดซื้อจัดจ้างด้วยการใช้กลไกการเปิดเผยข้อมูล ในรูปแบบการประมูลออนไลน์

(E-auction) เพื่อลดอุปสรรคในการจัดซื้อจัดจ้าง การศึกษาพบว่าธรรมาภิบาลจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคลากรภาครัฐต้องไม่ร่วมมือกับผู้ค้า และนักการเมืองต้องไม่แทรกแซงกระบวนการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว รวมถึงการมีกระบวนการเผยแพร่เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดซื้อจัดจ้างผ่านระบบออนไลน์ เป็นกระบวนการที่ช่วยเพิ่มความโปร่งใส ลดการทุจริตได้ อย่างไรก็ตาม การประมูลออนไลน์กลับไม่สามารถป้องกันการฮั้วการประมูลได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากยังมีช่องโหว่ทางกฎหมายที่กำหนดให้ผู้เสนอราคาไม่สามารถเสนอราคาผ่านทางอินเทอร์เน็ตได้ ผู้เสนอราคายังต้องมาเคาะราคาในที่เดียวกัน จึงอาจก่อให้เกิดการฮั้วกันได้

กลไกการมีส่วนร่วม

งานศึกษาเกี่ยวกับกลไกในการส่งเสริมธรรมาภิบาลในด้านการมีส่วนร่วม เริ่มต้นด้วยการศึกษาที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับภาคประชาชน โดยถาวร อ่อนประไพ และคณะ (2553) ได้วิเคราะห์แนวทาง และกลไกในการจัดการ ดูแล และป้องกันทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ท้องถิ่น หรือป่าชุมชน อันเนื่องมาจากความขัดแย้งเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยยึดกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน และประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ ภาคประชาชนและภาควิชาการ การศึกษาชิ้นนี้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรสร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จัดตั้งเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากร หรือคณะกรรมการในระดับพื้นที่ที่เป็นการรวมตัวของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย รวบรวมตำแหน่งที่อยู่อาศัย ขอบเขตแปลงที่ดินทำกิน และข้อมูลเกษตรกรในพื้นที่เพื่อพัฒนาเป็นฐานข้อมูลในการกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิทธิที่ดินทำกินที่ถูกต้อง นำเชื่อถือและมีมาตรฐานร่วมกัน

ในปีถัดมา จากสถานการณ์ปัญหาอาชญากรรมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่ขาดความเสมอภาค ทำให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติต้องพัฒนาการดำเนินงานเพื่อลดอาชญากรรมให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ งานศึกษาของโกสินทร์ หินเหาว์ และคณะ (2553; 2554) ได้ศึกษารูปแบบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจและภาคประชาชนในการแก้ปัญหาอาชญากรรม ในชื่อ “เครือข่ายตำรวจร่วมมวลชนลดอาชญากรรม (ตมอ.)” ที่มีการดำเนินการนำร่องในพื้นที่ 10 จังหวัด พบว่าการกำหนดบทบาทการมีส่วนร่วมในการทำงานระหว่างตำรวจและมวลชนภายใต้คณะกรรมการตมอ. สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตำรวจและภาคประชาชนได้เป็นอย่างดี เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมและลดอาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ยังมีปัญหาในเรื่องข้อจำกัดของงบประมาณการดำเนินงาน การขาดระเบียบ การขาดการตรวจสอบและติดตามการดำเนินงานที่ชัดเจนและเป็นระบบ

กลไกการเปิดเผยข้อมูลและการมีส่วนร่วม

งานศึกษาของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2556) ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของกลไกการมีส่วนร่วมและการเปิดเผยข้อมูลในการแก้ปัญหาการบริหารจัดการระบบประกันสุขภาพของไทย ซึ่งมีความซ้ำซ้อนของระบบประกันสุขภาพ และมีกระบวนการทำงานที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ต้นทุนในการบริหารจัดการสูง แสดงถึงการบริหารจัดการด้านการคลังที่ไม่มีประสิทธิภาพ รวมถึงยังมีความเหลื่อมล้ำของสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลด้วย งานศึกษาชิ้นนี้ได้เสนอแนะให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการกำกับดูแลระบบประกันสุขภาพของประเทศ โดยเป็นการรวมตัวกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลาย และมีความเชี่ยวชาญในการกำกับดูแลระบบประกันสุขภาพ ขณะเดียวกันต้องมีการระบุหน้าที่ของคณะกรรมการดังกล่าวอย่างชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดให้มีการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของผู้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาและกรรมการ เพื่อสร้างความโปร่งใส ปราศจากผลประโยชน์ทับซ้อน

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในประเทศไทย จำนวนทั้งสิ้น 7 ชิ้นในช่วงระยะเวลาที่ 1 (พ.ศ. 2550 - 2556) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากลตามแนวทางของสหประชาชาติ ที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ พบว่างานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักประสิทธิผลและประสิทธิภาพ โดยมุ่งให้เกิดการเปิดเผยข้อมูลเพื่อตรวจสอบการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงมุ่งเน้นในเรื่องการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับหลักฉันทามติ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2557-2559 กลไกการพัฒนาท้องถิ่น

งานศึกษาธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในช่วงเวลาถัดมา เริ่มมีการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการศึกษาการพัฒนาท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านการพัฒนาการดำเนินงาน การพัฒนาชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกัน หรือการอยู่ร่วมกันระหว่างอุตสาหกรรมและชุมชน รวมถึงการเสริมสร้างสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากร โดยการสร้างกลไกหรือแบบแผนที่เป็นรูปธรรมในการพัฒนา นอกจากมุ่งเน้นไปที่กลไกในการพัฒนาท้องถิ่นแล้ว งานศึกษาในช่วงนี้เริ่มให้ความสำคัญกับกลไกการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ อันเป็นกลไกสำคัญในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน

กลไกการพัฒนาท้องถิ่น

งานศึกษากลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในช่วงที่ 2 เริ่มต้นด้วยงานศึกษาที่ใช้หลักธรรมาภิบาลในการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีทนาย พันทวี (2557) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการนำหลักธรรมาภิบาลไปปฏิบัติ เพื่อหารูปแบบในการ

เสริมสร้างธรรมาภิบาลในองค์กร และนำรูปแบบดังกล่าวไปจัดทำคู่มือในการนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้ในการปฏิบัติงาน ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการนำหลักธรรมาภิบาลไปปรับใช้มากที่สุด รองลงมา คือ ความชัดเจนของยุทธศาสตร์ ในขณะที่โครงสร้างของหน่วยงานมีผลต่อความสำเร็จน้อยที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารควรให้การสนับสนุนการใช้หลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานอย่างจริงจังและเป็นระบบ รวมถึงเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของหน่วยงานในทุกขั้นตอน ในปีเดียวกันนั้น งานศึกษาของฉันทะ จันทะเสนา (2557) ได้มุ่งศึกษาปัจจัยภาวะผู้นำที่มีผลต่อแรงจูงใจในการทำงานของพนักงานมหาวิทยาลัยราชภัฏ การศึกษาชี้ให้เห็นว่า ผู้นำมหาวิทยาลัยที่รักษาสัญญาเรื่องผลประโยชน์และสวัสดิการตอบแทนในการทำงานของพนักงานมหาวิทยาลัย จะทำให้พนักงานมีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ประสบผลสำเร็จ

งานศึกษาจำนวนหนึ่งได้ให้ความสำคัญกับการใช้หลักธรรมาภิบาลในการพัฒนาชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเข้มแข็ง เริ่มต้นที่งานศึกษาของสุนทร อาจนียม (2557) ที่ประยุกต์ใช้หลักการสมานฉันท์ ความเสมอภาคและความเป็นธรรม เพื่อให้ประชาชนในภาคอีสานตอนกลางสามารถอยู่ร่วมกันได้ ขณะที่งานศึกษาของมานพ นักการเรือน (2557) ศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลของเจ้าอาวาสในการแก้ปัญหาชุมชน รวมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วย งานศึกษาของกิติกร จามรดุสิต (2558) ศึกษาการอยู่ร่วมกันระหว่างอุตสาหกรรมกับชุมชนรอบข้าง หรือเรียกว่า “การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ” ในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาของเดชชาติ ตรีทรัพย์ (2559) ที่ศึกษาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่เขตจังหวัดชายแดนใต้ โดยเฉพาะจังหวัดปัตตานีที่มีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ โดยสอบถามทัศนคติของประชาชนในพื้นที่เพื่อหาแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธี งานศึกษาเหล่านี้มุ่งให้ข้อเสนอแนะไปที่การเข้าใจปัญหาร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การสร้างความสมานฉันท์ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ภาคเอกชนกับชุมชน และภายในชุมชนกันเอง โดยร่วมกันหาทางออกของปัญหาในรูปแบบของข้อตกลงร่วมกัน หรือทำกิจกรรมในการสานสัมพันธ์ภายในพื้นที่หรือชุมชน เพื่อลดความขัดแย้งในพื้นที่

งานศึกษากลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลขึ้นสุดท้ายในช่วงที่ 2 เป็นของสุทัศน์ เดิมสายทอง (2559) เป็นการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ดินเค็ม จังหวัดนครราชสีมา เพื่อพัฒนารูปแบบการติดตามปัญหาดินเค็มผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน รวมถึงเสริมสร้างสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม งานศึกษาชิ้นนี้เสนอให้มีการทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย ระหว่างหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ได้แก่ สถานประกอบการ ประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ใกล้เคียง แกนนำภาคประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา

กลไกการตรวจสอบโดยองค์กรอิสระ

ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น เริ่มมีการศึกษาถึงกลไกการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐเพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลและป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน งานศึกษาของบุญวรา สุมะโน เจนพิงพรและคณะ (2560) ได้ศึกษาบทบาทขององค์กรอิสระที่ไม่ใช่รัฐ หรือ Non-governmental Organizations (NGOs) ที่มีหน้าที่ในการป้องกันและตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน นอกเหนือจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น ป.ป.ช. ส.ต.ง เป็นต้น การศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้นำองค์กร สามารถแบ่งองค์กร NGOs ออกเป็น 2 ประเภทตามวัตถุประสงค์หลัก ได้แก่ องค์กรที่เน้นการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน และองค์กรที่เน้นการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน การศึกษานี้เน้นไปที่องค์กรที่เน้นการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน เนื่องจากองค์กรส่วนใหญ่ที่ทำการศึกษานี้เน้นไปที่บทบาทดังกล่าวเป็นหลัก องค์กรเหล่านี้จะใช้เครื่องมือการสร้างเครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพในการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านคอร์รัปชัน อย่างไรก็ตาม องค์กรเหล่านี้ประสบปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในรูปเงิน บุคลากรและสิ่งของ รวมทั้งขาดการติดตามและประเมินประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกลุ่ม ดังนั้น ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการศึกษานี้จึงมุ่งไปที่การสนับสนุนการรวมตัวของกลุ่ม NGOs และสนับสนุนกลไกทางการเงินจากภาครัฐเพื่อใช้ในการดำเนินงานต่อต้านคอร์รัปชันอย่างเท่าเทียม รวมถึงต้องมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานด้วย ที่สำคัญ คือ การสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กร NGOs ด้วยกันเองเพื่อพัฒนาบทบาททั้งการป้องกันและการตรวจสอบไปพร้อม ๆ กัน จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าเริ่มมีการให้ความสนใจกับกลไกในการตรวจสอบภาครัฐอื่น ๆ มากขึ้น

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในประเทศไทย จำนวนทั้งสิ้น 8 ชิ้น ในช่วงระยะเวลาที่ 2 (ระหว่าง พ.ศ. 2557 ถึง พ.ศ. 2559) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากลตามแนวทางของสหประชาชาติ ที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่างานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักธรรมาภิบาลในภาพรวมมากที่สุด โดยมุ่งให้เกิดการจัดการตามหลักธรรมาภิบาลอย่างเป็นรูปธรรม รองลงมาคือ เน้นไปที่การรวมกลุ่ม หรือสร้างเครือข่ายตามหลักฉันทามติและการมีส่วนร่วม และงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ พบว่ามีความสอดคล้องกับหลักประสิทธิผลและหลักความโปร่งใส

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2560-2563 กลไกการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน

งานศึกษาในช่วงนี้ เริ่มมีการศึกษาถึงกลไกการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชันที่ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งกลไกนี้เป็นกลไกสำคัญในการป้องกันความเสียหายจากการตัดสินใจของผู้มีอำนาจ งานศึกษาส่วนใหญ่ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงกลไกการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐส่วนกลาง การทำงานของหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น จนถึงศึกษาหน้าที่และการทำงานของผู้บริหารในสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลในหน่วยงานหรือองค์กรผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและสร้างความโปร่งใส

จากสถานการณ์คอร์รัปชันในประเทศไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่าปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทยยังเป็นที่น่ากังวลและไม่มีแนวโน้มจะดีขึ้น เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2560) ชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์คอร์รัปชันในประเทศไทยผ่านการจัดอันดับดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perception Index: CPI) พบว่าประเทศไทยถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีสถานการณ์คอร์รัปชันในระดับที่แย่ โดยประเทศไทยได้คะแนน 3.6 คะแนนจากคะแนนเต็ม 10 คะแนน ในปี พ.ศ. 2549 โดยอยู่ในอันดับที่ 63 จาก 163 ประเทศ และในอีก 10 ปีถัดมา ประเทศไทยได้คะแนน 35 คะแนนจากคะแนนเต็ม 100 คะแนน อยู่ในอันดับที่ 101 จาก 176 ประเทศ สถานการณ์ดังกล่าวเป็นสาเหตุให้การศึกษาเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันได้รับความสนใจมากขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา

เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2560) เสนอกรอบแนวคิดสมการการทุจริตคอร์รัปชันของศาสตราจารย์ Robert Klitgaard กล่าวคือ คอร์รัปชันเป็นการเปรียบเทียบระหว่างผลประโยชน์และต้นทุนของการทุจริต ดังนั้น การลดประโยชน์และเพิ่มต้นทุน หรือโอกาสในการถูกจับและถูกลงโทษจะช่วยลดการทุจริตได้ นอกเหนือจากการลดอำนาจผูกขาดและลดการใช้ดุลยพินิจแล้ว ระบบการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในทุกระดับ จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวกับกลไกการตรวจสอบ รวมทั้งสิ้นจำนวน 13 ชิ้น สามารถแบ่งงานศึกษาตามหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ 1) กลไกการตรวจสอบรัฐบาล 2) กลไกการตรวจสอบในสถานศึกษา และ 3) กลไกการตรวจสอบหน่วยงานในชุมชนและท้องถิ่น โดยงานวิจัยส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มกลไกการตรวจสอบหน่วยงานชุมชนและท้องถิ่น

กลไกการตรวจสอบรัฐบาล

งานศึกษาของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2560) ได้สำรวจงานวิจัยเกี่ยวกับการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของภาครัฐ พบว่ากลไกสำหรับการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของภาครัฐมีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ 1) ระบบการตรวจสอบภายในขององค์กร 2) องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ 3) รัฐสภา และ 4) สื่อมวลชนและภาคประชาชน อย่างไรก็ตาม งานศึกษาในช่วงนี้ปรากฏเพียงการตรวจสอบภายใน และการตรวจสอบจากสื่อมวลชนและภาคประชาชน เท่านั้น

ระบบการตรวจสอบภายในนับเป็นกลไกที่สำคัญอันดับแรก ๆ ในการป้องกันทุจริตคอร์รัปชันที่อาจสร้างผลเสียให้แก่งบประมาณแผ่นดิน อย่างไรก็ตาม ระบบตรวจสอบภายในของฝ่ายบริหารมีปัญหาหลายประการ เช่น ความเป็นอิสระของฝ่ายตรวจสอบภายใน ขาดบุคลากรในการปฏิบัติงาน ขณะที่ภาระงานมีมาก ขอบเขตความรับผิดชอบมีข้อจำกัดและไม่ชัดเจน ไม่มีความก้าวหน้าในสายงาน ไม่ได้รับความสำคัญและความร่วมมือจากผู้บริหารของหน่วยงานทำให้ผู้ปฏิบัติงานต้องละเมิดกฎระเบียบ เป็นต้น (นันทา อนุฆาณ, 2560) ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวส่งผลให้ระบบการตรวจสอบภายในของหน่วยงานภาครัฐไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกเหนือจากกลไกการตรวจสอบภายในของภาครัฐที่มีปัญหาแล้ว กลไกการตรวจสอบของสื่อมวลชนก็ประสบกับปัญหาด້วยเช่นกัน ปัญหาการทำงานของสื่อมวลชน ประกอบด้วย การขาดความเป็นอิสระในการนำเสนอข่าว เนื่องจากมีต้นทุนสูงและกฎหมายยังเปิดช่องให้มีการฟ้องร้องหมิ่นประมาทได้ (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2560 อ้างถึงใน สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์และคณะ, 2550)

แม้จะมีงานศึกษาที่พบว่าสื่อมวลชนและสังคมให้ความสำคัญกับปัญหาคอร์รัปชันมากขึ้น พิจารณาได้จำนวนข่าวการคอร์รัปชันที่ถูกนำเสนอในหนังสือพิมพ์เพิ่มสูงขึ้นในระยะหลัง แต่ข่าวการคอร์รัปชันที่ถูกนำเสนอนี้ มักปรากฏอยู่หน้าด้านในของหนังสือพิมพ์ และเป็นการนำเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอเป็นหลัก สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยมีการตีแผ่ นำเสนอข่าวคอร์รัปชันที่เป็นข้อเท็จจริงน้อยมาก (ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2561) จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่ากลไกสื่อมวลชนในการตรวจสอบภาครัฐอาจยังไม่มีประสิทธิภาพมากพอ

เมื่อกลไกการตรวจสอบอื่น ๆ ยังไม่มีประสิทธิภาพ บทบาทหน้าที่ของภาคประชาชนจึงมีความสำคัญในการตรวจสอบการคอร์รัปชัน สิ่งสำคัญ คือ ประชาชนจำเป็นต้องเข้าถึงข้อมูลของรัฐเพื่อที่จะตรวจสอบการทำงานได้ แต่เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2560) ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดในการเปิดเผยข้อมูลของภาครัฐไทย การศึกษาพบว่า หลายหน่วยงานมีการเปิดเผยข้อมูล แต่ข้อมูลนั้นเข้าถึงหรือนำมาใช้ยาก อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากได้มีความพยายามในการรวบรวมและเปิดเผยข้อมูลของรัฐสภาไทย ผ่านเว็บไซต์ของ ELECT เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและตรวจสอบการทำงานของภาครัฐมากขึ้น และศึกษาถึงรูปแบบการนำเสนอที่คนให้ความสนใจระหว่างการเปิดข้อมูลรัฐสภาที่เน้นตัวสมาชิกรัฐสภา หรือการเปิดข้อมูลรัฐสภาที่เน้นญัตติและประเด็นปัญหาตามที่กรรมาธิการศึกษา ซึ่งได้รับการตอบรับจากประชาชนจำนวนมาก ผลพบว่ารูปแบบการนำเสนอข้อมูลที่เน้นญัตติและประเด็นปัญหาทางสังคม เช่น สิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วม หรือความขัดแย้ง ได้รับความสนใจมากกว่าการนำเสนอข้อมูลตามรายชื่อนักการเมืองเป็นรายคน (ธานี ชัยวัฒน์และคณะ, 2563) จะเห็นได้ว่าภาคประชาชนมีการตื่นตัวเรื่องคอร์รัปชันและการตรวจสอบรัฐมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการเปิดข้อมูลการทำงานของรัฐบาลในอนาคตต่อไป

กลไกการตรวจสอบในสถานศึกษา

ภาคการศึกษาเป็นหนึ่งในภาคส่วนที่เผชิญกับปัญหาการคอร์รัปชันในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบายพบการทุจริตการจัดสรรงบประมาณไปยังภาคส่วนต่าง ๆ ในระดับส่วนกลางพบการทุจริตในการจัดสรรงบประมาณการจัดซื้อจัดจ้าง การก่อสร้าง รวมถึงกองทุนสำหรับโรงเรียนต่าง ๆ และที่สำคัญ คือ การทุจริตในระดับโรงเรียนซึ่งได้รับความสนใจมากขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเกี่ยวข้องกับประเด็นการจัดสรรงบประมาณภายในโรงเรียน เช่น อาหารกลางวัน ก่อสร้างสนามเด็กเล่น และการเรียกรับสินบน ปัญหาดังกล่าวล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากกฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือมาตรการในการกำกับดูแลที่ไม่ชัดเจน

ขาดความโปร่งใสในการตรวจสอบ จนนำไปสู่การตั้งคำถามเรื่องธรรมาภิบาลในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา

กระบวนการสรรหาผู้บริหารสถานศึกษา เป็นหนึ่งในกระบวนการบริหารที่มักถูกเชื่อมโยงกับปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน การเอื้อประโยชน์พวกพ้อง และการสร้างเครือข่ายของผู้บริหาร งานศึกษาของจุณ เจริญเสียง และคณะ (2563) ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสรรหาแต่งตั้งกรรมการและผู้บริหารมหาวิทยาลัยของรัฐที่เป็นส่วนราชการในไทยขาดแนวปฏิบัติและขั้นตอนที่ชัดเจน ไม่สามารถตรวจสอบได้ ซึ่งแตกต่างจากการสรรหาแต่งตั้งกรรมการและผู้บริหารระดับสูงในระดับสากล ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการสรรหาแต่งตั้งจะเป็นไปตามข้อบังคับที่แต่ละมหาวิทยาลัยกำหนดขึ้นเอง ทำให้เป็นการเปิดช่องให้ผู้บริหารสามารถใช้อำนาจแต่งตั้งทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อออกข้อบังคับได้เอง เมื่อพิจารณาข้อบังคับในเรื่องขององค์ประกอบในการสรรหาผู้บริหารระดับสูง พบว่าประสบกับปัญหาการขาดการมีส่วนร่วม จากการที่สัดส่วนของกรรมการสรรหาไม่สะท้อนเสียงของคนส่วนใหญ่ กล่าวคือ กรรมการที่มาจากคณาจารย์หรือสภาคณาจารย์ซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่กลับมีสัดส่วนที่ต่ำกว่าสัดส่วนของกรรมการผู้บริหารหรือตำแหน่งที่ผู้บริหารเป็นคนแต่งตั้ง ข้อเสนอแนะของงานศึกษาชิ้นนี้จึงเน้นไปที่การสร้างกลไกการกำหนดรูปแบบการสรรหาที่ชัดเจน การสร้างความมีส่วนร่วมของประชาคม เน้นความโปร่งใส รวมถึงการลดบทบาทการใช้อำนาจในการแต่งตั้งตำแหน่งต่าง ๆ ของผู้บริหาร และควรเพิ่มบทบาทของคณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และบุคคลภายนอกให้มากขึ้น

ในขณะเดียวกัน จากปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับโรงเรียน นำไปสู่การตั้งคำถามถึงธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการสถานศึกษาและโครงสร้างการบริหารจัดการสถานศึกษาที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้ให้บริการหลัก ซึ่งก็คือ ตัวนักเรียน ได้เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียน มีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็น และตรวจสอบคุณภาพการให้บริการในสถานศึกษา ดังนั้น ในช่วงนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของบทบาทนักเรียนในฐานะกลไกในการมีส่วนร่วมตรวจสอบการบริหารจัดการของผู้บริหารในการจัดสรรคุณภาพการให้บริการในสถานศึกษา ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) ได้ออกแบบเครื่องมือที่ชื่อว่า “We The Students” ที่มีฟังก์ชัน 3 ส่วน ได้แก่ 1) การเปิดเผยข้อมูลและเกณฑ์มาตรฐาน (School Data) 2) การตรวจสอบคุณภาพการให้บริการโรงเรียน (School Checklist) และ 3) การประชาสัมพันธ์ข่าวความเคลื่อนไหวในโรงเรียน (School Sharing) เช่น การร้องเรียน และรายละเอียดโครงการหรือกิจกรรมของโรงเรียน เป็นต้น โดยที่เครื่องมือดังกล่าวได้รับผลตอบรับที่ดีจากทุกฝ่าย ทั้งนักเรียน ครู และผู้บริหารสถานศึกษา และนับเป็นก้าวแรกของการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบสถานศึกษาอีกด้วย

กลไกการตรวจสอบในชุมชนและท้องถิ่น

การกระจายอำนาจ ทั้งการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) หรือการกระจายอำนาจให้แก่ชุมชน เป็นแนวคิดสำคัญของการบริหารจัดการในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา หลักการ

ของการกระจายอำนาจ คือ มุ่งลดทอนบทบาทของราชการในส่วนกลาง และให้อำนาจในการตัดสินใจ ดำเนินการต่าง ๆ แก่ชุมชนและท้องถิ่น ให้สามารถรับผิดชอบการพัฒนาในพื้นที่ที่รับผิดชอบ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนมากขึ้น

ในระดับท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ในการ บริหารจัดการ จัดบริการสาธารณะให้แก่ประชาชน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีกลไกในการตรวจสอบการ ทำงานของอปท. ทุกรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ที่มีความใกล้ชิดกับ ประชาชนมากที่สุด โดยเริ่มมีงานที่ทำการศึกษากลไกการตรวจสอบภายในขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผ่านการแจ้งเบาะแส

กลไกการแจ้งเบาะแส (Whistleblowing) เป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่จะช่วยในการตรวจสอบ หน่วยงานภาครัฐเพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันและส่งเสริมธรรมาภิบาล ซึ่งการแจ้งเบาะแสมักจะมา จากบุคคลภายในหรือภายนอกหน่วยงานของรัฐก็ได้ วิษณุพงษ์ โพธิพิรุฬห์ และอัชฌา วังศ์ปรีดี (2563) ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของจริยธรรมขององค์กร (Organizational Integrity) ต่อความคิดในการออกมา แจ้งเบาะแสของบุคคลภายในองค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) โดยใช้คะแนนการประเมินระดับคุณธรรม และความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA) เป็นตัวแทนของระดับจริยธรรมขององค์กร การศึกษาพบว่า คะแนน ITA ของอบต.ที่สูง ทำให้ บรรยายภาพทางจริยธรรมของอบต.สูงขึ้นด้วย จากปัจจัยคะแนน ITA และบรรยายภาพทางจริยธรรมของ องค์กร ประกอบกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานเพื่อสาธารณะ ความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรม และความรู้สึกปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลภายในองค์กร ส่งผลต่อความคิดที่จะออกมา แจ้งเบาะแสของคนภายในองค์กรมากขึ้น ในทางตรงกันข้าม อบต.ที่มีคะแนน ITA ต่ำจะเผชิญกับความ ยากลำบากในการออกมาแจ้งเบาะแสการทุจริตที่เกิดจากนักการเมืองท้องถิ่น และอบต.เหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ มีช่องทางการแจ้งเบาะแสมภายใน จึงทำให้เจ้าหน้าที่อบต. เลือกที่จะปิดปากเงียบ หรือเลือกแจ้งเบาะแสใน ช่องทางอื่น ๆ แทน ดังนั้น การปรับโครงสร้างการบริหารจัดการในองค์กรให้มีจริยธรรมขององค์กรที่ดีจะ นำมาซึ่งแรงจูงใจในการแจ้งเบาะแสมากขึ้น

ในระดับชุมชน พบว่าชุมชนในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันในเรื่องของธรรมาภิบาลและการ ทุจริตคอร์รัปชัน เช่น ชุมชนเมือง มีปัญหาในเรื่องความโปร่งใสและการเลือกปฏิบัติในการบริหารจัดการ ขององค์กรชุมชน และคณะกรรมการชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนในการประสานงานระหว่าง หน่วยงานภาครัฐกับสมาชิกในชุมชน ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีปัญหาในเรื่องความโปร่งใสการบริหาร จัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชนชนบท มีปัญหาในเรื่องการเปิดเผยข้อมูลและ ความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชนในพื้นที่ (ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2561; อมรรัตน์ กลุสุจิริต และคณะ, 2561; ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน, 2561; อรุณี เวียงแสง และคณะ, 2563) ปัญหาดังกล่าวล้วนพัฒนามาจากนโยบายภาครัฐที่มีโครงสร้างแบบบนลงล่าง (Top Down) ประกอบกับ

กลไกการตรวจสอบที่อ่อนแอจากข้อจำกัดในด้านความรู้ความเข้าใจ และข้อจำกัดในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน จนนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์และปัญหาคอร์รัปชันในชุมชน

งานศึกษาจำนวนหนึ่งจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนากลไกภาคประชาชนในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล โดยมุ่งการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้รับรู้ แสดงความคิดเห็น และตัดสินใจร่วมกัน เนื่องจากสมาชิกในชุมชนย่อมสามารถเข้าใจปัญหาภายในชุมชนได้ดีกว่าบุคคลภายนอก งานศึกษาของ อมรรรัตน์ กลุสจจริต และคณะ (2563) เสนอให้มีการศึกษาชุมชนที่เกิดจากฉันทามติของสมาชิกชุมชน ในพื้นที่เขตชุมชนเมือง เช่น การจัดระบบการทำงานของคณะกรรมการชุมชนให้ชัดเจน ตั้งแต่จัดประชุม องค์กรประชุม ระเบียบวาระการประชุม รวมถึงกระบวนการทำงานต่าง ๆ การจัดทำบัญชีการเงินชุมชน สื่อสาร และเปิดเผยข้อมูล รวมทั้งเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมตลอดกระบวนการ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทุกฝ่ายจะต้องให้ความสำคัญกับกติกาดังกล่าวเสมือนเป็นสัญญาประชาคมของชุมชน จึงจะประสบความสำเร็จ

ในขณะที่ชุมชนชนบทมีการจัดทำเครื่องมือเพื่อเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับคอร์รัปชัน การมีส่วนร่วมของประชาชน ประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการบริหารงานสาธารณะของรัฐ งานศึกษาของ ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) ร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน (2563) ได้จัดทำอพพลีเคชันที่ชื่อว่า “บ่อเกลือ 4.0” โดยมีฟังก์ชัน 4 ส่วน ได้แก่ 1) การเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร กิจกรรม และโครงการในพื้นที่ 2) การแจ้งเรื่องร้องทุกข์ต่อบต. และการติดตามสถานะ 3) การให้ความรู้ด้านกฎหมาย และกฎระเบียบในรูปแบบของคู่มือประชาชน และ 4) การร้องเรียนคอร์รัปชันในพื้นที่ เครื่องมือดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของโครงสร้างพื้นฐานด้านอินเทอร์เน็ต อุปกรณ์และวิธีการใช้งาน

ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ยังมีงานศึกษาอื่น ๆ ที่เน้นการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งสิ้นจำนวน 6 ชิ้น เช่น การใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์กับหลักธรรมาภิบาล หรือการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก (พระมหาคำพันธ์ แสนโยธิน, 2561; พระสมุทรวชิโรโสภณ แยมกรานต์, 2561) การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของท้องถิ่นร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผ่านกระบวนการและเครื่องมือประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ได้แก่ แบบประเมินความไม่พึงพอใจในบริการสาธารณะ ผ่านบัตรคะแนนประชาชน การเรียนรู้การใช้จ่ายงบประมาณ และการปฏิบัติร่วมกันเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง (วัลลภ สุขสวัสดิ์, 2562; ปริญญา สร้อยทอง, 2562; สุทธิชัย ยังสุข, 2562) และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในคณะกรรมการท้องถิ่นในทุกตำบลและมีส่วนร่วมในการสร้างระบบการบริหารจัดการงาน (ชุดิวลัญจน์ เสมมหาคักดี, 2562) นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาที่เน้นในเรื่องการพัฒนาบุคลากร ทั้งในด้านองค์ความรู้ธรร

มาภิบาล การสร้างความสุขในการทำงาน และการพัฒนาประสิทธิภาพของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรม การบริการ รวมทั้งสิ้น 3 ชิ้น

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในประเทศไทย จำนวนทั้งสิ้น 22 ชิ้น ในช่วงระยะเวลาที่ 3 (ระหว่าง พ.ศ. 2560 ถึง พ.ศ. 2563) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากลตามแนวทางของสหประชาชาติ ที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่างานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักการมีส่วนร่วมมากที่สุด โดยมุ่งให้เกิดการตรวจสอบและติดตามการทำงานของหน่วยงานภาครัฐจากภาคส่วนต่าง ๆ รองลงมา คือ หลักธรรมาภิบาลในภาพรวม และหลักความโปร่งใส ซึ่งมุ่งให้เกิดธรรมาภิบาลและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก

3.8.2 การสังเคราะห์ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ

จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลของไทย ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 36 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นมีการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงสาเหตุของประเด็นปัญหา ปัจจัยที่มีผลกระทบ ผ่านการศึกษารูปแบบหรือกลไกที่มีอยู่ รวมถึงการศึกษารูปแบบจากประเทศอื่น ๆ

หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษาในขั้นตอนนี้ ในช่วงแรก ได้แก่ กองบัญชาการตำรวจนครบาลและโรงเรียนนายร้อยตำรวจ โดยปรากฏงานศึกษาทั้งหมด จำนวน 3 ชิ้น ศูนย์หรือสถาบันวิจัย เช่น สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง เป็นต้น และคณะภายใต้มหาวิทยาลัย เช่น คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีงานศึกษาแต่ละ 1 ชิ้น รวมทั้งสิ้น จำนวน 7 ชิ้น ในยุคถัดมา หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 4 ชิ้น และในยุคสุดท้าย หน่วยงานที่ทำการศึกษามากที่สุด คือ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยนเรศวร โดยมีงานศึกษาแต่ละ 3 ชิ้น และหากพิจารณาจากทั้งสามยุค นับตั้งแต่ พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2563 จะพบว่า หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษางานด้านธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในประเทศไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ปรากฏงานศึกษาแต่ละ 4 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษาเน้นศึกษาในประเด็นกลไกการตรวจสอบและป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งต้องอาศัยกลไกการเปิดเผยข้อมูล การมีส่วนร่วม และฉันทามติ โดยมีงานศึกษามากที่สุดเป็นจำนวนทั้งสิ้น 15 ชิ้น ซึ่งในจำนวนนี้ งานศึกษา 1 ชิ้น มุ่งศึกษาเรื่ององค์ความรู้ในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลและ

การลดคอร์รัปชัน งานศึกษาอีก 8 ชิ้น มุ่งศึกษาเรื่องกลไกการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชันภาคประชาชนและสื่อมวลชน งานศึกษาอีก 5 ชิ้น มุ่งเน้นเรื่องระบบการตรวจสอบภายใน และงานศึกษาอีก 1 ชิ้น มุ่งเน้นเรื่องกลไกการตรวจสอบจากองค์กรอิสระที่ไม่ใช่รัฐ รองลงมา คือ งานศึกษาที่เน้นประเด็นกลไกการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งปรากฏงานศึกษาทั้งสิ้นจำนวน 12 ชิ้น โดยงานศึกษาจำนวน 6 ชิ้น มุ่งประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะที่งานศึกษาอีก 6 ชิ้น มุ่งประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการอยู่ร่วมกันภายในชุมชนหรือพื้นที่

ข้อเสนอที่ได้จากการศึกษา ประกอบไปด้วย การจัดทำคู่มือหรือหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐ ชุมชน หรือพื้นที่ใด ๆ (มีชัย สีเจริญ และคณะ, 2553; มัทนา พันทวี, 2557; สุนทร อาณานิยม, 2557; มานพ นักการเรียน, 2557; เดชชาติ ตริทรัพย์, 2559) การจัดตั้งกลุ่มคณะทำงาน หรือเครือข่ายที่รวบรวมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากหลายฝ่ายมาบริหารจัดการปัญหานั้น ๆ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม พร้อมทั้งการตัดสินใจอย่างมีฉันทามติ (สุชาติ จักรพิสุทธิ์, 2550; ถาวร อ่อนประไพ และคณะ, 2553; โกสินทร์ หินเฑาะว์ และคณะ, 2553; 2554; เตือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2556; กิติกร จามรดุสิต, 2558; สุทัต เต็มสอยทอง, 2559; ปริญญา สร้อยทอง, 2562; อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ, 2563) การยึดหลักพุทธธรรมาภิบาลในการอยู่ร่วมในชุมชน (พระสมุทรวชิรโสภณ แยมกรานต์, 2561; พระมหาคำพันธ์ แสนโยธิน, 2561) การพัฒนากลไกและระบบในการเปิดเผยข้อมูล เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพของกลไกการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรภาครัฐต่าง ๆ (ศิริลักษณ์ ไรจนกิจ อำนวย, 2554; บุญวรา สุมะโน เจนพิงพร และคณะ, 2558; บุญวรา สุมะโน เจนพิงพร และคณะ, 2560; นันทา อนุมาน, 2560; จุน เจริญเสียง และคณะ, 2563; ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2561; 2563; วิษณุพงษ์ โพธิพิรุฬห์, 2563) การพัฒนากลไกและระบบในการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานของภาครัฐ (อภิสิทธิ์ ลัมยศ, 2561; 2563; อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ, 2561; 2563; ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2561; 2563; สุทธิชัย ยังสุข, 2562; ปริญญา สร้อยทอง, 2562; วัลลภ สุขสวัสดิ์, 2562; ชุติวลัยุณน์ เสมมหาศักดิ์, 2562; วิษณุพงษ์ โพธิพิรุฬห์, 2563)

2. ขั้นตอน Policy Formulation

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 23 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้ศึกษาเพื่อพัฒนาแนวทางที่สามารถใช้แก้ปัญหาที่ต่าง ๆ โดยมีหน่วยงานหลักที่ศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ กลุ่มมหาวิทยาลัย เช่น คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยนเรศวร โดยมีงานศึกษาแต่ละ 3 ชิ้น สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ จำนวน 2 ชิ้น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน 2 ชิ้น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกริก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ปรากฏงานศึกษาแต่ละ 1 ชิ้น เป็นต้น กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กองบัญชาการตำรวจภูธร เป็นต้น กลุ่มหน่วยงานวิจัย เช่น

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) กลุ่มมูลนิธิและภาคประชาสังคม เช่น ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่น เช่น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน

งานศึกษาในขั้นตอนนี้ให้ความสำคัญกับการกำหนดแนวทางนโยบายที่ชัดเจนในการแก้ปัญหา เช่น การศึกษาแนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์ของ สุชาติา จักรพิสุทธิ์ (2550) ที่ได้พัฒนาแนวทางการแก้ปัญหาการไม่นำเสนอข่าวสืบสวนของสื่อมวลชนในรูปแบบการจัดตั้งศูนย์ข่าวสืบสวน ซึ่งเป็นการรวบรวมสำนักข่าวหลักในการปกป้องการนำเสนอข่าวที่อาจกระทบต่อผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจและนักการเมือง งานการพัฒนาแนวทางอภิบาลระบบหลักประกันสุขภาพของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2556) ที่ได้ศึกษาโครงสร้างปัญหาของระบบประกันสุขภาพในประเทศไทย และนำไปสู่แนวทางการพัฒนาการจัดการระบบประกันสุขภาพให้มีประสิทธิภาพจากลดต้นทุนการดำเนินงานที่ไม่จำเป็น รวมถึงจัดตั้งคณะกรรมการดูแลระบบประกันสุขภาพเพื่อให้บริการสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการมากขึ้น งานแนวทางการพัฒนาระบบและกลไกเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมที่ปลอดภัยรองรับการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนในเขตบางเขน เขตสายไหม เขตดอนเมือง และเขตหลักสี่ กรุงเทพมหานครของอมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ (2561) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบและกลไกของชุมชนปลอดภัยรองรับภายใต้หลักธรรมาภิบาล พร้อมทั้งประมวลผลความสำเร็จและอุปสรรค เป็นต้น

3. ขั้นตอน Policy Adoption

งานศึกษาที่อยู่ในขั้นตอน Policy Adoption นี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 4 ชิ้น โดยได้ทำการศึกษถึงขั้นตอนที่สามารถตัดสินใจเลือกนโยบายที่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมที่สุด เช่น งานการพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในการบริหารความเสี่ยงจากน้ำเพื่อการเกษตรบนพื้นฐานมุมมองด้านธรรมาภิบาลและความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงพื้นที่ในพื้นที่นอกเขตชลประทาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ของชุติวลัยุ์นั สมมหาศักดิ์ (2562) ที่ได้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการกำหนดและบรรจุแผนการจัดการความเสี่ยงไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางการแก้ปัญหาการบริหารจัดการ

งานกลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการเฝ้าระวังติดตามการคอร์รัปชันโดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา: พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ของอภิสิทธิ์ ลัมยศ (2563) ที่ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของกลไกการเฝ้าระวังและแก้ปัญหาในพื้นที่ร่วมกัน เพื่อสร้างธรรมาภิบาลและกลไกเฝ้าระวังการคอร์รัปชันในระดับพื้นที่ และช่วยกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว การเรียนรู้ ตระหนักรู้ เรื่องธรรมาภิบาลและการลด/ป้องกันคอร์รัปชันในระดับชุมชนท้องถิ่น งานโครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2 ของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) และงานกระบวนการติดตั้งระบบและกลไกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบางบัว เขตบางเขน และชุมชนหลังแฟลตร่วมพัฒนา เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร ของอมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ (2563) ที่ได้สานต่อการพัฒนา

ระบบและกลไก ในรูปแบบกติกาชุมชน ระเบียบชุมชน และคู่มือ รวมถึงกลไกในการแก้ปัญหาหรือรับ
ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในระดับนโยบาย

4. ขั้นตอน Policy Implementation

งานศึกษาที่อยู่ในขั้นตอน Policy Implementation นี้ มีจำนวน 3 ขั้นที่ทำการศึกษานำนโยบายไปปฏิบัติจริง ได้แก่ งานการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาล เพื่อต่อต้านการทุจริตและปรับเปลี่ยนฐานความคิดโตไปแล้วไม่โกง โดยประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์ ของเฉลิมพล คงจันทร์ (2561) ที่ได้พัฒนาหลักสูตรการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาลเพื่อต่อต้านการทุจริต และปรับเปลี่ยนฐานความคิดโตไปแล้วไม่โกงให้นักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์ งานกลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการเฝ้าระวังติดตามการคอร์รัปชันโดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา: พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ของอภิสิทธิ์ ลัมยศ (2563) ที่ได้นำเครื่องมือการติดต่อกับหน่วยงานภาครัฐไปใช้จริงในพื้นที่ ซึ่งเป็นกลไกที่ได้รับการพัฒนาเพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลในองค์กรท้องถิ่น และงานโครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2 ของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) ที่ได้นำเครื่องมือที่ได้รับการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างกลไกธรรมาภิบาลในหลายรูปแบบ เช่น ระบบการเปิดเผยข้อมูล (Open Data) ระบบการประเมินคุณภาพของโรงเรียนจากผู้มีส่วนร่วมหลายฝ่าย และระบบการติดต่อกับหน่วยงานราชการ เป็นต้น

5. ขั้นตอน Policy evaluation

งานศึกษาที่อยู่ในขั้นตอนนี้ มีเพียง 1 ขั้น ซึ่งเป็นงานศึกษาของเฉลิมพล คงจันทร์ (2561) ในสังกัดมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน ที่ได้ศึกษากลไกการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาลเพื่อต่อต้านการทุจริต และปรับเปลี่ยนฐานความคิดโตไปแล้วไม่โกง โดยประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์ งานศึกษาข้างต้นได้พัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมขึ้น มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ในด้านองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาลจากการเข้าร่วมหลักสูตร ทั้งในรูปแบบแบบทดสอบ การประเมินทัศนคติและความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรดังกล่าว รวมถึงมีการติดตามผลสัมฤทธิ์ในระยะยาว

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในประเทศไทย ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ พบว่างานศึกษาส่วนใหญ่จำกัดอยู่ในขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda ซึ่งเป็นกระบวนการเริ่มต้นในการศึกษาปัญหา ในขั้นตอนต่อมา คือ Policy Formulation พบว่ามีงานศึกษาจำนวนลดลง และจำนวนลดลงอีกในขั้นตอน Policy Adoption ซึ่งปรากฏงานศึกษาเหลืออยู่เพียงแค่ 4 ชิ้นเท่านั้น ในขั้นตอน Policy Implementation งานศึกษาเหลืออยู่เพียง 3 ชิ้น และมีงานศึกษาเพียงชิ้นเดียวที่อยู่ในขั้นตอน Policy Evaluation ซึ่งหมายความว่างานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลยังคงอยู่

เพียงขั้นตอนการทำความเข้าใจปัญหาและการพัฒนาแนวทางการแก้ปัญหา แต่มีงานศึกษาเพียงไม่กี่ชิ้นที่จะพัฒนานโยบายไปสู่การใช้จริง การปฏิบัติ และการประเมินผล

3.8.3 การสังเคราะห์ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลของไทย ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Empathize

งานศึกษาในขั้นตอน Empathize นี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 37 ชิ้น โดยเป็นงานศึกษาที่ทำความเข้าใจปัญหาของเรื่องที่กำลังศึกษา เช่น แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์ของสุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2550) ที่ได้ศึกษาปัญหาของการนำเสนอหรือไม่นำเสนอข่าวสืบสวนของสื่อมวลชนไทยประเภทหนังสือพิมพ์ เพื่อนำไปสู่กลไกในการแก้ปัญหาดังกล่าว งานการจัดการความรู้เพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่ดี ในการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ภาครัฐของศิริลักษณ์ โรจนกิจอำนวย (2554) ที่ได้รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ เพื่อชี้ให้เห็นปัญหาของกระบวนการดังกล่าว และนำไปสู่กลไกในการปรับปรุงกระบวนการให้มีธรรมาภิบาลที่ดีขึ้น

งานการวิจัยเชิงทดลองเพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมทุจริต: ศึกษากรณีการตรวจสอบติดตาม (Monitoring) และความโปร่งใส (Transparency) ของบุญวรา สุ่มะโน เจนพิงพร และคณะ (2560) ที่ทำการศึกษาพฤติกรรมทุจริตจากการเปลี่ยนแปลงมาตรการการตรวจสอบติดตามและความโปร่งใส เพื่อทำความเข้าใจปัญหาของการตัดสินใจทุจริตของตัวบุคคล งานธรรมาภิบาลในการสรรหาแต่งตั้งกรรมการและผู้บริหารระดับสูง และการกำกับธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษา: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลของจูน เจริญเสียงและคณะ (2563) ที่ชี้ให้เห็นปัญหาในโครงสร้างการสรรหาแต่งตั้งกรรมการและผู้บริหารระดับสูงในสถานศึกษาดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงกลไกและกระบวนการที่สร้างธรรมาภิบาลในการสรรหาตำแหน่งมากขึ้น

2. ขั้นตอน Define

ในขั้นตอนนี้ มีงานศึกษาทั้งสิ้น จำนวน 31 ชิ้น โดยเป็นการศึกษาเพื่อต่อยอดจากการทำความเข้าใจปัญหาในขั้นตอน Empathize เช่น งานการพัฒนาแนวทางอภีลาระบบหลักประกันสุขภาพของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2556) ที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ และความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญในระบบสุขภาพทั้งของต่างประเทศและในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในปัญหาของระบบหลักประกันสุขภาพของไทยในเชิงลึกมากขึ้น งานโมเดลทางทฤษฎีเชื่อมโยงดัชนีการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐและความคิดที่จะออกมาแจ้งเบาะแสการทุจริตในภาครัฐในกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย: การวิจัยแบบผสมของวิชญ์

พงษ์ โพธิพิรุฬห์ (2563) ที่ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคะแนน ITA ที่มีต่อการออกมาแจ้งเบาะแสของเจ้าหน้าที่อบต. เพื่อให้เข้าใจสาเหตุของกลไกการตรวจสอบภายในที่ไม่มีประสิทธิภาพ

3. ขั้นตอน Ideate

งานศึกษาที่อยู่ในขั้นตอน Ideate นี้มีจำนวนทั้งสิ้น 18 ชิ้น ซึ่งเป็นการศึกษาที่ได้ผ่านการระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย เพื่อนำเสนอกลไกและสร้างเสริมธรรมาภิบาล เช่น งานการเสริมสร้างสิทธิชุมชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นแบบธรรมาภิบาลในพื้นที่ดินเค็ม จังหวัดนครราชสีมาของสุทัศน์ เดิมสายทอง (2559) ที่ได้ทำการสำรวจผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบจากการใช้ทรัพยากร นำไปสู่กลไกการเฝ้าระวังปัญหาดินเค็มที่ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ งานศึกษาของอมรรัตน์ กุลสุจริตและคณะ (2561; 2563) ที่ได้ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) ในการศึกษากลไกในการตรวจสอบและการป้องกันการคอร์รัปชันในชุมชนเมืองกรุงเทพฯ ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ภาคประชาชน และนักวิชาการร่วมกันแสดงความคิดเห็น หาวิธีทาง และการขับเคลื่อนกลไกดังกล่าว และงานการสร้างเสริมธรรมาภิบาลในท้องถิ่นเรื่องการแก้ปัญหาที่ดินผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือของปริญญา สร้อยทอง (2562) ที่รวบรวมความคิดเห็นจากหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนในพื้นที่เพื่อหาวิธีแก้ไขปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดิน

4. ขั้นตอน Prototype

งานศึกษาที่อยู่ในขั้นตอน Prototype มีจำนวนทั้งสิ้น 7 ชิ้น โดยมีการสร้างต้นแบบหรือกลไกในการแก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรม เช่น งานพัฒนาระบบฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาสิทธิที่ดินทำกิน แผนพัฒนาชุมชน และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ของถาวร อ่อนประไพ และคณะ (2553) ที่ได้พัฒนาข้อมูลเชิงพื้นที่ที่แสดงที่ดินทำกิน ข้อมูลเศรษฐกิจ สังคม คร่าวเรือน และทรัพยากรของท้องถิ่นในรูปแบบฐานข้อมูลที่องค์กรภาครัฐและชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ งานการศึกษารูปแบบและวิธีการนำพลังมวลชนร่วมลดอาชญากรรม ระยะที่ 2 ของโกสินทร์ หินเขาว์ และคณะ (2554) ที่พัฒนาด้านแบบเครือข่ายตมอ. ที่เป็นความร่วมมือระหว่างตำรวจกับประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ งานของพระสมุทรวชิโรโสภณ แยมกรานต์ (2561) ได้นำเสนอต้นแบบกลไกการปกครองเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ภายใต้แนวคิดพุทธธรรมาภิบาล ขณะที่พระมหาคำพันธ์ แสนโยอิน (2561) นำเสนอต้นแบบกิจกรรมการพัฒนาวิถีทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

งานศึกษาอีกกลุ่มหนึ่งได้มีการสร้าง Prototype เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกลไกการตรวจสอบผ่านการเปิดข้อมูลและการมีส่วนร่วม เช่น งานศึกษาของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) และอภิสิทธิ์ ลัมยศ (2563) ที่ได้ร่วมกันพัฒนาต้นแบบการสื่อสารระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับภาคประชาชนในพื้นที่ นอกจากนี้ ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) ยังมีการพัฒนาระบบการเปิดเผยข้อมูลในการดำเนินงานของ

รัฐสภา และระบบการประเมินคุณภาพของโรงเรียน ส่วนงานศึกษาของอมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ (2563) ได้มีการพัฒนาระบบและกลไกการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่กรุงเทพฯ

5. ขั้นตอน Test

งานศึกษาที่อยู่ในขั้นตอน Test นี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 3 ชิ้น ประกอบด้วย งานการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาลเพื่อต่อต้านการทุจริตและปรับเปลี่ยนฐานความคิดต่อไปแล้วไม่โกง โดยประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์ของเฉลิมพล คงจันทร์ (2561) งานศึกษาชิ้นนี้ได้ทำการทดสอบประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหลักสูตรในการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาลให้นักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์ งานศึกษาของอภิสิทธิ์ ลัมยศ (2563) ที่ได้ทดสอบต้นแบบการติดต่อสื่อสารระหว่างหน่วยงานราชการกับประชาชน ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว การเรียนรู้ ตระหนักรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลและการป้องกันคอร์รัปชันในระดับชุมชนท้องถิ่น และงานสุดท้าย คือ งานศึกษาของ ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) ที่ได้ทำการทดสอบกลไกการเปิดเผยข้อมูลและการมีส่วนร่วมผ่านระบบการเปิดเผยข้อมูล (Open Data) รวมถึงยังมีการพัฒนากลไกในระดับท้องถิ่นและในโรงเรียนด้วย

จะเห็นได้ว่างานศึกษาธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลที่อยู่ในขั้นตอน Test นี้ ยังมีจำนวนน้อย โดยมีการทดสอบทั้งในวงกว้างและวงแคบ

6. ขั้นตอน Implement

ยังไม่มีหน่วยงานใดทำการศึกษาประเด็นงานที่อยู่ในขั้นตอนของการนำไปปฏิบัติ

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในประเทศไทย ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) พบว่าขั้นตอน Empathize ปรากฏงานศึกษาจำนวนมากที่สุด ขณะที่งานศึกษาในขั้นตอน Define และ Ideate นั้นมีจำนวนลดลง งานศึกษาในขั้นตอน Prototype มีจำนวนลดลงครึ่งหนึ่งของขั้นตอน Ideate และในขั้นตอน Test นั้นเหลืองานศึกษาอยู่เพียง 3 ชิ้นเท่านั้น และยังไม่มียานศึกษาใดศึกษาไปจนถึงขั้นตอน Implement หมายความว่างานศึกษาด้านธรรมาภิบาลกับกลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลโดยส่วนใหญ่เป็นการทำความเข้าใจปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาเพื่อทำความเข้าใจปัญหาในเชิงลึกมากขึ้น งานศึกษาจำนวนหนึ่งมีการระดมความคิดเห็นจากหลากหลายฝ่ายเพื่อหาแนวทางหรือวิธีการแก้ไขปัญหา และขยายผลไปจนถึงการสร้างต้นแบบหรือกลไก รวมถึงมีการทดสอบต้นแบบดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีงานศึกษาที่นำต้นแบบที่ได้รับการทดสอบแล้วไปปฏิบัติจริง

3.9 ประเภทที่ 7: เครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาล

งานที่จัดอยู่ในประเภทเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาลมีลักษณะเป็นงานที่นำเครื่องมือที่เกี่ยวกับธรรมาภิบาลมาใช้ประเมิน หรือเป็นงานที่สร้างเครื่องมือขึ้นมาเพื่อใช้สำหรับการประเมินธรรมาภิบาลในด้านใดด้านหนึ่ง หรือเป็นงานที่ใช้เครื่องมือเพื่อให้เกิดความเข้าใจธรรมาภิบาลที่สัมพันธ์ต่อปัจจัยอื่น ขณะที่บางงานศึกษาเป็นการออกแบบเครื่องมือที่อาศัยหลักธรรมาภิบาลในการแก้ปัญหา

3.9.1 พัฒนาการงานศึกษาธรรมาภิบาลกับเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาลในประเทศไทย

จากการทบทวนงานศึกษาทั้งหมดที่เกี่ยวกับเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาล จำนวน 10 งาน สามารถแบ่งพัฒนาการการศึกษาธรรมาภิบาลในส่วนของเครื่องมือ ได้เป็น 2 ช่วงใหญ่ ๆ ตามงานที่ปรากฏ คือ

- ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2555 เครื่องมือธรรมาภิบาลในระดับองค์กรหรือประเทศ

สืบเนื่องจากคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบวาระแห่งชาติด้านจริยธรรม ธรรมาภิบาล และการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐ ซึ่งมียุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนที่จะจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล การวัดผล ตรวจสอบ และวางระบบสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานด้านจริยธรรมและธรรมาภิบาล¹⁰

- ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2559 – พ.ศ. 2563 เครื่องมือธรรมาภิบาลในระดับพื้นที่หรือชุมชน

สืบเนื่องมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2559 มาตรา 65 ที่กำหนดให้รัฐจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อเป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องและบูรณาการ ทำให้มีการศึกษาด้วยการใช้เครื่องมือหรือออกแบบเครื่องมือในระดับพื้นที่และชุมชนเกิดขึ้น¹¹

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2555 เครื่องมือธรรมาภิบาลในระดับองค์กรหรือประเทศ

การศึกษาในช่วงนี้เป็นผลมาจากวาระแห่งชาติด้านจริยธรรม ธรรมาภิบาล และการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐ ประกอบด้วยงานศึกษาจำนวน 4 งาน ซึ่งงานทั้งหมดมุ่งเน้นไปที่การนำเครื่องมือมาใช้หรือมาทดสอบ หรือสร้างเครื่องมือเพื่อทำการประเมินธรรมาภิบาล หรือทำการพัฒนาปรับปรุงเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาล ซึ่งงานศึกษามีลักษณะเป็นการศึกษาภาพรวมในระดับประเทศ ไม่ได้เจาะจงลงไปยังหน่วยงานใดหรือพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่จะเป็นการศึกษาในระดับองค์กรหรือหน่วยงานขนาดใหญ่ของประเทศ เช่น หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ หน่วยงานภาครัฐขนาดใหญ่ องค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ เป็นต้น

¹⁰ ที่มา https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=41595

¹¹ ที่มา http://tessaban.net/_files_aorbortor/011252/menu/011252_0_20210304-170719.pdf

งานที่เริ่มต้นศึกษาครั้งแรกในปี พ.ศ. 2553 คือ โครงการการพัฒนา CSR ในกระบวนการบริหารจัดการองค์กรธุรกิจ ระยะที่ 2: การทดสอบเครื่องมือและจัดทำแนวปฏิบัติสำหรับการพัฒนา ของพิพัฒน์ ยอดพฤติการ (2553) เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาเครื่องมือ CSR ในการบริหารจัดการองค์กรธุรกิจกับวิสาหกิจ จำนวน 13 แห่ง ได้แก่ 1) บริษัท ไทยประกันชีวิต จำกัด 2) บริษัท พานาโซนิค อิเล็กทรอนิกส์ (ไทยแลนด์) จำกัด 3) บริษัท เนสท์เล่ (ไทย) จำกัด 4) บริษัท แอมเวย์ (ประเทศไทย) จำกัด 5) บริษัท จุลไหมไทย จำกัด 6) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) 7) การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) 8) บริษัท ทิปปโก้ ฟุตส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) 9) บริษัท เซ็นทรัลพัฒนา จำกัด (มหาชน) 10) บริษัท จีอี มั่นนี่ (ประเทศไทย) จำกัด 11) บริษัท เซเว่น อีเลฟเว่น จำกัด (มหาชน) 12) บริษัท ปูนซีเมนต์นครหลวง จำกัด (มหาชน) 13) บริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) จาก 5 มุมมอง ประกอบด้วย การเข้าใจได้ (Understandable) การวัดผลได้ (Measurable) การจัดการได้ (Manageable) การรวมเข้าด้วยกันได้ (Integrable) และการสื่อสารได้ (communicable) ด้วยการเปรียบเทียบการดำเนินกิจกรรม CSR ในกระบวนการธุรกิจกับนอกกระบวนการธุรกิจ ทั้งนี้งานศึกษายังได้จัดทำแนวทางปฏิบัติสำหรับการพัฒนาด้วย การศึกษาพบว่า การจะนำเครื่องมือไปใช้ให้ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับกระบวนทัศน์ของตัวชี้วัด ทั้งนี้กิจกรรม CSR ต้องมีการปรึกษาหารือกับผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อให้เกิดกิจกรรมเชิงกลยุทธ์ และการที่จะได้ผลสัมฤทธิ์ที่ดีต้องสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้มีส่วนได้เสียกับองค์กรภายนอก อันจะนำไปสู่การผนึกกำลังร่วมกับสังคม (Social Synergies)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2554 มีงานศึกษาจำนวน 2 ชิ้น งานแรกคือ การศึกษาเพื่อเสริมสร้างความซื่อตรงในสังคมไทย โดยฉวีลวดิ บุรีกุล (2554) เป็นงานที่ศึกษาสถานการณ์และพิจารณาความบกพร่องของความซื่อตรง และสร้างเครื่องมือประเมินธรรมาภิบาลผ่านการจัดทำตัวชี้วัดความซื่อตรง เพื่อเสริมสร้างความซื่อตรงอย่างเป็นรูปธรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในสังคม เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาชิ้นนี้ประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร การใช้แบบสอบถาม การระดมความคิดเห็น การเสวนาแบบมีส่วนร่วม และการประชุมแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Workshop) กับกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม ได้แก่ สื่อมวลชน ข้าราชการ นักการเมืองหรืออดีตนักการเมือง ผลการศึกษาพบว่า สถาบันหลักของสังคมยังไม่มีบทบาทในการกล่อมเกล่าและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณธรรมเรื่องความซื่อตรง ผู้นำประเทศยังไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดี หน่วยงานของรัฐยังขาดต้นแบบที่ดีในเรื่องการทุจริตและประพฤติมิชอบ ยังมีจุดอ่อนด้านการตรวจสอบและการลงโทษผู้ที่ไม่ซื่อตรงอยู่ ภาคธุรกิจเอกชน ยังไม่มีบทบาทในการเสริมสร้างความซื่อตรง ขณะที่สื่อมวลชนมุ่งนำเสนอแต่เรื่องที่เป็นที่สนใจของสังคม มุ่งสร้างรายได้และตอบสนองต่อฝ่ายการเมืองเป็นสำคัญ ขาดการนำเสนอข้อมูลข่าวสารเพื่อเสริมสร้างความซื่อตรง

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงหลักการจากการศึกษาชิ้นนี้ คือ การเสริมสร้างความซื่อตรงควรใช้กระบวนการกล่อมเกล่าทางสังคม (Socialization) โดยเครื่องมือหลัก คือ หลักธรรมทางศาสนา พระราชดำริ ขนบธรรมเนียมจารีตอันดีงามของไทย รวมทั้งมีการตรวจสอบ และการสร้างภาคี สำหรับใน

เชิงนโยบาย รัฐบาลต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความซื่อตรงเป็นวาระแห่งชาติ จัดทำแผนความซื่อตรงแห่งชาติ มีโครงสร้างและกลไกที่ทุกภาคส่วนร่วมเป็นกรรมการ ในเชิงบริหาร รัฐบาลต้องจัดให้มีกลไกการประสานงานกับภาคส่วนต่าง ๆ มีการขับเคลื่อนเรื่องเสริมสร้างความซื่อตรงอย่างจริงจัง และนำร่างแผนไปสู่การปฏิบัติ รวมไปถึงมีการปรับปรุงแผนเป็นระยะ

ขณะที่การศึกษาอีกชั้นหนึ่งคือ งานการจัดการความรู้เพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่ดีในการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ภาครัฐ ของศิริลักษณ์ โรจนกิจอำนวย (2554) งานนี้ไม่ได้เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครื่องมือหรือประเมินธรรมาภิบาลด้วยการใช้เครื่องมือโดยตรง แต่เป็นการศึกษาและเสนอผลสำหรับพัฒนาโมเดลของการจัดการความรู้เพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่ดี ในการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ที่มีการประมวลแบบออนไลน์ (E-action) ซึ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ด้าน Explicit กับ Tacit

การศึกษาชิ้นนี้พบว่า Explicit จะส่งผลต่อการสร้างธรรมาภิบาลการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งจะส่งผลให้ภาครัฐได้สินค้าที่มีคุณภาพคุ้มค่ากับเงินลงทุนหรือค่าใช้จ่าย และช่วยเปลี่ยนวัฒนธรรมการจัดซื้อจัดจ้างให้มีความโปร่งใส ลดการทุจริตมากขึ้น เพราะได้เปิดเผยให้ทุกคนทราบถึงการบังคับและแนวปฏิบัติ กฎระเบียบและบทลงโทษ ส่วน Tacit จะส่งผลต่อการสร้างธรรมาภิบาลภาครัฐให้ดีขึ้นจากบทบาทของบุคลากรภาครัฐ ผู้ค้า และนักการเมือง ที่ไม่มีผลประโยชน์ส่วนตัว สามารถถ่ายทอดและแบ่งปันเพื่อให้เกิดประโยชน์กับบุคคลอื่น (Socialization) นอกจากนี้การรวบรวมความรู้และข้อมูลที่เปิดเผยได้ในวงกว้าง ที่เรียกว่า Externalization แล้วนำไปแบ่งปันความรู้ระหว่างกลุ่ม (Combination) จะก่อให้เกิดความรู้ใหม่ในตัวบุคคล (Internalization) ขึ้น

ถัดมาในปี พ.ศ. 2555 งานศึกษาเรื่องรูปแบบการประเมินธรรมาภิบาลสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ของพรอญชลี พุกชาญคำ (2555) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินธรรมาภิบาล ตรวจสอบความเป็นไปได้ และนำเสนอรูปแบบการประเมินธรรมาภิบาลสำหรับสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ นับได้ว่าเป็นการพัฒนาตัวบ่งชี้การประเมินธรรมาภิบาลและพัฒนา รูปแบบการประเมินธรรมาภิบาลที่ยึดหลักธรรมาภิบาล

หลักธรรมาภิบาลที่ใช้ในการประเมิน คือ หลักประสิทธิภาพ โดยจะทำการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกที่กระทบต่อองค์กร ส่วนหลักประสิทธิภาพจะเน้นไปที่การสื่อสารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและมีมาตรการปฏิบัติงานให้ทราบอย่างทั่วถึง สำหรับหลักการตอบสนอง มีช่องทางที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ในหลักการรับผิดชอบ มีการติดตามและรายงานผล ขณะที่หลักความโปร่งใส มีช่องทางเปิดเผยและให้บริการข้อมูลข่าวสาร มีกระบวนการร่วมตรวจสอบจากองค์กรภายนอก ส่วนหลักการมีส่วนร่วม มีการแต่งตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างส่วนราชการและประชาชน มีเครือข่ายภาคประชาชนที่ติดตามการปฏิบัติงาน หลักการกระจายอำนาจ มีการสำรวจความต้องการเพื่อสนับสนุนการบริหารงานและการปฏิบัติสำหรับหลักนิติธรรม มีการทบทวนกฎระเบียบ

ข้อบังคับภายในหน่วยงาน เพื่อให้เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และหลักความเสมอภาค ได้มีการกำหนดนโยบายความเสมอภาค สืบค้นความรู้ความสามารถ ความต้องการ และจัดทำแผนฝึกอบรม

กล่าวได้ว่างานในช่วงแรกเป็นการศึกษาในภาพกว้าง ศึกษาในระดับองค์กรขนาดใหญ่และหน่วยงานภาครัฐ มีวัตถุประสงค์การศึกษาที่หลากหลาย ทั้งเพื่อทดสอบเครื่องมือ สร้างเครื่องมือ พัฒนาเครื่องมือ และนำเครื่องมือไปใช้ในการประเมินธรรมาภิบาล

หากพิจารณาตามประเภทของธรรมาภิบาลทั้ง 8 ประการของสหประชาชาติ พบว่า งานในช่วงที่ 1 เป็นการศึกษาในด้านหลักประสิทธิผลมากที่สุด จำนวน 3 งาน รองลงมาเป็นการศึกษาที่กล่าวถึงธรรมาภิบาลในภาพรวม จำนวน 2 งาน และเป็นงานที่แสดงถึงหลักธรรมาภิบาลในหลักความรับผิดชอบและหลักความโปร่งใส จำนวนอย่างละ 2 งาน นอกจากนี้ยังมีงานที่กล่าวถึงธรรมาภิบาลในหลักการมีส่วนร่วม หลักนิติธรรม หลักความเท่าเทียม และหลักการตอบสนอง อีกอย่างละ 1 งาน

เมื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า งานในช่วงแรกเป็นงานที่อยู่ในศาสตร์ทางด้านรัฐศาสตร์มากที่สุด จำนวน 3 งาน นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับศาสตร์ทางด้านบริหารธุรกิจ สังคมวิทยา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และครุศาสตร์

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2559 – พ.ศ. 2563 เครื่องมือธรรมาภิบาลในระดับพื้นที่หรือชุมชน

หลังจากงานศึกษาในช่วงแรกระหว่างปี พ.ศ. 2553 - 2555 ไม่ปรากฏงานศึกษาธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมืออีก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2559 ปรากฏงานศึกษาเกี่ยวกับเครื่องมือธรรมาภิบาลอีกครั้ง คือ งานของจักรกฤษณ์ ควรพจน์ และคณะ (2559) เรื่องกรอบแนวคิดและกรอบยุทธศาสตร์ในการพัฒนาดัชนีชี้วัดด้านหลักนิติธรรม/นิติรัฐ (Rule of Law Index/Indicators) ในประเทศไทย และมีงานศึกษาอื่นตามมาในช่วงปี พ.ศ. 2562 - 2563 อีกจำนวน 5 ชิ้น ทำให้งานในช่วงที่สองมีจำนวนรวมทั้งหมด 6 ชิ้น จุดเด่นที่สังเกตได้ของงานศึกษาในช่วงนี้คือ มีการนำเอาเครื่องมือไปใช้เพื่อสร้างธรรมาภิบาลในระดับพื้นที่หรือชุมชน ซึ่งเด่นชัดอย่างมาก โดยเฉพาะในการศึกษาช่วงปี พ.ศ. 2562 ถึงปี พ.ศ. 2563 ส่วนงานชิ้นอื่นจะเป็นการศึกษาด้านนิติธรรมในมิติที่กว้างกว่าในระดับพื้นที่หรือระดับชุมชน

งานชิ้นแรกในช่วงที่สอง คือ การศึกษาเรื่อง กรอบแนวคิดและกรอบยุทธศาสตร์ในการพัฒนาดัชนีชี้วัดด้านหลักนิติธรรม/นิติรัฐ (Rule of Law Index/Indicators) ในประเทศไทย ของจักรกฤษณ์ ควรพจน์ (2559) งานชิ้นนี้ได้กำหนดกรอบแนวคิดด้วยหลักนิติธรรม/นิติรัฐ ภายในกรอบได้ให้ความหมายของหลักการ วิธีการจัดทำตัวชี้วัด ข้อดี ข้อเสีย และการเปรียบเทียบตัวชี้วัด เป็นคู่มือการออกแบบและการจัดเก็บ ใช้วิธีการศึกษา คือ การทบทวนงานวิชาการต่าง ๆ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักวิชาการ นักวิจัย นักปฏิบัติ การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และการสัมมนา ผลการศึกษาพบว่า การกำหนดกรอบแนวคิดด้วย

หลักนิติธรรม/นิติรัฐ มีความสำคัญมากต่อความถูกต้องเหมาะสมในการจัดทำกรอบยุทธศาสตร์ เพราะการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่และความตกลงระหว่างประเทศต้องอาศัยหลักนิติธรรม/นิติรัฐ แต่ในขณะนั้นยังไม่มีนิยามของนิติธรรม/นิติรัฐที่ชัดเจน งานศึกษาชิ้นนี้จึงได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรม/นิติรัฐเอาไว้ ผู้วิจัยยังเห็นว่า ดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรม/นิติรัฐในแต่ละตัวที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ มีจุดมุ่งหมายที่ต่างกันในการวัดหรือประเมิน เพราะฉะนั้นจึงไม่เหมาะสมที่จะนำมาวัดหรือประเมินในเรื่องเดียวกัน ทั้งนี้ในการจัดทำดัชนีชี้วัดควรพิจารณาปัจจัยอื่นร่วมด้วย เช่น กลไกการกำกับดูแล การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน หลักความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และหลักสันติสุขของประชาชนส่วนรวม

ปี พ.ศ. 2562 มีงานศึกษาจำนวน 3 งาน ที่มีประเด็นการศึกษาคล้ายคลึงกัน ได้แก่ การสร้างเสริมธรรมาภิบาลท้องถิ่นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองอ้อ อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ของวัลลภ สุขสวัสดิ์ (2562) การสร้างเสริมธรรมาภิบาลในท้องถิ่นเรื่องการแก้ปัญหาที่ดินผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ: กรณีศึกษาตำบลบึงกระจับ อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ของปริญา สร้อยทอง (2562) และการสร้างเสริมธรรมาภิบาลในท้องถิ่นผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือและการแก้ไขปัญหาชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านคลองคู อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ของสุทธิชัย ยังสุข (2562) โดยทั้งสามงานใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วนภายในงานได้นำเครื่องมือการสร้างประชาธิปไตยชุมชนและพัฒนาธรรมาภิบาลท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนมาใช้ ซึ่งประกอบด้วย แบบประเมินความไม่พึงพอใจในบริการสาธารณะ บัตรคะแนนประชาชน (People Scorecards) และการเรียนรู้การใช้จ่ายงบประมาณ (Budget Literacy) และงานทั้งหมดได้ส่งเสริมธรรมาภิบาลในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้เกิดหลักการตอบสนอง หลักความเสมอภาค หลักมุ่งเน้นฉันทามติ หลักประสิทธิภาพ หลักการเปิดเผยโปร่งใส และหลักการมีส่วนร่วม (วัลลภ สุขสวัสดิ์, 2562; ปริญา สร้อยทอง, 2562; สุทธิชัย ยังสุข, 2562)

งานของวัลลภ สุขสวัสดิ์ (2562) เรื่องการสร้างเสริมธรรมาภิบาลท้องถิ่นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองอ้อ อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ได้ฉายภาพให้เห็นถึงการดำเนินกระบวนการวิจัยผ่านเครื่องมือที่สร้างขึ้น ได้แก่ แบบประเมินความไม่พึงพอใจในบริการสาธารณะ บัตรคะแนนประชาชน ฯลฯ ทำให้ทราบประเด็นท้าทายและปัญหาสำคัญของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนตำบลหนองอ้อ เช่น ปัญหาน้ำประปา ไฟฟ้า และคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เป็นต้น นอกจากนี้งานศึกษาได้สร้างนวัตกรรมทางสังคมด้วย

ขณะที่งานการสร้างเสริมธรรมาภิบาลในท้องถิ่น เรื่องการแก้ปัญหาที่ดินผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ: กรณีศึกษาตำบลบึงกระจับ อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ของปริญา สร้อยทอง (2562) ได้ดำเนินกระบวนการวิจัยผ่านเครื่องมือที่สร้างขึ้น เช่น แบบประเมินความไม่

พึงพอใจในบริการสาธารณะ บัตรคะแนนประชาชน ฯลฯ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดินในทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ เป็นปัญหาที่ประชาชนในพื้นที่ต้องการให้มีการแก้ไขมากที่สุด สำหรับนวัตกรรมทางสังคมที่งานศึกษาได้สร้างขึ้น เพื่อให้หน่วยงานรัฐนำมาแก้ไขปัญหาที่ดิน เช่น แนวทางการจัดการกรรมสิทธิ์ที่ดิน การจัดตั้งคณะกรรมการจัดการที่ดิน การจัดตั้งกองทุนการจัดการที่ดิน และระบบการพิจารณาการให้สิทธิ์กับผู้ถือกรรมสิทธิ์รายใหม่

ส่วนงานของสุทธิชัย ยังสุข (2562) ทำการศึกษาเรื่องการสร้างเสริมธรรมาภิบาลในท้องถิ่นผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือและการแก้ไขปัญหาชุมชน: กรณีศึกษาหมู่บ้านคลองคู อำเภอมือง จังหวัดพิษณุโลก (2562) พบว่า ปัญหาสำคัญที่คนชุมชนต้องการให้มีการแก้ไขปัญหาย่างเร่งด่วน ประกอบไปด้วย การขบขี้จักรยานยนต์ของวัยรุ่นในยามวิกาลโดยไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน การศึกษาพบว่า การแก้ไขปัญหาจะกระทำโดยการอภิปรายด้วยหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้ได้ฉันทามติและการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหายั่งยืน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2563 ปรากฏงานอีกสองชิ้น ขึ้นแรก คือ การศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการกระจายรายได้ของกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางและความเกี่ยวข้องของดัชนีชี้วัดธรรมาภิบาล: การสร้างแนวทางลดความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยตามหลักสากล ของเฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวัน และคณะ (2563) งานศึกษาชิ้นนี้ไม่ได้มุ่งออกแบบเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาลหรือใช้เครื่องมือเพื่อนำไปวัดธรรมาภิบาล แต่ได้พยายามหาความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงของดัชนีนิติธรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดธรรมาภิบาลที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำ และจะพัฒนากลายเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้วยการทบทวนวรรณกรรมและศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า นิติธรรมเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่เกื้อหนุนที่มีผลต่อความเหลื่อมล้ำ โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่ยากจนที่สุดจำนวนร้อยละ 10 ทั้งนี้ยังรวมถึงความเสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมายและความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการใช้อำนาจตามกฎหมาย และควรเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายด้วย

งานอีกชิ้นหนึ่ง คือ โครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2 ของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) งานศึกษาประกอบด้วย 7 โครงการย่อย และมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาลจำนวน 4 โครงการย่อย ได้แก่ หนึ่ง การออกแบบและทดลองต้นแบบเครื่องมือการป้องกันคอร์รัปชันของสาธารณะ เพื่อยกระดับความสนใจเรื่องการต่อต้านคอร์รัปชันของประชาชน ในงานได้สร้าง Prototype เพื่อทดสอบกับประชาชนทั่วไปที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตด้วยการนำเสนอข้อมูลและจัดกลุ่มข้อมูล การศึกษาพบว่า ประชาชนให้ความสนใจการนำเสนอที่จัดกลุ่มประเด็นทางสังคมมากกว่าการจัดข้อมูลตามรายชื่อนักการเมือง โดยพบว่า การเปิดเผยข้อมูลรัฐสภาสู่สาธารณะสร้างการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบภาคการเมือง และการทำเว็บไซต์ที่ใช้งานง่าย สอง โครงการออกแบบและทดลองต้นแบบเครื่องมือการป้องกันคอร์รัปชันของ “เยาวชน” เพื่อสร้างทัศนคติที่ดีในการต่อต้านการคอร์รัปชันของ

ประชาชน งานนี้ได้สร้างเครื่องมือการทดลองร่วมกับนักเรียน ครู และผู้บริหารโรงเรียน สาม โครงการการออกแบบและทดลองต้นแบบเครื่องมือการป้องกันคอร์รัปชันของชุมชน เพื่อยกระดับกิจกรรมในการต่อต้านการคอร์รัปชันของประชาชน ด้วยการออกแบบเครื่องมือเพื่อทดลองร่วมกับชาวบ้านและหน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่ เครื่องมือช่วยให้ชาวบ้านติดต่อและเข้าถึงระบบราชการได้ง่ายขึ้น สี่ การออกแบบและทดลองต้นแบบเครื่องมือการป้องกันคอร์รัปชันของชุมชน เพื่อยกระดับการสนับสนุนการต่อต้านคอร์รัปชัน งานชิ้นนี้ได้สร้าง Prototype เพื่อทดลองสร้างความร่วมมือกับองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับการต่อต้านคอร์รัปชันในภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ซึ่งพบว่าระบบการทำงานร่วมกันมีความสำคัญต่อการเพิ่มศักยภาพการทำงานต่อต้านคอร์รัปชัน การศึกษาในบางโครงการย่อยได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ด้วยการเรียนรู้การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน และได้เสริมพลังให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ความสำคัญของการร่วมมือกันและสามารถทำงานร่วมกันได้ ในงานได้ระบุถึงการพัฒนาแนวทางการต่อต้านคอร์รัปชันในไทยที่ควรดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการไปพร้อม ๆ กับการวิจัยเชิงวิชาการควบคู่กัน เนื่องจากรูปแบบการคอร์รัปชันมีการพัฒนา ดังนั้นแนวทางการต่อต้านจึงต้องถูกพัฒนาตามไปด้วย งานภายใต้โครงการนี้จึงพยายามยกระดับการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในหลายภาคส่วนทั้งการทดลองในงานวิจัยและข้อเสนอต่อไปในอนาคต

เมื่อพิจารณาตามประเภทของธรรมาภิบาลทั้ง 8 ประการของสหประชาชาติ พบว่า งานศึกษาดรรมาภิบาล ประเภทเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาลในช่วงที่สองระหว่างปี พ.ศ. 2559-2563 งานส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมมากที่สุด จำนวน 4 ชิ้น มีงานที่มีการศึกษาดรรมาภิบาลในภาพรวมหรือกล่าวถึงธรรมาภิบาลที่ไม่ได้เจาะจงลงไปเป็นหลักไหนใดเฉพาะจำนวน 2 ชิ้น และมีงานที่กล่าวถึงหลักนิติธรรมและหลักความโปร่งใส จำนวนอย่างละ 1 ชิ้น

สำหรับการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า มีงานศึกษาจำนวน 4 ชิ้นที่เป็นงานทางด้านรัฐศาสตร์ มีงานที่เข้าข่ายงานทางด้านสังคมวิทยาจำนวน 3 ชิ้น สำหรับงานทางด้านเศรษฐศาสตร์และสังคมศาสตร์อื่น ๆ พบว่า มีงานที่อยู่ในศาสตร์นี้จำนวนศาสตร์ละ 1 ชิ้น

3.9.2 การสังเคราะห์ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ

จากการสังเคราะห์งานศึกษาดรรมาภิบาลในประเทศไทย ประเภทเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาลตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda

พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 ถึงปี พ.ศ. 2563 เป็นระยะเวลา 11 ปี งานศึกษาดรรมาภิบาล ประเภทเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาลทั้งหมดทุกงาน จำนวน 10 งาน อยู่ในขั้นตอนก่อตัวทางนโยบายทั้งหมด โดยหน่วยงานหลักที่ได้ศึกษางานด้านธรรมาภิบาลในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สถาบันไทยพัฒน์ สถาบันพระปกเกล้า

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ (TDRI) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานในขั้นนี้ได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูล วิเคราะห์สถานการณ์ในขณะนั้น วิเคราะห์ลักษณะของสภาพปัญหา เพื่อนำไปสู่การจัดการและหาแนวทางแก้ไข (พิพัฒน์ ยอดพฤติการ, 2553; ถวิลวดี บุรีกุล, 2554; ศิริลักษณ์ โรจนกิจอำนวย, 2554; พรอัญชลี พุกชาญคำ, 2555; จักรกฤษณ์ ควรพจน์, 2559; วัลลภ สุขสวัสดิ์, 2562; ปริญา สร้อยทอง, 2562; สุทธิชัย ยังสุข, 2562; เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน, 2563; ธานี ชัยวัฒน์, 2563) เช่น งานของถวิลวดี บุรีกุล(2554) ได้ศึกษาการส่งเสริมคุณธรรมและความซื่อตรงในภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งรัฐ เอกชน องค์กรวิชาชีพ และนำแบบสอบถามมาใช้เพื่อดูสถานะความซื่อตรงกับ 3 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มข้าราชการ และกลุ่มนักการเมืองและอดีตนักการเมือง ใน 4 ภูมิภาค และกรุงเทพฯ งานของพรอัญชลี พุกชาญคำ (2555) ได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับองค์ประกอบและตัวบ่งชี้การประเมินธรรมาภิบาลของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินธรรมาภิบาล หรืองานของเฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน (2563) ที่ต้องการศึกษาสาเหตุที่ทำให้เกิดการกระจายผลประโยชน์อย่างไม่เท่าเทียมกันของประชาชนในประเทศกลุ่มรายได้ปานกลาง และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับธรรมาภิบาลกับความเหลื่อมล้ำว่าเกี่ยวกันหรือไม่ ในงานศึกษาชิ้นนี้มีการทบทวนวรรณกรรมและศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขณะที่งานของธานี ชัยวัฒน์ (2563) ที่นำกระบวนการ Bottom-up มาใช้เพื่อให้เกิดความเข้าใจปัญหาคอร์รัปชันจากมุมมองของประชาชน มีการกำหนดปัญหาจากประชาชนด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นต้น

2. ขั้นตอน Policy Formulation

สำหรับงานศึกษาธรรมาภิบาล ประเภทเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาล ที่อยู่ในขั้นกำหนดนโยบายมีทั้งสิ้น 9 งาน งานหลักที่ทำการศึกษาคือ สถาบันไทยพัฒน์ สถาบันพระปกเกล้า สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานส่วนใหญ่ในประเภตินี้ได้ผ่านขั้นตอนที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมการเมือง และการบริหารอื่น ๆ ตามมา เช่น งานศึกษาของศิริลักษณ์ โรจนกิจอำนวย (2554) เรื่องการจัดการความรู้เพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่ดีในการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ งานศึกษาชิ้นนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงบริหารภาครัฐ เพราะทำให้ทราบรายละเอียดความรู้เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลในการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ สำหรับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง บุคลากรภาครัฐ ผู้ค้าและนักการเมืองที่มีบทบาทต่อการบรรลุเป้าหมาย การเพิ่มบทลงโทษและบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง และการจัดการหน่วยงานโดยนำโมเดล งานรูปแบบการประเมินธรรมาภิบาลสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการของ พรอัญชลี พุกชาญคำ (2555) ที่ศึกษาการบริหาร ตรวจสอบความเป็นไปได้ และนำเสนอรูปแบบการประเมินธรรมาภิบาลที่เหมาะสมของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ งานของเฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน (2563) ที่ศึกษาปัจจัย

เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการกระจายรายได้ของกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางและความเกี่ยวข้องของดัชนีชี้วัดธรรมาภิบาล: การสร้างแนวทางลดความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยตามหลักสากล ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า มีความสัมพันธ์ของปัจจัยธรรมาภิบาลและความเหลื่อมล้ำอย่างชัดเจน จนนำไปสู่การสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่แทรกแซงและจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำในกลุ่มประเทศที่มีรายได้ปานกลาง

3. ขั้นตอน Policy Adoption

งานที่ดำเนินมาถึงขั้นการตัดสินใจหรือเลือกนโยบายหรือวิถีทางที่มีความเหมาะสมที่สุด และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้มีไม่มากนัก กล่าวคือ มีเพียง 2 ขั้น ได้แก่ งานของพิพัฒน์ ยอดพฤติการ (2553) ในโครงการการพัฒนา CSR ในกระบวนการบริหารจัดการองค์กรธุรกิจ ระยะที่ 2: การทดสอบเครื่องมือและจัดทำแนวปฏิบัติสำหรับการพัฒนา ที่ได้จัดทำแนวปฏิบัติสำหรับวิสาหกิจที่ต้องการนำเครื่องมือการพัฒนา CSR ไปใช้ในการบริหารจัดการองค์กร และมีการเปรียบเทียบวิสาหกิจที่มีการดำเนินกิจกรรม CSR ในกระบวนการธุรกิจและนอกกระบวนการธุรกิจ และโครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2 ของธานี ชัยวัฒน์ (2563) ในปี พ.ศ. 2563 ซึ่งใช้กระบวนการ Design Thinking อย่างเต็มรูปแบบเพื่อค้นหาคำตอบและนำไปสู่แนวทางในการแก้ปัญหา เป็นที่น่าสังเกตว่าทั้งสองงานเป็นงานที่ได้ดำเนินการมาถึงระยะที่ 2 ของโครงการ ที่แสดงถึงการเรียนรู้และใช้ระยะเวลาในการทดลองมาแล้วช่วงหนึ่ง จึงได้มีการตัดสินใจแนวทางหรือนโยบายที่จะนำไปสู่การหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ต่อไป

4. ขั้นตอน Policy Implementation

ยังไม่มีงานศึกษาธรรมาภิบาล ประเภทเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาล ที่ทำการศึกษถึงในขั้นตอนของการนำนโยบายไปปฏิบัติ

5. ขั้นตอน Policy Evaluation

ยังไม่มีงานศึกษาธรรมาภิบาล ประเภทเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาล ที่ทำการศึกษถึงในขั้นตอนการประเมินนโยบาย

3.9.3 การสังเคราะห์ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลของไทย ประเภทเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาล ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ซึ่งเป็นกระบวนการคิดสำหรับแก้ปัญหา สามารถสรุปประเด็นสำคัญของงานศึกษาตามแต่ละขั้นได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Empathize

เมื่อทำการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาล ประเภทเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาล จำนวน 10 ชิ้น พบว่า มีงานที่อยู่ในขั้นนี้มากที่สุด โดยมีจำนวน 8 ชิ้น ซึ่งมีวิธีการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในรูปแบบที่

แตกต่างกัน เช่น งานของถวิลวดี บุรีกุล (2554) ได้ศึกษาสถานการณ์ความเชื่อตรงของสังคมไทยและดูความบกพร่องของความเชื่อตรงด้วยวิธีการสนทนาแบบมีส่วนร่วม สภากาแพ แบบสอบถามความคิดเห็น งานของพรอัญชลี พุกชาญคำ (2555) ที่ศึกษาการบริหาร ตรวจสอบความเป็นไปได้ และรูปแบบการประเมินธรรมาภิบาลของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการเก็บข้อมูลด้วยเทคนิคเดลฟาย มีการวิเคราะห์องค์ประกอบปัจจัยผ่านข้าราชการพลเรือน และมีการตรวจสอบความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการใช้รูปแบบการประเมินธรรมาภิบาลโดยผู้เชี่ยวชาญ งานศึกษาของวัลลภ สุขสวัสดิ์ (2562) ที่ทำการสร้างเสริมธรรมาภิบาลท้องถิ่นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสุโขทัย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวิธีการศึกษาที่ให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม พบปัญหาสำคัญที่ทำลายหน่วยงานของภาครัฐเป็นอย่างมาก ได้แก่ ปัญหาน้ำประปา ไฟฟ้า และคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ หรือในงานของเฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน (2563) งานศึกษาชิ้นนี้ได้ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีทั้งในและต่างประเทศเพื่อสร้างแบบจำลองและหาความสัมพันธ์ของประเทศกลุ่มรายได้ปานกลางค่อนข้างต่ำและกลุ่มประเทศปานกลางค่อนข้างสูง และงานของธานี ชัยวัฒน์ (2563) ได้ทำการรวบรวม Pain Points ของงานที่ศึกษา เช่น งานที่สร้างเครื่องมือในพื้นที่ ได้ออกแบบให้ให้ชาวบ้านแต่ละพื้นที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนตัวเองผ่านการวาดรูป การใช้โพสต์อิท การแสดงละคร เล่นเกมต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบ อาทิ สถาบันพระปกเกล้า สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ขั้นตอน Define

งานศึกษาที่อยู่ในขั้นการสังเคราะห์ข้อมูล มีทั้งสิ้น 9 ชิ้น ยกตัวอย่างเช่น งานของพิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (2553) ที่ผลของโครงการระยะที่ 1 นำมาสู่การทดสอบเครื่องมือและการดำเนินกิจกรรม CSR ภายใต้หลักการ Balanced Scorecard ที่ประกอบด้วยมุมมองด้านการเงิน มุมมองด้านลูกค้า มุมมองด้านกระบวนการภายใน มุมมองด้านการเรียนรู้และการเติบโต และมีการเพิ่มอีก 4 มุมมองจากระยะที่ 1 เป็นมุมมอง 6 ด้าน ได้แก่ มุมมองด้านการเงิน มุมมองด้านสังคม มุมมองด้านกระบวนการภายนอก มุมมองด้านสังคม มุมมองด้านกระบวนการภายนอก และมุมมองด้านศีลธรรมและความยั่งยืน ในวิสาหกิจ 13 แห่ง เพื่อให้เห็นภาพรวมของกิจกรรม CSR ในปีต่อมางานของถวิลวดี บุรีกุล (2554) มีการรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนด้วยการจัดสัมมนาระดมความคิดเห็น จากพื้นที่ในทุกภาคของประเทศไทย หรืองานของพรอัญชลี พุกชาญคำ (2555) การกำหนดการวิจัยเป็น 3 ระยะ ระยะที่ 1 การจัดทำรูปแบบและตัวบ่งชี้การประเมินธรรมาภิบาลของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ระยะที่ 2 การวิเคราะห์องค์ประกอบปัจจัยการประเมินธรรมาภิบาลของสำนักงานปลัดกระทรวงธรรมาภิบาลของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ระยะที่ 3 การตรวจสอบความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการนำรูปแบบการประเมินธรรมาภิบาลไปใช้ในสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับงานของจักรกฤษณ์

ควรพจน์ (2559) ได้มีการสังเคราะห์ดัชนีชี้วัดด้านหลักนิติธรรม/นิติรัฐของหน่วยงานต่างประเทศและในประเทศ และนำมาเปรียบเทียบในแต่ละด้าน ทำให้เห็นเครื่องมือที่มีการนำมาใช้ในประเทศต่าง ๆ และเครื่องมือที่หน่วยงานภายในประเทศพัฒนาขึ้น นอกจากนี้ในการศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรม/นิติรัฐสำหรับประเทศไทย

สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบ อาทิ สถาบันไทยพัฒน์ สถาบันพระปกเกล้า สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ขั้นตอน Ideate

ขั้นตอนนี้เป็นการสร้างความคิดต่าง ๆ ขึ้นมาด้วยการระดมความคิดใหม่ งานที่ปรากฏในขั้นตอนนี้มีทั้งหมดจำนวน 8 งาน ได้แก่ งานศึกษาของศิริลักษณ์ โรจนกิจอำนวย (2554) ที่ได้จัดการความรู้เพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่ดีในการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ภาครัฐ การศึกษาใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นพนักงานในระดับปฏิบัติการและระดับผู้บริหารกระทรวง จำนวน 2-3 คน จาก 4 กระทรวง รวม 10 คน ขณะทำงานของพรอญชลิ พุกชาญคำ (2555) มีการรวบรวมความคิดที่คล้ายคลึงกันด้วยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 คน ประกอบด้วยรองปลัดกระทรวง ผู้ตรวจราชการกระทรวง อาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้อำนวยการสำนัก และผู้แทนสำนักงาน ก.พ.ร มีการเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่มีประสบการณ์ในการประเมินธรรมาภิบาล แบ่งเป็นด้านธรรมาภิบาล ด้านการประเมินผล ด้านการพัฒนา ระบบคุณภาพการบริหารจัดการ ด้านการบริหารจัดการ ส่วนงานโครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2 ของธานี ชัยวัฒน์ (2563) ใช้กระบวนการที่ทำให้ผู้วิจัยและชาวบ้านมาร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบ อาทิ สถาบันไทยพัฒน์ สถาบันพระปกเกล้า สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. ขั้นตอน Prototype

งานที่ได้สร้างต้นแบบของเครื่องมือมีจำนวนน้อยลงอย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับสามขั้นตอนก่อนหน้านี้ ซึ่งพบว่า งานในขั้นตอนนี้จะมีอยู่จำนวน 3 ชิ้น หน่วยงานหลักที่ทำการศึกษา ได้แก่ สถาบันพระปกเกล้า สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานของสถาบันพระปกเกล้า โดยฉวีลวดี บุรีกุล (2554) ได้จัดทำตัวชี้วัดความซื่อตรง แบ่งออกเป็นตัวชี้วัดพื้นฐาน ตัวชี้วัดสำหรับผู้เป็นสมาชิกขององค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ และตัวชี้วัดสำหรับกลุ่มวิชาชีพ และทดสอบตัวชี้วัด นอกจากนี้มีการจัดทำ Integrity Scoreboard เพื่อประเมินการมีอยู่ของกลไกเสริมสร้างความซื่อตรง ประสิทธิภาพของกลไกการเสริมสร้างความซื่อตรง และการเข้าถึงได้ของ

สาธารณชน รวมทั้งมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ความเชื่อตรงแห่งชาติ สำหรับงานศึกษารูปแบบการประเมินธรรมาภิบาลสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดในการประเมินได้ยึดหลักธรรมาภิบาล ได้แก่ หลักประสิทธิภาพ หลักการตอบสนอง หลักการรับผิดชอบต่อสังคม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักการกระจายอำนาจ หลักนิติธรรม และความเสมอภาค และมีองค์ประกอบ 11 ด้าน 79 ตัวแปร และงานของธานี ชัยวัฒน์ (2563) ได้ทดลองสร้างเครื่องมือเพื่อต้องการทดสอบจำนวน 4 เครื่องมือใน 4 โครงการย่อย

5. ขั้นตอน Test

การศึกษาที่ได้นำไปสู่การทดสอบพบว่า เหลืองานเพียงแค่ 1 ชิ้นเท่านั้น คืองานของธานี ชัยวัฒน์ (2563) หน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การศึกษาครั้งนี้ได้นำเครื่องมือต้นแบบที่ได้สร้างขึ้นในโครงการไปทดลองใช้งาน เพื่อเก็บรวบรวมผลลัพธ์และทำการวิเคราะห์ผลอันจะนำไปสู่การออกแบบนโยบายต่อไปในอนาคต

6. ขั้นตอน Implement

ยังไม่มีงานศึกษาธรรมาภิบาล ประเภทเครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาล ที่ทำการศึกษาลงถึงขั้นตอนการนำไปใช้

3.10 ประเภทที่ 8: ประเภทอื่น ๆ

งานศึกษาธรรมชาติในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ สามารถแบ่งพัฒนาการออกได้เป็น 3 ช่วงหลัก

โดยในช่วงแรก เป็นงานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2554-2556 ซึ่งงานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งศึกษาในด้านการกำหนดโจทย์หรือหัวข้อวิจัย เพื่อหาข้อมูลและองค์ความรู้ที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางหรือวิธีการในการตอบปัญหาและอุปสรรคอันเกิดจากการที่ต้องดำเนินการ เพื่อรองรับมาตรา 67 วรรคสองในรัฐธรรมนูญ โดยใช้กรณีศึกษาพื้นที่มาบตาพุดเป็นต้นแบบ ซึ่งมีที่มาจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและมลพิษในพื้นที่มาบตาพุดที่ส่งผลต่อปัญหาด้านสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนผลกระทบด้านการลงทุนและการพัฒนาประเทศ ที่ทำให้ต้องเร่งหาแนวทางช่วยลดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างภาคประชาชนและการพัฒนาอุตสาหกรรมหรือกิจการอื่น ๆ ณ ขณะนั้น

ในช่วงถัดมา เป็นงานศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2556-2560 ซึ่งเป็นการศึกษาด้านการใช้งบประมาณและการตรวจสอบเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากในช่วงปี พ.ศ. 2556 พระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2556 ได้กำหนดแผนงานและวางงบประมาณของประเทศในเรื่องการพัฒนาประสิทธิภาพและการบริหารราชการแผ่นดิน และงานส่งเสริมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น¹² และในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2560 มีการให้บทบาทเรื่องการมีส่วนร่วมกับประชาชนตามแนวทางประชาธิปไตย¹³ โดยงานศึกษาช่วงนี้ได้เริ่มให้ความสำคัญกับการบูรณาการการใช้จ่ายงบประมาณร่วมกันระหว่างภาครัฐ เพื่อเป็นแนวทางการใช้งบประมาณสำหรับพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ในช่วงสุดท้าย เป็นงานศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2560-2563 งานศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวจะมุ่งไปที่การประเมินผลและการประสานโครงการวิจัย รวมถึงการส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายที่ทำงานเกี่ยวข้องกับประเด็นด้านคอร์รัปชัน โดยมุ่งให้สามารถเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและเข้มแข็งมากขึ้น

3.10.1 พัฒนาการงานศึกษาธรรมชาติกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ

จากการทบทวนงานศึกษาทั้งหมด สามารถสังเคราะห์ด้วยการแบ่งธรรมชาติประเภทการอื่น ๆ ออกได้เป็น 3 ช่วง ตามประเด็นของงานศึกษา ดังนี้

- ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2554-2556) การกำหนดโจทย์และการติดตามโครงการ
- ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2556-2560) การศึกษาการใช้งบประมาณและการตรวจสอบ
- ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2560-2563) การประเมินผลและการประสานโครงการ

¹² ที่มา http://www.khonkaen.go.th/khonkaen6/fileDir/vision/20121018-money_law.pdf

¹³ ที่มา <https://www.ilaw.or.th/node/4697>

ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2554-2556) การกำหนดโจทย์และการติดตามโครงการ

งานศึกษาธรรมชาติกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ ในช่วงแรกเริ่มต้นด้วยแนวคิดที่จะศึกษาและกำหนดหัวข้อวิจัยเพื่อหาข้อมูลและองค์ความรู้ เพื่อหาแนวทางหรือวิธีการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยใช้กรณีศึกษาพื้นที่มาบตาพุดเป็นต้นแบบ ซึ่งโครงการกำหนดหัวข้อวิจัยเพื่อรองรับมาตรา 67 วรรคสอง ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน กรณีศึกษา: พื้นที่มาบตาพุด โดยธงชัย พรรณสวัสดิ์ และคณะ (2554) ได้มุ่งศึกษาการกำหนดหัวข้องานวิจัยอย่างครบวงจร ผ่านกระบวนการการปรึกษาหารือที่เกี่ยวข้องเพื่อตอบโจทย์ปัญหาที่สืบเนื่องมาจากกรณีพื้นที่มาบตาพุด ตั้งแต่ต้นทาง (องค์ความรู้พื้นฐานที่จำเป็น) จนถึงปลายทาง (ผู้ได้รับผลกระทบ) ในลักษณะองค์ความรู้สหวิชาการ เช่น สิ่งแวดล้อม กฎหมาย (การมีส่วนร่วม สิทธิขั้นพื้นฐาน การไกล่เกลี่ย การชดเชย และการเจรจาต่อรอง) สุขอนามัย คุณภาพชีวิต รวมไปถึงเทคโนโลยีเพื่อขจัดมลพิษ ฯลฯ เพื่อตอบโจทย์ด้านการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมทำให้ประชาชนดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุขและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือ คุณภาพชีวิต ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาระยะยาว

ในช่วงสองปีถัดมา ได้มีงานประเมินผลสำเร็จโครงการ โดยจาตุร อภิชาติบุตร และคณะ (2556) ที่ติดตามและสังเคราะห์ผลของการดำเนินโครงการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข แบบ ABC ซึ่งวิธีการดำเนินการติดตามโครงการ ประกอบไปด้วย การบรรยายให้ความรู้ การจัดทำแบบสอบถาม และการติดตามในพื้นที่ ซึ่งการติดตามในพื้นที่ มีการกำหนดให้มีการประชุมร่วมกับทีมงานในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล รวมถึงมีการกรอกข้อมูลบัญชีครัวเรือนของชาวบ้าน ทั้งนี้การติดตามในพื้นที่ ได้แบ่งระยะเวลาดำเนินการออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงก่อนเริ่มโครงการ คือ ช่วง 6 เดือนแรกของโครงการ และช่วงดำเนินโครงการ คือระยะเวลาที่ทำงานไปแล้วตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป และช่วงแบ่งพื้นที่ในการติดตามออกเป็นกลุ่ม A กลุ่ม B และกลุ่ม C ตามการกำหนดของกระทรวงมหาดไทย โดยจากการศึกษาพบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 2 เรื่อง คือ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของรูปแบบการทำงาน และการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยงานศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ในการดำเนินงานควรจัดให้มีการประชุมจังหวัดทุกจังหวัดเพื่อมอบนโยบายในการดำเนินโครงการในระยะต่อไป มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการค้นหาชาวบ้านต้นแบบ ตำบลต้นแบบ และอำเภอต้นแบบ ค้นหา Best Practice เพื่อถอดบทเรียน และหารือร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำบัญชีครัวเรือน รวมถึงสนับสนุนบทบาทของนายอำเภอในการขับเคลื่อนโครงการในพื้นที่ และมอบหมายให้ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยทำหน้าที่ในการติดตามประเมินผลโครงการ

จากงานศึกษาธรรมชาติกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ ทั้งหมด 3 ชิ้น ในช่วงระยะที่ 1 (ระหว่าง พ.ศ. 2554 ถึง พ.ศ. 2556) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมชาติสากลตามแนวทางของสหประชาชาติ ที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักการมีส่วนร่วม

ร่วมและหลักความเท่าเทียม โดยให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการระดมความคิดเห็นจากภาคีที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ในการกำหนดโจทย์วิจัย กำหนดความเป็นอยู่ และแก้ไขปัญหาในพื้นที่ร่วมกัน รวมทั้งคำนึงถึงหลักธรรมาภิบาล หลักการตอบสนอง และการทำงานที่มีประสิทธิภาพของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย และหากพิจารณาด้วยวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า งานศึกษาในช่วงที่ 1 จัดอยู่ในด้านเศรษฐศาสตร์ทั้งหมด

ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2556-2560) การศึกษาการใช้งบประมาณและการตรวจสอบ

งานศึกษาธรรมาภิบาลกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ ในยุคถัดมา มุ่งเน้นการศึกษาในด้านการใช้งบประมาณ โดยเริ่มต้นจากงานศึกษาของ ฉันทะ จันทะเสนา (2556) ที่มุ่งศึกษาและวัดประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณของมหาวิทยาลัยราชภัฏ และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของธรรมาภิบาล รวมถึงศึกษาระบบธรรมาภิบาลของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย อังกฤษ และออสเตรเลีย และเสนอแนะนโยบายธรรมาภิบาลและการใช้งบประมาณของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งพบว่าคะแนนประสิทธิภาพมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับขนาดของมหาวิทยาลัย ในขณะที่ประสิทธิภาพของธรรมาภิบาลมีความสัมพันธ์เชิงลบกับขนาดของมหาวิทยาลัย

ในปีถัดมา มีการศึกษาผลกระทบขององค์ธุรกิจจากการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของ ป.ป.ช. มาตรา 103/7 โดย สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ (2557) ซึ่งได้ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการจัดทำและแสดงบัญชีรายการรายรับ-รายจ่ายของโครงการที่บุคคลหรือนิติบุคคลเป็นคู่สัญญากับหน่วยงานรัฐ และศึกษาผลกระทบด้านบวกและด้านลบของมาตรา 103/7 ที่มีต่อบุคคลหรือนิติบุคคลที่เป็นคู่สัญญากับหน่วยงานรัฐ และศึกษาว่ากิจกรรมงานประเภทใดที่ควรอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์และวิธีการจัดทำและแสดงบัญชีรายการรับจ่ายตามประกาศคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เพื่อเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติงานต่อหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ โดยงานศึกษาพบว่า กระบวนการงบประมาณจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐเป็นแหล่งที่ทุจริตมากที่สุดทั่วโลก และสำหรับไทยมีการออกมาตรการต่าง ๆ แต่ไม่ค่อยได้ผลมากนัก ดังนั้น ป.ป.ช. จึงควรมีการออกประกาศเพื่อควบคุมการใช้งบประมาณ และสร้างความพร้อมให้แก่บุคลากรในการปฏิบัติตามกฎหมาย รวมถึงปรับปรุงระบบรายงานผลประกอบการ และปกป้องผู้ให้ข้อมูลข่าวสารการคอร์รัปชัน

ต่อมา ได้มีงานศึกษาการบูรณาการการใช้จ่ายงบประมาณร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ: กรณีศึกษางบประมาณเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดย รัฐศิริรินทร์ วังกานนท์ และศิริรัตน์ ชุณหคล้าย (2558) ที่ศึกษาการใช้งบประมาณแบบบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงาน เพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละพื้นที่ โดยการศึกษาพบว่า การบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานยังเป็นไปได้น้อยเนื่องจากข้อจำกัดของระเบียบปฏิบัติทางราชการ รวมถึงทัศนคติของหน่วยปฏิบัติ และความเข้าใจต่อประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน อีกทั้งระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของส่วนราชการที่

ทำให้หน่วยงานแต่ละหน่วย มุ่งแต่ปฏิบัติภารกิจเพื่อตอบสนองตัวชี้วัดตามคำรับรองการปฏิบัติราชการเป็นหลัก ซึ่งแนวทางในการส่งเสริมให้เกิดการบูรณาการงบประมาณการใช้จ่ายงบประมาณร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม สามารถเป็นไปได้สองแนวทางคือ การดำเนินการในระดับส่วนกลางและการดำเนินการในระดับพื้นที่ โดยส่วนกลางจะต้องมีเจ้าภาพหลักเพื่อทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงบประมาณแบบบูรณาการร่วมกันเช่นเดียวกับยุทธศาสตร์บูรณาการในประเด็นปัญหาอื่น ๆ ในขณะที่ในระดับพื้นที่จำเป็นต้องสร้างกลไกเพื่อเชื่อมประสานระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ด้วยกัน

ในช่วงปีสุดท้ายของยุคที่สอง มีการศึกษาการปฏิรูประบบงบประมาณเพื่อเพิ่มความโปร่งใสให้กับ การดำเนินนโยบายกิจการคลัง โดย ภาวีน ศิริประภาณุกุล (2560) ซึ่งได้ศึกษาวิธีการจัดทำงบประมาณและระบบรายงานข้อมูลทางการเงินการคลังของหน่วยงานภาครัฐ โดยพบว่า รัฐบาลได้มีความพยายามที่จะเสริมสร้างความโปร่งใสทางการคลังของไทยอย่างต่อเนื่อง ทั้งจัดทำร่างกฎหมาย ออกข้อกำหนดในการประเมินผลกองทุนนอกงบประมาณ กำหนดหลักการจำแนกบัญชีตามนโยบายรัฐ กำหนดหลักการเพิ่มทุนของสถาบันการเงินเฉพาะกิจ ออกระเบียบกระทรวงมหาดไทยเพื่อกำกับดูแลและเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ทั้งนี้�าจยังไม่สอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินความโปร่งใสขององค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งงานศึกษาได้มีข้อเสนอแนะว่า ควรสร้างความชัดเจนให้กับบทบาทหน้าที่ของรัฐบาลกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เพิ่มรายงานการคลังและข้อมูลงบประมาณในทุกหน่วยงานภาครัฐ ปรับปรุงกระบวนการประเมินผลของหน่วยงาน เพิ่มช่องทางการเข้าถึงข้อมูลรัฐ จัดตั้งหน่วยงานที่เป็นอิสระจากรัฐในการวิเคราะห์งบประมาณ และให้ความรู้และเพิ่มบทบาทให้กับภาคประชาชน

จากงานศึกษาธรรมาภิบาลกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ จำนวนทั้งหมด 4 ชิ้น ในช่วงระยะที่ 2 (ระหว่าง พ.ศ. 2556 ถึง พ.ศ. 2560) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากล ตามแนวทางของสหประชาชาติที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่า งานศึกษามุ่งเน้นไปที่หลักประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ หลักความโปร่งใส และหลักการตอบสนอง โดยมุ่งให้สถาบันและหน่วยงานมีกระบวนการที่ให้บริการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดอย่างครบถ้วน โดยสาธารณะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ ข้อมูลมีลักษณะเข้าใจได้ง่าย และสามารถตรวจสอบได้ และหากพิจารณาด้วยวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า งานศึกษาในช่วงที่สอง จัดอยู่ในด้านเศรษฐศาสตร์เป็นหลัก คือมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 3 ชิ้น ในขณะที่งานศึกษาด้านนิติศาสตร์และด้านรัฐศาสตร์ มีงานศึกษาจำนวนศาสตร์ละ 1 ชิ้น (มีการนับซ้ำในแต่ละศาสตร์)

ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2560-2563) การประเมินผลและการประสานโครงการ

งานศึกษาธรรมาภิบาลกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ ในช่วงสุดท้าย เริ่มต้นด้วยการศึกษาการเพิ่มศักยภาพระบบการตรวจสอบภายในของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลภายใต้การปฏิรูปการศึกษา โดย นันทา อนุมาน (2560) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระบบการตรวจสอบภายในของ

กระทรวงศึกษาธิการ โดยผลการศึกษาพบว่า ควรมีการกำหนดโครงสร้างและขอบเขตความรับผิดชอบของหน่วยงานตรวจสอบภายใน ในระดับกระทรวง กรม จังหวัด และเขตพื้นที่ให้ชัดเจนตามภารกิจของแต่ละระดับ รวมทั้งดูแลความก้าวหน้าให้กับสายงานตรวจสอบภายใน และควรกำหนดให้ผู้ตรวจสอบภายในได้รับคำชี้แจงหรือคำตอบแทนพิเศษ ในส่วนของผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการปฏิบัติงานตรวจสอบภายใน และให้ผู้ตรวจสอบภายในได้มีความเป็นอิสระในการปฏิบัติงานตรวจสอบ รวมถึงผู้บริหารของหน่วยรับตรวจควรเห็นความสำคัญและให้ความร่วมมือ เน้นให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานให้ถูกต้องเป็นไปตามระเบียบ และนำข้อเสนอแนะจากรายงานผลการตรวจสอบไปปรับปรุงแก้ไขและถือปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบกำหนดต่อไป

ในช่วงปีสุดท้าย ต่ออัสสร ยมนา และคณะ (2563) ได้จัดทำโครงการประสานงานวิจัยและส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน เพื่อส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านคอร์รัปชัน และนำเสนอผลการวิจัยของทีมวิจัยภายใต้โครงการวิจัยสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2 ให้กับสาธารณะและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในรูปแบบที่น่าสนใจและเข้าถึงได้ ทั้งในรูปแบบของบทความ งานสัมมนาวิชาการ บอร์ดนิทรรศการ การออกแบบสื่อสร้างสรรค์ และการสร้างแพลตฟอร์มเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่เครือข่ายคนทำงาน

จากงานศึกษาระบบราชการกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ จำนวนทั้งหมด 2 ชิ้น ในช่วงระยะที่ 3 (ระหว่าง พ.ศ. 2560 ถึง พ.ศ. 2563) หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลสากล ตามแนวทางของสหประชาชาติที่ประกอบไปด้วยหลัก 8 ประการ จะพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่หลักการมีส่วนร่วม หลักความโปร่งใส และหลักการแสดงความรับผิดชอบ โดยพบว่าการส่งเสริมหลักธรรมาภิบาลที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ไม่จำเป็นต้องเริ่มโดยครอบคลุมหลักธรรมาภิบาลทุกข้อ หากแต่สามารถริเริ่มแนวทางปฏิบัติแค่บางข้อที่มีความเหมาะสมกับบริบทด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ก่อน เพื่อสามารถต่อยอดไปยังหลักธรรมาภิบาลข้ออื่น ๆ ได้ และหากพิจารณาด้วยวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามศาสตร์ต่าง ๆ พบว่า งานศึกษาในช่วงระยะที่ 3 เป็นงานศึกษาในด้านเศรษฐศาสตร์และด้านรัฐศาสตร์ จำนวนศาสตร์ละ 1 ชิ้น

3.10.2 การสังเคราะห์ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ

จากการสังเคราะห์งานศึกษาระบบราชการกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 9 ชิ้น โดยทุกชิ้นได้มีการระบุถึงประเด็นปัญหา หรือวงจรธรรมชาติของปัญหา มีการกำหนดกลุ่มและเป้าหมาย หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ พร้อมทั้งบรรยายถึงความสำคัญของ

ปัญหาไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงความเป็นไปได้ ผลกระทบในวงกว้าง มีการระบุขนาดของปัญหา และความรุนแรงของปัญหาไว้อย่างเหมาะสม

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานธรรมาภิบาลกับงานศึกษาด้านอื่น ๆ ในขั้นตอนนี้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ซึ่งมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 2 ชิ้น ในขณะที่กระทรวงมหาดไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีงานศึกษาแต่ละ 1 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษามุ่งเน้นการใช้งบประมาณและการตรวจสอบมากที่สุด โดยมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 4 ชิ้น ในขณะที่งานศึกษาด้านการกำหนดโจทย์ เป็นลำดับรองลงมา คือมีงานศึกษาจำนวน 2 ชิ้น และงานศึกษาด้านการติดตามโครงการ การประเมินผลโครงการ และการประสานโครงการ มีจำนวนแต่ละ 1 ชิ้น

ในส่วนของการข้อเสนอของงานศึกษาส่วนใหญ่ ได้แก่ การเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานให้กับหน่วยงานภาครัฐ พร้อมกับการสร้างการมีส่วนร่วมให้กับภาคีและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยคำนึงถึงผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบที่จะเกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม ตัวอย่างของงานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการนโยบายสาธารณะในขั้นตอนแรก ได้แก่ งานศึกษาของ ภาวิน ศิริประภานุกูล (2560) ที่ให้ความสนใจกับความโปร่งใสในการจัดทำงบประมาณของรัฐบาล โดยได้ระบุความสำคัญของปัญหาว่า ถึงแม้การจัดทำงบประมาณจะไม่สามารถให้ข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของรัฐบาลได้ แต่การจัดทำงบประมาณถือได้ว่าเป็นการแปลงเป้าประสงค์ของรัฐบาลให้กลายเป็นภาพแนวทางการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม ผ่านการจัดทำมาตรการหรือโครงการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่ได้มีการกำหนดขึ้น รวมถึงการจัดทำงบประมาณยังสามารถสะท้อนต้นทุนในการดำเนินงานที่ชัดเจนของรัฐบาล ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนสามารถรับรู้ต้นทุนและนำไปเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ที่พวกเขาได้รับได้ ซึ่งงานศึกษาก็ได้ให้นิยามกับการดำเนินนโยบายถึงการคลังในลักษณะกว้างไว้ว่า การดำเนินนโยบายถึงการคลัง คือ การดำเนินนโยบายต่าง ๆ ที่รัฐบาลมีอำนาจเข้าไปริเริ่มดำเนินการ กำหนดรูปแบบ หรือสั่งการ แต่ข้อมูลการดำเนินโครงการตามนโยบายอาจไม่ปรากฏอยู่ในเอกสารงบประมาณของรัฐบาลอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งจะทำให้ในบางครั้งต้นทุนในการดำเนินงานบางส่วนไม่ถูกสะท้อนออกมาในรูปของการได้ดุลหรือการขาดดุลทางการคลังตามนิยามในลักษณะปกติ ทำให้นโยบายถึงการคลังเหล่านี้อาจบิดเบือนภาพการดำเนินงานของรัฐบาลออกไปจากความเป็นจริง หรืออาจบิดเบือนความรู้ความเข้าใจของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายของรัฐบาลได้ โดยงานศึกษาต้องการสะท้อนภาพการจัดทำงบประมาณของรัฐบาลที่ครอบคลุมการดำเนินนโยบายถึงการคลัง จึงได้แบ่งองค์ประกอบประเด็นที่เกี่ยวกับวิธีการจัดทำงบประมาณรวมถึงวิธีการเปิดเผยข้อมูลงบประมาณของหน่วยงานไว้อย่างชัดเจนทั้งหมด 5 ส่วน ได้แก่ 1) รัฐบาล 2) กองทุนหมุนเวียนนอก

งบประมาณ 3) รัฐวิสาหกิจที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน 4) สถาบันการเงินเฉพาะกิจ และ 5) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

2. ขั้นตอน Policy Formulation

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 9 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้ศึกษาเพื่อพัฒนาทางเลือกของนโยบายหรือศึกษาเพื่อแสวงหาทางเลือกในการบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

หน่วยงานหลักที่ศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ซึ่งมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 2 ชิ้น ในขณะที่กระทรวงมหาดไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีงานศึกษาแต่ละ 1 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษามุ่งเน้นการใช้งบประมาณและการตรวจสอบมากที่สุด โดยมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 4 ชิ้น ในขณะที่งานศึกษาด้านการกำหนดโจทย์ เป็นลำดับรองลงมา คือมีงานศึกษาจำนวน 2 ชิ้น และงานศึกษาด้านการติดตามโครงการ การประเมินผลโครงการ และการประสานโครงการ มีจำนวนแต่ละ 1 ชิ้น

ในส่วนของการข้อเสนอของงานศึกษาส่วนใหญ่ ได้แก่ แนวปฏิบัติที่มีความโปร่งใส เป็นกลาง และการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพของหน่วยงานภาครัฐ ตัวอย่างของงานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการนโยบายสาธารณะในขั้นตอนนี้ได้อย่างชัดเจน ได้แก่ งานศึกษาของ สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ (2557) ที่ได้ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการจัดทำและแสดงบัญชีรายการรับจ่ายของโครงการที่บุคคลหรือนิติบุคคลเป็นคู่สัญญากับหน่วยงานภาครัฐ และได้เสนอแนวทางว่า สำนักงาน ป.ป.ช. ควรสร้างความพร้อมในการปฏิบัติงานให้กับบุคลากร มีการปรับปรุงระบบที่อยู่บนหลักการที่มีมาตรฐาน ให้ได้รับการรับรองตามหลักบัญชีสากล สามารถสะท้อนรายจ่ายได้จริง และเป็นระบบที่ทำให้ง่ายไม่เป็นภาระแก่ผู้ประกอบการ รวมถึงควรส่งเสริมมาตรการเชิงบวกมากกว่าการใช้มาตรการเชิงลบ โดยมีหน่วยงานที่รับเรื่องร้องเรียนและเข้าไปตรวจสอบการทุจริตได้อย่างรวดเร็ว และควรปรับปรุงหลักเกณฑ์ให้เกิดความเป็นธรรมแก่ธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก

3. ขั้นตอน Policy Adoption

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 2 ชิ้น โดยหน่วยงานหลักที่ศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีงานศึกษาแต่ละ 1 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษามุ่งเน้นการติดตามและสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินงานโครงการ และการประสานงานวิจัยและส่งเสริมศักยภาพเครือข่าย

ตัวอย่างของงานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการนโยบายสาธารณะในขั้นตอนนี้ ได้แก่ งานศึกษาของ จาตุร อภิชาติบุตร และคณะ (2556) ที่ได้ดำเนินการติดตามพื้นที่เป้าหมายอำเภอละ 1 ตำบลในพื้นที่ 76 จังหวัด โดยมีทีมงานทำหน้าที่เป็นกลไกในการส่งเสริม สนับสนุน และผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนในระดับพื้นที่ โดยดำเนินการแบบคู่ขนานไปกับการดำเนินการของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้ติดตามศึกษาปัญหาอุปสรรคและความริเริ่มของพื้นที่ เพื่อนำข้อเสนอแนะมาจัดทำข้อเสนอต่อจังหวัดและส่วนกลางในการวิเคราะห์ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จากการสนับสนุนโครงการ รวมถึงนำข้อมูลจากข้อเสนอแนะไปเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งบประมาณของจังหวัด สร้างธรรมาภิบาลจังหวัด และบูรณาการทำงานของจังหวัด

4. ขั้นตอน Policy Implementation

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 1 ชิ้น ของจาตุร อภิชาติบุตร และคณะ (2556) ที่ได้มีการติดตามโครงการโดยปฏิบัติการบรรยายให้ความรู้ จัดทำแบบสอบถาม ประชุมร่วมกับทีมงานระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล เก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือนของชาวบ้าน แล้วถอดบทเรียนการดำเนินการเพื่อจัดทำเป็นรายงานและข้อเสนอแนะต่อทีมบูรณาการเพื่อวิเคราะห์การวางแผนงานต่อไป

5. ขั้นตอน Policy Evaluation

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 1 ชิ้น คืองานของ จาตุร อภิชาติบุตร และคณะ (2556) โดยได้แบ่งการดำเนินงานในการติดตามโครงการออกเป็น 3 ช่วง คือช่วงก่อนเริ่มโครงการ ช่วง 6 เดือนแรกของโครงการ และช่วงดำเนินโครงการไปแล้วตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป และได้ประเมินความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในเชิงการเรียนรู้และในเชิงความสัมพันธ์จากการดำเนินโครงการ

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ ของไทย ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ พบว่า ในขั้นตอน Policy Agenda และ Policy Formulation มีงานศึกษาเป็นจำนวนมากที่สุด เมื่อเทียบกับงานศึกษาในขั้นตอนอื่น ๆ และหน่วยงานหลักในการทำวิจัยในขั้นตอนนี้ คือ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย โดยมีประเด็นงานศึกษาหลัก ๆ ที่พบ ได้แก่ การกำหนดโจทย์วิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการพัฒนาให้มีความยั่งยืนในอนาคต ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคีทุกภาคส่วน โดยจะต้องมีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นทางเทคนิคและสาธารณะที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตอบคำถามและให้ข้อมูลได้อย่างตรงไปตรงมามากที่สุด รวมถึงโจทย์วิจัยหรือหัวข้อที่ได้จากการระดมความคิดเห็นควรจะต้องนำไปดำเนินการในทันที โดยจัดให้มีกระบวนการเสนอเจ้าภาพหรือผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินการหรือเป็นกลไกในการขับเคลื่อนต่อไป

3.10.3 การสังเคราะห์ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

จากการสังเคราะห์งานศึกษารรมาภิบาลกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอน Empathize

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 9 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้มีการทำความเข้าใจปัญหา ผ่านระเบียบวิธี ทั้งการทบทวนเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต รวมถึงการทำแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ความเข้าใจในปัญหาที่ชัดเจนและตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานรรมมาภิบาลกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ ของไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ซึ่งมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 2 ชิ้น ในขณะที่กระทรวงมหาดไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีงานศึกษาแต่ละ 1 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษามุ่งเน้นการใช้งบประมาณและการตรวจสอบมากที่สุด โดยมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 4 ชิ้น ในขณะที่งานศึกษาด้านการกำหนดโจทย์ เป็นลำดับรองลงมา คือมีงานศึกษาจำนวน 2 ชิ้น และงานศึกษาด้านการติดตามโครงการ การประเมินผลโครงการ และการประสานโครงการ มีจำนวนด้านละ 1 ชิ้น

ตัวอย่างของงานศึกษาในขั้นตอนแรก ได้แก่ งานศึกษาของ รัฐศิริรินทร์ วังกานนท์ และศิริรัตน์ ชุณหคล้าย (2558) ที่ได้ระบุถึงปัญหาของการบูรณาการการใช้จ่ายงบประมาณร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ โดยพบว่า สาเหตุหลักมาจากการรวมศูนย์อำนาจ หรือการวางแผนการดำเนินงานที่ถูกกำหนดมาแล้วอย่างเบ็ดเสร็จโดยส่วนกลาง การทำงานของแต่ละหน่วยงานยังขาดการประสานงาน ขาดการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องในส่วนงานต่าง ๆ การมีอุปสรรคจากข้อจำกัดของกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงบประมาณ และความเข้าใจในแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน

2. ขั้นตอน Define

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 9 ชิ้น โดยงานศึกษาทุกชิ้นได้มีการระบุถึงปัญหาของกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน มีการสรุปปัญหาของกลุ่มเป้าหมายหรือพื้นที่ที่ทำการศึกษาไว้อย่างเฉพาะเจาะจง

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานรรมมาภิบาลกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ ของไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ซึ่งมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 2 ชิ้น ในขณะที่กระทรวงมหาดไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีงานศึกษาแต่ละ 1 ชิ้น

ในขั้นตอนนี้ งานศึกษามุ่งเน้นการใช้งบประมาณและการตรวจสอบมากที่สุด โดยมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 4 ชิ้น ในขณะที่งานศึกษาด้านการกำหนดโจทย์ เป็นลำดับรองลงมา คือมีงานศึกษาจำนวน 2 ชิ้น และงานศึกษาด้านการติดตามโครงการ การประเมินผลโครงการ และการประสานโครงการ มีจำนวนแต่ละ 1 ชิ้น

ตัวอย่างของงานศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ การศึกษาประสิทธิภาพธรรมาภิบาลและการใช้งบประมาณของมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยฉันทะ จันทะเสนา (2556) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของขนาดมหาวิทยาลัยกับประสิทธิภาพการใช้งบประมาณ โดยกำหนดให้ประสิทธิภาพการใช้งบประมาณ มีปัจจัยผลิตคือ งบประมาณต่อหัวนักศึกษา และผลผลิตคือคะแนนประกันคุณภาพภายในมหาวิทยาลัย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การผลิตบัณฑิต วิจัย การบริการวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม และการบริหารและจัดการ ในขณะที่ประสิทธิภาพของธรรมาภิบาล มีปัจจัยผลิตคือ งบประมาณแผ่นดินต่อหัวกรรมการสภามหาวิทยาลัย และผลผลิตคือคะแนนประสิทธิภาพการใช้งบประมาณและคะแนนธรรมาภิบาล ซึ่งคะแนนธรรมาภิบาลสร้างจากข้อบังคับการสรรหาคนบดีและหัวหน้าสำนักงาน เทียบเท่าคณะและอายุอธิการบดี ผลการศึกษาพบว่า คะแนนประสิทธิภาพมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับขนาดของมหาวิทยาลัย คือมหาวิทยาลัยที่มีขนาดใหญ่กว่าจะมีประสิทธิภาพในการใช้งบประมาณที่ดีกว่า ในขณะที่ประสิทธิภาพของธรรมาภิบาล หรือประสิทธิภาพต้นทุนของสภามหาวิทยาลัยมีความสัมพันธ์เชิงลบกับขนาดของมหาวิทยาลัย กล่าวคือ มหาวิทยาลัยที่มีขนาดเล็กมีแนวโน้มที่จะมีประสิทธิภาพของต้นทุนสภามหาวิทยาลัยหรือประสิทธิภาพของธรรมาภิบาลสูงกว่า

3. ขั้นตอน Ideate

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 3 ชิ้น โดยงานทุกชิ้นได้มีการรวบรวมความคิดหรือทางเลือกใหม่ ๆ ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลผ่านการคัดกรองประเด็นที่คาดว่าจะสามารถให้ผลลัพธ์ออกมาได้ดีที่สุด

หน่วยงานหลักที่ศึกษางานธรรมาภิบาลกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ ของไทยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ซึ่งมีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 2 ชิ้น และงานศึกษาจากคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 1 ชิ้น

ตัวอย่างของงานศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่ งานศึกษาของธงชัย พรรณสวัสดิ์ และคณะ (2554) ที่ได้จัดให้มีการประชุมผู้ที่เกี่ยวข้อง และระดมสมองเพื่อจัดลำดับความสำคัญของโจทย์หรือหัวข้อวิจัย โดยได้มีการจัดขึ้น 4 ครั้ง โดยครั้งแรกเป็นการรับฟังความคิดเห็นจากภาควิชาการและภาครัฐ ครั้งที่สองเป็นการรับฟังความคิดเห็นจากภาคผู้ประกอบการ ครั้งที่สามเป็นการสัมภาษณ์ตรงจากภาคประชาชน และครั้งสุดท้ายเป็นการรวม 4 ภาคหลักในท้องถิ่น คือ ภาควิชาการ ภาครัฐ ภาคผู้ประกอบการ และภาคประชาชน ซึ่งทำให้ได้โจทย์วิจัยและประเด็นที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนได้ในท้ายที่สุด

4. ขั้นตอน Prototype

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 1 ชิ้น คืองานของต่อภัสสร ยมนาค และคณะ (2563) ที่ได้พัฒนาแพลตฟอร์มการทำงานและประสานงานของเครือข่ายองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านคอร์รัปชันในประเทศไทย ภายใต้ชื่อเว็บไซต์ <https://antnetwork.org/> เพื่อให้การทำงานของเครือข่ายองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านคอร์รัปชันในประเทศไทยมีประสิทธิภาพ

5. ขั้นตอน Test

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 1 ชิ้น ของต่อภัสสร ยมนาค และคณะ (2563) ได้ร่วมพัฒนา Crowdsourcing Platform กับเครือข่าย Active Citizen องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย) โดยเชื่อมโยงข้อมูลร้องเรียนการทุจริตของภาคประชาชนในเพจต้องแฉ และเพจหมาเฝ้าบ้านให้มาทำงานร่วมกันเพื่อขับเคลื่อนปัญหาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การแก้ไขปัญหา และได้สร้างระบบ Crowdsourcing for Anti-corruption Platform ผ่าน Line Chatbot โดยมีชื่อว่า “จับตาไม่ให้ใครโกง” (@corruptionwatch) เพื่อใช้บริหารจัดการข้อมูล และเหตุสงสัยส่อเค้การทุจริตจากช่องทางต่าง ๆ และใช้ในการทำงานร่วมกับเครือข่ายและภาคประชาชนในการแก้ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน

6. ขั้นตอน Implement

มีงานศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 1 ชิ้น คืองานของต่อภัสสร ยมนาค และคณะ (2563) ที่ได้สร้างความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายและทีมวิจัย ได้แก่ ความร่วมมือระหว่างทรนคร กับภาคีเครือข่าย ที่นำผลการวิจัยไปผลิตเป็นหลักสูตรอบรมครูออนไลน์ และความร่วมมือระหว่าง Opendream ที่นำผลการวิจัยไปใช้ออกแบบเกมส์ เดอะ คอร์รัป

โดยสรุป จากการสังเคราะห์งานศึกษาธรรมาภิบาลกับงานศึกษาในด้านอื่น ๆ ของไทย ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) พบว่า ในขั้นตอน Empathize และ Define มีงานศึกษาเป็นจำนวนมากที่สุด เมื่อเทียบกับงานศึกษาในขั้นตอนอื่น ๆ และหน่วยงานหลักในการทำวิจัยในขั้นตอนนี้ คือ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ประเด็นงานศึกษาหลัก ๆ ที่พบ ได้แก่ การสร้างกลไกในการแก้ไขปัญหา หรือการออกแบบกลไกป้องกันการคอร์รัปชัน จำเป็นต้องอาศัยความต่อเนื่องในการดำเนินการ รวมถึงการเปิดโอกาสให้ภาคีทุกภาคส่วนได้ร่วมกันพัฒนาเครื่องมือที่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่หรือชุมชน โดยจะต้องมีการประสานการทำงานเครือข่ายหรือคนทำงานอย่างเป็นระบบ และสร้างแนวทางในการบูรณาการงบประมาณเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ในระยะยาว

3.11 สรุปภาพรวมการศึกษาดรรมาภิบาล

การศึกษาดรรมาภิบาลในประเทศไทย สามารถสรุปจำนวนในแต่ละประเภท แยกตามช่วงได้ดังนี้

ตารางที่ 3- 1 สรุปจำนวนการศึกษาระบบอาชีวศึกษาในประเทศไทย

ประเภทของธรรมาภิบาล	จำนวน
1. การบริหารจัดการ	65
ช่วงที่ 1	6
ช่วงที่ 2	3
ช่วงที่ 3	24
ช่วงที่ 4	14
ช่วงที่ 5	9
ช่วงที่ 6	7
ไม่ปรากฏปี	2
2. กฎหมายและการกำกับดูแล	31
ช่วงที่ 1	10
ช่วงที่ 2	12
ช่วงที่ 3	9
3. การให้สัมปทานในประเทศไทย	8
ช่วงที่ 1	4
ช่วงที่ 2	2
ช่วงที่ 3	2
4. ยุทธศาสตร์และนโยบาย	30
ช่วงที่ 1	11
ช่วงที่ 2	7
ช่วงที่ 3	12
5. การสำรวจทัศนคติ องค์ความรู้หรืองานวิจัยที่ศึกษาระบบอาชีวศึกษา	19
ช่วงที่ 1	7
ช่วงที่ 2	12
6. กลไกและการเสริมสร้างธรรมาภิบาล	37
ช่วงที่ 1	7
ช่วงที่ 2	8
ช่วงที่ 3	22
7. เครื่องมือสำหรับธรรมาภิบาล	10
ช่วงที่ 1	4

ประเภทของธรรมาภิบาล	จำนวน
ช่วงที่ 2	6
8. อื่น ๆ	9
ช่วงที่ 1	3
ช่วงที่ 2	4
ช่วงที่ 3	2
จำนวนรวม	209

บทที่ 4 พัฒนาการขององค์ความรู้ในเรื่องคอร์รัปชันของประเทศไทย

ในส่วนนี้จะเป็นการศึกษาองค์ความรู้เรื่องการคอร์รัปชันในประเทศไทย โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) นิยามและประเภทของการคอร์รัปชันที่ได้จัดกลุ่มจากงานศึกษา เพื่อจัดกลุ่มและชี้ให้เห็นถึงลักษณะ หรือรูปแบบของงานศึกษาด้านคอร์รัปชันในประเทศไทย 2) รายละเอียดงานศึกษาการคอร์รัปชันในประเทศไทย เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงประเด็นสนใจของงานศึกษาการคอร์รัปชันในกลุ่มต่าง ๆ จำแนกแต่ละช่วงปี 3) การศึกษาตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ เพื่อสังเคราะห์งานศึกษาการคอร์รัปชันในแต่ละขั้นตอนกระบวนการนโยบายสาธารณะ และ 4) การศึกษาตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ เพื่อสังเคราะห์งานศึกษาการคอร์รัปชันในแต่ละขั้นตอนการออกแบบ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 นิยามและประเภทของคอร์รัปชัน

เมื่อพิจารณาแนวทางการประเมิน CPI ขององค์การความโปร่งใสนานาชาติ ที่ได้จัดหมวดหมู่คำถามในการสำรวจ และคำถามสัมภาษณ์ที่ใช้ในการคำนวณค่า CPI ทำให้สามารถแบ่งประเภทของการคอร์รัปชันได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ และ 4 ประเภทย่อย (ธานี ชัยวัฒน์, 2563) ดังนี้

1. คอร์รัปชันทางตรง (Hard Corruption) มีความสอดคล้องกับแนวคิดการคอร์รัปชันแบบดั้งเดิมที่ หมายถึง การฉ้อราษฎร์บังหลวง ดังนั้น คอร์รัปชันทางตรงจึงประกอบไปด้วย 2 ประเภทย่อย ได้แก่

- การจ่ายสินบน (Bribery Fraud) เช่น การให้สินบนเพื่อให้ได้รับสัญญา การจ่ายสินบนเพื่อเร่งหรือชะลอกระบวนการยุติธรรม
- การใช้งบประมาณอย่างไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม (Budget Misallocation) เช่น การใช้งบประมาณที่ไม่เป็นไปตามระเบียบและขั้นตอน การใช้งบประมาณไม่มีความคุ้มค่า การใช้ทรัพยากรสาธารณะเป็นไปอย่างไม่ถูกต้อง

2. คอร์รัปชันทางอ้อม (Soft Corruption) เป็นการแบ่งกลุ่มตามแนวคิดของ Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) ซึ่งเป็นองค์กรที่มุ่งเน้นการตรวจสอบและแก้ปัญหาอาชญากรรมคอปกขาว (White Collar Crime)¹⁴ ซึ่งเป็นรูปแบบการคอร์รัปชันที่ทวีความซับซ้อนและไม่ชัดเจน โดย ACFE ได้จำแนกอาชญากรรมคอปกขาวออกเป็นหลายประเภท แต่ส่วนที่เกี่ยวข้องกับคอร์รัปชันทางอ้อมสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 2 ประเภทย่อย ประกอบไปด้วย

¹⁴ หมายถึง “การกระทำความผิดทางอาญาหรือกฎหมายอื่น โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ อาศัยความสัมพันธ์ทางอาชีพของตน ก่อให้เกิดความเสียหายทางธุรกิจและเศรษฐกิจของประเทศ

- การใช้อำนาจโดยมิชอบ (Power Distortion) เช่น การแต่งตั้งโยกย้ายที่ไม่เป็นธรรม การแจกจ่ายภาระงานที่ไม่เป็นธรรม รวมไปถึงระบบอุปถัมภ์ และการแทรกแซงจากหน่วยงานภายนอกที่มีอำนาจมากกว่า นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจโดยมิชอบอีกด้วย
- การใช้ทรัพย์สินของทางราชการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน (Asset Misappropriation) เช่น การใช้งบประมาณภาครัฐอย่างผิดวัตถุประสงค์ การใช้ทรัพย์สินของทางราชการเพื่อประโยชน์ส่วนตน เป็นต้น ซึ่งหากตีความคำว่าทรัพย์สินของทางราชการในความหมายกว้างแล้ว การใช้ทรัพย์สินของทางราชการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนนี้ รวมถึงความขัดกันของผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวม (Conflict of Interests) และการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย (Policy Corruption) ด้วย

ในการเรียบเรียงพัฒนาการขององค์ความรู้ในเรื่องคอร์รัปชันของประเทศไทยในการศึกษาชิ้นนี้จะทำการวิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน ใน 4 ประเภท ดังนี้

1. งานวิจัยด้านสินบน
2. งานวิจัยด้านงบประมาณ
3. งานวิจัยด้านการใช้อำนาจ
4. งานวิจัยด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย

นอกจากนี้จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่ามีงานวิจัยจำนวนมากที่ไม่ได้ศึกษาเฉพาะเจาะจงหรือไม่สามารถจัดกลุ่มให้อยู่ในประเภทของการคอร์รัปชันข้างต้นได้ ดังนั้นในการศึกษานี้จึงเพิ่มประเภทของงานวิจัยออกตามลักษณะของงานวิจัยที่พบจำนวน 2 ประเภท คือ

5. งานวิจัยด้านการถอดบทเรียนจากการคอร์รัปชัน หมายถึง งานวิจัยที่ทำการศึกษาภาพรวมของปัญหาการคอร์รัปชัน โดยวิธีการถอดบทเรียนจากองค์ความรู้ ประสบการณ์ หรือเหตุการณ์การคอร์รัปชันทั้งในและต่างประเทศ
6. งานวิจัยด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันการคอร์รัปชัน หมายถึง งานวิจัยที่ทำการศึกษากลไกและแนวทางการป้องกันการคอร์รัปชัน โดยวิธีการถอดบทเรียนจากองค์ความรู้ ประสบการณ์ หรือเหตุการณ์การคอร์รัปชันทั้งในและต่างประเทศ

4.2. การศึกษาคอร์รัปชันในประเทศไทย

ในส่วนนี้จะแบ่งการอธิบายงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตคอร์รัปชันออกเป็น 4 ช่วงระยะเวลา ได้แก่

ช่วงที่ 1 ช่วงการสร้างองค์ความรู้และวางรากฐานองค์กรต่อต้านคอร์รัปชันไทย ก่อนปี พ.ศ. 2549 งานวิจัยในช่วงนี้ส่วนใหญ่มีลักษณะของการสร้างองค์ความรู้และวางรากฐานองค์กรต่อต้านคอร์รัปชันไทย เป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านคอร์รัปชันที่ไม่ซับซ้อน รวมถึงพยายามวางรากฐานของหน่วยงานเพื่อสร้างระบบกลไกการติดตามและตรวจสอบการคอร์รัปชัน

ช่วงที่ 2 ช่วงประชาชนตื่นตัวในคอร์รัปชันระดับองค์กร ปี พ.ศ. 2549-2553 ในช่วงปี พ.ศ. 2549-2553 เกิดเหตุการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญในสังคมไทย ซึ่งเกี่ยวเนื่องมาจากประเด็นด้านคอร์รัปชัน ทำให้สังคมไทยในขณะนั้นเริ่มมีการตื่นตัวมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการคอร์รัปชันในระดับองค์กร และระหว่างองค์กรรัฐและเอกชน เช่น การคอร์รัปชันในองค์กรกึ่งสาธารณะ องค์กรสาธารณะนอกระบบราชการ และอื่น ๆ ดังนั้นงานวิจัยส่วนใหญ่ในช่วงนี้จึงเน้นศึกษาในระดับหน่วยงานทั้งประเด็นโครงสร้าง กระบวนการทำงาน และกฎระเบียบ เพื่อแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันระดับองค์กร

ช่วงที่ 3 ช่วงความหลากหลายของประเด็นคอร์รัปชัน ปี พ.ศ. 2554-2557 สืบเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงปีก่อนหน้า ทำให้ในช่วงปี พ.ศ. 2554-2557 สังคมไทยยังคงมีความตื่นตัวในด้านการคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในประเด็นการใช้อำนาจและการกำหนดนโยบาย ที่มีรูปแบบที่ค่อนข้างซับซ้อนและหลากหลาย ทำให้งานศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นไปที่ประเด็นการคอร์รัปชันในโครงการภาครัฐ เช่น การคอร์รัปชันในด้านการจัดซื้อจัดจ้าง โดยมีการศึกษาในประเด็นรูปแบบ สาเหตุ ช่องโหว่กฎหมาย ไปจนถึงแนวทางการป้องกันการคอร์รัปชัน

ช่วงที่ 4 ช่วงการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน ปี พ.ศ. 2558 ถึงปัจจุบัน จากเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2558 มีการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวทางการเมือง ทำให้ในช่วงเริ่มแรกงานวิจัยส่วนมากยังคงเป็นการศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันในประเด็นที่ได้รับความสนใจจากสังคม และเป็นการคอร์รัปชันที่เกิดจากรัฐบาลชั่วคราวข้ามทางการเมือง เช่น การคอร์รัปชันเชิงนโยบายของโครงการจำนำข้าวทุกเม็ด เป็นต้น ต่อมามีความพยายามผลักดันบทบาทของประชาชนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน ทำให้งานวิจัยส่วนใหญ่ในช่วงหลัง มีวัตถุประสงค์ในการสร้างความรับรู้ สร้างค่านิยมการต่อต้านคอร์รัปชัน และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเน้นการส่งเสริมธรรมาภิบาลชุมชน สร้างความร่วมมือของคนในชุมชน อันนำไปสู่แนวทางการพัฒนาเครื่องมือการป้องกันการคอร์รัปชันที่เน้นบทบาทของภาคประชาชน

การนำเสนอรายละเอียดผลการศึกษาในส่วนนี้ จะอธิบายถึงงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับคอร์รัปชัน ใน 6 ประเภท ที่ได้จัดไว้แล้วข้างต้น ประกอบไปด้วย สินบน งบประมาณ การใช้อำนาจ การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย การถอดบทเรียนการคอร์รัปชัน การถอดบทเรียนเชิงป้องกันการคอร์รัปชัน และได้ทำการเพิ่มงานศึกษาอื่น ๆ ซึ่งเป็นงานศึกษาที่ไม่สามารถจัดหมวดหมู่ได้ รวมเป็นประเภทที่ 7 โดยจะนำเสนอแบ่งตามช่วงระยะเวลา รายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.1. การศึกษาคอร์รัปชันช่วงการสร้างองค์ความรู้และวางรากฐานองค์กรต่อต้านคอร์รัปชันไทย ก่อนปี พ.ศ. 2549

ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2549 การศึกษาคอร์รัปชัน เน้นไปที่การสร้างองค์ความรู้ด้านคอร์รัปชันที่ไม่ซับซ้อน รวมถึงพยายามวางรากฐานของหน่วยงาน เพื่อสร้างระบบกลไกการติดตามและตรวจสอบการคอร์รัปชันในประเทศไทย จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่างานวิจัยในช่วงก่อนปี 2549 มีจำนวน 12 ชิ้น จากฐานข้อมูลของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

เมื่อจำแนกประเภทของงานวิจัยที่ศึกษาด้านคอร์รัปชัน พบว่า ด้านสินบนมี 3 ชิ้น ด้านงบประมาณมี 2 ชิ้น ด้านการใช้อำนาจมี 1 ชิ้น ด้านการถอดบทเรียนจากการคอร์รัปชันมี 3 ชิ้น และ ด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันการคอร์รัปชันมีจำนวน 5 ชิ้น (มีการนับซ้ำในแต่ละประเภท) โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเภท ดังนี้

ก. สินบน

ในช่วงเวลาดังกล่าว “สินบน” ถูกใช้และกล่าวอ้างถึงเมื่อต้องการพูดถึงประเด็นด้านการทุจริตหรือคอร์รัปชัน จนถือได้ว่าเป็น “รูปแบบ” ที่สำคัญประการหนึ่ง และเป็นรูปแบบที่เห็นได้ชัดที่สุดในช่วงยุคดังกล่าว บางครั้งคำว่า “สินบน” ถูกเรียกในชื่อที่แตกต่างออกไป เช่น คำว่า “การกินตามน้ำ” “การจ่ายใต้โต๊ะ” เป็นต้น (ศิรินิติพิทย์ อรุณเรื่อ, 2545; ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2542)

สินบนมักเกิดขึ้นเมื่อมีความเชื่อมโยงระหว่างข้าราชการหรือนักการเมือง กับภาคธุรกิจในพื้นที่ต่าง ๆ อาทิ การดำเนินโครงการขนาดใหญ่ เช่น ในงานศึกษาของศิรินิติพิทย์ อรุณเรื่อ (2545) กล่าวว่าสินบนสามารถทำได้หลายรูปแบบ ในกรณีของการจ่ายสินบนในโครงการขนาดใหญ่ในประเทศไทย นิยมนำเงินสินบนใส่กระเป๋าล้อเลื่อน มูลค่าเงินสินบนอยู่ที่ 20-50 ล้านบาท และนิยมนำไปมอบให้ที่บ้านพักของผู้ให้หรือผู้รับสินบนเพราะมีความปลอดภัย ในขณะที่ในบางกรณีอาจมีการบินไปรับที่ต่างประเทศ

การรับหรือการให้สินบนกลายเป็น “ธรรมเนียมปฏิบัติ” ที่นักธุรกิจต้องยอมรับเมื่อถูกข้าราชการเรียกร้องแม้ไม่สมัครใจให้ก็ตาม ส่วนมากพบในกรณีที่นักธุรกิจต้องการความรวดเร็วในการติดต่อกับหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ สินบนยังถูกใช้ในกรณีที่ข้าราชการเรียกร้องเงินจากภาคเอกชน แลกเปลี่ยน

กับการเปิดช่องให้ภาคเอกชนหลบเลี่ยงภาษี หรือแลกเปลี่ยนกับการดำเนินการที่รวดเร็วมากยิ่งขึ้น การเรียกรับสินบนดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการสูญเสียรายได้นอกงบประมาณของภาครัฐ และผลประโยชน์นั้นตกอยู่กับกลุ่มคนแค่เพียงบางกลุ่มเท่านั้น (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2542)

การจ่ายสินบนในบางครั้งก่อให้เกิดผลกระทบกับภาครัฐกิจ จากงานวิจัยของเสาวณีย์ ไทยรุ่งโรจน์ (2546) ที่ศึกษาสภาพแวดล้อมทางธุรกิจกับประเด็นทางด้านการจ่ายสินบนกับผู้ประกอบธุรกิจจำนวนกว่า 540 ตัวอย่าง ในช่วงปี พ.ศ. 2546 พบว่า ภาครัฐกิจจำนวนมากประสบปัญหาการถูกเรียกรับสินบนจากหน่วยงานราชการ ทั้งที่เป็นฝ่ายเสนอให้เองหรือเป็นฝ่ายถูกเรียกเก็บ สาเหตุหลักมาจากความต้องการช่องทางที่สะดวกรวดเร็วในการดำเนินการ จึงจำเป็นต้องจ่ายสินบนเพื่อลดความล่าช้าและกฎระเบียบที่ยุ้งยากของราชการ แต่อย่างไรก็ตามการจ่ายสินบนไม่ได้ทำให้ธุรกิจดำเนินการได้อย่างรวดเร็วตามข้อสมมติ “เงินหล่อลื่น” การจ่ายสินบนกลายเป็นต้นทุนที่สำคัญของภาครัฐกิจ และสุดท้ายผลเสียนั้นก็กลับกลายไปสู่ผู้บริโภค หรือประชาชนทั่วไป ที่ต้องจ่ายสินค้าราคาแพงขึ้น สังคมโดยรวมจึงเสียผลประโยชน์เช่นกัน สาเหตุสำคัญที่ทำให้การให้หรือการรับสินบนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในยุคนั้นเนื่องมาจาก การที่ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลาย ๆ ด้าน และไม่มีมาตรการแก้ไขช่องโหว่ทางกฎหมาย การดำเนินการในระบบราชการต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ราชการมากเกินไป และที่สำคัญ คือ การขาดนโยบายการต่อต้านคอร์รัปชันที่ชัดเจนจากหน่วยงานภาครัฐ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2542)

ข. งบประมาณ

สำหรับประเด็นการคอร์รัปชันที่เกี่ยวกับเรื่องของ “งบประมาณ” ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2549 นั้น มักถูกพูดถึงในโครงการจัดซื้อจัดจ้างขนาดใหญ่ของรัฐ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่าง 3 ฝ่าย ประกอบด้วย นักการเมือง เจ้าหน้าที่รัฐและนักธุรกิจ โดยหลักการแล้วคอร์รัปชันเกิดขึ้นเมื่อข้าราชการและนักการเมืองผลักดันโครงการขนาดใหญ่เพื่อให้มีการใช้เงินงบประมาณ หรือเงินกู้ แล้วนำเงินมาแบ่งสรรระหว่างผู้มีผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง อาจเป็นข้าราชการ หรือนักการเมืองด้วยกัน รวมไปถึงจนถึงนักธุรกิจที่เข้ามามีผลประโยชน์ในเรื่องนี้ด้วย การคอร์รัปชันด้วยวิธีการดังกล่าว ถือเป็นรูปแบบการคอร์รัปชันที่ใช้วิธีผันเงินของประชาชนมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวและก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม คือ โครงการดำเนินการอย่างล่าช้า ยกตัวอย่างเช่น โครงการก่อสร้างสนามบินสุวรรณภูมิที่หนองงูเห่า ระหว่างปี พ.ศ. 2500 จนถึงปี พ.ศ. 2544 เป็นโครงการที่ใช้ระยะเวลาดำเนินการยาวนาน ผ่านมาหลายรัฐบาล เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลก็จะมีการจัดสรรผลประโยชน์กันใหม่ทำให้งานต้องล่าช้าออกไป (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2545) มูลเหตุที่เป็นไปได้ประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ คือ ช่องโหว่ของกฎหมาย (ศิรินทิพย์ อรุณเรื่อ, 2545)

การทุจริตในงบประมาณโครงการขนาดใหญ่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ ตั้งแต่การทำรายงานการศึกษา การคัดเลือกบริษัท การประกวดราคา การลงนามในสัญญา ตลอดจนขั้นตอน

การควบคุมคุณภาพ/การก่อสร้างและการจ่ายเงิน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2545) การมีช่องโหว่ของกฎหมายในทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการภาครัฐ ทำให้ราชการสามารถหาผลประโยชน์ได้ในทุกขั้นตอน ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงต้องใช้การกำหนดกฎเกณฑ์และวิธีการที่เป็นมาตรฐานในการพิจารณา ซึ่งมีการพัฒนามาจวบจนถึงปัจจุบัน

ค. การใช้อำนาจ

งานวิจัยที่ศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจในช่วงก่อนปี 2549 นั้นมีจำนวนไม่มากนัก มีเพียงงานวิจัยของ ศิริทิพย์ อรุณเรื่อ (2545) เรื่อง การศึกษารูปแบบและกระบวนการคอร์รัปชัน ในการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ โดยพบว่าการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจถูกจำกัดอยู่เพียงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) รัฐมนตรี หรือผู้มีอำนาจทางการเมือง ซึ่งใช้อำนาจในเชิงอุปถัมภ์กับนักธุรกิจที่ให้ทุนสนับสนุนในช่วงของการเลือกตั้งเพื่อให้เข้ามาหาผลประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐเท่านั้น

ง. การถอดบทเรียนคอร์รัปชัน

งานวิจัยด้านการถอดบทเรียนการคอร์รัปชันในช่วงนี้มีจำนวนไม่มาก ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่ศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันในสังคมไทย งานวิจัยของผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ (2545) พบว่าการคอร์รัปชันจะเกิดขึ้นในโครงการขนาดใหญ่ และเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการระดับสูง นักการเมืองและกลุ่มธุรกิจ โดยกลุ่มเหล่านี้จะมีการร่วมมือกันเพื่อเอื้อผลประโยชน์ระหว่างกันผ่านรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการมีหุ้นลม การใช้ช่องโหว่ทางกฎหมายเพื่อหลีกเลี่ยงกฎเกณฑ์ หรือหลีกเลี่ยงมาตรการตรวจสอบการคอร์รัปชัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นที่มีความเฉพาะเจาะจง คือ งานวิจัยของวีระพงษ์ บุญโญภาส (2546) ที่ได้ศึกษาการดำเนินงานของสถาบันการเงินและช่องว่างอันนำไปสู่การกระทำความผิดทางการเงิน ซึ่งเป็นการถอดบทเรียนจากเหตุการณ์การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ที่มีช่องโหว่ทางกฎระเบียบ เช่น ช่องโหว่ในกระบวนการการให้สินเชื่อ/กู้ยืมทางธุรกิจที่ทำให้ผู้บริหารธนาคารพาณิชย์ได้ผลประโยชน์ การตกแต่งบัญชี และการสร้างลูกหนี้ปลอม เป็นต้น

จ. การถอดบทเรียนเชิงป้องกัน

งานวิจัยด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันคอร์รัปชัน มีจำนวนไม่มาก โดยเกือบทั้งหมดเป็นงานศึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานขององค์กร ได้แก่ ป.ป.ช. (สนธิ จรอนันต์, 2544; วีระพงษ์ บุญโญภาส และคณะ, 2546; และโกวิทย์ กังสนันท์, 2546) และสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (กอบกาญจน์ คำเด่นเหล็ก, 2546) และมีงานอีกชิ้นหนึ่งที่สนใจศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล (นวนน้อย ตรีรัตน์, 2546)

งานศึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานของ ป.ป.ช. ชิ้นแรกคืองานของสนธิ จรอนันต์ (2544) ซึ่งศึกษาวิธีการเสริมสร้างประสิทธิภาพของการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน และการตรวจสอบทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. การศึกษาพบว่า ป.ป.ช. เป็น

องค์กรตรวจสอบทรัพย์สินเพียงองค์กรเดียวที่รวมศูนย์อำนาจในการตรวจสอบเอาไว้ ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในการทำงานหลายประการ ได้แก่ การมีบุคลากรจำกัด การตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินบางประเภทมีความซับซ้อน แบบแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินไม่มีความเหมาะสม งานศึกษาขั้นนี้ เสนอแนะให้กระจายอำนาจการตรวจสอบให้แต่ละหน่วยงานสร้างหน่วยงานตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของตนเอง โดย ป.ป.ช. ทำหน้าที่กำกับดูแล รวบรวมและบริหารจัดการข้อมูล รวมถึงปรับปรุงแบบแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินให้ครอบคลุมความซับซ้อนของทรัพย์สินและหนี้สินมากขึ้น

ในขณะที่ วีระพงษ์ บุญโยภาส และคณะ (2546) ศึกษาวิธีการเสริมสร้างมาตรการเพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ในกระบวนการบังคับใช้กฎหมายของคณะกรรมการ ป.ป.ช. การศึกษาพบว่า ป.ป.ช. มีข้อจำกัดด้านกรอบอำนาจของกฎหมาย คือ ข้อจำกัดด้านอำนาจในการจับและควบคุมตัวผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และอำนาจในการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดที่พ้นจากตำแหน่งไปแล้ว ในขณะเดียวกัน มีข้อจำกัดที่เกี่ยวกับกระบวนการบังคับใช้กฎหมาย คือ การขาดแคลนบุคลากรเฉพาะด้าน มีอุปสรรคในการประสานการบังคับใช้กฎหมายและการประสานงานกับหน่วยงานอื่น นอกจากนี้ โกวิทย์ กังสนันท์ (2546) ยังศึกษาวิธีการพัฒนาองค์กรและเพิ่มขีดความสามารถของสำนักงาน ป.ป.ช. โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบองค์กรต่อต้านการทุจริตต่างประเทศเพื่อแสวงหาหลักเกณฑ์สำหรับการพัฒนา ป.ป.ช. ทำการวิเคราะห์บริบทแวดล้อมและสถานการณ์ทุจริตของไทย รวมถึงทำการประเมินสมรรถนะ (จุดแข็ง-จุดอ่อน) ของ ป.ป.ช. พบว่า ป.ป.ช. ควรเน้นพัฒนาองค์กรใน 4 ด้าน คือ ด้านภารกิจ ด้านโครงสร้างองค์กร ด้านกระบวนการทำงาน ด้านระบบบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

สำหรับการพัฒนาการทำงานของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน กอบกาญจน์ คำเด่นเหล็ก (2546) ศึกษาการนำนโยบายป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชันไปปฏิบัติ ของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน พบว่าในทางปฏิบัติสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินไม่สามารถนำนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากปัญหาหลายประการ เช่น ขาดแคลนบุคลากร ขาดวิธีการตรวจสอบที่เหมาะสม และขาดกฎหมายรองรับที่ชัดเจน

งานถอดบทเรียนป้องกันการคอร์รัปชันอีกส่วนหนึ่ง สนใจการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อตรวจสอบหน่วยงานรัฐ โดยนวนล้อย ตรีรัตน์ (2546) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล พบว่าประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานกับ อบต. ค่อนข้างน้อย จึงควรมีการปรับปรุงกฎระเบียบที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น ควรมีกระบวนการสร้างความตื่นตัวในการมีส่วนร่วมให้กับประชาชน กระตุ้นให้เกิดการขยายเครือข่ายในการสร้างความรู้เรื่องการตรวจสอบ รวมถึงสร้างมาตรการในการปกป้องผู้แจ้งเบาะแส

4.2.2 การศึกษาคอร์รัปชันช่วงประชาชนตื่นตัวในคอร์รัปชันระดับองค์กร ปี พ.ศ. 2549-2553

ในช่วงปี พ.ศ. 2549-2553 งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านการคอร์รัปชัน เนื่องจากในขณะนั้นสังคมไทยมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกี่ยวข้องมาจากประเด็นด้านคอร์รัปชัน ทำให้สังคมไทยเริ่มมีการตื่นตัวเกี่ยวกับการด้านคอร์รัปชันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคอร์รัปชันในระดับองค์กร และระหว่างองค์กรรัฐและเอกชน เช่น การคอร์รัปชันในองค์กรกึ่งสาธารณะ องค์กรสาธารณะนอกระบบราชการ และอื่น ๆ งานวิจัยส่วนใหญ่ในช่วงนี้จึงเน้นศึกษาในระดับหน่วยงาน ทั้งในประเด็นโครงสร้าง กระบวนการทำงานและกฎระเบียบ

จากการสืบค้นข้อมูลในช่วงเวลาดังกล่าว พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำนวน 15 ชิ้น จากฐานข้อมูลของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

เมื่อจำแนกประเภทของงานวิจัยที่ศึกษาด้านคอร์รัปชัน พบว่า ด้านสินบนมี 2 ชิ้น ด้านงบประมาณมี 3 ชิ้น ด้านการใช้อำนาจมี 3 ชิ้น ด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบายมีจำนวน 2 ชิ้น ด้านการถอดบทเรียนจากการคอร์รัปชันมี 5 ชิ้น และด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันการคอร์รัปชันมีจำนวน 8 ชิ้น (มีการนับซ้ำในแต่ละประเภท) โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเภท ดังนี้

ก. สินบน

ช่วงปี พ.ศ. 2549-2553 ประเด็นเรื่อง สินบน ได้รับการกล่าวถึงในสังคมอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานต่าง ๆ เริ่มมีการประเมินสถานการณ์ด้านคอร์รัปชัน และพยายามหาหนทางในการบรรเทาปัญหาเรื่องการคอร์รัปชัน เนื่องจากการต่อต้านคอร์รัปชันเป็นที่ได้รับความสนใจในวงกว้างและพูดถึงกันในระดับสากลมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามประเทศไทยมีแนวโน้มของภาพลักษณ์ด้านคอร์รัปชันที่ดีขึ้นแต่ยังไม่ถึงเกณฑ์ขั้นต่ำเนื่องจากปัจจัยหลายประการ หนึ่งในนั้นคือปัญหาด้านสินบน

เมื่อพิจารณาประสบการณ์ของภาคธุรกิจพบว่า เกินกว่ากึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 53) เห็นว่าสถานการณ์ทุจริตคอร์รัปชันในวงราชการของไทย ณ ขณะนั้นไม่แตกต่างกันเมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ใน 5 ปี ก่อนหน้า (เสาวณีย์ ไทยรุ่งโรจน์ และคณะ, 2551) การให้สินบนหรือจ่ายเงินใต้โต๊ะ ยังคงเป็นรูปแบบที่สำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานราชการ สิ่งที่น่าสนใจคือ การขาดกลไกการลงโทษและบังคับใช้กฎหมาย การขาดระบบตรวจสอบที่มีคุณภาพ และการขาดหลักเกณฑ์และมาตรฐานที่ชัดเจนในการตัดสินใจ เป็นประเด็นที่ภาคธุรกิจให้ความสนใจน้อยเมื่อพูดถึงการทุจริตคอร์รัปชัน แสดงให้เห็นว่าในมุมมองของภาคธุรกิจในขณะนั้น การคอร์รัปชันยังผูกติดอยู่กับประสบการณ์ตรงของแต่ละคน

ถึงแม้ว่าภาคธุรกิจส่วนใหญ่ยังคงมองว่าการจ่ายเงินใต้โต๊ะเพื่อการอำนวยความสะดวกเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ แต่ผู้เห็นด้วยกับพฤติกรรมดังกล่าวก็ลดลงกว่าในช่วงก่อนปี 2549 มาก สถานการณ์ดังกล่าว

น่าจะเป็นสัญญาณประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าประเด็นด้านสินบนเริ่มที่จะเป็นที่สนใจของคนส่วนใหญ่ ที่มองว่าการให้สินบนเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่ควรให้กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ

งานศึกษาในเวลาถัดมาเริ่มมีการประยุกต์ใช้ศาสตร์ทางด้านเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน งานของลอยลม ประเสริฐศรี (2553) ได้ดำเนินการทดลองโดยจำลองเหตุการณ์การคอร์รัปชันภายหลังการกระทำความผิดใด ๆ โดยการยกตัวอย่างสินบนประเภทต่าง ๆ เช่น การให้สินบนกับเจ้าหน้าที่สิ่งแวดล้อมเพื่อไม่ให้บังคับใช้กฎหมายตามมาตรฐานสิ่งแวดล้อม การจ่ายสินบนแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจแทนการออกไปสั่ง หรือการจ่ายสินบนแก่เจ้าหน้าที่เทศกิจแทนการปรับของแม่ค้าริมทาง เป็นต้น จากการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้ ประการแรก การคอร์รัปชัน เป็นสภาวะทางธรรมชาติของมนุษย์ ถ้าหากไม่มีกฎหมายใด ๆ มาบังคับ เนื่องจากมนุษย์ตัดสินใจโดยคำนึงถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับมากกว่าความถูกต้องดีงาม การจ่ายและรับสินบนเป็นกลยุทธ์ที่ให้ผลประโยชน์กับคนมากที่สุด จึงมีความจำเป็นต้องออกกฎหมายมากำกับพฤติกรรมของมนุษย์ (ลอยลม ประเสริฐศรี, 2553)

เหตุผลประการที่สอง คือ พฤติกรรมคอร์รัปชันนี้เป็นลักษณะนิสัยส่วนบุคคล ผู้ที่มีความสุจริตเป็นทุนเดิม แม้ไม่มีกฎหมายใด ๆ มากำกับก็จะให้ความสำคัญกับความซื่อสัตย์สุจริตเป็นหลัก ทั้งนี้สำหรับการลงโทษผู้กระทำผิด มาตรการบางอย่างไม่มีผลต่อการแก้ไขคอร์รัปชัน ทั้งในด้านการให้รางวัลแก่เจ้าหน้าที่รัฐที่ประพฤติซื่อสัตย์ และการลงโทษถ้าหากกระทำผิด เนื่องจากผลตอบแทนของการรับสินบนยังคงสูงกว่าสิ่งที่สูญเสียไปเมื่อไม่ได้รางวัล หรือการโดนลงโทษ ในความผิดแบบลหุโทษ คือ มีการจับและปรับไม่รุนแรงพอที่จะลดคอร์รัปชันได้ ซึ่งมาตรการที่เป็นไปได้ในขณะนั้นคือการ “กล่าวหา” คล้ายกับการกักตัวเป็นพยาน จะช่วยลดโอกาสของการคอร์รัปชันได้ สอดคล้องกับแนวทางการออกพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 มาตรา 103/6 โดยให้อำนาจคณะกรรมการ ป.ป.ช. วินิจฉัยกันผู้ร่วมกระทำผิดไว้เป็นพยาน โดยไม่ดำเนินคดีก็ได้ หากได้แจ้งเบาะแส หรือ หรือข้อมูลอันเป็นสาระสำคัญในการที่ใช้เป็นพยานหลักฐานในการวินิจฉัยชี้มูลการกระทำผิดของเจ้าหน้าที่รัฐรายอื่น (ลอยลม ประเสริฐศรี, 2553)

หากกล่าวโดยสรุปจะพบว่าการแก้ไขปัญหาด้านสินบนที่เป็นปัญหาหลักของคอร์รัปชันในวงราชการ ทางออกหนึ่งคือการ “แจ้งเบาะแส” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในระยะถัดไป

ข. ขอบประมาณ

สำหรับประเด็นการคอร์รัปชันที่เกี่ยวกับเรื่องของงบประมาณ ไม่ได้มีรายละเอียดที่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักจากช่วงเวลาก่อนหน้า เพียงแต่งานศึกษาในช่วงเวลานี้มีการศึกษาเจาะลึกถึงสาเหตุของปัญหา และความคิดเห็นจากสังคมมากขึ้น ประเด็นที่งานศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสนใจประกอบด้วย ประเด็นด้านการแข่งขันในการประมูลงาน กระบวนการประมูลงาน การเปิดเผยข้อมูล ความยุติธรรม และความซบซื่อน รวมไปถึงการกำหนดคุณสมบัติเบื้องต้นของผู้ประมูลงาน ซึ่งทุก

ประเด็นมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นของการจัดซื้อจัดจ้างของรัฐทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตามแนวโน้มของปัญหาที่ภาคเอกชนพบมีน้อยลงกว่าช่วงก่อนหน้านี้ (เสาวณีย์ ไทยรุ่งโรจน์ และคณะ, 2551)

นอกจากในเรื่องของการจัดซื้อจัดจ้างแล้ว งานศึกษาจำนวนหนึ่งได้ศึกษาในประเด็นการคอร์รัปชันในการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินในด้านต่าง ๆ อาทิ ในการใช้จ่ายงบประมาณด้านการศึกษา พบว่ามีการรั่วไหลของเงินงบประมาณ มีการนำเงินงบประมาณไปใช้ผิดวัตถุประสงค์และไม่ถึงผู้รับบริการที่แท้จริง นอกจากนี้ยังพบว่า เริ่มมีการพูดถึงประเด็นการใช้หลักธรรมาภิบาลในงานศึกษามากขึ้น (จิระเดช ทศยาพันธุ์, 2553) ทั้งนี้ในภาพรวมของประเด็นการศึกษาด้านงบประมาณในช่วงปี พ.ศ. 2549-2553 ไม่ได้มีความแตกต่างกับช่วงก่อนหน้ามากนัก

ค. การใช้อำนาจ

งานวิจัยด้านการใช้อำนาจในช่วงนี้ เน้นไปที่การศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นภายในองค์กร โดยเฉพาะองค์กรสาธารณะนอกระบบราชการ รัฐวิสาหกิจ และองค์กรมหาชน (มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ, 2552; ณัฐนันท์ อัสวเลิศศักดิ์, 2553) ซึ่งการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจในองค์กรส่วนใหญ่นั้นเกิดขึ้นในกระบวนการบริหารงานบุคคล เช่น การแต่งตั้ง การรับ การคัดเลือก การสรรหาบุคลากรเข้าทำงาน โดยบุคลากรที่ได้รับการคัดเลือกหรือแต่งตั้งนั้นขาดคุณสมบัติ แต่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจทางการเมือง หรือมีความเป็นพวกพ้องกับผู้มีอำนาจ ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาของณัฐนันท์ อัสวเลิศศักดิ์ (2553) ที่พบว่า ผู้มีอำนาจในบริษัท ท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) อนุมัติให้มีการจัดซื้อจัดจ้างด้วยวิธีพิเศษ ให้กับกลุ่มผู้แสวงหาประโยชน์บางกลุ่มอย่างเฉพาะเจาะจง โดยอ้างเหตุผลจำเป็นเร่งด่วน ถึงแม้ว่าการจัดซื้อจัดจ้างด้วยวิธีพิเศษจะเกิดความรวดเร็วแต่ก็ทำให้เกิดความเป็นอิสระในการดำเนินงานที่ค่อนข้างสูง ซึ่งอาจกลายเป็นช่องทางที่เอื้อต่อการแสวงหาผลประโยชน์อันมิชอบได้ นอกจากนี้งานของเสาวณีย์ ไทยรุ่งโรจน์ และคณะ (2551) ได้มีการสำรวจความคิดเห็นและประสบการณ์จากกลุ่มตัวอย่างในภาคธุรกิจที่มีผู้ประกอบการไทยและต่างประเทศเป็นเจ้าของ พบว่า การคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจนั้นพบได้ในองค์กรที่ดำเนินการร่วมกับภาครัฐในรูปแบบของการล๊อคสเป็คในการจัดซื้อจัดจ้าง ซึ่งนอกจากจะเป็นรูปแบบการคอร์รัปชันที่มีมาตั้งแต่อดีต ยังคงมีอยู่ในขณะนั้น ไม่มีแนวโน้มลดลงจากในอดีต 5 ปีที่ผ่านมาแล้ว ยังทวีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นด้วย

ง. นโยบาย

งานศึกษาด้านนี้เริ่มเห็นได้ชัดในช่วงปี พ.ศ. 2552 โดยการทุจริตเชิงนโยบาย เกิดขึ้นจากการออกกฎระเบียบ ปรับปรุง หรือแก้ไขระเบียบที่มีอยู่แล้วแบบไม่สมเหตุสมผล เพื่อบังคับหรือเอื้อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่พวกพ้องของตนเอง ซึ่งการทุจริตที่เกิดขึ้นนี้มีสาเหตุมาจากความไม่มีประสิทธิภาพของระบบบริหารจัดการองค์กรทั้งในแนวดิ่งและในแนวราบ การขาดความเป็นอิสระในการบริหารงาน การขาดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างผู้มีอำนาจและฝ่ายบริหารในการออกกฎหมาย (มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ, 2552) ทั้งนี้แนวทางหนึ่งที่มีความเหมาะสมสำหรับลดความเสี่ยงในการเกิดการทุจริต คือ การ

กำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้บริหารองค์กร ให้มีความชัดเจนและไม่กว้างจนเกินไป ผู้มีอำนาจสูงสุดในการบริหารองค์กรต้องมีความรู้ความสามารถที่สอดคล้องกับภารกิจหลักและไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน หรือขัดกันกับองค์กร

การทุจริตด้านนโยบาย อาจเกิดขึ้นเนื่องมาจากความผิดพลาดในการออกนโยบายของฝ่ายบริหาร ที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการทุจริต เช่น การศึกษาของนิพนธ์ พัวพงศกร และจิตรกร จารุพงษ์ (2553) ที่พบว่า การออกนโยบายโครงการรับจำนำข้าว ส่งผลทำให้ประเทศขาดทุนเป็นเงินมหาศาล ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจากโครงการนี้ได้ตกแก่ชาวนา แต่ตกอยู่กับผู้ส่งออก โรงสี เจ้าของโกดัง และเจ้าหน้าที่ของรัฐ การแทรกแซงตลาดข้าวก่อให้เกิดพฤติกรรมแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ และมีการทุจริตในทุกกระบวนของการแทรกแซง การศึกษาชิ้นนี้ เสนอแนะให้ยกเลิกโครงการ พร้อมทั้งกำหนดนโยบายใหม่ แทนนโยบายเก่า เช่น รัฐอาจเลือกใช้การประกันความเสี่ยงด้านราคาข้าว ซึ่งหากเลือกใช้วิธีนี้รัฐไม่ต้องแทรกแซงตลาดการค้าข้าว หรือการออกนโยบายเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรให้ได้รับประโยชน์จากการประกัน ซึ่งจะช่วยป้องกันการทุจริตที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของโครงการรับจำนำข้าวเปลือกได้ (นิพนธ์ พัวพงศกร และจิตรกร จารุพงษ์, 2553)

จ. การถอดบทเรียนคอร์รัปชัน

งานวิจัยในด้านการถอดบทเรียนการคอร์รัปชัน ในช่วงนี้มีบางส่วนที่ศึกษาสถานการณ์การคอร์รัปชันในประเทศไทยในภาพรวมจากดัชนีที่ใช้วัดการคอร์รัปชันที่เป็นที่ยอมรับในสากล คือ Corruption Perception Index (CPI) (เสาวณีย์ ไทยรุ่งโรจน์ และคณะ, 2551; วิชัย รูปขำดี, 2552) โดยพบว่า สถานการณ์การคอร์รัปชันในประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงจากช่วง ปี พ.ศ. 2540 แต่จำนวนการคอร์รัปชันยังอยู่ในระดับที่สูง โดยคะแนน CPI ของประเทศไทยอยู่ที่อันดับประมาณ 78 – 84 จาก 180 ประเทศ และอยู่ในอันดับที่ 10 ของกลุ่มเอเชีย ซึ่งสาเหตุที่ทำให้คะแนน CPI อยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากองค์กรที่มีหน้าที่ด้านการป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชัน ได้แก่ ป.ป.ช., ป.ป.ท., ส.ต.ง., ป.ป.ง. และอื่น ๆ ขาดการนำหลักเกณฑ์และตัวชี้วัดที่เป็นมาตรฐานสากลไปปรับใช้ภายในองค์กรให้สอดคล้องซึ่งกันและกัน ทำให้ขาดความร่วมมือในการรวบรวมข้อมูลและการวางแผนจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระบบที่จะนำมาใช้ในการประเมิน CPI โดยเฉพาะข้อมูลที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ และจากการประเมิน CPI พบว่าการคอร์รัปชันส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับองค์กร โดยเฉพาะพรรคการเมือง รัฐวิสาหกิจ ธุรกิจ และองค์กรตำรวจ ทำให้มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่มุ่งศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันภายในองค์กรทั้งในภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ (สุวณีย์ คัมภลสิกิจ, 2551; ทวีศักดิ์ รักยิ่ง, 2553; ญฐนันท์ อัสวเลิศศักดิ์, 2553)

ญฐนันท์ อัสวเลิศศักดิ์ (2553) ศึกษาแบบการคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐที่มุ่งเน้นการดำเนินการในเชิงธุรกิจจากรัฐวิสาหกิจจำนวน 3 แห่ง และองค์กรมหาชนจำนวน 1 แห่ง พบว่ารูปแบบการคอร์รัปชันในหน่วยงานดังกล่าวไม่แตกต่างจากการคอร์รัปชันของหน่วยงานรัฐ ซึ่งสามารถจำแนกรูปแบบการคอร์รัปชันได้ 5 กลุ่มสำคัญ คือ การแทรกแซงจากการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ การอาศัยกฎหมาย

เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ การไม่ปฏิบัติหรือละเลยกฎระเบียบขององค์กร การแทรกแซงการตัดสินใจเจ้าหน้าที่รัฐในการดำเนินคดี และการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจที่ไม่เข้มแข็ง

นอกจากนี้การคอร์รัปชันภายในองค์กรส่วนใหญ่อยู่ในส่วนของผู้มีอำนาจระดับสูง ซึ่งแนวทางการป้องกันและแก้ไขการคอร์รัปชัน คือ การสร้างกระบวนการการได้มาซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงขององค์กรให้ปราศจากอิทธิพลและการแทรกแซงของผู้มีอำนาจทางการเมือง พร้อมกันนั้นต้องสร้างกระบวนการตรวจสอบการทำงานของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงด้วย แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาของสุวณิ คัมมกสิกิจ (2551) พบว่า ผู้บริหารระดับสูงไม่ให้ความร่วมมือในการถูกตรวจสอบการทำงานมากนัก เช่น มีการยื่นบัญชีทรัพย์สินที่ไม่ครบถ้วน ไม่ยื่นบัญชีทรัพย์สินในระยะเวลาที่กำหนด รวมถึงโครงสร้างขององค์กรที่คอยตรวจสอบนั้นยังขาดแนวทางในการตรวจสอบที่ชัดเจน ขาดบุคลากรและผู้เชี่ยวชาญที่ให้คำปรึกษา ทำให้การตรวจสอบการคอร์รัปชันในองค์กรต่าง ๆ ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และยังคงเกิดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันอยู่อย่างต่อเนื่อง

ฉ. การถอดบทเรียนเชิงป้องกัน

งานวิจัยในด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันคอร์รัปชัน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ งานศึกษาเพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงองค์กร (นิยม รัฐอมฤต 2549; อภิชัย พันธเสน, 2550; พรรณราย ชันธกิจ และคณะ, 2552; มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ, 2552) งานถอดบทเรียนความรู้ และทำความเข้าใจปัญหาการคอร์รัปชัน (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และคณะ, 2550; ลอยลม ประเสริฐศรี, 2553) และงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ (แสวง บุญเฉลิมวิภาส และคณะ, 2550)

งานศึกษาเพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงองค์กร แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อจำกัดในการทำงานเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของ ป.ป.ช. ได้แก่ การศึกษากระบวนการได้ส่วนและการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งในระดับสูง ในอำนาจหน้าที่ของ ป.ป.ช. โดยนิยม รัฐอมฤต (2549) ที่พบว่ากระบวนการทำงานของ ป.ป.ช. มีข้อจำกัด 3 ด้านคือ 1) ด้านกฎหมาย ที่ยังคงประสบปัญหาทั้งด้านการนิยามและตีความ กระบวนการได้ส่วน การยื่นคำร้องเพื่อถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง การนำเสนอพยานหลักฐาน และกระบวนการวิธีพิจารณาของวุฒิสภา 2) ด้านบริหาร พบว่า มีข้อจำกัดทั้งด้านปริมาณงาน จำนวนและทักษะบุคลากรไม่เพียงพอ รวมถึงรูปแบบการประสานและแบ่งงาน 3) ด้านการเมืองและสังคม ที่พบว่าประสบปัญหาความไม่เป็นกลางทางการเมืองของวุฒิสภา การขาดอิสระในการตัดสินใจของคณะกรรมการสรรหากรรมการ ป.ป.ช. ปัญหาระบบอุปถัมภ์ และการตื่นตัวของประชาชน ในขณะที่อภิชัย พันธเสน (2550) ทำการศึกษาในประเด็นความร่วมมือในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระหว่าง ป.ป.ช. กับภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน พบว่าอุปสรรคที่ทำให้ ป.ป.ช. ไม่สามารถพิจารณาคำร้องเกี่ยวกับการทุจริตที่เข้ามาใน ป.ป.ช. ได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากเป็นองค์กรเดียวที่ทำงานเชิงตั้งรับเป็นหลัก ทำให้แสวงหาความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ได้ยาก รวมถึงมีข้อจำกัดด้านกฎหมายและการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงาน

งานอีกรุ่นหนึ่งเป็นการศึกษาข้อจำกัดขององค์กร ที่อาจทำให้เกิดความเสี่ยงในการทุจริตภายในองค์กร เพื่อพัฒนามาตรการป้องกันปัญหา โดยพรรณราย ชันธกิจ และคณะ (2552) ได้ทำการศึกษา ลักษณะ รูปแบบและความเสี่ยงต่อการทุจริตในองค์กรเอกชนกึ่งสาธารณะ พบว่า องค์กรเอกชนกึ่งสาธารณะยังมีความเสี่ยงในการทุจริตมาก เนื่องจากการบริหารงานบุคคลและงบประมาณยังไม่เป็นมาตรฐาน กฎหมายเปิดช่องให้มีการใช้อำนาจและดุลยพินิจมากเกินไป และองค์กรเอกชนกึ่งสาธารณะในรูปแบบกองทุนที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลยังมีความเสี่ยงต่อการแสวงหาผลประโยชน์ทับซ้อนของผู้ดำรงตำแหน่งที่มาจากฝ่ายการเมืองและราชการ ในขณะที่ มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ (2552) ศึกษาถึง ลักษณะ รูปแบบและความเสี่ยงต่อการทุจริตในองค์กรสาธารณะนอกระบบราชการ พบว่า แนวโน้มการทุจริตในองค์กรสาธารณะนอกระบบราชการ มีลักษณะเป็นการทุจริตด้านงบประมาณ และการทุจริตเชิงนโยบาย เช่น การออกกฎระเบียบเพื่อเอื้อพวกพ้อง การรับบุคลากรที่ขาดคุณสมบัติที่เหมาะสมเข้าทำงาน และการใช้งบประมาณในการสนับสนุนองค์กรแบบแฝงนัยยะทางการเมือง

สำหรับงานด้านการถอดบทเรียนความรู้ ทำความเข้าใจปัญหา เพื่อออกมาตรการป้องกันการคอร์รัปชันนั้น เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และคณะ (2550) ได้ทำการศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้มาตรการสากลเพื่อการต่อต้านการทุจริตของประเทศไทย พบว่า ประเทศไทยควรนำมาตรการสากล 8 มาตรการมาใช้ คือ 1) การสำรวจเพื่อเข้าใจธรรมชาติและขอบเขตการทุจริต 2) การศึกษาและฝึกอบรมเพื่อสร้างค่านิยมสังคมปลอดคอร์รัปชัน 3) การสร้างเครือข่ายต่อต้านการคอร์รัปชัน 4) การส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลภาครัฐ 5) การลงโทษ 6) การคุ้มครองและให้รางวัลแก่ผู้ให้เบาะแส 7) การสร้างจริยธรรม และ 8) การป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน นอกจากนี้ยังมีงานที่นำการทดลองขั้นพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการศึกษาบทบาทของรางวัลนำจับและการลงโทษต่อการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน โดยลอยลม ประเสริฐสร (2553) พบว่า การคอร์รัปชันเป็นเกมที่มีการสมยอมกันระหว่างผู้จ่ายและผู้รับสินบน โดยต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ การแก้ไขปัญหาก็ควรจะเป็นการเพิ่มความล้มเหลวในการร่วมมือกัน ทั้งนี้มาตรการการให้รางวัล และการลงโทษโดยการปรับ แทนจะไม่มีผลในการแก้ปัญหาการคอร์รัปชันได้เลย ดังนั้นจึงควรทำการศึกษาเพื่อหามาตรการลงโทษที่ส่งผลต่อการแก้ปัญหาต่อไป อย่างไรก็ดี การศึกษาพบว่ามาตรการกันตัวไว้เป็นพยาน ช่วยลดโอกาสของการคอร์รัปชันได้ จึงควรใช้เป็นหนึ่งในมาตรการในการแก้ปัญหาการคอร์รัปชัน

สำหรับงานศึกษาเพื่อพัฒนาความร่วมมือในระดับนานาชาติ แสวง บุญเฉลิมวิภาส และคณะ (2550) ศึกษาพันธกรณีและความพร้อมของประเทศไทยในการปฏิบัติตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. 2003 พบว่าไทยควรให้สัตยาบันเข้าเป็นภาคีในอนุสัญญาฯ ทันที แต่เนื่องจากไทยยังขาดกฎหมายและมาตรการที่จะปฏิบัติตามอนุสัญญาบางข้อ ส่งผลให้ไทยจำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายบางฉบับ เพื่อให้มีความพร้อมในการปฏิบัติตามอนุสัญญาได้

4.2.3 ช่วงความหลากหลายประเด็นคอร์รัปชัน ปี พ.ศ. 2554-2557

ในช่วงปี พ.ศ. 2554-2557 สืบเนื่องมาจากสังคมไทยยังคงมีความตื่นตัวในเรื่องการคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในประเด็นการใช้อำนาจและการกำหนดนโยบายที่มีรูปแบบที่ค่อนข้างซับซ้อนและหลากหลาย ทำให้งานวิจัยในช่วงเวลาดังกล่าว เน้นการศึกษาการคอร์รัปชันเชิงประเด็น เช่น การคอร์รัปชันในด้านการจัดซื้อจัดจ้าง โดยมีการศึกษาตั้งแต่รูปแบบ สาเหตุ ช่องโหว่กฎหมาย จนไปถึงแนวทางการป้องกันการคอร์รัปชัน ซึ่งจากการสืบค้นข้อมูลในช่วงนี้ พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำนวน 25 ชิ้น จากฐานข้อมูลของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) สถาบันพระปกเกล้า และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ส.ก.ว.) ซึ่งปัจจุบันคือสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

เมื่อจำแนกประเภทของงานวิจัยที่ศึกษาด้านคอร์รัปชัน พบว่า ด้านสินบนมี 6 ชิ้น ด้านงบประมาณมี 6 ชิ้น ด้านการใช้อำนาจมี 7 ชิ้น ด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบายมี 3 ชิ้น ด้านการถอดบทเรียนจากการคอร์รัปชันมี 5 ชิ้น และ ด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันการคอร์รัปชันมี 5 ชิ้น (มีการนับซ้ำในแต่ละประเภท) โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเภท ดังนี้

ก. สินบน

สำหรับประเด็นด้านสินบนในช่วงปี พ.ศ. 2554-2557 มีการศึกษาเจาะลึกในแต่ละประเด็นมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในด้านวัฒนธรรมราชการ การทุจริตที่เกิดขึ้นจากการเลือกตั้งและการลงคะแนนทางการเมือง หรือในด้านการป้องกัน มีการศึกษาการเข้าร่วมอนุสัญญาระหว่างประเทศ รวมไปถึงการศึกษาจากประสบการณ์ของภาคประชาชนที่เข้ามามีส่วนในการหาหนทางแก้ไขปัญหาด้านสินบน (สุรศักดิ์ ไชยธนกิจ, 2554; พรชัย เทพปัญญา, 2555; ชุมพร ปัจจุบันนท์ และคณะ, 2556; ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2557; สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, 2557)

งานวิจัยในช่วงนี้ชี้ให้เห็นถึงเบื้องลึกเบื้องหลังของการรับสินบนเพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไข หรือการป้องกันในหลาย ๆ มิติ ในด้านหนึ่งการรับสินบนเกิดจากการความจำเป็นของข้าราชการที่มีเงินเดือนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในระยะของการรับราชการ ทำให้ต้องแสวงหารายได้โดยวิธีที่ผิด ในอีกด้านหนึ่งเกิดจากค่านิยมการยอมรับอำนาจและการรวมกลุ่ม ซึ่งการเรียกรับสินบนส่วนใหญ่มักเกิดจากข้าราชการระดับล่าง แต่ข้าราชการระดับกลางก็ไม่ได้พยายามห้ามปรามการเรียกรับสินบนนั้นเพราะหวังจะได้รับความร่วมมือผ่านระบบการตอบแทน และถ้าหากพบหลักฐานการทำผิด เชื่อได้ว่าข้าราชการระดับล่างจะถูกปล่อยให้โดนลงโทษเพียงลำพัง (สุรศักดิ์ ไชยธนกิจ, 2554)

แต่อย่างไรก็ตามภาพรวมของการเรียกรับสินบนในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปพอสมควร กล่าวคือ งานของผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ (2557) ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของการรับสินบน โดยมีความเป็นไปได้ว่า การรับสินบนหรือการถูกร้องขอสินบนที่มีจำนวนลดลงนั้น เกิดจากการเปลี่ยนแปลง

ด้านค่านิยมของสังคม การเผยแพร่ข่าวสารเรื่องการต่อต้านคอร์รัปชัน ส่งผลให้ผู้ให้ข้อมูลมีความระมัดระวังเวลาตอบคำถามมากขึ้น อาจไม่กล้าเปิดเผยประสบการณ์ของตนเอง ประกอบกับรูปแบบการจ่ายเงินอาจไม่ได้อยู่ในรูปของตัวเงินเสมอไป แต่อย่างไรก็ตาม จากความพยายามปรับปรุงระบบราชการในช่วงเวลากว่า 15 ปีที่ผ่านมา มีความเป็นไปได้ที่การคอร์รัปชันโดยเฉพาะการรับสินบนลดลง เพราะได้มีการบูรณาการปฏิรูป การปรับเปลี่ยนระบบการให้บริการ และการสร้างความโปร่งใสในภาครัฐให้เกิดขึ้น ซึ่งเกิดจากการเข้ามาของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้มีช่องทางการร้องเรียนและประเมินผลงานโดยผู้ให้บริการ และก่อให้เกิดการแข่งขันระหว่างหน่วยงานราชการมากยิ่งขึ้น

การแก้ไขปัญหาด้านสินบนจะมีผลผูกพันกับประเด็นด้านการค้าระหว่างด้วย ปัญหาด้านสินบนไม่ใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะภายในประเทศไทยเท่านั้น เมื่อโลกมีการเชื่อมต่อกันทั้งด้านการค้าและการเมือง การแก้ไขปัญหาการทุจริตเป็นจึงเรื่องระดับสากล องค์การระหว่างประเทศทั้งหลายมีความพยายามที่จะสร้างมาตรการเพื่อป้องกันและปราบปรามการทุจริตและคอร์รัปชัน ซึ่งหนึ่งในมาตรการที่สำคัญคือ อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านคอร์รัปชัน “OECD Convention” โดยประเทศไทยพิจารณาเข้าเป็นภาคีภายในอนุสัญญานี้ (ชุมพร ปัจจุสานนท์ และคณะ, 2556) ซึ่งผลพวงของการเข้าร่วมภาคี คือ การต่อต้านทุจริตจะมีผลต่อการค้าและการลงทุนด้วยเช่นกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การต่อต้านการทุจริต โดยเฉพาะสินบนจะไม่ใช่เพียงแค่เรื่องในประเทศเท่านั้น แต่อาจมีผลผูกพันกับการค้าระหว่างประเทศด้วย

ข. งบประมาณ

การคอร์รัปชันที่เกี่ยวกับงบประมาณ เป็นประเด็นปัญหาที่มีมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน การทุจริตในกระบวนการงบประมาณของไทยอยู่ในขั้นรุนแรง และส่งผลกระทบต่อการบริหารราชการแผ่นดินของภาครัฐ

งานศึกษาในช่วงนี้เน้นไปที่ไปแนวทางการแก้ไขระบบงบประมาณในประเด็นต่าง ๆ มีการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นสัญญาณเตือนภัยเบื้องต้น (Red Flags) ถึงความผิดปกติของโครงการที่อาจเกิดการคอร์รัปชันขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการคัดกรองโครงการที่อาจเกิดการทุจริตไม่โปร่งใส จนเกิดเป็นดัชนีวัดความเสี่ยงการทุจริตในโครงการของรัฐ (Corruption Risk Index: CRI) ที่ได้ดำเนินการทดสอบกับคดีการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ (คลองด่าน) (ปณณ อนันนภิบุตร และคณะ, 2553) การศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการทุจริต คือ การที่การทุจริตมีต้นทุนในการดำเนินการที่ต่ำมาก ดังนั้นการปฏิรูประบบงบประมาณควรเป็นไปในแนวทางที่ก่อให้เกิด “การเพิ่มต้นทุนในการทุจริต” โดยการเปิดเผยอย่างโปร่งใสและปรับใช้กฎหมายที่มีอยู่มาปรับปรุงกระบวนการบริหารจัดการที่เกี่ยวกับงบประมาณ เน้นการลดอำนาจผูกขาดและลดการใช้ดุลพินิจ เป็นการเริ่มเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อล้อมกรอบการทุจริต โดยการทำให้ต้นทุนการทุจริตสูงขึ้น ทำให้คนที่ทำการทุจริตหยุดการกระทำ และทำให้คนที่มีแนวโน้มจะทำการทุจริตเกิดความลังเลและไม่เข้าในวงจรการทุจริตนี้

การบังคับใช้กฎหมายในกระบวนการงบประมาณหรือการจัดซื้อจัดจ้างนั้น มีการปรับเปลี่ยนอยู่หลายครั้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการแก้ไขปัญหาการทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงานขึ้นมาหลายชุด เพื่อวิเคราะห์และดำเนินการกำหนดหลักเกณฑ์เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติต่าง ๆ ที่เพิ่มมาใหม่ในกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามกลับพบปัญหาบางประการในการบังคับใช้กฎหมาย และเป็นที่ถกเถียงโต้แย้ง ซึ่งได้มีการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (นันท์วัฒน์ บรมานันท์ และคณะ, 2556)

ตลอดระยะเวลาที่มีการปรับปรุงกฎหมายให้มีความสมบูรณ์และการแก้ไขปัญหาการทุจริตด้วยการควบคุมการใช้งบประมาณของหน่วยงานรัฐในการจัดซื้อจัดจ้างนั้น ส่งผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจของภาคเอกชน เพราะภาคเอกชนต้องปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินงานให้สอดคล้องกับแนวทางของกฎหมายที่เปลี่ยนแปลงไป ผลของการเปลี่ยนแปลงกฎหมายนั้นมีผลทั้งด้านบวกและด้านลบต่อเอกชนที่เป็นคู่สัญญากับภาครัฐ ในช่วงแรกนั้นการบังคับใช้กฎหมายยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ด้วยสาเหตุบางประการ เช่น เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน ระบบอิเล็กทรอนิกส์ในการติดต่อสอบถามและประสานงานขาดความสะดวก และการประสานงานระหว่างหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายกับส่วนราชการต่าง ๆ ไม่มีประสิทธิภาพ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ภาคเอกชนขนาดกลางและขนาดเล็กย่อมเป็นผู้ได้รับผลกระทบมากกว่าเอกชนขนาดใหญ่ เพราะการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่เปลี่ยนแปลงไปกระทบต่อต้นทุนในการจัดทำรายงานของบริษัทขนาดกลางและขนาดเล็ก ในท้ายที่สุดแล้วอาจทำให้เกิดการผูกขาดในกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ตามมา จึงควรบังคับใช้เริ่มจากโครงการขนาดใหญ่และค่อยปรับตามความเหมาะสมต่อไป (สังศิต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, 2557)

นอกจากนี้ควรพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศให้ทันสมัยและรองรับการจัดซื้อจัดจ้างผ่านอิเล็กทรอนิกส์ เพราะจะเพิ่มความโปร่งใสและลดการทุจริตในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างให้น้อยลง เป็นไปตามหลักการเปิดเผยที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการบวนการจัดซื้อจัดจ้าง (คนพล จันทร์หอม และคณะ, 2557)

ค. การใช้อำนาจ

งานวิจัยที่ศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจ ในช่วงเวลานี้ให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจของรัฐในเชิงอุปถัมภ์ หรือผลประโยชน์ทับซ้อนที่เอื้อประโยชน์พวกพ้องแก่กลุ่มธุรกิจ หรือกลุ่มนายทุนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่น (สมคิด เลิศไพฑูรย์ และคณะ, 2555; ประภัสสร ปรีเอี่ยม และคณะ, 2556; สมศักดิ์ ประถมศรีเมฆ และคณะ, 2557 และมนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร, 2557) โดยการคอร์รัปชันจากการใช้อำนาจในเชิงอุปถัมภ์ หรือเอื้อประโยชน์เกิดขึ้นในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างเป็นหลัก

จากงานวิจัยของสมคิด เลิศไพฑูรย์ และคณะ (2555) ได้ศึกษาการจัดซื้อจัดจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยพบว่ารูปแบบการจัดซื้อจัดจ้างที่มีโอกาสหรือมีความเสี่ยงในการคอร์รัปชันนั้น ส่วน

ใหญ่เกิดจากการจัดซื้อจัดจ้างด้วยวิธีพิเศษ ซึ่งเป็นวิธีการจัดซื้อจัดจ้างที่ให้อิสระในการกำหนดคุณสมบัติของผู้รับจ้าง ทำให้เกิดการ “ลื้อคสเปค” กล่าวคือ มีการกำหนดคุณสมบัติพิเศษที่ตรงกับผู้รับจ้างบางกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองท้องถิ่น และเป็นวิธีการที่สามารถกีดกันผู้รับจ้างอื่น ๆ ได้ กล่าวได้ว่าเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับพวกพ้องได้เข้ามาหาผลประโยชน์จากการดำเนินการของ อบต. นอกจากการจัดซื้อจัดจ้างด้วยวิธีพิเศษแล้ว ความไม่โปร่งใสในการตรวจสอบข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลทำให้เกิดการคอร์รัปชันในการจัดซื้อจัดจ้าง อีกทั้งประเทศไทยยังขาดระบบการตรวจสอบจากภาคประชาชน ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีกฎหมายที่คอยควบคุมการคอร์รัปชันในการจัดซื้อจัดจ้าง คือ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ปี พ.ศ. 2542 มาตราที่ 103/7 ก็ตาม โดยในตัวบทกฎหมายยังขาดเนื้อหาในเรื่องของการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้างได้ (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2556; สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2557)

นอกจากนี้ยังมีงานที่ทำการศึกษารูปแบบการอุปถัมภ์หรือเอื้อประโยชน์แก่พวกพ้องอื่น ๆ เช่น งานวิจัยของสมศักดิ์ ประถมศรีเมฆ และคณะ (2557) ที่ศึกษาผลประโยชน์ของกลุ่มธุรกิจที่มีความใกล้ชิดกับนักการเมือง ซึ่งทำการศึกษาในกลุ่มธุรกิจที่เข้าร่วมกระบวนการฟื้นฟูกิจการจากวิกฤติเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2540 โดยผลการศึกษาพบว่ากลุ่มธุรกิจที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองมีโอกาสรอดพ้นจากการล้มเลิกกิจการมากกว่ากลุ่มธุรกิจทั่วไป และงานวิจัยของสมศักดิ์ ประถมศรีเมฆ และคณะ (2557) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โดยพบว่าระบบอุปถัมภ์เชิงท้องถิ่น เช่น การอำนวยความสะดวกแก่คนในท้องถิ่น การให้ยืมสิ่งของ และอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพของผู้ลงสมัครรับเลือกตั้ง หรือแม้แต่การที่เคยร่วมงานกัน และมีความสัมพันธ์ส่วนตัว ก่อให้เกิดความเกรงใจและเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ได้รับคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง

ง. นโยบาย

สำหรับประเด็นด้านการคอร์รัปชันในด้านการกำหนดนโยบาย ยังคงมีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง งานศึกษาส่วนใหญ่เน้นไปที่การศึกษารูปแบบและสาเหตุของการทุจริต เพื่อเป็นบทเรียนต่อการป้องกันการทุจริตที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการใช้กรณีศึกษา

ยกตัวอย่างเช่น ประเด็นการทุจริตที่เกิดขึ้นในโครงการขนาดใหญ่ ที่พบว่าการทุจริตสามารถเกิดขึ้นได้ตั้งแต่การกำหนดนโยบายจากนักการเมืองที่ใช้นโยบายสาธารณะของรัฐเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์ที่มีควรได้ โดยเฉพาะในโครงการลงทุนขนาดใหญ่ ดังนั้นเพื่อป้องกันการทุจริต รัฐจำเป็นต้องมีมาตรการที่สกัดกั้นไม่ให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการออกกฎข้อบังคับ หรือมติต่าง ๆ ในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มทุนธุรกิจ เครือญาติและพวกพ้องได้ และควรมีบทลงโทษทางกฎหมาย และการเรียกคืนค่าเสียหาย หากพบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่ง (สมพงษ์ ตะโกพวง; ทนงศักดิ์ ม่วงมณี, 2554)

อย่างไรก็ตามการทุจริตเชิงนโยบายมีความซับซ้อนและมีรูปแบบใหม่เกิดขึ้นในลักษณะของความร่วมมือระหว่างนักธุรกิจและนักการเมือง เป็นการทุจริตที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ นนทวัชร นวตระกูล พิสุทธิ และคณะ (2555) ได้ศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นว่าการทุจริตเชิงนโยบายมีความชัดเจนและแตกต่างจากการทุจริตทั่วไป ด้วยลักษณะเฉพาะ 3 ประการ คือ หนึ่ง เป็นการกระทำทางนโยบาย หรือการกระทำใด ๆ ซึ่งเป็นการใช้อำนาจของรัฐบาลหรือของรัฐมนตรี สอง เป็นการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารเพื่อดำเนินการตามนโยบายที่มีลักษณะเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ หรือเอื้อประโยชน์แก่บุคคล หรือมีลักษณะของการขัดกันของผลประโยชน์ และ สาม ฝ่ายบริหารหรือญาติพี่น้องหรือพรรคพวกของฝ่ายบริหาร ได้ประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวและก่อให้เกิดความเสียหายต่อรัฐ ทั้งนี้งานศึกษาได้ให้แนวทางการป้องกันการทุจริตเชิงนโยบาย คือ ต้องมีการควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของคณะรัฐมนตรีให้ทำงานด้วยความโปร่งใส นอกจากนี้กระบวนการตรวจสอบและการปราบปรามยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาแก้ไขเพื่อลดข้อจำกัดบางประการ

จ. การถอดบทเรียนคอร์รัปชัน

งานวิจัยในช่วงนี้เน้นศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันในเชิงประเด็น (Issue Based) โดยเฉพาะประเด็นด้านช่องโหว่ของกฎหมายที่มีความเสี่ยงและอาจก่อให้เกิดการคอร์รัปชันขึ้น (อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2555; ชุมพร ปัจจุสานนท์ และคณะ, 2556; คณพล จันทร์หอม และคณะ, 2557) จากงานวิจัยของอุดม รัฐอมฤต และคณะ (2555) ที่ได้ศึกษาประมวลกฎหมายอาญามาตรา 157 เกี่ยวกับการกำหนดให้เจ้าหน้าที่ใช้อำนาจเหนือราษฎรต้องรับผิดชอบอาญาเมื่อปฏิบัติหน้าที่ หรือละเว้นไม่ปฏิบัติหน้าที่ เบี่ยงเบนไปจากแนวปฏิบัติที่ผู้ถืออำนาจดูแลสังคม จากการศึกษาพบว่า กฎหมายมาตราดังกล่าวมีเนื้อหาที่ค่อนข้างกว้างและ ป.ป.ช. สามารถใช้ดุลพินิจในการตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ นอกเหนือจากการคอร์รัปชันได้ ส่งผลให้ ป.ป.ช. ต้องมีการทำงานที่เกินกว่าหน้าที่และมีภาระงานที่สูง ดังนั้นการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชันจึงมีประสิทธิผลลดลง

งานวิจัยของคณพล จันทร์หอม และคณะ (2557) ที่ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายการจัดซื้อจัดจ้าง การศึกษาพบว่าการคอร์รัปชันที่จากการจัดซื้อจัดจ้างนั้น เกิดขึ้นจากกฎหมายที่ไม่สามารถควบคุมขั้นตอนของการจัดซื้อจัดจ้างได้อย่างดีพอ โดยเฉพาะรูปแบบการจัดซื้อจัดจ้างด้วยวิธีพิเศษ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สามารถใช้ดุลพินิจในการกำหนดคุณสมบัติของผู้รับจ้างได้อย่างอิสระ รวมถึงกระบวนการเปิดเผยข้อมูลที่ได้รับยกเว้นทำให้ขาดความโปร่งใส และเมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายของไทยกับกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา เกาหลี และไต้หวัน พบว่าความแตกต่างหลักสำคัญที่ทำให้กฎหมายของไทยไม่สามารถควบคุมการจัดซื้อจัดจ้างได้นั้น เกิดจากการขาดกระบวนการเปิดเผยข้อมูลให้ประชาชนสามารถเข้ามามตรวจสอบได้ และองค์กรรัฐที่มีการจัดซื้อจัดจ้างส่วนใหญ่ยังมีการบริหารงานแบบรวมศูนย์อำนาจ (Centralization) ทำให้เกิดความไม่โปร่งใส ขาดการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันภายในองค์กร และเกิดการคอร์รัปชันในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างในที่สุด นอกจากนี้ในงานวิจัยของชุมพร ปัจจุสานนท์ และคณะ (2556) ยังได้ศึกษาในประเด็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่รัฐในต่างประเทศ ซึ่งการให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่รัฐใน

ต่างประเทศมักมาพร้อมกับโครงการก่อสร้างสาธารณูปโภค การค้าอาวุธ ยาเสพติดและเครื่องมือทางการแพทย์ ระหว่างบริษัทข้ามชาติในประเทศที่พัฒนาแล้วกับรัฐบาลของประเทศที่กำลังพัฒนา การให้สินบนเป็นไปเพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐอำนวยความสะดวก หรือเอื้อผลประโยชน์บางประการให้กับบริษัทข้ามชาติ โดยจากการศึกษาพบว่าประเทศไทยยังขาดกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่รัฐในต่างประเทศ โดยเฉพาะการกำหนดฐานความผิดการให้สินบนเจ้าหน้าที่รัฐในต่างประเทศและการกำหนดความรับผิดชอบของนิติบุคคลผู้จ่ายสินบน

งานวิจัยด้านการถอดบทเรียนยังมีการถอดบทเรียนในเชิงคุณธรรมจริยธรรมด้วย (นุรมาน จินตารา และคณะ, 2555; ชนิตา จิตตรุทธะ, 2557) ซึ่งคุณธรรมจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการวางรากฐานการต่อต้านการคอร์รัปชัน โครงการวิจัยของนุรมาน จินตารา และคณะ (2555) ได้มีการถอดบทเรียนเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเยาวชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมมีเป้าหมาย คือ สร้างคนดี มีจิตสำนึกให้ไม่เกิดการคอร์รัปชัน จากการศึกษพบว่า ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเริ่มจากการสร้างหลักศรัทธา โดยยึดถือในศาสนาอิสลาม จากนั้นจึงไปสู่การปฏิบัติโดยสอดแทรกเนื้อหาคุณธรรมจริยธรรมในหลักสูตรต่าง ๆ โดยจุดแข็งของการสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่พบ คือ หลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่ครอบคลุมทุกเนื้อหาในสังคมตั้งแต่บุคคล ครอบครัว สังคมจนถึงระดับประเทศ อย่างไรก็ตามการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมไปสู่เยาวชนค่อนข้างทำได้ยาก เนื่องจากการสอดแทรกเนื้อหาคุณธรรมจริยธรรมไปในการบรรยาย มักไม่ได้รับความสนใจจากกลุ่มของเยาวชน ทำให้การสร้างรากฐานของคุณธรรมจริยธรรมยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ฉ. การถอดบทเรียนเชิงป้องกัน

งานวิจัยในด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันการคอร์รัปชัน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคืองานถอดบทเรียนจากตัวอย่างที่ดีเพื่อประยุกต์ใช้เป็นแผนปฏิบัติงาน หรือมาตรการป้องกันการคอร์รัปชัน (ศูนย์บริการวิชาการธรรมาภิบาล มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, 2554; และ สมคิด เลิศไพฑูรย์ และคณะ, 2555) อีกกลุ่มหนึ่งเป็นงานศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกระบวนการทำงานขององค์กร (สุริสุตา นิลวรรณ และมุกิตา แมนเมตตกุล, 2555; ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช และคณะ, 2555)

งานถอดบทเรียนจากตัวอย่างที่ดีเพื่อประยุกต์เป็นมาตรการป้องกันการคอร์รัปชันของศูนย์บริการวิชาการธรรมาภิบาล มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (2554) เป็นการดำเนินโครงการจังหวัดธรรมาภิบาลปลอดการทุจริต นำร่องจังหวัดลพบุรี ประจำปีงบประมาณ 2554 มีการถอดบทเรียนจากกรณีตัวอย่างที่ดีและสร้างแผนปฏิบัติที่ดีของจังหวัดลพบุรี จากนั้นมีการคัดเลือกหน่วยงานนำร่อง 3 หน่วยงานในการจัดทำโครงการตัวอย่างในการพัฒนาธรรมาภิบาล ได้แก่ สำนักงานขนส่งจังหวัดเพชรบุรี ธ.ก.ส. ลพบุรี และ อ.บ.ต. โพธิ์เก้าต้น ลพบุรี โดยเสนอโครงการตัวอย่างเพื่อสร้างโปร่งใสในการทำงาน ลดการใช้ดุลยพินิจ และพัฒนาแนวทางเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีงานถอดบทเรียนเพื่อหาวิธีการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยสมคิด เลิศไพฑูรย์ และคณะวิจัย (2555) ศึกษาปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการดำเนินงานด้านการจัดซื้อจัดจ้าง การจัดทำ

โครงสร้างพื้นฐาน การบริหารงานบุคคล และการออกใบอนุญาตขององค์กรปกครองท้องถิ่นของประเทศไทย รวมถึงการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ในต่างประเทศเกี่ยวกับมาตรการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ในองค์กรส่วนท้องถิ่น เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับประเทศไทย

สำหรับงานศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานขององค์กร ด้านการตรวจสอบทรัพย์สิน สุริ สุดา นิลวรรณ และมูทิตา แมนเมตตกุล (2555) ได้ทำการศึกษาปัญหาการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองของสำนักตรวจสอบทรัพย์สินภาคการเมือง พบว่าปัญหาในการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินเกิดจาก ผู้ยื่นฯ ยื่นเอกสารไม่ครบถ้วน ไม่แสดงยอดเงินฝาก บัญชีที่รับมาตรวจสอบ ตกค้าง ขาดระบบจัดเก็บข้อมูล ขาดเทคโนโลยีในการช่วยตรวจสอบ และเจ้าพนักงานต้องรับผิดชอบงานหลายด้าน สำหรับในด้านการศาลนั้น ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช และคณะ (2555) ได้ศึกษาบทบาทของฝ่ายตุลาการในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต กรณีศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เปรียบเทียบกับต่างประเทศ พบว่างานด้านการศาลในประเทศไทยมีประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับการพิจารณาคดีทั้งในขั้นตอนก่อนทำคำพิพากษา และหลังการทำคำพิพากษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องสิทธิการอุทธรณ์และการรื้อฟื้นขอให้มีการพิจารณาคดีใหม่ ที่กีดกันระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง รับรองให้บุคคลทุกคนที่ต้องคำพิพากษาลงโทษในคดีอาญา มีสิทธิให้คณะตุลาการระดับเหนือขึ้นไปพิจารณาทบทวนการลงโทษได้ ในขณะที่ ม. 278 แห่งรัฐธรรมนูญ บัญญัติว่าคำพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองถือเป็นที่สุด ผู้ต้องคำพิพากษาจะยื่นอุทธรณ์ได้เมื่อมีพยานหลักฐานใหม่เท่านั้น

4.2.4. ช่วงการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน ปี พ.ศ. 2558 ถึงปัจจุบัน

ในช่วงปี พ.ศ. 2558-2564 มีการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวจากทางการเมือง ทำให้ในช่วงต้นงานวิจัยส่วนมากยังคงเป็นการศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันในเชิงประเด็นที่ได้รับความสนใจจากสังคมในขณะนั้น เช่น การคอร์รัปชันเชิงนโยบายของโครงการจำนำข้าวทุกเม็ด เป็นต้น อย่างไรก็ตามการศึกษาด้านการคอร์รัปชันในช่วงนี้ มีการให้ความสำคัญกับบทบาทของประชาชนในการต่อต้านการคอร์รัปชันมากขึ้น ทำให้งานวิจัยส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างความรับรู้ของประชาชน สร้างค่านิยมการต่อต้านการคอร์รัปชัน และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยส่งเสริมหลักธรรมาภิบาลชุมชน ความร่วมมือของคนในชุมชน เพื่อพัฒนาเครื่องมือการป้องกันการคอร์รัปชันและเป็นต้นแบบในการปรับใช้ในชุมชนอื่น ๆ ให้เกิดการรับรู้ การป้องกัน และต่อต้านการคอร์รัปชันในท้องถิ่นจนไปถึงการต่อต้านคอร์รัปชันในระดับประเทศ จากการสืบค้นข้อมูลในช่วงเวลาดังกล่าว พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำนวน 50 ชิ้น จากฐานข้อมูลของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) สถาบันพระปกเกล้า และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.)

เมื่อจำแนกประเภทของงานวิจัยที่ศึกษาด้านคอร์รัปชัน พบว่า ด้านสินบนมี 9 ชิ้น ด้านงบประมาณมี 11 ชิ้น ด้านการใช้อำนาจมี 12 ชิ้น ด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบายมี 3 ชิ้น ด้านการถอดบทเรียนจากการคอร์รัปชันมี 8 ชิ้น และด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันการคอร์รัปชันมี 26 ชิ้น และประเด็นอื่น ๆ อีก 3 ชิ้น (มีการนับซ้ำในแต่ละประเภท) โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเภท ดังนี้

ก. สินบน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา งานศึกษาเรื่องสินบนของไทยมีการเปลี่ยนรูปแบบแนวทางการศึกษาพอสมควร ในด้านหนึ่ง ยังคงมีการศึกษาในประเด็นสาเหตุของการเกิดคอร์รัปชันอยู่บ้าง โดยมีการขยายขอบเขตของการศึกษาออกไปสู่หน่วยงานระดับท้องถิ่น และเชิงพื้นที่มากขึ้น (พชรดนัย วัชรธนวัฒน์ธาดา, 2562; ศิริมา ทองสว่าง และคณะ, 2562) แต่ในอีกด้านหนึ่ง การศึกษาด้านสินบนจะถูกรวมเข้าไปในการศึกษาแนวทางการต่อต้านป้องกันด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น กฎหมาย (สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย, 2560) การตรวจสอบ (ต่อภัสสร ยมราค และวัชรพงศ์ รติสุขพิมล, 2562) การออกมาตรการ (ทศพล ปิ่นแก้ว และอังคณาดี ปิ่นแก้ว, 2559) การเสริมสร้างธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชน (ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จังหวัดน่าน, 2563; อรุณี เวียงแสง และคณะ, 2563) เป็นต้น ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการต่อต้านการทุจริต ผ่านการตรวจสอบจากภาคประชาชนประกอบกับการเสริมสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในหน่วยงาน

จากงานวิจัยของต่อภัสสร ยมราค และวัชรพงศ์ รติสุขพิมล (2562) ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการตรวจสอบจากภาคประชาชน เนื่องจากภาคประชาชน หรือคนในพื้นที่ต่าง ๆ ล้วนมีส่วนได้ส่วนเสียกับการทุจริตที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และมีความเชี่ยวชาญในประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากกว่าคนภายนอก เช่น ประเด็นเรื่องของการให้สัมปทานรังนกในภาคใต้ของประเทศไทย ที่รังนกเป็นทรัพยากรที่มีความโดดเด่นกว่าทรัพยากรธรรมชาติประเภทอื่น ๆ เป็นช่องทางให้เกิดการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ เช่น การเรียกรับสินบน การตรวจสอบโดยผู้ที่ไม่ได้มีความเข้าใจและเชี่ยวชาญในกิจการเก็บรังนกในถ้ำ ทำให้การลดโอกาสของการทุจริตแทบจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ในขณะที่หากการตรวจสอบดำเนินการโดยหน่วยงานภายนอก ที่ไม่ได้รับความร่วมมือจากคนในพื้นที่และผู้เชี่ยวชาญ การตรวจสอบนั้นจะเป็นไปด้วยความยากลำบาก และมีโอกาสประสบความสำเร็จน้อยมาก ดังนั้นภาคประชาชนจึงควรก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นส่วนช่วยแก้ไขปัญหการทุจริต

นอกเหนือจากการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนแล้ว การเสริมสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นทั้งในหน่วยงานและชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันที่ต้นเหตุ ตัวอย่างงานที่ทำการศึกษาด้านธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น งานของศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จังหวัดน่าน (2563) และอรุณี เวียงแสง และคณะ (2563) ที่ชี้ให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในทุกกระบวนการของการต่อต้านการทุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านสินบนที่คนในชุมชนสามารถช่วยกันสอดส่องดูแลได้

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นแนวทางการศึกษารูปแบบใหม่เพื่อเรียนรู้ร่วมกับประชาชนในการนำประเด็นหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่และเป็นที่สนใจของประชาชนมาเป็นสิ่งเรียนรู้ ปลุกฝังให้เกิดการแก้ไขปัญหาด้วยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนผ่านการบอกเล่าประเด็นปัญหา หาคำตอบร่วมกันและลงมือปฏิบัติจริงนำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านสินบนและการทุจริตอื่น ๆ ที่มักเกิดขึ้นในทุกพื้นที่ได้ในระยะยาว

ข. งบประมาณ

สำหรับประเด็นด้านการคอร์รัปชันที่เกี่ยวกับเรื่องของงบประมาณ ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา ถือได้ว่าเป็นการศึกษาในประเด็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันที่เกี่ยวกับงบประมาณอย่างเต็มรูปแบบ โดยยึดหลักการของการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ที่จะเข้ามามีส่วนสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมผ่านการสร้างธรรมาภิบาลด้านต่าง ๆ

ภาคประชาสังคมจะมีบทบาทในการต่อต้านการทุจริต โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับงบประมาณได้ค่อนข้างมาก ยกตัวอย่างเช่น องค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย (Transparency Thailand: TT) ที่มีบทบาทในการปลุกฝังจิตสำนึก และให้ความรู้ในการต่อต้านการทุจริต องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย) (ACT) ที่มีบทบาทในการกระตุ้นสังคมให้ตื่นตัวกับปัญหาการทุจริต เน้นที่การ ปลุกฝัง เปิดโปง ป้องกัน และปราบปราม มีผลงานที่เห็นได้ชัดคือ ปฏิบัติการหมาเฝ้าบ้าน ที่เป็นอาสาสมัครคอยสอดส่องดูแลการกระทำผิดโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับโครงการภาครัฐ ถือได้ว่าเป็นการดำเนินการด้านปัญหากระบวนการจัดซื้อจัดจ้างเต็มรูปแบบ (ปิณณ์ อนันตภิบุตร และสุทธิ สุนทรานุรักษ์, 2558)

ในขณะเดียวกันนั้น บทบาทของภาคประชาชนก็มีส่วนในการช่วยแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในประเด็นของงบประมาณได้เช่นเดียวกัน การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยภาคประชาชนจากงานวิจัยของศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จังหวัดน่าน (2563) และอรุณี เวียงแสง และคณะ (2563) ชี้ให้เห็นถึงแนวทางการเสริมสร้างพลังการตรวจสอบและติดตามการดำเนินงานโครงการของรัฐ โดยมีประชาชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่มีส่วนช่วยในการสอดส่องดูแล ทั้งนี้ นอกเหนือจากการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมและภาคประชาชนแล้ว การใช้เทคโนโลยีและข้อมูลในเรื่องของการจัดซื้อจัดจ้างที่ถูกเก็บในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ก็ช่วยทำให้การคอร์รัปชันลดลงด้วย

เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2562) ได้นำข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐมาทำการวิเคราะห์ เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ในการป้องกันทุจริตคอร์รัปชันในการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ งานวิจัยชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างนักการเมืองกับบริษัทรับเหมา พร้อมกันนั้นได้นำเสนอแนวทางการป้องกันปัญหาการทุจริตที่เน้นแนวทางปฏิบัติที่ดี โดยนำแบบอย่างมาจากต่างประเทศ ที่ยึดแนวทางของ OECD อันเป็นหลักการสำหรับป้องกันการทุจริตทั้งทางตรงและทางอ้อมในหน่วยงานของรัฐ และเสริมสร้างให้เกิดธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบต่อสังคม

ค. การใช้อำนาจ

งานศึกษาในช่วงนี้ยังคงให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจของรัฐในเชิงอุปถัมภ์หรือผลประโยชน์ทับซ้อน ทั้งในแง่ของการใช้อำนาจในการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ หรือแต่งตั้งให้มีบทบาทในการดำเนินกิจการของภาครัฐ (ต่อภัสสร ยมนา, 2562; พชรดนัย วัชรธนพัฒนธาดา, 2562; อรุณี เวียงแสง, 2563; และศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน, 2563) รวมถึงการเอื้อผลประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมือง (ปิณณ์ อนันตภิบุตร และสุทธิ สุนทรานุรักษ์, 2558; คณพล จันทน์หอม และคณะ 2560; ต่อภัสสร ยมนา, 2562; พชรดนัย วัชรธนพัฒนธาดา, 2562; เดือนเด่น นิคมบริรักษ์, 2562) แต่ในงานศึกษาส่วนใหญ่นั้นให้ข้อเสนอแนะไปในเชิงการสร้างความรู้ของภาคประชาชน และการให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน งานวิจัยของต่อภัสสร ยมนา (2562) ได้มีการศึกษาการรูปแบบการคอร์รัปชันจากการให้สัมปทานรังนกในภาคใต้ โดยพบว่าในการให้สัมปทานรังนกนั้น มีช่องโหว่สำคัญที่อาจก่อให้เกิดการทุจริตได้ โดยเฉพาะอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการผู้ให้สัมปทานที่มีอยู่อย่างเบ็ดเสร็จและมีการแต่งตั้งบุคคลภายในคณะกรรมการมาเป็นผู้ตรวจสอบการดำเนินงานต่าง ๆ ซึ่งปราศจากความโปร่งใสและอาจก่อให้เกิดการเอื้อผลประโยชน์ให้กับผู้รับสัมปทานและการตรวจสอบอาจเกิดความหละหลวมได้ ดังนั้น การแต่งตั้งบุคคลภายนอกเป็นผู้ตรวจสอบข้อมูลการดำเนินงานของคณะกรรมการเพื่อกำอำนาจระหว่างกัน จึงเป็นสิ่งสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคประชาชนเพื่อเป็นการลดการคอร์รัปชันได้อย่างเห็นผลชัดเจนยิ่งขึ้น

งานวิจัยของศิริพันธ์ วัฒนศิริธรรม และคณะ (2561) และงานวิจัยของพชรดนัย วัชรธนพัฒนธาดา (2562) ได้ศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากการสำรวจของบุคลากรภายในองค์กร พบว่าการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจยังอยู่ในรูปแบบของการคอร์รัปชันในการบริหารงานบุคคลในเชิงอุปถัมภ์ คือ มีการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ หรือเลื่อนตำแหน่งให้กับผู้ที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ หรือ เพื่อนร่วมงานกับผู้มีอำนาจ ทั้งที่มีคุณสมบัติไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง ยิ่งไปกว่านั้นการดำเนินการดังกล่าวยังขาดความโปร่งใสไม่สามารถตรวจสอบข้อมูลได้และมีเพียงบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรเท่านั้นรับรู้ถึงปัญหาแต่มีความเกรงกลัวในอิทธิพลของผู้มีอำนาจต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อตำแหน่งหน้าที่การทำงานได้

อย่างไรก็ตามจากงานวิจัยของอรุณี เวียงแสง (2563) และศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน (2563) ที่มีการศึกษาการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันจากการมีส่วนร่วมของประชาชนยังพบว่าการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการคอร์รัปชันจากการอุปถัมภ์เรื่องตำแหน่งหน้าที่ภายในองค์กร ยังเป็นที่รับรู้ของประชาชนในระดับค่อนข้างต่ำกว่าการคอร์รัปชันที่เห็นได้ในเชิงประจักษ์ เช่น การให้สินบน ดังนั้นการสร้างความรู้ของประชาชนและกระตุ้นให้เกิดการตรวจสอบการดำเนินการที่มีขอบข่ายกฎหมาย จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันเหล่านี้ได้

ง. นโยบาย

สำหรับประเด็นด้านการคอร์รัปชันที่เกี่ยวกับเรื่องของการกำหนดนโยบาย ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2558 ก็ยังคงมีการศึกษาและหาหนทางในการแก้ไขการทุจริตเชิงนโยบายอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากเป็นเรื่องที่ยังคงอยู่ในความสนใจของสังคม การศึกษาในช่วงเวลานี้เน้นไปที่การป้องกันและแก้ไขข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยการปรับปรุงกฎหมาย การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม การหาแนวทางการป้องกัน รวมไปถึงจนถึงการออกมาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันปัญหาด้านการทุจริตเชิงนโยบาย มีการนำแนวทางการออกกฎหมาย หรือกรณีศึกษาของต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จมาใช้ในการออกแบบ

การทุจริตเชิงนโยบายอาจถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าการทุจริตอย่างเป็นระบบ (Systemic Corruption) ที่มีข้อจำกัดหลายประการ เช่น ระบบการควบคุมตรวจสอบที่ไม่สามารถสกัดกั้นได้ตั้งแต่การวางนโยบายเพราะไม่มีกลไกทางกฎหมายที่เปิดช่องไว้ อีกทั้งนโยบายที่ออกมานั้นมาจากบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายรัฐบาลที่ครองเสียงข้างมาก ทำให้กระบวนการทางการเมืองโดยรัฐสภาไม่มีผล ดังนั้นจึงต้องวางกฎเกณฑ์การดำเนินงานโครงการตามนโยบายของรัฐ โดยการตราเป็นพระราชบัญญัติ ที่นำข้อเสนอหลักการสมคบกระทำความผิดมาปรับใช้ เพื่อป้องกันการทุจริตเชิงนโยบายและนำไปสู่การดำเนินคดีกับผู้เกี่ยวข้องได้ทั้งหมดโดยเฉพาะฝ่ายการเมือง (อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2559)

อย่างไรก็ดีแนวทางการปรับใช้กฎหมายเพื่อการแก้ไขปัญหการทุจริตเชิงนโยบาย อาจไม่ใช่วิธีเดียวที่สามารถแก้ไขได้ การใช้หลักการมีส่วนร่วมจากประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นแนวทางที่สามารถนำมาปรับใช้ในการป้องกันปัญหการทุจริตในด้านนโยบายได้เช่นเดียวกัน จากงานศึกษาของพสนัน นิรมิตรไชยนนท์ และคณะ (2561) ที่ได้ศึกษาการทุจริตเชิงนโยบายโดยเน้นนโยบายที่เป็นประชานิยม งานศึกษาดังกล่าวมีข้อเสนอที่สำคัญในการป้องกันปัญหการทุจริต โดยเห็นว่าการจัดทำนโยบายต่าง ๆ ควรมีกระบวนการการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกมิติ และการสร้างภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคมในแต่ละพื้นที่ในการให้ความรู้กับประชาชน สร้างภาคีเครือข่ายที่มุ่งเน้นการตรวจสอบ และจะกลายเป็นภาคีเครือข่ายการปราบปรามการทุจริตได้ในที่สุด

จ. การถอดบทเรียนคอร์รัปชัน

งานวิจัยในด้านการถอดบทเรียนการคอร์รัปชันในช่วงนี้ยังคงเป็นการถอดบทเรียนจากสถานการณ์คอร์รัปชันที่เกิดขึ้นจริง เช่น การคอร์รัปชันในกลุ่มธุรกิจในประเทศเกาหลีใต้ การคอร์รัปชันในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง และการคอร์รัปชันในระดับชุมชน เป็นต้น และข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัยส่วนใหญ่จะนำไปสู่การพัฒนากลไกการป้องกันและต่อต้านการคอร์รัปชันที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของภาคประชาชน การสร้างหลักธรรมาภิบาล และการสร้างความโปร่งใส ไม่จำกัดอยู่เพียงแค่องค์กรที่มีหน้าที่ในการป้องกันและต่อต้านการคอร์รัปชัน (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และธิปไตย แสละวงศ์, 2559)

ชนิษฐา ฮงประยูร และคณะ, 2560; พสนัน นิมิตไชยนนท์ และคณะ, 2560; เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2562; อรุณี เวียงแสง, 2563; ธาติพย์ ศรีสุวรรณเกศ, 2564) เท่านั้น

งานวิจัยของชนิษฐา ฮงประยูร และคณะ (2560) ได้ทำการศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันของกรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการป้องกันการคอร์รัปชันในประเทศไทย พบว่ารูปแบบการคอร์รัปชันในประเทศเกาหลีส่วนใหญ่เป็นรูปแบบของการให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่รัฐ โดยกลุ่มธุรกิจแชโบล¹⁵ ที่บริจาคเงินเข้ากองทุนที่รัฐกำหนด ซึ่งแนวทางการแก้ไขปัญหาสินบนที่เกิดขึ้น คือ การสร้างการคานอำนาจภายในภาครัฐ เพื่อให้เกิดการตรวจสอบระหว่างกัน โดยเฉพาะการกำหนดให้มีนายกเทศมนตรีที่มาจาก การเลือกตั้ง ซึ่งก่อนปี พ.ศ. 2538 นายกเทศมนตรีนั้นมาจากการแต่งตั้ง ทำให้เกิดการแทรกแซงทางการเมืองและ เป็นช่องทางในการหาผลประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนี้เกาหลีใต้ยังมีการสร้างมาตรการการปราบปรามการทุจริต โดยให้ประชาชนสามารถแจ้งเบาะแสการกระทำการคอร์รัปชันได้ อีกทั้งยังยกระดับความโปร่งใสโดยให้ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐได้อีกด้วย แนวทางการป้องกันการคอร์รัปชันของ เกาหลีใต้ที่สามารถนำมาปรับใช้กับประเทศไทยได้ คือ การสร้างความเป็นอิสระทางการเมืองอย่างแท้จริงขององค์กรที่มีหน้าที่ป้องกันและปราบปรามการทุจริต รวมถึงการพัฒนากระบวนการตรวจสอบโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแจ้งเบาะแสการทุจริต หรือสร้างความโปร่งใสโดยให้ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานของภาครัฐได้

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาที่ดำเนินการถอดบทเรียนจากแนวทางการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน งานวิจัยของอรุณี เวียงแสง (2563) พบว่า ประชาชนในพื้นที่ที่ศึกษา (อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน) มีการรับรู้และเข้าใจถึงการคอร์รัปชันภายในพื้นที่ของตน ซึ่งเห็นได้จากการรับรู้ปัญหาการคอร์รัปชันในโครงการภาครัฐที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์สาธารณะ และการคอร์รัปชันในเรื่องการติดสินบนระหว่างกลุ่ม นักการเมืองท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่รัฐ อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาถึงประเด็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชัน กลับพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่สนใจที่จะป้องกันการคอร์รัปชันอันเนื่องจากมีหน่วยงานที่รับผิดชอบในส่วนนี้อยู่แล้ว ประกอบกับความเกรงกลัวต่ออิทธิพลของผู้มีอำนาจที่อาจส่งผลต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้นในงานชิ้นนี้จึงมีการสร้างเครื่องมือทดลองการมีส่วนร่วมภายในชุมชนโดยทดลองการกระจายข้อมูลข่าวสารและมีการทำประชาพิจารณ์ในโครงการต่าง ๆ ที่คนในชุมชนได้รับผลกระทบเพื่อให้เกิดการรับรู้ของคนภายในชุมชนและร่วมกันติดตามการดำเนินโครงการให้เป็นไปอย่างโปร่งใส อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมหลักธรรมาภิบาลชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนให้คนในพื้นที่เห็นถึงความสำคัญของหลักธรรมาภิบาลซึ่งเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ใช้ในการป้องกันการคอร์รัปชันที่ยั่งยืนได้

¹⁵ กลุ่มบริษัทขนาดใหญ่ที่ทรงอิทธิพลทางการค้าและการลงทุนในประเทศไทย

จ. การถอดบทเรียนเชิงป้องกัน

งานวิจัยด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันคอร์รัปชัน ในระยะนี้มีจำนวนมากและหลากหลาย แบ่งออกได้เป็น 6 กลุ่ม คือ งานประเมินบทบาทขององค์กรและภาคประชาสังคมในการต่อต้านทุจริต (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์, 2558; บุญวรา สุมะโน เจนพิ้งพร, 2558; ปิณณ์ อนันนภิบุตร; สุทธิสุนทรานุรักษ์; 2558) งานด้านประเมินผลลัพธ์จากการจัดกิจกรรมป้องกันการทุจริตของ ป.ป.ช. (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาองค์กรภาครัฐ, 2559 และสุริย นวงศ์สุจริต และพรสวรรค์ ประเทสยัง, 2561) งานด้านกฎหมายและนิติเศรษฐศาสตร์ (อุดม รัฐอมฤต, 2559; ปกป้อง ศรีสนิท และคณะ, 2560; เมธี ครองแก้ว, 2560; ธาณี ชัยวัฒน์, 2563) งานด้านระบบตรวจสอบและป้องกันการทุจริต (พัชรพรรณ นุชประยูร และคณะ, 2559; พิชรี มินสุข และคณะ, 2561; คณพล จันทน์หอม และคณะ, 2560) งานด้านการแจ้งเบาะแส (ศุภศิษฐ์ ทวีแจ่มทรัพย์ และคณะ, 2560; วิชญพงษ์ โพธิพิรุฬห์, 2561; วิชญพงษ์ โพธิพิรุฬห์ และอังศุธร ศรีสุทธิสอาด, 2563) และงานพัฒนากลไกทางสังคม (เสาวณีย์ ทิพอุต และคณะ, 2561; อธิวิรัตน์ พิมลศรี และคณะ, 2563; สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2559; สมชาย ธรรมสุทธิวัฒน์ และคณะ, 2561; ต่อภัสสร ยมภาค, 2563; ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2561; ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2563; อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ, 2563; ปรีชา อุยตระกูล และคณะ 2561 และศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน, 2563)

งานประเมินบทบาทขององค์กรและภาคประชาสังคมในการต่อต้านทุจริต เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ (2558) ทำการประเมินโครงสร้างองค์กรและผลการดำเนินงานขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญว่าด้วยการต่อต้านคอร์รัปชัน ประกอบไปด้วย ป.ป.ช. คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน และผู้ตรวจการแผ่นดิน พบว่า ทั้ง 3 องค์กรประสบปัญหาในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งการมีงบประมาณไม่เพียงพอ และการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะไม่ครบถ้วนและไม่ทันการณ์ ด้านภาคประชาสังคม บุญวรา สุมะโน เจนพิ้งพร (2558) ศึกษาองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ (NGOs) ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทย พบว่า สามารถแบ่งองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ (NGOs) ได้เป็น 2 กลุ่มตามบทบาทองค์กร คือ องค์กรที่เน้นป้องกันการทุจริต และองค์กรที่เน้นตรวจสอบการทุจริต โดยเกือบทุกองค์กรอาศัยการสร้างเครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญ ในขณะที่ปิณณ์ อนันนภิบุตร และสุทธิ สุนทรานุรักษ์ (2558) ศึกษาบทบาทขององค์กรภาคประชาชน (CSO) ในการต่อต้านการทุจริตในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ พบว่า องค์กรภาคประชาชนยังขาดปัจจัยเชิงสถาบัน (ความร่วมมือกับภาครัฐ) และปัจจัยด้านเงินทุน ในการพัฒนาองค์กรไปเป็นผู้สังเกตการณ์และติดตามโครงการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ ดังนั้นหน่วยงานรัฐที่ทำหน้าที่ต่อต้านการทุจริตจึงควรเพิ่มกิจกรรมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบโครงการของรัฐ ส่วนในด้านเงินทุนนั้น รัฐอาจสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนช่วยสนับสนุนเงินทุนผ่านนโยบายภาษี ในขณะที่เดียวกันองค์กรภาคประชาชนที่ได้รับเงินบริจาคควรรายงานสถานะทางการเงินในเว็บไซต์เพื่อความโปร่งใส

ด้านประเมินผลลัพธ์จากการจัดกิจกรรมป้องกันการทุจริตของ ป.ป.ช. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาองค์กรภาครัฐ (2559) ได้ทำการสำรวจความตระหนักในผลกระทบของการทุจริต และการมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของผู้เข้าร่วมกิจกรรม/โครงการด้านการป้องกันการทุจริตของ ป.ป.ช. ประจำปีงบประมาณ 2559 พบว่า กลุ่มตัวอย่างประเมินว่าสถานการณ์การทุจริตและประพฤติมิชอบเป็นปัญหา ซึ่งทุกภาคส่วนควรพยายามคิดหาวิธีการในการป้องกัน หรือแก้ไขปัญหา และมีความกระตือรือร้นในการเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหา สำหรับกิจกรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น สุรียน วงศ์สุจริต และพรสวรรค์ ประเทส (2561) ศึกษาถึงสาเหตุ การดำเนินงานและผลของการเข้าร่วมกิจกรรม “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดีเด่น ด้านการป้องกันการทุจริต” ของสำนักงาน ป.ป.ช. การศึกษาพบว่าสาเหตุที่ส่งผลต่อการเข้าร่วม หรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ ความต้องการ/นโยบายของผู้บริหารท้องถิ่น แรงจูงใจและรางวัล และความกลัวการถูกตรวจสอบ ในส่วนของการดำเนินงานขององค์กรทั้งที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วมกิจกรรมมีความคล้ายคลึงกัน เนื่องจากการปฏิบัติงานตามที่กฎหมายกำหนด แต่องค์กรที่เข้าร่วมกิจกรรมจะมีความโดดเด่นด้านการสร้างจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมในการป้องกันการทุจริต

สำหรับงานด้านกฎหมายและนิติเศรษฐศาสตร์ ในด้านการพัฒนากฎหมาย อุดม รัฐอมฤต (2559) ศึกษามาตรการในทางกฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายในประเทศไทย พบว่าประเทศไทยมีการทุจริตเชิงนโยบายเกิดขึ้น แต่มีข้อจำกัดในระบบควบคุมตรวจสอบ เนื่องจากมีช่องโหว่ทางกฎหมาย จึงจำเป็นต้องมีการตราพระราชบัญญัติไว้กำกับดูแล ในขณะที่ ปกป้อง ศรีสนิท และคณะ (2560) ศึกษาการพัฒนากฎหมายป้องกันและปราบปรามการทุจริต พบว่า กฎหมายมาตรา 221, 244 และ 245 น่าจะเป็นกฎหมายที่ช่วยให้องค์กรอิสระมีบทบาทในการร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาการทุจริตมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจะอยู่ในลักษณะของการตรวจสอบ ปราบปราม แก้ไขการกระทำที่เกิดขึ้นแล้วมากกว่าจะเป็นความร่วมมือในเชิงการป้องกัน

งานด้านนิติเศรษฐศาสตร์ของเมธี ครองแก้ว (2560) ที่ได้ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐศาสตร์กับกฎหมายในการต่อต้านการทุจริตในประเทศไทย ผลการศึกษาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ พฤติกรรมการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐ ขึ้นอยู่กับต้นทุนและผลประโยชน์ของการทุจริตโดยใช้ตำแหน่งหน้าที่ การทุจริตจะลดลงและหมดลงไปหากผลประโยชน์ ณ จุดสุดท้ายของการทุจริตมีค่าเท่ากับศูนย์ อย่างไรก็ตาม ชัยวัฒน์ (2563) ที่ทำการศึกษาลาดแข่งขันของการคอร์รัปชันในสังคมไทย พบว่า คอร์รัปชันในสังคมไทยมีการปรับตัวตลอดเวลา ทั้งรูปแบบ กิจกรรม นิยามและหลักคิด เมื่อนำกรอบเศรษฐศาสตร์มาวิเคราะห์ พบว่า คอร์รัปชันเป็นธุรกิจที่ให้บริการการเป็นตัวกลางในการติดต่อประสานงานกับภาครัฐ ซึ่งเป็นรูปแบบเป็นธุรกิจเครือข่ายที่มีขนาดใหญ่และให้ผลตอบแทนสูง ในขณะที่การศึกษาโดยการทดลองทางเศรษฐศาสตร์ชี้ให้เห็นว่าการบังคับใช้กฎหมายที่มีมาตรฐานเดียวกันทั้งหมด เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในแนวราบ จะเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความเต็มใจในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน มากกว่าการเริ่มต้นแก้ปัญหาจากความเหลื่อมล้ำในแนวตั้ง

งานวิจัยเกี่ยวกับระบบตรวจสอบและป้องกันการทุจริต งานส่วนแรกเกี่ยวกับการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน โดยพัชรพรรณ นุชประยูร และคณะ (2559) ทำการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบและวิธีการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของระบบตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน โดยการเปรียบเทียบวิธีการของไทยกับต่างประเทศ พบว่า ไทยควรแก้ไขวิธีการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินทั้งในมิติของระบบตรวจสอบ กฎหมาย การกำหนดผู้มีหน้าที่ยื่นและผู้รับยื่น วิธีการเปิดเผยบัญชี และการนำระบบสารสนเทศมาใช้ ในอีกด้านหนึ่ง พัชร มินสุข และคณะ (2561) ศึกษาการเปิดเผยบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อสาธารณะของเจ้าหน้าที่รัฐ พบว่า ตำแหน่งของเจ้าหน้าที่รัฐที่ต้องเปิดเผยทรัพย์สินต่อสาธารณะที่กำหนดไว้ยังไม่เพียงพอที่จะสร้างความโปร่งใสในการใช้อำนาจรัฐ จึงทำการศึกษาหลักเกณฑ์การเปิดเผยทรัพย์สินของต่างประเทศ และเสนอให้มีการปรับหลักเกณฑ์การเปิดเผยทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่รัฐใหม่ทั้งในด้านตำแหน่ง กระบวนการ แพลตฟอร์ม ระบบเครือข่ายและบทบาทของ ป.ป.ช.

งานอีกส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยคนพล จันทน์หอม และคณะ (2560) ศึกษาดุลยพินิจและการตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจของฝ่ายปกครองไทย และกฎหมายที่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐในการออกใบอนุญาต พบว่าสาเหตุที่ยังมีการแสวงหาประโยชน์จากการออกใบอนุญาตของเจ้าหน้าที่รัฐ คือ การไม่มีหน่วยงานอิสระเข้ามาตรวจสอบกฎหมายว่าด้วยการอนุญาต การที่กฎหมายให้อำนาจเจ้าหน้าที่ไว้โดยกว้างขวาง การที่ศาลปกครองไม่ตรวจสอบการใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยการอนุญาตเท่าที่ควร และการที่กฎหมายลงโทษไม่ครอบคลุมทุกกรณี ผู้ศึกษาจึงเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย โดยกำหนดกรอบการใช้ดุลยพินิจในการอนุญาตให้ชัดเจน รวมถึงแก้ไขกฎหมายที่มีโทษทางอาญา ให้ผู้ให้สินบนทุกกรณีต้องรับผิดทางอาญา

สำหรับงานที่เกี่ยวกับการแจ้งเบาะแส งานกลุ่มแรกเกี่ยวข้องกับการประเมินประสิทธิภาพของกฎหมาย ระบบ และผู้แจ้งเบาะแส โดยศุภศิษฐ์ ทวีแจ่มทรัพย์ และคณะ (2560) ทำการประเมินประสิทธิภาพของผู้แจ้งเบาะแสในประเทศไทย พบว่า กฎหมายและแนวปฏิบัติของประเทศไทยสามารถตอบโจทย์มาตรการเกี่ยวกับการแจ้งเบาะแสดตามหลักนิติศาสตร์และสากล แต่ในความเป็นจริงยังปรากฏปัญหาเกี่ยวกับการแจ้งเบาะแสในบางหน่วยงาน ในประเด็นเรื่องการคุ้มครองและความเสี่ยงของผู้แจ้งเบาะแส อย่างไรก็ตาม วิษณุพงษ์ โพธิพิรุฬห์ (2561) ศึกษาแนวปฏิบัติเกี่ยวกับระบบการแจ้งเบาะแสดการทุจริตของประเทศที่ประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาการทุจริต และนำมาเปรียบเทียบกับแนวปฏิบัติของประเทศไทย รวมถึงส่งเสริมความร่วมมือในระดับพื้นที่ภาคใต้เพื่อป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐ พบว่าไทยยังไม่มีกฎหมายคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสไว้เป็นการเฉพาะ กฎหมายไทยยังมีลักษณะแยกส่วนตามหน่วยงานที่รับผิดชอบ ผู้ศึกษาจึงเสนอแนะให้ในเบื้องต้นควรแก้ไขกฎหมายบางฉบับให้สะท้อนเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการปกป้องผู้แจ้งเบาะแส

งานเกี่ยวกับการแจ้งเบาะแสอีกกลุ่มหนึ่ง สนใจเกี่ยวกับการสำรวจความเห็นของบุคคล โดย วิษณุ พงษ์ โพธิพิรุฬห์ และอังศุธร ศรีสุทธิสอาด (2563) ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่รัฐต่อการแจ้งเบาะแสการทุจริต โดยพบว่าเจ้าหน้าที่รัฐจำนวนน้อยมากที่ออกมาแจ้งเบาะแสการทุจริต โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าแจ้งเบาะแส คือ ความรุนแรงของการทุจริต บรรทัดฐานของสังคม แนวนโยบายของหน่วยงาน การได้รับความคุ้มครอง และโอกาสในการถูกกลั่นแกล้ง นอกจากนี้ วิษณุ พงษ์ โพธิพิรุฬห์ (2561) ยังศึกษาอิทธิพลของจริยธรรมองค์กร (Organizational Integrity) ที่มีต่อความคิดของบุคคลที่จะออกมาแจ้งเบาะแส ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยใช้คะแนนประเมินระดับคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (ITA) เพื่อสะท้อนระดับจริยธรรมองค์กร และสำรวจความเห็นพนักงานส่วนตำบล จากอบต. จำนวน 40 แห่ง ผลการศึกษา พบว่าอิทธิพลของคะแนน ITA และบรรยากาศทางจริยธรรม (Ethical Climate) ของ อบต. ส่งผลทางบวกต่อความคิดของบุคคลที่จะออกมาแจ้งเบาะแส ทั้งภายในและภายนอกองค์กร

งานพัฒนากลไกทางสังคม สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลไกเชิงวัฒนธรรม กลไกทางสังคมเชิงมาตรการสังคม กลไกทางสังคมแบบบูรณาการศาสตร์ และกลไกทางสังคมเชิงพื้นที่ งานศึกษาด้านกลไกเชิงวัฒนธรรม เสาวณีย์ ทิพอุต และคณะ (2561) ศึกษาพฤติกรรมของข้าราชการในการปฏิบัติงานตามข้อบังคับว่าด้วยจรรยาข้าราชการ ของกระทรวงมหาดไทย พบว่า ข้าราชการปฏิบัติตามข้อบังคับว่าด้วยจรรยาบรรณข้าราชการสม่ำเสมอ ส่วนของการไม่ปฏิบัติตามหรือปฏิบัติตามไม่ครบถ้วนเกิดจากหลายปัจจัย เช่น การไม่ให้ความสำคัญ ไม่เข้าใจแนวปฏิบัติ ผู้บังคับบัญชาไม่เป็นแบบอย่างที่ดี การบริหารงานแบบระบบอุปถัมภ์ ฯลฯ ขณะที่ ธิฏฐิรัตน์ พิมลศรี และคณะ (2563) ศึกษาและสังเคราะห์รูปแบบ กลไกและแนวทางการปลูกฝังเจตคติ และวัฒนธรรมสุจริต เพื่อการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พบว่า แนวทางการปลูกฝังวัฒนธรรมสุจริตต้องเริ่มจากการให้ครอบครัวเป็นตัวอย่างที่ดี องค์กรทางการศึกษา ศาสนา เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนทางการประพฤติที่ดี องค์กรชุมชน ธุรกิจ การเมือง มีบุคคลต้นแบบ หรือแผนการด้านการประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ฯลฯ

ด้านกลไกทางสังคมเชิงมาตรการสังคม สังคีต พิริยะรังสรรค์ (2559) ศึกษากลไกการลงโทษทางสังคมและความเป็นไปได้ที่จะนำมาใช้สนับสนุนการดำเนินงานของ ป.ป.ช. พบว่า ไทยเป็นประเทศที่มีปทัสถานในการต่อต้านการทุจริตที่อ่อนแอ อย่างไรก็ตาม ชุมชน ภาคประชาสังคม และกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในไทย มีแนวโน้มเข้มแข็งขึ้น และคนไทยตระหนักถึงปัญหาการทุจริตมากขึ้น ป.ป.ช. จึงควรส่งเสริมการสร้างคามเข้มแข็งของปทัสถานของสังคม เพื่อให้มาตรการลงโทษทางสังคมต่อผู้ทุจริตเข้มแข็งมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาประชาธิปไตยยังเป็นกลไกที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งในสังคม สอดคล้องกับข้อเสนอแนะที่ได้จากงานศึกษาของสมชาย ธรรมสุทธิวัฒน์ และคณะ (2561) ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาความร่วมมือและยกระดับการป้องกันการทุจริตในประเทศไทย โดยอาศัยประสบการณ์ประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้เป็นตัวอย่าง มีข้อเสนอว่า จากประสบการณ์ของเกาหลีและญี่ปุ่น แนวทางและกลไกการป้องกันการทุจริตของไทยควรใช้วิธีการสร้างประชาธิปไตยแบบเข้มข้น โดยเน้นไปที่

การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน การบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ลดการผูกขาดทางการค้า และใช้ดุลยพินิจให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

สำหรับกลไกทางสังคมแบบบูรณาการศาสตร์ ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ได้ดำเนินโครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน งานศึกษาชิ้นดังกล่าวได้ทำการศึกษาการคอร์รัปชันในหลายประเด็น เช่น ความรู้ความเข้าใจเรื่องการคอร์รัปชันของคนไทย ค่านิยมของคนไทย ประสพการณ์การจ่ายสินบนของคนไทย ความสัมพันธ์ของระบบการสอบในโรงเรียนกับความเป็นธรรมในสังคม การวิเคราะห์บัญชีทรัพย์สินหนี้สินของนักการเมือง เครือข่ายความสัมพันธ์ของนักการเมือง การวิเคราะห์เนื้อหาข่าวและการสร้างธรรมาภิบาลเชิงพื้นที่ สืบเนื่องจากงานวิจัยนี้ ต่อมาได้มีการดำเนินโครงการในระดับเครือข่ายนักวิจัย โดยต่ออักษร ยมนา (2563) ดำเนินโครงการประสานงานวิจัยและส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ซึ่งมีการประสานองค์ความรู้งานวิจัยทั้งหมด 11 โครงการสู่สังคมเพื่อเป้าหมายในการสร้างสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน โดยมีการทำงานประสานและสอดคล้องกับโครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2 (ธาณี ชัยวัฒน์, 2563) ที่ทำการศึกษาวิจัยเพื่อนำเสนอแนวทางการเปิดเผยข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ พัฒนากลไกต้นแบบ สร้างมาตรการและแนวทางขยายผลระบบบริหารจัดการที่ดี หรือธรรมาภิบาลในหน่วยงานในระดับพื้นที่ และสร้างความตระหนักรู้และความรู้แก่ประชาชน โดยงานวิจัยชิ้นนี้ได้มีการนำเสนอแนวทาง นโยบายหรือมาตรการที่เป็นรูปธรรม ผ่านการทดลองและทดสอบจริงด้วยกระบวนการทางวิจัยที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายต่อต้านคอร์รัปชันในพื้นที่โครงการ อันนำไปสู่การลดต้นทุนการทำงานขององค์กรรัฐ เสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน กระตุ้นให้ประชาชนตระหนักเรื่องคอร์รัปชันมากขึ้น ส่งผลให้การร้องเรียนและการให้เบาะแสคอร์รัปชันมีประสิทธิภาพมากขึ้น นักเรียนในบางโรงเรียนได้เรียนรู้ในเรื่องการตรวจสอบและพัฒนาโรงเรียนของตนเอง ภาคประชาสังคมมีการตรวจสอบคอร์รัปชันที่เข้มแข็งขึ้น จากระบบการจัดการเครือข่ายที่มีแนวปฏิบัติที่ชัดเจน และประชาชนจำนวนหนึ่งได้เข้าถึงการเปิดเผยและประเมินผลข้อมูลภาครัฐในเบื้องต้น

สำหรับงานวิจัยด้านกลไกทางสังคมเชิงพื้นที่นั้น ในพื้นที่ชุมชนเมือง อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ (2563) ดำเนินการวิจัยและจัดกระบวนการติดตั้งระบบและกลไกในการป้องกันและแก้ปัญหาการคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในชุมชนบางบัว เขตบางเขน ชุมชนหลังแฟลตร่วมพัฒนา เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร พบว่า กลไกป้องกันการคอร์รัปชันสามารถสร้างขึ้นได้ โดยผ่านการสร้างกติกาชุมชน เช่น การทำบัญชีการเงินชุมชน การสร้างระบบเปิดเผยข้อมูลข่าวสารในชุมชน และการสร้างภาคีเครือข่ายภายนอก ในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท ปรีชา อุตระกุล และคณะ (2561) ทำการศึกษาเพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่น พัฒนาบุคคล องค์กรต้นแบบ ระบบและกลไกในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน ในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า สถานการณ์การทุจริตในจังหวัดนครราชสีมาหลายรูปแบบและยังไม่ลดลง แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาและภาคประชาสังคมที่เข้าร่วมโครงการ มีความตระหนักและมีศักยภาพในการร่วมมือกันพัฒนากลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาล และการป้องกันการทุจริตใน

จังหวัดนครราชสีมาค่อนข้างมาก ในพื้นที่ชนบท ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน (2563) ทำการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่น และกลไกการเฝ้าระวัง ติดตามการคอร์รัปชันโดยชุมชนมีส่วนร่วม ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยโครงการสามารถ ค้นพบสถานการณ์เชิงลึก ทั้งด้านปัญหา สาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการคอร์รัปชันได้ รวมถึงสามารถ สร้างความรู้ ความเข้าใจต่อปัญหาการคอร์รัปชัน และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ใน การเสริมสร้างธรรมาภิบาลและต่อต้านทุจริตคอร์รัปชันในระดับพื้นที่ได้

ข. งานอื่น ๆ

นอกจากงานวิจัยที่จัดแบ่งตามกลุ่มข้างต้นแล้ว ยังมีงานวิจัยอีกจำนวนหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะจึง จัดกลุ่มไว้ในกลุ่มอื่น ๆ (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2560; บุญวรา สุมะโน เจนพิงพร และคณะ, 2560; ญัฐวุฒิ สมบูรณ์ยิ่ง และคณะ, 2560) งานชิ้นแรกเป็นการประมวลองค์ความรู้จากงานวิจัย โดย เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2560) ทำการประมวลองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างธรรมาภิบาลและ การลดคอร์รัปชัน จากงานวิจัยที่รับทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สามารถ ประมวลและจัดหมวดองค์ความรู้ของงานวิจัยได้ 3 หมวด คือ การผูกขาด การใช้อำนาจแห่งดุลยพินิจ และการตรวจสอบรัฐ นอกจากนี้ยังมีงานสร้างองค์ความรู้จากการสำรวจเจ้าหน้าที่รัฐ โดยญัฐวุฒิ สมบูรณ์ ยิ่ง และคณะ (2560) ทำการสำรวจการรับรู้และความเข้าใจด้านการขัดกันแห่งผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่ รัฐในองค์การบริหารส่วนจังหวัด พบว่า ในภาพรวมเจ้าหน้าที่รัฐในองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีระดับ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการขัดกันแห่งผลประโยชน์ในระดับปานกลาง ในขณะที่ บุญวรา สุมะโน เจนพิง พร และคณะ (2560) สนใจทำความเข้าใจกระบวนการตัดสินใจที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมทุจริต โดยการทํา วิจัยเชิงทดลองเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมทุจริตของมนุษย์ โดยศึกษากรณีการตรวจสอบติดตาม (Monitoring) และความโปร่งใส (Transparency) โดยมีผู้ร่วม ทดลองเป็นนักศึกษาจำนวน 425 คน ผลการทดลองพบว่า ความโปร่งใสมีผลต่อการตัดสินใจที่จะไม่ทุจริต ในขณะที่พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างตอบสนองไม่แตกต่างกันระหว่างการตรวจสอบติดตามระดับสูงกับ ตรวจสอบติดตามระดับต่ำ

4.3. การสังเคราะห์งานศึกษาการสังเคราะห์ตามกระบวนการนโยบายสาธารณะ

จากการสังเคราะห์งานวิจัยด้านคอร์รัปชัน สามารถแบ่งงานตามขั้นตอนของกระบวนการ นโยบายสาธารณะได้ ดังนี้

1. ขั้นตอน Problem Identification หรือ Policy Agenda

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการระบุปัญหาที่เป็นที่สนใจของสาธารณะ โดยจากการสังเคราะห์พบว่า งานวิจัยทุกชิ้น (จำนวน 102 ชิ้น) รายละเอียดดังตารางที่ 6-1 สามารถระบุปัญหาที่เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน

ที่เป็นประเด็นสนใจของสาธารณะได้เป็นอย่างดี โดยมีรายละเอียดของตัวอย่างงานศึกษาในแต่ละประเภทงานวิจัย ดังนี้

งานศึกษาด้านสินบน พบว่างานทุกชิ้น (จำนวน 20 ชิ้น) มีการระบุปัญหาและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาในของผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ (2542) ที่ศึกษาในเรื่องการคอร์รัปชันในระบบราชการไทย มีการระบุปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่ชัดเจน เช่น การรั่วไหลของรายได้ภาครัฐเกิดขึ้นเนื่องมาจากการหลีกเลี่ยงภาษีของเอกชน และการจ่ายใต้โต๊ะให้กับข้าราชการ/นักการเมืองโดยไม่สมัครใจ

งานศึกษาด้านงบประมาณ พบว่างานทุกชิ้น (จำนวน 22 ชิ้น) มีการระบุปัญหาและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ (2554) ที่ศึกษาปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในวงการธุรกิจเอกชนไทย กับแนวทางแก้ไขและป้องกัน โดยในงานวิจัยได้ระบุวัตถุประสงค์รวมถึงปัญหาไว้อย่างชัดเจน มีการศึกษาเพื่อให้ทราบลักษณะและรูปแบบ หรือประเภทของการทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในภาคธุรกิจเอกชน ศึกษาเหตุผลและแรงจูงใจ สภาพแวดล้อมทางธุรกิจและกฎหมายที่ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน

งานศึกษาด้านการใช้อำนาจ (จำนวน 23 ชิ้น) มีกระบวนการระบุประเด็นปัญหาที่สนใจได้อย่างชัดเจน โดยในช่วงแรกงานวิจัยส่วนใหญ่มีการระบุประเด็นการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจไปในเรื่องของการแต่งตั้ง การรับ การคัดเลือก การสรรหาบุคลากรเข้าทำงานโดยขาดคุณสมบัติ แต่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจทางการเมือง หรือความเป็นพวกพ้องเข้าไปดำรงตำแหน่ง และคอยเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มคนบางกลุ่ม (ศิริทิพย์ อรุณเรื่อ, 2545; ญัฐนันท์ อัสวเลิศศักดิ์, 2553) ต่อมามีการกำหนดประเด็นปัญหาที่มีความเฉพาะเจาะจงขึ้น คือ เป็นการคอร์รัปชันโดยการใช้อำนาจที่ปรากฏในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2556; ปิณณ อนันอภิบุตร และสุทธิ สุนทรานุรักษ์, 2558; ศิรินันท์ วัฒนศิริธรรม และคณะ, 2560; พชรดนัย วัชรณพัฒน์ธาดา, 2562)

งานศึกษาด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย พบว่างานทุกชิ้น (จำนวน 8 ชิ้น) มีการระบุปัญหาและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาของนนทวัชร์ นวตระกูลพิสุทธิ์ และคณะ (2555) ได้ทำการศึกษารูปแบบ กระบวนการ และวิธีการต่าง ๆ ที่นำไปสู่การทุจริตเชิงนโยบาย พร้อมทั้งวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดในด้านกลไกทางกฎหมายและการตรวจสอบ

งานศึกษาด้านการถอดบทเรียนการคอร์รัปชันทั้งหมด (จำนวน 21 ชิ้น) มีการระบุประเด็นปัญหาที่สนใจได้อย่างชัดเจนเช่นกัน โดยเฉพาะปัญหาด้านการคอร์รัปชันในสังคมไทย ดังนั้นในงานวิจัยด้านการถอดบทเรียนจึงเน้นศึกษาในเรื่องรูปแบบการคอร์รัปชัน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2545) ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับองค์กร (ญัฐนันท์ อัสวเลิศศักดิ์, 2553) หรือในประเด็นเฉพาะ ที่สังคมให้ความสนใจอยู่ในขณะนั้น (คณพล จันทรหอม และคณะ, 2557; อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2555)

งานศึกษาด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันคอร์รัปชัน (จำนวน 44 ชิ้น) มีการระบุประเด็นปัญหาที่สนใจได้อย่างชัดเจน โดยสามารถแบ่งลักษณะของการระบุปัญหาได้หลากหลาย เช่น ระบุข้อจำกัดในการพัฒนาองค์กร (สนิท จรอนันต์, 2544; โกวิทย์ กังสนันท์, 2546; กอบกาญจน์ คำเด่นเหล็ก, 2546; พรรณราย ชันธิกิจ และคณะ, 2552) ข้อจำกัดด้านกฎหมาย กฎระเบียบ (อุดม รัฐอมฤต, 2559; เมธีครองแก้ว, 2560) ข้อจำกัดของระบบตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน (พัชรวรรณ นุชประยูร และคณะ, 2559 ; พิชรี มินสุข และคณะ, 2561) เป็นต้น

2. ขั้นตอน Policy Formulation

จากการสังเคราะห์พบว่างานวิจัยเกือบทุกชิ้น (จำนวน 96 ชิ้น) สามารถพัฒนาแนวทางที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในสังคมได้ โดยมีรายละเอียดของตัวอย่างแต่ละประเภทงานวิจัย ดังนี้

งานศึกษาด้านสินบน พบว่างานทุกชิ้น (จำนวน 20 ชิ้น) มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้ ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาของพรชัย เทพปัญญา (2555) ที่ศึกษาเรื่องการทุจริตการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2554 ได้ให้ข้อเสนอถึงความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันการเลือกตั้งที่เป็นรูปธรรม คือ การให้การศึกษากับประชาชน การแก้ไขกฎหมายให้มีประสิทธิภาพ และการจัดตั้งองค์กรอิสระในการปราบปรามการทุจริตการเลือกตั้ง ซึ่งเห็นได้ว่างานศึกษามีข้อเสนอแนะถึงแนวทางที่ใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้

งานศึกษาด้านงบประมาณ พบว่างานทุกชิ้น (จำนวน 22 ชิ้น) มีการให้ข้อเสนอแนะที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้ ยกตัวอย่างเช่น งานของปณณ อนันนภิบุตร และคณะ (2555) ที่ศึกษาเรื่อง การปฏิรูประบบงบประมาณของไทยเพื่อต่อต้านการทุจริต ได้ให้ข้อเสนอที่ชัดเจนต่อการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน โดยเสนอให้เพิ่มต้นทุนในการทุจริต ผ่านการเปิดเผยอย่างโปร่งใส และปรับใช้กฎหมายที่มีอยู่เพื่อบริหารจัดการเกี่ยวกับการงบประมาณ ทั้งนี้มีแนวทางที่สามารถดำเนินการได้ เช่น การนำพ.ร.บ. ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 มาใช้ หรือการเปิดเผยข้อมูลโครงการสาธารณะที่มีมูลค่าสูง เป็นต้น ถือได้ว่ามีข้อเสนอแนะและแนวทางที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับสาธารณะ

งานศึกษาด้านการใช้อำนาจ (จำนวน 23 ชิ้น) มีการพัฒนาแนวทางที่สามารถใช้แก้ไขปัญหาคอร์รัปชันอย่างชัดเจน โดยในช่วงแรกงานวิจัยส่วนใหญ่ เสนอแนะให้มีการแก้ไขในส่วนของการกระบวนการคัดเลือกบุคคล การกำหนดหลักเกณฑ์การแต่งตั้ง หรือโยกย้ายบุคลากรระดับสูงที่ปราศจากผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ที่มีอำนาจ เพื่อป้องกันการเอื้อผลประโยชน์ระหว่างกัน รวมถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อตรวจสอบกระบวนการแต่งตั้ง หรือโยกย้ายบุคลากรเพื่อให้มีความเป็นอิสระจากผู้มีอำนาจอย่างแท้จริง (ณัฐนันท์ อัสวเลิศศักดิ์, 2553) ในทางกลับกันช่วงหลังของงานวิจัยกลุ่มนี้ มีการนำเสนอแนวทางการแก้ไขการคอร์รัปชัน ที่เจาะจงไปที่ประเด็นการปิดช่องโหว่ของกฎหมาย แก้ไขกฎระเบียบในการแต่งตั้งบุคลากร แก้ไขกฎหมายการจัดซื้อจัดจ้าง (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2556; ปณณ อนัน

อภิบุตร และสุทธิ สุนทรานุรักษ์, 2558; ศิริพันธ์ วัฒนศิริธรรม และคณะ, 2560; พชรดนัย วัชรธนพัฒนธาดา , 2562) เป็นต้น

งานศึกษาด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย พบว่างานทุกชิ้น (จำนวน 8 ชิ้น) มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้ ยกตัวอย่างเช่น งานของอุดม รัฐอมฤต (2559) ที่ศึกษาเรื่อง การทุจริตเชิงนโยบาย: มาตรการในทางกฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายในประเทศไทย ได้ให้ข้อเสนอแนะที่สำคัญต่อการแก้ไขปัญหา คือ เสนอให้สร้างกลไกและปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อป้องกันการทุจริตจากนโยบายรัฐบาล เช่น การปรับปรุงข้อห้ามในการหาเสียงให้มีความชัดเจนมากขึ้น รวมถึงการแถลงผลงานรัฐบาลประจำปีต่อรัฐสภาเพื่อรายงานให้ประชาชนได้ทราบและถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน การสร้างกลไกป้องกันไม่ให้ดำเนินการโดยสุ่มเสี่ยงต่อการผิดวินัยการคลัง การผลักดันให้มีการตรากฎหมายเพื่อรองรับหลักการเพื่อให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตามกรอบวินัยทางการเงินการคลังอย่างเคร่งครัด เป็นต้น

งานวิจัยด้านการถอดบทเรียนการคอร์รัปชัน (จำนวน 19 ชิ้น) งานส่วนใหญ่ในช่วงแรกนั้น เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันจากกฎระเบียบและกฎหมายที่เป็นช่องโหว่อันเป็นความเสี่ยงไปสู่การคอร์รัปชัน (วีระพงษ์ บุญโญภาส, 2546; สุวณี คัมมกสิกิจ, 2551; ทวีศักดิ์ รักยิ่ง, 2553; อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2555) แต่ในช่วงหลังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการสร้างกลไกการป้องกันและต่อต้านการคอร์รัปชันที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน (ชนิษฐา ฮงประยูร และคณะ, 2560; พสนัน นิมิตไชยนนท์ และคณะ, 2560; เตือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2562; อรุณี เวียงแสง, 2563; ธารทิพย์ ศรีสุวรรณเกศ, 2564)

งานศึกษาด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันคอร์รัปชัน (จำนวน 41 ชิ้น) มีการพัฒนาแนวทางที่สามารถใช้แก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันเช่นกัน ข้อเสนอแนะที่ปรากฏในงานศึกษา เช่น การพัฒนาแนวทางแก้ไขปัญหาเชิงกฎหมาย (ปกป้อง ศรีสนิท และคณะ, 2560; นิยม รัฐอมฤต, 2549; ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช และคณะ, 2555) ข้อเสนอในการพัฒนาระบบการทำงานขององค์กร (สนธิ จรอนันต์, 2544; โกวิทย์ กังสนันท์, 2546) ข้อเสนอด้านการตรวจสอบและป้องกันการทุจริต (พัชรวรรณ นุชประยูร และคณะ, 2559; พัทรี มินสุข และคณะ, 2561; คณพล จันทน์หอม และคณะ, 2560) และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากลไกสังคมเพื่อป้องกันการทุจริต ทั้งในเชิงมาตรการและเชิงพื้นที่ (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2559; ธานี ชัยวัฒน์, 2563; อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ, 2563; ปรีชา อยุทธะกุล และ คณะ, 2561; ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน, 2563)

3. ขั้นตอน Policy Adoption

เป็นขั้นตอนของการพัฒนาแนวทางการแก้ไขปัญหาไปสู่นโยบายเฉพาะที่รัฐยอมรับและสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาได้จริง จากการสังเคราะห์ พบว่ามีงานศึกษาเพียง 4 ชิ้นเท่านั้น ที่สามารถ

พัฒนาแนวทางการแก้ไขปัญหาไปสู่นโยบายเฉพาะที่รัฐยอมรับและสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันได้ โดยมีรายละเอียดของตัวอย่างแต่ละประเภทงานวิจัย ดังนี้

งานศึกษาด้านสินบน พบว่ามีงาน 1 ชิ้นที่สามารถยืนยันได้จากงานวิจัยว่า ข้อเสนอที่ได้จากการศึกษาวิจัยมีการนำไปใช้จริงในหน่วยงานภาครัฐ งานศึกษาดังกล่าว คือ การวิจัยเรื่องโครงการกลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและกลไกการเฝ้าระวัง ติดตามการคอร์รัปชันโดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา: พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน (2563) งานศึกษาชิ้นนี้มีความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งก็คือองค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้ข้อเสนอแนะในการสร้างธรรมาภิบาลที่ได้จากงานวิจัยถูกนำไปใช้จริงในหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลดงพญา ส่วนงานวิจัยชิ้นอื่น ๆ ไม่สามารถยืนยันได้จากเอกสารงานวิจัย ว่ามีการนำข้อเสนอหรือหลักการนั้นไปใช้จริง

งานศึกษาด้านงบประมาณ พบว่ามีงาน 1 ชิ้นที่สามารถยืนยันได้จากงานวิจัยว่าถูกนำข้อเสนอจากงานวิจัยไปใช้จริงสำหรับหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งก็คืองานของ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน (2563) เช่นเดียวกับกรณีของสินบน ส่วนงานศึกษาชิ้นอื่น ๆ มีการนำเสนอข้อเสนอแนะสำหรับประเด็นด้านงบประมาณอยู่มาก แต่ไม่สามารถยืนยันได้จากเอกสารงานวิจัยว่ามีการนำข้อเสนอหรือหลักการนั้นไปพิจารณาหรือใช้จริงโดยหน่วยงานภาครัฐ

งานศึกษาด้านการใช้อำนาจ มีงานวิจัยของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน (2563) เพียงชิ้นเดียวเท่านั้น ที่สามารถพัฒนาไปสู่ในขั้นตอน Policy Adoption ได้

งานศึกษาด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย ไม่มีงานที่สามารถยืนยันทางเอกสารได้ว่า ข้อเสนอจากงานวิจัยต่าง ๆ ถูกเอาไปใช้จริง

งานศึกษาด้านการถอดบทเรียนการคอร์รัปชัน มีงานวิจัย 1 ชิ้น ของทวีศักดิ์ รักยิ่ง (2553) ที่สามารถพัฒนาไปสู่ในขั้นตอน Policy Adoption ได้ งานศึกษาดังกล่าว ได้นำเสนอแนวทางการปรับปรุงกฎระเบียบการตรวจสอบการคอร์รัปชัน ที่เกิดจากการจัดซื้อจัดจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) ได้ให้การยอมรับในแนวทางที่งานศึกษาชิ้นนี้นำเสนอ

งานศึกษาด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันคอร์รัปชัน ที่สามารถพัฒนาไปจนถึงขั้นตอน Policy Adoption ได้ มีจำนวน 2 ชิ้น ได้แก่ งานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน (2563) ซึ่งองค์การส่วนบริหารส่วนตำบลดงพญาได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยและนำข้อเสนอแนะจากงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการป้องกันการคอร์รัปชัน และงานของศูนย์บริการวิชาการธรรมาภิบาล (2554) ซึ่งในโครงการวิจัยได้มีการลงนามบันทึกความร่วมมือ (MOU) โครงการจังหวัดธรรมาภิบาลปลอดการทุจริตนำร่อง จังหวัดลพบุรี ระหว่างเลขาธิการคณะกรรมการ ป.ป.ท. กับผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี และมีการลงนามความร่วมมือระหว่างสำนักงาน ป.ป.ท. กับหน่วยงานนำร่องด้านการพัฒนาธรรมาภิบาล 3

หน่วยงาน คือ สำนักงานขนส่งจังหวัดลพบุรี ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จังหวัดลพบุรี และองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ไก่ตัน อำเภอเมืองลพบุรี

งานวิจัยด้านอื่น ๆ มีงานวิจัย 1 ชิ้นของเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2560) ที่สามารถพัฒนาไปสู่ขั้นตอน Policy Adoption ได้ คือ โครงการประมวลองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างธรรมาภิบาลและลดการคอร์รัปชัน จากงานวิจัยที่รับทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งงานดังกล่าวสามารถประมวลและจัดหมวดหมู่องค์ความรู้ของงานวิจัยเสนอแก่ สกว. เพื่อให้ สกว. นำไปใช้ในการกำหนดโจทย์วิจัยในอนาคตได้

4. ขั้นตอน Policy Implementation

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการที่รัฐนำนโยบายไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริง จากการสังเคราะห์งานวิจัยพบว่า ไม่มีงานวิจัยด้านการคอร์รัปชันชิ้นใดเลยที่ดำเนินการถึงขั้นตอน Policy Implementation เนื่องจากงานทุกชิ้นมีการเขียนข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน แต่จากตัวงานวิจัยเองไม่มีกระบวนการที่สามารถบอกได้ว่างานชิ้นดังกล่าวนั้นถูกนำไปใช้ปรับปรุง แก้ไข หรือปฏิบัติจริงโดยหน่วยงานภาครัฐ

5. ขั้นตอน Policy Evaluation

เป็นขั้นตอนของประเมินประสิทธิผลของนโยบายที่นำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งแน่นอนว่าเมื่อไม่มีงานศึกษาใด ที่ทำมาจนถึงขั้นตอนที่ 4 ขั้นตอน Policy Implementation ย่อมไม่มีการศึกษาชิ้นใดเลยที่ทำมาจนถึงขั้นตอนนี้

โดยสรุปจากการสังเคราะห์งานวิจัยทั้งหมดภายใต้กระบวนการนโยบายสาธารณะ พบว่า งานวิจัยด้านคอร์รัปชันทุกชิ้นอยู่ในขั้นการระบุปัญหาที่เป็นที่สนใจของสาธารณะ (Policy Agenda) งานวิจัยส่วนมากสามารถพัฒนาแนวทางที่สามารถใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับสาธารณะ (Policy Formulation) ได้ แต่มีงานวิจัยส่วนน้อยที่สามารถพัฒนาแนวทางการแก้ไขปัญหาไปสู่นโยบายเฉพาะที่ภาครัฐยอมรับ และสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาได้จริง (Policy Adoption) ยิ่งไปกว่านั้นงานวิจัยด้านคอร์รัปชันทั้งหมดไม่สามารถดำเนินการไปถึงขั้นตอนของการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริง (Policy Implementation) และการประเมินประสิทธิผลของนโยบายที่นำไปประยุกต์ใช้ (Policy Evaluation) ได้

4.4. การสังเคราะห์ตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

ขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการคิดเชิงออกแบบ โดยนำหลักการออกแบบนวัตกรรมมาใช้ในการแก้ปัญหา ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอน Empathize 2) ขั้นตอน Define 3) ขั้นตอน Ideate 4) ขั้นตอน Prototype 5) ขั้นตอน Test และ 6) ขั้นตอน Implement

จากการสังเคราะห์งานวิจัยด้านคอร์รัปชัน สามารถแบ่งงานตามขั้นตอนการคิดเชิงออกแบบ ดังนี้

1. ขั้นตอน Empathize

จากการสังเคราะห์งานวิจัย จำนวน 96 ชิ้น ประกอบด้วยงานวิจัยด้านสินบน จำนวน 20 ชิ้น ด้านงบประมาณ จำนวน 22 ชิ้น ด้านการใช้อำนาจ จำนวน 23 ชิ้น ด้านคอร์รัปชันเชิงนโยบาย จำนวน 8 ชิ้น ด้านการถอดบทเรียน จำนวน 21 ชิ้น และด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกัน จำนวน 42 ชิ้น พบว่างานวิจัยทุกชิ้นมีการศึกษาโดยเริ่มจากการเข้าใจปัญหา (Empathize) ทั้งสิ้น (รายละเอียดดังตารางที่ 6-1)

ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาด้านการใช้อำนาจ มีการทำความเข้าใจถึงสถานการณ์ หรือสถานะที่มีความเสี่ยงในการก่อให้เกิดการคอร์รัปชันในด้านการใช้อำนาจ เช่น โครงสร้างองค์กร รูปแบบวัฒนธรรมในสังคมไทย เป็นต้น สำหรับงานศึกษาด้านการถอดบทเรียนการคอร์รัปชัน มีการทำความเข้าใจว่าปัญหาที่สำคัญมากของสังคมไทย คือ ปัญหาการคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นปัญหาที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ยิ่งไปกว่านั้นระดับการคอร์รัปชันในสังคมไทยยังคงมีอยู่ในระดับที่สูงและยังไม่มีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น (ธานี ชัยวัฒน์, 2563) และเนื่องจากการคอร์รัปชันเป็นปัญหาเรื้อรัง และมีรูปแบบที่หลากหลาย สังคมจึงต้องการกลไกป้องกันที่ก้าวก่ายการเปลี่ยนแปลงของคอร์รัปชันด้วย อย่างไรก็ตามด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันพบว่า ไทยยังมีข้อจำกัดด้านกลไกป้องกันการคอร์รัปชันอีกมาก และจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา เช่น นวลน้อย ตรีรัตน์ (2546) พบว่าสาเหตุที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลน้อย คือ ไม่รู้จักกฎหมายการมีส่วนร่วม มีความรู้สึกแบ่งแยกกับ อบต. และไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นโจทย์ในการพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อไป

นอกจากนี้งานศึกษาด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบายของสมพงษ์ ตะโกพ่วง และทงศ์ศักดิ์ ม่วงมณี (2554) ที่ทำการศึกษา การทุจริตต่อหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรี ก็รับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้จากการบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรี

2. ขั้นตอน Define

เป็นขั้นตอนในการระบุปัญหาให้ชัดเจน จากการสังเคราะห์งานวิจัย จำนวน 96 ชิ้น ประกอบด้วยงานวิจัยด้านสินบน จำนวน 20 ชิ้น ด้านงบประมาณ จำนวน 22 ชิ้น ด้านการใช้อำนาจ จำนวน 23 ชิ้น

ด้านคอร์รัปชันเชิงนโยบายจำนวน 8 ชิ้น ด้านการถอดบทเรียน จำนวน 21 ชิ้น และด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกัน จำนวน 42 ชิ้น พบว่า งานวิจัยทุกชิ้นมีการระบุปัญหาให้ชัดเจน (Define) ทั้งสิ้น

ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาด้านการใช้อำนาจ มีการระบุปัญหาการเกิดคอร์รัปชันในการใช้อำนาจ คือ ระบบอุปถัมภ์ หรือผลประโยชน์ทับซ้อนที่เอื้อประโยชน์พวกพ้องแก่กลุ่มธุรกิจ หรือกลุ่มนายทุนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่น (สมคิด เลิศไพฑูรย์ และคณะ, 2555; ประภัสสร ปริเอี่ยม และคณะ, 2556; สมศักดิ์ ประถมศรีเมฆ และคณะ, 2557; มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร, 2557) ซึ่งเป็นปัญหาหลักที่ก่อให้เกิดการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจ

สำหรับงานศึกษาด้านการถอดบทเรียนการคอร์รัปชัน ในช่วงแรกการระบุปัญหาของการคอร์รัปชัน พบว่าการคอร์รัปชันมักจะเกิดขึ้นในโครงการขนาดใหญ่ และเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐทั้งข้าราชการระดับสูง นักการเมืองและกลุ่มธุรกิจ โดยกลุ่มคนเหล่านี้จะมีการร่วมมือกันเพื่อเอื้อผลประโยชน์ระหว่างกันผ่านรูปแบบต่าง ๆ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2545) รวมถึงกฎหมายและกฎระเบียบต่าง ๆ ที่เป็นช่องโหว่อันเป็นความเสี่ยงไปสู่การคอร์รัปชัน (วีระพงษ์ บุญโญภาส, 2546; สุวณิ คัมมกสิกิจ, 2551; ทวีศักดิ์ รักยิ่ง, 2553; อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2555) แต่ในภายหลัง งานวิจัยด้านการถอดบทเรียนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับปัญหาด้านการคอร์รัปชัน ที่เกิดขึ้นจากความไม่โปร่งใสของการเปิดเผยข้อมูล รวมถึงการที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเหล่านั้นได้ (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และธิปไตย แสละวงค์, 2559; ขนิษฐา ธงประยูร และคณะ, 2560; อรุณี เวียงแสง, 2563) สอดคล้องกับงานศึกษาด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกัน ที่สามารถระบุปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร ป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันได้อย่างชัดเจน ว่าเกิดจากข้อจำกัดทั้งด้านกฎหมาย การขาดแคลนบุคลากร การขาดความร่วมมือระหว่างองค์กร ปัญหาระบบอุปถัมภ์ และข้อจำกัดในระบบการทำงานขององค์กรป้องกันการคอร์รัปชัน (นิยม รัฐอมฤต, 2549; อภิชัย พันธเสน, 2550)

นอกจากนี้งานศึกษาด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย ของมาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ (2552) ที่ทำการศึกษาลักษณะ รูปแบบและความเสี่ยงต่อการทุจริตในองค์กรสาธารณะนอกระบบราชการ ที่สามารถระบุปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนว่าปัญหาที่สนใจคือปัญหาการทุจริตที่เกิดขึ้นในองค์กรสาธารณะนอกระบบราชการ

3. ขั้นตอน Ideate

เป็นขั้นตอนของการระดมความคิดเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหในรูปแบบต่าง ๆ จากการสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีงานวิจัยจำนวน 92 ชิ้น ประกอบด้วยงานวิจัยด้านสินบน จำนวน 19 ชิ้น ด้านงบประมาณ จำนวน 22 ชิ้น ด้านการใช้อำนาจ จำนวน 23 ชิ้น ด้านคอร์รัปชันเชิงนโยบาย จำนวน 8 ชิ้น ด้านการถอดบทเรียน จำนวน 19 ชิ้น และด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกัน จำนวน 41 ชิ้น ที่มีการระดมความคิดเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา

ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาด้านการใช้อำนาจ ในช่วงแรกจะเป็นแนวทางการแก้ไขกฎระเบียบภายในองค์กรเพื่อลดบทบาทการใช้อำนาจที่มีขอบ จากการแต่งตั้งบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันและสามารถป้องกันการเอื้อผลประโยชน์ในภายหลัง (ณัฐนันท์ อัครเลิศศักดิ์, 2553) ในทางกลับกันช่วงหลังของงานศึกษาด้านการใช้อำนาจ ส่วนใหญ่มีแนวทางการแก้ไขที่เจาะจงไปที่ประเด็นทางด้านการพัฒนากฎหมายให้ปิดช่องโหว่ที่อันเป็นความเสี่ยงไปสู่การคอร์รัปชันจากการใช้อำนาจได้ ทั้งกฎระเบียบในการแต่งตั้งบุคลากร กฎหมายการจัดซื้อจัดจ้าง (นันท์วัฒน์ บรมานันท์, 2556; ปิณณ์ อนันอภิบุตร และสุทธิ สุนทรานุรักษ์, 2558; ศิริพันธ์ วัฒนศิริธรรม และคณะ, 2560; พชรดนัย วัชรธนพัฒนธาดา, 2562)

สำหรับงานศึกษาด้านการถอดบทเรียนการคอร์รัปชัน ในช่วงแรกเน้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน คือ การพัฒนาหรือปรับปรุงกฎระเบียบและกฎหมายที่เป็นช่องโหว่อันเป็นความเสี่ยงไปสู่การคอร์รัปชัน (วีระพงษ์ บุญโญภาส, 2546; สุวณี คัมภักกิจ, 2551; ทวีศักดิ์ รักยิ่ง, 2553; อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2555) แต่ในช่วงหลังนั้นแนวทางการแก้ไขส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการสร้างกลไกการป้องกันและต่อต้านการคอร์รัปชันที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน (ชนิษฐา ธงประยูร และคณะ, 2560; พสชนัน นิรมิตไชนนธ์ และคณะ, 2560; เตือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2562; อรุณี เวียงแสง, 2563; ธารทิพย์ ศรีสุวรรณเกศ, 2564)

ส่วนงานศึกษาด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกัน มีการศึกษาหาแนวทางการพัฒนาระบบการทำงานขององค์กรต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม (สนิท จรอนันต์, 2544; กอบกาญจน์ คำเด่นเหล็ก, 2546; พรรณราย ชันธกิจ และคณะ, 2552; ภูริสุดา นิลวรรณ และ มุทิตา แมนเมตตกุล, 2555; เตือนเด่น นิคมบริรักษ์, 2558) งานศึกษาในช่วงหลังเน้นบทบาทของภาคประชาชนในการป้องกันแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันมากขึ้น ทั้งเรื่องการแจ้งเบาะแสการทุจริต (ศุภศิษฐ์ ทวีแจ่มทรัพย์ และคณะ, 2560; วิชญพงษ์ โพธิ์พิรุฬห์, 2561) และการพัฒนาโลกเชิงพื้นที่ (อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ, 2563; ปรีชา อุตระกุล และคณะ, 2561; ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน, 2563)

งานศึกษาด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย มีการวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการทุจริตเชิงนโยบาย มีการคิดและหาแนวทางการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาไว้อย่างชัดเจน (นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ์ และคณะ, 2555)

4. ขั้นตอน Prototype

เป็นขั้นตอนของการสร้างต้นแบบเพื่อแก้ไขปัญหา จากการสังเคราะห์งานวิจัย พบว่ามีงานวิจัยจำนวน 17 ชิ้น ประกอบด้วยงานศึกษาด้านงบประมาณ จำนวน 4 ชิ้น ด้านการใช้อำนาจ จำนวน 3 ชิ้น ด้านคอร์รัปชันเชิงนโยบาย จำนวน 2 ชิ้น ด้านการถอดบทเรียน จำนวน 5 ชิ้น และด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกัน จำนวน 10 ชิ้น ที่มีการสร้างต้นแบบเพื่อแก้ไขปัญหา

ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาด้านการใช้อำนาจ งานของมาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ (2552) มีการร่างต้นแบบของกฎระเบียบเพื่อลดการแต่งตั้งบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันในการดำรงตำแหน่ง

ระดับสูงของรัฐวิสาหกิจ งานของปณณ อนันอภิบุตร และสุทธิ สุนทรานุรักษ์ (2558) และคณพล จันทน์หอม และคณะ (2560) มีการพัฒนาด้านแบบการลดช่องว่างของการใช้ระบบอุปถัมภ์ในการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

สำหรับงานศึกษาด้านการถอดบทเรียนการคอร์รัปชัน งานศึกษาในด้านนี้ส่วนใหญ่มีการสร้างต้นแบบสำหรับแก้ไขการคอร์รัปชัน ที่เน้นไปในด้านปรับปรุงกฎหมายและกฎระเบียบภายในองค์กร เช่น กฎระเบียบในการตรวจสอบการคอร์รัปชันในสถาบันการเงิน (วิระพงษ์ บุญโญภาส, 2546) กฎหมายการกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐที่ละเลยการทำหน้าที่อย่างเหมาะสม (อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2555) เป็นต้น

งานศึกษาด้านงบประมาณของปณณ อนันอภิบุตร และคณะ (2555) ทำการสร้างต้นแบบสัญญาณเตือนภัยเบื้องต้น (Red Flags) จนเกิดเป็นดัชนีวัดความเสี่ยงการทุจริตในโครงการของรัฐ (Corruption Risk Index: CRI) ที่ได้ดำเนินการลองทดสอบกับคดีการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียเขตควบคุมมลพิษ (คลองด่าน)

ในขณะทำงานศึกษาด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกัน มีการสร้างต้นแบบในการป้องกันการคอร์รัปชันที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคประชาสังคม เช่น กระบวนการติดตั้งระบบและกลไกในการป้องกันและแก้ปัญหาคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในกรุงเทพมหานคร (อมรรัตน์กุลสุจริต, 2563) ที่สามารถสร้างกติกาสังคมได้จากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และงานของปณณ อนันอภิบุตร และสุทธิ สุนทรานุรักษ์ (2558) ที่สามารถสร้างเครื่องมือเบื้องต้นในการติดตามตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐสำหรับภาคประชาสังคมได้

5. ขั้นตอน Test

เป็นขั้นตอนของการนำต้นแบบไปทดลองใช้เพื่อแก้ไขปัญหา จากการสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า มีงานศึกษาจำนวน 2 ชิ้น ประกอบด้วยงานศึกษาด้านงบประมาณ 1 ชิ้น และด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกัน 1 ชิ้น ที่ได้้นำเอาต้นแบบไปทดลองใช้เพื่อแก้ไขปัญหา ได้แก่ งานศึกษาของของปณณ อนันอภิบุตร และคณะ (2555) และธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563)

งานศึกษาด้านงบประมาณของปณณ อนันอภิบุตร และคณะ (2555) ที่สร้างต้นแบบ สัญญาณเตือนภัยเบื้องต้น (Red Flags) และนำไปทดลองจริงกับโครงการที่เกิดขึ้น โดยเป็นการศึกษาพฤติกรรมการทุจริตในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการงบประมาณ และนำไปตรวจสอบถึงความผิดปกติที่อาจเกิดขึ้นของโครงการ ใช้เป็นเครื่องมือในการคัดกรองโครงการที่อาจเกิดการทุจริตไม่โปร่งใส จนเกิดเป็นดัชนีวัดความเสี่ยงการทุจริตในโครงการของรัฐ (Corruption Risk Index: CRI)

สำหรับงานศึกษาด้านการถอดบทเรียนเชิงป้องกันของ ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2563) มีการออกแบบและทดลองต้นแบบเครื่องมือป้องกันปัญหาการคอร์รัปชันของชุมชน สำหรับทั้งชุมชนเมือง และ

ชุมชนชนบท โดยมีกระบวนการให้ชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบเครื่องมือที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน จากนั้นจึงได้มีการนำเครื่องมือไปทดลองใช้จริงในชุมชนเช่น ในพื้นที่กรุงเทพมหานครชุมชนบางบัว เขตบางเขน ชุมชนหลังแฟลตร่วมพัฒนา เขตหลักสี่ ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอขุนยวม และในพื้นที่จังหวัดน่าน อำเภอบ่อเกลือ เป็นต้น

6. ขั้นตอน Implement

เป็นขั้นตอนของการนำแนวทางการแก้ไขปัญหามาศึกษาได้ไปใช้จริง จากการสังเคราะห์งานวิจัยพบว่า มีงานวิจัยเพียง 1 ชิ้นเท่านั้น ที่ดำเนินการมาจนถึงขั้นตอนนี้ งานศึกษาชิ้นดังกล่าวเป็นของธานีชัยวัฒน์ และคณะ (2563) สืบเนื่องจากในกระบวนการออกแบบและทดลองต้นแบบเครื่องมือป้องกันปัญหาการคอร์รัปชันของชุมชน โดยได้มีการเปิดให้ประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในทุก ๆ กระบวนการ ทำให้สามารถพัฒนาเครื่องมือต้นแบบที่มาจากความต้องการของชาวบ้านและชุมชนได้ หลังจากนำเครื่องมือไปติดตั้งกับชาวบ้านในชุมชน พบว่ามีการใช้จริงเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนเมืองเช่น ชุมชนบางบัว เขตบางเขน ชุมชนหลังแฟลตร่วมพัฒนา เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น ชุมชน

จากการสังเคราะห์งานศึกษาทั้งหมด พบว่า งานศึกษาด้านคอร์รัปชันทั้งหมด อยู่ในขั้นการทำงานความเข้าใจปัญหา (Empathize) การระบุปัญหา (Define) และมีแนวทางการแก้ไขปัญหา (Ideate) มีงานวิจัยเพียงไม่กี่ชิ้นที่สามารถพัฒนาแนวทางการแก้ไขปัญหา ไปสู่ขั้นตอนการสร้างต้นแบบของแนวทางการแก้ไขปัญหา (Prototype) ยิ่งไปกว่านั้น มีเพียงงานวิจัย 2 ชิ้นที่สามารถทดสอบต้นแบบของแนวทางการแก้ไขปัญหา (Test) และมีเพียงงานวิจัยเพียงชิ้นเดียวที่สามารถนำไปสู่การใช้งานจริง (Implement) ในสังคมได้

4.5 สรุปการศึกษาด้านคอร์รัปชัน

การสรุปการศึกษาด้านคอร์รัปชันสามารถพิจารณาได้ในตารางในหน้าถัดไป

ตารางที่ 4- 1 สรุปการศึกษาด้านคอร์รัปชัน

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2549	12 ชิ้น	Topic	สร้างองค์ความรู้และวางรากฐานองค์กรต่อต้านคอร์รัปชันไทย
		Content	- สืบค้น (3 ชิ้น) : การคอร์รัปชันด้านสืบค้นถือว่าในรูปแบบหลักที่สำคัญเมื่อพูดถึงการทุจริตคอร์รัปชันในยุคนี้ อาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น “กินตามน้ำ” หรือ “จ่ายใต้โต๊ะ” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการ หรือนักการเมืองกับภาคธุรกิจ และกลายเป็น”ธรรมเนียมปฏิบัติ” โดยไม่สมัครใจ เพื่อต้องการความรวดเร็วจากการดำเนินงานของภาครัฐ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2542) - งบประมาณ (2 ชิ้น) : การคอร์รัปชันด้านงบประมาณถูกพูดถึงโดยส่วนมากกับโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ เป็นการผันเงินของประชาชนมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว และส่งผลกระทบต่อสังคมในด้านความล่าช้าของโครงการ การทุจริตด้านงบประมาณเกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของกระบวนการงบประมาณ ตั้งแต่การทำรายงานศึกษา คัดเลือกบริษัท ประเมินราคา ลงนามในสัญญา ตลอดจนการควบคุมคุณภาพการก่อสร้างและการจ่ายเงิน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2545) - การใช้อำนาจ (1 ชิ้น) : การคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจในช่วงนี้มีจำนวนที่ค่อนข้างน้อยและรูปแบบการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจถูกจำกัดอยู่เพียงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) รัฐมนตรี หรือผู้มีอำนาจทางการเมือง ที่ใช้อำนาจในเชิงอุปถัมภ์และเอื้อผลประโยชน์ให้กับนักธุรกิจที่ให้ทุนสนับสนุนทางการเมือง (ศิรินทิพย์ อรุณเรื่อ, 2545) - นโยบาย (0 ชิ้น) : ไม่มีงานศึกษาที่ชี้ชัดในประเด็นด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบายในช่วงยุคนี้

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
			- ถอดบทเรียน (3 ชิ้น) : ศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันของสังคมไทย โดยการคอร์รัปชันมักเกิดขึ้นในโครงการขนาดใหญ่และเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ทั้งข้าราชการระดับสูง นักการเมืองและกลุ่มธุรกิจ โดยกลุ่มเหล่านี้จะมีการร่วมมือกันเพื่อเอื้อผลประโยชน์ระหว่างกันผ่านรูปแบบต่าง ๆ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2545) นอกจากนี้ยังมีการศึกษาการคอร์รัปชันในประเด็นเฉพาะ คือ ศึกษาการดำเนินงานของสถาบันการเงินและช่องว่างอันนำไปสู่การกระทำความผิดทางการเงิน ซึ่งเป็นการถอดบทเรียนจากเหตุการณ์การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ที่มีช่องโหว่ทางกฎระเบียบ เช่น การให้สินเชื่อ/กู้ยืมทางธุรกิจโดยผู้บริหารธนาคารพาณิชย์ได้ผลประโยชน์ (วีระพงษ์ บุญโญภาส, 2546) - ถอดบทเรียนเชิงป้องกัน (5 ชิ้น) : มีงานศึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กรของ ป.ป.ช. โดยในด้านการตรวจสอบทรัพย์สิน พบว่า ป.ป.ช. ยังมีข้อจำกัดในการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินบางประเภทที่มีความซับซ้อน และแบบแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินยังไม่เหมาะสม (สนิท จรอนันต์, 2544) ในขณะที่กระบวนการบังคับใช้กฎหมายของคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีข้อจำกัดทั้งด้านกรอบกฎหมายและบุคลากร (วีระพงษ์ บุญโญภาส และคณะ, 2546) ขณะเดียวกัน โกวิท กังสนันท์ (2546) พบว่า ป.ป.ช. ควรเน้นพัฒนาองค์กร 4 ด้านคือ ด้านภารกิจ โครงสร้างองค์กร กระบวนการทำงาน ระบบบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีงานด้านการทำงานของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน ที่พบว่ายังไม่สามารถนำนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดแคลนบุคลากร ขาดวิธีการตรวจสอบ และขาดกฎหมายที่ชัดเจน (กอบกาญจน์ คำเด่นเหล็ก, 2546) ในขณะที่นวน้อย ตรีรัตน์ (2546) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล พบว่าประชาชนยังเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานกับ อบต. น้อย เนื่องจากขาดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมและเกรงกลัวอิทธิพล
		Policy Process	งานวิจัยในช่วงนี้ส่วนใหญ่ (จำนวน 11 ชิ้น) สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Policy formulation

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
		Design Thinking	งานวิจัยในช่วงนี้ส่วนใหญ่ (จำนวน 10 ชิ้น) สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Ideate แต่มีงานวิจัยเพียง 1 ชิ้นที่สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Prototype
ช่วงปี พ.ศ. 2549-2553	15 ชิ้น	Topic	ประชาชนตื่นตัวในคอร์รัปชันระดับองค์กร
		Content	- สืบค้น (2 ชิ้น) : การคอร์รัปชันด้านสินบนถูกพูดถึงอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ช่วงที่ผ่านมา หน่วยงานต่าง ๆ เริ่มมีการประเมินสถานการณ์ด้านคอร์รัปชันโดยหาหนทางที่จะแก้ปัญหา ประเด็นการด้านคอร์รัปชัน “เริ่ม” เป็นที่สนใจในวงกว้างและพูดถึงกันในระดับสากล แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้สินบนหรือการ “จ่ายใต้โต๊ะ” เป็นการคอร์รัปชันในระบบราชการ แต่ยังคงกลไกการลงโทษและบังคับใช้กฎหมายขาดระบบตรวจสอบที่มีคุณภาพ ขาดหลักเกณฑ์มาตรฐานที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้การมองว่าสินบนเป็น “ประเพณีปฏิบัติ” มีแนวโน้มที่ลดลง (เสาวณีย์ ไทยรุ่งโรจน์, 2551) - งบประมาณ (3 ชิ้น) : การศึกษาคอร์รัปชันด้านงบประมาณไม่ได้แตกต่างจากช่วงก่อนหน้านี้มากนัก แต่มีการเจาะลึกถึงสาเหตุของปัญหา และความคิดเห็นจากสังคมมากขึ้น เริ่มมีการพูดถึงการเปิดเผยข้อมูล และความซับซ้อนของกระบวนการประมูลงาน ซึ่งล้วนแต่เป็นปัญหาด้านการจัดซื้อจัดจ้างทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ดีแนวโน้มปัญหาที่ภาคเอกชนพบมีน้อยลงกว่าช่วงก่อนหน้านี้ (เสาวณีย์ ไทยรุ่งโรจน์ และคณะ, 2551) ทั้งนี้หลักธรรมาภิบาลเริ่มถูกพูดถึงและถูกนำมาปรับใช้ในงานศึกษา (จิระเดช ทศยาพันธุ์, 2553) แต่ไม่ได้ถูกหยิบมาใช้เพราะประสบความสำเร็จได้ยากในช่วงเวลานี้ - การใช้อำนาจ (3 ชิ้น) : ศึกษารูปแบบที่เกิดขึ้นภายในองค์กรโดยเฉพาะองค์กรสาธารณะนอกระบบราชการ รัฐวิสาหกิจ และองค์กรมหาชน (มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ, 2552; ญัฐนันท์ อิศวเลิศศักดิ์, 2553) ซึ่งการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจในองค์กรส่วนใหญ่พบใน

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
			รูปแบบของการคอร์รัปชันการบริหารงานบุคคล เช่น การแต่งตั้ง การรับ การคัดเลือก การสรรหาบุคลากรเข้าทำงานโดยขาดคุณสมบัติ แต่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจทางการเมือง หรือความเป็นพวกพ้องเข้าไปดำรงตำแหน่งภายในองค์กร - นโยบาย (2 ชิ้น) : การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย ถูกพูดถึงในช่วงยุคนี้ สาเหตุเกิดจากการออกกฎระเบียบ หรือปรับปรุงแก้ไขระเบียบที่เอื้อประโยชน์ต่อพวกพ้องของตน มักเกิดขึ้นจากระบบบริหารองค์ที่เป็นแบบบนลงล่าง (Top-down) ที่ขาดประสิทธิภาพ ผู้มีอำนาจออกกฎหมายกับผู้บริหารขาดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกัน (มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ, 2552) - ถอดบทเรียน (5 ชิ้น) : ในงานวิจัยถอดบทเรียนบางส่วนศึกษาสถานการณ์การคอร์รัปชันในประเทศไทยในภาพรวมจากดัชนีที่ใช้วัดการคอร์รัปชันที่เป็นที่ยอมรับในสากล คือ Corruption Perception Index (CPI) (เสาวณีย์ ไทยรุ่งโรจน์ และคณะ, 2551; วิชัย รูปขำดี, 2552) โดยพบว่าสถานการณ์การคอร์รัปชันในประเทศไทยนั้นมีแนวโน้มลดลง แต่จำนวนการคอร์รัปชันยังอยู่ในระดับที่สูง การคอร์รัปชันส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับองค์กร โดยเฉพาะพรรคการเมือง รัฐวิสาหกิจ ธุรกิจและองค์กรตำรวจ (สุวณิ คัมภักสิกิจ, 2551; ทวีศักดิ์ รักยิ่ง, 2553; ณัฐนันท์ อัสวเลิศศักดิ์, 2553) - ถอดบทเรียนเชิงป้องกัน (8 ชิ้น) : ด้านการทำงานของ ป.ป.ช. อภิชัย พันธเสน (2550) พบว่าการสร้างความร่วมมือในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระหว่าง ป.ป.ช. กับภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนเกิดขึ้นได้ยาก ในขณะที่ (นิยม รัฐอมฤต, 2549) พบว่าในกระบวนการไต่สวนและการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งในระดับสูง อำนาจหน้าที่ของ ป.ป.ช. มีข้อจำกัดทั้งด้านกฎหมาย ปริมาณงาน บุคลากร และการเมือง สำหรับการศึกษาความเสี่ยงในการเกิดการทุจริตในองค์กร พบว่าทั้งองค์กรเอกชนกึ่งสาธารณะ (พรรณราย ชันธกิจ และคณะ, 2552) และองค์กรสาธารณะนอกระบบราชการ (มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ, 2552) มีความเสี่ยงทุจริตจากทั้งด้านการใช้งบประมาณ การออกกฎระเบียบ และการใช้ดุลยพินิจ นอกจากนี้ยังมีงานด้านถอดบทเรียนความรู้เพื่อเข้าใจปัญหาและหามาตรการป้องกัน โดยเอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และคณะ (2550) ศึกษาแนวทางการประยุกต์มาตรการสากลเพื่อการต่อต้านการทุจริตของ

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
			ประเทศไทย และลอมลุม ประเสริฐศรี (2553) ศึกษาบทบาทของรางวัลนำจับและการลงโทษต่อการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน โดยใช้วิธีการทดลองขั้นพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์ พบว่ามาตรการให้รางวัล และการลงโทษโดยการปรับ แทบไม่มีผลต่อการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน ในขณะที่ด้านความร่วมมือกับนานาชาติ แสง บุญเฉลิมวิภาส และคณะ (2550) พบว่าประเทศไทยพร้อมให้สัตยาบันตามอนุสัญญาสหประชาชาติ ว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. 2003
		Policy Process	งานวิจัยในช่วงนี้ทั้งหมด (จำนวน 15 ชิ้น) สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Policy formulation แต่มีงานวิจัยเพียง 1 ชิ้นที่สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Policy adoption
		Design Thinking	งานวิจัยในช่วงนี้ทั้งหมด (จำนวน 15 ชิ้น) สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Ideate แต่มีงานวิจัยเพียง 6 ชิ้นที่สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Prototype
ช่วงปี พ.ศ. 2554-2557	25 ชิ้น	Topic	ความหลากหลายประเด็นคอร์รัปชัน
		Content	- สิบบน (6 ชิ้น) : การศึกษาด้านสิบบนมีความหลากหลาย และเจาะลึกในแต่ละประเด็นมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรมราชการ การทุจริตการเลือกตั้ง การทุจริตการลงคะแนนทางการเมือง หรือประเด็นทางด้านการป้องกัน รวมไปถึงจนถึงการศึกษาจากประสบการณ์ของภาคประชาชนที่เข้ามามีส่วนในการหาหนทางแก้ไขปัญหาด้านสิบบน (สุรศักดิ์ ไชยธนกิจ, 2554; พรชัย เทพปัญญา, 2555; ชุมพร ปัจจุบันนท์ และคณะ, 2556; ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2557; สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, 2557) งานวิจัยในช่วงนี้ชี้ให้เห็นถึงเบื้องลึกเบื้องหลังของการรับสิบบนเพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไข หรือการป้องกันในหลาย ๆ มิติ ในด้านหนึ่งการรับสิบบนเกิดจากการความจำเป็นของข้าราชการที่มีรายได้เงินเดือนไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายในระยะของการรับราชการ นำมาสู่ความต้องการแสวงหารายได้โดยวิธีที่ผิด ในอีกด้านหนึ่งเกิดจากค่านิยมการยอมรับอำนาจและการรวมกลุ่ม (สุรศักดิ์ ไชยธนกิจ, 2554) รูปแบบของสิบบนมีการ

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
			เปลี่ยนแปลงไปโดยอาจไม่ได้อยู่ในรูปแบบของตัวเงินเสมอไป (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2557) ทั้งนี้ จากความพยายามปรับปรุงระบบราชการในช่วงกว่า 15 ปีที่ผ่านมา มีความเป็นไปได้ที่จะทำให้คอร์รัปชันโดยเฉพาะสินบนลดลง เพราะมีการปฏิรูป ปรับเปลี่ยนการให้บริการ สร้างความโปร่งใส การประเมินผลงาน รวมไปถึงจนถึงการเข้ามาของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้เกิดการแข่งขันระหว่างหน่วยงานราชการมากยิ่งขึ้น - งบประมาณ (6 ชิ้น) : ประเด็นการศึกษาด้านการคอร์รัปชันด้านงบประมาณยังคงมีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพราะประเด็นเรื่องงบประมาณเป็นที่สนใจของสังคม และสถานการณ์คอร์รัปชันอยู่ในขั้นรุนแรง ส่งผลกระทบถึงการบริหารราชการแผ่นดินของภาครัฐ การศึกษาเน้นไปที่การหาแนวทางการแก้ไขระบบงบประมาณในประเด็นต่าง ๆ เช่น การจัดทำสัญญาณเตือนภัยเบื้องต้น (Red flags) เพื่อเป็นเครื่องมือคัดกรองโครงการที่อาจไม่โปร่งใส (ปิณณ์ อนันตภิบุตร และคณะ, 2553) การบังคับใช้กฎหมายในกระบวนการงบประมาณ หรือการจัดซื้อจัดจ้างนั้น มีพัฒนาการมาหลายครั้งเพื่อต้องการแก้ไขปัญหาในการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ และในระหว่างการปรับปรุงมีข้อจำกัดหลายประการ ซึ่งได้ถูกแก้ไขมาอย่างต่อเนื่อง (นันทวัฒน์ บรมานันท์ และคณะ, 2556) ที่ขาดไม่ได้เลยคือการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศให้ทันสมัยและรองรับต่อการจัดซื้อจัดจ้างผ่านอิเล็กทรอนิกส์ เพราะจะเพิ่มความโปร่งใสและลดการทุจริตในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างให้น้อยลง เป็นไปตามหลักการเปิดเผยที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง (คณพล จันทรหอม และคณะ, 2557) - การใช้อำนาจ (7 ชิ้น) : งานวิจัยด้านการใช้อำนาจในช่วงนี้ให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจของรัฐในเชิงอุปถัมภ์ หรือผลประโยชน์ทับซ้อนที่เอื้อประโยชน์พวกพ้องแก่กลุ่มธุรกิจ หรือกลุ่มนายทุนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่น (ประภัสสร ปรีเอี่ยม และคณะ, 2556; สมศักดิ์ ประถมศรีเมฆ และคณะ, 2557; มนต์ชัย พิณจิตรสมุทร, 2557) โดยประเด็นหลักที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชันจากการใช้อำนาจในเชิงอุปถัมภ์หรือเอื้อประโยชน์ ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างเป็น

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
			หลัก โดยพบว่ารูปแบบการจัดซื้อจัดจ้างที่มีโอกาสหรือความเสี่ยงในการคอร์รัปชันนั้น ส่วนใหญ่เกิดจากในการจัดซื้อจัดจ้างด้วยวิธีพิเศษ ซึ่งเป็นการให้อิสระในการกำหนดคุณสมบัติของผู้รับจ้าง โดยก่อให้เกิดการกำหนดคุณสมบัติพิเศษที่ตรงกับผู้รับจ้างบางกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองท้องถิ่นและสามารถติดกันผู้รับจ้างอื่น ๆ ได้ หรือที่เรียกว่าการ “ลือคสเปค” ซึ่งเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับพวกพ้องได้เข้ามาหาผลประโยชน์จากการดำเนินกิจการของรัฐได้โดยตรง (สมคิด เลิศไพฑูรย์ และคณะ, 2555) - นโยบาย (3 ชั้น) : ประเด็นคอร์รัปชันเชิงนโยบายมีการศึกษาต่อเนื่องโดยเน้นที่รูปแบบของสาเหตุการทุจริต เพื่อเป็นบทเรียนต่อการป้องกันการทุจริตที่อาจเกิดขึ้น ควรมีมาตรการป้องกันผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมิให้ปฏิบัติหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในการออกกฎข้อบังคับ หรือมติต่าง ๆ ในลักษณะที่เอื้อประโยชน์การดำเนินโครงการลงทุนของรัฐขนาดใหญ่ แก่กลุ่มทุนธุรกิจ เครือญาติและพวกพ้อง และควรมีบทลงโทษทางกฎหมาย และการเรียกคืนค่าเสียหาย หากพบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่ง (สมพงษ์ ตะโกฟุ้ง และทณศักดิ์ ม่วงมณี, 2554) การทุจริตเชิงนโยบายมีความซับซ้อนและมีรูปแบบใหม่เกิดขึ้นในลักษณะของความร่วมมือระหว่างนักธุรกิจและนักการเมือง เป็นการทุจริตที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ - ถอดบทเรียน (5 ชั้น) : การคอร์รัปชันในช่วงนี้เน้นศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันในเชิงประเด็น (Issue based) โดยเฉพาะประเด็นในด้านช่องโหว่ของกฎหมายที่มีความเสี่ยงและอาจก่อให้เกิดการคอร์รัปชันขึ้น เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดให้เจ้าหน้าที่ผู้ใช้อำนาจเหนือราษฎรต้องรับผิดชอบทางอาญาเมื่อปฏิบัติหน้าที่ หรือละเว้นไม่ปฏิบัติหน้าที่ (อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2555) กฎหมายการจัดซื้อจัดจ้าง (คณพล จันทรหอม และคณะ, 2557) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่รัฐในต่างประเทศ (ชุมพร ปัจจุสานนท์ และคณะ, 2556) เป็นต้น - ถอดบทเรียนเชิงป้องกัน (5 ชั้น) : งานถอดบทเรียนกลุ่มแรกเป็นงานถอดบทเรียนจากตัวอย่างที่ดีเพื่อประยุกต์เป็นแผนปฏิบัติงาน หรือ มาตรการป้องกันการคอร์รัปชันในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กร (ศูนย์บริการวิชาการธรรมาภิบาล มหาวิทยาลัยราชภัฏ

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
			จันทร์เกษม, 2554; และสมคิด เลิศไพฑูรย์ และคณะ, 2555) อีกกลุ่มหนึ่งเป็นงานศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกระบวนการทำงานขององค์กร โดยพบว่า องค์กรตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินประสบปัญหาด้านภาระงานของบุคลากร ขาดระบบเก็บข้อมูลและช่วยตรวจสอบ (ภุริสุตา นิลวรรณ และมูทิตา แมนเมตตกุล, 2555) ด้านการศาล ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช และคณะ (2555) พบว่าการพิจารณาคดีกรณี ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ยังมีข้อถกเถียงในด้านสิทธิการอุทธรณ์และการรื้อฟื้นขอให้มีการพิจารณาคดีใหม่ที่ไม่เป็นไปตามกติการะหว่างประเทศ
		Policy Process	งานวิจัยในช่วงนี้ทั้งหมด (จำนวน 24 ชิ้น) สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Policy formulation แต่มีงานวิจัยเพียง 1 ชิ้นที่สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Policy adoption
		Design Thinking	งานวิจัยในช่วงนี้ทั้งหมด (จำนวน 24 ชิ้น) สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Ideate แต่มีงานวิจัยเพียง 5 ชิ้นที่สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Prototype
ช่วงปี พ.ศ. 2558 - ปัจจุบัน	50 ชิ้น	Topic	ยุคการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน
		Content	- สิบบน (9 ชิ้น) : การศึกษาด้านสิบบนมีการเปลี่ยนรูปแบบการศึกษาพอสมควร ในด้านหนึ่งยังคงมีการศึกษาสาเหตุของการคอร์รัปชันอยู่บ้าง แต่ถูกขยายออกไปสู่หน่วยงานระดับท้องถิ่นมากและเชิงพื้นที่มากขึ้น (พชรดนัย วัชรธนพัฒนธาดา, 2562; ศิริมา ทองสว่าง และคณะ 2562) แต่ในอีกด้านหนึ่งการศึกษาด้านสิบบนจะถูกรวมเข้าไปในการศึกษาแนวทางการต่อต้านป้องกันด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น กฎหมาย (สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย, 2560) การตรวจสอบ (ต่ออักษร ยมนา และวัชรพงศ์ รติสุขพิมล, 2562) การออกมาตรการ (ทศพล ปิ่นแก้ว และอังคณาดี ปิ่นแก้ว, 2559) การเสริมสร้างธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชน (ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จังหวัดน่าน, 2563; อรุณี เวียงแสง และคณะ, 2563) เป็นต้น ในช่วงนี้การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีความสำคัญ สิบบนก็เป็นหนึ่งใน

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
			เหตุปัจจัยที่คนในชุมชนต้องช่วยกันสอดส่องดูแล การนำเรื่องราวเชิงพื้นที่ เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ปลุกฝังให้เกิดการแก้ไขปัญหาด้วยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน บอกเล่าประเด็นปัญหาผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) นำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านสินบนที่มักเกิดขึ้นในทุกพื้นที่ได้ในระยะยาว - งบประมาณ (11 ชิ้น) : การศึกษาด้านงบประมาณเน้นไปในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันอย่างเต็มรูปแบบ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ซึ่งองค์กรที่มีบทบาทอย่างมากคือ องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย) (ACT) มีบทบาทในการกระตุ้นสังคมให้ตื่นตัวกับปัญหาการทุจริต เน้นที่การปลุกฝัง เปิดโปง ป้องกันและปราบปราม มีผลงานที่เห็นได้ชัดคือ ปฏิบัติการหมาเฝ้าบ้าน ที่เป็นอาสาสมัครคอยสอดส่องดูแลการกระทำผิดโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับโครงการภาครัฐ ถือได้ว่าเป็นการดำเนินการด้านปัญหากระบวนการจัดซื้อจัดจ้างเต็มรูปแบบ (ปณณ อนันอภิบุตร และสุทธิ สุนทรานุรักษ์, 2558) การดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยภาคประชาชนจากงานวิจัยของศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จังหวัดน่าน (2563), อรุณี เวียงแสง และคณะ (2563) เป็นแนวทางการเสริมสร้างพลังการตรวจสอบและติดตามการดำเนินงานโครงการของรัฐโดยมีประชาชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่มีส่วนช่วยในการสอดส่องดูแล ประกอบกับการใช้เทคโนโลยีมาวิเคราะห์ข้อมูลจัดซื้อจัดจ้างที่ถูกเก็บแบบอิเล็กทรอนิกส์ นำไปสู่ข้อเสนอที่ช่วยแก้ปัญหาด้านงบประมาณ - การใช้อำนาจ (12 ชิ้น) : งานวิจัยที่ศึกษารูปแบบการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจ ในช่วงนี้ยังคงให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจของรัฐในเชิงอุปถัมภ์ หรือผลประโยชน์ทับซ้อนทั้งในแง่ของการใช้อำนาจในการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ หรือแต่งตั้งให้มีบทบาทในการดำเนินกิจการของภาครัฐ (พชรดนัย วัชรธนพัฒน์ธาดา, 2562) รวมถึงการเอื้อผลประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมือง (ต่อภัสสร ยมนาค, 2562; เดือนเด่น นิคมบริรักษ์, 2562) แต่ในงานศึกษาส่วนใหญ่เน้นให้ข้อเสนอแนะไปในเชิงการสร้าง

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
			ความรู้ของภาคประชาชน และการให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน (อรุณี เวียงแสง, 2563; ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน, 2563) - นโยบาย (3 ชั้น) : การศึกษาที่เกี่ยวกับคอร์รัปชันเชิงนโยบาย มีการศึกษาอยู่ตลอดเวลา เพราะยังคงเป็นประเด็นที่สังคมสนใจ แต่จะเน้นที่การป้องกันและแก้ไขข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยการปรับปรุงกฎหมายและสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม มีการนำแนวทางของต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จมาใช้ในการออกแบบ มีการวางกฎเกณฑ์การดำเนินงานโครงการตามนโยบายของรัฐโดยตราเป็นพระราชบัญญัติ โดยมีข้อเสนอที่ใช้หลักการสมคกระทำความผิดมาปรับใช้ เพื่อป้องกันการทุจริตเชิงนโยบายและนำไปสู่การดำเนินคดีกับผู้เกี่ยวข้องได้ทั้งหมดโดยเฉพาะฝ่ายการเมือง (อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2559) อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยภาคประชาสังคม จากงานศึกษาของพลชนัน นิรมิตรไชนนธ์ และคณะ (2561) ที่ได้ศึกษาการทุจริตเชิงนโยบายโดยเน้นที่นโยบายที่เป็นประชานิยม มีข้อเสนอที่สำคัญในการป้องกันปัญหาการทุจริต โดยเห็นว่าการจัดทำนโยบายต่าง ๆ ควรมีกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกมิติ และการสร้างภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคมในแต่ละพื้นที่ในการให้ความรู้กับประชาชน สร้างภาคีเครือข่ายที่มุ่งเน้นการตรวจสอบ ซึ่งจะกลายเป็นภาคีเครือข่ายการปราบปรามทุจริตได้ในที่สุด - ถอดบทเรียน (8 ชั้น) : งานวิจัยด้านการถอดบทเรียนในช่วงนี้จะเป็นการถอดในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน และข้อเสนอแนะในงานวิจัยส่วนใหญ่จะนำไปสู่การพัฒนากลไกป้องกันและต่อต้านการคอร์รัปชันไม่จำกัดอยู่เพียงแค่องค์กรที่มีหน้าที่ในการป้องกันและต่อต้านการคอร์รัปชันเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับบทบาทของภาคประชาชน ทั้งการสร้างความรู้ของภาคประชาชน การสร้างหลักธรรมาภิบาล และความโปร่งใสเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชัน (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และธิปไตย แสละวงค์, 2559; ขนิษฐา ฮงประยูร และคณะ, 2560; อรุณี เวียงแสง, 2563) - ถอดบทเรียนเชิงป้องกัน (26 ชั้น) : งานถอดบทเรียนในช่วงนี้มีหลากหลาย แบ่งออกได้เป็น 6 ประเภท คือ

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
			1. งานประเมินบทบาทขององค์กรและภาคประชาสังคมในการต่อต้านทุจริต เช่น ป.ป.ช. คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน และผู้ตรวจการแผ่นดิน (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์, 2558) องค์กรไม่ใช้รัฐ (NGOs) หรือภาคประชาสังคม (บุญวรา สุ่มะโน เจนพิงพร, 2558; ปณณ อนันอภิบุตร และสุทธิ สุนทรานุรักษ์; 2558) 2. ด้านประเมินผลลัพธ์จากการจัดกิจกรรมป้องกันการทุจริตของ ป.ป.ช. (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาองค์กรภาครัฐ, 2559; สุริย นวงศ์สุจริต และพรสวรรค์ ประเทสยัง, 2561) งาน 2 กลุ่มแรกจะมีข้อเสนอแนะในการพัฒนาองค์กร และสนับสนุนการสร้างเครือข่าย องค์กรในการป้องกันคอร์รัปชัน 3. ด้านกฎหมายและนิติเศรษฐศาสตร์ ส่วนแรกเป็นงานเพื่อพัฒนากฎหมายป้องกันการทุจริต (อุดม รัฐอมฤต, 2559; ปกป้อง ศรีสนิท และคณะ, 2560) อีกส่วนหนึ่งเป็นงานบูรณาการความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์และกฎหมาย (เมธี ครองแก้ว, 2560; ธาณี ชัยวัฒน์, 2563) 4. ด้านระบบตรวจสอบและป้องกันการทุจริต ประกอบด้วยงานที่ศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบ วิธีการและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเปิดเผยและ ตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน (พัชรวรรณ นุชประยูร และคณะ, 2559; พัชรี มินสุข และคณะ, 2561) ในขณะที่อีกชิ้นหนึ่งสนใจศึกษา การตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจของฝ่ายปกครองไทย และกฎหมายที่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐในการออกใบอนุญาต (คณพล จันทน์หอม และคณะ, 2560) งานในกลุ่มที่ 3 และ 4 มีข้อเสนอแนะในด้านการพัฒนากฎหมาย หลักเกณฑ์ และกระบวนการบังคับใช้กฎระเบียบ ทั้งในระดับ องค์กรและสังคม 5. งานศึกษาด้านการแจ้งเบาะแส ทั้งในเชิงกฎหมาย แนวปฏิบัติการและประสบการณ์ผู้แจ้งเบาะแส โดยพบว่า การแจ้งเบาะแสเป็น เครื่องมือสำคัญในแก้ไขปัญหาการทุจริต แต่การแจ้งเบาะแสในไทยยังมีน้อย เนื่องจากขาดกฎหมายและมาตรการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสที่

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
			ชัดเจน (ศุภศิษย์ ทวีแจ่มทรัพย์ และคณะ, 2560; วิษณุพงษ์ โพธิพิรุฬห์, 2561; วิษณุพงษ์ โพธิพิรุฬห์ และอังศุธร ศรีสุทิสอาด, 2563; วิษณุพงษ์ โพธิพิรุฬห์, 2561) 6. งานพัฒนากลไกทางสังคมมี 4 ประเภทคือ กลไกเชิงวัฒนธรรม (เสาวณีย์ ทิพอุต และคณะ, 2561; ธิฏฐิรัตน์ พิมลศรี และคณะ, 2563) กลไกทางสังคมเชิงมาตรการสังคม (สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2559; สมชาย ธรรมสุทธิวัฒน์ และคณะ, 2561) กลไกทางสังคมแบบบูรณาการ ศาสตร์ (ต่อภัสสร ยมนาค, 2563; ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2561; ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2563) และกลไกทางสังคมเชิงพื้นที่ (อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ, 2563; ปรีชา อุตระกุล และคณะ, 2561; ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน, 2563) งานกลุ่มนี้มุ่งเน้น การพัฒนากลไกในการตรวจสอบและป้องกันการคอร์รัปชัน เช่น กลไกด้านวัฒนธรรมสุจริต กลไกด้านการลงโทษทางสังคม และกลไก ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรต่าง ๆ เป็นต้น - งานวิจัยอีกจำนวนหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะจึงจัดกลุ่มไว้ในกลุ่มอื่น ๆ (3 ชิ้น) (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2560; บุญวรา สุขะโน เจนพิ้งพร และคณะ, 2560; ณัฐวุฒิ สมบูรณ์ยิ่ง และคณะ, 2560) งานชิ้นแรกเป็นการประมวลองค์ความรู้จากงานวิจัย โดยเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ (2560) ทำการประมวลองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างธรรมาภิบาลและการลดคอร์รัปชัน ประมวลและจัดหมวด องค์ความรู้ของงานวิจัยได้ 3 หมวด คือ การผูกขาด การใช้อำนาจแห่งดุลยพินิจ และการตรวจสอบรัฐ ณัฐวุฒิ สมบูรณ์ยิ่ง และคณะ (2560) ทำการสำรวจการรับรู้และความเข้าใจด้านการขัดกันแห่งผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่รัฐในองค์การบริหารส่วนจังหวัด บุญวรา สุขะโน เจนพิ้งพร และคณะ (2560) ทำวิจัยเชิงทดลองเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมทุจริตของ มนุษย์ โดยศึกษากรณีการตรวจสอบติดตาม (Monitoring) และความโปร่งใส (Transparency) โดยมีผู้ร่วมทดลองเป็นนักศึกษาจำนวน 425 คน ผลการทดลองพบว่า ความโปร่งใสมีผลต่อการตัดสินใจที่ไม่ทุจริต ในขณะที่พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างตอบสนองไม่แตกต่างกันระหว่างการตรวจสอบติดตามระดับสูงกับตรวจสอบติดตามระดับต่ำ

ช่วงปี	จำนวน	หัวข้อ	รายละเอียด
		Policy Process	งานวิจัยในช่วงนี้ส่วนใหญ่ (จำนวน 44 ชิ้น) สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Policy formulation แต่มีงานวิจัยเพียง 2 ชิ้นที่สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Policy adoption
		Design Thinking	งานวิจัยในช่วงนี้ส่วนใหญ่ (จำนวน 44 ชิ้น) สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Ideate แต่มีงานวิจัยเพียง 5 ชิ้นที่สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Prototype ยิ่งไปกว่านั้นมีเพียงงานวิจัยเพียง 1 ชิ้นที่สามารถดำเนินการได้ถึงขั้น Test และ Implement

บทที่ 5

การศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันในอนาคตในระดับสากล

ประเด็นการศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันในอนาคตในระดับสากล มักจะเน้นไปที่ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการดำเนินนโยบายและการจัดการผลประโยชน์สาธารณะภายหลังสถานการณ์โควิด-19 เป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากสถานการณ์โควิด-19 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของทั้งในระดับประเทศและระดับโลกไปอย่างมากจากที่ผ่านมา นอกจากนี้ สถานการณ์โควิด-19 ยังกลายเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับการใช้เทคโนโลยีที่เพิ่มสูงขึ้น อย่างมากอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เมื่อผสมผสานทั้งผลกระทบทางตรงและทางอ้อมแล้ว การศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันในอนาคตในระดับสากลจึงมีการคาดการณ์คล้ายกันจากการคำนึงถึงผลกระทบทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้นร่วมกัน

เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการรวบรวมประเด็นในการศึกษาด้านธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันในอนาคตในระดับสากล จากนั้นทำการจัดกลุ่มเป็นประเด็นเพื่อให้สามารถออกแบบกรอบการให้ทุนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 หัวข้อ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 ผลกระทบของโควิด-19 ที่มีต่อประเด็นธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน

รายงานการศึกษาขององค์กรความโปร่งใสสากล (Transparency International) ได้ทำการรวบรวม และวิเคราะห์ผลกระทบของสถานการณ์โควิด-19 ที่มีผลต่อการต่อต้านคอร์รัปชัน ธรรมาภิบาล และการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านคอร์รัปชันในระยะยาว ในการศึกษาครั้งนี้ได้นำมาประยุกต์กับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับสถานการณ์ในประเทศไทย ดังมีรายละเอียดตามตารางที่ 5-1

ตารางที่ 5- 1 ผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่มีต่อการต่อต้านคอร์รัปชัน ธรรมชาติบา และการพัฒนา

ลำดับ	หัวข้อ	ผลกระทบในภาพรวม		ผลกระทบที่มีต่อการต่อต้านคอร์รัปชัน	
		ประเด็น	ทิศทางของผลกระทบ	ประเด็น	ทิศทางของผลกระทบ
1	ประชาชนทั่วไปและสิทธิของประชาชน	มีการถดถอยของภาคประชาชน และพื้นที่สื่อ ในการขับเคลื่อนประเด็นต่าง ๆ ร่วมกันอย่างมีพลังในระยะยาว	-	มีความยากที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการต่อต้านการทุจริตมากขึ้น เนื่องจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และการลดลงของพื้นที่สาธารณะ	-
		มีการเพิ่มการเฝ้าระวังผู้แจ้งเบาะแส เนื่องจากผู้แจ้งเบาะแสถูกระบุตัวตนได้ง่ายขึ้น	-	มีโอกาใช้เทคโนโลยีในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการต่อต้านการคอร์รัปชันง่ายขึ้นในบางมิติ เช่น ช่องทางการแจ้งเบาะแสดการทุจริตเข้าถึงได้ง่ายขึ้น เป็นต้น	+
		เพิ่มโอกาสที่จะเกิดการร่วมมือกันในสังคม และเพิ่มการมีส่วนร่วมที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี	+	รัฐสามารถยับยั้งการร่วมมือกันของคนในสังคมได้ง่ายขึ้นเช่นกันจากการใช้การฟ้องปิดปากด้วยหลักฐานข้อมูลออนไลน์	-
2	การตรวจสอบและการถ่วงดุล	มีการกระจุกตัวมากขึ้นของอำนาจฝ่ายบริหาร อันเนื่องจากสถานการณ์โควิด-19 ทำให้ต้องใช้อำนาจผูกขาดมากขึ้น	-	ขาดความรับผิดชอบต่อการทุจริตและการใช้อำนาจในทางมิชอบ อันเนื่องจากการผูกขาดอำนาจที่มาจากสถานการณ์โควิด-19	-
		เพิ่มโอกาสในการโจมตีทางการเมืองต่อฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง	-	มีแรงจูงใจและมีโอกาสในการคอร์รัปชันมากขึ้น เพราะเป็นสถานการณ์ไม่ปกติ และภาครัฐมักจะใช้อำนาจพิเศษ	-

ลำดับ	หัวข้อ	ผลกระทบในภาพรวม		ผลกระทบที่มีต่อการต่อต้านคอร์รัปชัน	
		ประเด็น	ทิศทางของผลกระทบ	ประเด็น	ทิศทางของผลกระทบ
		ความรับผิดชอบและการกำกับดูแล (และการบังคับใช้กฎหมายในบางกรณี) มีความอ่อนแอ	-		
3	ความสามารถของรัฐ	ความสามารถของรัฐไม่ได้ส่งผลต่อการบริการจัดการวิกฤตโควิด-19 เท่านั้น แต่ยังอาจสร้างความกระทบกระเทือนต่อรัฐที่มีความเปราะบางหรือมีความขัดแย้งอยู่แล้ว	-	เกิดวงจรอุบาทว์ (Vicious Cycle) ในรัฐที่มีความสามารถต่ำ ความไว้วางใจต่อรัฐบาลต่ำ และการคอร์รัปชันที่สูงขึ้น	-
		เกิดสัญญาณทางอำนาจในบางมิติ ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรอาชญากรรมและกลุ่มหัวรุนแรง	-	การจัดซื้อจัดจ้างระยะสั้นแบบฉุกเฉิน และการจัดหาบริการสาธารณะมีความเสี่ยงที่จะเกิดการคอร์รัปชันเพิ่มขึ้น	-
		มีความเป็นไปได้ที่จะเพิ่มอำนาจให้แก่รัฐที่มีความแข็งแกร่ง (มั่นคง) อยู่แล้ว	+	ในกรณีของรัฐที่มีอำนาจมาก ความเสี่ยงในการเกิดการคอร์รัปชันจะเพิ่มขึ้น หากบริการสาธารณะไม่ตรงกับกลไกความรับผิดชอบ	0
4	ระบบเศรษฐกิจ	เกิดเศรษฐกิจถดถอยครั้งใหญ่ที่สุดในรอบหลายทศวรรษ	-	มีการนำทรัพยากรมาใช้ในการสร้างแรงจูงใจในทางที่ผิดในระยะยาวมากขึ้น (เช่น เงินช่วยเหลือการจัดซื้อจัดจ้างฉุกเฉิน)	-
		มีการเพิ่มขึ้นของเศรษฐกิจนอกระบบ (Informal Economy)	-	เกิดการหยุดชะงักของห่วงโซ่อุปทานทั่วโลก และเกิดความขาดแคลน ทำให้ความเสี่ยงของการเกิดเงินใต้โต๊ะมากขึ้น เพื่อให้ได้สินค้าหรือบริการที่ตรวจเร็ว แต่ไม่ได้คุณภาพ	-

ลำดับ	หัวข้อ	ผลกระทบในภาพรวม		ผลกระทบที่มีต่อการต่อต้านคอร์รัปชัน	
		ประเด็น	ทิศทางของผลกระทบ	ประเด็น	ทิศทางของผลกระทบ
		เกิดแพ็คเกจกระตุ้นเศรษฐกิจกึ่งดุลยพินิจ (Quasi-discretionary Stimulus Packages) ขนาดใหญ่	-	มีความเสี่ยงที่จะเกิดการคอร์รัปชันเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจนอกระบบเพิ่มขึ้น	-
		สร้างศักยภาพที่จะคิดทบทวนใหม่เกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสินค้า/บริการเพื่อประโยชน์สาธารณะที่มั่นคงในระยะยาว	+		
5	ความไม่เท่าเทียมกัน	โรคระบาดได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนที่จนที่สุด และกลุ่มคนชายขอบ โดยเฉพาะกับผู้หญิง มากกว่าผู้ชาย	-	ในระยะสั้น จะเกิดการตัดสินใจในมูลค่าเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นจำนวนมาก	-
		ตลาดหุ้นตกลง นำไปสู่การลดการสะสมความมั่งคั่ง	0	ความไม่สมดุลของอำนาจรุนแรงขึ้น เนื่องจากช่องว่างของความเหลื่อมล้ำเพิ่มมากขึ้น	-
		เงินช่วยเหลือที่มีการจัดการไม่ดีพอจะทำให้ช่องว่างของความเหลื่อมล้ำเพิ่มมากขึ้น ทั้งแนวดิ่งและแนวราบ	-		
6	ความร่วมมือในสังคมและความไว้วางใจ	ความร่วมมือในสังคมและความไว้วางใจของคนในสังคมลดลง ทั้งความไว้วางใจระหว่างประชาชนด้วยกันเองและกับสถาบันสาธารณะ	-	ความร่วมมือกันในการลดผลกระทบ เนื่องจากคนในสังคมขาดความไว้วางใจกันระหว่างประชาชนด้วยกัน	-
		การแก่งแย่งทรัพยากรที่ขาดแคลนรุนแรงขึ้น	-	เกิดความเสี่ยงในการจัดสรรทรัพยากรตามผลประโยชน์ที่ผู้คอร์รัปชันพึงได้รับ	-

ลำดับ	หัวข้อ	ผลกระทบในภาพรวม		ผลกระทบที่มีต่อการต่อต้านคอร์รัปชัน	
		ประเด็น	ทิศทางของผลกระทบ	ประเด็น	ทิศทางของผลกระทบ
		เกิดพฤติกรรมที่แสดงถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือกันในยามวิกฤติ	+		
7	ภูมิทัศน์ของข้อมูลข่าวสาร	มีเทคนิคในการบิดเบือนข้อมูลเพิ่มสูงขึ้น	-	องค์กรและผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน มีบทบาทและมีความสำคัญมากขึ้น	+
		การบริโภคเนื้อหาสำคัญ ๆ ผ่านสื่อออนไลน์เพิ่มสูงขึ้น	+	การมีข้อมูลจำนวนมาก ช่วยให้เกิดการตรวจสอบและสร้างความรับผิดชอบมากขึ้น	+
		ความเชื่อมั่นในข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญเพิ่มสูงขึ้น	+		
8	บทบาทของบริษัทเทคโนโลยีขนาดใหญ่และบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ไม่ใช่ภาครัฐ	อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของบริษัทเทคโนโลยีขนาดใหญ่เพิ่มสูงขึ้น	-	มีความเสี่ยงจากการแทรกแซงที่ไม่เหมาะสมในกระบวนการกำหนดนโยบายของบริษัทขนาดใหญ่ โดยเฉพาะผู้คุมอำนาจทางเทคโนโลยีหรือโครงสร้างพื้นฐานของข้อมูลข่าวสาร	-
		ความสำคัญที่เพิ่มขึ้นของเทคโนโลยีขนาดใหญ่ในชีวิตประจำวัน ผลักดันให้มีการกำกับดูแลที่เหมาะสม	+	เกิดผลกระทบต่อกระบวนการประชาธิปไตย (เช่น การเลือกตั้ง) ผ่านการชี้นำจากผู้คุมอำนาจทางเทคโนโลยีหรือโครงสร้างพื้นฐานของข้อมูลข่าวสาร	-
		ในระยะสั้น บริษัทเทคโนโลยีขนาดใหญ่ต่างแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น	+		
9	เส้นทางการเงินที่ผิดกฎหมาย	การพึ่งพาเทคโนโลยีแบบกระตุนหัน (Fintech, Regtech, Suptech) โดยปราศจากมาตรการบรรเทาผลกระทบอาจยิ่งซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำ	-	มีการทุ่มทรัพยากรในประเทศและต่างประเทศเพิ่มขึ้น เพื่อแก้ปัญหาสถานการณ์ โควิด-19 แต่การกำกับดูแลทางการเงินกลับอ่อนแอลง	-

ลำดับ	หัวข้อ	ผลกระทบในภาพรวม		ผลกระทบที่มีต่อการต่อต้านคอร์รัปชัน	
		ประเด็น	ทิศทางของผลกระทบ	ประเด็น	ทิศทางของผลกระทบ
		เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นธรรมทางภาษีและความเท่าเทียมกัน	+	มีการเพิ่มขึ้นของการถกเถียง เกี่ยวกับความโปร่งใสของการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน หรือการระบุนิยามของทรัพย์สิน	+
10	กิจการระหว่างประเทศ	สถาบันพหุภาคี (Multilateral Institutions) มีบทบาทลดลง	-	มีความตระหนักในการบังคับใช้สนธิสัญญาและอนุสัญญาต่อต้านการทุจริตและการดัดสินบนระหว่างประเทศลดลง	-
		เกิดแรงสนับสนุนต่อผู้นำประเทศแต่ละประเทศให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศที่ลดลง	-	ลดเงื่อนไขของธรรมาภิบาล สำหรับการช่วยเหลือหรือทำงานร่วมกันระหว่างประเทศที่ลดลง	-

หมายเหตุ: 0 หมายถึง ผลกระทบเป็นกลาง หรือ ไม่แน่นอน + หมายถึง ผลกระทบเชิงบวก - หมายถึงผลกระทบเชิงลบ

ที่มา: ปรับจาก Transparency International (2020) “Getting ahead of the curve” ให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย

5.2 แนวการศึกษาธรรมาภิบาลในอนาคต

Organisation for Economic Co-operation and Development หรือ OECD เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ศึกษาสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่สร้างผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในวงกว้าง ซึ่ง OECD ได้มีข้อเสนอแนะว่า นโยบายการฟื้นฟูประเทศที่คาดว่าจะถูกนำมาใช้ภายหลังจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 คือ การนำธรรมาภิบาลมาใช้เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ OECD จึงได้กำหนดกรอบการนำธรรมาภิบาลมาใช้ในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนดังกล่าว จำนวน 12 ด้าน ในบทความเรื่อง “Responding to COVID-19: The Rules of Good Governance Apply Now More Than Ever” (OECD, n.d.) ซึ่งกรอบดังกล่าวมีความครอบคลุมประเด็นธรรมาภิบาลอย่างครบถ้วน จึงน่าจะนำมาพิจารณาปรับใช้เป็นแนวทางการดำเนินนโยบายเรื่องธรรมาภิบาลของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี การสรุปแนวทางการศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลในอนาคต จึงนำเอากรอบแนวคิดดังกล่าวมาจัดกลุ่มใหม่ให้เหมาะกับการกำหนดกรอบการทำงานในเรื่องธรรมาภิบาลของประเทศไทยในอนาคต

เนื้อหาในบทนี้จึงได้นำเสนอแนวทางการศึกษาธรรมาภิบาลในประเทศไทยที่เหมาะสมโดยใช้กรอบ 12 ด้านที่ (OECD, n.d.) นำเสนอไว้ แต่ได้จัดกรอบ (Framework) ออกเป็น 3 กรอบหลัก ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ (ภาพที่ 5-1)

กรอบที่ 1 ธรรมาภิบาลเชิงพฤติกรรม

กรอบที่ 1.1: ความไว้วางใจต่อสาธารณะ (Public Trust)

กรอบที่ 1.2: การกำกับดูแล (Regulation) ด้วยการสะกิดเชิงนโยบาย (Policy Nudge)

กรอบที่ 1.3: คุณธรรมของภาครัฐ (Public Integrity)

กรอบที่ 1.4: ความหลากหลายและการยอมรับความแตกต่างหลากหลาย (Diversity and Inclusion)

กรอบที่ 2 ธรรมาภิบาลเชิงกลไก

กรอบที่ 2.1: รัฐบาลดิจิทัลและข้อมูลดิจิทัล (Digital Government and Data)

กรอบที่ 2.2: นวัตกรรมสำหรับภาครัฐ (Public Sector Innovation)

กรอบที่ 2.3: รัฐบาลแบบเปิดและการสื่อสารสาธารณะ (Open Government and Public Communication)

กรอบที่ 2.4: โครงสร้างพื้นฐานและการจัดซื้อจัดจ้าง (Infrastructure and Procurement)

กรอบที่ 3 ธรรมาภิบาลเชิงระบบ ได้แก่

กรอบที่ 3.1: ความเสี่ยงภาครัฐและการจัดการวิกฤติ (Risk Governance and Crisis Management)

กรอบที่ 3.2: การจัดการงบประมาณและสาธารณะ (Budgeting and Public Management)

กรอบที่ 3.3: การต่อต้านการค้าผิดกฎหมาย (Countering Illicit Trade)

กรอบที่ 3.4: ความสอดคล้องเชิงนโยบายและการประสานงาน (Policy Coherence and Co-ordination)

ภาพที่ 5- 1 แนวการศึกษาธรรมาภิบาลในอนาคต

ที่มา: ปรับจาก OECD (n.d.) Responding to COVID-19: The rules of good governance apply now more than ever” ให้สอดคล้องกับแนวทางการให้ทุนของสังคมไทย

กรอบที่ 1 ธรรมชาติเชิงพฤติกรรม

ธรรมชาติเชิงพฤติกรรมเป็นการกำหนดแนวทางการศึกษาวิจัยและพัฒนาธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลเป็นหลัก โดยแบ่งกรอบย่อยออกเป็น 4 กรอบ ได้แก่

กรอบที่ 1.1: ความไว้วางใจสาธารณะ (Public Trust)

การศึกษาของ OECD เรื่อง An Updated OECD Framework on Drivers of Trust in Public Institutions to Meet Current and Future Challenges (Brezzi et al., 2021) ได้อธิบายถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยหลักของความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อสถาบันสาธารณะ และวิธีการวัดความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อสถาบันสาธารณะดังกล่าวในช่วงที่เกิดวิกฤติ หรือในระยะยาว โดยในบทความได้ระบุถึงหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นความท้าทายของหน่วยงานภาครัฐในช่วงวิกฤติโควิด-19 ไว้ 3 ประการ ดังนี้

1) มุมมองของประชาชนที่มีต่อความน่าเชื่อถือ (Credibility) และประสิทธิผล (Effectiveness) ในการดำเนินงานของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นความท้าทายที่เกิดขึ้นของประชากรระหว่างรุ่น (Intergeneration) ความท้าทายดังกล่าวน่าจะยังคงเกิดในปัจจุบัน ต่อเนื่องไปยังในอนาคต และยังเป็นความท้าทายทั้งในระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศ

2) การเปลี่ยนแปลงของการมีส่วนร่วมทางการเมือง และทัศนคติของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เพราะวิกฤติโควิด-19 ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับทุกคน และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทั้งเศรษฐกิจและสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

3) การเพิ่มขึ้นของความไม่ไว้วางใจ (Distrust) และการไม่มีความผูกพัน (Disengagement) ในกระบวนการประชาธิปไตยของประชาชนอย่างเห็นได้ชัดเช่นกัน นำมาสู่การปะทะระหว่างประชาชนกับสถาบันสาธารณะในหลายประเทศ

ความท้าทายสำคัญของภาครัฐในอนาคตจึงไม่ใช่แค่เรื่องของการกระตุ้นการฟื้นตัวของเศรษฐกิจหลังสถานการณ์โควิด-19 เท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของการสร้างความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อสถาบันสาธารณะด้วย งานศึกษาชิ้นที่กล่าวถึงนี้ได้นำเสนอประเด็นของการสร้างความไว้วางใจสาธารณะของประชาชนที่มีต่อบริการสาธารณะในเชิงลึกของ 3 ประเทศ ได้แก่ เกาหลีใต้ ฟินแลนด์ และนอร์เวย์ ซึ่งแต่ละประเทศมีกระบวนการศึกษาที่แตกต่างกัน ทั้งประเด็นว่าเก็บข้อมูลจากใคร และประเมินจากสถาบันใด การศึกษาพยายามที่จะวิเคราะห์การปรับตัวของสถาบันต่าง ๆ บริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศนั้น ๆ รวมไปถึงการให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะเพิ่มความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อรัฐบาลอีกด้วย

นอกจากนี้ งานของ (Brezzi et al., 2021) ดังกล่าวยังได้กล่าวถึงวิกฤติโควิด-19 ที่ความไว้นื้อเชื่อใจต่อรัฐบาลกลายเป็นปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญประกอบการตัดสินใจของประชาชนว่าจะรับวัคซีนหรือไม่ รับจากใคร เช่น จากภาครัฐหรือจากเอกชน รวมไปถึงใช้เวลานานแค่ไหนในการประเมินการรับวัคซีน นอกจากนี้ โควิด-19 ยังส่งผลให้คนบางกลุ่มได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจจากสถานการณ์นี้มากกว่าคนอีกกลุ่มหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ ระดับความไว้นื้อเชื่อใจที่มีต่อสถาบันภาครัฐของประชาชนแต่ละกลุ่มจึงมีแตกต่างกันมากขึ้นกว่าก่อนเกิดวิกฤติโควิด-19 และความแตกต่างของระดับความไว้นื้อเชื่อใจที่มีต่อสถาบันภาครัฐนี้ขึ้นอยู่กับารรับรู้ของประชาชนต่อนโยบายของรัฐบาลว่า นโยบายของภาครัฐมีความเป็นธรรมหรือไม่ สมควรที่จะให้การสนับสนุนหรือไม่ และจะสามารถดำเนินการนโยบายตามที่สัญญาไว้ได้หรือไม่

ในระยะถัดไป การตรวจสอบ ติดตามและกำกับดูแลความไว้นื้อเชื่อใจจะมีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะการตรวจสอบความไว้นื้อเชื่อใจที่ประชาชนมีต่อสถาบันสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นตำรวจ รัฐบาล รัฐสภา หรือหน่วยงานราชการ ฯลฯ และการตรวจสอบ ติดตามและกำกับดูแลความไว้นื้อเชื่อใจเหล่านี้ จะแตกต่างกันตามลักษณะทางประชากร (Demographic) และเศรษฐกิจสังคม (Socio-economic) ของประชากรแต่ละกลุ่ม ซึ่งจะส่งผลให้ในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ จะมีอย่างน้อยหนึ่งกลุ่มที่มีการตรวจสอบ ติดตามและกำกับดูแลความไว้นื้อเชื่อใจอย่างเข้มข้น และหากไม่มีการสร้างความไว้นื้อเชื่อใจและความผูกพันต่อนโยบายสาธารณะที่มีประสิทธิภาพมากพอในประชาชนทุกกลุ่ม ก็จะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างประชากรแต่ละกลุ่มที่รุนแรงและยืดเยื้อ ภาครัฐจึงต้องเร่งออกแบบแนวทางการจัดการกับความท้าทายใหม่เหล่านี้ในอนาคต (รายละเอียดเรื่องกรอบแนวคิดแรงขับเคลื่อนของความไว้นื้อเชื่อใจของสถาบันสาธารณะ พิจารณาจากตารางที่ 5-2)

ตารางที่ 5- 2 กรอบแนวคิดแรงขับเคลื่อนของความไว้วางใจของสถาบันสาธารณะ ในปี 2021

Levels of trust in different public institutions		
Trust in national government, local government, civil service, parliament, police, political parties, courts, legal systems, and intergovernmental organisations		
Public Governance Drivers of Trust in Public Institutions		
Competencies	Responsiveness	● Provide efficient, quality, affordable, timely and citizen-centred public services that are co-ordinated across levels of government and satisfy users. ● Develop an innovative and efficient civil service that responds to user needs.
	Reliability	● Anticipate needs and assess evolving challenges. ● Minimise uncertainty in the economic, social and political environment. ● Effectively commit to future-oriented policies and co-operate with stakeholders on global challenges.
Values	Openness	● Provide open and accessible information so the public better understands what government is doing. ● Consult, listen, and respond to stakeholders, including through citizen participation and engagement opportunities that lead to tangible results. ● Ensure there are equal opportunities to be part of and participate in the institutions of representative democracy.
	Integrity	● Align public institutions with ethical values, principles, and norms to safeguard the public interest. ● Take decisions and use public resources ethically, promoting the public interest over private interests while combating corruption. ● Ensure accountability mechanisms between public institutions at all levels of governance. ● Promote a neutral civil service whose values and standards of conduct uphold and prioritise the public interest.
	Fairness	● Improve living conditions for all. ● Provide consistent treatment of businesses and people regardless of their background and identify (e.g. gender, socio-economic status, racial/ethnic origin).

Levels of trust in different public institutions
Trust in national government, local government, civil service, parliament, police, political parties, courts, legal systems, and intergovernmental organisations
Public Governance Drivers of Trust in Public Institutions
Cultural, Economic and Political Drivers of Trust in Public Institutions
● Individual and group identities, traits, and preferences, including socio-economic status; interpersonal socialization and networks. ● Distrust of and disengagement from the system.
Perception of government action on intergenerational and global challenges
Perceptions of government commitment to and effectiveness in addressing long-term challenges

Note: New elements in bold were added to the 2017 framework

ที่มา: Brezzi et al. (2021) p.42

นอกจากนี้ Borja Prado (2021) ได้นำเสนอบทความเรื่อง How Tech Can Rebuild Public Trust in Government บนเว็บไซต์ Atlantic Council บทความดังกล่าวได้นำเสนอประเด็นความไว้วางใจต่อสาธารณะที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Brezzi et al. (2021) ที่กล่าวถึงข้างต้น โดยกล่าวว่า ก่อนเกิดการระบาดของโควิด-19 มีงานศึกษาในระดับนานาชาติถึงความไว้วางใจต่อรัฐบาล ผลการศึกษาพบว่า คนจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งเห็นว่ารัฐบาลทำประโยชน์เพื่อคนไม่กี่คน ขณะที่คนอีกไม่มากเท่าที่เห็นว่ามีคนเห็นว่าเป็นประโยชน์สำหรับทุกคน

ขณะที่ภายหลังการระบาดของโควิด-19 ความกลัวของสาธารณะและความไม่ไว้วางใจต่อภาครัฐได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะคนที่อยู่ในชุมชนคนยากจน ทั้งนี้บทความของ World Economic Forum ที่นำมาอ้างอิงในงานของ Borja Prado ได้ศึกษาในประเด็นความไว้วางใจต่อสาธารณะ โดยพบว่าความไว้วางใจต่อสาธารณะกำลังถูกแบ่งแยกออกจากกันมากขึ้นระหว่างคนจนกับคนรวย เช่นเดียวกับบทความของ Deloitte (2021) ได้เผยแพร่ความคิดเห็นเรื่องความไว้วางใจต่อสาธารณะไว้ในบทความความเชื่อ Sustain Public Trust in Government โดยกล่าวว่าจากเหตุการณ์การระบาดโควิด-19 ทำให้บางประเทศต้องเร่งสร้างความไว้วางใจกับประชาชน โดยเฉพาะการแก้ปัญหาเรื่องข้อมูลที่ผิดพลาด และการสื่อสารที่ผิดพลาด ความเป็นไปได้ในอนาคตนั้น ภาครัฐอาจต้องคิดเรื่องการนำระบบเทคโนโลยีมาใช้ เพื่อสร้างความไว้วางใจในข้อมูล (Data Trust) และการแบ่งปันข้อมูล (Data-sharing) และเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถควบคุมหรือเพิกถอนการให้เข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคลได้ ซึ่งจำเป็นต้องสร้างระบบฐานข้อมูลที่มีความโปร่งใส (Transparency) ความสามารถในการใช้ประโยชน์ (Capability) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) รัฐบาลจึงควรขยายการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน สร้างการสื่อสารอย่างตื่นตัว พิจารณาใช้เทคโนโลยีที่เกิดขึ้นใหม่ และสร้างกระบวนการดูแลข้อมูล

ความไว้วางใจสาธารณะยังเกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องภาษี (Tax) อย่างแยกไม่ออก ผู้เชี่ยวชาญทั่วโลกกำลังให้ความสนใจว่าจะนำผนวกและสร้างความไว้วางใจสาธารณะเข้ามาอยู่ในระบบภาษี เพื่อสร้างระบบภาษีให้มีประสิทธิภาพที่สูงขึ้น มีความยั่งยืน และมีความเป็นธรรมได้อย่างไร เนื่องจากความไว้วางใจสาธารณะ กำลังกลายเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิรูประบบภาษีในอนาคตอันใกล้ เช่น การทำความเข้าใจว่าระบบภาษีถูกรับรู้อย่างไร สิ่งที่คุณเสียภาษีคาดหวังจากระบบภาษีคืออะไร และความรู้สึกที่มีต่อความเป็นธรรมต่อการจัดการระบบภาษี จะนำมาสู่การออกแบบและสร้างระบบการดำเนินงานที่ได้รับการไว้วางใจจากประชาชน บทบาทของความไว้วางใจสาธารณะที่มีต่อระบบภาษีที่ได้รับการตระหนัก ซึ่งยังมีไม่มากนักในช่วงก่อนที่จะเกิดการระบาดโควิด-19 กลับจะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วงที่แต่ละประเทศฟื้นตัวจากการระบาดของโควิด-19 (ACCA Think Ahead, 2021)

กล่าวโดยสรุป แนวโน้มของงานวิจัยในอนาคตด้านความไว้วางใจสาธารณะ จึงควรเน้นไปที่การศึกษาเพื่อวัด ตรวจสอบ และประเมินความไว้วางใจของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีต่อสถาบันสาธารณะ เช่น คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่างกัน คนในเมืองกับคนชนบท หรือคนที่อายุแตกต่างกัน ที่มีต่อรัฐ และหน่วยงานของรัฐประเภทต่าง ๆ จากนั้นจะนำมาสู่การออกแบบและสนับสนุนเพื่อสร้างความไว้วางใจสาธารณะต่อระบบหรือนโยบายของรัฐแยกตามรายกลุ่มประชากรและรายนโยบาย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของรัฐบาลในแต่ละประเด็นให้มีประสิทธิภาพสูงที่สุด

กรอบที่ 1.2: การกำกับดูแล (Regulation) ด้วยการสะกิดเชิงนโยบาย (Policy Nudge)

ความท้าทายในอนาคตประการหนึ่งสำหรับภาครัฐคือ การกำกับดูแล ที่จำเป็นต้องมีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากภาครัฐทั่วโลกจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อสถานะฉุกเฉิน เรื่องเร่งด่วนทางนโยบาย และความต้องการของประชาชนที่หลากหลายและรวดเร็วมากขึ้น ความท้าทายต่อการกำกับดูแลนี้ นอกจากความจำเป็นที่จะต้องนำเอาเทคโนโลยีดิจิทัล ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) หรือปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีส่วนในการออกแบบและดำเนินนโยบายแล้วเพื่อการกำกับดูแลแล้ว อีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญคือ การกำกับดูแลจำเป็นต้องตอบสนองต่อพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย และแนวทางหนึ่งในการสร้างนโยบายที่ตอบสนองต่อพฤติกรรมมนุษย์คือ การใช้เครื่องมือวิเคราะห์เชิงลึกทางพฤติกรรม (Behavioural Insight) ในการออกแบบการสะกิดเชิงนโยบาย (Policy Nudge) (OECD, 2020a)

การออกแบบการสะกิดเชิงนโยบายมีผลทำให้ประชาชนในสังคมมีความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบายสูงขึ้น รวมทั้งประหยัดงบประมาณในการใช้จ่ายจากเงินอุดหนุนของรัฐเพื่อเป็นแรงจูงใจในการทำตามนโยบาย และไม่ใช่การกำหนดสภาพบังคับให้ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในนโยบาย ในประเทศพัฒนาแล้ว เช่น สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกาได้มีการตั้งหน่วยงานที่ชื่อว่า Nudge Unit เข้ามามีส่วนในการออกแบบนโยบายเพื่อให้สอดคล้องกับการตัดสินใจและพฤติกรรมของประชาชนมากขึ้น

การดำเนินนโยบายผ่านการสะกิดเชิงนโยบายให้ประสบความสำเร็จนั้น มีความเชื่อมโยงอย่างสำคัญกับการออกแบบการทดสอบนโยบายโดยใช้ Regulatory Sandbox และการออกแบบการทดลองทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Experiment) เพราะการทดสอบประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมเชิงนโยบายไม่สามารถเก็บข้อมูลได้โดยตรงจากการใช้แบบสอบถาม และควรดำเนินการเพื่อประเมินผลกระทบล่วงหน้าก่อนจะบังคับใช้นโยบายจริงเป็นวงกว้างในทางสังคม สอดคล้องกับงานของ Squire Patton Boggs (2021) ในบทวิเคราะห์ที่ชื่อ The Future of Regulation and Governance โดยได้นำเสนอการปฏิรูปกฎระเบียบในสหราชอาณาจักร ซึ่งหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลทางการเงินได้ทดลองนำ Regulatory Sandbox มาใช้ โดยได้รับอนุญาตให้ไม่ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดปกติ เพียงแต่หน่วยงานนั้นต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินงานของตนเอง ทั้งนี้เพื่อทดสอบผลกระทบเชิงนโยบาย อย่างเป็นอิสระทั้งจากการดำเนินงานขององค์กรและจากข้อจำกัดของกฎระเบียบของภาครัฐ

แนวทางที่น่าสนใจในอนาคตคือ การให้ทุนวิจัยเชิงนโยบายในการออกแบบและทดลองการดำเนินนโยบายที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อเพิ่มความเต็มใจในการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งการทดลองทางเศรษฐศาสตร์ การดำเนิน Regulatory Sandbox หรือการสะกิดเชิงนโยบาย เป็นแนวทางที่ได้รับการให้ความสำคัญมากขึ้นจากหลายประเทศในปัจจุบัน

กรอบที่ 1.3: คุณธรรมของภาครัฐ (Public Integrity)

คุณธรรมของภาครัฐ หมายถึง การยึดมั่นในคุณค่าทางจริยธรรม หลักการ และบรรทัดฐานที่ใช้ร่วมกัน เพื่อรักษาและจัดลำดับความสำคัญของผลประโยชน์สาธารณะมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว คุณธรรมของภาครัฐเป็นกุญแจสำคัญในการดำเนินนโยบายและสร้างความน่าเชื่อถือของภาครัฐ เนื่องจากไม่ว่าอย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐย่อมต้องมีช่องโหว่ที่อาจก่อให้เกิดโอกาสในการโกงหรือทุจริตได้เสมอ คุณธรรมของภาครัฐจึงยังเป็นสิ่งจำเป็นภายใต้ความท้าทายในการจัดการปัญหาการคอร์รัปชันและการเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตให้แก่บุคลากรและระบบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ

OECD (2017) ได้ให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายของภาครัฐที่อาจก่อให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันใน 3 มิติ ได้แก่

- 1) การครอบครองนโยบาย (Policy Capture) เนื่องจากนโยบายสาธารณะเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและรัฐบาล และเป็นตัวกำหนดคุณภาพชีวิตของประชาชน หากมีการครอบครองนโยบาย หรือเบี่ยงเบนความสนใจจากผลประโยชน์สาธารณะไปสู่ผลประโยชน์ส่วนตัว อาจส่งผลกระทบต่อความไม่เท่าเทียมในสังคมที่รุนแรงมากขึ้น และยังบ่อนทำลายค่านิยมทางประชาธิปไตย การเติบโตทางเศรษฐกิจ และความไว้วางใจในรัฐบาลด้วย

- 2) การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ (Public Procurement) เป็นแหล่งที่มาของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคม โดยในกลุ่มประเทศ OECD การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐคิดเป็นร้อยละ 13 ของ GDP และคิดเป็น 1 ใน 3 ของรายจ่ายภาครัฐโดยรวม แต่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นระบบราชการที่ไม่มีประสิทธิภาพและมีความเสี่ยงต่อการทุจริตสูง
- 3) โครงสร้างพื้นฐาน (Public Infrastructure) มีความเสี่ยงต่อการทุจริตและการจัดการที่ผิดพลาด โดยเฉพาะโครงการขนาดใหญ่ เช่น การใช้จ่ายเกินงบประมาณ ความล่าช้า หรือการเสื่อมคุณภาพก่อนเวลาที่เหมาะสม เป็นต้น การสร้างโครงสร้างพื้นฐานเป็นสิ่งที่ภาครัฐหลายประเทศให้ความสนใจ เพราะมีโอกาสได้ประโยชน์จากการทุจริตด้วยมูลค่าสูงในเวลาอันสั้น

OECD (2017) ได้นำเสนอข้อเสนอแนะต่อการเสริมสร้างความซื่อสัตย์ในภาครัฐ 3 หลักการ ได้แก่

- 1) ระบบความซื่อตรงเพื่อลดโอกาสในการทุจริตคอร์รัปชัน ได้แก่ การทำข้อตกลงของผู้บริหารระดับสูงว่าจะพัฒนากรอบกฎหมายที่จำเป็น ได้มาตรฐาน ระบุหน้าที่ความรับผิดชอบขององค์กรภาครัฐให้ชัดเจน มีกลยุทธ์ที่สามารถประเมินได้ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง
- 2) การสร้างวัฒนธรรมของความซื่อตรงในภาครัฐ เช่น ยึดมั่นคุณค่าความซื่อตรง ไม่ทนต่อการคอร์รัปชัน มีผู้นำที่สามารถสื่อสารกับคนทั้งองค์กรให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน หรือมีการให้รางวัลกับผู้ที่มีพฤติกรรมซื่อตรงที่สามารถวัดผลเป็นรูปธรรมได้ เป็นต้น
- 3) การสร้างความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง

อย่างไรก็ตาม คุณธรรมของภาครัฐได้รับความสนใจเป็นพิเศษในช่วงการระบาดของโควิด-19 เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงเวลาที่ความเสี่ยงในการทุจริตคอร์รัปชันผ่านการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐเพิ่มสูงขึ้น OECD (2020d) ชี้ให้เห็นประเด็นท้าทายที่ต้องได้รับความสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากสามารถสร้างผลกระทบต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในนโยบายการแทรกแซงของรัฐบาลในอนาคต ดังนี้

- 1) ความท้าทายด้านความซื่อสัตย์สุจริตในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ เช่น การจัดซื้อจัดจ้างอุปกรณ์ทางการแพทย์ เครื่องให้ออกซิเจน เจลล้างมือ หน้ากากอนามัย และบริการด้านสุขภาพ โดยอาจดำเนินการผ่านการจัดซื้อจัดจ้างกรณีฉุกเฉิน ซึ่งเพิ่มความเสี่ยงในการได้สินค้าหรือบริการที่ไม่ตรงตามมาตรฐาน เป็นต้น
- 2) ความรับผิดชอบ การควบคุม และการกำกับดูแลแผนกระตุ้นเศรษฐกิจ เช่น มาตรการใช้เงินอย่างเร่งด่วนเป็นการลดการควบคุมการใช้จ่าย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสและเพิ่มความเสี่ยงในการทุจริต ในขณะที่กลไกการตรวจสอบภายในก็เผชิญกับอุปสรรคในการทำงานในช่วงการระบาดของโควิด-19 ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบการดำเนินงานได้ เป็นต้น
- 3) ความเสี่ยงของการละเมิดคุณธรรมในหน่วยงานภาครัฐที่เพิ่มขึ้น เช่น ผู้ที่เผชิญกับปัญหาทางการเงินในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ อาจทำให้เกิดพฤติกรรมทุจริตหรือการฉ้อโกงมากขึ้น เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า ระบบและกลไกในการสร้างความซื่อสัตย์ของบุคลากรในภาครัฐยังมีความสำคัญ แต่มีความท้าทายมากขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเชิงสังคมเศรษฐกิจ และการเมือง รวมทั้งเกิดสถานการณ์ไม่ปกติอย่างเช่น โควิด-19 ขึ้น งานวิจัยในอนาคตควรทำการประเมินความเสี่ยงที่จะเกิดการทุจริต โดยเฉพาะภายใต้สถานการณ์วิกฤติจากการถดถอยเศรษฐกิจ สถานการณ์ โควิด-19 ที่ผ่านมา รวมถึงทำความเข้าใจพฤติกรรมกรรมการทุจริตในเชิงลึก เพื่อทำการออกแบบพัฒนาระบบและกลไกการตรวจสอบการทุจริต หากเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติในอนาคตอีก

กรอบที่ 1.4: ความหลากหลายและการยอมรับความแตกต่างหลากหลาย (Diversity and Inclusion)

การระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อบุคคลแตกต่างกัน โดยในรายงานเรื่อง Women at the Core of the Fight Against COVID-19 Crisis (OECD, 2020g) พบว่า ผู้หญิงได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ โควิด-19 มากกว่าผู้ชาย เพราะผู้ที่ทำงานด้านการดูแลสุขภาพเกือบร้อยละ 70 เป็นผู้หญิงทำให้ผู้หญิงเสี่ยงติดเชื้อมากกว่าผู้ชาย ในขณะเดียวกันยังต้องแบกรับภาระในการดูแลบ้าน เนื่องจากโรงเรียนและศูนย์เด็กเล็กปิดตัวลง ผู้หญิงต้องเผชิญกับความเครียดสูงในการสูญเสียงานและรายได้ รวมถึงต้องเผชิญกับความเครียดที่เพิ่มขึ้นจากความรุนแรง การแสวงประโยชน์ และการล่วงละเมิด ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 รัฐบาลจึงควรพิจารณาใช้มาตรการฉุกเฉินเพื่อช่วยเหลือผู้หญิง ทั้งด้านการจัดหางาน ดูแลรายได้ ขยายการสนับสนุนสำหรับธุรกิจขนาดเล็กและผู้ประกอบอาชีพอิสระ และปรับปรุงมาตรการช่วยเหลือผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง โดยนโยบายที่ภาครัฐจะนำมาใช้นั้นต้องสอดคล้องกับมุมมองทางเพศและคำนึงถึงความต้องการ ความรับผิดชอบ และมุมมองของผู้หญิงด้วย

นอกจากในมิติทางเพศแล้ว สถานการณ์โควิด-19 ยังส่งผลกระทบต่อผู้คนในวัยต่าง ๆ ที่แตกต่างกันด้วย โดยในรายงานเรื่อง Youth and COVID-19: Response, Recovery and Resilience (OECD, 2020h) ระบุว่า โควิด-19 ส่งผลอย่างมากกับคนวัยหนุ่มสาว ทั้งด้านการศึกษา การจ้างงาน สุขภาพจิต และรายจ่าย ยิ่งไปกว่านั้นเยาวชนและคนรุ่นใหม่ยังต้องแบกรับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว ซึ่งคนวัยหนุ่มสาวเหล่านี้มีความกังวลมากกว่าคนสูงวัย เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ความเหลื่อมล้ำระหว่างวัยรุนแรงขึ้น รัฐบาลจำเป็นต้องคาดการณ์ผลกระทบของมาตรการบรรเทาและฟื้นฟูในคนกลุ่มอายุต่าง ๆ เป็นส่วนหนึ่งในการวางแผน ออกแบบกลไกกับกับดูแลสถานการณ์ด้วย

การวิจัยในอนาคตจึงควรมุ่งเน้นไปที่การศึกษาผลกระทบของโควิด-19 รวมไปถึงผลกระทบทางนโยบาย ต่อผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะหรือตามความแตกต่างหลากหลาย เช่น เพศ วัย สุขภาพ อาชีพ สถานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ แทนที่จะเป็นการศึกษาผลกระทบเฉพาะในประเด็นของพื้นที่หรือประเด็นของภาพรวมเท่านั้น เพื่อให้สามารถออกแบบกลไกให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนคนกลุ่มต่าง ๆ ได้ตรงตามความต้องการของคนเฉพาะกลุ่ม โดยอาจจะเป็นเพียงกลไกสนับสนุนเพื่อออกแบบเฉพาะสำหรับประชากรแต่ละกลุ่ม หรืออาจเป็นนโยบายที่ออกแบบให้ประชากรเฉพาะกลุ่มนั้น ๆ ก็ได้

กรอบที่ 2 ธรรมาภิบาลเชิงกลไก

ธรรมาภิบาลเชิงกลไกเป็นการกำหนดแนวทางการศึกษาวิจัยและพัฒนาธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับกลไกและเครื่องมือในการเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล กับระบบหรือโครงสร้างในการสร้างธรรมาภิบาล และแก้ปัญหาการคอร์รัปชัน โดยแบ่งกรอบย่อยออกเป็น 4 กรอบได้แก่

กรอบที่ 2.1: นวัตกรรมสำหรับภาครัฐ (Public Sector Innovation)

ในช่วงที่ผ่านมา ภาครัฐพยายามมุ่งเน้นไปที่การสร้างความโปร่งใสของภาครัฐต่อสาธารณะ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมความไว้วางใจ (Trust) และความรับผิดชอบ (Accountability) รวมถึงกระตุ้นให้เกิดนวัตกรรมในทุกภาคส่วนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ภาครัฐยังคงเผชิญกับข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึก มุมมอง และความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งอาจนำไปสู่การตัดสินใจเลือกนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากวิธีการ เครื่องมือ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อเปลี่ยนสิ่งที่มองไม่เห็นให้มองเห็นได้นั้น จะทำให้รัฐบาลสามารถพิจารณาและเข้าถึงข้อมูลเชิงลึก มุมมอง ความคิดเห็น และความเป็นไปได้ต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงการตัดสินใจให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

งานศึกษาของ OECD ภายใต้หัวข้อ “Embracing Innovation in Government” (OECD, 2019; 2020b) ได้นำเสนอนวัตกรรมสำหรับภาครัฐในหลากหลายแนวทาง ดังต่อไปนี้

1. การใช้ข้อมูลเชิงลึกด้านพฤติกรรม เพื่อปลดล็อกมุมมองและเสริมสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก

ข้อมูลเชิงลึกด้านพฤติกรรม (Behavioral Insights) เป็นหนึ่งในนวัตกรรมที่จะช่วยพัฒนาประสิทธิภาพของภาครัฐให้สามารถเข้าใจพฤติกรรมของประชาชนในด้านต่าง ๆ เช่น ในประเทศสหราชอาณาจักรได้จัดตั้งทีม Behavioral Insights (BIT) หรือเรียกว่า Nudge Unit เพื่อประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางด้านเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมและจิตวิทยาในการออกแบบและปรับปรุงนโยบายหรือบริการสาธารณะให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น โดย OECD’s Regulatory Policy team ได้สนับสนุนและพัฒนาเครื่องมือการใช้ข้อมูลเชิงลึกด้านพฤติกรรมภายใต้กรอบ BASIC ซึ่งประกอบไปด้วย พฤติกรรม (Behaviour) การวิเคราะห์ (Analysis) กลยุทธ์ (Strategies) การแทรกแซง (Intervention) และการเปลี่ยนแปลง (Change) ที่ผู้ใช้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบนโยบายสาธารณะตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการนโยบาย โดยมีการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมเข้ามาใช้ในทุกขั้นตอน

ตัวอย่างของการประยุกต์ใช้ข้อมูลเชิงลึกด้านพฤติกรรม คือ แอปพลิเคชัน Carrot Reward ของประเทศแคนาดา ซึ่งเป็นแอปพลิเคชันเพื่อสุขภาพที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในแคนาดา เกิดจากการร่วมทุนระหว่างภาครัฐและเอกชน (Public-private Partnership: PPP) ระหว่างรัฐบาลของประเทศแคนาดาและบริษัทเอกชนชื่อ Carrot Insights โดยเป็นนวัตกรรมใหม่ที่ผสมผสานการเล่นเกม (Gamification) และการใช้

ข้อมูลเชิงลึกด้านพฤติกรรม (Behavioral Insights) เพื่อช่วยให้ภาครัฐเข้าใจแรงจูงใจและมุมมองของประชาชนในเรื่องสุขภาพได้ดีขึ้น รวมทั้งยังมีการให้ความรู้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสุขภาพให้ดียิ่งขึ้นด้วย ผู้ใช้แอปฯ สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลด้านสาธารณสุข และองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่สามารถวัดหรือประเมินผลผ่านการทำแบบทดสอบ และยังมีรูปแบบการใช้งานเกี่ยวกับเป้าหมายทางสุขภาพรายบุคคลด้วย โดยผู้ใช้แอปฯ สามารถกำหนดเป้าหมายด้านสุขภาพของตนเอง มีการให้คำแนะนำ แสดงข้อมูลเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสุขภาพของคนที่มีความหมายเหมือนกัน และติดตามผลเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายทางด้านสุขภาพดังกล่าว นอกจากนี้ ยังมีการให้รางวัลเพื่อจูงใจให้ปฏิบัติตามพฤติกรรมทางสุขภาพที่ดีอีกด้วย

2. เทคโนโลยีที่สัมผัสได้ (Immersive Technology) เพื่อค้นพบแนวคิดและข้อมูลใหม่ ๆ

การใช้เทคโนโลยีโลกเสมือนจริง (Augmented Reality: AR) และระบบเสมือนจริง (Virtual Reality: VR) ได้รับความสนใจและถูกนำไปใช้มากขึ้นในหลายมิติ เช่น การเล่นเกม การเดินทาง การตลาด การสร้างภาพยนตร์ และการศึกษา และมีแนวโน้มจะขยายตัวมากขึ้นในอนาคต ภาครัฐหลายประเทศจึงเห็นถึงศักยภาพของการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเพื่อประโยชน์สาธารณะ ตัวอย่างเช่น ในกรณีของ Finding Place ของประเทศเยอรมนี ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่าง MIT Media Lab กับสำนักงานนายกเทศมนตรีเมืองฮัมบูร์ก ประเทศเยอรมนี ได้ริเริ่มสร้างการมีส่วนร่วมกับผู้อยู่อาศัยในฮัมบูร์ก ประเทศเยอรมนี เพื่อบอกพิกัดที่พิกัดที่เหมาะสมในการรองรับผู้ลี้ภัยในเขตเมือง โดยให้ผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ใช้ประสบการณ์ส่วนตัวในการจำลองพื้นที่ที่อยู่อาศัยผ่านการวางตัวต่อเลโก้สีต่าง ๆ ลงบนแผนภาพทางภูมิศาสตร์ที่ใช้อัลกอริทึมและเทคโนโลยีโลกเสมือนจริงในการสร้างขึ้น ซึ่งเป็นการใช้เทคโนโลยีในการแก้ปัญหาสาธารณะจากข้อมูลของผู้ที่มีประสบการณ์โดยตรง ซึ่งจะช่วยให้ภาครัฐมองเห็นข้อมูลหรือมุมมองที่เป็นประโยชน์ต่อการออกแบบนโยบายสาธารณะต่อไป

3. การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ

การเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกด้านพฤติกรรมอย่างมีข้อจำกัด เช่น เป็นมุมมองของคนเพียงบางกลุ่ม หรือขาดมุมมองจากผู้มีประสบการณ์ตรง อาจนำไปสู่ความไม่มีประสิทธิภาพของการออกแบบและดำเนินนโยบายของภาครัฐ ภาครัฐในหลายประเทศจึงมีความพยายามในการค้นหาแนวคิดและแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวจากภาคส่วนอื่น ๆ ของสังคม เช่น ภาครัฐกิจ ภาคประชาชน เป็นต้น รวมถึงเป็นการสร้างพันธมิตรเพื่อทำงานร่วมกันในการแก้ปัญหา

ตัวอย่างของการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหา เช่น การแก้ไขวิกฤตการระบาดของโควิด-19 ที่รัฐบาลทุกแห่งจำเป็นต้องอาศัยวิธีการแก้ไขและการดำเนินการอย่างเร่งด่วน รัฐบาลของประเทศเอสโตเนียได้จัดการแข่งขัน Hackathons ในชื่อ Hack the Crisis ซึ่งต่อมาได้มีการนำไปใช้ในหลายประเทศและนำไปสู่ Hackathons ระดับโลกที่ชื่อ The Global Hack โดยผู้เข้าแข่งขันจะนำเสนอแนวคิดที่เป็นรูปธรรมในการกำกัควบคุมการกิจของภาครัฐ อาทิ ระบบการติดตามและตรวจสอบจำนวนชุด PPE ที่มีอยู่ในคลังกับความต้องการชุด PPE ในโรงพยาบาลแต่ละแห่ง ในขณะที่การแข่งขันในประเทศลัตเวีย ได้มีการออกแบบ Face Shield สำหรับบุคลากรทางการแพทย์ รวมถึงนำเสนอแผนการผลิตในช่วงการระบาดของโค

วิด-19 เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการสร้างเครื่องมือเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการแบ่งปันข้อมูลภายในชุมชนในช่วงการระบาดของโควิด-19 เช่น บริษัท Qlue ซึ่งเป็นสตาร์ทอัพจากประเทศอินโดนีเซีย ได้สร้างเครื่องมือที่ผู้ใช้สามารถรายงานปัญหาต่าง ๆ เช่น สถานที่ที่มีผู้คนแออัด หรือโรงพยาบาลที่มีเตียงเต็ม เพื่อเป็นข้อมูลให้กับประชาชนในพื้นที่และภาครัฐในการประสานงานและบริหารจัดการปัญหาต่อไป

4. โลกของข้อมูลที่เครื่องฟิวเตอร์อ่านได้ (Machine-readable World)

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา รัฐบาลหลายแห่งได้เริ่มให้ความสนใจกับข้อมูลที่เครื่องคอมพิวเตอร์อ่านได้ (Machine Readable) เพื่อสร้างระบบรัฐบาลแบบเปิด (Open Government) ให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น และจะช่วยกระตุ้นนวัตกรรมทั้งในภาครัฐและระบบเศรษฐกิจในวงกว้าง ในขณะเดียวกัน รัฐบาลก็มีความพยายามในการแปลงลักษณะของมนุษย์ ประสาทสัมผัส และสภาพแวดล้อมของมนุษย์ให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัลที่สะท้อนโลกทางกายภาพ เพื่อให้เกิดการส่งมอบบริการ มาตรการ และนโยบายต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย

การเติบโตของข้อมูลที่เครื่องคอมพิวเตอร์อ่านได้ (Machine Readable) ทำหน้าที่เป็นแรงกระตุ้นสำหรับนวัตกรรมรุ่นใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น ปัญญาประดิษฐ์และบล็อกเชน ดังนั้น โลกในอนาคตจะเป็นโลกของข้อมูลที่เครื่องคอมพิวเตอร์อ่านได้ (Machine-readable World) ซึ่งมีกรณีศึกษาที่แสดงถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในการทำงานของภาครัฐ ดังต่อไปนี้

กรณีศึกษา: Better Rules ประเทศนิวซีแลนด์

การกำหนดกฎหมายและกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการปกครอง เป็นบทบาทหนึ่งที่สำคัญของภาครัฐ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อพัฒนากระบวนการออกกฎหมายและกฎเกณฑ์ดังกล่าวจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง รัฐบาลของประเทศนิวซีแลนด์จึงได้จัดทำโครงการ Better Rules ซึ่งเป็นโครงการนำร่องในการร่างกฎหมายใหม่ ด้วยวิธีการเข้ารหัสการใช้เครื่องจักร (Machine-consumable Code) เพื่อเก็บข้อมูลการใช้กฎหมายและการตีความกฎหมาย โดยมีเป้าหมายให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายนั้น ๆ ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ที่ตั้งใจไว้มากที่สุด โครงการนี้ยังช่วยให้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และพัฒนาความคิดเห็นแบบเรียลไทม์ ระหว่างการออกแบบกฎหมายและกระบวนการดำเนินการ ซึ่งจะช่วยให้สามารถออกแบบ และเสนอแนะแนวทางปรับปรุงกฎหมายล่วงหน้าได้ดียิ่งขึ้น แนวคิด Law-as-code จะมีศักยภาพในการพัฒนาอัลกอริทึมในการตัดสินใจจากการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) และประสบการณ์เสมือนจริงมากยิ่งขึ้น

กรณีศึกษา: แมชชีนเลิร์นนิง (Machine Learning) สำหรับการทำแผนที่ที่ดิน ประเทศออสเตรเลีย

กรรมสิทธิ์และวิทยาศาสตร์ของรัฐบาลนิวซีแลนด์ ประเทศออสเตรเลีย ได้นำแมชชีนเลิร์นนิงมาใช้ในการสร้างแผนที่และจำแนกลักษณะของการใช้ที่ดินจากภาพถ่ายดาวเทียม เช่น ที่ดินเพื่อทำเกษตร หรือเพื่ออยู่อาศัย เป็นต้น เพื่อใช้ในการวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อวางแผนการผลิตทางการเกษตร เพื่อ

ติดตามพาหะนำโรค และเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ เป็นต้น โดยมีอัตราความแม่นยำสูงถึงร้อยละ 97 เมื่อแผนที่และลักษณะการใช้ที่ดินกลายเป็นข้อมูลที่คอมพิวเตอร์สามารถอ่านได้ ทำให้ภาครัฐและนักวิทยาศาสตร์สามารถตัดสินใจในการใช้ที่ดินได้รวดเร็ว โดยใช้ระยะเวลาในการออกแบบนโยบายเพียงไม่กี่วันหรือเดือน ในขณะที่วิธีการรวบรวมแผนที่ในปัจจุบันต้องใช้ระยะเวลาเป็นปี และยังคงอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการทำงานอีกด้วย

กรณีศึกษา: การตรวจจับยาปลอมโดยใช้บล็อกเชนและปัญญาประดิษฐ์

ยาปลอมเป็นตลาดการฉ้อโกงที่ใหญ่ที่สุดในโลก และเป็นความท้าทายสำคัญต่อเศรษฐกิจและชีวิตของผู้คน ซึ่งรวมถึงการสูญเสียเงินหลายแสนล้านดอลลาร์ และการสูญเสียชีวิตของคนหลายแสนในแต่ละปี รัฐบาลของมองโกเลียซึ่งเป็นประเทศที่มียาปลอมมากถึงร้อยละ 40 จึงได้ร่วมมือกับภาคเอกชนในการใช้บล็อกเชนและปัญญาประดิษฐ์ เพื่อติดตามยาที่ถูกผลิตในแต่ละชุด ในทุกขั้นตอนของห่วงโซ่อุปทาน จนกระทั่งยาเหล่านั้นถึงมือลูกค้า ขณะนี้การศึกษาอยู่ระหว่างขั้นตอนการนำร่อง แม้ว่าจะยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น แต่ผลการศึกษา ก็แสดงถึงความสำเร็จของแนวคิดการใช้บล็อกเชนและปัญญาประดิษฐ์เพื่อติดตามยาปลอม และอาจนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก รวมไปถึงสามารถใช้ในการติดตามทรัพยากรของรัฐในเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ หรือครุภัณฑ์ต่างๆ

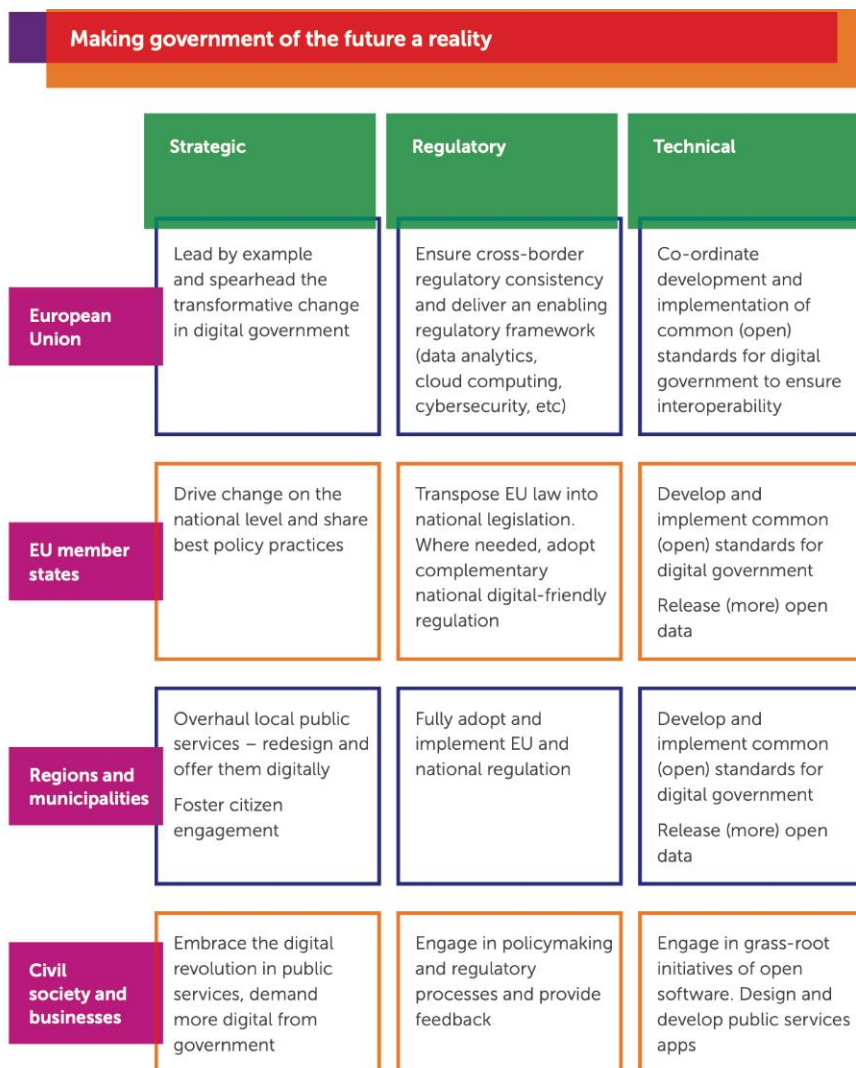
งานวิจัยในอนาคตควรดำเนินการศึกษาข้อมูลเชิงลึก มุมมอง และความคิดเห็นของประชาชน โดยใช้วิธีการ เครื่องมือ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น เทคโนโลยีโลกเสมือนจริง (AR) บล็อกเชน (Blockchain) และปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นต้น มาประยุกต์ในการศึกษา ด้วยการเก็บข้อมูลที่เป็นรูปธรรม โดยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงความต้องการและความคาดหวังของประชาชนต่อบริการสาธารณะ และนำไปสู่การจัดสรรทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพและตรงกับความต้องการของประชาชนให้ได้มากที่สุด พร้อมทั้งถือเป็นการพัฒนาความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของภาครัฐไปด้วย นอกจากนี้ ควรทำการศึกษาผลกระทบจากการใช้นโยบายว่าส่งผลในทางบวกหรือทางลบเพื่อเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีในอนาคต รวมถึงให้ความสำคัญกับประเด็นทางด้านจริยธรรมด้วย

กรอบที่ 2.2: รัฐบาลดิจิทัลและข้อมูลดิจิทัล (Digital Government and Data)

กรอบที่สองมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับกรอบแรกในเรื่องของความไว้วางใจสาธารณะ เนื่องจากทั้งรัฐบาลดิจิทัลและข้อมูลดิจิทัลถือเป็นเครื่องมือและวิธีการที่จะทำให้ภาครัฐมีความโปร่งใส และสร้างความรู้สึกของประชาชนที่ดีขึ้นต่อการเข้าถึงและการตรวจสอบภาครัฐ ในทางกลับกัน รัฐบาลดิจิทัลและข้อมูลดิจิทัลก็เป็นช่องทางที่รัฐบาลสามารถเผยแพร่และนำเสนอการทำงานของตนเองได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว เท่ากับว่า รัฐบาลดิจิทัลและข้อมูลดิจิทัลจะเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐกับประชาชน อันจะนำไปสู่ความไว้วางใจ เชื่อใจ ระหว่างกันให้สูงขึ้นได้

รัฐบาลดิจิทัลและข้อมูลดิจิทัลเป็นแนวคิดการทำงานรูปแบบใหม่ที่กำหนดว่าการบริหารงานของภาครัฐควรต้องสามารถวัดหรือประเมินผลได้ เพื่อให้เกิดการสร้างฐานข้อมูล อันจะนำไปสู่การออกแบบนโยบายที่มาจากข้อมูล และการสร้างความรับผิดชอบและความโปร่งใสภายในรัฐบาลที่สามารถชี้วัดได้ เพื่อที่จะสร้างความไว้วางใจให้กับประชาชน และทั้งหมดนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้

เวทีการประชุม eGovernment: European Digital Forum ในหัวข้อ Government of the Future: How Digital Technology Will Change the Way We Live, Work and Govern ที่ประเทศลักเซมเบิร์ก ในปี 2015 ได้ฉายภาพความร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในการสร้างบริการสาธารณะผ่านแพลตฟอร์มหรือบล็อกเชน (Blockchain) ซึ่งเป็นการสร้างรัฐบาลดิจิทัลที่อาศัยข้อมูลดิจิทัล (Filippov, 2020) โดยชี้ให้เห็นว่า การสร้างรัฐบาลดิจิทัลและข้อมูลดิจิทัล จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ที่บูรณาการตั้งแต่ประชาชนฐานรากไปจนถึงระดับประเทศ และต้องสอดคล้องต่อเนื่องกันทั้งในระดับกลยุทธ์ การกำกับดูแลและเทคนิควิธีการ ดังมีรายละเอียดตามภาพที่ 5-2

ภาพที่ 5- 2 แนวทางการดำเนินงานให้แต่ละระดับของสหภาพยุโรปกับความเป็นดิจิทัล

ที่มา: Filippov (2020)

จากรายงานเรื่อง “The Future of Digital Government” พบว่า ตั้งแต่สถานการณ์โควิด-19 ความเชื่อมั่นของสาธารณะต่อการใช้บริการดิจิทัลแบบสาธารณะมีเพิ่มมากขึ้น นั่นหมายความว่า เป็นช่วงเวลาปัจจุบันต่อเนื่องไปถึงช่วงหลังสถานการณ์โควิด-19 เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่ภาครัฐจะนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริการสาธารณะ (Taylor, n.d.)

ข้อเสนอของ Taylor (n.d.) สอดคล้องกับเป้าหมายเชิงนโยบายในการสร้างรัฐบาลดิจิทัลของรัฐบาล Barack Obama¹⁶ ที่กำหนดกลยุทธ์เอาไว้ดังต่อไปนี้

¹⁶ ตัวอย่างของแนวปฏิบัติสำคัญของรัฐบาล Barack Obama สามารถดูได้จาก <https://obamawhitehouse.archives.gov/digitalgov/strategy-milestones>

1) แนวทางที่ยึดข้อมูลเป็นศูนย์กลาง ด้วยการเปลี่ยนแปลงการจัดการเอกสารให้เป็นจัดการข้อมูลและเนื้อหาแบบเปิดเผย

2) แนวทางการแบ่งปันแพลตฟอร์ม ช่วยให้หน่วยงานสามารถทำงานร่วมกันได้ ทั้งภายในองค์กรและระหว่างองค์กร เพื่อลดต้นทุน เพิ่มความคล่องตัวในการพัฒนา ใช้มาตรฐานที่สอดคล้องกัน และสร้างความมั่นใจในการสร้างและส่งข้อมูล

3) แนวทางที่มีผู้บริโภคเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการสร้าง จัดการ และนำเสนอข้อมูลผ่านเว็บไซต์ แอปพลิเคชันบนโทรศัพท์ และ Social Media อื่นที่ช่วยให้ผู้บริโภคใช้งานได้

4) แพลตฟอร์มที่สร้างขึ้นต้องมีความปลอดภัยและเคารพความเป็นส่วนตัว

กล่าวโดยสรุป แนวทางการนำดิจิทัลเข้ามาใช้ในการสร้างรัฐบาลดิจิทัลและข้อมูลดิจิทัลในการบริหารจัดการภาครัฐ โดยอาศัยประโยชน์จากการฉกฉวยโอกาสของความตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ดิจิทัลในช่วงและภายหลังสถานการณ์โควิด-19 เป็นสิ่งที่ภาครัฐหลายประเทศเร่งดำเนินการเป็นวาระเร่งด่วน โดยหากประเทศนั้น มีการดำเนินการเพื่อผลักดันความเป็นรัฐบาลดิจิทัลอยู่แล้ว ก็เร่งผลักดันให้เร็วขึ้น หรือในบางประเทศที่ยังไม่มีแผนชัดเจน ก็เร่งผลักดันแผนดังกล่าวภายในระยะเวลาอันสั้นตั้งแต่ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ที่ผ่านมา สำหรับในประเทศไทยเอง ยังมีการสนับสนุนการผลักดันแผนการสร้างรัฐบาลดิจิทัลและข้อมูลดิจิทัลอยู่บ้าง แต่ยังมีข้อจำกัดทางการเมืองอยู่พอสมควร และยังใช้ประโยชน์จากการตื่นตัวของประชาชนและความตระหนักต่อการใช้ประโยชน์จากระบบดิจิทัลจากสถานการณ์โควิด-19 ไม่มากเท่าที่ควร

กรอบที่ 2.3: รัฐบาลแบบเปิดและการสื่อสารสาธารณะ (Open Government and Public Communication)

กรอบคิดนี้มียุทธศาสตร์ประกอบสองส่วนคือรัฐบาลแบบเปิดและการสื่อสารสาธารณะ ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพราะการมีรัฐบาลแบบเปิดจำเป็นต้องมีการสื่อสารสาธารณะเพื่อให้เกิดการใช้งานจากรัฐบาลแบบเปิดโดยประชาชนได้อย่างเต็มที่ด้วย รายละเอียดของกรอบคิดนี้จะแบ่งออกเป็นสองส่วน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

รัฐบาลแบบเปิด (Open Government)

การเปิดเผยข้อมูลภาครัฐเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการสร้างรัฐบาลแบบเปิด (Open Government) เพื่อเสริมสร้างความโปร่งใสในการใช้อำนาจของรัฐบาล และส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนทุกระดับ หลายประเทศได้ตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดนี้และพยายามผลักดันให้เกิดผลเป็นรูปธรรมมาอย่างต่อเนื่อง องค์การสหประชาชาติได้นิยามว่า “ข้อมูลเปิดภาครัฐ คือ ข้อมูลของรัฐบาลที่ถูกเปิดเผยผ่าน

ช่องทางออนไลน์เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึง นำไปใช้ต่อ หรือแจกจ่ายได้โดยปราศจากข้อจำกัดใด ๆ ” นอกจากนี้ การเปิดเผยข้อมูลภาครัฐยังถือเป็นกุญแจสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยหลักการของรัฐบาลแบบเปิด คือ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ ที่จะสามารถช่วยป้องกันการกระทำผิด รัฐบาลที่สามารถเปิดเผยข้อมูลและดึงดูดความสนใจของประชาชนได้นั้น ไม่เพียงแต่จะสามารถติดตามและตรวจสอบสถานะของเงินทุนสาธารณะได้เท่านั้น แต่ต้องมีความพร้อมในการปรับปรุงบริการสาธารณะที่สอดคล้องกับความต้องการและโอกาสของทุก ๆ คนได้ด้วย

ตัวอย่างของการเปิดเผยข้อมูลและการกำกับดูแลจากกรณีศึกษาของต่างประเทศ ดังต่อไปนี้

รัฐบาลฟิลิปปินส์ได้เปิดเผยข้อมูลการใช้จ่ายที่อยู่ในงบประมาณหลัก โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ตรวจสอบว่าได้รับการจัดสรรสินค้าและบริการสาธารณะต่าง ๆ ตามงบประมาณหรือไม่ เช่น ถนน ครู และหนังสือเรียน เป็นต้น หากประชาชนตรวจสอบและพบว่าไม่มีถนนเกิดขึ้นตามการใช้จ่ายของงบประมาณดังกล่าว จะแสดงถึงในการทุจริตของรัฐบาลส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น การเปิดเผยข้อมูลและกลไกการตรวจสอบดังกล่าวสามารถช่วยประหยัดงบประมาณมหาศาล และจะมีการปรับปรุงระบบตรวจสอบโครงการต่าง ๆ เพื่อสร้างความรับผิดชอบให้แก่รัฐบาลหรือส่วนงานที่มีหน้าที่ดูแลระบบบัญชีให้ทำงานได้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

ในประเทศยูเครน ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชนได้ร่วมกันสร้าง ProZorro ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มที่สามารถทำสัญญาแบบเปิด โดยประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐผ่าน การค้นหาทางออนไลน์ได้อย่างง่ายดาย ผลที่เกิดขึ้นคือ จำนวนผู้เสนอราคาประมูลเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และสามารถประหยัดงบประมาณได้ราว 250 ล้านเหรียญ สรอ. ในเวลาเพียงสองปี

นอกจากนี้ ในบางประเทศยังมีช่องทางในการให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบริการสาธารณะของรัฐบาล เพื่อให้ภาครัฐปรับปรุงบริการดังกล่าวให้ดีขึ้น เช่น แอปพลิเคชัน "Check My Services" ของประเทศมองโกเลียที่ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นหรือแจ้งปัญหาเกี่ยวกับบริการสาธารณะ โดยความคิดเห็นดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับปรุงการให้บริการสาธารณะ เช่น ลดเวลาการรอคิวในโรงพยาบาล ช่อมแซมถนนได้รวดเร็วขึ้น และปรับปรุงบริการเก็บขยะให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น เป็นต้น หรือแอปพลิเคชัน Moj Vozduh (“My Air”) ของมาซิโดเนียที่สามารถวัดคุณภาพอากาศ และสร้างความตระหนักให้ประชาชนเห็นถึงสภาพปัญหามลพิษที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้รัฐบาลต้องเร่งดำเนินการปรับปรุงคุณภาพอากาศและสภาพแวดล้อม รวมถึงทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมและสนับสนุนนโยบายการปรับปรุงคุณภาพอากาศและสภาพแวดล้อมของภาครัฐอย่างเต็มใจมากขึ้นด้วย

การสื่อสารสาธารณะ (Public Communication)

ในปัจจุบัน กระแสข่าวลวงหรือข่าวปลอม (Fake News) ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่ผิด (Misinformation) ข้อมูลที่บิดเบือน (Disinformation) และข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย (Malinformation) กำลังได้รับความสนใจจากภาครัฐทั่วโลก เนื่องจากกระแสข่าวดังกล่าวเป็นตัวบ่อนทำลายการตอบสนองต่อนโยบายและขยายความ

ไม่ไว้วางใจและความกังวลในหมู่ประชาชน และจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นในสถานการณ์ที่เร่งด่วน เช่น การแพร่กระจายของโควิด-19 ที่ประชาชนต้องพึ่งพาการให้ข้อมูลจากภาครัฐเพื่อรับบริการสุขภาพและความปลอดภัยของตนเอง รัฐบาลทั่วโลกจึงจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากการสื่อสารสาธารณะเพื่อต่อต้านการบิดเบือนข้อมูล การสื่อสารสาธารณะจะมีประสิทธิภาพในการลดข้อมูลที่บิดเบือนได้นั้นขึ้นอยู่กับหลักการของรัฐบาลแบบเปิด (Open Government) ซึ่งต้องอาศัยความโปร่งใสเพื่อสร้างความไว้วางใจในสถาบันภาครัฐ ในขณะเดียวกัน การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนก็เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการต่อต้านกระแสข้อมูลบิดเบือนดังกล่าวได้อีกด้วย

OECD (2020c) ได้เสนอกรอบการตอบสนองของภาครัฐต่อการบิดเบือนข้อมูล โดยมีแนวทางเบื้องต้น 4 แนวทาง (ภาพที่ 5-3) ดังต่อไปนี้

1. ภาครัฐต้องมีความพยายามในการสื่อสารสาธารณะ โดยใช้กลยุทธ์ กลไกการประสานงาน และความสามารถในการพัฒนาประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข้อมูลของภาครัฐ รวมถึงการพูดคุยกับประชาชนให้มากขึ้น
2. ภาครัฐต้องมีการตอบสนองต่อการบิดเบือนข้อมูล เช่น พยายามหาว่าข้อมูลใดที่ได้รับการบิดเบือน มีข้อมูลโต้แย้งข้อมูลที่ได้รับการบิดเบือนหรือไม่ และวัดประสิทธิภาพหลังจากนำเสนอข้อมูลโต้แย้ง
3. ภาครัฐต้องมีการตอบสนองด้านกฎระเบียบและกฎหมาย เพื่อจูงใจให้มีการถกเถียงหรือพูดคุยเกี่ยวกับข้อมูลมากขึ้น เช่น พัฒนากฎระเบียบ ส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น สร้างความโปร่งใสในการเป็นเจ้าของบริษัทสื่อ หรือแหล่งเงินทุนในการโฆษณา แก้ปัญหาสื่อหรือการกระจุกตัวของตลาดโฆษณา และสร้างข้อบังคับเฉพาะที่มุ่งเน้นไปที่การพูดทางออนไลน์
4. ภาครัฐต้องมีการตอบสนองด้านสื่อและนโยบายด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น การอำนวยความสะดวกให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลของภาครัฐ การสนับสนุนผู้แพร่ภาพกระจายเสียงสาธารณะ สำนักข่าวภาคประชาชน และช่องทางอื่น ๆ ที่เพิ่มเสียงของประชาชน การรณรงค์ด้านสื่อและความรู้ดิจิทัล ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย และการพัฒนาแพลตฟอร์มที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเพื่อออกแบบนโยบาย

ภาพที่ 5- 3 ระดับของการตอบสนองของภาครัฐต่อการบิดเบือนข้อมูล

ที่มา: ปรับจาก OECD (2020c)

งานวิจัยในอนาคตอาจทำการศึกษาเกี่ยวกับกลไกและกระบวนการเปิดเผยข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการสื่อสารสาธารณะ แทนที่จะเป็นการศึกษาแบบแยกส่วน รวมทั้งควรกำหนดประเด็นในเรื่องการจัดการข่าวลวงหรือข่าวปลอมที่มีสาเหตุมาจากข้อมูลที่ผิด (Misinformation) ข้อมูลที่บิดเบือน (Disinformation) และข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย (Malinformation) เพราะกำลังจะกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ชาดรวงเหล่านี้สร้างประโยชน์ให้กับคนบางกลุ่ม แต่ทำลายประโยชน์สาธารณะ และข้อสรุปของแนวทางแก้ไข จำเป็นต้องยึดหลักความโปร่งใส การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ เพื่อที่จะนำไปสู่การสร้างรัฐบาลแบบเปิด และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินนโยบายของภาครัฐให้ดีขึ้น แทนที่จะเป็นการสนับสนุนในการให้อำนาจกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งสามารถปราบปรามกลุ่มที่ให้ข่าวรวมได้ เพราะจะยิ่งสร้างโอกาสการใช้อำนาจในทางที่ผิดมากขึ้นไปอีก

กรอบที่ 2.4: โครงสร้างพื้นฐานและการจัดซื้อจัดจ้าง (Infrastructure and Procurement)

การดำเนินการด้านการใช้จ่ายภาครัฐ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยรายงานเรื่อง The Future of Public Spending Why the Way We Spend is Critical to the Sustainable Development Goals (UNOPS, 2020) ชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบันรัฐบาลทั่วโลกให้ความสำคัญของการจัดสรรงบประมาณภาครัฐที่อาจส่งผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบกับการพัฒนาในทุกมิติ ตั้งแต่การจ้างงานในท้องถิ่นจนถึงระดับการปล่อยก๊าซคาร์บอน การใช้จ่ายภาครัฐจึงเป็นส่วนหนึ่งของนโยบาย SDGs ในการลดความยากจน ขจัดความหิวโหย และรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ถึงแม้ว่าใน SDGs 17 ฉบับจะมีเพียงข้อเดียวที่กล่าวถึงการจัดซื้อจัดจ้างสาธารณะ แต่การใช้จ่ายของภาครัฐสามารถบรรลุเป้าหมายส่วนใหญ่ของ SDGs ได้ เช่น SDG 9 ด้านอุตสาหกรรม นวัตกรรม และโครงสร้างพื้นฐาน รัฐบาลมีบทบาทสำคัญใน

การส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ยั่งยืน การสนับสนุนวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมในประเทศ การใช้จ่ายภาครัฐเพื่อช่วยเหลือรัฐวิสาหกิจขนาดเล็ก รวมถึงการลงทุนในนวัตกรรมไฮเทคเพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัล ซึ่งการลงทุนเหล่านี้จะช่วยยกระดับเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของคนในประเทศได้

นอกจากนี้การพัฒนาและลงทุนในเทคโนโลยีดิจิทัลยังช่วยให้รัฐบาลสามารถแสวงหาแนวทางการจัดซื้อที่ดีขึ้นเพื่อลดภาระเจ้าหน้าที่ในการทำสัญญา ช่วยเพิ่มความโปร่งใส และหลีกเลี่ยงการทุจริตได้ ยกตัวอย่างเช่น ในประเทศฮังการี มีการสร้างเครื่องมือที่เปิดโอกาสให้ประชาชน นักข่าว และเจ้าหน้าที่รัฐสามารถติดตามกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง และนำไปตรวจหาความเสี่ยงในการทุจริตได้

สถานการณ์โควิด-19 ส่งผลกระทบต่อการจัดซื้อจัดจ้างเช่นกัน โดยวิกฤตการณ์นี้ได้สร้างสภาพแวดล้อมในการจัดซื้อจัดจ้างที่รัฐบาลและหน่วยงานรัฐไม่เคยประสบมาก่อน คือ ต้องดำเนินการจัดซื้อสินค้าบางชนิดอย่างเร่งด่วนภายใต้ความไม่แน่นอนสูง ทั้งนี้ OECD (2020f) ได้รวบรวมข้อมูลว่าประเทศต่าง ๆ ตอบสนองต่อสถานการณ์นี้อย่างไร และพบว่า ในช่วงวิกฤตโควิด-19 การลงทุนภาครัฐที่มีเป้าหมายชัดเจนและมีประสิทธิภาพมีความสำคัญมากกว่าที่เคย เพื่อให้แน่ใจว่ารัฐบาลสามารถตอบสนองต่อผลจากการระบาดของโรคได้อย่างรวดเร็ว การลงทุนเหล่านี้ครอบคลุมทั้งการได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์และอุปกรณ์ด้านสุขภาพที่จำเป็น การให้บริการสาธารณสุข และการบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง การจัดซื้อจัดจ้างจึงมีผลทันทีต่อสังคมและเศรษฐกิจ นอกจากการรับมือกับสถานะฉุกเฉินแล้ว การจัดซื้อจัดจ้างยังมีความสำคัญต่อนโยบายฟื้นฟูและจัดการผลกระทบของวิกฤตการณ์ และการสร้างเศรษฐกิจและสังคมขึ้นใหม่ด้วย การออกแบบกลยุทธ์การจัดซื้อจัดจ้างที่มีประสิทธิภาพในการจัดการปัญหานี้จึงเป็นสิ่งท้าทายสำหรับรัฐบาลทุกประเทศทั้งในช่วงระหว่างและหลังวิกฤตการณ์โควิด-19

งานวิจัยในอนาคตทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและการจัดซื้อจัดจ้าง ควรทำการศึกษาบทบาทของการจัดซื้อจัดจ้างของรัฐที่ส่งผลกับการพัฒนาที่ยั่งยืน และผลกระทบในระยะยาว รวมถึงการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง ตลอดจนถึงการศึกษาเกี่ยวกับการลงทุนและจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะยาวด้วย

กรอบที่ 3 ธรรมาภิบาลเชิงระบบ

ธรรมาภิบาลเชิงระบบเป็นการกำหนดแนวทางการศึกษาวิจัยและพัฒนาธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับระบบหรือโครงสร้างในการสร้างธรรมาภิบาล และแก้ปัญหาการคอร์รัปชันของประเทศ โดยแบ่งกรอบย่อยออกเป็น 4 กรอบได้แก่

กรอบที่ 3.1: ความเสี่ยงภาครัฐและการจัดการวิกฤติ (Risk Governance and Crisis Management)

OECD (2011) ได้ทบทวนนโยบายการจัดการความเสี่ยงภายใต้โครงการ “Future Global Shocks” ที่เห็นว่า รัฐต้องมีการประเมินและจัดการความเสี่ยงด้วยเครื่องมือใหม่ โดยเครื่องมือใหม่ที่สำคัญต่อการประเมินและจัดการความเสี่ยง ได้แก่ การประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ และสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อให้เกิดการจัดการความเสี่ยงที่เข้มแข็งในทุกขั้นตอน รวมถึงต้องมีการจัดระเบียบภายในองค์กรที่มีความยืดหยุ่น เช่น การแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร การมีคณะที่ปรึกษา และการมีส่วนร่วม ฯลฯ ดังนั้น ความสามารถในการจัดการวิกฤติภายใต้สถานการณ์ความเสี่ยงที่ไม่ได้คาดการณ์มาก่อน จึงสะท้อนมาจากความร่วมมือในการทำงานขององค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และความยืดหยุ่นขององค์กรเหล่านั้นในการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อต่อสู้กับสถานการณ์วิกฤติดังกล่าว

ขณะที่สหประชาชาติโดย Committee of Experts on Public Administration (CEPA) (U.N., 2021) ได้เผยแพร่คู่มือ “Risk Management Framework” ที่จะช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับสถาบัน เพื่อรับมือกับวิกฤติที่ก่อให้เกิดความเสี่ยง ความล้มเหลว และความไม่เพียงพอในการปฏิบัติงาน ทั้งการจัดการกับความเสี่ยงด้วยการระบุความเสี่ยง การวัดผล การติดตาม และการประเมินความเสี่ยงที่หลากหลาย และการใช้ทรัพยากรในการประสานงาน ป้องกัน บรรเทา เตรียมพร้อม และฟื้นตัว สำหรับกรอบการจัดการความเสี่ยงที่สหประชาชาตินำเสนอนี้มีความสัมพันธ์กับหลัก SDG16 ที่มุ่งเน้นในเรื่องความโปร่งใสและความรับผิดชอบเป็นหลัก ทั้งนี้ คู่มือดังกล่าว ได้นำเสนอให้ภาครัฐดำเนินการ ดังนี้

1) ดำเนินการจัดการความเสี่ยงและกำกับดูแลความเสี่ยงแบบบูรณาการ รวมถึงคาดการณ์ และประเมินความเสี่ยงตามกรอบของ SDGs

2) บูรณาการโครงสร้างสถาบันที่ทำให้เกิดการร่วมมือกันทำงานในการออกแบบนโยบายที่นำกรอบของ SDGs ไปใช้ในการประสานและแลกเปลี่ยนความร่วมมือของภาครัฐ และการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียตามกรอบที่ SDGs ได้วางไว้

3) จัดการความเสี่ยงแบบบูรณาการในบริบท SDGs เพื่อช่วยกระตุ้นและเร่งให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวมของประเด็นต่าง ๆ ของ SDGs

กล่าวโดยสรุปในประเด็นความเสี่ยงภาครัฐและการจัดการวิกฤตินี้ เป็นเรื่องของการบูรณาการหน่วยงานถึงนโยบายเข้าด้วยกันให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และบูรณาการประเด็นในการทำงานร่วมกันแทนที่จะแยกส่วนเป็นเรื่อง แต่ให้มองประเด็นทุกเรื่องมีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งนอกเหนือจากการบูรณาการแล้ว ภาครัฐยังจำเป็นต้องสนับสนุนให้หน่วยงานแต่ละแห่งมีความยืดหยุ่นในการทำงานของตัวเองด้วย ดังนั้น การสนับสนุนงานวิจัยในอนาคตน่าจะต้องเป็นเรื่องการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรและระหว่างประเด็น และการสร้างความยืดหยุ่นในองค์กรให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

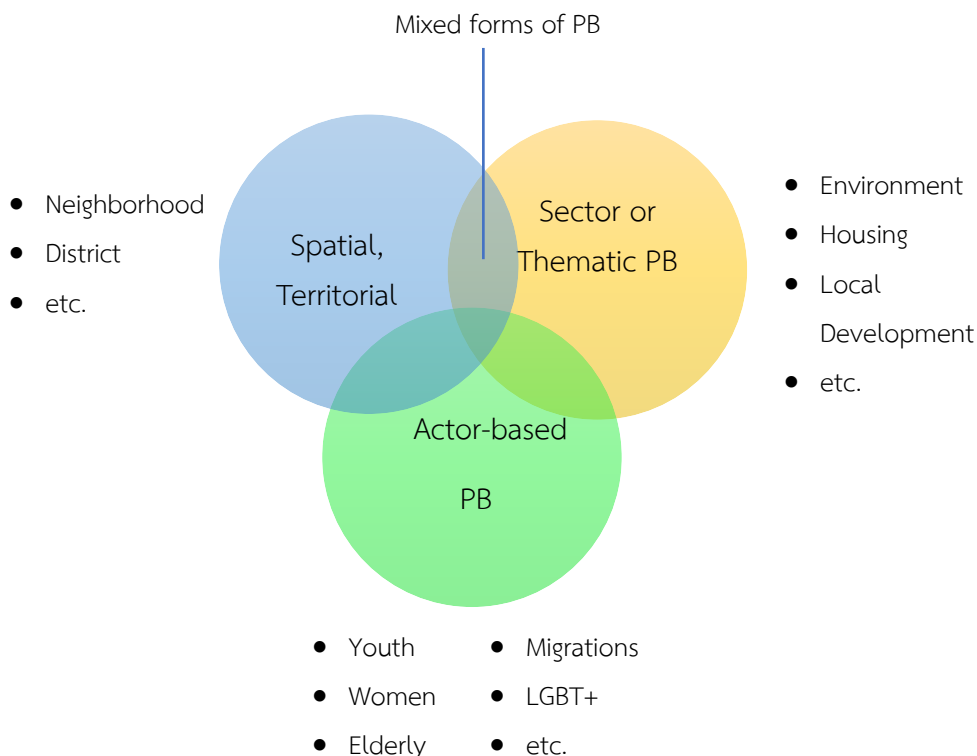
กรอบที่ 3.2: การจัดการงบประมาณและสาธารณะ (Budgeting and Public Management)

ในช่วงที่ผ่านมา หน้าที่และความรับผิดชอบในระบบงบประมาณมักจะจำกัดอยู่เฉพาะฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ หรือเป็นระบบงบประมาณที่ผ่านตัวแทน ไม่ว่าจะเป็นส่วนกลางหรือส่วนท้องถิ่น โดยยังไม่ได้มีการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณมากนัก ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมักจะสิ้นสุดอยู่ในขั้นตอนการจัดทำแผนเท่านั้น

ต่อมา ได้มีการพัฒนานวัตกรรมด้านงบประมาณ ชื่อว่า กระบวนการจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม (Participatory Budgeting: PB) ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากประเทศบราซิล และมีการนำไปประยุกต์ใช้กว่า 40 ประเทศทั่วโลก จนได้รับความนิยมและใช้กันอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก โดยในกระบวนการจะมีขั้นตอนของการให้ประชาชนมาลงคะแนนเสียง เพื่อบอกกับภาครัฐว่าต้องการให้ใช้จ่ายงบประมาณและลงทุนในโครงการอะไรบ้าง โครงการที่ได้รับการตัดสินใจจากประชาชนจะผูกพันรัฐบาลให้นำไปปฏิบัติ ดังนั้น กระบวนการดังกล่าวจึงเป็นเครื่องมือในการจัดลำดับความสำคัญของการใช้จ่ายทรัพยากรสาธารณะใหม่ โดยพยายามเชื่อมโยงความต้องการของประชาชนให้เข้ากับภาครัฐให้มากขึ้น

ตัวอย่างของกระบวนการจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม คือ กรณีของเมืองดอนโต ประเทศโมซัมบิก ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองหลวงไบราประมาณครึ่งชั่วโมง มีประชากรประมาณ 70,000 คน อยู่อาศัยใน 10 เขต ล้อมรอบศูนย์กลางอาณานิคมที่เป็นทางการของเมือง และชนบทของเมือง ซึ่งในช่วงฤดูฝน ประชากรส่วนใหญ่มักจะประสบกับปัญหาไม่สามารถเข้าถึงน้ำในที่อยู่อาศัยของตัวเองได้ ในปี 2010 จึงได้มีการจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม ภายใต้งบประมาณ 2.6 ล้านดอลลาร์ สรอ. ทำให้ประชาชนมีสิทธิ์ออกความเห็นให้นโยบายให้ความสำคัญกับการจัดการการเข้าถึงน้ำเป็นหลัก การจัดทำงบประมาณในรูปแบบดังกล่าวจึงทำให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น มีการจัดหาศูนย์สุขภาพและการจ่ายน้ำผ่านการติดตั้งท่อเย็น การระดมพลของชุมชนนำไปสู่งานสาธารณะจำนวนมาก เช่น การก่อสร้างส้วมและคลองระบายน้ำ เป็นต้น

Cabannes & Lipietz (2018) แสดงให้เห็นว่ากระบวนการจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วมมีรูปแบบการสนับสนุนจากกลุ่มทางสังคมที่หลากหลาย แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ 1) ตามพื้นที่ (Spatial, Territorial-based) ซึ่งเป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นโดยส่วนใหญ่ เช่น ระดับชุมชน อำเภอ เมือง หรือระดับภูมิภาค โดยการมีส่วนร่วมในด้านงบประมาณและการจัดการจะอิง "ตามพื้นที่" เป็นหลัก 2) ตามความสนใจหัวข้อเฉพาะเรื่อง (Thematic-based) โดยจะมีการระบุประเด็นที่ได้รับความสนใจในช่วงนั้น ๆ เช่น การขนส่งสาธารณะ ที่อยู่อาศัย การศึกษา สิ่งแวดล้อม หรือการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น เป็นต้น และ 3) ตามผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Actor-based) เป็นการจัดสรรทรัพยากรด้านงบประมาณให้สำหรับกลุ่มประชากรกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งมักจะเป็นกลุ่มที่เปราะบางและถูกกีดกันมากที่สุด เช่น เยาวชน ผู้หญิง ผู้สูงอายุ กลุ่มชนพื้นเมือง เป็นต้น (ภาพที่ 5-4)

ภาพที่ 5-4 ประเภทของกระบวนการจัดทำงานงบประมาณแบบมีส่วนร่วม
ที่มา: Cabannes & Lipietz (2018).

นอกจากนี้ Cabannes & Lipietz (2018) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการกระจายอำนาจและการจัดทำงานงบประมาณแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากบางพื้นที่ไม่ได้รับความสนใจจากส่วนกลางเท่าที่ควรหรือถูกกลืนจนไม่ได้รับการพัฒนาบริการสาธารณะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น กรณีของเมืองดอนโด ประเทศโมซัมบิกที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งน้ำได้ ดังนั้น การสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดสรรงบประมาณจึงจำเป็นต้องมีการกระจายอำนาจให้แก่ส่วนท้องถิ่น หรือส่วนที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดควบคู่ไปด้วย อีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือ ความเป็นประชาธิปไตย โดยมุ่งเน้นไปที่กระบวนการการมีส่วนร่วมในตัดสินใจ การใช้สิทธิในการออกเสียงและแสดงความคิดเห็น รวมถึงการออกแบบกฎกติกาหรือระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่ต้องเอื้อให้เกิดประชาธิปไตยในกระบวนการจัดทำงานงบประมาณแบบมีส่วนร่วม

ดังนั้น งานวิจัยในอนาคตมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษากระบวนการจัดทำงานงบประมาณแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มที่หลากหลายมากขึ้น เพื่อสะท้อนถึงบริบทในความเป็นจริงที่สังคมมีความหลากหลาย รวมถึงต้องมีการศึกษาถึงรูปแบบการกระจายอำนาจที่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ประชากรทุกกลุ่ม เพื่อส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยที่มากขึ้น

กรอบที่ 3.3: การต่อต้านการค้าผิดกฎหมาย (Countering Illicit Trade)

ในแต่ละปีเครือข่ายอาชญากรรมข้ามชาติสามารถทำกำไรมหาศาลจากการค้าผิดกฎหมาย ทั้งจากการค้ายาเสพติด ยาเสพติด อาวุธ สัตว์ป่า และสินค้าอุปโภคบริโภค ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้ทำลายเศรษฐกิจโดยการลดรายได้จากภาษีของรัฐ ลดผลกำไรของบริษัท ลดแรงจูงใจในการพัฒนานวัตกรรม และก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพและความมั่นคงของมนุษย์ ในปัจจุบัน อาชญากรเองก็ปรับตัวเพื่อหลีกเลี่ยงการตรวจจับ และหลีกเลี่ยงการบังคับใช้กฎหมายอยู่ตลอดเวลา ทำให้การดำเนินการของรัฐบาลในการต่อต้านการค้าผิดกฎหมายทำได้ยาก

เพื่อพัฒนาระบบการกำกับดูแลและต่อต้านการค้าที่ผิดกฎหมาย OECD จึงได้จัดตั้งคณะทำงานเพื่อต่อต้านการค้าผิดกฎหมาย (IF-CIT) ขึ้น โดยในเอกสาร Governance Frameworks to Counter Illicit Trade (OECD, 2018) OECD (2018) ได้เสนอว่า เพื่อลดและยับยั้งการค้าผิดกฎหมาย รัฐบาลในประเทศต่าง ๆ จะต้องดำเนินการปฏิรูปนโยบาย สร้างกรอบการกำกับดูแล และสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือในการพัฒนาความเข้มแข็งของสถาบัน ทั้งในด้านกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายภายในประเทศ และกำหนดบทลงโทษที่เหมาะสม รวมถึงเพิ่มความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งส่งผลกับการต่อต้านการค้าผิดกฎหมาย คือ ทรัพย์สินทางปัญญา โดย OECD (2018) ชี้ให้เห็นว่า การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาเป็นอุปสรรคสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม แต่ปัจจุบันสินค้าลอกเลียนแบบและละเมิดลิขสิทธิ์มีอยู่ทั่วไปในแทบทุกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศเศรษฐกิจรายได้ปานกลางและเศรษฐกิจเกิดใหม่ ปัญหานี้เกิดจากการบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่อ่อนแอ อาชญากรมีความเสี่ยงในการตรวจจับต่ำ แต่ได้ผลกำไรสูง และได้รับบทลงโทษที่ค่อนข้างต่ำ ดังนั้น การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการพัฒนาธรรมาภิบาลและกลยุทธ์เพื่อต่อต้านสินค้าปลอมจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ในขณะเดียวกันสถานการณ์โควิด-19 ได้กระตุ้นให้การค้าผิดกฎหมายเติบโตขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะในตลาดสินค้าทางการแพทย์และสุขภาพ สืบเนื่องจากอุปสงค์ต่อสินค้าเหล่านี้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้สินค้าไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภค จึงพบการจำหน่ายสินค้าปลอม และสินค้าคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐานหลายชนิด เช่น ชุดทดสอบ (Test Kits) เจลล้างมือ ถุงมือ หน้ากากอนามัย ชุดเครื่องมือแพทย์ เครื่องช่วยหายใจ นอกจากนี้ ความต้องการวัคซีนของทั่วโลกยังอาจนำไปสู่การค้าวัคซีนผิดกฎหมายด้วย ทั้งนี้ความเสี่ยงเหล่านี้จะลดลงหากมีการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การวางกรอบธรรมาภิบาลเกี่ยวกับการต่อต้านการค้าผิดกฎหมายเป็นประเด็นท้าทายเนื่องจากรัฐบาลไม่มีบทเรียนจากอดีตให้ศึกษาเรียนรู้ (OECD, 2020e)

จากการสำรวจสถานการณ์การต่อต้านการค้าผิดกฎหมาย พบว่าในอนาคตมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพลวัตของการค้าสินค้าผิดกฎหมายอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรูปแบบการค้ามีแนวโน้มเข้าสู่ระบบออนไลน์มากขึ้น นอกจากนี้ ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนากลไกการกำกับดูแลทรัพย์สินทาง

ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นพื้นฐานของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบนวัตกรรม ในขณะเดียวกัน การวิจัยยังควรให้ความสำคัญกับการแสวงหาเทคโนโลยีในการกำกับดูแล ติดตาม ตรวจสอบคุณภาพสินค้าในตลาดที่รวดเร็วและทั่วถึง เพื่อแก้ไขปัญหาการจำหน่ายสินค้าปลอมหรือสินค้าด้อยคุณภาพที่อาจเกิดอันตรายกับผู้บริโภคได้ ซึ่งการค้าสิ่งผิดกฎหมายเหล่านี้ก่อให้เกิดนายทุนนอกระบบและมีความเกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับการคอร์รัปชันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

กรอบที่ 3.4: ความสอดคล้องเชิงนโยบายและการประสานงาน (Policy Coherence and Co-ordination)

ความสอดคล้องเชิงนโยบายและการประสานงาน เป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินโครงการหรือนโยบายให้ประสบความสำเร็จ โดยแนวปฏิบัติดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ เช่น ในการวางแผนเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 2030 มีการให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก และเพื่อให้บรรลุความสมดุลนี้ องค์การสหประชาชาติได้มีการส่งเสริมให้ใช้ความสอดคล้องของนโยบายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Policy Coherence for Sustainable Development: PCSD) เป็นวิธีการสำคัญในการดำเนินการตามเป้าหมายทั้งหมด

อย่างไรก็ดี ปัญหาสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนา คือ นโยบายของประเทศพัฒนาแล้วในพื้นที่ข้ามพรมแดน เช่น การค้า การลงทุน และการเกษตร อาจส่งผลเสียต่อการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนาและประเทศยากจน จึงควรมีการสนับสนุนให้ใช้ความสอดคล้องเชิงนโยบายในการพัฒนาในระดับสากลด้วย นอกเหนือไปจากภายในประเทศ หมายความว่าในการวางแผนนโยบายของประเทศต่าง ๆ จะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อการพัฒนาในประเทศอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะผลกระทบข้ามพรมแดนและผลกระทบในระยะยาว ในการนี้ความสอดคล้องเชิงนโยบายจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยเหตุผลหลัก 3 ประการ คือ

ประการแรก เพื่อให้แน่ใจว่าการดำเนินการ (ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม หรือเศรษฐกิจ) ภายใตเป้าหมายหรือ SDG เดียวควรจะส่งเสริมความก้าวหน้าในเป้าหมาย SDGs ด้านอื่น ๆ ด้วย

ประการที่สอง เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่การกระทำหนึ่ง ๆ จะสามารถพัฒนา SDG ด้านหนึ่งให้ก้าวหน้า แต่ส่งผลเสียกับด้านอื่น ๆ เช่น การเพิ่มการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน อาจกลายเป็นสาเหตุหนึ่งของการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพทั่วโลก

ประการสุดท้าย เพื่อสร้างการประสานความร่วมมือกันในระดับโลก เพื่อป้องกันหรือบรรเทาปัญหาที่เกิดจากการตัดสินใจของประเทศหนึ่งซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อประเทศอื่น ๆ ด้วย

นอกจากนี้ ในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ยังจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความร่วมมือในระดับภายในประเทศด้วย ซึ่งหมายถึงการส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานระดับท้องถิ่น ระดับประเทศในฐานะปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จของโครงการต่าง ๆ ด้วย (United Nations System Staff

College, 2018) สอดคล้องกับที่ Begum & Momen (2019) พบว่า ความสอดคล้องเชิงนโยบายและการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ มีความสำคัญอย่างมากในการส่งเสริมหลักธรรมาภิบาล และสร้างความมั่นใจในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ ตัวอย่างเช่น ประเทศบังกลาเทศสามารถลดอัตราการตายของทารกได้สำเร็จ เนื่องจากการประสานงานที่เพิ่มขึ้นและความพยายามทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการการวางแผน กระทรวงสาธารณสุขและสวัสดิการครอบครัว และกระทรวงกิจการสตรีและเด็ก หรือความสำเร็จของโครงการ Bolsa Família ของประเทศบราซิล ที่ส่วนหนึ่งเกิดจากการประสานงานที่มีประสิทธิภาพระหว่างรัฐบาลแห่งชาติและหน่วยงานเทศบาล โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมของบราซิลได้ทำข้อตกลงในการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานเทศบาลแต่ละแห่งของประเทศ (Begum & Momen, 2019)

งานวิจัยในอนาคตควรทำการศึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการประสานงานระหว่างองค์กรในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาคือความสอดคล้องเชิงนโยบายในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ เพราะการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติจากไปเป็นแกนหลักของความสำเร็จในการดำเนินนโยบายร่วมกันขององค์กรต่าง ๆ ในอนาคต

5.3 การศึกษาเรื่องการคอร์รัปชันในอนาคต

จากการศึกษาขององค์กรความโปร่งใสสากล เรื่อง Facing Future Corruption Challenges – Trends of the Next (Wrede, 2019) ได้ระบุความท้าทายในปัจจุบันที่อาจส่งผลกระทบต่อปัญหาการคอร์รัปชันออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1) แรงกดดันที่เพิ่มขึ้นต่อเสรีภาพประชาธิปไตย

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา รัฐบาลหลายประเทศมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพมากขึ้น จากการศึกษาขององค์กร Freedom House พบว่าประเทศส่วนใหญ่มีระดับของหลักนิติธรรม สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน และกระบวนการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยที่แย่ลง โดยในปี 2018 Freedom House ประเมินว่ามีประเทศเพียงร้อยละ 44 จากประเทศที่เข้ารับการประเมินทั้งหมดเท่านั้นที่มีเสรีภาพอย่างแท้จริง การจำกัดสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตยที่มากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อกระบวนการตรวจสอบและการถ่วงดุลอำนาจในระบอบประชาธิปไตย ทำให้ระบอบประชาธิปไตยในโลกมีความอ่อนแอลง และทำให้ความพยายามของรัฐบาลต่าง ๆ ในการผลักดันนโยบายการต่อต้านคอร์รัปชันล้มเหลวด้วยเช่นกัน

2) การเพิ่มขึ้นของความไม่เท่าเทียมกันในสังคม

จากข้อมูลของ UK House of Commons Library ในปี ค.ศ. 2017 พบว่าผู้ที่รวยสูงที่สุดร้อยละ 1 ของโลกครอบครองความมั่งคั่งทั้งหมดในโลกกว่าร้อยละ 50 และมีการคาดการณ์ว่าในปี ค.ศ. 2030 ความมั่งคั่งนั้นจะเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 64 ซึ่งความไม่เท่าเทียมกันเหล่านี้นำไปสู่การเข้าถึงอำนาจและอิทธิพลที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะในภาครัฐที่อาจมีการแสวงหาผลประโยชน์หรือการกำหนดนโยบายเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มผู้มีอำนาจหรือนายทุนที่มีทรัพยากรมาก เป็นเหตุให้หลักนิติธรรมของภาครัฐถูกทำลายลงมากยิ่งขึ้น และส่งผลต่อความพยายามในการต่อต้านคอร์รัปชันที่ล้มเหลวมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

3) การกระจายตัวของมหาอำนาจโลก

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวทางทางการเมืองโลก ประเทศมหาอำนาจในอดีตมีบทบาทลดลง ขณะที่ประเทศมหาอำนาจใหม่ของโลกเกิดขึ้นหลายประเทศและประเทศเหล่านี้กระจายตัวไปทั่วโลก อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลของ Freedom House (2019) แสดงให้เห็นว่าประเทศที่มีบทบาทในสังคมการเมืองโลกเพิ่มขึ้นนั้น ยังคงมีภาครัฐที่เปราะบางในแง่ของการจัดการด้านปัญหาการคอร์รัปชัน โดยเฉพาะเรื่องระบบการตรวจสอบและการถ่วงดุลอำนาจที่ไม่ดีพอ จึงเป็นเหตุให้ปัญหาการคอร์รัปชันได้รับความสนใจในเวทีโลกลดลง และทำให้การต่อต้านคอร์รัปชันในอนาคตเป็นเรื่องที่จับต้องได้ยากยิ่งขึ้น

4) ความท้าทายของการพัฒนาเทคโนโลยี

ในช่วงที่ผ่านมาจะเห็นได้ชัดว่ามีการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด ทำให้ข้อมูลข่าวสารมีความรวดเร็ว ถูกต้องแม่นยำและสามารถเข้าถึงได้อย่างโปร่งใส ซึ่งแน่นอนว่าเป็นหนึ่งในโอกาสที่จะนำมาปรับใช้ในการพัฒนาเครื่องมือหรือองค์ความรู้ในด้านการต่อต้านการคอร์รัปชัน ในทางกลับกันการพัฒนา

เทคโนโลยีเหล่านี้ก็ยังเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่เพิ่มโอกาสการคอร์รัปชันด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น สกุลเงินดิจิทัล (Cryptocurrency) และปัญญาประดิษฐ์ (AI) ที่อาจนำมาสู่การคอร์รัปชันในรูปแบบใหม่ ๆ ยิ่งไปกว่านั้นข้อมูลส่วนบุคคลของประชากรส่วนมากเริ่มถูกเก็บไว้ในระบบออนไลน์มากยิ่งขึ้น และหากข้อมูลเหล่านั้นตกไปอยู่กับผู้ที่ไม่หวังดีก็อาจเป็นความเสี่ยงที่ก่อให้เกิดการคอร์รัปชันได้เช่นกัน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของบริบทต่าง ๆ ในสังคมโลกได้ชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของปัญหาการคอร์รัปชันที่ทุกสังคมต้องเผชิญในอนาคต ซึ่งการกำหนดหรือพัฒนานโยบายเพื่อป้องกันการคอร์รัปชันให้ตรงจุดและสามารถแก้ไขปัญหาได้จริง มีความท้าทายเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้การแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันในอนาคตจำเป็นต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับปัญหาและบริบทของสังคมในแต่ละช่วงเวลาอีกด้วย

ขณะที่การศึกษาของ World Economic Forum เรื่อง 3 Insights on the Future of Corruption (McCarthy, 2015) ก็ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นสำคัญในการพัฒนาแนวทางการป้องกันการคอร์รัปชันในอนาคตประกอบไปด้วย การกำหนดเป้าหมายที่มีความชัดเจนและการจัดลำดับความสำคัญที่เหมาะสม โดยสามารถแบ่งแนวนโยบายออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1) แนวนโยบายในช่วงปัจจุบัน

การตั้งเป้าหมายการต่อต้านการคอร์รัปชัน เป็นสิ่งสำคัญที่ควรเริ่มดำเนินการให้เร็วที่สุด โดยเฉพาะการยกระดับกระบวนการตรวจสอบให้สูงขึ้น โดยเฉพาะในภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะและมีจำนวนเงินหมุนเวียนมหาศาล เช่น ด้านสุขภาพ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน และด้านพลังงาน เพื่อลดมูลค่าหรือทรัพยากรที่สูญหายไปจากการคอร์รัปชันให้ได้มากที่สุด

2) แนวนโยบายระยะถัดไปในระยะสั้น

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มูลค่าการคอร์รัปชันนั้นถูกสะท้อนผ่านค่าสถิติต่าง ๆ ที่สามารถเห็นได้ในรูปของตัวเงิน โดยเฉพาะมูลค่าการจ่ายสินบน อย่างไรก็ตามมูลค่าการคอร์รัปชันจากค่าสถิติเหล่านี้ ยังไม่อาจสะท้อนมูลค่าที่แท้จริงของการคอร์รัปชันได้ เนื่องจากการคอร์รัปชันนั้นมีต้นทุนสังคมที่ไม่สามารถประเมินได้โดยตรงอีกจำนวนหนึ่ง ดังนั้นแนวทางการป้องกันการคอร์รัปชันในระยะสั้น คือ การค้นหามูลค่าที่แท้จริงที่เกิดขึ้นจากการคอร์รัปชัน เพื่อสะท้อนให้สังคมได้เห็นถึงผลกระทบที่แท้จริงว่าการคอร์รัปชันมีมูลค่าสูงเพียงใด เป็นการสร้างให้สังคมเกิดการรับรู้ด้านการคอร์รัปชันมากยิ่งขึ้น (People Awareness) และเกิดการเฝ้าระวังและป้องกันการคอร์รัปชันในอนาคตได้

3) แนวนโยบายระยะถัดไปในระยะยาว

การพัฒนาเทคโนโลยีในปัจจุบันที่มีความก้าวกระโดด ทั้งในด้านข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) หรือเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ที่สามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาระบบความโปร่งใสและตรวจสอบข้อมูลได้ ยิ่งไปกว่านั้นการเข้าถึงข้อมูลได้อย่างโปร่งใสและรวดเร็ว สามารถตรวจจับความผิดปกติและความซับซ้อนของการดำเนินการที่ไม่จำเป็นที่อาจเป็นความเสี่ยงของการคอร์รัปชันได้ ตัวอย่างเช่น หน่วยงานของรัฐบาลประเทศสหรัฐอเมริกา ที่มีหน้าที่ในการจัดเก็บและการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับภาษี มีการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เข้ามาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เช่น การธุรกรรมทางการเงิน เพื่อตรวจสอบและยับยั้งการหลีกเลี่ยงภาษี (Stahl, R. G., 2018) ซึ่งในการวิเคราะห์ธุรกรรมของ AI นั้นสามารถทำได้รวดเร็วและแม่นยำกว่าการตรวจสอบโดยมนุษย์ (Financier Worldwide, 2021) นอกจากนี้จากงานศึกษาของ Sarker, Henningsson, Jensen & Hedman (2021) พบว่า บล็อกเชนเป็นอีกเทคโนโลยีหนึ่งที่สามารถนำมาปรับใช้ในการต่อต้านคอร์รัปชันได้ โดยเฉพาะในด้านความโปร่งใส ซึ่งการทำธุรกรรมบนเครือข่ายบล็อกเชนจะช่วยให้มีการเปิดเผยธุรกรรมอย่างเต็มรูปแบบ ลดความไม่แน่นอน ความไม่มั่นคง และความคลุมเครือ ต่าง ๆ ที่อาจเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดการคอร์รัปชันได้ ดังนั้นเทคโนโลยีใหม่ ๆ จึงเป็นหนึ่งในปัจจัยที่จะเข้ามาช่วยพัฒนาหลักความโปร่งใสและการตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ และสามารถช่วยลดปัญหาการคอร์รัปชันได้

โดยสรุปจะเห็นว่าประเด็นคอร์รัปชันยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ได้รับความสนใจและยังไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปได้ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมโลกที่ทำให้ปัญหาการคอร์รัปชันมีความซับซ้อนและเฉพาะเจาะจงในประเด็นต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น แต่การศึกษาปัญหาการคอร์รัปชันที่มีอยู่นั้นส่วนมากยังคงเป็นการชี้ให้เห็นถึงภาพรวมของปัญหา ทำให้การออกแบบเชิงนโยบายส่วนใหญ่ยังมีความพยายามที่จะครอบคลุมปัญหาการคอร์รัปชันทั้งหมด หรือเป็นลักษณะ One Size Fit All ซึ่งการนำไปปรับใช้ได้จริงมีน้อยมาก ดังนั้นการต่อต้านคอร์รัปชันในอนาคตจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงความท้าทายต่อปัญหาการคอร์รัปชันที่ต้องเผชิญเพื่อนำไปสู่การออกแบบนโยบายที่จะนำมาใช้ในการป้องกันการคอร์รัปชันที่เหมาะสมในแต่ละบริบทของสังคมและแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกัน จึงจะทำให้แนวนโยบายการต่อต้านคอร์รัปชันเกิดประสิทธิภาพสูงสุดและลดปัญหาการคอร์รัปชันได้จริงในที่สุด

สำหรับประเด็นเรื่องการศึกษาการคอร์รัปชันในอนาคต แบ่งออกเป็น 3 กรอบ ได้แก่

กรอบที่ 1 การศึกษาคอร์รัปชันที่อ้างอิงกับดัชนีชี้วัดคอร์รัปชันในระดับสากล

ในส่วนนี้จะแสดงให้เห็นถึงอนาคตของการศึกษาคอร์รัปชันผ่านตัวชี้วัดคอร์รัปชันในมิติต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล เพื่อชี้ให้เห็นถึงประเด็นการคอร์รัปชันที่สังคมโลกให้ความสนใจ และนำมาใช้ในการประเมินสถานการณ์คอร์รัปชันในประเทศต่าง ๆ การศึกษาคอร์รัปชันของแต่ละประเทศในระดับสากลจึงมักจะอ้างอิงไปยังดัชนีชี้วัดคอร์รัปชันอย่างน้อยตัวใดตัวหนึ่ง เพื่อให้เป็นไปตามหลักสากล และอย่างน้อยมีตัวชี้วัดความสำเร็จของการแก้ปัญหาคอร์รัปชันที่ชัดเจน

หน่วยงานระดับนานาชาติในปัจจุบันมีความพยายามวัดการคอร์รัปชันในมิติต่าง ๆ การประเมินระดับการคอร์รัปชันจากตัวชี้วัดที่สร้างขึ้น จะเป็นภาพสะท้อนถึงศักยภาพในการทำงานของรัฐบาล หรืออย่างน้อยที่สุดก็จะสามารถช่วยให้คนในสังคมเล็งเห็นได้ว่า ปัญหาการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นนั้นมีมากน้อยเพียงใด เมื่อพิจารณาการคอร์รัปชันผ่านมิติของการคอร์รัปชัน ใน 4 มิติ อันประกอบไปด้วย 1) ด้านสินบน 2) ด้านงบประมาณ 3) ด้านการใช้อำนาจ และ 4) ด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย พบว่า ที่ผ่านมามีหลายหน่วยงานได้จัดทำตัวชี้วัดหรือดัชนีชี้วัดระดับการคอร์รัปชันในแต่ละมิติ เนื้อหาในส่วนนี้จะได้รวบรวมดัชนีหรือตัวชี้วัดที่สำคัญในแต่ละมิติตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมานำเสนอ ดังนี้

มิติด้านสินบน

สำหรับมิติด้านสินบนมีตัวชี้วัดที่น่าสนใจและนิยมนำมาใช้วัดการคอร์รัปชันด้านสินบนประกอบด้วย

(1) **Bribe Payers Index (BPI)** เป็นดัชนีที่ใช้วัดการติดสินบน จัดทำขึ้นโดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) โดยการสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารในภาคเอกชนทั่วโลกที่มีต่อพฤติกรรมติดสินบนของบริษัทในประเทศต่าง ๆ โดยเน้นที่การค้าขายกับต่างประเทศ เพื่อนำเสนอข้อมูลการเรียกรับหรือให้สินบนในภาคธุรกิจและนำมาจัดอันดับประเทศที่มีการติดสินบนมากที่สุดจากประเทศที่เป็นผู้นำด้านการส่งออกที่ใหญ่ที่สุด 28 ประเทศทั่วโลก เพื่อนำไปประเมินประสิทธิภาพของรัฐบาลในการกำกับดูแลการค้าระหว่างประเทศและภาคธุรกิจให้มีความโปร่งใสและลดการเรียกรับสินบน โดยมีการประเมินต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 จนถึงปี พ.ศ. 2554 ซึ่งเป็นปีล่าสุดที่ทำการประเมิน

(2) **Global Insight Business Conditions and Risk Indicators (GI)** เป็นดัชนีจัดทำขึ้นโดย IHS Global Insight เริ่มประเมินตั้งแต่ปี ค.ศ. 1999 จนถึงปัจจุบัน ซึ่ง GI นั้นมีการวัดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับการคอร์รัปชันในประเด็นด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย ด้านการเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย การจัดการด้านภาษีและความเสี่ยงด้านความมั่นคง ในด้านที่เกี่ยวกับการคอร์รัปชัน ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างดัชนี GI มาจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ในประเด็นความเสี่ยงเกี่ยวกับการที่บุคคลหรือองค์กรต้องพบเจอเกี่ยวกับสินบนหรือการคอร์รัปชันด้านอื่น ๆ ในการดำเนินธุรกิจ ทั้งนี้ดัชนี GI ถูกใช้ในการประเมินดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชัน (CPI) ในปัจจุบันด้วยเช่นเดียวกัน

(3) Global Corruption Barometer (GCB) จัดทำขึ้นโดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) โดยการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการรับรู้และประสบการณ์ การทุจริตคอร์รัปชันในชีวิตประจำวัน เช่น คุณจ่ายสินบนหรือไม่? รัฐบาลของคุณจัดการกับการทุจริตอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่? ใช้วิธีการสำรวจผ่านการสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้าทางโทรศัพท์และทางออนไลน์ ครอบคลุมกลุ่มคนวัยทำงานช่วงอายุ 18-60 ปีจากแต่ละครัวเรือน ผลคะแนนที่ได้นำไปสู่การสร้าง ความตระหนักเกี่ยวกับผลกระทบของการคอร์รัปชันและกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ต่อต้านคอร์รัปชันมากขึ้น ดัชนีดังกล่าวเริ่มทำการประเมินประเทศไทยตั้งแต่ปี ค.ศ. 2005 ซึ่งข้อคำถามของ การประเมิน GCB มีการถามด้านประสบการณ์เกี่ยวกับสินบนโดยตรง ที่ผู้ตอบแบบสอบถามถูกเรียกรับสินบน และใช้เส้นสายกับหน่วยงานในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา ประกอบด้วยจำนวนความถี่ของการให้สินบน หน่วยงาน ที่เรียกรับและเหตุผลในการจ่าย สำหรับประเทศไทยนั้นในปี ค.ศ. 2020 ได้คะแนนด้าน Bribery Rate อยู่ที่ 24 คะแนนถูกประเมินว่าอยู่ในอันดับที่ 5 จาก 17 ประเทศในภูมิภาคเอเชีย ที่มีการจ่ายสินบนมากที่สุด (Transparency International, 2020)

(4) Economist Intelligence Unit Country Risk Service (EIU) จัดทำขึ้นโดย Economist Intelligence Unit ซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1946 แต่เริ่มมีการจัดทำดัชนี Country Risk Assessment ในช่วงทศวรรษที่ 80 โดยนั้น EIU เป็นดัชนีที่ใช้วัดความเสี่ยงด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจและ การเมือง โดยในประเด็นเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน มีการตั้งคำถามโดยตรงกับผู้เชี่ยวชาญด้านสินบน ใช้คำถามว่า “มีประเพณีการจ่ายสินบนเพื่อการทำสัญญาและเพื่อให้ได้มาเพื่อผลประโยชน์หรือไม่” เมื่อนำคะแนนที่ได้จาก คำถามนี้รวมกับคะแนนในคำถามข้ออื่น ๆ จะกลายเป็นดัชนี EIU ที่เป็นดัชนีชี้วัดความเสี่ยงของแต่ละประเทศ ล่าสุดปี ค.ศ. 2021 มีประเทศที่ได้รับการประเมินทั้งสิ้น 131 ประเทศ และที่สำคัญดัชนีนี้เป็นอีกหนึ่งดัชนีที่ใช้ ในการประเมินภาพลักษณ์คอร์รัปชัน หรือ CPI ด้วยเช่นเดียวกัน

(5) World Justice Project Rule of Law Index (WJP) จัดทำขึ้นโดย World Justice Project เป็นการประเมินเพื่อวัดหลักนิติธรรม (Rule of Law) โดยการสำรวจจากครัวเรือนและผู้เชี่ยวชาญในหลาย ๆ มิติ หนึ่งในนั้นคือมิติของการไม่มีคอร์รัปชัน (Absence of Corruption) เป็นการวัดการไม่มีคอร์รัปชันใน 3 รูปแบบ ได้แก่ การติดสินบน การใช้อิทธิพลที่ไม่เหมาะสมจากผลประโยชน์ของภาครัฐหรือเอกชน และการใช้ เงินทุนสาธารณะหรือทรัพยากรอื่น ๆ ในทางที่ผิด โดยการคอร์รัปชันทั้งสามรูปแบบถูกประเมินจากพฤติกรรม ของเจ้าหน้าที่ของรัฐในฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการ ฝ่ายทหาร ตำรวจ และฝ่ายนิติบัญญัติ คำถามที่เกี่ยวข้องกับ สินบน เช่น คำถามที่ประเมินว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ได้ถูกชักชวนหรือรับสินบนเพื่อการให้บริการนอกเหนือจาก บริการพื้นฐานของตำรวจหรือไม่ เป็นต้น

มิติด้านงบประมาณ

สำหรับมิติด้านงบประมาณ มีตัวชี้วัดที่น่าสนใจและนิยมใช้วัดการคอร์รัปชันด้านงบประมาณ ประกอบด้วย

(1) **Index of Public Integrity (IPI)** จัดทำขึ้นโดย European Research Centre for Anti-Corruption and State-Building (ERCAS) เป็นการประเมินความสามารถของประเทศในการควบคุมการทุจริตคอร์รัปชัน ผ่านกรอบนโยบายที่มีประสิทธิผลสำหรับกำกับดูแลและบังคับใช้กฎหมายหรือกลไกทางสังคมเกี่ยวกับความโปร่งใสของรัฐบาล ดัชนี IPI สร้างขึ้นจากตัวชี้วัด 6 ด้าน ซึ่งหนึ่งในนั้นมีด้านที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณโดยตรง คือ ด้านความโปร่งใสของงบประมาณ โดยมีการประเมินคุณภาพของการเข้าถึงข้อเสนอ ด้านงบประมาณโดยสาธารณะ อันแสดงให้เห็นถึงการมีกลไกในการตรวจสอบการใช้จ่าย ทั้งนี้คำถามถูกนำมาจากแบบสำรวจ Open Budget Survey ของ International Budget Partnership ซึ่งคำถามในแบบสำรวจดังกล่าวเป็นคำถามที่ใช้วัดประสิทธิภาพในด้านงบประมาณของแต่ละประเทศ

(2) **Open Budget Index (OBI)** จัดทำขึ้นโดย International Budget Partnership เป็นการสำรวจเชิงวิเคราะห์ สำหรับการประเมินว่ารัฐบาลให้การเข้าถึงข้อมูลงบประมาณแก่สาธารณะอย่างเพียงพอและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณในระดับชาติหรือไม่ ซึ่งในการประเมินนั้นจะนำเอาข้อคำถามด้านความโปร่งใสของงบประมาณมาจาก Open Budget Survey มาจำนวน 122 ข้อ ในมิติด้านความพร้อมใช้งาน (Availability) ระยะเวลา (Timeliness) และคุณภาพของเอกสารด้านงบประมาณของรัฐ (Quality of Central Government Budget Documents) เพื่อนำมาประเมินจัดทำเป็นดัชนี OBI

(3) **Public Expenditure Tracking Surveys (PETS)** จัดทำขึ้นโดยธนาคารโลก มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การจัดสรรทรัพยากรในโครงการของรัฐว่ามีการจัดสรรอย่างเหมาะสมหรือไม่ ทรัพยากรไปถึงเป้าหมายที่ต้องการหรือมีการรั่วไหลระหว่างทาง ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการด้านการใช้จ่ายของภาครัฐ

(4) **Economist Intelligence Unit Country Risk Service (EIU)** จัดทำขึ้นโดย Economist Intelligence Unit เช่นเดียวกับการประเมินคอร์รัปชันด้านสินบน ข้อคำถามที่ใช้ประเมินประสิทธิภาพในมิติด้านงบประมาณ ยกตัวอย่างเช่น “การจัดสรรงบประมาณและการใช้เงินสาธารณะเป็นไปตามขั้นตอนและมีความพร้อมรับผิดหรือไม่”

มิติด้านการใช้อำนาจ

สำหรับมิติด้านการใช้อำนาจ มีตัวชี้วัดที่น่าสนใจและนิยมใช้วัดการคอร์รัปชันด้านการใช้อำนาจ ประกอบด้วย

(1) **The Governance Index (GI)** จัดทำขึ้นโดย The Bertelsmann Stiftung's Transformation เป็นดัชนีย่อยในดัชนี Bertelsmann Transformation Index (BTI) ที่มีการประเมินผลด้านการกำกับดูแลภาครัฐและคุณภาพของความเป็นผู้นำทางการเมือง โดยมุ่งเน้นไปที่การประเมินนโยบายและตรวจสอบวิธีการของผู้มีอำนาจตัดสินใจ รวมถึงผลลัพธ์ตามเป้าหมายและการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ทั้งนี้ผลของดัชนี GI นี้ เมื่อถูกรวมกับดัชนีอื่นใน Bertelsmann Transformation Index แล้วจะถูกนำไปใช้ในการประเมินภาพลักษณ์คอร์รัปชัน หรือ CPI ด้วยเช่นเดียวกัน

(2) **Worldwide Government Indicators (WGI)** จัดทำโดยธนาคารโลก เป็นการประเมินคุณภาพของธรรมาภิบาลของรัฐบาลแต่ละประเทศ ในประเด็น กระบวนการตรวจสอบ การกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพ และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมบริหารจัดการและกำกับดูแลสถาบันของรัฐ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดแนวทางปฏิรูปการจัดการ ที่เฉพาะเจาะจงในบริบทของแต่ละประเทศ โดย WGI นั้น เป็นดัชนีที่ผสมการประเมินจากหลาย ๆ แหล่งขององค์กรอื่น เช่น Global Competitiveness Heritage, Index of Economic Freedom และ Democracy Index ของ Economic Intelligence Unit ด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้หนึ่งในมิติธรรมาภิบาลที่ประเมินคือ การควบคุมไม่ให้เกิดการใช้อำนาจรัฐในทางที่ผิด

มิติด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย

สำหรับมิติด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบายอาจไม่ได้มีตัวชี้วัดโดยตรง แต่สามารถพิจารณาได้ผ่านดัชนีอื่นที่มีมิติด้านนโยบายรวมอยู่ ที่สำคัญ ได้แก่

(1) **Worldwide Government Indicators (WGI)** จัดทำโดยธนาคารโลก ดัชนีดังกล่าว มีการประเมิน Government Effectiveness ซึ่งเป็นการวัดระดับคุณภาพของบริการภาครัฐและความเป็นอิสระของหน่วยงานรัฐ และการดำเนินการตามนโยบายที่ตั้งไว้ ดังนั้นดัชนีนี้จึงใช้วัดประสิทธิภาพด้านการดำเนินนโยบายได้

(2) **Economist Intelligence Unit Country Risk Service (EIU)** จัดทำขึ้นโดย Economist Intelligence Unit เป็นดัชนีที่ใช้วัดความเสี่ยงด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชันมีการตั้งคำถามโดยตรงกับผู้เชี่ยวชาญ ในประเด็นการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย ในส่วนของการใช้ทรัพยากรในทางที่ผิด โดยมีข้อคำถามที่เกี่ยวข้อง เช่น “มีการละเมิดทรัพยากรสาธารณะหรือไม่” และ “โดยทั่วไปแล้วมีการใช้ทรัพยากรสาธารณะอย่างไม่ถูกต้องหรือไม่” ซึ่งคำถามทั้งสองข้อนี้สะท้อนถึงการ

กำหนดนโยบายที่อาจเอื้อประโยชน์แก่คนบางกลุ่ม ดังนั้นจึงเป็นอีกหนึ่งตัวชี้วัดที่ใช้วัดมิติด้านการคอร์รัปชันเชิงนโยบายได้

สืบเนื่องจากตัวอย่างดัชนีหรือตัวชี้วัดที่ได้กล่าวมาข้างต้น โดยส่วนใหญ่เป็นดัชนีที่สอดคล้องกับดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชัน หรือ CPI ที่จัดทำขึ้นโดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) CPI เป็นดัชนีประเมินภาพรวมสำหรับวัดภาพลักษณ์คอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐ (Public Sector) ของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยมีค่าคะแนนตั้งแต่ 0 (คอร์รัปชันมากที่สุด) ถึง 100 (คอร์รัปชันน้อยที่สุด) ทั้งนี้การประเมิน CPI ของประเทศต่าง ๆ ดำเนินการเป็นประจำทุกปีอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2538 จนถึงปัจจุบัน

ดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชันถูกกำหนดไว้ในเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตให้มีความระดับคะแนนที่สูงขึ้น แม้ว่า CPI จะมีข้อจำกัดและมีจุดอ่อนอยู่หลายประการ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความกังวลต่อการบรรลุเป้าหมายการต่อต้านการทุจริตดังกล่าว แต่ก็ต้องยอมรับว่า CPI เป็นดัชนีตัวหนึ่งที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลเช่นกัน งานศึกษาวิจัยที่ผ่านมาในประเทศไทย รวมทั้งการออกแบบนโยบายและมาตรการสนับสนุนต่าง ๆ ในการดำเนินงานของภาครัฐ เพื่อยกระดับค่า CPI นั้นอาจจะเห็นผลสำเร็จได้ยาก เนื่องจากดัชนีดังกล่าวประกอบด้วยดัชนีย่อยหลายตัว การสนับสนุนการศึกษาวิจัยในอนาคตอาจจะต้องให้ความสำคัญไปที่ค่าดัชนีย่อยที่เป็นองค์ประกอบของค่า CPI น่าจะมีประสิทธิภาพมากกว่า

ในการประเมิน CPI ปีล่าสุด พ.ศ. 2564 ใช้ข้อมูลจากทั้งหมด 13 แหล่งข้อมูลประกอบด้วย

1. African Development Bank Country Policy and Institutional Assessment 2020
2. Bertelsmann Stiftung Sustainable Governance Indicators 2020
3. Bertelsmann Stiftung Transformation Index 2022
4. Economist Intelligence Unit Country Risk Service 2021
5. Freedom House Nations in Transit 2021
6. Global Insight Country Risk Ratings 2020
7. IMD World Competitiveness Center World Competitiveness Yearbook Executive Opinion Survey 2021
8. Political and Economic Risk Consultancy Asian Intelligence 2021
9. The PRS Group International Country Risk Guide 2021
10. World Bank Country Policy and Institutional Assessment 2020
11. World Economic Forum Executive Opinion Survey 2020
12. World Justice Project Rule of Law Index Expert Survey 2020
13. Varieties of Democracy (V-Dem v. 11) 2021

ซึ่งสำหรับประเทศไทยจะใช้ข้อมูลจาก 9 แหล่งข้อมูลมาเพื่อการประเมินประกอบด้วย

1. Bertelsmann Stiftung Transformation Index 2022
2. Economist Intelligence Unit Country Risk Ratings 2021
3. Global Insight Country Risk Ratings 2020
4. IMD World Competitiveness Center World Competitiveness Yearbook Executive Opinion Survey 2021
5. Political and Economic Risk Consultancy Asian Intelligence 2016
6. Political Risk Services International Country Risk Guide 2021
7. World Economic Forum Executive Opinion Survey (EOS) 2020
8. World Justice Project Rule of Law Index Expert Survey 2020
9. Varieties of Democracy (V-Dem v. 11) 2021

อาจกล่าวได้ว่า หากการสนับสนุนการให้ทุนวิจัยมุ่งเน้นไปที่ดัชนีย่อยที่เป็นองค์ประกอบของ CPI น่าจะส่งผลต่อทิศทางการให้ทุนที่มีความชัดเจนมากขึ้น เพียงแต่การให้ทุนวิจัยดังกล่าวควรจะเชื่อมโยงงานวิจัยต่อความเข้าใจในการประเมินหรือชี้วัดค่าดัชนีย่อยในองค์ประกอบของ CPI แต่ละตัว เพื่อให้เป็นการวางกรอบแนวคิดในการต่อต้านคอร์รัปชันแบบสากล และนำไปสู่ผลลัพธ์ที่วัดค่าได้โดยหน่วยงานสากลอย่างแท้จริง มากไปกว่าแค่ยกคำสำคัญ และพยายามจัดหมวดหมู่งานวิจัยให้ตรงกับคำสำคัญนั้น ๆ เท่านั้น

กรอบที่ 2 การศึกษาคอร์รัปชันที่คำนึงถึงความหลากหลายในความสนใจของประชากรแต่ละกลุ่ม

ปัจจุบันมีงานที่ศึกษาเรื่องการคอร์รัปชันรูปแบบต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจถึงความหมายและวิธีการคอร์รัปชัน รวมถึงช่องโหว่ของกฎระเบียบต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดการคอร์รัปชัน อยู่เป็นจำนวนมาก งานศึกษาเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงภาพกว้างของการคอร์รัปชัน แต่การนำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากการศึกษาที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงมีน้อยมาก ทำให้การคอร์รัปชันยังคงมีอยู่และไม่ลดน้อยลง ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการนำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายไปปรับใช้ให้ตรงจุดและเกิดประสิทธิผลสูงสุด จึงเป็นประเด็นที่ต้องให้ความสำคัญ เพื่อให้ภาครัฐสามารถนำเอาข้อเสนอแนะด้านนโยบายจากงานศึกษาไปใช้ได้จริง งานศึกษาในอนาคตจำเป็นที่จะต้องเน้นการศึกษาคอร์รัปชันที่เป็นประเด็นเฉพาะ และมีความแตกต่างหลากหลายตามความสนใจของประชากรแต่ละกลุ่มให้มากขึ้น เช่น งานศึกษาที่เป็นในรูปแบบเครื่องมือการต่อต้านคอร์รัปชันที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของกลุ่มประชากรที่แตกต่างกัน เป็นต้น (Heywood, P. M., 2018)

เนื่องจากแนวนโยบายการต่อต้านคอร์รัปชันในอดีต มักเป็นนโยบายที่มีรูปแบบของสูตรสำเร็จ หรือ One Size Fit All จึงไม่สามารถตอบโจทย์การแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันในปัจจุบันได้ (Heywood, 2018; Lessmann & Markwardt, 2010) เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีสภาพสังคม ทรัพยากร โครงสร้างประชากร และเงื่อนไขของพื้นที่ที่แตกต่างกัน (ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2560) ดังนั้นการมองบริบทเชิงพื้นที่เพื่อออกแบบแนวนโยบายในอนาคต จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้การต่อต้านคอร์รัปชันเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

งานศึกษาของ Heywood (2018) ชี้ให้เห็นว่านโยบายที่ออกแบบมาเพื่อการต่อต้านการคอร์รัปชันในปัจจุบันนั้น มักจะพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อปัญหาที่อยู่ในความสนใจของคนในสังคม หรือเป็นนโยบายที่ใช้สำหรับการจัดการกับการคอร์รัปชันที่มองเห็นได้ โดยเน้นการกำกับดูแลหรือมุ่งเน้นการสร้างกฎระเบียบในการแก้ปัญหาการคอร์รัปชัน มากกว่าการส่งเสริมคุณธรรมในภาพรวมของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วการส่งเสริมความมีคุณธรรมนั้นไม่เพียงแต่จะสามารถช่วยลดปัญหาการคอร์รัปชันได้ แต่หากดำเนินการควบคู่ไปกับการสร้างธรรมาภิบาล ก็จะทำให้เจ้าหน้าที่รัฐหรือผู้มีอำนาจคำนึงถึงผลประโยชน์สาธารณะมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัวได้

จากข้อจำกัดของงานศึกษาในประเด็นด้านการคอร์รัปชัน ที่มักจะเป็นการมองภาพรวมและมีลักษณะของ one-size-fit-all ได้กลายเป็นจุดอ่อนสำคัญที่ทำให้การแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร โดยในอนาคตการแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าว โดยมีการออกแบบกระบวนการต่อต้านการคอร์รัปชันที่หลากหลายและสอดคล้องกับพฤติกรรมของประชากรแต่ละกลุ่ม เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้การต่อต้านการคอร์รัปชันมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมถึงเป็นการส่งเสริมให้ประชากรแต่ละกลุ่มมีความเต็มใจในการมีส่วนร่วมกับการต่อต้านการคอร์รัปชันมากขึ้น นอกจากนี้การดำเนินการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันยังสอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้อาจก่อให้เกิดการคอร์รัปชันรูปแบบใหม่ ๆ ที่ไม่อาจคาดคิดได้ และถือเป็นความท้าทายใหม่ของการต่อต้านการคอร์รัปชันในอนาคตอีกด้วย เท่ากับว่าเราจะมีมีส่วนร่วมจากประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในการต่อสู้กับปัญหาการคอร์รัปชันที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

กรอบที่ 3 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และการต่อต้านการคอร์รัปชัน

การพัฒนาและขยายตัวอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) และระบบดิจิทัลเป็นแรงผลักดันที่สำคัญในช่วงศตวรรษที่ 21 ทำให้เกิดการปฏิวัติและเกิดการพัฒนาระบบการให้บริการสาธารณะต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของสังคม รวมถึงประเด็นด้านการต่อต้านการคอร์รัปชัน ที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หรือ ICT ได้มีอิทธิพลมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากก่อให้เกิดมุมมองใหม่ในการป้องกัน ตรวจสอบ และนำไปใช้ในการดำเนินคดีเกี่ยวกับการคอร์รัปชันต่าง ๆ ซึ่งงานวิจัยหลายชิ้นระบุว่า ICT สามารถส่งเสริมด้านความโปร่งใส (Transparency) ความรับผิดชอบ (Accountability) และการมีส่วนร่วมของพลเมือง (Citizen participation) นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับภาคพลเมืองมีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเครื่องมือที่เห็นในเชิงประจักษ์ ได้แก่ เว็บไซต์และแอปพลิเคชันของโทรศัพท์มือถือ เทคโนโลยี DLT การวิเคราะห์ข้อมูลด้วย Big Data และปัญญาประดิษฐ์ เป็นต้น เครื่องมือเหล่านี้มีส่วนช่วยในการต่อต้านการคอร์รัปชัน ด้วยการสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลสาธารณะ การตรวจสอบการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่รัฐ การจัดการข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบของดิจิทัล และการเปิดช่องทางรายงานหรือร้องเรียนการคอร์รัปชัน (Bertot, Jaeger & Grimes, 2010; Davies & Fumega, 2014; Kuriyan, Bailur, Gigler & Park, 2011; Subhajyoti, 2012)

แต่อย่างไรก็ตามเทคโนโลยีที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่สามารถถูกใช้งานแบบอัตโนมัติได้ ทำให้ยังมีความจำเป็นต้องพึ่งพาความเชี่ยวชาญทางด้านการใช้งานเทคโนโลยีด้าน ICT (Torero and von Braun, 2006) ซึ่งประเด็นดังกล่าวเป็นปัญหาสำคัญของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศ จากข้อมูลของประเทศกลุ่มพัฒนาน้อยที่สุด (LDCs) แสดงให้เห็นว่ามีครัวเรือนเพียงร้อยละ 15 เท่านั้นที่เข้าถึงบริการด้านอินเทอร์เน็ตที่บ้าน (Telecommunications Union, 2017) ในทำนองเดียวกันการประยุกต์ใช้เครื่องมือ ICT ในการต่อต้านการคอร์รัปชันนั้นจำเป็นต้องลดการแบ่งแยกทางดิจิทัลระหว่างกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ (Bimber, 2000; Gillwald, Milek & Stork, 2010) ตัวอย่างเช่น สัดส่วนของผู้หญิงที่ใช้อินเทอร์เน็ตในแอฟริกันนั้นต่ำกว่าผู้ชายประมาณร้อยละ 25 (International Telecommunications Union, 2017) แม้ว่าความแตกต่างในการใช้เทคโนโลยีระหว่างชายกับหญิงที่เกิดขึ้นนี้ส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยด้านเพศ แต่ปัจจัยที่สำคัญกว่า คือ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม (Antonio & Tuffley, 2014; Gillwald et al., 2010; Hilbert, 2011) ความสำเร็จของการใช้ ICT ในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันจึงขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของบริบทและความต้องการที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ ภูมิหลังทางวัฒนธรรม และประสบการณ์ที่มีเกี่ยวกับเทคโนโลยี (Helbig, Ramón Gil-García & Ferro, 2009).

ในด้านหนึ่งการใช้ ICT ถูกพิจารณาว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการแก้ไขปัญหาและต่อต้านการคอร์รัปชัน แต่ในอีกด้านหนึ่งผลกระทบด้านลบที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยี ก็เป็นประเด็นที่ควรได้รับการพิจารณาด้วยเช่นกัน เนื่องจาก เทคโนโลยีสมัยใหม่อาจถูกนำไปใช้ในทางที่ผิดผ่านแหล่งต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์มืด (Dark web) คริปโตเคอเรนซี (Cryptocurrency) รวมไปถึงการใช้บริการสาธารณะทางดิจิทัลที่ผิดวิธี (Heeks, 1998; World Bank, 2014) แม้ว่าจะมีงานวิจัยไม่มากนักที่ชี้ให้เห็นถึงผลเสียนี้ แต่ก็บางงานศึกษาก็เริ่มแสดงหลักฐานให้เห็นถึงการนำ ICT ไปใช้ในการคอร์รัปชันเช่นเดียวกัน (Kenya Anti-Corruption Commission, 2008)

งานศึกษาเรื่อง “Are emerging technologies helping win the fight against corruption in developing countries?” โดย Isabelle Adam and Mihály Fazekas (2018) ชี้ให้เห็นว่า หากกล่าวโดยภาพรวมแล้ว ICT นั้นได้ส่งผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการคอร์รัปชัน ทั้งสถาบันของรัฐ องค์กรภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และสื่อมวลชน แม้ว่าจะมีแนวทางมากมายในการใช้ประโยชน์จาก ICT ในการต่อสู้กับการคอร์รัปชัน แต่เครื่องมือแต่ละประเภทมีประโยชน์และข้อเสียที่แตกต่างกัน ลักษณะเฉพาะของเทคโนโลยีที่ใช้อาจทำให้เครื่องมือต่อต้านการคอร์รัปชันมีประสิทธิภาพมากขึ้นหรือน้อยลงได้ในแต่ละบริบท เนื้อหาในส่วนนี้จะทำการทบทวนวรรณกรรมในภาพกว้างของการใช้เทคโนโลยี ICT จากทั่วโลกเพื่อการต่อต้านการคอร์รัปชัน โดยมุ่งเน้นเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา โดยนำเสนอให้เห็นถึงการนำ ICT เป็นฐานการต่อต้านการคอร์รัปชัน 6 ประเภท ได้แก่

- บริการสาธารณะดิจิทัลและรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์
- แพลตฟอร์ม Crowdsourcing
- เครื่องมือแจ้งเบาะแส
- แหล่งการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใส (Transparency Portals) และข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data)
- เทคโนโลยีจัดเก็บข้อมูลแบบกระจายศูนย์ (DLT) และบล็อกเชน
- ปัญญาประดิษฐ์ (AI)

บริการสาธารณะดิจิทัลและรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์

การให้บริการสาธารณะดิจิทัล (Digital Public Services) เป็นหนึ่งในแอปพลิเคชันหลักของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ใช้ในการต่อต้านการคอร์รัปชัน ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-government) ที่มีการใช้เทคโนโลยี ICT ต่าง ๆ อาทิ อินเทอร์เน็ต Web-enabled Device และระบบจัดการข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้บริการสาธารณะแก่ประชาชน (UN Department of Economic and Social Affairs, 2014) ความพยายามหลักของภาครัฐที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพของการให้บริการสาธารณะแบบดิจิทัล โดยส่วนใหญ่ใช้ระบบบริการที่เป็นอัตโนมัติ และลดขั้นตอนการทำงานที่ซ้ำซ้อนของทางราชการลง มีหลายประเทศที่ได้นำบริการสาธารณะดิจิทัลไปใช้อย่างกว้างขวาง เช่น ประเทศเอสโตเนียได้สร้างระบบดิจิทัลสำหรับบริการสาธารณะเกือบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นด้านการลงคะแนน การลงทะเบียนที่ดิน กระบวนการในศาล การเก็บภาษี หรือบันทึกด้านสุขภาพ เป็นต้น (e-Estonia, n.d.) หรือในประเทศอินเดีย รัฐบาลของเขต Karnataka ได้เปิดตัวซอร์ฟแวร์ของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถยื่นขอและรับค่าชดเชยความเสียหายด้านพืชผล โดยไม่ต้องเดินทางไปยังสำนักงานใด ๆ (Bhoomi, 2018) และสำหรับรัฐบาลเขตเดียวกันนี้มีการจัดตั้งระบบบันทึกที่ดินแบบอิเล็กทรอนิกส์ ที่ช่วยลดระยะเวลาการรอได้ถึง 1.3 ล้านวันคิดเป็นมูลค่ากว่า 8.9 ล้านปอนด์ และที่สำคัญช่วยลดการติดสินบนของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นได้ โดยก่อนที่จะมีระบบนี้ มีการติดสินบนเจ้าหน้าที่ของที่ดินประมาณ 1.1 ปอนด์ เมื่อเปลี่ยนมาใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์แล้วเสียค่าธรรมเนียมเพียงแค่ 0.02 ปอนด์เท่านั้น (Chawla & Bhatnagar, 2014)

บริการสาธารณะดิจิทัลช่วยลดพฤติกรรมคอร์รัปชันที่เกิดจากปัญหาระหว่างตัวการและตัวแทน (Principal - Agent Problem) โดยให้ผู้บังคับบัญชาสามารถตรวจสอบการทำการกิจกรรมต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และสร้างความโปร่งใสกับบุคคลภายนอก เพิ่มความสัมพันธ์อันดีกับพลเมือง ซึ่งจะทำให้ประสิทธิภาพการได้รับข้อมูลมีมากขึ้น (Pathak, Singh, Belwal & Smith, 2007; Shim & Eom,

2008) บริการสาธารณะแบบดิจิทัลยังช่วยลดการติดต่อแบบเห็นหน้ากันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชน ช่วยลดปัญหาที่เกิดจากดุลยพินิจส่วนบุคคลออกจากกระบวนการหลัก ซึ่งคาดว่าจะช่วยลดโอกาสในการเกิดการคอร์รัปชันได้ (Charoensukmongkol & Moqbel, 2014)

แต่อย่างไรก็ตาม Barata (2001) มีความเห็นว่าการใช้ ICT เพื่อให้บริการสาธารณะในรูปแบบดิจิทัล ไม่ได้รับประกันความโปร่งใสและการตรวจสอบที่ดีขึ้นได้ทุกกรณี โครงการจัดทำรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ในประเทศกำลังพัฒนา ส่วนใหญ่มีกลิ่นเหม็นเนื่องจากรัฐไม่มีประสิทธิภาพ มีการออกแบบที่ไม่เหมาะสม ไม่สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ (Heeks, 2003; Schuppan, 2009) เพื่อให้ความคิดริเริ่มของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ประสบความสำเร็จในประเทศกำลังพัฒนา ความแตกต่างของบริบทด้านสถาบัน วัฒนธรรม และการบริหารจัดการภาครัฐจะต้องถูกพิจารณาเป็นสำคัญ นอกจากนี้การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐด้วยการฝึกอบรมการใช้ระบบดิจิทัลสมัยใหม่เป็นสิ่งที่จำเป็น (Schuppan, 2009) และประเด็นด้านความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงดิจิทัลในประเทศกำลังพัฒนาเป็นสิ่งที่ละเลยไม่ได้ จึงควรมีการพัฒนาโดยเน้นที่ฝั่งผู้ใช้งาน (Demand Side) โดยคำนึงถึงการแบ่งแยกทางดิจิทัลเป็นสำคัญ (Helbig et al., 2009)

แพลตฟอร์ม Crowdsourcing

แพลตฟอร์ม Crowdsourcing คือการรวบรวมข้อมูลจากหลาย ๆ ภาคส่วน อันจะช่วยให้ประชาชนสามารถรายงานเหตุการณ์คอร์รัปชันและแบ่งปันประสบการณ์ส่วนบุคคลผ่านอินเทอร์เน็ตได้ ซึ่งแตกต่างกับเครื่องมือการแจ้งเบาะ (อธิบายในลำดับถัดไป) Crowdsourcing นั้นมีจุดประสงค์หลักในการรายงานการเกิดคอร์รัปชันเล็ก ๆ น้อย ๆ ในภาครัฐ ซึ่งประชาชนประสบพบเจออยู่เป็นประจำในหลาย ๆ ประเทศ (เจริญสุขมงคล & Moqbel, 2014) กล่าวได้ว่า แพลตฟอร์ม Crowdsourcing เป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพในด้านความโปร่งใส และเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่มีประโยชน์จากภาคประชาชนมาสู่รัฐ ตัวอย่างที่มีชื่อเสียงของแพลตฟอร์ม Crowdsourcing ต่อต้านการคอร์รัปชันที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย คือ "I Paid A Bribe" ซึ่งเปิดตัวครั้งแรกในอินเดียและนำไปใช้ในกว่า 10 ประเทศ โดยแพลตฟอร์มกำหนดให้ผู้ใช้งานแบ่งปันประสบการณ์การคอร์รัปชันโดยไม่เปิดเผยตัวตน ซึ่งรวมถึงลักษณะและสถานที่ที่เกิดการคอร์รัปชันขึ้น ตลอดจนกรณีที่มีการปฏิเสธการจ่ายสินบน หรือการชื่นชมเจ้าหน้าที่ที่มีความซื่อสัตย์ เป็นต้น

แพลตฟอร์ม Crowdsourcing สามารถเพิ่มประสิทธิภาพด้านความโปร่งใสและการจัดเก็บองค์ความรู้ต่าง ๆ ข้อมูลที่รวบรวมได้สามารถให้ภาพโดยละเอียดว่าการคอร์รัปชันเกิดขึ้นได้อย่างไร ที่ใด หรือจำนวนเท่าใด องค์กรเฝ้าระวังต่าง ๆ (Watchdog) หรือหน่วยงานของรัฐสามารถติดตามข้อมูลเหล่านี้และแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันได้ โดยการบังคับใช้กฎระเบียบทางกฎหมายอย่างเข้มงวดในพื้นที่ที่เกิดปัญหาและดำเนินคดีกับ

เจ้าหน้าที่รัฐที่คอร์รัปชัน แพลตฟอร์ม Crowdsourcing สามารถใช้เพื่อจัดการกับการคอร์รัปชันโดยการกำกับดูแลและติดตามประสิทธิภาพ รวมไปถึงจนถึงปฏิรูปด้านต่าง ๆ บนพื้นฐานของข้อมูลที่รวบรวมมาจากประชาชน ยกตัวอย่างเช่น ในรัฐ Karnataka มีการใช้ข้อมูลจาก I Paid A Bribe เพื่อปฏิรูปหน่วยงานด้านยานยนต์ โดยการทำออนไลน์แอปพลิเคชัน และการติดตั้งวิดีโอเพื่อตรวจสอบ เพื่อการลดการคอร์รัปชันและเพิ่มความโปร่งใสให้มากขึ้น การใช้ Crowdsourcing อย่างแพร่หลายจะช่วยยับยั้งการเกิดคอร์รัปชันได้ (Kossow & Dykes, 2018)

โดยสรุปแล้วเครื่องมือ แพลตฟอร์ม Crowdsourcing เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ในการต่อต้านการคอร์รัปชันผ่านการพัฒนาด้านความโปร่งใส โดยรวบรวมข้อมูลจากประชาชนจำนวนมาก ทำให้เห็นกรณีของการคอร์รัปชันมากยิ่งขึ้น และข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ในการนำไปวิจัยและพัฒนาเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพในการต่อต้านการคอร์รัปชัน ทั้งนี้ต้องได้รับความเต็มใจและตั้งใจจากหน่วยงานสาธารณะที่จะนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การรวบรวมข้อมูลจากประชาชนให้ประสบความสำเร็จนั้น จำเป็นต้องมีผู้ใช้งานจำนวนมากและอาจไม่สามารถดำเนินการได้โดยง่าย เพราะอาจมีช่องว่างในเรื่องของความปลอดภัยส่วนบุคคล และเป็นเรื่องยากที่จะยืนยันว่าข้อมูลที่ได้รับรายงานมาเป็นข้อมูลจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากไม่เปิดเผยตัวตนของผู้ให้ข้อมูล ทั้งนี้แพลตฟอร์ม Crowdsourcing อาจก่อให้เกิดการคอร์รัปชันได้เช่นเดียวกัน เพราะเปิดโอกาสให้คนได้รับรู้ช่องทางการคอร์รัปชันเพิ่มมากยิ่งขึ้นได้

เครื่องมือแจ้งเบาะแส (Whistleblowing Tools)

เครื่องมือแจ้งเบาะแสโดยใช้ ICT นั้นมีความคล้ายคลึงกับแพลตฟอร์ม Crowdsourcing ในด้านความสามารถของการรายงานการกระทำผิดของเจ้าหน้าที่รัฐโดยประชาชน ความแตกต่างคือ Crowdsourcing มุ่งเป้าไปที่กรณีการคอร์รัปชันเล็ก ๆ น้อย ๆ จำนวนมาก แต่เครื่องมือแจ้งเบาะแสออกแบบมาเพื่อรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียดของคดีคอร์รัปชันขนาดใหญ่แต่ละคดี โดยสร้างความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การดำเนินคดีทางอาญา กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เครื่องมือแจ้งเบาะแสแตกต่างกับ Crowdsourcing ที่จำนวนคนแจ้ง แต่มีความละเอียดของข้อมูลและความน่าเชื่อถือมากกว่า ตัวอย่างของระบบแจ้งเบาะแสที่เปิดใช้งาน ICT ได้แก่ แพลตฟอร์ม GlobaLeaks เป็น Open Source ที่ปรับแต่งการทำงานได้หลากหลาย ส่วนใหญ่มักจะใช้กับการแจ้งเบาะแสภายใน ซึ่งจะถูกลบปิดด้วยการเข้ารหัสและส่งข้อมูลต่อไปยังผู้ตรวจสอบ เป็นต้น

เครื่องมือแจ้งเบาะแสสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับคดีคอร์รัปชันที่ยังถูกปกปิดเป็นความลับ เนื่องจากอนุญาตให้พนักงานของรัฐที่เห็นการกระทำผิดกฎหมายในที่ทำงานแจ้งเบาะแสต่อบุคลากรรวมทั้ง

ผู้บังคับบัญชาได้โดยไม่ต้องระบุชื่อ การไม่เปิดเผยตัวตนและการปกป้องข้อมูลบุคคลจึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ ของเครื่องมือการแจ้งเบาะแส (Salbu, 2001)

การออกแบบทางเทคโนโลยีจำเป็นต้องเน้นการป้องกันผู้แจ้ง ตัวอย่างเช่น การปลอมที่อยู่ IP ของผู้ แจ้งเบาะแสและปกป้องการถ่ายโอนข้อมูล เป็นต้น และต้องพิจารณากรอบการทำงานทางกฎหมายควบคู่ไป ด้วย เพราะในหลายประเทศไม่ได้ปกป้องผู้แจ้งเบาะแสที่ระบุชื่ออย่างครอบคลุม การแจ้งเบาะแสที่ก่อให้เกิด การดำเนินคดีทางกฎหมายต่าง ๆ เมื่อมีการเปิดเผยและชี้ให้เห็นถึงความเสี่ยงที่เกี่ยวข้อง อาจทำให้ระดับการ คอรัปชันลดลงได้ และในขณะเดียวกันอาจส่งผลให้เจ้าหน้าที่ที่คอรัปชันปิดบังการกระทำผิดของตนได้ยาก ขึ้น ในส่วนของเครื่องมือที่จำเป็นต้องปกป้องผู้แจ้งเบาะแส เพราะถ้าไม่สามารถปกป้องได้ดีมากพอ จะทำ ให้ผู้แจ้งเบาะแสกลัวการแจ้งได้

โดยสรุป เครื่องมือแจ้งเบาะแสสามารถช่วยในการรายงานกรณีการคอรัปชันขนาดใหญ่ ด้วยการให้ ข้อมูลที่มีรายละเอียดมากพอในการดำเนินการทางกฎหมาย ช่วยให้เกิดผลกระทบผ่านด้านอุปสงค์ของข้อมูล และความโปร่งใสที่สูงขึ้น ในส่วนของการออกแบบเครื่องมือต้องเน้นที่การปกป้องข้อมูลระบุตัวตนของผู้แจ้ง เบาะแส การแฮ็กหรือการรั่วไหลของข้อมูลระบุตัวตนอาจเป็นอันตรายต่อผู้ใช้งานและเป็นอุปสรรคต่อการเข้า มาใช้งานของผู้อื่นและทำให้ความพยายามในการต่อต้านการคอรัปชันลดลง ในขณะเดียวกัน ผู้ให้บริการ แพลตฟอร์มจำเป็นต้องติดตามรายงาน ประเมินความถูกต้องและดำเนินการอยู่เป็นประจำ มิฉะนั้น ผู้แจ้ง เบาะแสอาจขาดแรงจูงใจในการรายงานการคอรัปชันได้

แหล่งการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใส (Transparency Portals) และ ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data)

แหล่งการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใส (Transparency Portals) เป็นออนไลน์แพลตฟอร์มที่สามารถ ดำเนินการได้โดยรัฐหรือ NGOs ซึ่งจะแสดงข้อมูลการดำเนินงานต่างๆ ของภาครัฐ และช่วยในการเปิดเผย ข้อมูลให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ ตัวอย่างเช่น องค์การภาครัฐของอาร์เจนตินามีการทำแหล่งการเปิดเผย ข้อมูลที่โปร่งใสเพื่อนำเสนอข้อมูลทางการเงินของพรรคการเมือง รวมถึงการใช้จ่ายเงินในโครงการต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมี OpenSpending.org และ OpenTender.eu. ซึ่งเป็นแหล่งการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใสที่มีการ เปิดเผยข้อมูลด้านงบประมาณอีกด้วย

แหล่งการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใสเป็นเทคโนโลยีที่เปิดเผยข้อมูลของภาครัฐอย่างโปร่งใส เข้าถึงได้ง่าย และไม่จำกัดการเข้าใช้งานของประชาชน (Gurin, 2014) เป็นเทคโนโลยีที่ช่วยในการยับยั้งพฤติกรรมเสี่ยงที่ อาจก่อให้เกิดการคอรัปชันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใสจะทำให้ประชาชน สามารถตรวจสอบการทำงานของภาครัฐได้ อย่างไรก็ตามการใช้แหล่งการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใสเพื่อเปิดเผย

ข้อมูลสาธารณะนั้นมาพร้อมกับข้อมูลที่มีจำนวนมหาศาลหรือที่เรียกว่า “Big Data” ซึ่งมีลักษณะของข้อมูลที่หลากหลายและซับซ้อนเป็นอย่างมาก ในประมวลผลการวิเคราะห์ข้อมูลจึงจำเป็นต้องใช้เครื่องมือที่สามารถรองรับข้อมูลเหล่านั้นได้ (Gandomi & Haider, 2015) โดยเฉพาะการเปิดเผยข้อมูลที่มีจำนวนมากและเกี่ยวข้องกับประชาชน เช่น ข้อมูลในด้านงบประมาณสาธารณะ ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ด้านสภาพอากาศ และด้านการค้า อีกทั้งยังรวมไปถึงการเผยแพร่ข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้าง และสัญญาต่าง ๆ นอกจากนี้ Transparency Portals ยังสามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น เมื่อเผยแพร่ข้อมูลด้านการจัดทำงบประมาณ ประชาชนก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้เช่นกัน (Wickberg, 2013)

โดยสรุป แหล่งการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใส (Transparency Portals) และข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เป็นหนึ่งในเครื่องมือทางอ้อมที่สามารถช่วยลดปัญหาการคอร์รัปชันได้ ผ่านการสร้าง ความโปร่งใสในการเปิดเผยข้อมูลของภาครัฐให้แก่ประชาชน แต่การเปิดเผยข้อมูลที่เป็น Big Data นั้นมีความซับซ้อนและเป็นอุปสรรคที่อาจส่งผลให้ความโปร่งใสของข้อมูลลดลง ดังนั้นเพื่อให้การใช้งานแหล่งการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใส และข้อมูลขนาดใหญ่ สามารถป้องกันการคอร์รัปชันได้ ภาครัฐจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงรายละเอียดและให้ความสำคัญกับการจัดการรูปแบบข้อมูลให้เปิดเผยข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เทคโนโลยีจัดเก็บข้อมูลแบบกระจายศูนย์ (DLT) และบล็อกเชน

บล็อกเชน (Blockchain) เทคโนโลยีจัดเก็บข้อมูลแบบกระจายศูนย์ (Distributed Ledger Technology : DLT) ประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่กระจายอำนาจให้แก่ผู้ใช้แต่ละคน (Peer to Peer) ในบล็อกเชน เพื่อบริหารจัดการข้อมูล ตรวจสอบ และบันทึกข้อมูลทั้งหมดในบัญชีของตนเอง โดยข้อมูลที่อยู่ภายในบล็อกเชนไม่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือลบได้ ดังนั้น บล็อกเชนจึงถูกนำมาใช้ในอุตสาหกรรมทางการเงินที่มีการบันทึกข้อมูลเป็นลักษณะแบบถาวรและต้องการความปลอดภัย เช่น สกุลเงินดิจิทัล (Cryptocurrency) สัญญาอัจฉริยะ (Smart Contract) หรือการจัดเก็บไฟล์ต่างๆ (Natarajan et al., 2017; Walport, 2015)

ด้วยวิธีนี้บล็อกเชนจึงสามารถใช้ในการจัดการข้อมูลที่สร้างความโปร่งใสได้อย่างมากที่สุด บล็อกเชนเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ภาครัฐสามารถนำไปปรับใช้ในการทำธุรกรรมหรือเอกสารที่เป็นสาธารณะ เช่น การติดตามการใช้จ่ายงบประมาณ การลงทะเบียนของบริษัท หรือสามารถปรับรูปแบบระบบการทำสัญญาและการชำระเงิน ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มความโปร่งใสและป้องกันการคอร์รัปชันและลดความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับฐานข้อมูลของภาครัฐที่อาจถูกแฮ็กได้อีกด้วย (Kshetri, 2017)

อย่างไรก็ตามบล็อกเชนยังคงมีความซับซ้อนของเทคโนโลยีค่อนข้างมาก หากภาครัฐขาดความเข้าใจในเทคโนโลยีดังกล่าว ก็อาจส่งผลไปถึงการสร้างช่องทางใหม่ ๆ ในการคอร์รัปชันได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ในกรณีการจูงใจปลอมแปลงเอกสารส่วนบุคคลและบันทึกลงในระบบทำให้ภาครัฐไม่สามารถแก้ไขข้อมูลได้ ยิ่งไปกว่านั้น บล็อกเชนยังสามารถเอื้อให้เกิดการทำธุรกรรมทางการเงินที่ผิดกฎหมายผ่านทั้งการเลี้ยงภาษีหรือฟอกเงินผ่านสกุลเงินดิจิทัล (Cryptocurrency) ได้อีกด้วย

โดยสรุป เทคโนโลยีบล็อกเชนสามารถสร้างผลกระทบในด้านการเพิ่มศักยภาพของความโปร่งใสและความรับผิดชอบของข้อมูลด้านสาธารณะโดยไม่ผ่านคนกลางเพื่อลดผลกระทบจากดุลพินิจและเป็นโอกาสในการลดปัญหาการคอร์รัปชัน แต่ในอีกทางหนึ่ง เทคโนโลยีบล็อกเชนสามารถสร้างโอกาสให้เกิดช่องทางใหม่ ๆ ของการคอร์รัปชันได้เช่นกัน ดังนั้นการปรับใช้เทคโนโลยีบล็อกเชนในฐานะเครื่องมือการต่อต้านคอร์รัปชันยังคงต้องการการพัฒนาและทดสอบอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับใช้ให้เกิดประสิทธิภาพในการต่อต้านคอร์รัปชันต่อไป

ปัญญาประดิษฐ์ (AI)

เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI ใช้รูปแบบการเรียนรู้หรือการแก้ปัญหา ซึ่งจะมีประโยชน์อย่างมากต่อผู้กำหนดนโยบาย เพราะมีส่วนช่วยในการทำนายผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้น การใช้โครงข่ายประสาทเทียม (Neural Network) สามารถช่วยเปิดเผยความสัมพันธ์ที่ซ่อนอยู่เช่นการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้น และสามารถใช้แบบจำลองคาดการณ์ได้อย่างแม่นยำ เครื่องมือโครงข่ายประสาทเทียมอย่างหนึ่ง คือ Self-Organising Map ซึ่งสามารถดึงข้อมูลจากชุดข้อมูลขนาดใหญ่และนำมาแสดงเป็นแผนภาพ เครื่องมื่อดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการทำนายการคอร์รัปชันที่อาจเกิดขึ้น (López-Iturriaga & Sanz, 2017) ปัญญาประดิษฐ์สามารถเพิ่มประสิทธิผลและประสิทธิภาพของการทำนาย การตรวจจับ และติดตามการคอร์รัปชันได้ และประสิทธิภาพของเทคโนโลยีขึ้นอยู่กับคุณภาพของข้อมูลเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามการใช้ปัญญาประดิษฐ์ต้องพิจารณาหลาย ๆ ด้าน เพราะกลุ่มอาชญากรยังสามารถใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของตนเองได้เช่นเดียวกัน

วรรณกรรมเกี่ยวกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์และคอร์รัปชันมีไม่มากนัก เช่น การใช้เทคนิคการทำเหมืองข้อมูล (Data-mining) และโครงข่ายประสาทเทียมเพื่อทำนายรูปแบบของอาชญากรรม (Li & Juhola, 2014) การประเมินความเสี่ยงด้านเครดิต (Swiderski, Kurek & Osowski, 2012) และการตรวจจับการฉ้อโกง (Olszewski, 2014) เป็นต้น การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการทำนายการคอร์รัปชันมีการพัฒนาในสเปนที่มหาวิทยาลัยบายาโดลิด (University of Valladolid) ให้เป็นระบบเตือนภัยล่วงหน้า (López-

Iturriaga & Sanz, 2017) นักวิจัยใช้ข้อมูลคดีคอร์รัปชันที่รายงานโดยสื่อหรือศาลจากจังหวัดต่างๆ ของสเปน ระหว่างปีพ.ศ. 2543 ถึงพ.ศ. 2555 ผลการวิจัยระบุว่าปัจจัยต่าง ๆ ประกอบด้วย การเก็บภาษีสินไหมชดเชย การเติบโตทางเศรษฐกิจ การเพิ่มขึ้นของราคาอสังหาริมทรัพย์ การเพิ่มขึ้นของจำนวนสถาบันและบริษัทที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน และการมีพรรคการเมืองเดิมที่ดำรงตำแหน่งเป็นเวลานาน เป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการคอร์รัปชัน และแบบจำลองที่ประมาณการได้สามารถคำนวณความน่าจะเป็นที่จะเกิดการคอร์รัปชันของจังหวัดต่าง ๆ ได้ถึง 3 ปี (López-Iturriaga & Sanz, 2017)

ในปัจจุบัน ไม่มีการยืนยันทางวิทยาศาสตร์ถึงผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ต่อคอร์รัปชันโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับประเทศกำลังพัฒนา การพัฒนาในอนาคตควรมาพร้อมกับการประเมินที่เข้มงวดและสร้างหลักฐานที่มีอยู่จากแอปพลิเคชันอื่น ๆ

กล่าวโดยสรุป เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หรือ ICT นั้นมีผลในภาพรวมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มในประเด็นของการต่อต้านคอร์รัปชัน ไม่ว่าจะเป็นสถาบันของรัฐ องค์กรภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และสื่อมวลชน ซึ่งเทคโนโลยีนั้นมีการพัฒนาประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีมีทั้งข้อดีและข้อเสีย หากใช้เทคโนโลยีผิดวิธีก็อาจก่อให้เกิดการคอร์รัปชันได้ จึงจำเป็นต้องเข้าใจแนวทางการใช้เทคโนโลยี และจุดเด่นที่สำคัญของแต่ละเทคโนโลยีในการต่อต้านการคอร์รัปชัน โดยศึกษาจากตัวอย่างของเทคโนโลยีที่มีการใช้งานจริงในต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา

การคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นเป็นการใช้อำนาจที่ได้รับมอบหมายโดยมิชอบเพื่อผลประโยชน์กับคนบางกลุ่ม ซึ่งผิดกฎหมาย และทำให้เกิดการกระจายอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคม คอร์รัปชันเกิดขึ้นได้ทั้งในข้าราชการระดับสูงจนถึงเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งในบางครั้งเป็นการคอร์รัปชันโดยธรรมชาติจากปัญหาของตัวการและตัวแทน (Principal-Agent Problem) และการขาดการมีส่วนร่วมของสังคม (Collective Action Problem) ทั้งนี้การเข้ามามีส่วนสำคัญของเทคโนโลยี ICT ต่าง ๆ สามารถช่วยในด้านการกำกับดูแล สร้างความรับผิดชอบ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานให้ดีขึ้นในสังคมได้

เทคโนโลยีที่สำคัญและมีบทบาทต่อการต่อต้านการคอร์รัปชันมีด้วยกัน 6 ประเภทได้แก่ 1) บริการสาธารณะดิจิทัลและรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ 2) แพลตฟอร์ม Crowdsourcing 3) เครื่องมือแจ้งเบาะแส (Whistleblowing Tools) 4) แหล่งการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใส (Transparency Portals) 5) เทคโนโลยีจัดเก็บข้อมูลแบบกระจายศูนย์ (DLT) และบล็อกเชน และ 6) ปัญญาประดิษฐ์ (AI) โดยแต่ละเทคโนโลยีนั้นมีรายละเอียดและจุดแข็งจุดอ่อนแตกต่างกันออกไป พร้อมทั้งมีตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการใช้งานจริงในการต่อต้านการคอร์รัปชันปรากฏให้เห็นและขอควรระวังในการใช้งานแต่ละเทคโนโลยี

หากกล่าวโดยสรุปเทคโนโลยียุคใหม่ต่าง ๆ สามารถมีส่วนช่วยในการต่อต้านการคอร์รัปชันได้ แต่ต้องใช้งานอย่างระมัดระวัง เนื่องจากเทคโนโลยียุคใหม่เหล่านี้อาจก่อให้เกิดโอกาสที่นำไปสู่การคอร์รัปชันได้หากใช้งานอย่างไม่ถูกต้อง สิ่งสำคัญที่จะทำให้การใช้งานเทคโนโลยีประสบความสำเร็จได้จำเป็นต้องพิจารณาในหลาย ๆ มิติ เช่น การลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงดิจิทัลของคนในสังคม การใช้งานเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรม ความต้องการในเชิงพื้นที่ และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีของประชาชน นอกจากนี้ ความสำเร็จของเทคโนโลยีในการต่อต้านการคอร์รัปชันนั้น จำเป็นต้องมีการสนับสนุนจากภาครัฐ พรรคการเมือง และภาคประชาสังคมต่าง ๆ ด้วย

บทที่ 6 ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการรวบรวมเอกสารที่ผ่านมา ทั้งบทความ งานวิจัย โครงการวิจัย วิทยานิพนธ์ งานนำเสนอในที่ประชุมวิชาการ (Conference) ที่ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. 2550 - พ.ศ. 2564 เพื่อศึกษาพัฒนาการขององค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมาภิบาล และการคอร์รัปชัน มีข้อค้นพบที่น่าสนใจจากพรมแดนความรู้เรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันของสังคมไทยอยู่หลายประการ ซึ่งได้นำเสนอข้อสังเกตเอาไว้ในกรอบของการวิเคราะห์ SWOT (Strength-Weakness-Opportunity-Threat Analysis) ดังตารางที่ 6-1 เพื่อให้สามารถเห็นภาพรวมของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและข้อจำกัดพรมแดนความรู้ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

ตารางที่ 6-1 แสดงการวิเคราะห์ SWOT ของการศึกษาระบบมาภิบาลและคอร์รัปชันของประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมา

จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)	โอกาส (Opportunity)	ข้อจำกัด (Threat)
- จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า มีความหลากหลายของหัวข้องานวิจัย และครอบคลุมในหลายทุกประเด็น โดยเฉพาะ นิยาม และการให้ความสำคัญ - มีพัฒนาการของหัวข้องานวิจัยที่ชัดเจน สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละช่วงเวลา ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเงื่อนไขของการให้ทุนที่มักอ้างอิงกับโครงสร้างดังกล่าว - มีการทำวิจัยในเรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2561 องค์ความรู้ทางด้านนี้ได้ขาดช่วงไป ในขณะที่ ประเด็นธรรมาภิบาล	- งานวิจัยเกือบทั้งหมดเป็นเรื่องของแนวคิดและนิยามเชิงวิชาการ โดยมีงานวิจัยจำนวนน้อยมากที่มีการกล่าวถึงนิยามเชิงปฏิบัติการ (Operational Definition) ของธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน ทำให้งานส่วนใหญ่ยังขาดความเชื่อมโยงกับรูปธรรมในภาคปฏิบัติจริง - พบการกระจุกตัวของงานวิจัยในหลายมิติ โดยเฉพาะการวัดหรือทดสอบความสนใจ ความเข้าใจ และความตระหนักต่อปัญหาธรรมาภิบาลและคอร์รัปชัน - งานวิจัยส่วนใหญ่ที่ แม้จะเป็นการศึกษาเชิงพื้นที่ ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในระยะหลัง แต่ก็ยังเป็นการศึกษาที่อ้างอิงกรอบแนวคิดและประเด็นในภาพกว้าง มากกว่าที่จะทำการศึกษาใน	- ประชาชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ มีความตื่นตัวสูงมาก ทั้งในเรื่องความเป็นธรรม ธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน จึงน่าจะเป็นโอกาสที่ดีในการผลักดันการสร้างองค์ความรู้ทางด้านธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน สมัยใหม่ที่สร้างการมีส่วนร่วมได้จริง - ปัญหาเรื่องความเป็นธรรม ธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันในช่วงที่ผ่านมา กระตุ้นทำให้คนจำนวนมากในสังคม มีความตื่นตัวโดยเราอาจไม่จำเป็นต้องศึกษาเรื่องนี้ อีกแล้วอย่างน้อยในระยะเวลาหนึ่ง โดยควรเน้นการศึกษาไปที่กระบวนการและรูปธรรมของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มากขึ้น	- สกสว. วช. รวมถึงหน่วยงานภาครัฐอื่น จะมีทรัพยากรที่ จำกัด ทั้งงบประมาณและจำนวนคน ส่งผลให้การส่งเสริมธรรมาภิบาล และการต่อต้านคอร์รัปชันจำเป็นต้องมีประสิทธิภาพมากขึ้น - การส่งเสริมธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน กำลังเป็นปัญหาใหญ่ และรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งผลกระทบจริง และผลกระทบต่อความรู้สึกของประชาชน การวางโครงสร้างในการแก้ปัญหาระยะยาว จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กับการสร้างผลลัพธ์ระยะสั้น - ข้อจำกัดในการส่งเสริมธรรมาภิบาล และแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างน้อยในระยะสั้น เพราะ

จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)	โอกาส (Opportunity)	ข้อจำกัด (Threat)
กลับมีความสำคัญมากขึ้น และรูปแบบของการคอร์รัปชันได้เปลี่ยนแปลงไป - มีนักวิชาการและนักวิจัยที่ทำงานในหลากหลายพื้นที่ ส่งผลให้งานวิจัยในระดับพื้นที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นในช่วงหลัง ประมาณปี พ.ศ. 2556 - งานวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นความสนใจ ความเข้าใจ และความตระหนักต่อปัญหาธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งความรู้สึกเหล่านี้เพิ่มสูงขึ้นอย่างมากในระยะหลัง จึงเป็นโอกาสในการขยายประเด็นการวิจัยจากความสนใจ ความเข้าใจและความตระหนักไปสู่การนำไปใช้เชิงปฏิบัติ	ประเด็นที่เฉพาะเจาะจงของพื้นที่ รวมทั้งมักจะเป็นการประยุกต์เอาแนวคิดในภาพรวมไปสอบถามความคิดเห็นในพื้นที่มากกว่าที่จะศึกษาความต้องการหรือความเข้ากันได้ของพื้นที่นั้นนั้นในการแก้ปัญหาธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน - นอกจากนี้ งานศึกษาส่วนใหญ่ยังเน้นไปที่ ภาพรวมของสถานการณ์มากกว่ากรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในสังคม ส่งผลให้องค์ความรู้ทางด้านธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันไม่เกิดพลวัตที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะการทำวิจัยในภาพรวมนั้นทำได้ง่ายกว่ากรณีศึกษา แต่อันที่จริงก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ยากกว่าเช่นกัน - งานวิจัยส่วนใหญ่ทางด้านธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันมักจะเกี่ยวโยง	- การรับข้อมูลข่าวสารจากต่างประเทศเป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนมีความคาดหวังต่อการพัฒนาประเทศที่ดีขึ้นในเชิงรูปธรรมมากกว่าความคิดเห็น การสนับสนุนการศึกษาวิจัยในด้านเครื่องมือที่เป็นรูปธรรม และเป็นไปตามหลักการสากลน่าจะได้รับการยอมรับมากขึ้น - คนรุ่นใหม่มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสูง อาจไม่ใช่ในด้านการใช้เทคโนโลยีอย่างเดียว แต่รวมไปถึงการสร้างหรือประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เพื่อตอบโจทย์สังคมด้วย ดังนั้น การสนับสนุนการวิจัยควรใช้โอกาสจากความสามารถของคนรุ่นใหม่ในด้านนี้ให้เต็มที่ - โลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทกับทุกเรื่อง รวมทั้งการทำงานของภาครัฐ ดังนั้น	เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของอุดมการณ์ทางการเมือง และการกระจุกตัวของโครงสร้างอำนาจทางการเมือง การรับรู้คอร์รัปชันที่ว่าเป็นเรื่องการเมือง และเป็นปัญหาที่เกิดจากคนบางกลุ่มจะยังคงมีอยู่ต่อไป - ผู้มีอำนาจส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ยค่อนข้างสูง ทำให้ยึดติดกับธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันแบบเดิมที่เชื่อมโยงกับคุณธรรมของตัวบุคคลเป็นสำคัญ แต่กลับละเลยธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันที่ได้รับความสำคัญมากขึ้นในยุคปัจจุบัน เช่น การให้ความไว้วางใจกับบุคคลใกล้ชิดเป็นพิเศษ ทำให้การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และมักจะเป็นแบบดั้งเดิมเป็นหลัก - ปัจจัยเชิงโครงสร้าง ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำและความเปราะบาง จะยังคง

จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)	โอกาส (Opportunity)	ข้อจำกัด (Threat)
	กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในด้านเหล่านี้โดยตรง เช่น กพ. ก.พ.ร. ป.ป.ช. ป.ป.ท. ACT เป็นต้น แต่อันที่จริงแล้ว หน่วยงานภาครัฐทุกแห่งล้วนเกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันทั้งสิ้น และแต่ละหน่วยงานต่างก็มีโครงสร้างและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จึงต้องการการออกแบบธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันที่แตกต่างกัน ทั้งในเชิงเนื้อหาและลำดับความสำคัญด้วย - งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่มักจะมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการนำไปใช้งานที่เฉพาะเจาะจงตั้งแต่ตอนเริ่มโครงการ จึงมักทำให้ผลการศึกษาเสนอแนวทางที่เหมาะสมที่สุดกับกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ แต่อาจนำไปสู่ความไม่เห็นด้วยหรือความยากลำบากในการปฏิบัติของกลุ่มเป้าหมายอื่น รวมถึงไม่เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่าง	การมองภาพในอนาคตที่เกินกว่า 5 ปี ขึ้นไปนับตั้งแต่ปัจจุบัน และแสวงหาโอกาสจากการสร้างธรรมาภิบาลและการต่อต้านคอร์รัปชันจากโลกออนไลน์ที่ใช้เทคโนโลยีเต็มศักยภาพเป็นโอกาสที่สำคัญ	เป็นอุปสรรคสำคัญ ทั้งในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชัน รวมไปถึงการทำงานวิจัยและงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเหล่านี้ เพราะจะทำให้ปัญหามีความซับซ้อนและลงหลักปักฐาน (Consolidated) มากขึ้น

จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)	โอกาส (Opportunity)	ข้อจำกัด (Threat)
	กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง และทำให้เกิดข้อโต้แย้งจนนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้ยาก - หัวข้อและองค์ความรู้จากงานวิจัยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต แต่ไม่พบการประเมินผลงานวิจัยหรือการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์จริงในระยะยาว ทำให้ไม่ทราบ contribution ที่แท้จริงของงานวิจัย การติดตามและประเมินผลงานวิจัยอย่างน้อยในบางชั้นจะช่วยให้สามารถออกแบบการสนับสนุนทุนวิจัยในระยะถัดไปได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น		

ข้อเสนอต่อการกำหนดแนวทางการสนับสนุนงานวิชาการและวิจัยในอนาคต เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปี พ.ศ. 2566-2570

สืบเนื่องจาก (ร่าง)แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (แผน ววน.) พ.ศ. 2566 -2570 ที่มีแผนงาน P13 (S2) พัฒนานโยบายและต้นแบบสำหรับสังคมคุณธรรม การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน และการเสริมสร้างธรรมาภิบาล โดยใช้การวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม โดยมีผลกระทบและผลลัพธ์ระดับยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับแผนงาน P13 (S2) ตามที่ระบุไว้ในแผน ได้แก่

ผลกระทบยุทธศาสตร์ที่ 2

- การทุจริตคอร์รัปชันลดลง โดยการใช้องค์ความรู้ ผลงานวิจัยเทคโนโลยีและนวัตกรรม
- ประเทศไทยมีการกระจายความเจริญของเมืองและชนบทเพิ่มขึ้นมีการเติบโตที่เอื้อต่อการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ และสังคม ลดความความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่ ด้วยการใช้้องค์ความรู้ ผลงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม
- ประเทศไทยสามารถลดความรุนแรงจากความขัดแย้ง เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ

ผลลัพธ์ยุทธศาสตร์ที่ 2

- ธรรมาภิบาลภาครัฐเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ
- ประเทศไทยได้คะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต หรือ ภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perception Index: CPI) เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะดัชนีการมีส่วนร่วม (Participation Index) ดัชนีการเปิดเผยข้อมูล (Open Data Index) และดัชนีเสรีภาพ (Freedom House Index) ซึ่งอยู่ใน CPI เพิ่มขึ้น โดยการใช้้องค์ความรู้ ผลงานวิจัย เทคโนโลยีและนวัตกรรม
- นวัตกรรม เทคโนโลยี และดิจิทัลแพลตฟอร์มที่ได้นำไปใช้และแสดงความสามารถยกระดับการพัฒนา และแก้ไขปัญหาสังคม และสิ่งแวดล้อม มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

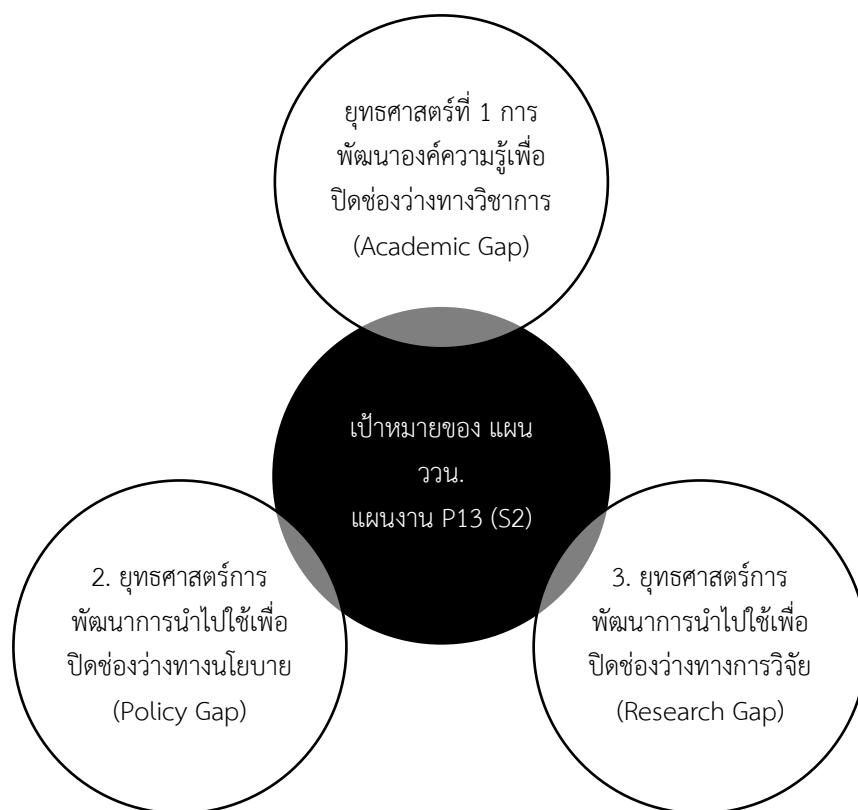
จากแผนงาน P13 (S2) พัฒนานโยบายและต้นแบบสำหรับสังคมคุณธรรม การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน และการเสริมสร้างธรรมาภิบาล โดยใช้การวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม ดังที่กล่าวมาข้างต้น นำมาสู่ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างคุณูปการ (Contribution) เพื่อปิดช่องว่างความรู้ (Knowledge Gap) อันเป็นหน้าที่หลักของกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) รวมถึงสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ด้วย โดยยุทธศาสตร์ในการสร้างคุณูปการเพื่อปิดช่องว่างความรู้ดังกล่าว จำแนกตามประเภทของช่องว่างความรู้ออกเป็น 3 ประการ ได้แก่

1. ช่องว่างทางวิชาการ (Academic Gap) อ้างอิงจาก (a) กรอบคิดการบูรณาการระหว่างศาสตร์
2. ช่องว่างทางนโยบาย (Policy Gap) อ้างอิงจาก (b) กรอบคิดการนำไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย
3. ช่องว่างทางวิจัย (Research Gap) อ้างอิงจาก (c) กรอบคิดการตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนและสังคม

ช่องว่างของคุณูปการทั้งสามประเภท ไม่ได้แยกขาดกันอย่างเป็นอิสระ แต่มีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างซับซ้อนและซับซ้อน โดยการแบ่งหัวข้อของข้อเสนอในเชิงยุทธศาสตร์ครั้งนี้เป็นไปโดยยึดหลักของลำดับความสำคัญในช่องว่างแต่ละประเภทเป็นหลัก และเป็นไปการจำแนกข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น อันจะนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ที่ถูกออกแบบไว้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของเป้าหมายของ แผน ววน. แผนงาน P13 (S2) คือ พัฒนานโยบายและต้นแบบสำหรับสังคมคุณธรรม การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน และการเสริมสร้างธรรมาภิบาล โดยใช้การวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม จึงสอดคล้องกับการปิดช่องว่างของคุณูปการด้วย โดยจำแนกยุทธศาสตร์ออกเป็น 3 ยุทธศาสตร์ตามภาพที่ 6-1

ภาพที่ 6-1 ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของ แผน ววน. แผนงาน P13 (S2)

ที่มา: ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (2565)

รายละเอียดของข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ มีดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อปิดช่องว่างทางวิชาการ (Academic Gap)

ยุทธศาสตร์ที่ 1.1 การบูรณาการความรู้ระหว่างศาสตร์

ประเด็นปัญหา รู้ศาสตร์อื่นน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนการบูรณาการงานวิชาการและงานวิจัยข้ามศาสตร์ หรือมีความร่วมมือระหว่างศาสตร์ในประเด็นธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน เพื่อให้เกิดการขยายขอบเขตองค์ความรู้ให้มีความหลากหลาย และจะนำมาสู่การส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ การศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันในช่วงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมามีความกระจุกตัวอยู่ในสาขาเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์และนิติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าในช่วงหลังมีสาขาพัฒนาชุมชน และสังคมวิทยา รวมถึงนักวิจัยท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทร่วมทำงานในประเด็นธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันอยู่บ้าง แต่ก็ยังนับว่ามีจำนวนน้อยมาก

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

Quick Win ส่งเสริมการบูรณาการข้ามศาสตร์ โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษ และเริ่มต้นจากศาสตร์ที่มีความทันสมัย และมีส่วนเกี่ยวข้องทางตรงกับการส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชัน โดยอาจเริ่มต้นจากการส่งเสริมโครงการการบูรณาการข้ามศาสตร์ใน 3 สาขาที่สำคัญ ได้แก่ สาขาพาณิชยศาสตร์ และการบัญชี สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสาขาพฤติกรรมศาสตร์หรือจิตวิทยา

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

1. โครงการส่งเสริมการทำงานวิชาการหรือวิจัยของสาขาพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ร่วมกับศาสตร์อื่น เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชัน โดยเฉพาะกลุ่มสาขาการตลาด และจริยธรรมทางธุรกิจ (business ethics) ในมิติของความรับผิดชอบต่อสังคม เนื่องจากเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของภาคเอกชน ซึ่งเป็นกลุ่มผลประโยชน์สำคัญกลุ่มหนึ่งที่หายไปในการศึกษาวิจัยทางด้านการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน ประกอบกับกลุ่มสาขาเหล่านี้เองก็ให้ความสำคัญกับเรื่องคอร์รัปชันมากขึ้น เนื่องจากเกี่ยวข้องกับวิถีคิดของคนรุ่นใหม่ที่สำคัญกับจริยธรรมและความเป็นธรรมในสังคมควบคู่ไปกับการดำเนินธุรกิจ ยกตัวอย่างเช่นสถานการณ์ cancel culture ในช่วงที่ผ่านมา
2. โครงการส่งเสริมการทำงานวิชาการหรือวิจัยของสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ร่วมกับศาสตร์อื่น เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชัน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการออกแบบเครื่องมือ การวัด (Measurement) การคิดเชิงระบบ และการทำให้เป็นรูปธรรมของธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน ซึ่งโครงการนี้จะก่อให้เกิดการทำงานที่สอดคล้องกับทิศทางของการพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมของประเทศตามแผน ววน. ที่เป็นไปเพื่อสนับสนุนการพัฒนาสังคมให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นในอนาคต
3. โครงการส่งเสริมการทำงานวิชาการหรือวิจัยของสาขาพฤติกรรมศาสตร์หรือจิตวิทยา ร่วมกับศาสตร์อื่น เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชัน รวมไปถึงสาขาสมัยใหม่อย่างเช่น ประสาทวิทยาด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ 1.2 การถอดบทเรียนกรณีศึกษาธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน

ประเด็นปัญหา รู้กรณีศึกษาน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยที่เป็นการถอดบทเรียนธรรมาภิบาลและ/หรือการคอร์รัปชันภายใต้สถานการณ์สำคัญ (Big Events) หรือสถานการณ์ที่น่าสนใจของประเทศ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อพลวัตของธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อสนับสนุน การศึกษาเรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันของต่างประเทศ มีการถอดบทเรียนจากสถานการณ์สำคัญอยู่เสมอโดยเฉพาะการถอดบทเรียนในเชิงกลไกและระบบ โดยไม่ใช่ประเด็นของตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการถอดบทเรียนในเรื่องสำคัญเหล่านี้จะสร้างความสนใจและตระหนักรู้ให้กับประชาชนอย่างมาก และเป็นแนวทางสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานของภาครัฐต่อไปในอนาคต

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ องค์การต่อต้านคอร์รัปชัน (ACT) สำนักงานอัยการสูงสุด สำนักข่าวอิศรา มูลนิธินโยบายสาธารณะเพื่อสังคมและธรรมาภิบาล (PPGG) กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win ส่งเสริมความร่วมมือให้เกิดการทำงานวิชาการและวิจัยร่วมกับหน่วยงานที่ทำงานด้านข่าวสืบสวนสอบสวน การทำสารคดี หรือการผลิตสื่อที่เกี่ยวข้องกับการถอดบทเรียนของสถานการณ์ปัจจุบันในเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน โดยเฉพาะโครงการที่น่าจะมีเนื้อหาที่ได้รับความสนใจในช่วงเวลานั้น ๆ จึงควรมีการดำเนินการอย่างรวดเร็ว และควรมีฐานข้อมูลนักวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญที่สามารถสืบค้นได้โดยง่าย และติดต่อได้จริงจากสาธารณะ เพื่อให้สามารถเกิดความร่วมมือกันได้ในเวลาอันรวดเร็วและทัน่วงที

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

1. โครงการถอดบทเรียนธรรมาภิบาลในการให้ข้อมูลและการกระจายวัคซีนในช่วงโควิด-19
2. โครงการถอดบทเรียนแนวทางการสืบสวนและสอบสวนเรื่องสัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อม
3. โครงการถอดบทเรียนเกี่ยวกับประสิทธิภาพการเข้าถึงบัตรสวัสดิการของรัฐ

4. โครงการถอดบทเรียนจากความเห็นที่หลากหลายในเรื่องของการรวบรวมกิจการและการแข่งขันทางการค้า
5. โครงการถอดบทเรียนเกี่ยวกับการยื่นและเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
6. โครงการปรับปรุง UXUI ของระบบฐานข้อมูลนักวิชาการและนักวิจัยให้สามารถเข้าถึงได้โดยสาธารณะ

ยุทธศาสตร์ที่ 1.3 การสร้างองค์ความรู้พื้นฐาน (fundamental) ที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน

ประเด็นปัญหา รู้พื้นฐานน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยที่อาจอยู่ในลักษณะของชุดโครงการขนาดใหญ่ สำหรับการปิดช่องว่าง และเปิดพรมแดนใหม่ของความรู้พื้นฐานในสังคมไทย ซึ่งจะประโยชน์ต่อการต่อยอดความรู้ความเข้าใจธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันให้เกิดความหลากหลาย และอยู่บนพื้นฐานของวิถีคิดแบบสังคมไทย

ข้อเสนอแนะ การสร้างธรรมาภิบาล และการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน ไม่ใช่องค์ความรู้โดด (Stand Alone) แต่ต้องการองค์ความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนและต่อยอดองค์ความรู้ โดยในช่วงระยะหลังงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน มักจะเป็นงานวิจัยที่อ้างอิงในองค์ความรู้ในตัวเองเป็นหลัก โดยมักจะไม่ได้เป็นการต่อยอดมาจากองค์ความรู้พื้นฐาน ทั้งที่องค์ความรู้พื้นฐานดังกล่าวได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะหลังการขยายตัวของโลกออนไลน์และสถานการณ์โควิด-19

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนงานวิชาการและวิจัยในการพัฒนาองค์ความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องการสร้างธรรมาภิบาล และการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน ซึ่งการสนับสนุนงานวิจัยเหล่านี้ทำให้ได้ประโยชน์ในการต่อยอดงานวิจัยในเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เพียงประเด็นของธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันเท่านั้น และควรมีการวางแผนการเผยแพร่ผลงานวิจัยให้มีประสิทธิภาพสูงด้วย

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

1. โครงการศึกษารูปแบบการสะสมทุนที่เปลี่ยนแปลงไปของภาคธุรกิจในสังคมไทย
2. โครงการศึกษาความสัมพันธ์ของรัฐและเอกชนเปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน
3. โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเศรษฐกิจนอกระบบในโลกสมัยใหม่
4. โครงการศึกษาวัฒนธรรมการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการเปิดเผยข้อมูล
5. โครงการศึกษารูปแบบการลงทุนและการเคลื่อนย้ายทรัพย์สินระหว่างประเทศในยุคปัจจุบัน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาการนำไปใช้เพื่อปิดช่องว่างทางนโยบาย (Policy Gap)

ยุทธศาสตร์ที่ 2.1 การส่งเสริมการนำองค์ความรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันไปใช้ประโยชน์ในระดับองค์กร

ประเด็นปัญหา ลองใช้ในองค์กรน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยในด้านการส่งเสริมธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันภายในองค์กร หรือภายในอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐแต่ละแห่ง เพื่อให้เกิดการนำองค์ความรู้ไปใช้อย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างทันทีในเวลาอันสั้น รวมทั้งยังช่วยให้เกิดการออกแบบการประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรมได้ชัดเจนมากขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะ งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในช่วงที่ผ่านมา มักจะมุ่งหวังการใช้ประโยชน์ทางนโยบายในภาพรวม ในระดับประเทศหรือในภาพกว้างเป็นหลัก ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะอยากให้โครงการได้รับการพิจารณาข้อเสนอโครงการได้ง่ายขึ้นจึงพยายามอ้างอิงไปถึงผลกระทบที่มีขนาดใหญ่ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การใช้ประโยชน์ทางนโยบายในระดับภาพกว้างนั้น เป็นไปได้ยากและใช้เวลานาน รวมทั้งต้องการการมีหลักฐานเชิงประจักษ์มารองรับที่เข้มแข็งและเพียงพอ ซึ่งแนวทางที่เป็นไปได้คือแนวทางของการกระจายการทำงานเป็นพื้นที่ที่เล็กลงเพื่อสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชัดเจนขึ้น แล้วจึงรวบรวมเอาหลักฐานเชิงประจักษ์ดังกล่าวมาเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในระดับภาพกว้างต่อไป แนวทางที่เป็นไปได้ และยังมีการดำเนินการไม่มากเท่าที่ควร คือ การให้ทุนในด้านการส่งเสริมธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน โดยให้นักวิชาการหรือนักวิจัยทำงานร่วมกับองค์กรหนึ่ง ๆ ภายใต้อำนาจหน้าที่ขององค์กรนั้น ๆ เพื่อให้เกิดการวิจัยเชิงลึก เอาประโยชน์จากการใช้งานเป็นตัวตั้ง และสามารถประเมินผลที่ชัดเจนได้ แม้สุดท้ายแล้ว ข้อเสนอจากการวิจัยอาจจะ

ไม่ถูกนำไปใช้ทั้งหมด แต่ก็มีแนวโน้มจะถูกนำไปใช้บางส่วน หรือกลายเป็นข้อเสนอแนะให้กับสาธารณะ และยังเป็นการสะสมเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ในการต่อยอดการใช้ประโยชน์อื่นต่อไป

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ หน่วยงานภาครัฐทุกแห่ง รัฐวิสาหกิจ องค์การมหาชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สำนักประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (ITA) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนทุนอุดหนุนในการทำงานวิชาการและวิจัยในการส่งเสริมธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชันให้กับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการขอ Fundamental Fund โดยอาจกำหนดเงื่อนไขให้การขอ Fundamental Fund เป็นไปเพื่อการส่งเสริมระบบธรรมาภิบาลหรือการต่อต้านการคอร์รัปชันในองค์กร ควบคู่ไปกับการขอทุนสนับสนุนในโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพันธกิจหลักขององค์กรเท่านั้น เพียงแต่เงื่อนไขในการให้ทุน น่าจะต้องมีอย่างน้อย 3 ข้อ ได้แก่ ต้องเป็นการทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิจัย ต้องเกิดผลลัพธ์หรือเครื่องมือที่เป็นรูปธรรม และต้องมีการประเมินผลการนำไปใช้ตามหลักวิชาการด้วย

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

1. โครงการสนับสนุนการให้ทุนที่เป็นส่วนหนึ่งของ Fundamental Fund เพื่อการส่งเสริมระบบธรรมาภิบาลหรือการต่อต้านการคอร์รัปชันในหน่วยงาน ภายใต้การทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิจัยภายนอก
2. โครงการศึกษา วัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) และวัฒนธรรมการทำงานของภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมที่อาจส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อระบบธรรมาภิบาลและการต่อต้านคอร์รัปชันในโลกยุคใหม่
3. โครงการกำหนดแนวทางการทำ Corruption Risk Assessment ตามหลักการสากล เพื่อให้เกิดการนำไปใช้ในการแสดงและประเมินผลระดับธรรมาภิบาล ควบคู่ไปกับการแสดงและประเมินผลลัพธ์โครงการ (อย่างไรก็ดี โดยหลักการของการทำ Corruption Risk Assessment อาจไม่จำเป็นต้องมีเป้าหมายหลักเพื่อการประเมินความเสี่ยงของการคอร์รัปชัน แต่เป็นไปเพื่อการให้ความรู้และแนวทางในการปฏิบัติงานของผู้รับทุนไม่ให้เกิดความเสี่ยงนำมาสู่การคอร์รัปชันได้)
4. โครงการศึกษาการทำ Corruption Risk Assessment ตามหลักการสากล เพื่อประเมินความเสี่ยงของการนำข้อเสนอเชิงนโยบายของโครงการวิจัยต่าง ๆ ไปใช้จริง เมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้ว (คล้ายกับการ

ประเมินโอกาสในการนำนโยบายไปใช้ในทางที่ผิด (Abuse) หรือใช้ประโยชน์จากช่องว่างของข้อเสนอนโยบาย (Cheating Gap)

ยุทธศาสตร์ที่ 2.2 การส่งเสริมการนำองค์ความรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันไปใช้ประโยชน์ในระดับชุมชนหรือพื้นที่

ประเด็นปัญหา ลองใช้ในชุมชนน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยในด้านการส่งเสริมธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในระดับชุมชนหรือพื้นที่ โดยเน้นไปที่การสรุปองค์ความรู้หรือถอดบทเรียนที่มีความเฉพาะเจาะจงกับบริบทหรือวัฒนธรรมของพื้นที่นั้น ๆ ไม่ใช่เพียงการนำกรอบแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ และควรส่งเสริมให้มีการทดลองแนวปฏิบัติ เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ระหว่างดำเนินโครงการ อันจะนำไปสู่การสร้างตัวชี้วัดและประเมินผลที่เป็นรูปธรรม ซึ่งจะเป็นองค์ความรู้สำคัญในการสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์และต่อยอดไปสู่พื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงหรือแตกต่างต่อไป

ข้อเสนอแนะ งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในระดับพื้นที่ในระยะหลังมีจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์และรูปแบบการทำงานที่คล้ายคลึงกันทั้งหมด โดยเฉพาะการศึกษาธรรมาภิบาลจากการจัดสัมมนากลุ่ม การอบรมให้ความรู้ หรือการใช้แบบสอบถามโดยวัดโดย Likert's Scale และผลการศึกษาล้วนใหญ่มักจะมุ่งไปที่การถอดบทเรียนและทำความเข้าใจบริบทพื้นที่ด้วยนิยามและแนวคิดของธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันแบบกว้าง ๆ โดยผลการศึกษาที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า ประชาชนและชาวบ้านตระหนักรู้และให้ความสำคัญกับธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันเป็นอย่างดี จึงไม่จำเป็นต้องกลับมาทำงานวิจัยด้วยการตั้งต้นที่การศึกษาแนวคิดและการอบรมให้เกิดความเข้าใจอีกแล้ว

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (มท.) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (DE) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สำนักประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (ITA) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนทุนอุดหนุนในการทำงานวิชาการและวิจัยในการส่งเสริมธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชันให้กับหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานในระดับพื้นที่หรือท้องถิ่น เครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่นให้ทำงาน

ควบคู่กัน โดยมีเงื่อนไขในการให้ทุนอย่างน้อย 3 ข้อ ได้แก่ ต้องเป็นการทำงานร่วมกันจากทั้งสองฝ่าย อย่างเป็นรูปธรรมและมีการแบ่งงานกันอย่างชัดเจน ต้องเกิดผลลัพธ์หรือเครื่องมือที่เป็นรูปธรรมที่มีการใช้ งานในท้องถิ่นอย่างน้อยในระยะเวลาหนึ่ง และต้องมีการประเมินผลการนำไปใช้ตามหลักวิชาการด้วย

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

1. โครงการศึกษาแนวทางการส่งเสริมธรรมาภิบาลและการต่อต้านคอร์รัปชัน ภายใต้การทำงานร่วมกัน ระหว่างภาคประชาชนภาคประชาสังคมและหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น
2. โครงการศึกษาพฤติกรรมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของชุมชนและท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความ สอดคล้องหรือเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมธรรมาภิบาลของแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การ จัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบของธรรมาภิบาลแต่ละข้อที่เหมาะสมกับชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ
3. โครงการศึกษาการรับรู้ (Perception) ที่มีต่อความเสี่ยงในการคอร์รัปชันของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ทราบ ถึงความสนใจของประชาชนในแต่ละพื้นที่ที่มีต่อประเภทของคอร์รัปชันที่แตกต่างกัน

ยุทธศาสตร์ที่ 2.3 การส่งเสริมการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ในการออกแบบนโยบายเพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันในทุกระดับ

ประเด็นปัญหา ลองใช้เทคโนโลยีน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยที่ศึกษาโอกาสและความเป็นไปได้ รวมทั้งแนวปฏิบัติใน การนำเทคโนโลยีหรือเครื่องมือสมัยใหม่ มาใช้การส่งเสริมธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชัน ใน ทุกระดับ

ข้อสนับสนุน งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันที่ผ่าน มา มักจะเน้นไปที่การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน โดยจะเน้นไปที่ความรู้และทัศนคติของ ประชาชนเป็นหลัก แต่การส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชันนั้นเป็นเรื่องยากและมีความ ซับซ้อน เพราะต้องอาศัยความเข้าใจที่มีต่อระบบการทำงานของภาครัฐสูง การสร้างธรรมาภิบาล และการ แก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในประเทศพัฒนาแล้ว จึงกลับไปเน้นที่การกำกับดูแลทางความโปร่งใสทางการเงิน หรือทรัพย์สินเป็นหลัก ทั้งในแง่ของการได้มาและการครอบครอง เพราะเงินหรือทรัพย์สินดังกล่าวเป็นส่วน หนึ่งของเป้าหมายหลักในการคอร์รัปชัน แม้ว่าในประเทศไทยจะมีหน่วยงานที่กำกับดูแลทางด้านนี้อยู่ โดยตรง แต่การมีองค์ความรู้ทางเทคโนโลยีการเงินสมัยใหม่ เช่น DeFi, Blockchain, NFT ก็น่าจะ เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างธรรมาภิบาล และการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันในอนาคตได้ นอกจากนี้

เทคโนโลยีกับทางการเงินสมัยใหม่ดังกล่าว ยังอาจเข้ามามีส่วนในการพัฒนาภาครัฐในด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น การจัดซื้อจัดจ้าง การติดตามและประเมินผล หรือการสั่งการ เป็นต้น รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน จะมีโอกาสพัฒนาต่อยอดไปเป็นการกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวชี้วัดธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันอีกด้วย

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (DE) สำนักงานรัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) (DGA) กรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) องค์การต่อต้านคอร์รัปชันแห่งประเทศไทย (ACT) สำนักประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (ITA) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนทุนอุดหนุนในการทำงานวิชาการและวิจัยในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีทางการเงินสมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชันของหน่วยงานภาครัฐ

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

1. โครงการศึกษาแนวการใช้เทคโนโลยีทางการเงินสมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลและต่อต้านการคอร์รัปชันของหน่วยงานภาครัฐ
2. โครงการศึกษาแนวการใช้เทคโนโลยีทางการเงินสมัยใหม่ เพื่อการตรวจสอบการได้มาและการครอบครองทรัพย์สินและหนี้สิน รวมถึงเพื่อพัฒนาระบบการเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ
3. โครงการศึกษาแนวการใช้เทคโนโลยีทางการเงินสมัยใหม่ เพื่อกำกับดูแลการเบิกจ่ายงบประมาณและการจัดซื้อจัดจ้างในโครงการภาครัฐ

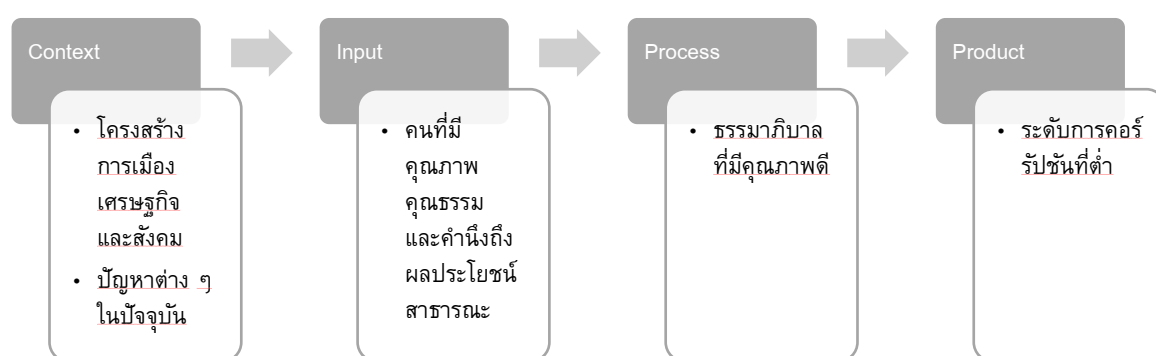
ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาการนำไปใช้เพื่อปิดช่องว่างทางการวิจัย (Research Gap)

ยุทธศาสตร์ที่ 3.1 การส่งเสริมความเชื่อมโยงระหว่างสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชัน

ประเด็นปัญหา เชื่อมโยงกันน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยในด้านการสร้างสังคมคุณธรรม การส่งเสริมธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชันที่เชื่อมโยงทั้งห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) อย่างสมบูรณ์ หรืออย่างน้อยต้องแสดงให้เห็นเป้าหมายของความเชื่อมโยงระหว่างสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชันดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในช่วงที่ผ่านมา ยังขาดความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันด้วยตนเอง ส่งผลให้การสนับสนุนธรรมาภิบาลไม่มีเป้าหมายที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนว่าจะนำไปสู่ผลผลิตอะไร นอกจากนี้ การศึกษาในทั้งสองประเด็นดังกล่าวยังขาดความเชื่อมโยงพื้นฐานของสังคมคุณธรรมและการศึกษาทางด้านสังคมคุณธรรมเอง ก็มักจะตั้งเป้าหมายไปสู่การลดคอร์รัปชัน ไปไม่ได้ชี้ให้เห็นห่วงโซ่ของผลผลิต (Chain of Outcome) อย่างเป็นรูปธรรมเพียงพอ แนวทางหนึ่งในการเชื่อมโยงสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชัน อาจจะใช้กรอบแนวคิด CIPP Model ก็ได้ โดยภายใต้กรอบนี้ จะพบว่าทั้งสามเรื่องมีความเกี่ยวข้องกัน การออกแบบ ดำเนินการ และประเมินผลการทำงานในแต่ละเรื่องจึงสอดคล้อง และมีผลกระทบต่อกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ภาพที่ 6- 2 ภาพแสดงกรอบแนวคิด CIPP Model ในการเชื่อมโยงสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชัน

ที่มา: ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (2565)

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ กระทรวงวัฒนธรรม (วธ.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนงานวิชาการและวิจัยที่ศึกษาองค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเชื่อมโยงสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชัน ตามหลักวิชาการสากล และสังเคราะห์องค์ความรู้ของความเชื่อมโยงเหล่านี้ที่มีอยู่ในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การออกแบบแนวทางการ สนับสนุนการทำงานแบบองค์รวมที่สอดคล้องกันทั้งห่วงโซ่ของผลลัพธ์ อันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ปัญหาคอร์รัปชันที่สูงขึ้น

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

1. โครงการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชันในประเทศไทย
2. โครงการศึกษาการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสังคมคุณธรรม การสร้างธรรมาภิบาล และการลดคอร์รัปชันในประเทศไทย
3. โครงการออกแบบระบบเพื่อประเมินผล และติดตามผลลัพธ์การให้ทุนของ สกสว. ในประเด็นธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันในภาพรวม

ยุทธศาสตร์ที่ 3.2 การส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันที่สอดคล้องและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นปัญหา เชื่อมโยงประชาชนน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยที่เน้นทำความเข้าใจภาพรวมของสถานการณ์ในช่วงเวลาปัจจุบัน สะท้อนพลวัตของการคอร์รัปชัน และคาดการณ์ปัญหาคอร์รัปชันที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้สามารถพัฒนาองค์ความรู้ให้มีความทันสมัย และเสนอแนะแนวทางให้กับการดำเนินนโยบายที่ป้องกันคอร์รัปชันก่อนที่จะเกิดขึ้นได้

ข้อเสนอแนะ งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในช่วงที่ผ่านมา มักจะเป็นการศึกษาย้อนหลังจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว และงานศึกษาหลายชิ้นอย่าง มักจะอ้างอิงกรอบแนวคิดที่ผ่านมาแล้วเป็นเวลานาน โดยไม่ได้ประยุกต์ใช้ให้ทันสมัยขึ้น เพียงแต่เป็นการ

วิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับกรอบแนวคิดดังกล่าวหรือไม่เท่ากัน ดังนั้น การจัดการความรู้เกี่ยวกับธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชัน ควรได้รับความท้าทายให้มีการป้องกันปัญหาไปล่วงหน้า ไม่น้อยไปกว่าการสร้างระบบป้องกันจากสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต เพราะระบบที่ไม่มีธรรมาภิบาลและรูปแบบการคอร์รัปชันเอง ก็มีพลวัตที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ การออกแบบเพื่อป้องกันสิ่งเหล่านี้จึงต้องวางแผนล่วงหน้าด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีความท้าทายสำคัญที่มาจากความหลากหลายของกลุ่มประชากรที่แตกต่างกันในโลกยุคใหม่ที่เคารพตัวตนซึ่งกันและกันมากขึ้น และความท้าทายที่มาจากโลกดิจิทัล ที่พยายามบูรณาการระบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ให้สามารถสื่อสารดำเนินการ และประเมินผลได้ด้วยเพียงปลายนิ้วอีกด้วย นอกจากนี้ การสำรวจหรือทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันนั้น ควรเป็นการศึกษาที่ไม่เปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษามากนัก และมีการดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดฐานข้อมูล Panel Data ที่ใช้ประโยชน์ ไม่ใช่วิชาการและการวางแผนนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพแท้จริง

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ สถาบันพระปกเกล้า และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

Quick Win สนับสนุนงานวิชาการและวิจัยที่ศึกษาสถานการณ์ธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันในภาพรวมของทั้งประเทศ แต่สามารถระบุความหลากหลายของกลุ่มประชากรและพื้นที่ได้อย่างชัดเจน และสามารถระบุค่านิยมและการให้ความสำคัญของธรรมาภิบาลและคอร์รัปชันในแต่ละประเภทได้อย่างแม่นยำ เพื่อเป็นองค์ความรู้พื้นฐานในการต่อยอดการทำงานวิชาการและวิจัย รวมถึงการออกแบบการให้ทุนสนับสนุนให้มีประสิทธิภาพสูงที่สุด เนื่องจากในปัจจุบัน สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปมากจากองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในช่วงก่อนการระบาดของโควิด-19

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

1. โครงการศึกษาการสร้างค่านิยม และพัฒนาการของกระบวนการสร้างค่านิยมของประเทศไทย
2. โครงการสำรวจค่านิยม ทศนคติ ประสพการณ์ และสถานการณ์ธรรมาภิบาลและการคอร์รัปชันของประชาชนหรือหัวหน้าครัวเรือนในประเทศไทย
3. โครงการศึกษาการทำงานเชิงระบบของการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน เช่น workflow ขององค์กรต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน หรือ workflow ของระบบยุติธรรม ระบบการรับเรื่องร้องเรียน หรือระบบการจัดการปัญหาของชุมชนหรือประชาชนทั่วไปด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ 3.3 การส่งเสริมความร่วมมือทางด้านการส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันระหว่างประเทศ

ประเด็นปัญหา เชื่อมโยงต่างประเทศน้อยไป

แนวนโยบาย สนับสนุนงานวิชาการและงานวิจัยที่สร้างความร่วมมือ และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางด้านการส่งเสริมธรรมาภิบาลและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันระหว่างประเทศ เพื่อนำมาสู่การประยุกต์ใช้หลักการและคุณค่าอันเป็นที่ยอมรับของสากลให้เกิดความสมดุล (Balance) กับการดำเนินนโยบายในประเทศไทยที่ยังคงรักษาหลักการและคุณค่าแบบไทยไว้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ งานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างธรรมาภิบาลและการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในช่วงที่ผ่านมา มักจะเป็นการศึกษาในกรณีของประเทศไทยเป็นหลัก โดยอาจมีการอ้างอิงถึงกรณีศึกษาของต่างประเทศอยู่บ้าง แต่ก็เป็นเพียงการนำกรอบคิดมาใช้แบบกว้างเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบเห็นความร่วมมือในการทำงานวิชาการและวิจัยระหว่างประเทศค่อนข้างน้อย จึงทำให้ไม่เกิดการสร้างความสมดุลของการประยุกต์ใช้คุณค่าแบบที่สากลยอมรับและคุณค่าแบบไทยได้อย่างเหมาะสม และกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างคุณค่าทั้งสองแบบที่ยังหาจุดสมดุลไม่ได้

ความร่วมมือ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยต่าง ๆ สำนักงานอัยการสูงสุด และสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.)

Quick Win สนับสนุนงานวิชาการและวิจัยที่สร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาหรือสถาบันวิจัยระหว่างประเทศในเรื่องธรรมาภิบาลและคอร์รัปชัน โดยจะต้องนำไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบหรือผลผลิตจากความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมร่วมกัน

Pilot Projects ตัวอย่างโครงการนำร่องที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เช่น

1. โครงการส่งเสริมความร่วมมือในการทำวิจัย หรือแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการในเรื่องการส่งเสริมธรรมาภิบาลและลดการคอร์รัปชันระหว่างหน่วยงานในประเทศไทย กับหน่วยงานในต่างประเทศ
2. โครงการส่งเสริมความร่วมมือในการแลกเปลี่ยน หรือจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมธรรมาภิบาลและลดการคอร์รัปชันระหว่างประเทศ

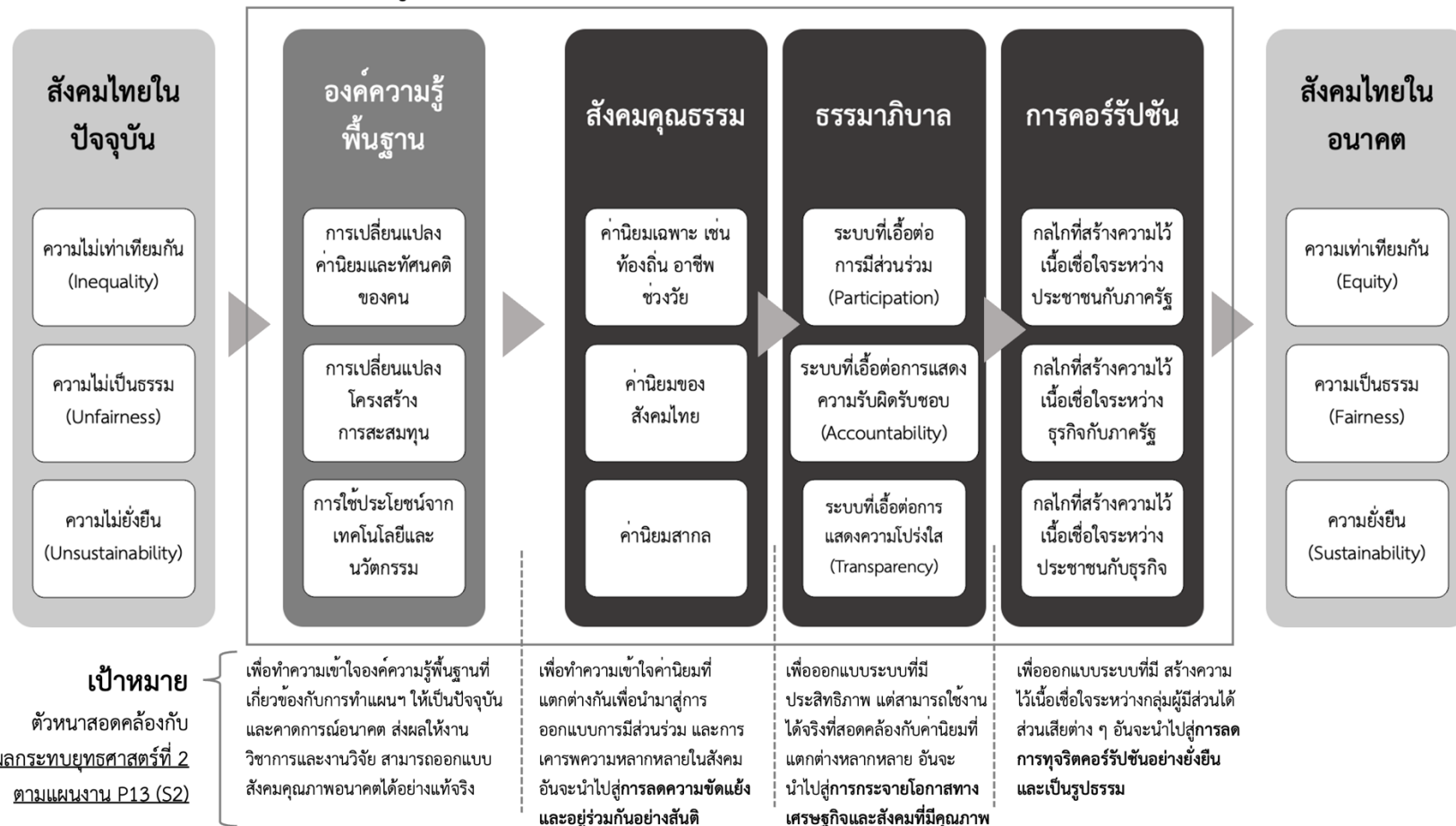
กรอบคิดเชิงระบบ (Systematic Framework)

จากการศึกษาและการวางแผนกำหนดแนวทางการสนับสนุนงานวิชาการและวิจัยในอนาคต เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปี พ.ศ. 2566-2570 นำมาสู่การออกแบบกรอบคิดเชิงระบบในการทำงานเพื่อให้ปฏิบัติการตามแผน ววน. สามารถใช้ประโยชน์ได้จริงในทางปฏิบัติ และนำไปสู่เป้าหมายที่สอดคล้องกับผลกระทบของแผนงาน P13 (S2) ซึ่งประกอบด้วย

- การทุจริตคอร์รัปชันลดลง โดยการใช้องค์ความรู้ ผลงานวิจัยเทคโนโลยีและนวัตกรรม
- ประเทศไทยมีการกระจายความเจริญของเมืองและชนบทเพิ่มขึ้นมีการเติบโตที่เอื้อต่อการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ และสังคม ลดความความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่ ด้วยการใช้องค์ความรู้ ผลงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม
- ประเทศไทยสามารถลดความรุนแรงจากความขัดแย้ง เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ

กรอบคิดเชิงระบบในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามผลกระทบของแผน ววน. สามารถแสดงได้ตามภาพด้านล่าง ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน ที่มีความไม่เท่าเทียมกัน ความไม่เป็นธรรม และความไม่ยั่งยืน การพัฒนาองค์ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการออกแบบแผน ววน. ให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ ค่านิยมและทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในสังคม โครงสร้างการสะสมทุน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับภาครัฐ ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน และการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและนวัตกรรมการสร้างสังคมคุณภาพในอนาคต จากนั้นนำมาสู่การศึกษาที่เป็นรายละเอียดในแผน ววน. ในเรื่องสังคมคุณภาพ ได้แก่ ประเด็นสังคมคุณธรรม เพื่อทำความเข้าใจค่านิยมที่แตกต่างหลากหลายในสังคมไทย ประเด็นธรรมาภิบาล เพื่อทำความเข้าใจการทำงานของระบบธรรมาภิบาลที่มีอยู่มากมายในสังคมไทย และประเด็นการต่อต้านคอร์รัปชัน เพื่อทำความเข้าใจความไม่ไว้วางใจระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคม จากนั้นจึงนำมาสู่การออกแบบกลไกและเครื่องมือที่เป็นรูปธรรม อันจะนำไปสู่สังคมที่มีความเท่าเทียมกัน ความเป็นธรรม และความยั่งยืนเป็นที่ปรารถนาของสังคมไทยในอนาคต

แผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปี พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐

ภาพที่ 6- 3 ภาพแสดงกรอบคิดเชิงระบบ (Systematic Framework) เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ปี พ.ศ. 2566-2570

ที่มา: ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (2566)

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ มะโนรมย์. (2561). *ผู้หญิงกับธรรมาภิบาลที่ดินในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดมุกดาหาร*. อุบลราชธานี : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว. (2562). *กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในการทำงานของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีในด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ : สำนักนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กรกฎ ทองชะโชค และคณะ. (2557). *สถานการณ์ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานทางกฎหมายในการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อเกษตรกรรมของไทย*. สงขลา : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- กอบกาญจน์ คำเด่นเหล็ก. (2546). *การนำนโยบายป้องกัน และปราบปรามการคอร์รัปชัน ไปปฏิบัติของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- กังสดาล กนกหงษ์. (2556). *ถอดบทเรียนความสำเร็จของกลุ่มเครือข่ายเยาวชนไฟดีบ้านสบเตี๊ญ ตำบลสบป่าด อำเภอมะแมะ จังหวัดลำปาง*. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- กาญจนา ศรีพุทธเกียรติ และคณะ. (2554). *การศึกษาการแทรกแซงตลาดน้ำมันปาล์มของรัฐบาล และมาตรการป้องกันการทุจริต*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- กิติกร จามรดุสิต และคณะ. (2558). *การพัฒนาคุณภาพเชิงนิเวศเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมภายในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือสู่รูปแบบเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ : คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2556). *ขบวนการแพทย์ชนบทกับการธรรมาภิบาลระบบสุขภาพ*. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- โกวิทย์ กังสนันท์. (2546). *การพัฒนาองค์กรและเพิ่มขีดความสามารถของสำนักงาน ป.ป.ช.*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- โกสินทร์ หินเฑาะว์ และคณะ. (2553). *การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบ และวิธีการนำพลังมวลชนร่วมลดอาชญากรรม*. กรุงเทพฯ : กองบัญชาการตำรวจภูธรภาค 9.
- โกสินทร์ หินเฑาะว์ และคณะ. (2554). *การศึกษารูปแบบและวิธีการนำพลังมวลชนร่วมลดอาชญากรรม ระยะที่ 2*. กรุงเทพฯ : กองบัญชาการตำรวจภูธรภาค 10.

- โกสินทร์ หินธาร และคณะ. (2560). *การศึกษาการมีส่วนร่วมของมวลชนในการลดอาชญากรรม: วิธีคิดและยุทธศาสตร์ในการทำงานลดอาชญากรรมร่วมกันระหว่างตำรวจและมวลชน*. กรุงเทพฯ : กองบัญชาการตำรวจภูธรภาค 11.
- ชนิษฐา ธงประยูร และคณะ. (2560). *คอร์รัปชันในกรุงโซลและกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- ชัตติยา กรณสูต และคณะ. (2545). *คุณธรรม พฤติกรรม ความซื่อสัตย์ของคนไทย*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- คณพล จันทน์หอม และคณะ. (2560). *การแสวงหาผลประโยชน์จากการอนุญาตโดยใช้อำนาจรัฐ*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- คณพล จันทน์หอม และคณะ. (2557). *โครงการศึกษาประเด็นทางกฎหมายที่เป็นช่องทางให้เกิดการทุจริต ที่มีผลกระทบในภาพรวมโดยเฉพาะภาคเอกชน*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2559). *โครงการสำรวจความตระหนักในผลกระทบของการทุจริต และการมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของสำนักงาน ป.ป.ช. ปีงบประมาณ 2559*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- จริยา สุพรรณ. (2553). *กระบวนการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและธรรมาภิบาลในพื้นที่ อำเภอยะไข่ จังหวัดชุมพร*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จักรกฤษณ์ ควพจน์ และคณะ. (2559). *กรอบแนวคิดและกรอบยุทธศาสตร์ในการพัฒนาดัชนีชี้วัดด้านหลักนิติธรรม/นิติรัฐ (Rule of Law Index/Indicators) ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- จันทจิรา เอี่ยมมยุรา. (2561). *โครงการนิติเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยบรรษัทน้ำมันแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จาตุร อภิชาติบุตร และคณะ. (2556). *ติดตามและสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินงานโครงการบำบัดทุกข์บำรุงสุข แบบ ABC*. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.
- จิระเดช ทศยาพันธ์. (2553). *การศึกษาการรั่วไหลของงบประมาณแผ่นดินในการศึกษาภาคบังคับ*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

จุฑาทิพย์ มณีพงษ์ และคณะ. (2550). ธรรมนูญการเมืองในเขตปริมณฑลของประเทศไทย: กรณีศึกษาจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ :สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.

จุฑามาศ ทวีไพบูลย์วงศ์. (2552). การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีจริยธรรมในการทำงาน และบทบาทของการจัดการ
ทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งส่งเสริมจริยธรรมของพนักงาน. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จุฑารัตน์ ชมพันธุ์. (2559). ธรรมนูญสิ่งแวดล้อมในกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จุฬารณย์ มาเสถียรวงศ์ และคณะ. (2560). โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่.
กรุงเทพฯ :สถาบันรามจิตติ.

จูน เจริญเสียง และคณะ. (2563). ธรรมนูญในการสรรหาแต่งตั้งกรรมการและผู้บริหารระดับสูง และการกำกับ
ธรรมนูญของสถาบันอุดมศึกษา: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล.
กรุงเทพฯ :คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉลอง อุไรรัตน์. (2550). การบริหารจัดการงานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสำหรับมหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตภาคใต้. สงขลา :มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา.

ฉันทะ จันทะเสนา. (2556). ประสิทธิภาพธรรมนูญและการใช้งบประมาณของมหาวิทยาลัยราชภัฏ. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

ฉันทะ จันทะเสนา. (2557). ธรรมนูญ และรูปแบบภาวะผู้นำของผู้บริหาร ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมความเป็น
สมาชิกที่ดีขององค์กร และความตั้งใจลาออก ของพนักงานมหาวิทยาลัยราชภัฏ. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัย
ราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน. (2563). ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการกระจายรายได้ของกลุ่มประเทศรายได้ปานกลาง
และความเกี่ยวข้องของดัชนีชี้วัดธรรมนูญ : การสร้างแนวทางลดความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยตามหลัก
สากล. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

เฉลิมพล คงจันทร์. (2561). การเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมาภิบาลเพื่อต่อต้านการ
ทุจริตและปรับเปลี่ยนฐานความคิดได้ไปแล้วไม่โกงโดยประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษา
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตสุรินทร์. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
อีสาน.

ชนิดา จิตทรุทธะ. (2557). วัฒนธรรมความไว้วางใจกับจริยธรรมความซื่อสัตย์ของข้าราชการไทย. กรุงเทพฯ :
คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

ชนิษฐา ชูสุข. (2562). การแก้ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยหลัก
ธรรมาภิบาล. สงขลา :มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ชยันต์ ต้นติ้วสตาการ และคณะ. (2552). การศึกษาทางกฎหมายและการพัฒนาเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์เพื่อ
ประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการจัดทำความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น โดยคำนึงถึงต้นทุน
สิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์. กรุงเทพฯ :สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและ
สิ่งแวดล้อม.

ชยันต์ ต้นติ้วสตาการ และคณะ. (2560). การพัฒนานิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือสู่รูปแบบเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ.
กรุงเทพฯ :คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชยันต์ ต้นติ้วสตาการ. (2559). พัฒนาศูนย์วิจัยนโยบายด้านเศรษฐกิจสีเขียว. กรุงเทพฯ :คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชฎิภักดิ์ เขมวิมุตติวงศ์. (2560). รูปแบบการเสริมสร้างการใช้สื่อของสถานศึกษาเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมการเมือง
ตามหลักธรรมาภิบาล กรณีศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ. เชียงใหม่ :มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงใหม่.

ชุติวลัยชน์ เสมมหาคักดี. (2562). การพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในการบริหารความ
เสี่ยงจากน้ำเพื่อการเกษตรบนพื้นฐานมุมมองด้านธรรมาภิบาลและความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงพื้นที่ในพื้นที่
นอกเขตชลประทาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ชุมพร ปัจจุสานนท์ และคณะ. (2556). โครงการศึกษาความเหมาะสมและความพร้อมของประเทศไทยในการเข้าเป็น
ภาคีในอนุสัญญาของ องค์การเพื่อความร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ ค.ศ.1997 ว่าด้วยการต่อต้านการ
ให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศในการทำธุรกรรมทางธุรกิจระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ :
คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

ชูเกียรติ ทรัพย์ไพศาล และคณะ. (2551). โครงการนำร่องการบริหารจัดการและพัฒนาพื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่รับ
น้ำนองเพื่อการบรรเทาอุทกภัยขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ของพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตามแนวพระราชดำริ
"แก้มลิงพื้นที่บางบาล(1)". กรุงเทพฯ :คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชูวิทย์ นาเพีย. (2551). การศึกษาแนวทางตามหลักธรรมาภิบาลสู่การจัดการองค์การภายในจังหวัดศรีสะเกษ.
ศรีสะเกษ :มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

- โชคชัย สุเวชวัฒนกุล และคณะ. (2563). *แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) ในอุตสาหกรรมบริการ จังหวัดนครศรีธรรมราช*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการจัดการการท่องเที่ยวสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2563). *การสร้างการรับรู้ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ :คณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณดา จันทร์สม และคณะ. (2563). *บทบาทของสภามหาวิทยาลัยในการกำกับธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยของรัฐ และมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ณดา จันทร์สม. (2558). *โครงการศึกษาความพร้อมตลาดทุนไทยสู่การแข่งขันภายใต้การแข่งขันอย่างมีธรรมาภิบาลในประชาคมอาเซียนปี 2015*. กรุงเทพฯ :สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ณดา จันทร์สม. (2559). *การพัฒนาระบบการกำกับดูแลที่สอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล สำหรับกิจการสหกรณ์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ณัชพล ประดิษฐ์เพชร และธิปไตย แสลงวงศ์. (2559). *ตรวจทุจริต ด้านคอร์รัปชันด้วย Big Data*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- ณัฐนันท์ อิศวเลิศศักดิ์. (2553). *การป้องกันและปราบปรามการทุจริต ในองค์กรภาครัฐที่มุ่งเน้น การดำเนินการในเชิงธุรกิจ*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- ณัฐวุฒิ สมบูรณ์ยิ่ง และคณะ. (2560). *โครงการสำรวจการรับรู้และความเข้าใจด้านการขัดกันแห่งผลประโยชน์ (Conflict of Interest) ของเจ้าหน้าที่รัฐในองค์การบริหารส่วนจังหวัด*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- เดชชาติ ตรีทรัพย์. (2559). *แนวทางการส่งเสริมหลักคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาล ในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคใต้*. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ. (2556). *การพัฒนาแนวทางอภีบาลระบบหลักประกันสุขภาพ*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ. (2557). *การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Analysis)*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ. (2560). โครงการ “ประมวลองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้าง ธรรมาภิบาลและการลดคอร์รัปชัน”. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ. (2560). *ประมวลองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างธรรมาภิบาลและการลดคอร์รัปชัน*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ. (2561). *กฎหมายต่อต้านการทุจริตในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และอิปไตร แสละวงศ์. (2558). *รัฐและการแทรกแซงสื่อ*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และอิปไตร แสละวงศ์. (2559). *ทบทวนกฎหมายปรับพื้นฐาน ลดทุจริตคอร์รัปชัน*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และสุณีพร ทวรรณกุล. (2549). *การผูกขาดทางธุรกิจกับการเมือง*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์. (2550). *บทบาทของบริษัทข้ามชาติในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์. (2554). *ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในวงการธุรกิจเอกชนไทย กับแนวทางแก้ไขและป้องกัน*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์. (2558). โครงการ “ประเมินองค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญว่าด้วยการต่อต้านคอร์รัปชัน”. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์. (2558). *ประเมินองค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญว่าด้วยการต่อต้านคอร์รัปชัน*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์. (2562). *การศึกษาด้านข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐเพื่อออกแบบยุทธศาสตร์ในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์. (2562). *โครงการศึกษาด้านข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐเพื่อออกแบบยุทธศาสตร์ในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- ตรีเนตร สารพงษ์ และคณะ. (2554). *ปัญหาทางกฎหมายในการนำของผ่านประเทศ กรณีไทย-ลาว: ศึกษากรณีไม้และซากสัตว์*. อุบลราชธานี :คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ต่อภัสสร ยมนา. (2562). กระบวนการและการตรวจสอบการให้สัมปทานรังนกในภาคใต้ของประเทศไทย.

กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ต่อภัสสร ยมนา. (2563). โครงการประสานงานวิจัยและส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน.

กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2554). รายงานการวิจัย การศึกษาเพื่อเสริมสร้างความซื่อตรงในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

ถาวร อ่อนประไพ และคณะ. (2553). การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาสิทธิที่ดินทำกิน แผนพัฒนาชุมชน และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่ :คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ทวีศักดิ์ รักยิ่ง. (2553). รวมพลังป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ ข้าราชการไทยไม่โกง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2553. กรุงเทพฯ :สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

ทศพล ปิ่นแก้ว และอังคณาดี ปิ่นแก้ว. (2559). แนวทางป้องกันและแก้ปัญหาการทุจริต : ศึกษากรณีรถบรรทุกน้ำหนักเกินพิกัดที่กฎหมายกำหนด. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

ทัศนีย์ ลักขณาภิชนชัย. (2551). การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายสหกรณ์ผู้เลี้ยงกุ้งต่อการซื้อขายแบบมีข้อตกลงในตลาดภายในประเทศและตลาดต่างประเทศ. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธงชัย เจริญนนท์. (2552). การเสริมสร้างการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ธงชัย พรรณสวัสดิ์ และคณะ. (2554). การกำหนดหัวข้อวิจัยเพื่อรองรับมาตรา 67 วรรคสอง ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน กรณีศึกษา: พื้นที่มาบตาพุด. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.

ธงชัย พรรณสวัสดิ์ และสุวรรณี อัสกุลชัย. (2554). การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อรองรับมาตรา 67 วรรคสอง ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.

ธนพันธ์ โล่ประกอบทรัพย์. (2561). ระบอบการเมือง การจัดการบ้านเมืองที่ดีและการเติบโตของการกระจายทรัพยากรสาธารณะในมุมมองเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ :คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธัญชัย ลีภักดีปรีดา. (2557). การศึกษาความเป็นไปได้ของโรงไฟฟ้าฟาร์มกังหันลมใกล้ชายฝั่งทะเลและนอกชายฝั่งทะเลอ่าวไทย (เฟสหนึ่ง). กรุงเทพฯ :สถาบันเทคโนโลยีนานาชาติสิรินธร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธรรมวิทย์ เทอดอุดมธรรม. (2551). *เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยนโยบายเขตการค้าเสรี*. กรุงเทพฯ :คณะ
เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ. (2561). *โครงการวิจัยและประสานงานเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน*. กรุงเทพฯ :สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ธานี ชัยวัฒน์. (2563). *โครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2*. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย.

ธานี ชัยวัฒน์. (2563). *เมื่อกฎหมายขายได้ ตลาดแข่งขันของการคอร์รัปชันในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ :สำนักงานการ
วิจัยแห่งชาติ.

ธารทิพย์ ศรีสุวรรณเกศ. (2564). *ย้อนรอยคดี 'โก่งผ่านวัด' ปิดช่องโหว่ทุจริต*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา
ประเทศไทย.

ธิวัรัตน์ พิมลศรี และคณะ. (2563). *การสังเคราะห์รูปแบบ กลไกและแนวทางการปลูกฝังเจตคติ และวัฒนธรรม
สุจริต เพื่อการป้องกันและปราบปรามการทุจริต*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการ
ทุจริตแห่งชาติ.

นนุช ศรีสุข. (2560). *บทบาทของสภามหาวิทยาลัยในการกำกับดูแลผู้บริหารมหาวิทยาลัย เพื่อมุ่งสู่หลักธรรมาภิบาล*.
ชลบุรี :มหาวิทยาลัยบูรพา.

นนทวัชร์ นวตระกูลพิสุทธิ และคณะวิจัย. (2555). *การวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการทุจริตเชิงนโยบาย*. กรุงเทพฯ :
คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

นวลน้อย ตรีรัตน์. (2546). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วน
ตำบล*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

นันทวัฒน์ บรมานันท์ และคณะ. (2556). *พัฒนาการของการบังคับใช้กฎหมายเพื่อป้องกันการทุจริตในการจัดซื้อจัด
จ้างภาครัฐ*. กรุงเทพฯ :คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2556). *โครงการพัฒนาการของการบังคับใช้กฎหมายเพื่อป้องกันการทุจริตในการจัดซื้อจัด
จ้างภาครัฐ*. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

นันทา อนุมาน. (2560). *การเพิ่มศักยภาพระบบการตรวจสอบภายในของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อเสริมสร้างธรร
มาภิบาลภายใต้การปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ :สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

- นางสาววิรัช ไซยสาร และคณะ. (2561). การศึกษากลุ่มอิทธิพลซึ่งนำไปสู่การทุจริตคอร์รัปชันอย่างเป็นระบบ (Organized Corruption) จำแนกตามภาคเศรษฐกิจ: กรณีศึกษาการทุจริตภาษีมูลค่าเพิ่มและภาษีศุลกากรในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. (2553). โครงการศึกษามาตรการแทรกแซงตลาดข้าวเพื่อป้องกันการทุจริต . กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. (2557). การคอร์รัปชันกรณีศึกษา:โครงการรับจำนำข้าวทุกเม็ด. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- นิพล แก้วกาหลง. (2554). การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา.
- นิยม รัฐอมฤต. (2549). กระบวนการได้ส่วนและการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งในระดับสูง: ในอำนาจหน้าที่ของ ป.ป.ช .. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- นิรมล สุธรรมกิจ. (2558). การเปรียบเทียบมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของสมาชิกประชาคมอาเซียน. กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิเวศ จิระวิชิตชัย. (2562). แบบจำลองการตรวจสอบการทุจริตสำหรับข้อมูลที่ไม่สมดุลโดยใช้เทคนิคการลดมิติข้อมูล ร่วมกับการเรียนรู้ของเครื่อง. กรุงเทพฯ : สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- นิตานถ มั่งศิริ. (2561). รูปแบบการจัดการสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนบนหลักธรรมาภิบาล. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- นุรมาน จินตารา และคณะ. (2555). การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และวินัยของเด็กและเยาวชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- บรรจง เทียนสงฆ์. (2552). การถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงปูม้าและสาหร่ายทะเลสู่ชุมชน : ทางเลือกใหม่ของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดกระบี่ และพังงา.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2562). บทบาทและอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทศวรรษหน้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- บันฑูร เศรษฐศิริโรตม์ และคณะ. (2551). *โครงการพัฒนาความรู้และยุทธศาสตร์ด้านความตกลงพหุภาคีระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม (MEAs Intelligent Unit)*. กรุงเทพฯ :โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร
ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- บุญเชิด หนูอิม. (2560). *สถานภาพระบบโครงสร้างองค์กรตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ. 2550 ที่มีผลต่อธรรมาภิบาล*. ชลบุรี :มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บุญวรา สุ่มะโน เจนพิงพร และคณะ. (2558). *การศึกษากลุ่มองค์กรที่ไม่ใช้รัฐที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- บุญวรา สุ่มะโน เจนพิงพร และคณะ. (2560). *การวิจัยเชิงทดลองเพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมทุจริต : ศึกษากรณีการตรวจสอบติดตาม (Monitoring) และความโปร่งใส (Transparency)*. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บุญวรา สุ่มะโน เจนพิงพร. (2558). *โครงการ “การศึกษากลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทย”*. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บุษยรัตน์ กาญจนดิษฐ์. (2559). *แม้มีสิทธิ (ตามกฎหมาย) แต่เข้าไม่ถึงสิทธิ (ตามความเป็นจริง): กรณีศึกษาสิทธิในการรวมตัวเป็นสหภาพแรงงานและเจรจาต่อรองตามพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518*. กรุงเทพฯ :สถาบันพระปกเกล้า.
- ปกป้อง ศรีสนิท. (2560). *การพัฒนากฎหมายป้องกันและปราบปรามการทุจริต*. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ประธาน วัฒนวาณิชย์ และคณะ. (2551). *การแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชน: การศึกษาแนวคิยยุติธรรมชุมชนในการป้องกันอาชญากรรมและแก้ไขผู้กระทำผิด*. กรุงเทพฯ :คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประพนธ์ สหพัฒนา และคณะ. (2552). *วิเคราะห์พื้นที่ซึ่งมีคดีลักทรัพย์ในปริมาณสูง (hot spot) ในเขตกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ :โรงเรียนนายร้อยตำรวจ.
- ประภัสสร ปรีเอี่ยม และคณะ. (2556). *ปัจจัยที่กำหนดการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช และคณะ. (2555). *บทบาทของฝ่ายตุลาการในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต: การศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศกรณีศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

- ปริญญ์ สร้อยทอง. (2562). การสร้างเสริมธรรมาภิบาลในท้องถิ่นเรื่องการแก้ปัญหาที่ดินผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ. พิษณุโลก :มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ปรีชา อุยตระกูล และคณะ. (2561). ประชาสังคมกับการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นเพื่อพัฒนาระบบและกลไกในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ :มูลนิธิชุมชนโคราช.
- ปรีชา อุยตระกูล. (2561). โครงการประชาสังคมกับการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่น เพื่อพัฒนาระบบและกลไกในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันกรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิ่น ณันนภิบุตร และคณะ. (2555). การปฏิรูประบบงบประมาณของไทยเพื่อต่อต้านการทุจริต. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- ปิ่น ณันนภิบุตร และสุทธิ สุนทรานุรักษ์. (2558). การพัฒนาบทบาทภาคประชาสังคมเพื่อต่อต้านการทุจริตในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- ปาริชา มารี เคน. (2554). การนำนโยบายการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปปฏิบัติ : กรณีศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์. กาฬสินธุ์ : มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.
- ปิยะ อุทาโย และคณะ. (2561). การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการงานตำรวจและกฎหมายที่เกี่ยวข้องของประเทศไทยและอาเซียน เพื่อการดูแลความปลอดภัยสาธารณะ.
- ปิยากร หวังมหาพร และอภิญญา ดิสสะมาน. (2562). ความท้าทายในประเด็นธรรมาภิบาลกับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ. กรุงเทพฯ :สถาบันพระปกเกล้า.
- ปิยากร หวังมหาพร และอภิญญา ดิสสะมาน. (2563). การติดตามการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติสู่การปฏิบัติ : ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและการพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ.
- ปิยากร หวังมหาพร. (2562). การสำรวจข้อมูลธรรมาภิบาลในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- ปุ่น วิษุไตรภพ และคณะ. (2561). ข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนากฎหมายป้องกันตัวแทนอำพราง (Nominee) เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการจัดการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในโซ่อุปทานอุตสาหกรรมบริการให้สามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ :สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- ผ่องศรี เวสราธิ. (2559). การศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการและติดตามโครงการทุนหมวดเงินอุดหนุนการวิจัยของหน่วยส่งเสริมการวิจัยในสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. (2542). การคอร์รัปชันในระบบราชการไทย. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. (2545). รัฐ ธุรกิจ และคอร์รัปชัน (Businessmen, Government and Corruption). กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). คอร์รัปชันในระบบราชการไทย การสำรวจทัศนคติ ประสิทธิภาพของหัวหน้าครัวเรือน. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เผด็จศักดิ์ จารยะพันธุ์ และคณะ. (2550). สถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของประเทศไทยกับการใช้ทะเลอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยทรัพยากรทางน้ำ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พงศ์เทพ วิวรรณเดชะ. (2559). การทบทวนสถานการณ์และประเมินผลการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ และการเสริมศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชน . เชียงใหม่ :คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พงษ์วิภา หล่อสมบูรณ์ และคณะ. (ม.ป.ป.). มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรปกับผลกระทบต่อเศรษฐกิจเชิงมหภาคและปรับตัวของภาครัฐและภาคอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ :สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.
- พงษ์วิภา หล่อสมบูรณ์. (2550). การศึกษาผลกระทบ REACH ต่อสายโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมส่งออกของประเทศไทยและข้อเสนอ. กรุงเทพฯ :สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.
- พชรดนัย วัชรธนพัฒนธาดา. (2562). ปัจจัยที่มีผลต่อการคอร์รัปชันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พรชัย เทพปัญญา. (2555). การทุจริตการเลือกตั้งปี 2554. กรุงเทพฯ :สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.
- พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์. (2558). การศึกษาเปรียบเทียบเงินสนับสนุนพรรคการเมือง ในประเทศไทย และอินโดนีเซีย นำไปสู่การพัฒนาพรรคการเมือง หรือ การคอร์รัปชัน. กรุงเทพฯ :คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์. (2560). การกระจายอำนาจ และคอร์รัปชัน: กรณีศึกษาการเผาป่าในเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย. กรุงเทพฯ :คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

พรรณราย ชันธกิจ และคณะ. (2552). การศึกษาลักษณะ รูปแบบ และความเสี่ยงต่อการทุจริตในองค์กรเอกชนกึ่ง
สาธารณะ. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และคณะ. (2545). ดัชนีคอร์รัปชันของไทย: การสร้างและตรวจสอบความเชื่อถือได้. กรุงเทพฯ :
คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

พรอัญชลี พุกชาญคำ. (2555). รูปแบบการประเมินธรรมาภิบาลสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ;.

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด และคณะ. (2560). การศึกษาเครือข่ายกลุ่มอิทธิพลซึ่งนำไปสู่การทุจริตคอร์รัปชันอย่างเป็น
ระบบ (Organized corruption) ของภาคการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษาเขตที่ 24, 25, 26. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนติพล และพระมหาภุชงค์นันต์ เสนฐเมธี. (2559). สถานะองค์ความรู้ด้านการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์วิเคราะห์ตามหลักพุทธ ธรรมาภิบาล. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

พระมหาคำพันธ์ แสนโยธิน. (2561). การพัฒนากลไกทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติตามหลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญไทย ดั่งวงศ์. (2560). รูปแบบการจัดการโบราณสถานตามหลักธรรมาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขต
ภาคกลางตอนล่าง. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระสมุทรวชิโรโสภณ แยมกรานต์. (2561). พุทธธรรมาภิบาล: กลไกการปกครองเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของ
กลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พสนัน นิรมิตไชนนทร์ และคณะ. (2561). โครงการนโยบายประชานิยม : ผลกระทบและแนวทางการรับมือ.
กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

พัชรวรรณ นุชประยูร และคณะ. (2559). การพัฒนารูปแบบและวิธีการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของระบบ
ตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

พัชรา สีนลอยมา และคณะ. (2552). การจัดการความรู้ด้านการสืบสวนติดตามคนหายในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
โรงเรียนนายร้อยตำรวจ.

พัชรี มีนสุข และคณะ. (2561). ตำแหน่งเจ้าหน้าที่รัฐกับการเปิดเผยบัญชีแสดงรายการทรัพย์สิน และหนี้สินต่อ
สาธารณะ. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

พิชญ รัชฎาวงศ์. (2559). การจัดการแผงเซลล์แสงอาทิตย์ที่หมดความคุ้มค่าในการผลิตไฟฟ้า. กรุงเทพฯ :คณะ
วิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิชญภา หล้าหา. (2552). ปัญหาและความต้องการในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของบุคลากร สังกัด
สถาบันการพลศึกษา. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ.

พิทยา พานทอง. (ม.ป.ป.). แนวทางการพัฒนาระบบตรวจสอบภายใน กับธรรมาภิบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
กรณีศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ 8 จังหวัด ภาคเหนือตอนบน เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน
ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน.

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ. (2553). การพัฒนา CSR ในกระบวนการบริหารจัดการองค์กรธุรกิจ ระยะที่ 2: การทดสอบ
เครื่องมือและจัดทำแนวปฏิบัติสำหรับการพัฒนา. กรุงเทพฯ :สถาบันไทยพัฒน์.

พิศอำไพ สมความคิด และคณะ. (2557). มาตรการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสคอร์รัปชัน. กรุงเทพฯ :สำนักวิจัยและ
พัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.

พุกฉมจักร สิทธิ. (2556). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขต
พื้นที่เทศบาลตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

เพชรลัดดา เพ็ชรภักดี และคณะ. (2560). การพัฒนาประเทศสิงคโปร์: กระบวนการ การเปลี่ยนผ่าน และความท้าทาย. กรุงเทพฯ :คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ไพโรจน์ วงศ์วิภานนท์ และคณะ. (2552). ธรรมาภิบาลในองค์กรของรัฐ: กรณีศึกษารัฐวิสาหกิจไทย. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

ไพศาล ลิ้มสถิตย์. (2555). กลไกธรรมาภิบาลในการควบคุมวิชาชีพ เวชกรรมในต่างประเทศ: กรณีศึกษาประเทศ
ราชอาณาจักร นิวซีแลนด์ และแอฟริกาใต้. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

ภาวินทร์ เดวียนันท์. (2560). แกะรอยผูกขาด ป้องกันทุจริตคอร์รัปชันด้วย Big Data. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการ
พัฒนาประเทศไทย.

ภาวิน ศิริประภาณุกุล. (2560). การปฏิรูประบบงบประมาณเพื่อเพิ่มความโปร่งใสให้การดำเนินนโยบายกิจการ
คลัง. กรุงเทพฯ :คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภิม ภาเมธาวิ. (2552). โครงการวิจัยนำร่องขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมเชิง
พื้นที่. กรุงเทพฯ :หน่วยจัดการความรู้โครงการการเงินชุมชน ศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

ณัฐดา นิลวรรณ และมุกิตา แมนเมตตกุล. (2555). ปัญหาการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง: สำนักตรวจสอบทรัพย์สินภาคการเมือง. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร. (2557). การศึกษาเปรียบเทียบค่าตอบแทนและสิทธิประโยชน์ของผู้บริหารระดับสูงหน่วยงานภาครัฐ และรัฐวิสาหกิจ. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

มัทนา พันทวี. (2557). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการนำหลักธรรมาภิบาลไปปฏิบัติ : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ. (2552). การศึกษาลักษณะ รูปแบบและความเสี่ยงต่อการทุจริตในองค์กรสาธารณะนอกระบบราชการ. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

มานพ นักการเรือน. (2557). การสร้างเสริมหลักกอธิการนิยธรรมและหลักธรรมาภิบาลของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 15 เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

มานวิภา อินทรทัต และอาจุยทุธ เนติธนากุล. (2552). การศึกษาทบทวนสถานการณ์ธรรมาภิบาลระบบสุขภาพ. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

มิ่งสรรพ ขาวสอาด และคณะ. (2560). ประสิทธิภาพและธรรมาภิบาลของนโยบายสาธารณะไทย การวิจัยเพื่อเสริมสร้างนัยนโยบายสาธารณะที่ดี. กรุงเทพฯ :มูลนิธิสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ.

มีชัย สีเจริญ และคณะ. (2553). แนวทางพัฒนาการศึกษาสู่ความเป็นเลิศในวิชาชีพตำรวจ. กรุงเทพฯ :โรงเรียนนายร้อยตำรวจ.

เมธี ครองแก้ว. (2560). โครงการความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐศาสตร์กับกฎหมายในการต่อต้านการทุจริตในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

รัชณีย์ เจริญนนท์. (2555). รูปแบบการบริหารจัดการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักธรรมาภิบาล. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

รัฐศิริินทร์ วังกานนท์ และศิริรัตน์ ชุณหคล้าย. (2558). การบูรณาการการใช้จ่ายงบประมาณร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ: กรณีศึกษางบประมาณเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหิดล.

รัตนะ บัวสนธ์. (2551). การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับธรรมาภิบาลของมหาวิทยาลัยของรัฐและหน่วยราชการไทย. พิษณุโลก :มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- รุจิร พนมยงค์ และคณะ. (2552). โครงการ "การศึกษาระบบโลจิสติกส์ของการค้าไทย - จีนเพื่อรองรับข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน - จีน กรณีศึกษา การค้าชายแดนและการค้าผ่านแดน". กรุงเทพฯ :ศูนย์วิจัยโลจิสติกส์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลอยลม ประเสริฐสร. (2553). บทบาทของรางวัลนำจับและการลงโทษต่อการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน: วิธีการทดลองขั้นพื้นฐานทาง เศรษฐศาสตร์. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง. (2557). บทวิเคราะห์บทบาทผู้ว่าด้วยธรรมาภิบาลในพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 และข้อเสนอในการปรับปรุง. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์ และคณะ. (2557). การศึกษาผลลัพธ์ทางสุขภาพและความเป็นธรรมทางสุขภาพ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- วราพรรณ ด่านอุตรา. (2552). การจัดทำคลังข้อมูลสารเคมี-กฎระเบียบ REACH. กรุงเทพฯ :ศูนย์ความเป็นเลิศแห่งชาติด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อมและของเสียอันตราย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันเพ็ญ สุรฤกษ์ และคณะ. (2556). ยุทธศาสตร์การป้องกันและปราบปรามการทุจริตในโครงการพัฒนาของรัฐระดับชุมชน. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- วัลลภ สุขสวัสดิ์. (2562). การสร้างเสริมธรรมาภิบาลท้องถิ่นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ. พิษณุโลก :มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วิจิตรบุษบา มารมย์. (2559). การประเมินองค์ความรู้ด้านเมืองยั่งยืนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผัง เมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิชัย ช่างหัวหน้า และคณะ. (2552). การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในการระดมข้อพิพาทในคดีอาญา: ศักยภาพของศาลอาญา.
- วิชัย รูปขำดี. (2552). การจัดทำ Benchmark ด้านคอร์รัปชันสำหรับประเทศไทย. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- วิทย์ สุนทรนันท์. (2550). รูปแบบการรายงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับอุตสาหกรรมไทย. กรุงเทพฯ :ศูนย์วิจัยแห่งชาติด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อมและของเสียอันตราย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิมล ชาตะมินา. (2554). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการสถานธนาณูปถัมภ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางการเงินของประชาชน. กรุงเทพฯ :สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง.

- วิไลวัจน์ ฤกษ์ณัฐ. (2559). แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โครงการของกลุ่มสตรีกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีตามหลักธรรมาภิบาลในจังหวัดขอนแก่น. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- วิชญพงษ์ โพธิ์พิรุฬห์ และคณะ. (2563). โมเดลทางทฤษฎีเชื่อมโยงดัชนีการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐและความคิดที่จะออกมาแจ้งเบาะแสการทุจริตในภาครัฐในกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย: การวิจัยแบบผสม. กรุงเทพฯ :รัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วิชญพงษ์ โพธิ์พิรุฬห์ และอังศุธร ศรีสุทิสอาด. (2563). ราชการไทยไร้คอร์รัปชัน: การสำรวจความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่รัฐต่อการแจ้งเบาะแสการทุจริต . กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิชญพงษ์ โพธิ์พิรุฬห์. (2561). โครงการเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการให้เบาะแสในประเทศไทยและการส่งเสริมความร่วมมือในระดับพื้นที่ภาคใต้เพื่อป้องกันปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐ. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิชญพงษ์ โพธิ์พิรุฬห์. (2561). โมเดลทางทฤษฎีเชื่อมโยงดัชนีการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐและความคิดที่จะออกมาแจ้งเบาะแสการทุจริตในภาครัฐในกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย การวิจัยแบบผสม. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วีระ สมความคิด. (2558). การศึกษาข้อเสนอจากผู้ปฏิบัติสู่การปฏิรูปเพื่อแก้ปัญหาคอร์รัปชันในสังคมไทย โดยถอดบทเรียนการปฏิบัติงานด้านคอร์รัปชันของภาคประชาชน. กรุงเทพฯ :สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.
- วีระพงษ์ บุญญะภาส และคณะ. (2546). การเสริมสร้างมาตรการเพื่อสัมฤทธิ์ผลในกระบวนการบังคับใช้กฎหมายของคณะกรรมการ ป.ป.ช.. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- วีระพงษ์ บุญญะภาส. (2546). ระบบการตรวจสอบการทุจริตในสถาบันการเงิน. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- ศิรินทิพย์ อรุณเรื่อ. (2545). การศึกษารูปแบบและกระบวนการคอร์รัปชัน ในการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ. กรุงเทพฯ :สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- ศรินันท์ วัฒนศิริธรรม และคณะ. (2560). รูปแบบการทุจริตและปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

- ศิริมา ทองสว่าง. (2562). การศึกษาวิเคราะห์การทุจริตคอร์รัปชันขบวนการเครือข่ายนายหน้าแรงงานข้ามชาติเมียนมาในอุตสาหกรรมประมงต่อเนื่องของประเทศไทย. กรุงเทพฯ :สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- ศิริลักษณ์ โธนกิจอำนวย. (2554). การจัดการความรู้เพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่ดีในการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ภาครัฐ. กรุงเทพฯ :คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศุภศิษฐ์ ทวีแจ่มทรัพย์ และคณะ. (2560). การศึกษาวิจัยประเมินประสิทธิภาพของผู้แจ้งเบาะแส. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- ศูนย์บริการวิชาการธรรมาภิบาล. (2554). โครงการจังหวัดธรรมาภิบาลปลอดการทุจริต นำร่องจังหวัดลพบุรี ประจำปีงบประมาณ 2554. กรุงเทพฯ :สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดน่าน. (2563). โครงการกลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและกลไกการเฝ้าระวัง ติดตามการคอร์รัปชันโดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา :พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2550). สู่ความชัดเจนในระเบียบธรรมาภิบาล: ประเด็นสืบเนื่องจากกรณีการขายหุ้นชิน คอร์ปอเรชั่น. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2559). ถก ซ่อม ‘ดุลยพินิจรัฐไทย’ ปิดช่องทุจริต หากินกับธุรกิจประชาชน. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สนิท จรอนันต์. (2544). การเสริมสร้างประสิทธิภาพของการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและการตรวจสอบทรัพย์สิน เจ้าหน้าที่ของรัฐ. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ. (2551). โครงการการปรับปรุงแก้ไขและเฝ้าระวังกฎหมาย. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ. (2551). เฝ้าระวังกฎระเบียบของรัฐ. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ. (2554). นิติเศรษฐศาสตร์ของระบบยุติธรรมทางอาญาของไทย. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. (2549). ทูลลัมปทานกับธรรมาภิบาลทางเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

สมคิด บุญถิ่นเหลือ และคณะ. (2552). *กรอบการเจรจาที่เหมาะสมในการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรีภาคบริการด้านการเงินของไทย*. กรุงเทพฯ :สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง.

สมคิด เลิศไพฑูรย์ และคณะวิจัย. (2555). *การป้องกันและปราบปรามการทุจริตในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

สมชัย จิตสุชน. (2558). *ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย: แนวโน้ม นโยบาย และแนวทางขับเคลื่อนนโยบาย*. กรุงเทพฯ :สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

สมชาย ธรรมสุทธิวัฒน์ และคณะ. (2561). *การพัฒนาความร่วมมือและยกระดับการป้องกันการทุจริตในประเทศไทย: ศึกษาประสบการณ์ประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้*. เชียงใหม่ :มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

สมชาย ธรรมสุทธิวัฒน์. (2561). *โครงการการพัฒนาความร่วมมือและยกระดับการป้องกันการทุจริตในประเทศไทย: ศึกษาประสบการณ์ประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้*. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สมนึก จันทร์โสภา. (2559). *จิตสำนึก โอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการธรรมาภิบาลท้องถิ่น : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรภาคเอกชนและองค์กรวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี*. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมบัติ นวลระยอง และคณะ. (2560). *นครสวรรค์ : การวิเคราะห์นโยบายและการเตรียมความพร้อมสู่การพัฒนาเป็นจังหวัดจัดการตนเอง*. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมพงษ์ ตะโกพ่วง และทองศักดิ์ ม่วงมณี. (2554). *การทุจริตต่อหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรี : กรณีศึกษา*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

สมพงษ์ วนาภา และคณะ. (2550). *การศึกษารูปแบบและมาตรการส่งเสริมสนับสนุนกิจการบริษัทการค้าระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน.

สมศักดิ์ ประถมศรีเมฆ และคณะ. (2557). *การเข้าแสวงหาประโยชน์จากกิจการจดทะเบียนที่เข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูกิจการโดยกลุ่มทุนทางการเมืองหลักฐานเชิงประจักษ์จากตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

สรณ์ญา กระสังข์ และคณะ. (2556). *โครงการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษากำนันโพธิ์สามัคคีหมู่ที่ 8 ตำบลพิมายเหนือ อำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ*. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

สถณี อาชวานันทกุล. (2549). *ธรรมาภิบาลในการกำกับดูแลตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

สังคีต พิริยะรังสรรค์ . (2557). *โครงการ “ผลกระทบขององค์ธุรกิจจากการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของ
ป.ป.ช. มาตรา 103/7”*. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ. (2557). *ผลกระทบขององค์ธุรกิจจากการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของ
ป.ป.ช. มาตรา 103/7*. กรุงเทพฯ :วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคมมหาวิทยาลัยรังสิต."

สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2558). *การต่อต้านการคอร์รัปชัน มาตรการการควบคุมการเคลื่อนไหวของเงิน*. กรุงเทพฯ :
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2559). *โครงการส่งเสริมและสนับสนุนมาตรการลงโทษทางสังคม*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการ
ป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

สัญญา บัวเจริญ. (2552). *การสร้างเครือข่ายการข่าวอาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ :โรงเรียนนายร้อย
ตำรวจ.

สิทธิพร ภู่นริศ. (2552). *พัฒนาคน ชุมชน และพื้นที่การค้าชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอน*. เชียงใหม่ :คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยพายัพ.

สิริภาพรณ ลีภัยเจริญ และคณะ. (2562). *แนวทางการสร้างเสริมความสุขในการทำงานของบุคลากรสายสนับสนุน
ในกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏอีสานใต้ จากปัจจัยด้านบุคลิกภาพ สัมพันธภาพในครอบครัว และบรรยากาศ
องค์การแบบ ธรรมาภิบาล*. อุบลราชธานี :มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์. (2550). *ประชาชนและธรรมาภิบาล : การสำรวจทัศนคติของคนไทยในภาคเหนือ และภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ :สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

สุจิตรา วาสนาดำรงดี และปิยสุทธิ เอี่ยมอิทธิพล. (2551). *การศึกษาทบทวนการวิจัยและพัฒนาเครื่องมือทาง
เศรษฐศาสตร์ในการประเมินมูลค่าสิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย*. กรุงเทพฯ :ศูนย์ความเป็น
เลิศแห่งชาติด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อมและของเสียอันตราย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุชาดา จักรพิสุทธิ์. (2550). *แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์*. กรุงเทพฯ :ศูนย์ข้อมูล
และข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง (TCIJ).

สุทธิชัย ยังสุข. (2562). *การสร้างเสริมธรรมาภิบาลในท้องถิ่นผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ*.
พิษณุโลก :มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- สุทธิวิทย์ วิลัยรุต และคณะ. (2561). *หลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์*. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุทัศน์ เต็มสายทอง. (2559). *การเสริมสร้างสิทธิชุมชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นแบบธรรมาภิบาลในพื้นที่ดินเค็ม จังหวัดนครราชสีมา*. นครราชสีมา :มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- สุธาวัลย์ เสถียรไทย และคณะ. (2550). *การศึกษาทบทวนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Review) เพื่อเตรียมความพร้อมในการเจรจาเขตการค้าเสรีไทย-สหรัฐ*. กรุงเทพฯ :สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม.
- สุธาวัลย์ เสถียรไทย. (2550). *ข้อเสนอทางเลือกของมาตรการการป้องกันและฟื้นฟูความเสียหายจากการปนเปื้อนดินและน้ำใต้ดิน*. กรุงเทพฯ :สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม.
- สุนทร อาจนิยม. (2557). *การประยุกต์หลักสามัคคีธรรมเพื่อสร้างความปรองดองของประชาชนภาคอีสานตอนกลาง*. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุนีย์ สถาพร. (2550). *ทัศนะของนักลงทุนออสเตรเลียต่อการลงทุนในประเทศไทย: ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจประกอบการณ์จริง และข้อเสนอแนะ*.
- สุรศักดิ์ ไชยชนกิจ. (2554). *การศึกษานาร่องเพื่อสร้างดรชนิทุจริติ*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- สุรสม กฤษณะจุฑะ. (2561). *การสร้างธรรมาภิบาลการบริหารจัดการที่ดินชายแดนแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร*. อุบลราชธานี :คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- สุรินทร์ พิทักษ์สิกุล. (2558). *การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของสถาบันการเงินทุนชุมชนในจังหวัดเชียงราย*. เชียงราย :มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- สุรียน วงศ์สุจริต และพรสวรรค์ ประเทสัง. (2561). *สาเหตุ การดำเนินงาน และผลของการเข้าร่วมกิจกรรม “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดีเด่น ด้านการป้องกันการทุจริต” ของสำนักงาน ป.ป.ช..* กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- สุวณิ คัมภกสิกิจ. (2551). *ปัญหาการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง แนวทางการแก้ไข* ปัญหาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- เสถียร สีชื่น. (2559). *ธรรมาภิบาลของผู้นำชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษ :มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

เสาวณีย์ ทิพอุต และคณะ. (2561). พฤติกรรมข้าราชการในการปฏิบัติงานตามข้อบังคับว่าด้วยจรรยาข้าราชการ ของ
กระทรวงมหาดไทย. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

เสาวณีย์ ไทยรุ่งโรจน์ และคณะ. (2551). โครงการประเมินสถานการณ์ด้านการทุจริตในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

เสาวณีย์ ไทยรุ่งโรจน์. (2546). สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ และผลกระทบของการย้ายสินบนของภาคธุรกิจไทย.
กรุงเทพฯ :สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส และคณะ. (2550). การศึกษาพันธกรณีและความพร้อมของประเทศไทยในการปฏิบัติตาม
อนุสัญญาสหประชาชาติ ว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. 2003. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและ
ปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

โสภารัตน์ จารุสมบัติ. (2551). การสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดย
ภูมิปัญญาตะวันออกเพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ. กรุงเทพฯ :คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โสภารัตน์ จารุสมบัติ. (2559). ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาชน ในการจัดการปัญหาขยะช่วงวิกฤตน้ำ
ท่วมของประเทศไทย : กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ :คณะ
รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรุณทิพย์ ศรีสุวรรณ. (2562). การพัฒนาแนวทางการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์และจัดการน้ำ :
พื้นที่เทศบาลเมืองลำพูน. เชียงใหม่ :คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อนันต์ เพชรใหม่ และคณะ. (2552). การนำ“งานด้านการข่าว”และ“เทคนิคการสืบสวนสอบสวนพิเศษ” มาปรับใช้
กับสำนักงาน ป.ป.ช.. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

อนันต์ อุปสอด. (2560). การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารราชการของกลุ่มประเทศสามเหลี่ยมทองคำ.
กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อโนทัย ประสาน. (2555). การพัฒนาแบบวัดทักษะการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้นำชุมชนที่
บริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล. นครศรีธรรมราช :มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

อภิชัย พันธเสน. (2550). โครงการวิจัยการศึกษาแนวความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนใน
การป้องกันและปราบปรามการทุจริต. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

- อภินันท์ ศรีศิริ. (2554). ปัญหาการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าและส่งออกสินค้าชายแดนไทย-ลาว ศึกษากรณีสินค้าที่ต้องจำกัดกับสินค้าที่ไม่ได้ควบคุม. อุบลราชธานี :คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- อภิสิทธิ์ ลัมยศ. (2561). แนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการเฝ้าระวังติดตามการคอร์รัปชันโดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา : พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน. น่าน :ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน.
- อภิสิทธิ์ ลัมยศ. (2563). กลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการเฝ้าระวังติดตามการคอร์รัปชันโดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา : พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน. น่าน :ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.น่าน.
- อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ. (2561). แนวทางการพัฒนาระบบและกลไกเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมที่ปลอดคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนในเขตบางเขน เขตสายไหม เขตดอนเมือง และเขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยเกริก.
- อมรรัตน์ กุลสุจริต และคณะ. (2563). กระบวนการติดตั้งระบบและกลไกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบางบัว เขตบางเขน และชุมชนหลังแฟลตร่วมพัฒนา เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ :คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อมรรัตน์ กุลสุจริต. (2563). โครงการวิจัย "กระบวนการติดตั้งระบบและกลไกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบางบัว เขตบางเขนหลังแฟลตร่วมพัฒนา เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อรัญญา ศิริผล. (2561). รายงาน ระบบสุขภาพ และการศึกษา: การจัดการและการร่วมรังสรรค์พื้นที่ชายแดนในบริบทการพัฒนาชายแดนเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนและภูมิภาคนุวัตน์ลุ่มน้ำโขง. เชียงใหม่ :คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรุณี เวียงแสง และคณะ. (2563). กระบวนการเสริมสร้างธรรมาภิบาลบนฐานวัฒนธรรมชุมชนสู่สังคมปลอดคอร์รัปชัน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. แม่ฮ่องสอน :ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน.
- อรุณี เวียงแสง. (2563). การเสริมสร้างธรรมาภิบาลบนฐานวัฒนธรรมชุมชนสู่สังคมปลอดคอร์รัปชัน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อิสมาแอ สาเมาะ และคณะ. (2555). ระบบการวินิจฉัยกฎหมายอิสลาม(ฟัตวา): กรณีศึกษารัฐเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา.

- อุดม รัฐอมฤต และคณะ. (2555). *ความเหมาะสมในการปฏิรูปกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- อุดม รัฐอมฤต และคณะ. (2559). *การทุจริตเชิงนโยบาย: มาตรการในทางกฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุดม รัฐอมฤต. (2559). *การทุจริตเชิงนโยบาย : มาตรการในทางกฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุดม รัฐอมฤต. (2561). *มาตรการในทางกฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายในประเทศไทย: แนวทางร่วมมือและช่วยเหลือกันขององค์กรอิสระในการควบคุมและปราบปรามการทุจริตเชิงนโยบายตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560*. กรุงเทพฯ :คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และคณะ. (2550). *แนวทางการประยุกต์มาตรการสากลเพื่อการต่อต้านการทุจริตของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- ACCA Think Ahead. (2021). *Public Trust in Tax, how to enhance the effectiveness, sustainability and fairness of global tax systems?*. Retrieved January 17, 2022 from <https://www.accaglobal.com/gb/en/technical-activities/technical-resources-search/2021/september/public-trust-tax-webinar-sept-2021>.
- Alina Rocha Menocal and Bhavna Sharma. (2008). *Joint Evaluation of Citizens' Voice and Accountability*. Retrieved January 3, 2022 from <https://www.oecd.org/derec/unitedkingdom/42223592.pdf>.
- Begum, M. M. and Momen, M. N. (2019). *Coordination and Effective Governance*. In Farazmand, A. (Ed.), *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance* (pp. 1-6). Springer.
- Bipartisan policy center. (n.d.). *Evidence-Based Policymaking Primer*. Retrieved January 17, 2022 from <https://bipartisanpolicy.org/download/?file=/wpcontent/uploads/2019/03/Evidence-Based-Policymaking-Primer.pdf>.

- Borja Prado. (2021). *How tech can rebuild public trust in government*. Retrieved January 18, 2022 from <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/economy-of-trust-content-series/how-tech-can-rebuild-public-trust-in-government/>.
- Brezzi, M., et al. (2021), "An updated OECD framework on drivers of trust in public institutions to meet current and future challenges", OECD Working Papers on Public Governance, No. 48, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/b6c5478c-en>.
- Cabannes, Y. & Lipietz, B. (2018) *Revisiting the democratic promise of participatory budgeting in light of competing political, good governance and technocratic logics*. Retrieved January 16, 2022 from <https://doi.org/10.1177/0956247817746279>.
- Center for Global Development. (n.d.). *The Commitment to Development Index*. Retrieved January 3, 2022 from <https://www.cgdev.org/project/commitment-development-index>.
- Deloitte. (2021). *Sustaining public trust in government*. Retrieved January 17, 2022 from <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/public-sector/government-trends/2021/public-trust-in-government.html>.
- Financier Worldwide. (2021). *Technology in the fight against corruption*. https://www.financierworldwide.com/technology-in-the-fight-against-corruption#.YjHY8l_P2UL.
- Freedom House. (2019). *FREEDOM IN THE WORLD 2019*. https://freedomhouse.org/sites/default/files/Feb2019_FH_FITW_2019_Report_ForWeb-compressed.pdf.
- Henry Taylor. (n.d.). *The Future of Digital Government*. Retrieved January 17, 2022 from <https://www.public.io/research-reports/the-future-of-digital-government>.
- Heywood, P. M. (2018). *Combating corruption in the twenty-first century: New approaches*. *Daedalus*, 147(3), 83-97.
- Lessmann, C., & Markwardt, G. (2010). *One size fits all? Decentralization, corruption, and the monitoring of bureaucrats*. *World Development*, 38(4), 631-646.

McCarthy, L. (2015). *3 insights on the future of corruption*.

<https://www.weforum.org/agenda/2015/10/3-insights-on-the-future-of-corruption/>.

Obama White House Archives. (n.d.) *Digital Government*. Retrieved January 18, 2022 from

<https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/omb/egov/digital-government/digital-government.html>.

OECD (2020d). *Public Integrity for an Effective COVID-19 Response and Recovery*. Retrieved

January 16, 2022 from <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/public-integrity-for-an-effective-covid-19-response-and-recovery-a5c35d8c/>.

OECD. (2011). *Future Global Shock: Improving Risk Governance*, OECD Reviews of Risk Management

Policies, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264114586-en>.

OECD. (2018). *Governance Frameworks to Counter Illicit Trade*. Retrieved January 17, 2022 from

<https://www.oecd.org/gov/risk/governance-frameworks-to-counter-illicit-trade.pdf>.

OECD. (2019). *Embracing innovation in government: global trends 2019*. Retrieved January 16,

2022 from <https://trends.oecd-opsi.org/embracing-innovation-in-government-global-trends-2019.pdf>.

OECD. (2020a). *Regulatory quality and COVID-19: The use of regulatory management tools in a*

time of crisis. Retrieved January 18, 2022 from https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=136_136858-iv4xb9i639&title=Regulatory-quality-and-COVID-19-The-use-of-regulatory-management-tools-in-a-time-of-crisis.

OECD. (2020b). *Embracing innovation in government: global trends 2020*. Retrieved January 16,

2022 from <https://trends.oecd-opsi.org/wp-content/uploads/2020/11/OECD-Innovative-Responses-to-Covid-19.pdf>.

OECD. (2020c). *Transparency, communication and trust: The role of public communication in*

responding to the wave of disinformation about the new coronavirus. Retrieved January 16, 2022 from <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/transparency-communication-and-trust-bef7ad6e/>.

- OECD. (2020e). *Covid-19 vaccine and the threat of illicit trade*. Retrieved January 17, 2022 from <https://www.oecd.org/gov/illicit-trade/summary-note-covid-19-vaccine-and-the-threat-of-illicit-trade.pdf>.
- OECD. (2020f). *Stocktaking report on immediate public procurement and infrastructure responses to COVID-19*. Retrieved January 17, 2022 from <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/stocktaking-report-on-immediate-public-procurement-and-infrastructure-responses-to-covid-19-248d0646/>.
- OECD. (2020g). *Women at the core of the fight against COVID-19 crisis*. Retrieved January 17, 2022 from https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=127_127000awfnqj80me&title=Women-at-the-core-of-the-fight-against-COVID-19-crisis.
- OECD. (2020h). *Youth and COVID-19: Response, recovery and resilience*. Retrieved January 17, 2022 from <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-and-fiscal-relations-across-levels-of-government-ab438b9f/http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/youth-and-covid-19-response-recovery-and-resilience-c40e61c6/>.
- OECD. (n.d.) *Policy Monitoring and Evaluation*. Retrieved January 17, 2022 from <https://www.oecd.org/gov/policy-monitoring-evaluation.htm>.
- OECD. (n.d.). *Responding to Covid-19: The rules of good governance apply now more than ever*. Retrieved January 17, 2022 from <https://www.oecd.org/governance/public-governance-responses-to-covid19/>.
- Sarker, S., Henningsson, S., Jensen, T., & Hedman, J. (2021). *The Use of Blockchain as A Resource for Combating Corruption in Global Shipping: An Interpretive Case Study*. *Journal of Management Information Systems*, 38(2), 338-373.
- Sergey Filippov. (2020). *Government of the Future, How Digital Technology Will Change the Way We live, Work and Govern*. Retrieved January 18, 2022 from <https://lisboncouncil.net/wp-content/uploads/2020/08/EUROPEAN-DIGITAL-FORUM-Government-of-the-Future.pdf>.
- Squire Patton Boggs. (2021). *Corporate Purpose - The Future of Regulation and Governance*. Retrieved January 19, 2022 from <https://www.squirepattonboggs.com/->

/media/files/insights/publications/2021/02/corporate-purpose-the-future-of-regulation-and-governance/corporate-purpose-the-future-of-regulation-and-governance.pdf.

Stahl, R. G. (2018). *How the IRS Uses Artificial Intelligence to Detect Tax Evaders*.

<https://stahlesq.com/irs-artificial-intelligence-detects-tax-evaders/>.

United Nations System Staff College. (2018). *Why is policy coherence essential for achieving the 2030 Agenda?*. Retrieved January 17, 2022 from <https://www.unssc.org/news-and-insights/blog/why-policy-coherence-essential-achieving-2030-agenda/>.

United Nations. (2021). *CEPA strategy guidance note on Risk management frameworks*. Retrieved January 18, 2022 from <https://unpan.un.org/sites/unpan.un.org/files/Strategy%20note%20risk%20management%20frameworks%20Mar%202021.pdf>.

United Nations. (n.d.). *Citizen Engagement*. Retrieved January 3, 2022 from <https://publicadministration.un.org/en/eparticipation>.

UNOPS. (2020). *The future of public spending Why the way we spend is critical to the Sustainable Development Goals*. Retrieved January 17, 2022 from https://content.unops.org/publications/Thefutureofpublicspending_EN.pdf.

World Bank. (n.d.). *Voice and Accountability*. Retrieved January 3, 2022 from https://govdata360.worldbank.org/indicators/h80016ecf?country=BRA&indicator=382&viz=line_chart&years=1996,2020.

Wrede, A. (2019, October 29). *FACING FUTURE CORRUPTION CHALLENGES — TRENDS OF THE NEXT DECADE*. <https://www.transparency.org/en/blog/facing-future-corruption-challenges-trends-of-the-next-decade>

ภาคผนวก

ตาราง พัฒนาการขององค์ความรู้ในเรื่องธรรมาภิบาลของประเทศไทย

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
1	2549	สมเกียรติ ตั้งกิจ วานิชย์	ทุนสัมปทานกับธรรมาภิบาลทางเศรษฐกิจ			☒					
2	2549	สฤณี อาชวานันท กุล	ธรรมาภิบาลในการกำกับดูแลตลาดหลักทรัพย์ แห่งประเทศไทย			☒					
3	2549	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์ และสุณี พร ทวรรณกุล	การผูกขาดทางธุรกิจกับการเมือง			☒					
4	2550	พงษ์วิภา หล่อ สมบูรณ์	การศึกษาผลกระทบ REACH ต่อสายโซ่อุปทาน ในอุตสาหกรรมส่งออกของประเทศไทยและ ข้อเสนอ	☒							
5	2550	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์	บทบาทของบริษัทข้ามชาติในประเทศไทย	☒	☒						
6	2550	สุธาวัลย์ เสถียร ไทย	ข้อเสนอทางเลือกของมาตรการการป้องกันและ ฟื้นฟูความเสียหายจากการปนเปื้อนดินและน้ำ ใต้ดิน	☒							

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
7	2550	ฉลอง อุไรรัตน์	การบริหารจัดการงานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสำหรับมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตภาคใต้	☒							
8	2550	วิทย์ สุนทรนันท์	รูปแบบการรายงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับอุตสาหกรรมไทย	☒							
9	2550	จุฑาทิพย์ มณีพงษ์ และคณะ	ธรรมาภิบาลเมืองในเขตปริมณฑลของประเทศ ไทย: กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	☒							
10	2550	สุนีย์ สถาพร	ทัศนะของนักลงทุนออสเตรเลียต่อการลงทุนในประเทศไทย: ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ ประสบการณ์จริง และข้อเสนอแนะ		☒		☒				
11	2550	สถาบันวิจัยเพื่อ การพัฒนา ประเทศไทย	สู่ความชัดเจนในระเบียบธรรมาภิบาล: ประเด็น สืบเนื่องจากกรณีการขายหุ้นชิน คอร์ปอเรชั่น								
12	2550	สุธาวัลย์ เสถียร ไทย และคณะ	การศึกษาทบทวนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Review) เพื่อเตรียมความพร้อม ในการเจรจาเขตการค้าเสรีไทย-สหรัฐ				☒				
13	2550	สมพงษ์ วนาภา และคณะ	การศึกษารูปแบบและมาตรการส่งเสริม สนับสนุนกิจการบริษัทการค้าระหว่างประเทศ				☒				

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
14	2550	สุชาดา จักร พิสุทธิ์	แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวน ในสื่อหนังสือพิมพ์				☒		☒		
15	2550	เพติศักดิ์ จารยะ พันธุ์ และคณะ	สถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของ ประเทศไทยกับการใช้ทะเลอย่างยั่งยืน				☒				
16	2550	สุจิตรา บุญยรัต พันธุ์	ประชาชนและธรรมาภิบาล : การสำรวจทัศนคติ ของคนไทยในภาคเหนือ และภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ					☒			
17	2551	ทัศนีย์ ลักษณะภา ชนัช	การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายสหกรณ์ผู้ เลี้ยงกุ้งต่อการซื้อขายแบบมีข้อตกลงในตลาด ภายในประเทศและตลาดต่างประเทศ	☒							
18	2551	ชูเกียรติ ทรัพย์ ไพศาล และคณะ	โครงการนำร่องการบริหารจัดการและพัฒนา พื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่รับน้ำนองเพื่อการ บรรเทาอุทกภัยขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ของ พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตามแนวพระราชดำริ "แก้มลิงพื้นที่บางบาล(1)"	☒							
19	2551	โสภารัตน์ จารุ สมบัติ	การสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยภูมิ ปัญญาตะวันออกเพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิง ปฏิบัติการนานาชาติ	☒							

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
20	2551	สมเกียรติ ตั้งกิจ วานิชย์ และคณะ	เผื่อระวางกฎระเบียบของรัฐ			☒					
21	2551	สมเกียรติ ตั้งกิจ วานิชย์ และคณะ	โครงการการปรับปรุงแก้ไขและเผื่อระวาง กฎหมาย		☒						
22	2551	ประธาน วัฒน วานิชย์ และคณะ	การแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชน: การศึกษาแนวคิด ยุติธรรมชุมชนในการป้องกันอาชญากรรมและ แก้ไขผู้กระทำความผิด		☒						
23	2551	ธรรมวิทย์ เทอด อุดมธรรม	เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยนโยบายเขตการค้า เสรี				☒				
24	2551	บัณฑิต เศรษฐศาสตร์ และคณะ	โครงการพัฒนาความรู้และยุทธศาสตร์ด้านความ ตกลงพหุภาคีระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม (MEAs Intelligent Unit)				☒				
25	2551	สุจิตรา วาสนา ดำรงดี และปิย สุทธิ์ เอี่ยม อิทธิพล	การศึกษาทบทวนการวิจัยและพัฒนาเครื่องมือ ทางเศรษฐศาสตร์ในการประเมินมูลค่า สิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย				☒				
26	2551	รัตนะ บัวสนธ์	การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับธรรมาภิบาลของ มหาวิทยาลัยของรัฐและหน่วยราชการไทย					☒			

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
27	2551	ชูวิทย์ นาพีย	การศึกษาแนวทางตามหลักธรรมาภิบาลสู่การจัดการองค์การภายในจังหวัดศรีสะเกษ					☒			
28	2552	พิชญานา หล้าหา	ปัญหาและความต้องการในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของบุคลากร สังกัดสถาบันการพลศึกษา	☒							
29	2552	สัญญา บัวเจริญ	การสร้างเครือข่ายการข่าวอาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพ	☒							
30	2552	สิทธิพร ภู่นริศ	พัฒนาคน ชุมชน และพื้นที่การค้าชายแดน จังหวัดแม่ฮ่องสอน	☒							
31	2552	กิม ภคเมธาวี	โครงการวิจัยนำร่องขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพื้นที่	☒							
32	2552	วราพรรณ ด่าน อุตรา	การจัดทำคลังข้อมูลสารเคมี-กฏระเบียบ REACH	☒							
33	2552	ไพโรจน์ วงศ์วิภา นนท์ และคณะ	ธรรมาภิบาลในองค์กรของรัฐ: กรณีศึกษา รัฐวิสาหกิจไทย	☒							
34	2552	บรรจง เทียนส่ง รัตมี	การถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงปูม้าและสาหร่ายทะเลสู่ชุมชน : ทางเลือกใหม่ของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดกระบี่ และพังงา	☒							

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
35	2552	จุฑามาศ ทวี ไพบุลย์วงศ์	การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีจริยธรรมในการทำงาน และบทบาทของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งส่งเสริมจริยธรรมของพนักงาน	☒							
36	2552	ธงชัย เจริญนนท์	การเสริมสร้างการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	☒							
37	2552	พัชรา สีนลอยมา และคณะ	การจัดการความรู้ด้านการสืบสวนติดตามคน หายในประเทศไทย		☒						
38	2552	ประพนธ์ สห พัฒนา และคณะ	วิเคราะห์พื้นที่ซึ่งมีคดีลักทรัพย์ในปริมาณสูง (hot spot) ในเขตกรุงเทพมหานคร		☒						
39	2552	วิชัย ช่างหัวหน้า และคณะ	การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในการ ประนีประนอมข้อพิพาทในคดีอาญา: ศึกษากรณี ของศาลอาญา		☒						
40	2552	รุจิรี พนมยงค์ และคณะ	โครงการ "การศึกษาระบบโลจิสติกส์ของการค้า ไทย - จีน เพื่อรองรับข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน - จีน กรณีศึกษา การค้าชายแดนและการค้าผ่าน แดน"				☒				

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
41	2552	ชยันต์ ต้นดีวิस्ता การ และคณะ	การศึกษาทางกฎหมายและการพัฒนาเครื่องมือ ทางเศรษฐศาสตร์เพื่อประเมินผลกระทบทาง เศรษฐกิจจากการจัดทำความตกลงหุ้นส่วน เศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น โดยคำนึงถึงต้นทุน สิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาอุตสาหกรรม อิเล็กทรอนิกส์				☒				
42	2552	มานวิภา อินทรทัต และ อาจยุทธ เนติธนา กุล	การศึกษาทบทวนสถานการณ์ธรรมาภิบาลระบบ สุขภาพ				☒				
43	2552	สมคิด บุญล้ำ เหลือ และคณะ	กรอบการเจรจาที่เหมาะสมในการจัดทำความตกลง เขตการค้าเสรีภาคบริการด้านการเงินของไทย				☒				
44	2553	จริยา สุพรรณ	กระบวนการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนโดย ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและธรรมาภิบาลใน พื้นที่ อำเภอยะเริ่ จังหวัดชุมพร	☒							
45	2553	พิพัฒน์ ยอด พฤติการ	การพัฒนา CSR ในกระบวนการบริหารจัดการ องค์กรธุรกิจ ระยะที่ 2: การทดสอบเครื่องมือ และจัดทำแนวปฏิบัติสำหรับการพัฒนา							☒	

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
46	2553	มีชัย สีเจริญ และ คณะ	แนวทางพัฒนาการศึกษาสู่ความเป็นเลิศใน วิชาชีพตำรวจ						☒		
47	2553	ถาวร อ่อนประไพ และคณะ	การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ด้วยการมี ส่วนร่วมของชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไข ปัญหาสิทธิที่ดินทำกิน แผนพัฒนาชุมชน และ การจัดการทรัพยากรป่าไม้ จังหวัดแม่ฮ่องสอน						☒		
48	2553	โกสินทร์ หินธำว และคณะ	การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบ และวิธีการนำพลัง มวลชนร่วมลดอาชญากรรม						☒		
49	2554	นิพล แก้วกาหลง	การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของ สถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การอาชีวศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน	☒							
50	2554	อภิรักษ์ ศรีศิริ	ปัญหาการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับการนำเข้าและส่งออกสินค้าชายแดนไทย- ลาว ศึกษากรณีสินค้าที่ต้องจำกัดกับสินค้าที่ ไม่ได้ควบคุม	☒							
51	2554	วิมล ขาตะมีนา	บทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่นในการ บริหารจัดการสถานธนาบาลเพื่อพัฒนา	☒							

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
			คุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางการเงินของ ประชาชน								
52	2554	ปาริชา มารี เคน	การนำนโยบายการกระจายอำนาจสู่องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นไปปฏิบัติ : กรณีศึกษา การ ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์	☒							
53	2554	ฉวีลวดี บุรีกุล	รายงานการวิจัย การศึกษาเพื่อเสริมสร้างความ ซื่อตรงในสังคมไทย							☒	
54	2554	ธงชัย พรรณ สวัสดิ์ และ สุวรรณี อศวกุล ชัย	การขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อรองรับมาตรา 67 วรรคสอง ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน								☒
55	2554	ธงชัย พรรณ สวัสดิ์ และคณะ	การกำหนดหัวข้อวิจัยเพื่อรองรับมาตรา 67 วรรคสอง ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน กรณีศึกษา: พื้นที่มาบตาพุด								☒
56	2554	ตรีเนตร สาระ พงษ์ และคณะ	ปัญหาทางกฎหมายในการนำของผ่านประเทศ กรณีไทย-ลาว: ศึกษากรณีไม้ และซากสัตว์		☒						

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
57	2554	ศิริลักษณ์ โรจนกิจอำนวย	การจัดการความรู้เพื่อสร้างธรรมาภิบาลที่ดีในการจัดซื้อจัดจ้างอิเล็กทรอนิกส์ภาครัฐ	☒	☒				☒	☒	
58	2554	สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ	นิติเศรษฐศาสตร์ของระบบยุติธรรมทางอาญาของไทย		☒						
59	2554	โกสินทร์ หินเภาว และคณะ	การศึกษารูปแบบและวิธีการนำพลังมวลชนร่วมลดอาชญากรรม ระยะที่ 2						☒		
60	2555	รัชณีย์ เจริญนนท์	รูปแบบการบริหารจัดการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักธรรมาภิบาล	☒							
61	2555	อโนทัย ประสาน	การพัฒนาแบบวัดทักษะการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้นำชุมชนที่บริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล	☒							
62	2555	พรอัญชลี พุกชาญคำ	รูปแบบการประเมินธรรมาภิบาลสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ							☒	
63	2555	ไพศาล ลิ้มสถิตย์	กลไกธรรมาภิบาลในการควบคุมวิชาชีพ เวชกรรมในต่างประเทศ: กรณีศึกษาประเทศสหราชอาณาจักร นิวซีแลนด์ และแอฟริกาใต้		☒						

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
64	2555	อิสมาแอ สาเมาะ และคณะ	ระบบการวินิจฉัยกฎหมายอิสลาม(ฟัตวา): กรณีศึกษารัฐเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย		☒						
65	2556	โกมาตร จึงเสถียร ทรัพย์	ขบวนการแพทย์ชนบทกับการธรรมาภิบาล ระบบสุขภาพ	☒							
66	2556	พุกผจญ สิริธิ	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหาร จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใน เขตพื้นที่เทศบาลตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม	☒							
67	2556	กังสดาล กนก หงษ์	ถอดบทเรียนความสำเร็จของกลุ่มเครือข่าย เยาวชนไฟต์บ้านสบเตี๊น ตำบลสบป่าด อำเภอมะ เมาะ จังหวัดลำปาง	☒							
68	2556	สรณัญญา กระ สังข์ และคณะ	โครงการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษากำนันโพธิ์สามัคคีหมู่ที่ 8 ตำบลพิมาย เหนือ อำเภอปรังค์กู จังหวัดศรีสะเกษ	☒							
69	2556	จาตุร อภิชาติบุตร และคณะ	ติดตามและสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงจากการ ดำเนินงานโครงการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข แบบ ABC								☒

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
70	2556	นันทวัฒน์ บรร มานันท์ และคณะ	พัฒนาการของการบังคับใช้กฎหมายเพื่อป้องกัน การทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ		☒						
71	2556	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์ และคณะ	การพัฒนาแนวทางอภีบาลระบบหลักประกัน สุขภาพ						☒		
72	2556	ฉันทะ จันทะเสนา	ประสิทธิภาพธรรมาภิบาลและการใช้ งบประมาณของมหาวิทยาลัยราชภัฏ								☒
73	2556	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์ และคณะ	การพัฒนาแนวทางอภีบาลระบบหลักประกัน สุขภาพ						☒		
74	2557	ธัญชัย ลีภักดิ์ ปรีดา	การศึกษาความเป็นไปได้ของโรงไฟฟ้าฟาร์ม กังหันลมใกล้ชายฝั่งทะเลและนอกชายฝั่งทะเล อ่าวไทย (เฟสหนึ่ง)	☒							
75	2557	สังศิต พิริยะ รังสรรค์ และคณะ	ผลกระทบขององค์กรธุรกิจจากการป้องกันและ ปราบปรามการทุจริตของ ป.ป.ช. มาตรา 103/7								☒
76	2557	กรกฎ ทองชะโชค และคณะ	สถานการณ์ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานทาง กฎหมายในการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อเกษตรกรรม ของไทย		☒						

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
77	2557	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์ และคณะ	การวิเคราะห์ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Analysis)		☒						
78	2557	วรพจน์ วงศ์กิจ รุ่งเรือง	บทวิเคราะห์ทบทบัญญัติว่าด้วยธรรมาภิบาลใน พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และ กำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 และข้อเสนอในการปรับปรุง		☒						
79	2557	วรวรรณ ชาญ ด้วยวิทย์ และ คณะ	การศึกษาผลลัพธ์ทางสุขภาพและความเป็นธรรม ทางสุขภาพ				☒				
80	2557	นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ	การคอร์รัปชันกรณีศึกษา:โครงการรับจำนำข้าว ทุกเม็ด				☒				
81	2557	มัทนา พันทวี	ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการนำหลักธรร มาภิบาลไปปฏิบัติ : กรณีศึกษาองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ						☒		
82	2557	สุนทร อางนิม	การประยุกต์หลักสามัคคีธรรมเพื่อสร้างความ ปรองดองของประชาชนภาคอีสานตอนกลาง						☒		

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
83	2557	มานพ นักการ เรียน	การสร้างเสริมหลักการบริหารนิยธรรมและหลักธรรมาภิบาลของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 15 เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน						☒		
84	2557	ฉันทะ จันทะเสนา	ธรรมาภิบาล และรูปแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร และความตั้งใจลาออก ของพนักงานมหาวิทยาลัยราชภัฏ						☒		
85	2558	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์	ประเมินองค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญว่าด้วยการต่อต้านคอร์รัปชัน	☒							
86	2558	นิรมล สุธรรมกิจ	การเปรียบเทียบมาตรฐานการดำเนินสิ่งแวดล้อมของสมาชิกประชาคมอาเซียน	☒			☒				
87	2558	สุรินทร์ พิทักษ์สิ กุล	การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของสถาบันการเงินทุนชุมชนในจังหวัดเชียงราย	☒							
88	2558	ณดา จันท์สม	โครงการศึกษาความพร้อมตลาดทุนไทยสู่การแข่งขันภายใต้การแข่งขันอย่างมี ธรรมาภิบาลในประชาคมอาเซียนปี 2015		☒						

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
89	2558	รัฐศิริรินทร์ วังกา นนท์ และศิริรัตน์ ชุนทคล้าย	การบูรณาการการใช้จ่ายงบประมาณร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ: กรณีศึกษา งบประมาณเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมี ส่วนร่วม								☒
90	2558	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์ และธิป ไตร แสละวงศ์	รัฐและการแทรกแซงสื่อ		☒	☒					
91	2558	สมชัย จิตสุชน	ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย: แนวโน้ม นโยบาย และแนวทางขับเคลื่อนนโยบาย				☒				
92	2558	พรรณชฎา ศิ ริวรรณบุษย์	การศึกษาเปรียบเทียบเงินสนับสนุนพรรค การเมือง ในประเทศไทย และอินโดนีเซีย นำไปสู่การพัฒนาพรรคการเมือง หรือ การ คอร์รัปชัน				☒				
93	2558	กิติกร จามรดุสิต และคณะ	การพัฒนาคุณภาพเชิงนิเวศเศรษฐกิจของ อุตสาหกรรมภายในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ สู่รูปแบบเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ						☒		
94	2558	บุญวรา สุมะโน เจนพิงพร และ คณะ	การศึกษากลุ่มองค์กรที่ไม่ใช่รัฐที่เกี่ยวข้องกับ การป้องกันและตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน ในประเทศไทย						☒		

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
95	2559	ผ่องศรี เวสารัช	การศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหาร จัดการและติดตามโครงการทุนหมวดเงินอุดหนุน การวิจัยของหน่วยส่งเสริมการวิจัยใน สถาบันอุดมศึกษา	☑							
96	2559	วิจิตรบุษบา มา รัมย์	การประเมินองค์ความรู้ด้านเมืองยั่งยืนใน ประเทศไทย	☑							
97	2559	พิชญ รัชฎาวงศ์	การจัดการแผงเซลล์แสงอาทิตย์ที่หมดความ คุ้มค่าในการผลิตไฟฟ้า	☑							
98	2559	พงศ์เทพ วิ วรรณะเดช	การทบทวนสถานการณ์และประเมินผลการ พัฒนานิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ และการ เสริมศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชน	☑							
99	2559	โสภารัตน์ จารุ สมบัติ	ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาชน ในการจัดการปัญหาขยะช่วงวิกฤตน้ำท่วมของ ประเทศไทย : กรณีศึกษาจังหวัด พระนครศรีอยุธยาและกรุงเทพมหานคร	☑							
100	2559	วิไลวัจน์ กฤษณะ ภูติ	แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้อัตโนมัติชีวิต โครงการของกลุ่มสตรีกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ตามหลักธรรมาภิบาลในจังหวัดขอนแก่น	☑							

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
101	2559	สุทัศน์ เดิมสายทอง	การเสริมสร้างสิทธิชุมชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นแบบธรรมาภิบาลในพื้นที่ดินเค็ม จังหวัดนครราชสีมา	☒					☒		
102	2559	เสถียร สีชื่น	ธรรมาภิบาลของผู้นำชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ	☒				☒			
103	2559	จุฑารัตน์ ชมพันธุ์	ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมในกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี	☒				☒			
104	2559	สมนึก จันทร โสตา	จิตสำนึก โอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการธรรมาภิบาลท้องถิ่น : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรภาคเอกชนและองค์กรวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี	☒							
105	2559	อุดม รัฐอมฤต และคณะ	การทุจริตเชิงนโยบาย: มาตรการในทางกฎหมายเพื่อควบคุมและป้องกันปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายในประเทศไทย		☒		☒				
106	2559	บุษยรัตน์ กาญจน ดิษฐ์	แม้มีสิทธิ (ตามกฎหมาย) แต่เข้าไม่ถึงสิทธิ (ตามความเป็นจริง): กรณีศึกษาสิทธิในการรวมตัวเป็นสหภาพแรงงานและเจรจาต่อรองตามพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518		☒						

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
107	2559	จักรกฤษณ์ ควร พจน์ และคณะ	กรอบแนวคิดและกรอบยุทธศาสตร์ในการพัฒนา ดัชนีชี้วัดด้านหลักนิติธรรม/นิติรัฐ (Rule of Law Index/Indicators) ในประเทศไทย		☒					☒	
108	2559	ณดา จันทร์สม	การพัฒนาระบบการกำกับดูแลที่สอดคล้องตาม หลักธรรมาภิบาล สำหรับกิจการสหกรณ์ใน ประเทศไทย		☒						
109	2559	ชยันต์ ต้นติ้วสตา การ	พัฒนาศูนย์วิจัยนโยบายด้านเศรษฐกิจสีเขียว				☒				
110	2559	เดชชาติ ตีรทรัพย์	แนวทางการส่งเสริมหลักคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาล ในการปฏิบัติงานของ บุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคใต้						☒		
111	2559	พระใบฎีกาพงษ์ ศักดิ์ ขนติพิโล และพระ มหากษณ์ธนันต์ เสฏฐเมธี	สถานะองค์ความรู้ด้านการบริหารกิจการคณะ สงฆ์วิเคราะห์ตามหลักพุทธ ธรรมาภิบาล					☒			
112	2560	บุญเชิด หนูอิม	สถานภาพระบบโครงสร้างองค์กรตาม พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ. 2550 ที่มีผลต่อธรรมาภิบาล	☒							

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
113	2560	พรรณชญา ศี ริวรรณบุศย์	การกระจายอำนาจ และคอร์รัปชัน: กรณีศึกษา การเผาป่าในเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย	☒							
114	2560	อนันต์ อุปสอด	การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารราชการ ของกลุ่มประเทศสามเหลี่ยมทองคำ	☒				☒			
115	2560	พระมหาบุญไทย ดั่งวงศ์	รูปแบบการจัดการโบราณสถานตามหลักธรร มาภิบาลของชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคกลาง ตอนล่าง	☒							
116	2560	นงนุช ศรีสุข	บทบาทของสภามหาวิทยาลัยในการกำกับดูแล ผู้บริหารมหาวิทยาลัย เพื่อมุ่งสู่หลักธรรมาภิบาล		☒						
117	2560	ภาวิน ศิริประภา นุกุล	การปฏิรูประบบงบประมาณเพื่อเพิ่มความ โปร่งใสให้การดำเนินนโยบายกึ่งการคลัง								☒
118	2560	เมธี ครองแก้ว	โครงการความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐศาสตร์กับ กฎหมายในการต่อต้านการทุจริตในประเทศไทย		☒						
119	2560	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์ และคณะ	ประมวลองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้าง ธรรมาภิบาลและการลดคอร์รัปชัน			☒			☒		

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
120	2560	นันทา อนุะมาน	การเพิ่มศักยภาพระบบการตรวจสอบภายในของ กระทรวงศึกษาธิการเพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาล ภายใต้การปฏิรูปการศึกษา						☒		☒
121	2560	สมบัติ นวลระ ออง และคณะ	นครสวรรค์ : การวิเคราะห์นโยบายและการ เตรียมความพร้อมสู่การพัฒนาเป็นจังหวัดจัดการ ตนเอง				☒				
122	2560	จุฬากรณ์ มา เสถียรวงศ์ และ คณะ	โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาการจัด การศึกษาเชิงพื้นที่				☒				
123	2560	โกสินทร์ หินธาว์ และคณะ	การศึกษาการมีส่วนร่วมของมวลชนในการลด อาชญากรรม: วิธีคิดและ ยุทธศาสตร์ในการ ทำงานลดอาชญากรรมร่วมกันระหว่างตำรวจ และมวลชน				☒				
124	2560	ชยันต์ ต้นติ้วสดา การ และคณะ	การพัฒนานิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือสู่รูปแบบ เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ				☒				
125	2560	เพชรลัดดา เพ็ช รภักดี และคณะ	การพัฒนาประเทศสิงคโปร์: กระบวนการ การ เปลี่ยนผ่าน และความท้าทาย				☒				

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
126	2560	มิ่งสรรพ ขาว สอาด และคณะ	ประสิทธิภาพและธรรมาภิบาลของนโยบาย สาธารณะไทย การวิจัยเพื่อเสริมสร้างนัก นโยบายสาธารณะที่ดี				☒				
127	2560	บุญวรา สุ่มะโน เจนพิงพร และ คณะ	การวิจัยเชิงทดลองเพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิด พฤติกรรมทุจริต: ศึกษากรณีการตรวจสอบ ติดตาม (Monitoring) และความโปร่งใส (Transparency)						☒		
128	2560	ชูศักดิ์ เคม วิมุตติวงศ์	รูปแบบการเสริมสร้างการใช้สื่อของสภา นักศึกษาเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมการเมืองตาม หลักธรรมาภิบาล กรณีศึกษา : มหาวิทยาลัยราช ภัฏภาคเหนือ						☒		
129	2561	สุรสม กฤษณะ จุฑะ	การสร้างธรรมาภิบาลการบริหารจัดการที่ดิน ชายแดนแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาเขตพัฒนา เศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร	☒							
130	2561	กนกวรรณ มะโน รัมย์	ผู้หญิงกับธรรมาภิบาลที่ดินในเขตเศรษฐกิจ พิเศษจังหวัดมุกดาหาร	☒							

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
131	2561	อรัญญา ศิริผล	แรงงาน ระบบสุขภาพ และการศึกษา: การจัดการและการร่วมรังสรรค์พื้นที่ชายแดนในบริบทการพัฒนาชายแดนเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนและภูมิภาคนุวัตน์ลุ่มน้ำโขง	☒							
132	2561	ธนพันธ์ โล่ประกอบทรัพย์	ระบอบการเมือง การจัดการบ้านเมืองที่ดีและการเติบโตของการกระจายทรัพยากรสาธารณะในมุมมองเปรียบเทียบ	☒							
133	2561	นิตานถ มั่งศิริ	รูปแบบการจัดการสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนบนหลักธรรมาภิบาล	☒							
134	2561	จันทจิรา เอี่ยมมยุรา	โครงการนิติเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยบริษัทน้ำมันแห่งชาติ	☒			☒				
135	2561	สุทธวิทย์ วิลัยริด และคณะ	หลักธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์	☒				☒			
136	2561	วิษณุพงษ์ โพธิพิรุฬห์ และคณะ	โครงการเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการให้เบาะแสในประเทศไทยและการส่งเสริมความร่วมมือในระดับพื้นที่ภาคใต้เพื่อป้องกันปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐ	☒	☒						

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
137	2561	อุดม รัฐอมฤต	มาตรการในทางกฎหมายเพื่อควบคุมและ ป้องกันปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายในประเทศไทย: แนวทางร่วมมือและช่วยเหลือกันของ องค์กรอิสระในการควบคุมและปราบปรามการ ทุจริตเชิงนโยบายตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560		☒						
138	2561	ปุ่น วิชชุไตรภพ และคณะ	ข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนากฎหมายป้องกัน ตัวแทนอำพราง (Nominee) เพื่อเสริมสร้าง ประสิทธิภาพการจัดการของวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมในโซ่อุปทานอุตสาหกรรมบริการ ให้สามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืน		☒						
139	2561	ธานี ชัยวัฒน์ และ คณะ	โครงการวิจัยและประสานงานเพื่อสังคมไทยไร้ คอร์รัปชัน		☒			☒	☒		
140	2561	ปิยะ อุทาโย และ คณะ	การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการงาน ตำรวจและกฎหมายที่เกี่ยวข้องของประเทศ สมาชิกอาเซียน เพื่อการดูแลความปลอดภัย สาธารณะ	☒	☒						

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
141	2561	สมชาย ธรรมสุทธิ วัฒน์ และคณะ	การพัฒนาความร่วมมือและยกระดับการป้องกัน การทุจริตในประเทศไทย: ศึกษาประสบการณ์ ประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้				☒				
142	2561	พระมหาคำพันธ์ แสนยโยธิน	การพัฒนากลไกทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก						☒		
143	2561	พระสมุทรวชิร โสภณ แยม กรานต์	พุทธธรรมาภิบาล: กลไกการปกครองเพื่อการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาค ตะวันตก						☒		
144	2561	เฉลิมพล คงจันทร์	การเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม และหลักธรรมาภิบาลเพื่อต่อต้านการทุจริตและ ปรับเปลี่ยนฐานความคิดโตไปแล้วไม่โกงโดย ประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับ นักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์						☒		
145	2561	อภิสิทธิ์ ลัมยศ	แนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและ การเฝ้าระวังติดตามการคอร์รัปชันโดยชุมชนมี ส่วนร่วม กรณีศึกษา : พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน					☒	☒		

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
146	2561	อมรรัตน์ กุล สุจริต และคณะ	แนวทางการพัฒนาระบบและกลไกเพื่อพัฒนา ชุมชนให้เป็นสังคมที่ปลอดภัยไร้พหุวัฒนธรรม มีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนในเขต บางเขน เขตสายไหม เขตดอนเมือง และเขต หลักสี่ กรุงเทพมหานคร					☒	☒		
147	2561	ปรีชา อุตระกุล และคณะ	ประชาสังคมกับการเสริมสร้างธรรมาภิบาล ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาระบบและกลไกในการป้องกัน การทุจริตคอร์รัปชัน กรณีศึกษาจังหวัด นครราชสีมา					☒			
148	2562	อภินิธิ ศรี สุวรรณ	การพัฒนาแนวทางการวางแผนการใช้ประโยชน์ ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์และจัดการน้ำ : พื้นที่ เทศบาลเมืองลำพูน	☒							
149	2562	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์	การศึกษาฐานข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐเพื่อ ออกแบบยุทธศาสตร์ในการป้องกันการทุจริต คอร์รัปชันในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ	☒			☒				
150	2562	บรรเจิด สิงคะเน ติ	บทบาทและอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นในทศวรรษหน้ากับความ เปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง	☒							

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
151	2562	ชนิษฐา ชูสุข	การแก้ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยหลักธรรมาภิบาล	☒							
152	2562	กมลวรรณ คารม ปราชญ์ คล้าย แก้ว	กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในการทำงาน ของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มี ความเป็นเลิศในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิ บาลของการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีในด้าน ความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน	☒			☒				
153	2562	วัลลภ สุขสวัสดิ์	การสร้างเสริมธรรมาภิบาลท้องถิ่นในองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านกระบวนการ ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ					☒	☒	☒	
154	2562	ปริญญ สร้อยทอง	การสร้างเสริมธรรมาภิบาลในท้องถิ่นเรื่องการ แก้ปัญหาที่ดินผ่านกระบวนการประชาธิปไตย แบบปรึกษาหารือ					☒	☒	☒	
155	2562	สุทธิชัย ยั่งสุข	การสร้างเสริมธรรมาภิบาลในท้องถิ่นผ่าน กระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ					☒	☒	☒	
156	2562	ต่อภัสสร ยมภาค และวัชรพงศ์ รติ สุขพิมล	กระบวนการและการตรวจสอบการให้สัมปทาน รังนกในภาคใต้ของประเทศไทย			☒					

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
157	2562	ชุดิวลัญจน์ เสมม หาคักดี	การพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นและชุมชนในการบริหารความเสี่ยงจาก น้ำเพื่อการเกษตรบนพื้นฐานมุมมองด้านธรรมาภิ บาลและความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงพื้นที่ในพื้นที่ นอกเขตชลประทาน อำเภอสนป่าตอง จังหวัด เชียงใหม่				☒		☒		
158	2562	ปิยากร หวังมหา พร และอภิญญา ดิสสะมาน	ความท้าทายในประเด็นธรรมาภิบาลกับการ ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ				☒	☒			
159	2562	สิริภาพรรณ ลิ้ม เจริญ และคณะ	แนวทางการสร้างเสริมความสุขในการทำงาน ของบุคลากรสายสนับสนุนในกลุ่มมหาวิทยาลัย ราชภัฏอีสานใต้ จากปัจจัยด้านบุคลิกภาพ สัมพันธภาพในครอบครัว และบรรยากาศ องค์การแบบ ธรรมาภิบาล						☒		
160	2562	ปิยากร หวังมหา พร	การสำรวจข้อมูลธรรมาภิบาลในประเทศไทย					☒			
161	2563	ปิยากร หวังมหา พร และอภิญญา ดิสสะมาน	การติดตามการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติสู่การ ปฏิบัติ : ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและ การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ	☒							

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
162	2563	ธานี ชัยวัฒน์	โครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2					☒	☒	☒	
163	2563	เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน	ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการกระจายรายได้ของกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางและความเกี่ยวข้องของดัชนีชี้วัดธรรมาภิบาล : การสร้างแนวทางลดความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยตามหลักสากล							☒	
164	2563	ณดา จันทร์สมและคณะ	บทบาทของสภามหาวิทยาลัยในการกำกับธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยของรัฐ และมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในประเทศไทย	☒	☒						
165	2563	ต่อภัสสร ยมนาคและคณะ	โครงการประสานงานวิจัยและส่งเสริมศักยภาพเครือข่ายเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน								☒
166	2563	จูน เจริญเสียงและคณะ	ธรรมาภิบาลในการสรรหาแต่งตั้งกรรมการและผู้บริหารระดับสูง และการกำกับธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษา: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล		☒				☒		

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
167	2563	อรุณี เวียงแสง และคณะ	กระบวนการเสริมสร้างธรรมาภิบาลบนฐาน วัฒนธรรมชุมชนสู่สังคมปลอดคอร์รัปชัน อำเภอ ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน						☒		
168	2563	อภิสิทธิ์ ลัมยศ	กลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและการ เฝ้าระวังติดตามการคอร์รัปชันโดยชุมชนมีส่วน ร่วม กรณีศึกษา : พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัด น่าน						☒		
169	2563	วิษณุพงษ์ โพธิ พิรุฬห์ และคณะ	โมเดลทางทฤษฎีเชื่อมโยงดัชนีการประเมิน คุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของ หน่วยงานภาครัฐและความคิดที่จะออกมาแจ้ง เบาะแสการทุจริตในภาครัฐในกลุ่มตัวอย่าง เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศ ไทย: การวิจัยแบบผสม						☒		
170	2563	อมรรัตน์ กุล สุจริต และคณะ	กระบวนการติดตั้งระบบและกลไกในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วม ของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบางบัว เขตบางเขน และชุมชนหลังแฟลตร่วมพัฒนา เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร						☒		

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท							
				การบริหาร จัดการ	กฎหมาย	สัมปทาน	ยุทธศาสตร์ และ นโยบาย	สำรวจ ทัศนคติ/ องค์ความรู้/ ทบทวน ธรรมาภิบาล	กลไกและ การสร้าง เสริม ธรรมาภิบาล	เครื่องมือ ธรรมาภิบาล	อื่น ๆ
171	2563	โชคชัย สุเวชวัฒน์ กุล และคณะ	แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพผู้ประกอบการ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) ใน อุตสาหกรรมบริการ จังหวัดนครศรีธรรมราช						☒		
172	2563	ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฬาร	การสร้างการรับรู้ในสังคมไทย					☒			
173	ม.ป.ป.	พิทยา พานทอง	แนวทางการพัฒนาระบบตรวจสอบภายใน กับ ธรรมาภิบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ 8 จังหวัด ภาคเหนือตอนบน เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน	☒							
174	ม.ป.ป.	พงษ์วิภา หล่อ สมบูรณ์ และ คณะ	มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรปกับ ผลกระทบต่อเศรษฐกิจเชิงมหภาคและปรับตัว ของภาครัฐและภาคอุตสาหกรรม				☒				

ตาราง พัฒนาการขององค์ความรู้ในเรื่องคอร์รัปชันของประเทศไทย

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
1	2542	ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ	การคอร์รัปชันในระบบราชการไทย	☒						
2	2554	สุรศักดิ์ ไชยธนกิจ	การศึกษานาร่องเพื่อสร้างดรชนินทุจริต	☒						
3	2544	สนิท จรอนันต์	การเสริมสร้างประสิทธิภาพของการยื่นนบญชีแสดง รายการทรัพย์สินและหนี้สินและการตรวจสอบทรัพย์สิน เจ้าหน้าที่ของรัฐ						☒	
4	2545	ศิริทิพย์ อรุณ เรื่อ	การศึกษารูปแบบและกระบวนการคอร์รัปชัน ในการ ก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ	☒	☒	☒				
5	2545	พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และคณะ	ดัชนีคอร์รัปชันของไทย: การสร้างและตรวจสอบความ เชื่อถือได้							
6	2545	ขัตติยา กรรณสูต และคณะ	คุณธรรม พฤติกรรม ความซื่อสัตย์ของคนไทย					☒		☒

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
7	2545	ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ	รัฐ ธุรกิจ และคอร์รัปชัน (Businessmen, Government and Corruption)		☒			☒		
8	2546	กอบกาญจน์ คำ เด่นเหล็ก	การนำนโยบายป้องกัน และปราบปรามการคอร์รัปชัน ไปปฏิบัติของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน						☒	
9	2546	เสาวณีย์ ไทย รุ่งโรจน์	สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ และผลกระทบของการจ่าย สินบนของภาคธุรกิจไทย	☒						
10	2546	วีระพงษ์ บุญโณ ภาส และคณะ	การเสริมสร้างมาตรการเพื่อสัมฤทธิ์ผลในกระบวนการ บังคับใช้กฎหมายของคณะกรรมการ ป.ป.ช.						☒	
11	2546	วีระพงษ์ บุญโณ ภาส	ระบบการตรวจสอบการทุจริตในสถาบันการเงิน					☒		
12	2546	โกวิทย์ กังสนันท์	การพัฒนองค์กรและเพิ่มขีดความสามารถของสา นักงาน ป.ป.ช.						☒	

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
13	2546	นวลน้อย ตรีรัตน์	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล						☒	
14	2549	นิยม รัฐอมฤต	กระบวนการไต่สวนและการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งในระดับสูง: ในอำนาจหน้าที่ของ ป.ป.ช.						☒	
15	2550	อภิชัย พันธเสน	โครงการวิจัยการศึกษาแนวทางความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต						☒	
16	2550	เอก ตั้งทรัพย์ วัฒนา และคณะ	แนวทางการประยุกต์มาตรการสากลเพื่อการต่อต้านการทุจริตของประเทศไทย						☒	
17	2550	แสวง บุญเฉลิม วิภาส และคณะ	การศึกษาพันธกรณีและความพร้อมของประเทศไทยในการปฏิบัติตามอนุสัญญาสหประชาชาติ ว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. 2003						☒	
18	2551	เสาวณีย์ ไทย รุ่งโรจน์ และคณะ	โครงการประเมินสถานการณ์ด้านการทุจริตในประเทศไทย	☒	☒	☒		☒		

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
19	2551	สุวณี คัมภักสิกิจ	ปัญหาการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง แนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพ					☒		
20	2552	วิชัย รูปขำดี	การจัดทำ Benchmark ด้านคอร์รัปชันสำหรับประเทศไทย					☒		
21	2552	พรรณราย ชันธกิจ และคณะ	การศึกษาลักษณะ รูปแบบ และความเสี่ยงต่อการทุจริตในองค์กรเอกชนกึ่งสาธารณะ						☒	
22	2552	มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ	การศึกษาลักษณะ รูปแบบและความเสี่ยงต่อการทุจริตในองค์กรสาธารณะนอกระบบราชการ		☒	☒	☒		☒	
23	2552	อนันต์ เพชรใหม่, พล ศรีทโท, สุทธิบุญมี, ธนเกียรติวัฒนศิลป์, เศรษฐรักษ์ ธรเสนา	การนำ“งานด้านการข่าว”และ“เทคนิคการสืบสวนสอบสวนพิเศษ” มาปรับใช้กับสำนักงาน ป.ป.ช.						☒	

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สืบทอด	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
24	2553	นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ	โครงการศึกษามาตรการแทรกแซงตลาดข้าวเพื่อป้องกัน การทุจริต				☒			
25	2553	จิระเดช ทศยา พันธ์ุ	การศึกษาการรั่วไหลของงบประมาณแผ่นดินใน การศึกษาคณะบังคับ		☒					
26	2553	ณัฐนันท์ อัสว เลิศศักดิ์	การป้องกันและปราบปรามการทุจริต ในองค์กรภาครัฐ ที่มุ่งเน้น การดำเนินการในเชิงธุรกิจ			☒		☒		
27	2553	ทวีศักดิ์ รักยิ่ง	รวมพลังป้องกันการทุจริตและประพฤติดมิชอบ ข้าราชการไทยไม่โกง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2553					☒		
28	2553	ลอยลม ประเสริฐ ศรี	บทบาทของรางวัลนำจับและการลงโทษต่อการแก้ปัญหา คอร์รัปชัน: วิธีการทดลองขั้นพื้นฐานทาง เศรษฐศาสตร์	☒					☒	
29	2554	ศูนย์บริการ วิชาการธรรมภา บาล	โครงการจังหวัดธรรมภิบาลปลอดการทุจริต นำร่อง จังหวัดลพบุรี ประจำปีงบประมาณ 2554						☒	

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
30	2554	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์	ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในวงการธุรกิจเอกชนไทย กับ แนวทางแก้ไขและป้องกัน		☒					
31	2554	กาญจนา ศรี พลฤทธิ์เกียรติ และ คณะ	การศึกษาการแทรกแซงตลาดน้ำมันปาล์มของรัฐบาล และมาตรการป้องกันการทุจริต			☒				
32	2554	สมพงษ์ ตะโกพ่วง และทงศักดิ์ ม่วง มณี	การทุจริตต่อหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดินของ คณะรัฐมนตรี : กรณีศึกษา				☒			
33	2555	พรชัย เทพปัญญา	การทุจริตการเลือกตั้งปี 2554	☒						
34	2555	อุดม รัฐอมฤต และคณะ	ความเหมาะสมในการปฏิรูปกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ ตามประมวลกฎหมาย อาญา มาตรา 157					☒		
35	2555	นนทวัชร์ นว ตระกูลพิสุทธิ์ และคณะวิจัย	การวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการทุจริตเชิงนโยบาย				☒			

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
36	2555	สมคิด เลิศไพฑูรย์ และคณะวิจัย	การป้องกันและปราบปรามการทุจริตในองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น		☒	☒			☒	
37	2555	ภริสสุตา นิลวรรณ และ มุทิตา แมน เมตตกุล	ปัญหาการตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรง ตำแหน่งทางการเมือง: สำนักตรวจสอบทรัพย์สินภาค การเมือง						☒	
38	2555	ประสิทธิ์ ปิ วาวฒนพานิช และคณะ	บทบาทของฝ่ายตุลาการในการป้องกันและปราบปราม การทุจริต: การศึกษาเปรียบเทียบ กับต่างประเทศกรณี ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง						☒	
39	2555	ปิณณ์ อนันนอภิ บุตร และคณะ	การปฏิรูประบบงบประมาณของไทยเพื่อต่อต้านการ ทุจริต		☒					
40	2555	นุรมาน จินตารา และคณะ	การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และวินัยของเด็กและ เยาวชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส					☒		☒

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
41	2556	นันท์วัฒน์ bermanันท์	โครงการพัฒนาการของการบังคับใช้กฎหมายเพื่อป้องกันการทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ		☒	☒				
42	2556	ชุมพร ปัจจุสานนท์ และคณะ	โครงการศึกษาความเหมาะสมและความพร้อมของประเทศไทยในการเข้าเป็นภาคีในอนุสัญญาขององค์การเพื่อความร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ ค.ศ. 1997 ว่าด้วยการต่อต้านการให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศในการทำธุรกรรมทางธุรกิจระหว่างประเทศ	☒				☒		
43	2556	ประภัศร ปรีเอี่ยม และคณะ	ปัจจัยที่กำหนดการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล	☒		☒				

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
44	2556	วันเพ็ญ สุฤกษ์, กมล งามสมสุข, วราภา คุณาพร, รลนา มณี, ประเสริฐ นที ดำรงค์, ประไพ อมรศักดิ์, รัชนี ช่วงรัตน์	ยุทธศาสตร์การป้องกันและปราบปรามการทุจริตใน โครงการพัฒนาของรัฐระดับชุมชน						☒	☒
45	2557	นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ	การทุจริตกรณีการศึกษา : โครงการรับจำนำข้าวทุกเม็ด				☒			
46	2557	นางพิศอำไพ สม ความคิด, นาง รัชนี แมนเมธี	มาตรการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสคอร์รัปชัน							
47	2557	ผาสุก พงษ์ไพจิตร	คอร์รัปชันในระบบราชการไทย การสำรวจทัศนคติ ประสบการณ์ของหัวหน้าครัวเรือน	☒						

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
48	2557	สังคิต พิริยะ รังสรรค์	โครงการ “ผลกระทบขององค์การธุรกิจจากการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตของ ป.ป.ช. มาตรา 103/7”	☒	☒	☒				
49	2557	สมศักดิ์ ประถม ศรีเมฆ และคณะ	การเข้าแสวงหาประโยชน์จากกิจการจดทะเบียนที่เข้าสู่ กระบวนการฟื้นฟูกิจการโดยกลุ่มทุนทางการเมือง หลักฐานเชิงประจักษ์จากตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย			☒				
50	2557	ชนิดา จิตตรุทธะ	วัฒนธรรมความไว้วางใจกับจริยธรรมความซื่อสัตย์ของ ข้าราชการไทย					☒		☒
51	2557	มนต์ชัย พินิจจิตร สมุทร	การศึกษาเปรียบเทียบค่าตอบแทนและสิทธิประโยชน์ ของผู้บริหารระดับสูงหน่วยงานภาครัฐ และรัฐวิสาหกิจ			☒				
52	2557	คณพล จันทร หอม และคณะ	โครงการศึกษาประเด็นทางกฎหมายที่เป็นช่องทางให้เกิด การทุจริต ที่มีผลกระทบในภาพรวมโดยเฉพาะ ภาคเอกชน		☒			☒		

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
53	2558	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์ และ ธิพ ไตร แสละวงศ์	รัฐและการแทรกแซงสื่อ			☒				
54	2558	วีระ สมความคิด	การศึกษาข้อเสนอจากผู้ปฏิบัติสู่การปฏิรูปเพื่อแก้ปัญหา คอร์รัปชันในสังคมไทย โดยถอดบทเรียนการปฏิบัติงาน ด้านคอร์รัปชันของภาคประชาชน					☒		
55	2558	บุญวรา สุมะโน เจนพิงพร	โครงการ “การศึกษากลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและ ตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทย”						☒	
56	2558	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์	โครงการ “ประเมินองค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญว่าด้วย การต่อต้านคอร์รัปชัน”						☒	
57	2558	สังคีต พิริยะ รังสรรค์	การต่อต้านการคอร์รัปชัน มาตรการการควบคุมการ เคลื่อนไหวของเงิน		☒					

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
58	2558	ปณณิ อนันนภิ บุตร, สุทธิ สุนท รานุรักษ์	การพัฒนาศักยภาพภาคประชาสังคมเพื่อต่อต้านการ ทุจริตในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ		☒	☒			☒	
59	2559	ณัชพล ประดิษฐ์ เพชร และ ธิปี ไทร แสละวงศ์	ตรวจทุจริต ด้านคอร์รัปชันด้วย Big Data							
60	2559	TDRI	ถก ซ่อม ‘ดุลยพินิจรัฐไทย’ ปิดช่องทุจริต หากินกับ ธุรกิจ-ประชาชน					☒		
61	2559	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์ และธิปี ไทร แสละวงศ์	ทบทวนกฎหมายปรับพื้นฐาน ลดทุจริตคอร์รัปชัน					☒		
62	2559	อุดม รัฐอมฤต	การทุจริตเชิงนโยบาย : มาตรการในทางกฎหมายเพื่อ ควบคุมและป้องกันปัญหาการทุจริตเชิงนโยบายใน ประเทศไทย				☒		☒	

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
63	2559	พัชรวรรณ นุช ประยูร และคณะ	การพัฒนารูปแบบและวิธีการเพิ่มประสิทธิภาพและ ประสิทธิผลของระบบตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สิน						☒	
64	2559	ทศพล ปิ่นแก้ว และอังคณาดี ปิ่นแก้ว	แนวทางป้องกันและแก้ปัญหาการทุจริต : ศึกษากรณี รถบรรทุกน้ำหนักเกินพิกัดที่กฎหมายกำหนด	☒						
65	2559	-	โครงการสำรวจความตระหนักในผลกระทบของการ ทุจริต และการมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปราม การทุจริตของสำนักงาน ป.ป.ช. ปีงบประมาณ 2559						☒	
66	2559	สังคีต พิริยะ รังสรรค์	โครงการส่งเสริมและสนับสนุนมาตรการลงโทษทาง สังคม						☒	
67	2560	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์ และคณะ	โครงการ “ประมวลองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้าง ธรรม มาภิบาลและการลดคอร์รัปชัน”							☒

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
68	2560	ชนิษฐา ฮงประยูร และคณะ	คอร์รัปชันในกรุงโซลและกรุงเทพฯ					☒		
69	2560	ภวินทร์ เตเวียนนท์	แกะรอยผูกขาด ป้องกันทุจริตคอร์รัปชันด้วย Big Data							
70	2560	เมธี ครองแก้ว	โครงการความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐศาสตร์กับ กฎหมายในการต่อต้านการทุจริตในประเทศไทย						☒	
71	2560	ปกป้อง ศรีสนธิ	การพัฒนากฎหมายป้องกันและปราบปรามการทุจริต						☒	
72	2560	บุญวรา สุมะโน เจนพิงพร และ คณะ	การวิจัยเชิงทดลองเพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดพฤติกรรม ทุจริต : ศึกษากรณีการตรวจสอบติดตาม (Monitoring) และความโปร่งใส (Transparency)							☒
73	2560	คณพล จันทน์ หอม และคณะ	การแสวงหาผลประโยชน์จากการอนุญาตโดยใช้อำนาจ รัฐ			☒			☒	

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
74	2560	ศุภศิษฏ์ ทวีแจ่ม มทรัพย์ และคณะ	การศึกษาวิจัยประเมินประสิทธิภาพของผู้แจ้งเบาะแส						☒	
75	2560	พรอัมรินทร์ พรหมเกิด และ คณะ	การศึกษาเครือข่ายกลุ่มอิทธิพลซึ่งนำไปสู่การทุจริตคอร์ รัปชันอย่างเป็นระบบ (Organized corruption) ของ ภาคการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษามัชฌิมเขตที่ 24, 25, 26		☒	☒				
76	2561	พลชนัน นิรมิต ไชยนนท์ และ คณะ	โครงการนโยบายประชานิยม : ผลกระทบและแนว ทางการรับมือ				☒	☒		
77	2560	ศิรินันท์ วัฒนศิริ ธรรม และคณะ	รูปแบบการทุจริตและปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดการทุจริต คอร์รัปชันในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	☒	☒	☒				
78	2560	ณัฐวุฒิ สมบูรณ์ยั้ง และคณะ	โครงการสำรวจการรับรู้และความเข้าใจด้านการขัดกัน แห่งผลประโยชน์ (Conflict of Interest) ของเจ้าหน้าที่ รัฐในองค์กรบริหารส่วนจังหวัด							☒

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
79	2561	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์ และคณะ	กฎหมายต่อต้านการทุจริตในประเทศไทย	☒	☒	☒				
80	2561	สมชาย ธรรมสุทธิ วัฒน์	โครงการการพัฒนาความร่วมมือและยกระดับการ ป้องกันการทุจริตในประเทศไทย: ศึกษาประสบการณ์ ประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้						☒	
81	2561	วิษณุพงษ์ โพธิ์พูนพ	โครงการเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบการให้เบาะแส ในประเทศไทยและการส่งเสริมความร่วมมือในระดับ พื้นที่ภาคใต้เพื่อป้องกันปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน ในภาครัฐ						☒	
82	2561	ธานี ชัยวัฒน์ และ คณะ	โครงการวิจัยและประสานงานเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน						☒	
83	2561	ปรีชา อุยตระกูล	โครงการประชาสัมพันธ์กับการเสริมสร้างธรรมาภิบาล ท้องถิ่น เพื่อพัฒนาระบบและกลไกในการป้องกันการ ทุจริตคอร์รัปชันกรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา						☒	☒

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
84	2561	วิษณุพงษ์ โพธิพิรุฬห์	โมเดลทางทฤษฎีเชื่อมโยงดัชนีการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐแล ความคิดที่จะออกมาแจ้งเบาะแสการทุจริตในภาครัฐใน กลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน ประเทศไทย การวิจัยแบบผสม						☒	
85	2561	พัชร มีนสุข และ คณะ	ตำแหน่งเจ้าหน้าที่รัฐกับการเปิดเผยบัญชีแสดงรายการ ทรัพย์สิน และหนี้สินต่อสาธารณะ						☒	
86	2561	เสาวณีย์ ทิพอด และคณะ	พฤติกรรมข้าราชการในการปฏิบัติงานตามข้อบังคับว่า ด้วยจรรยาข้าราชการ ของกระทรวงมหาดไทย						☒	
87	2561	นางสาววัชรวิไล ไชย สาร และคณะ	การศึกษากลุ่มอิทธิพลซึ่งนำไปสู่การทุจริตคอร์รัปชัน อย่างเป็นระบบ (Organized Corruption) จาแนกตาม ภาคเศรษฐกิจ: กรณีศึกษาการทุจริตภาษีมูลค่าเพิ่มและ ภาษีศุลกากรในประเทศไทย		☒		☒			

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
88	2561	สุรียณ วงศ์สุจริต และพรสวรรค์ ประเทสั้ง	สาเหตุ การดำเนินงาน และผลของการเข้าร่วมกิจกรรม “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดีเด่น ด้านการป้องกันการ ทุจริต” ของสำนักงาน ป.ป.ช.						☒	
89	2562	ต่อภัสสร ยมนา	กระบวนการและการตรวจสอบการให้สัมปทานรังนกใน ภาคใต้ของประเทศไทย	☒		☒				
90	2562	พชรดนัย วัชร ชนพัฒนธาดา	ปัจจัยที่มีผลต่อการคอร์รัปชันขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น	☒	☒	☒				
91	2562	เดือนเด่น นิคม บริรักษ์	โครงการศึกษาฐานข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐเพื่อ ออกแบบยุทธศาสตร์ในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน ในการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ		☒	☒		☒		
92	2562	นิเวศ จิระวิจิตชัย	แบบจำลองการตรวจสอบการทุจริตสำหรับข้อมูลที่ไม่ สมดุลโดยใช้เทคนิคการลดมิติข้อมูลร่วมกับการเรียนรู้ ของเครื่อง							

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
93	2562	ศิริมา ทองสว่าง	การศึกษาวิเคราะห์การทุจริตคอร์รัปชันขบวนการ เครือข่ายนายหน้าแรงงานข้ามชาติเมียนมาใน อุตสาหกรรมประมงต่อเนื่องของประเทศไทย	☒		☒				
94	2563	ต่อภัสสร ยมนา	โครงการประสานงานวิจัยและส่งเสริมศักยภาพเครือข่าย เพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน						☒	☒
95	2563	อมรรัตน์ กุลสุจริต	โครงการวิจัย "กระบวนการติดตั้งระบบและกลไกในการ ป้องกันและแก้ปัญหาคอร์รัปชันโดยการมีส่วนร่วมของ ชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบางบัว เขตบางเขนหลังแพลตฟอร์มพัฒนา เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร						☒	☒
96	2563	วิษณุพงษ์ โพธิ พิรุฬห์ และอังศุธร ศรีสุทธิสอาด	ราชการไทยไร้คอร์รัปชัน: การสำรวจความคิดเห็นของ เจ้าหน้าที่รัฐต่อการแจ้งเบาะแสการทุจริต						☒	

ลำดับ	ปี	ผู้เขียน	ชื่อเรื่อง	ประเภท						
				สินบน	งบประมาณ	การใช้ อำนาจ	นโยบาย	ถอด บทเรียน คอร์รัปชัน	ถอด บทเรียนเชิง ป้องกันคอร์ รัปชัน	อื่นๆ
97	2563	อรุณี เวียงแสง	การเสริมสร้างธรรมาภิบาลบนฐานวัฒนธรรมชุมชนสู่สังคมปลอดคอร์รัปชัน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ	☒	☒	☒		☒		☒
98	2563	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดน่าน	โครงการกลไกการเสริมสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นและกลไกการเฝ้าระวัง ติดตามการคอร์รัปชันโดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา :พื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	☒	☒	☒			☒	☒
99	2563	ธานี ชัยวัฒน์	โครงการวิจัยเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน ระยะที่ 2						☒	☒
100	2563	ธานี ชัยวัฒน์	เมื่อกฎหมายขายได้ ตลาดแข่งขันของการคอร์รัปชันในสังคมไทย						☒	
101	2563	ฉัตรรัตน์ พิมพ์ศรี และคณะ	การสังเคราะห์รูปแบบ กลไกและแนวทางการปลูกฝังเจตคติ และวัฒนธรรมสุจริต เพื่อการป้องกันและปราบปรามการทุจริต						☒	☒
102	2564	ธารทิพย์ ศรีสุวรรณเกศ	ย้อนรอยคดี 'โง่งผ่านวัด' ปิดช่องโหว่ทุจริต	☒	☒			☒		